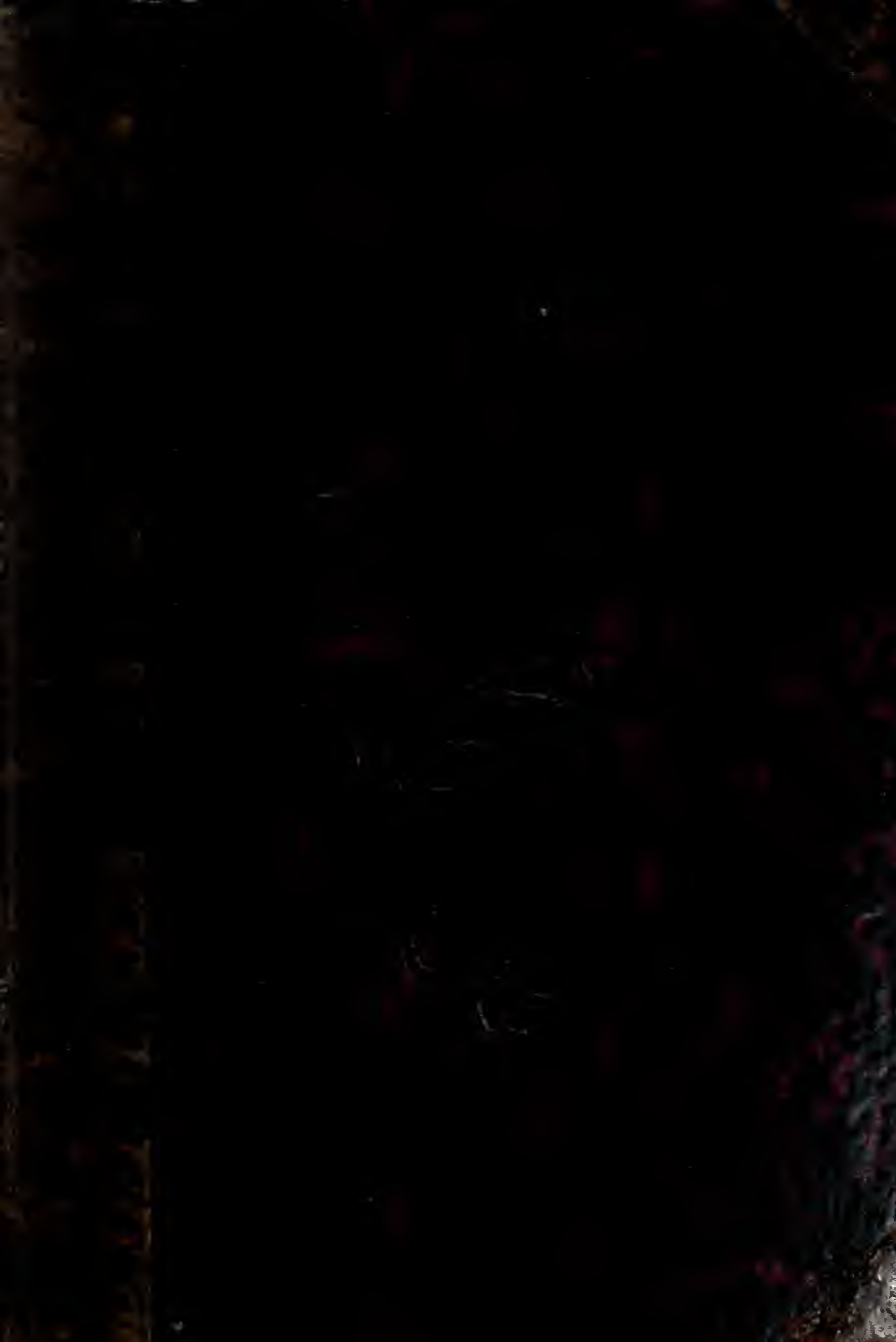

HISTORISK ARKIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder

Ny Række.

Udgivet af

F. C. Granzow og S. B. Thrige.

Ellevte Bind.

Kjøbenhavn.
P. G. Philipsens Forlag.
1884.

KJØBENHAVN. I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD

Side

Af Rists Livserindringer. V—VII. (Slutning).
Ved Prof. S. B. Thrige .... 1, 199, 401.
Ruslands Bayard (Personlige Erindringer om General Skobelev). Efter W. Kinnard Rose.............. 24.
Krigsscener fra Tennessee. Efter Ch. E. Nott 42, 132, 213, 261.
Fra Christian den IV.'s sidste Krig.
Ved Kaptejn Fr. Meidell .... 81, 185, 349.
Andreas Hofer. Efter K. Th. Heigel .... 105.
De falske Sebastianer.................................. 161.
Præsten Jakob Worm. (Et Livs- og Tidsbillede). I—II.
Ved Pastor Vilh. Bang .... 241.
Filip II. som Familiefader. Efter Arvède Barine..... 297.
Kejser Hadrian. I—IV. Efter Ferd. Gregorovius 306, 370.
Sydarabien og dets ældste Historie. (Med et Kort).
Ved Prof. th. F. Buhl .... 321, 425.
Fra Krigsfangernes Lejr (Scener fra den nordamerikanske Borgerkrig). I—II. Efter Ch. E. Nott........ 455.

Af Rists Livserindringer.*)

(Forts.)

V.

Ophold i England 1806—1807.

»Den 8de Oktober 1806 holdt jeg mit Indtog i London, og næste Morgen gjorde jeg min Opvartning hos Gesandten, Grev Wedel-Jarlsberg, hvem jeg skulde afløse. Det var en ældre, sur, ingenlunde velvillig Mand; men i Legationssekretæren, Kammerjunker v. Hennings, fandt jeg en livlig, tjenstvillig, vel underrettet Medhjælper, som ogsaa strax skaffede mig en god Bolig og en paalidelig Tjener i en gammel Nordmand, der var fuldkommen hjemme i England. Paa min første Vandring gjennem Kæmpestaden mødte jeg som et sørgeligt Varsel det Ligtog, der bragte den store Charles Fox, daværende Statssekretær for de udenlandske Anliggender, til Graven. Han havde været Sjælen i det liberale Parti: alt, hvad der var værdigt, ædelt, humant og billigt, havde i ham fundet sin Talsmand; Folkenes Frihed og Velvære var hans Maal; hans Hjærtes Sandhed og Varme havde holdt sig ren i et langt offentligt Liv, til Trods for et udvortes uregelmæssigt Livs Smuds. Til at være en fuldendt Statsstyrer var han maaske

*) Jvfr. Aarg. 1883 II. S. 277 og 300.

ikke haard nok; men med ham blev ethvert højere Standpunkt i Politikken, den paa Overlegenhed og Velvilje støttede Mildhed og paa en indre Rigdom hvilende Sikkerhed, begravet. Jeg følte, hvad ogsaa vi tabte ved hans Død, og i Frankrig blev den beklaget som et Tab for hele Evropa; kun han, og maaske ikke engang han, kunde have ført den Underhandling til Ende, som han havde knyttet med det.

Efter Fox's Død indtraadte som Udenrigsminister Lord Howick, der senere blev Earl Grey, en gammel tro og talentfuld Tilhænger af hans Meninger og Sindelag. Første Skatkammerlord var Lord Grenville, en Mand af stort Talent, dog maaske af et ikke saa rent Sindelag; begge vare stolte og hildede i britiske Fordomme. Den lidenskabelige og geniale Windham, den ungdommelige og skarpsindige Lord Henry Petty, senere Marquis af Landsdowne, Lord Sidmouth (før Addington), den fine og lærde Forfægter af Folkerettighederne, Erskine, endelig Sheridan, den uudtømmelige Kilde til Lune og Vid, vare vel ellers de betydeligste Medlemmer af Kabinettet. Den 16de Oktober blev jeg af Grev Wedel forestillet for Lorderne Grenville og Howick og den 25de Oktober modtagen af den gamle Konge, som legemlig kraftig, men næsten blind og tilsyneladende sløv, lod sig nævne de tilstedeværende Personer og sagde et Par Ord til dem; han plejede at tale Tysk til dem, der forstod det. Mange betydelige Mænd vare til Stede, som omgikkes hinanden paa en naturlig, utvungen Maade, der stak af mod andre Landes stive Hofvæsen.

En langt større Forsamling fandt jeg ved Dronningens første drawing-room. Hun stod ved et lille Bord uden Omgivelser; i den vildeste Uorden væltede en blandet Strøm af Herrer og Damer sig forbi hende og hen imod hende, stadig skubbede frem og med Fare for at rive hende over Ende. Damerne skreg, der gjaldt ingen Anstand eller Persons Anseelse, og man kan næppe gjøre sig en Forestilling

om det plumpe Væsen og kejtede Udseende, mange af Englænderne ved denne Lejlighed viste.« — —

»Gesandtskabsforretningerne drejede sig især om de idelige Opbringelser af danske Handelsskibe: daglig indløb der Lister over saadanne fra Konsulaterne i de engelske Havne, hvor hen Blokadestationerne, Krydserne og Privatkaperne bragte Skibene, dels paa Grund af virkelig Mistanke, dels under alle Slags ofte aldeles intetsigende Paaskud, hvorefter saa en længere eller kortere Undersøgelse i gunstigste Tilfælde (Frigivelse uden Proces, men ogsaa uden Erstatning) udsatte dem for svære Bekostninger og store Tab, i Tilfælde af retslig Behandling underkastede dem langvarig Arrest. Under Grev Wedels lange Embedstid havde der dannet sig den Sædvane, altid strax at reklamere saadanne Opbringelser en masse, men derefter at foredrage særlig paafaldende Tilfælde enkeltvis for Ministeriet; hvorved da det usikre Forhold imellem det nevtrale Flags Rettigheder og Englands Fordringer paa Ret til Undersøgelse og Opbringelse gav Anledning til idelige Misforstaaelser, i det Parterne gik ud fra forskjellige Grundsætninger. Forhandlingsmaaden var dels skriftlig, hvor saa det engelske Ministerium benyttede sit eget, Gesandtskaberne det franske Sprog, dels mundtlig, hvor man uden videre Anmeldelse og uden alle Ceremonier begav sig til Downing-Street og strax blev meldt. Lord Howick tog imod i Læderbuxer, Støvler og Sporer, skred strax til Sagen og svarede kort og bestemt; efter at jeg havde besluttet mig til at tale Engelsk, formildedes ogsaa efterhaanden hans Ansigts officielle Folder, og jeg blev behandlet med Aabenhed af Ministeren, men af hans Understatssekretærer, den brave General Walpole og den kloge og elskværdige Lord Fitzharris, hvilke ofte traadte i hans Sted, med en Slags Trohjærtethed, som nu engang ligger i det engelske Sprogs angelsaxiske Elementer.« — —

»I det diplomatiske Korps, som ellers paa en Maade

danner en Slags Frimurerorden over hele Jorden, i hvis Midte den indviede strax føler sig hjemme, havde jeg her saa godt som ingen Støtte. I Paris og London taber denne Diplomaternes Fællesfølelse sig ganske i de store Afstande og de indfødtes overlegne Glans og Rigdom. Paa begge Steder er en Sendemand kun et lille Lys, der ikke kan maale sig med Landets Stormænd; mange af dem kjende næppe hverandre, og desuden var paa min Tid de fremmede Sendemænds Tal kun ringe; det franske Parti manglede ganske. — — Ved den svenske Legationssekretær Brandel som var Hennings' Bordfælle, lærte jeg ogsaa at kjende Sendemanden Baron Rehausen, som var falsk og fin, men i mange Henseender nyttig ved sine tvetydige Fortroligheder. Hans Hof, der allerede havde brudt med Frankrig, søgte paa enhver Maade at drage Danmark over paa sin Side, og jeg, der aldrig har kunnet glemme, at Danske og Svenske som Nordboer burde følge samme Interesse lige over for Vesten og Syden, viste mig ikke utilbøjelig til at gaa ind paa hans Tilnærmelse, om end med stor Forsigtighed. Til min store Glæde fandt jeg dernæst her igjen den fortræffelige Monroe, som jeg kjendte fra Madrid, men først her kom nærmere. Ogsaa han blev plaget af fortrædelige Underhandlinger om de nevtrales Rettigheder og stod mig bi med Raad og fortrolige Meddelelser; rigtignok havde han et fastere Standpunkt at gaa ud fra, end vi.« — —

»Hidtil havde mit Liv været lykkeligt; men i Foraaret 1807 blev jeg ramt af bitre Sorger. Den 11te April døde min elskede, højt ærede Fader, og kort efter indtraadte den sørgelige Vending i mit Fædrelands Skæbne, til hvis Forklaring jeg nu maa gaa længere tilbage i Tiden. Om en gjensidig Tilbøjelighed mellem England og Danmark kunde der ikke være Tale; alt, hvad der var nevtralt, havde allerede længe vakt ubehagelige Følelser hos det engelske Ministerium, især naar man ikke fordrede Overbærelse, men Ret. I Danmark havde man ikke glemt den 2den April

1801, og knyttede end Interessen saa vel Staten som Enkeltmand til England, gives der dog hos begge et Element, som er stærkere end Fordelen. Desuden har England altid saa godt forstaaet ved en vis Ubehændighed og Ubehagelighed at fjærne selv alle dem fra sig, som vare nøje forbundne med det, at for det meste den hele Overvægt, som dets Egenskab som Forfægter af Legitimiteten og den gamle Tingenes Tilstand maatte give det ved Kejser- og Kongehoffer lige over for en revolutionær Magt, gik rent tabt. Hvad der fra dette Synspunkt endnu kunde findes af Forkjærlighed og Tilbøjelighed til at slutte sig til det britiske System hos det danske Kabinet, blev efterhaanden afkølet ved den bestandig varmere Forbindelse mellem England og Sverige, og i samme Forhold som Sverige sluttede sig mere og mere til det britiske System, traadte vi i et koldere Forhold til det. At slutte sig til det, var jo ogsaa betænkeligt for Danmark, siden Frankrigs Hære i Oktober 1806 havde oversvømmet Nordtyskland. Hos det engelske Kabinet satte der sig en Mistillid fast imod Danmarks hemmelige Hensigter, som ikke mere var til at udrydde og grundede sig paa de groveste, mest haandgribelige Beregninger, uden at tage Hensyn til de væsentligere moralske Motiver. Man burde have indset, at der for en Nabo, som Frankrig var bleven til, ikke mere kunde bestaa nogen Tilbøjelighed hos en svag, suveræn Stat, saaledes som den maaske kunde have bestaaet for den fjærne, glimrende Magt, der havde ydmyget England og dets Forbundsfæller; man burde sige sig selv, at Kronprinsen, hvis man kjendte ham, vilde betragte en Krænkelse af sine Grænser som den første Artikel i en Offensivtraktat med England. Fox, som havde Hjærte og Forstand paa et videre Syn, var død; hans Efterfølgere tænkte og følte snævrere; de forstode ikke Fastlandets Politik, de kjendte ikke deres egne Folk, og deres politiske og militære Fejltagelser havde indgivet dem en almindelig Mistillid. Deres Sprog blev bydende og surt,

og dette Sprog fordærvede endog retsindige Hensigters Virkning. Til vor Ulykke var der i Hamburg en engelsk Minister Thornton, en indskrænket og svag, om end velsindet Mand, der holdt sig selv for en Diplomat, fordi han havde været ansat paa mange Steder, og uden at ane det lod sig paavirke af den snu og ryggesløse Bourienne, som, uden selv at nærme sig til ham, ved Mellemmænd, ja kvindelige Forbindelser lod den gode Mand tilstille de Efterretninger, han vilde, og gjorde ham bange, naar han vilde.

I denne Stilling vare Sagerne, da jeg kom til England. Jeg saae snart, at den engelske Politik stod ved et Vendepunkt, og at Regering og Folk vare i Begreb med, i Steden for som før at tænke paa Afslutning af nye Alliancer og en skaansom og vindende Politik mod de smaa Magter, nu at antage et nyt System, i Nødstilfælde ganske at opgive Fastlandsforbindelserne, som bleve upaalidelige ved Frankrigs afgjorte Overmagt og de andre Kabinetters Svaghed, og at bringe et hensynsløst og voldsomt Gjengjældelsessystem i Anvendelse mod Fastlandet. Om denne Forandring, som begyndte at indtræde efter Fox's Død og Slaget ved Jena, søgte jeg at oplyse Ministeren ved et Brev af 11te December 1806; jeg gjorde ham opmærksom paa, at Grenvilles Parti syntes at faa Overvægten over Fox's i Ministeriet, og at man af det kunde vente en stoltere, hensynsløs og energisk Politik. »En resumant toute notre situation, je ne saurois me dissimuler toute l'étendue du danger qui parait nous environner.«

Mine næste Samtaler med Lord Howick bekræftede kun alt for meget mine Bekymringer. Hver Gang jeg saae ham, talte han om sin Frygt for, at Danmark skulde slutte sig til Frankrig, og ledsagede sine Ytringer med Trusler. En Dag tiltalte han mig ved min Indtrædelse heftig: »Hvad siger De nu, Franskmændene staa i Holsten!« Jeg benægtede det bestemt; men Lorden blev ved

sin Mening, den næste Post vilde bringe Efterretningen, og intet Hensyn vilde da forhindre England i at behandle Danmark som Fjende. Den næste Post kom, og alt var blevet roligt. Senere erfarede jeg, at Bourienne, som vel havde Instruktioner til at foranledige et Brud mellem England og Danmark, en Aften havde ladet Thornton, som var i Altona, advare ved sin Maitresse om at være paa sin Post, da der næste Morgen vilde rykke franske Tropper ind. Han skrev i en Fart sin Depeche, sendte Kurerer, og Ministeriet i London troede ham. Utallige Gange har jeg foredraget den hele Række af Fornuftgrunde, som maatte borge for Danmarks Nevtralitet, for den engelske Minister, og det syntes endelig, som om Mistilliden tabte sig, da Thorntons Spaadomme gjentagne Gange havde víst sig falske; men det var ikke muligt at tilvejebringe et virkelig godt Forhold, saa længe vore Grænser vare truede. En fortrolig Meddelelse fandt ikke Sted fra nogen af Siderne, medens de idelige Klager og Reklamationer over opbragte Skibe gjorde Stemningen bitter.

Det kejserlige Dekret fra Berlin af 21de November 1806 mod den engelske Handel og de den 7de Januar 1807 udstedte Orders in Counsil, som skulde gjøre Gjengjæld, men gik ud over de nevtrale, gave Anledning til en Notevexel mellem mig og Lord Howick, der senere har faaet en vis Celebritet, da den i Aaret 1808 blev trykt og forelagt det britiske Parlament. Min efter den danske Regerings Befaling udarbejdede udførlige Note af 9de Marts 1807 protesterede højtidelig mod Englands Forholdsregler; men Svaret (af 17de Marts) søgte at retfærdiggjøre dem og sluttede med Trusler, hvis »Danmarks Nevtralitet fremdeles skulde bestaa i blotte Ord til Englands Skade«. Saaledes stod vort Forhold til det engelske Ministerium omtrent saa slet som muligt, og hvo véd, hvor meget tidligere det vilde være kommet til en formodentlig langt mindre frygtelig Afgjørelse, hvis ikke en pludselig og uventet Kata-

strofe havde styrtet det Grenvilleske Partis korte Herredømme og kaldet dets Modstandere, Pitts Venner, til Roret.

Denne Ministerforandrings hemmelige Historie giver Iagttagerne Lejlighed til at faa et dybt Indblik i en fri Forfatnings ejendommelige Væsen. Den blinde og sløve Konge, som blev agtet alt for ringe af det stolte og selvtillidsfulde Parti, havde bevaret Snildhed og Kraft nok til at benytte sig af deres Dristighed til at styrte de Mænd, hvis Omgivelse stedse havde været ham trykkende. Den 16de Marts var netop ved Ministeriets fortjenstlige og ivrige Bestræbelser Slavehandelens Afskaffelse gaaet igjennem i Underhuset og nogle Dage efter i Overhuset, da det tog fat paa et andet endnu betydeligere Værk, Katholikkernes Befrielse fra Testaktens Baand. Først skulde der ved en Bill, som med Kongens Samtykke var indbragt i Parlamentet, aabnes dem Adgang til alle militære Stillinger. Oppositionen var livlig; men Billen vilde være gaaet igjennem, hvis der ikke fra Kongens Side havde víst sig en afgjort Uvilje mod hele den foreslaaede Forandring i det Øjeblik, hvor Ministrene vare gaaede for vidt til at trække sig tilbage fra den. Der fulgte Erklæringer fra dem til Kongen, som havde deres Afsked til Følge. Billen blev tagen tilbage for den tredje Behandling, en ny Styrelse dannet og Sammenkaldelsen af et nyt Parlament forberedt. Saaledes bivaanede jeg i et halvt Aar for anden Gang det interessante Skuespil, som almindelige Parlamentsvalg i England yde. Som sædvanlig fik Ministeriet et Flertal, og der blev ogsaa denne Gang paa mange Maader øvet Indflydelse paa Valgene.

Af de nye Ministre nævner jeg kun den forste Skatkammerlord, Greven af Liverpool, en Mand ikke uden Talent, men uden ædelt Sindelag, Kongens Ven og hemmelige Raadgiver, der maaske havde haft betydelig Indflydelse paa den nys omtalte Forandring, — Lord Castlereagh, Se-

kretær for Krigsdepartementet, den Gang ringeagtet som Statsmand, kun udmærket ved en vis kold, men klogtig og utrættelig Veltalenhed, men tillige ved en politisk Samvittighedsløshed, som mere eller mindre ogsaa blev lagt hans Kolleger til Last; — Skatkammerkansleren Perceval, en meget dygtig Mand, men en Ven af voldsomme Forholdsregler og afgjort Fjende af liberale Tendenser (nogle Aar efter blev han snigmyrdet); — endelig George Canning, fyrig, veltalende, vittig og aandrig indtil Kaadhed, ligesom de øvrige Ministre tilbøjelig til Indskrænkninger og yderlige Forholdsregler; ham var ved Forretningernes Deling Pladsen som Statssekretær for de udenlandske Anliggender tilfalden, uden at han var særlig kyndig i de derhen hørende Sager.

Da jeg efter Ministerskiftet første Gang igjen kom til Downingstreet, var alt her forandret. Canning var en ung blomstrende Mand af et venligt og livligt Ydre med en vis Aabenhed og Lyst til at udtale sig, der stak af imod Lord Howicks Kulde. Værre kunde Forholdet ikke let blive, end det var, og i Begyndelsen tegnede det til at blive bedre, end jeg havde kunnet vente af flere af Ministrenes bekjendte Sindelag og den hemmelige Wellesleyske Indflydelse, som man temmelig almindelig formodede stod bag ved. Jeg var saa heldig at udvirke en længselsfuldt ønsket Undtagelse fra Elbblokaden for Grønlandsfarerne fra Altona og Glückstadt, en Begunstigelse, man den Gang satte megen Pris paa, men som kun førte til, at alle disse Skibe ved deres Tilbagekomst faldt i Fjendens Hænder. Til Gjengjæld tillod den danske Regering flere Hundrede tyske Invalider at lande i Hertugdømmerne for der fra at vende tilbage til deres Hjem. Saaledes var mit Forhold til Canning blevet ret behageligt, især siden jeg til større Bekvemmelighed havde indladt mig paa engelsk Samtale, en Fordel, som han, der ikke just med Lethed talte Fransk, maatte undvære lige over for de fleste fremmede Diplo-

mater. Endnu den 22de Maj afgav jeg Beretning om en Samtale angaaende de danske Reklamationer, i hvilken jeg havde Grund til at rose Ministerens Maadehold og Fortrolighed.

Dog kun alt for snart formørkedes Horisonten. Jeg havde den 26de Maj indgivet en Reklamation i Anledning af tolv danske Skibes Opbringelse, paa hvilken jeg den 5te Juni til min Forbavselse fik et Svar, der var affattet i en lige saa fjendtlig som upassende Tone. Mine Forestillinger bleve deri betegnede som frivole og ubesindige. Jeg svarede blot, at jeg med første Post vilde sende Noten til min Regering, som alene havde Ret til at give mig Instruktioner og Paamindelser. Jeg ventede at blive tilbagekaldt; men det skete ikke, og det lod heller ikke til, at Canning fandt noget at indvende imod mit korte og afvisende Svar; i det mindste var der ikke mere Tale om den Sag.

Imidlertid nærmede et længe forberedt stort Foretagende sig til sin Udførelse. Det nuværende Ministerium, som saa ofte havde bebrejdet sine Forgængere, der ikke mere havde Tillid til Fastlandet, deres Sendrægtighed og Mangel paa Energi, havde truffet Forberedelser til en stor Land- og Søexpedition til Svensk Pommern. Den første Afdeling, som havde den tyske Legion, henved 10,000 Mand, om Bord, var færdig midt i Juni. Man havde i England søgt at vække Bekymring for, at Danmark vilde hindre Gjennemfarten gjennem Sundet; Rygter derom vare blevne udbredte af officiøse Blade med en vis Sikkerhed, som ikke kunde være uden Hensigt. Jeg gjorde i et Privatbrev af 16de Juli Understatssekretæren Lord Fitzharris opmærksom paa disse uvenlige Ytringer og bad ham om at lade de falske Rygter gjendrive, da jeg jo af ham selv havde hørt, at Regeringen allerede i 8 Dage vidste, at denne første Afdeling var sejlet uhindret gjennem Sundet. I Virkeligheden var den allerede landet paa Øen Rygen, hvor den

skulde vente paa hele den til 20,000 Mand anslaaede Landgangshærs Ankomst. Lord Cathcart, som skulde kommandere det hele, fulgte med den anden Afdeling, som afsejlede den 3dje og 4de Juli; men imidlertid havde Stillingen paa Fastlandet forandret sig meget til Fordel for Napoleon. Under Vaabenhvilen efter Slaget ved Eylau havde han allerede virket paa Kejser Alexander, og efter Sejren ved Friedland den 14de Juni fulgte snart Forsoning mellem begge Kejserne. Den 25de Juni fandt den første Samtale Sted paa en Flaade i Njemen; derefter fulgte udsøgte Høfligheder, Præliminærer og endelig den 7de—9de Juli Freden mellem Rusland, Preussen og Frankrig. Kort efter ankom den anden Afdeling af den engelske Expedition til Stralsund, og Lord Cathcart tog sit Hovedkvarter i Bergen paa Rygen, medens Franskmændene under Brune indesluttede Stralsund. Der kunde ikke mere være Tale om en Diversion i Ryggen paa Fjenden, som det engelske Kabinet tidligere havde paatænkt.

Den 16de og 18de Juli ankom to Depecher fra Lord Hutchinson fra Memel, og paa de to følgende Dage, den 17de og 19de, afholdtes to Kabinetsmøder, i hvilke den Beslutning blev fattet, at anvende den allerede forhaanden værende Krigsmagt, som ikke længer kunde bruges i det oprindelige Øjemed, tillige med de Orlogsskibe, man endnu vilde udruste, til at falde over det værgeløse, ingen Fare anende Danmark. Først senere har jeg erfaret, at i disse Møder Perceval og Castlereagh foresloge at bemægtige sig den danske Flaade, og at Canning af al Magt støttede deres Forslag. Den eneste Anledning til at vende Toget mod Danmark vare de fra det russiske Hovedkvarter komne Meddelelser; men hvor meget man end siden trængte ind paa Ministrene for at faa nærmere Kundskab om disse hemmelige Efterretninger, hvor meget de end maatte føle, at en Retfærdiggjørelse eller rettere Undskyldning for det store Røvertog beroede paa Efterretningernes Avthenticitet,

lode de sig dog aldrig bevæge til at give Parlamentet nogen Meddelelse derom. Jeg har oven for omtalt den under det forrige Ministerium indtraadte Kulde og Mistro mod Danmark, en Stemning, som var gaaet i Arv til det nye Ministerium eller i det mindste igjen fik Overhaanden, da Tilstanden paa Fastlandet efter Tilsiter-Freden begunstigede dem; men man maa vel gjøre Forskjel mellem en Blokade af de danske Havne, Opbringelse af Skibe og maaske en truende Flaade, der i det højeste kunde tjene til at tvinge Danmark til en Forandring af sit System (som Toget til Dardanellerne), og et midt under Freden hemmelig foranstaltet Røvertog for at bemægtige sig den danske Flaade. Det var hertil, det britiske Ministerium besluttede sig, og en Tid lang triumferede det over den lykkelige Tanke og den raske Udførelse som et Bevis paa sin Energi og Statsklogskab. Jeg tror virkelig, at egentlig fjendtligt Sindelag mod Danmark har haft mindre Del i denne Beslutning end egoistisk Politik, og kan deri kun se en endnu større moralsk Misgjerning. At de tidligere bitre Stemninger mod det udkaarede Slagtoffer vel have virket med til Beslutningen, er utvivlsomt; men den oprindelige Hensigt var hverken Blodsudgydelse eller Brand, men kun Rov. Canning har vel gnedet sig i Hænderne ved Tanken om Kejserens afmægtige Raseri over Efterretningen om den uventede og fredelige Bortførelse af den danske Flaade. Man troede at imponere Kejser Alexander; Danmark skulde have Valget imellem Alliance eller Nevtralitet efter Bortførelsen af dets Flaade! Man bildte sig ind, at denne vilde blive udleveret uden Modstand; jeg véd af Cannings egen Mund, at den store Styrke kun blev afsondt for at fjærne enhver Tanke om Modstand, og at man var overbevist om, at man ikke vilde behøve at anvende Magt.

Man maa lade det engelske Ministerium, at Anstalterne til Planens Udførelse bleve trufne med en i England exempelløs Hurtighed og Hemmelighed. At man ikke i

Danmark anede Togets Bestemmelse, kan man ikke undre sig over, da jeg kan forsikre, at i England selv ingen havde den fjærneste Formodning derom. At enkelte Kjøbmænd og politiske Spekulanter ogsaa ere faldne paa denne Mulighed, kan vel være rimeligt; mange flere have sandsynligvis advaret deres Venner ved Weseren, Elben og Texel, det ene med lige saa megen Grund som det andet, og saaledes var der ogsaa megen Tale om Reval og Kronstadt, da man erfarede den pludselige Befaling til flere Regimenters Opbrud og flere Linjeskibes Udrustning. Selv havde jeg uagtet mine gode Forbindelser indtil den 22de Juli ingen Anelse om, hvad der var foregaaet i Kabinettet. Faa vidste noget om Hemmeligheden, Land- og Somagten bevægede sig efter korte Befalinger, som ikke lode noget formode, fordi alt kun syntes en Fortsættelse af det paabegyndte Foretagende. Dog nægter jeg ikke, at jeg efter de sidste Begivenheder paa Preussens og Ruslands Grænse var i en ængstelig Stemning; jeg indsaa, at mit Fædreland paa den ene eller den anden Maade maatte blive indviklet i den bestandig vildere spændte Kamp. Jeg troede England lige saa lidt som Frankrig og havde allerede i længere Tid ikke ladet det mangle paa Advarsler.

Den 21de Juli blev der givet Befaling til et almindeligt og strængt Embargo, som endog standsede Torveskibenes Fart til Themsens Udløb, og med hvor spændt Opmærksomhed jeg ogsaa betragtede Tingenes Gang, blev det mig dog nu umuligt at fortsætte den udførlige Meddelelse, som jeg hver Postdag havde gjort mig til Pligt. Jeg holdt det derfor for det passende Øjeblik til at gjøre en Exkursion paa nogle faa Dage til Sydkysten for at styrke mig ved Bade; jeg følte mig nemlig mat og utilpas. Hver Dag modtog jeg Brev fra Hennings, og han meddelte mig det Rygte, at Toget var bestemt til Sjælland, men mente, at det var dog alt for urimeligt. Jeg var af samme Mening, fordi det maatte kaste en nevtral

Magt i Fjendens Arme og fornærme Rusland; det løse Rygte havde jeg allerede ved den første Afdelings Afgang omtalt i mine Beretninger; imidlertid blev jeg dog uhyggelig til Mode og ilede efter tre Dages Fraværelse tilbage til London. Den lille Udflugt havde styrket mig, og jeg behøvede ogsaa alle mine Kræfter til hvad der forestod.

Den 26de Juli afgik Expeditionens større Masse fra Yarmouth under Admiral Gambier, og Dagen efter indeholdt det ministerielle Blad »Courier« en mysteriøs, uanstændig triumferende Artikel, hvori det blev forkyndt, at Slaget som et Lyn fra klar Himmel vilde træffe uforberedte, sikre Hoveder, alt til Storbritanniens Ære og Forherligelse. Den 31te Juli sagde Lord Castlereagh i Underhuset, at Expeditionen vilde indtræffe paa sit Bestemmelsessted tillige med Efterretningen om dens Udrustning. Disse Ytringer og den Passivitet, som i den sidste Tid var indtraadt lige over for Danmark, maatte vække Opmærksomhed, og strax efter min Tilbagekomst havde Venner, der rigtignok hørte til Oppositionen, advaret mig i Fortrolighed. Uden endnu at fæste ubetinget Lid til Advarselen, søgte jeg paa enhver Maade at faa mit Hof tilstillet en Meddelelse; men Embargoet varede endnu uafbrudt ved. Endelig tilbød der sig ved Maanedens Ende en Lejlighed, da Prinserne af Oldenburg fik Tilladelse til at sejle til Tønning med en egen Paketbaad; ved deres Godhed naaede min Depeche den 7de Avgust til Grev Bernstorff, 24 Timer førend Jackson, som i Begyndelsen af Maaneden i al Stilhed var afgaaet til Fastlandet, indfandt sig hos ham. Saa tidlig og hurtig, som Omstændighederne gjorde det muligt, var altsaa min Meddelelse naaet til Kjøbenhavn, og dog har man ment, at jeg havde forsømt det rette Øjeblik til at advare og redde Danmark. Hvad hjalp desuden min Advarsel? Saa dybt var den gode Samvittigheds Sikkerhed, Tilliden til Englands ædlere Sindelag og Bevidstheden om ikke at have indrømmet eller villet indrømme Frankrig

noget, rodfæstet hos Kronprinsen og Ministrene, at ikke en Mand blev sat i Bevægelse. Man maatte have været lige saa nederdrægtig som de engelske Ministre, sagde senere Kronprinsen til mig i Kjøbenhavn, for at tro paa Efterretningen om Englands Plan.

Den 8de Avgust ankom Jackson til Kiel. Det engelske Ministerium havde til denne vanskelige og delikale Sendefærd valgt den raaeste og plumpeste Person, maaske fordi ingen anden var ved Haanden eller vilde paatage sig den. Bernstorff, der blev opskræmmet af sin Drøm ved hans tørre Fremsættelse af de i sig selv oprørende Fordringer, behandlede ham med ophidset Ømtaalighed; han vægrede sig ved at svare ham eller skaffe ham Avdiens hos Kronprinsen. Denne forlangte imidlertid at se ham og skal rolig og sindig i flere Timer have fortsat den pinlige Forhandling, i det han forgjæves stræbte at overbevise ham og afvende Ulykken. Hvad der derefter fulgte paa, er kun alt for bekjendt.

Dybt staa Avgust og September 1807 indgravede i alle ægte Danskes Hjærter, og den nyere Historie kjender næppe noget saa oprørende. Ingen følte det mere end den engelske Sendemand i Kjøbenhavn, den vakre Garlike, en Hædersmand, der var overbevist om den danske Regerings Redelighed. Han havde stadig søgt at bekæmpe de ufordelagtige Indtryk, som havde udbredt sig hos hans Regering mod Danmark, især ved Beretningerne fra Hamburg; men man holdt ham for skuffet, og til sidst vilde man næppe læse hans Depecher. Kort før Jacksons Udnævnelse blev han kaldt tilbage og afløst af Brook Taylor, der netop ankom i Krisens Øjeblik, den 2den Avgust. Den 3dje Avgust, da Flaaden allerede havde Kysten i Sigte, forsikrede han Grev Joachim Bernstorff, at hans Hof nærede det venskabeligste Sindelag mod Danmark. Garlike var endnu til Stede og maatte være Vidne til Forræderiet; med blødende Hjærte og dyb Harme trak han sig tilbage. Han har ikke

senere haft nogen offentlig Stilling og skal være død i Tungsind.

Jeg vender igjen tilbage til England, hvor jeg tilbragte en Maaned i den pinligste Uvished og daglig stigende Bekymring. I lang Tid havde jeg ikke modtaget nogen Depeche fra min Minister. Den almindelige Embargo var hævet den 31te Juli; men de danske Skibe holdt man tilbage. Den 27de Avgust fulgte Befalingen til at opbringe alle danske Skike; men ledede ved hemmelige Instruktioner eller det røverske Instinkt havde Krydsere og Kapere ikke engang afventet disse Befalinger. Hver Dag bragte mig lange Lister paa Skibe, som en troløs Politik vilde sikre sig, i hvert Tilfælde som Pant, i Krigstilfælde som Bytte. De bleve alle kondemnerede, og Kronen skrabede sin Part i Blodpengene til sig til evigt Minde om sin Skjændsel. De vare tagne under den dybeste Fred.

Næppe var Offeret betegnet, og den første lange Uvished om Rustningens Maal hævet, saa brød som løsladte Hunde Avisskrivernes nedrige Kryb frem af sit Baghold for at prise det skjændige og fordreje Folkets Retsind. I dette Jagtskrig stemmede ogsaa de nevtrale Blade ind; det syntes at skulle blive en Nationalsag at opgive den gamle Stolthed af Ære og Højmodighed og sætte nye slette Bevæggrunde i dens Sted. Kun Oppositionen, som heller ikke vilde have været i Stand til en saadan Forholdsregel, holdt sig værdig tilbage. Hvorledes den udtalte sig om hele Foretagendet, Grundsætningerne, Følgerne og Englands Ære, fortjener at læses i de lange, gjentagne Parlamentsdebatter i Aaret 1808. Værdigere kunde Danmarks Sag ikke føres, og ethvert ædelt Hjærte i England tilraabte dem Bifald. Mine Følelser i denne Tid behøver jeg ikke at skildre; jeg vilde have prist mig lykkelig, naar jeg kunde have delt Farerne med mine Venner i Kjøbenhavn. Jeg betragtede efter den faktisk udbrudte Krig min Sendelse som endt; men da der ikke var kommet mig nogen

Krigserklæring fra mit Hof i Hænde, og jeg ikke var kaldt tilbage, kunde jeg ikke fordre mine Passer. Desuden var min Nærværelse ikke unyttig. Til de smerteligste, men mest velgjørende Forretninger hørte Omsorgen for flere Tusende danske Sømænd, som i Begyndelsen bleve paa deres Skibe, men behøvede Raad, Trøst og Bistand af enhver Art, og derpaa bleve bragte som Krigsfanger til forskjellige Dele af Riget, en stor Del til Reading, hvor de i Begyndelsen forplejedes paa egen Bekostning, siden ved sparsomme Bidrag fra den engelske Regering.

De stakkels Folks Skæbne var beklagelsesværdig. Revne ud af deres Erhverv og Friheden, saae de i pinlig Uvirksomhed et langt Fangenskab og deres Ruin for Øje. Af disse og andre Landsmænd, som alle søgte Efterretning og Raad hos mig, fandt jeg mig i disse sørgelige Uger næsten alene omgiven. Mine engelske Venner skyede jeg; men flere trængte ind til mig for at give deres krænkede Følelse og Afsky mod Voldsdaaden og dens Ophavsmænd Luft. Hos de bedre i alle Klasser rørte der sig en Følelse af Uvilje og Skam, som kun kunde beroliges ved Tilliden til, at de næste Parlamentsforhandlinger vilde give Oplysning om hine Forholdsreglers Nødvendighed. Den store Hob holdt sig til den voxende Angest for den franske Magt som i dens Øjne helligede alle Midler, og til det heldige Udfald, og efterhaanden udviskede de spanske Anliggender i det følgende Aar Rædselsbilledet af Scenerne i Kjøbenhavn.

Den 24de September blev jeg indbudt til en Samtale med Canning og ansaa mig for forpligtet til at modtage Indbydelsen. Det var med bitre Følelser, jeg traadte ind til denne Mand; men han kom mig i Møde med en Bevægelse og Ytringer af Agtelse og Tillid som en, der havde meget at gjøre godt. Jeg var kold og tilbageholden. Han meddelte mig, at man fra dansk Side havde nægtet Jackson, som atter var sendt til mit Hof, Tilladelse til at rejse

gjennem Fyn, og at den engelske Regering nu ønskede, at jeg skulde sende en Kurér til mit Hof for at foreslaa det at aabne Forhandlinger; bekvemmest forekom det ham, om jeg blev udrustet med Fuldmagt dertil. Mit Svar gav mig Lejlighed til med Varme og Alvor at fremstille begge Hoffers nuværende Forhold, saaledes som Englands oprørende Fremgangsmaade havde stillet dem, og alle Danskes Følelser. Jeg svarede dernæst, at et Forslag af samme Indhold som det af Hr. Jackson ved hans første Sendelse forebragte utvivlsomt vilde være frugtesløst, og at jeg derfor maatte ønske at faa Kundskab om den paatænkte Meddelelse, før end jeg ved en Kurér sendte den til min Regering.

Canning ytrede sig tilfreds med dette Svar og gik nu ind paa sine Forslag. »Siden Jacksons første Sendelse var jo meget forandret; man kunde ikke skjule for sig selv, hvilket Indtryk Foretagendet mod Kjøbenhavn maatte have gjort. Man ønskede lige saa ivrig eller ivrigere end før et Forbund med Danmark, men følte vel, at man næppe mere turde smigre sig med at opnaa et saadant; derimod ønskede man at gjenoprette det gamle Nevtralitets- og Fredsforhold og til den Ende at slutte en Overenskomst. Indtil denne blev sluttet, maatte saa den ved Kjøbenhavns Kapitulation lovede Rømning af Sjælland suspenderes; thi man var kun gaaet ind paa denne Betingelse under Forudsætning af, at der vilde indtræde fredelige Forhold (!).« Med stor Veltalenhed søgte Canning at overbevise mig om, at dette var til Fordel for Danmark selv, i det Frankrig vilde blive forhindret fra at føre Tropper til Sjælland, og England fra at gjøre et nyt Angreb, hvortil det jo maatte være berettiget strax efter Rømningen.

Efter længere Forhandling naaede vi til Fastsættelse af de øvrige Punkter i den Overenskomst, der skulde foreslaas: fra engelsk Side Tilbagegivelse af alle opbragte Skibe samt af Flaaden eller dens Værdi 3 Aar efter den alminde-

lige Fred, fra Danmarks Side Aftrædelse af Helgoland mod en Erstatning. Jeg noterede mig disse Betingelser uden nogen videre Bemærkning og udkastede bag efter en kort Verbalnote om det forefaldne. At Danmark skulde gaa ind paa disse Forslag, syntes mig aldeles urimeligt; men de viste tydelig det engelske Ministeriums Ønske, at kunne besmykke deres skammelige Foretagende med Danmarks Billigelse og tillige at sikre sig alle derved vundne Fordele. I Baggrunden laa sandsynligvis virkelig Tanken om et Forbund, som man ikke ligefrem vilde tilbyde for ikke at udsætte sig for en ny Afvisning. Een Ting var i alle Tilfælde tydelig: den store Vægt, man lagde paa at faa den 4de Artikel i Kjøbenhavns-Konventionen suspenderet, for at de engelske Tropper med et Skin af Ret kunde blive i Sjælland. Utvivlsomt havde denne Artikel ikke været velkommen i London; men nu borgede Cathcarts og Gambiers Ære for, at den blev opfyldt, naar der ikke blev truffet en anden Bestemmelse med Danmarks Samtykke. Næsten Halvdelen af den i Kapitulationen fastsatte Rømningsfrist paa 6 Uger var gaaet: naar nu, som jeg forudsatte, den danske Regering ikke vilde gaa ind paa Forslagene, afhang det kun af den at holde Kureren, som skulde bringe mig Svar, saa længe tilbage, at det ikke mere blev muligt her fra at lade afgaa Befaling til Brud af Kapitulationen. Saaledes syntes det mig i ethvert Tilfælde at være min Pligt at erklære mig rede til at yde min Medvirkning. Havde jeg den Gang forudset hele Omfanget af de Ulykker, i hvilke Danmark blev styrtet ved denne Krig og dens Følger, havde jeg maaske, med Opofrelse af enhver modstræbende Følelse, ønsket og tilraadet Antagelsen af hvilke som helst Betingelser. Hvad der da vilde være indtraadt, er det jo umuligt at gætte.

Den 26de September indfandt jeg mig igjen hos Canning. Efter at han havde udtrykt sin dybe Beklagelse af det forefaldne og forsikret, at han hellere havde villet op-

give Planen, naar han havde kunnet forudse en saadan Modstand, bleve vi enige om Affattelsen af den i vort forrige Møde udkastede Konferensprotokol. Derpaa oplæste han af et Blad, han holdt i Haanden, de Tilbud, England vilde gjøre i Tilfælde af et Forbund; de lød saaledes: 1) Medvirkning af den engelske Land- og Sømagt til Danmarks Beskyttelse og Understøttelse. 2) Garanti for alle Danmarks Besiddelser. 3) Udvidelse af de danske Kolonialbesiddelser ved Kolonier, tagne fra Fjenden. Efter at han udførlig og veltalende havde udbredt sig over de store Fordele, Danmark saaledes kunde opnaa, vedblev han efter en Pavse og ligesom modstræbende: »Men nu maa jeg henlede Deres Opmærksomhed paa de alvorlige Følger, som Afslaget af at indgaa paa nogen som helst Overenskomst med Storbritannien, vilde paadrage Deres Land; jeg haaber oprigtig, at dette Tilfælde vil blive undgaaet ved vore forenede Bestræbelser, og beder Dem blot betragte dette som en fortrolig Meddelelse, som De i øvrigt kan bruge, efter som De finder det passende.«

Med tungt Hjærte og en Følelse af Harme, som jeg havde ondt ved at styre, hørte jeg derpaa følgende Trusler, som Canning oplæste af samme Blad: 1) Konfiskation af alle opbragte danske Skibe. 2) Erobring af de danske Kolonier. 3) Ødelæggelse af den danske Handel. 4) Muligheden af at England vilde komme til at overlade Kjøbenhavn og Sjælland til svenske Tropper. 5) Den Nødvendighed, man kunde blive bragt i at holde Kongen af Sverige skadesløs ved Besiddelsen af Norge.

»Hvis virkelig,« sagde jeg, »Kongen af England skulde have Hjærte til at udføre disse Trusler, vilde saa Kongen af Sverige, min Konges nære Slægtning, med hvem der hersker uforstyrret Fred, laane sine Tropper til Danmarks Tilintetgjørelse?« Canning forsikrede, at man ikke havde nogen Grund til at tvivle derom; men hverken han eller jeg havde Lyst til at gaa nærmere ind paa denne Med-

delelse. Til Kurérens Afsendelse tilbød Canning en Paketbaad, som skulde føre ham som Parlamentær fra Harwich til Tønning. Jeg gav mig derpaa til at udarbejde mine Beretninger, med hvilke Hennings afgik tidlig om Morgenen den 28de September. Endnu en Gang blev jeg indbudt til en Samtale med Canning (d. 1ste Oktober). Han modtog mig denne Gang i sin Salon og lod mig vide, at Kabinettet nu havde modtaget officiel Efterretning fra Sverige om, at denne Magt var rede til eventuelt at virke sammen med England. Dette ønskede han, at jeg ufortøvet skulde bringe til mit Hofs Kundskab, og jeg lovede at tilstille ham en Depeche til Grev Bernstorff, som en Diplomat, Hr. Merry, der skulde afgaa til Kjøbenhavn, kunde medtage. Klokken var bleven 7, vi vare staaede op og stode samtalende foran Kaminen. Canning, der ventede Ministrene og andre fremmede til Middag, ytrede, at det vilde have været ham en stor Glæde at tælle mig blandt sine Gjæster, men han vovede ikke at foreslaa mig det, da den for to Dage siden fra Sjælland ankomne Sir Arthur Wellesley — senere Hertug af Wellington — skulde spise hos ham.

Da Grev Bernstorff efter Modtagelsen af mine Beretninger fordrede Forklaring af det svenske Ministerium over den engelske Statssekretærs Ytringer om Medvirkning af svenske Tropper i Sjælland, nægtede det paa en tør og uvenlig Maade enhver Erklæring. Bernstorff forlangte nu officielt en bestemt Ytring og fik følgende fra Kongen selv stammende Svar: »Naar Hs. Majestæt havde fundet for godt at lade sine Tropper virke sammen mod sin allieredes, vilde han have gjort det og ønskede aldrig at komme i det Tilfælde at gjøre det.« Herefter fulgte Krigserklæringen fra dansk Side; man vilde hellere have at gjøre med en aabenlys Fjende end med en fjendtlig Ven. Det svenske Hof beskyldte imidlertid bag efter mig for at have afgivet en falsk Beretning, hvorpaa jeg opsatte en skarp Erklæring, i hvilken jeg lod uafgjort, om den falske Beskyldning mod

mig skyldtes Statssekretæren eller den svenske Regering, men i alle Tilfælde beviste, at jeg havde modtaget Meddelelsen. Denne Erklæring blev efter at være billiget af Bernstorff optagen i den politiske Journal, og der er aldrig blevet svaret noget derpaa.« — —

»En Maaned efter sin Afrejse vendte Hennings tilbage til England med Depecher og Breve. Det engelske Ministeriums Forslag vare forkastede med Uvilje; men jeg havde den Tilfredsstillelse at se min Fremgangsmaade fuldstændig billiget. Kjøbenhavn og Sjælland vare den 20de Oktober blevne rømmede af Englænderne, og mit Hovedformaal med at indlade mig paa Underhandlingen var saaledes naaet. Den 30te Oktober overgav jeg en kort Note, i hvilken i Følge mine Instruktioner ethvert Forslag, som kunde tjene til at besmykke den oprørende Voldsdaad ved det svært fornærmede Hofs Indvilgelse, i stærke Udtryk blev forkastet, Krigen blev erklæret, og hele Ansvaret blev lagt paa Ophavsmændene til Røvertoget. Tillige indeholdt Noten Fordringen af Passer for mig og Gesandtskabets Personer og Effekter. I en Privatskrivelse til Statssekretæren udtrykte jeg min Beklagelse over, at jeg var bestemt til Organ for en Beslutning af mit Hof, som jeg i øvrigt saa vel af Pligt som af Overbevisning fuldkommen maatte samstemme med. Canning svarede mig samme Dag. Han meddelte mig i et Privatbrev sin oprigtige Beklagelse over Udfaldet af vore Forhandlinger og sin Erkjendtlighed for mit Brev; et engelsk Krigskib vilde staa til min Raadighed til Hjemrejsen. Et saadant maatte jeg frabede mig paa Grund af de strænge Anordninger mod det engelske Flag, og Paketbaaden Auckland, Kaptejn Bridge, blev derefter stillet til min Disposition.« — —

»Den 26de November naaede vi Kuxhafen, hvor de franske Officerer modtage mig med stor Forekommenhed, men ikke turde tillade mig at gaa i Land. Først den 1ste December kunde jeg lade Kaptejn Bridge sejle, efter at

have betalt ham rigelig, og gaa om Bord paa en Blankeneser Ever, paa hvilken jeg i 6—7 Timer naaede Glückstadt. Jeg fik der at vide, at Kongen var i Rendsburg, Kronprinsen med Grev Christian Bernstorff i Kjøbenhavn, medens Grev Joachim i Kiel forestod Departementet for de udenlandske Anliggender. Der hen gik altsaa først min Vej, og Grev Joachim modtog mig med aabne Arme. I Rendsburg traf jeg foruden andre Venner af alle der endnu om Kongen forsamlede Kollegier Grev Schimmelmann og Rantzau, begge dybt nedbøjede af Bekymring. Den 15de December kom jeg til Kjøbenhavn, hvor alle bitre Følelser igjen med ny Magt rørte sig ved Synet af Ødelæggelserne i den mig saa kjære Stad. Hos Grev Christian Bernstorff blev jeg modtagen med Kjærlighed og Agtelse, hos Kronprinsen med Velvilje; ogsaa hos Prins Christian havde jeg en Avdiens, i hvilken jeg maatte anerkjende hans rigtige Dom og fyrstelige Væsen. Efter at have afgjort alle mine offentlige Forretninger bad jeg om Orlov paa ubestemt Tid og forlod kort efter Nyaar Kjøbenhavn, der mere viste sig som et Hovedkvarter end som en Residens; enhver Foranstaltning havde faaet et militært Tilsnit. Kort før min Afrejse var jeg bleven udnævnt til Legationsraad.«

(Forts.)

S. B. Thrige.

Ruslands Bayard.*)

(Personlige Erindringer om General Skobelev).

Kun alt for ofte maa de Lovtaler, der holdes af Fyrster over afdøde Tjenere eller trofaste Tilhængere, henregnes til Kategorien »Usandhed, udtalte ved en aaben Grav«; men aldrig har nogen Sorg været mere sand og oprigtig end den, Czaren følte, da han modtog Budskabet om General Skobelevs Død, og som gav sig Luft i et Brev til Generalens Søster, Fyrstinde Bielozelsky. »Deres Broders pludselige Død har rystet og bedrøvet mig dybt. Den russiske Hær mister i ham en Leder, det vil falde vanskeligt at erstatte, og hans Tab maa dybt beklages af enhver ærlig Soldat. Det er meget haardt at miste en saadan Mands Støtte.« General Skobelev var ikke blot et militært Geni, men havde tillige en mægtig Indflydelse paa Spørgsmaalet om Panslavismens Fremme, og han var heller ikke fremmed for den evropæiske Politiks evig skiftende Strøm. Hans Tab var under Ruslands nuværende kritiske Tilstand et haardt Slag for Czaren, hvem han personlig var varmt hengiven; men endnu haardere ramtes

*) Efter W. Kinnaird Rose i Fortnightly Review for Oktbr. 1882.

det nationale eller panslavistiske Parti, hvis Planer, hvis de realiseres, ville være Garanti for en Reform af det store østlige Kejserrige og danne en frelsende Modvægt mod Nihilismens dæmoniske Principer.

Forgudet af et Folk, der tæller mellem 80 og 90 Millioner, hemmelig frygtet af dets rivaliserende Naboer, beundret af enhver, som ejer noget militært Instinkt, inderlig elsket af dem, der nød den sjældne Lykke at eje hans Venskab, tilbedt af Tusender, der vare komne under hans magnetiske Indflydelse, alt dette og meget mere var General Skobelev, og et Folks Taarer og to Verdensdeles Bevægelse vidne om, hvor stor den Mand var, som nylig forlod Verdens Skueplads, og hvis Helteliv fik saa brat og sørgelig en Slutning.

Naar jeg kalder Skobelev Ruslands Bayard, benytter jeg et Udtryk, en af Storfyrsterne brugte om ham i en Samtale med mig for tre Aar siden. At Skobelevs militære Geni var ualmindeligt, have alle indrømmet; men kun faa, i det mindste i det vestlige Evropa, kjende noget til hans store mangesidige Dannelse, hans ridderlige Karakter, hans brændende Kjærlighed til Land og Folk, hans dybe, alvorlige religiøse Overbevisning og den næsten kvindelige Ømhed, han følte for sine nærmeste Venner. Hensigten med disse Minder er at fremstille General Skobelev i det Lys, hvori han viste sig for mig under et Samkvem af længere Varighed.

Michael Dimitritch Skobelev fødtes den 29de Septbr. 1843 og havde altsaa, da han døde, næppe naaet sit ni og tredivte Aar. Han stammede ikke fra nogen gammel adelig russisk Familie, skjønt hans Fader var General og havde vundet stor Berømmelse som Rytteranfører i Felttoget 1854. Den russiske Ambassadør i Bukarest, Baron

Stuart, der, som hans Navn viser, selv stammer fra Skotland, har meddelt en fælles Ven, at den ældre Skobelev var en Sønnesøn af en Skotte ved Navn Scobie, som var udvandret til Rusland. Jeg spurgte den unge Skobelev om, hvor vidt dette Rygte var sandt, hvortil han svarede: »Jeg tror, der er noget i det; men jeg lægger kun ringe Vægt paa Stamtræer. Det er ikke en Mands Herkomst, som gjør ham stor; kun vore Tanker og Handlinger, ikke vor Stamtavle, skaffe os varig Berømmelse.«

Den unge Skobelev modtog væsentlig sin Opdragelse i Hjemmet, paa Godset Spasskaje og i Moskva under sin Moders Opsyn og ved en Lærer af fransk Nationalitet. Skobelev sluttede sig med inderlig Hengivenhed til sin Lærer, der blev boende paa Spasskaje som Ven af Familien indtil Slutningen af hans udmærkede Elevs alt for korte Liv. Jeg havde ofte Lejlighed til at træffe sammen med denne fortræffelige Mand; han besad kun lidet af sin Nations Livlighed, i fremmedes Nærværelse var han tilbageholden, undselig og beskeden; men i fortrolig Samtale var han naturlig og ligefrem og lagde uden Pedanteri sin grundige Lærdom og store Belæsthed for Dagen.

Lad mig her give en Skildring af Skobelevs Ydre. Han var omtrent sex Fod og to Tommer høj, vel proportioneret, bredskuldret, kraftig bygget, men muskuløs og smidig snarere end svær, med veldannede Lemmer, fri og lette Bevægelser. Hans Hænder vare ikke store, men senefulde, og hans kraftige Haandtryk røbede en bestemt Karakter og et varmt Hjærte. En Kvinde vilde have kaldt hans Ansigt smukt, og det var mandigt i hvert et Træk. Den glatragede Hage og veldannede Mund, der næsten skjultes af et langt, lyst, silkeblødt Overskæg, tydede paa stor Viljekraft og Besluttethed. Hans Næse var stor, lige, smukt formet og ikke alt for fremstaaende; de bevægelige Næsebor udvidede sig i Slagets Hede eller under en livlig Samtale, dette og det lynende Blik i hans klare, blaa Øjne

var det eneste, som røbede Mandens vulkanske Energi. Hans Pande var høj, mere hvælvet end bred, og Hovedet med det korte, silkebløde, gyldenblonde Haar havde en smuk Kuppelform. Hans høje, smukke Skikkelse, hans naturlige, aabne, høflige Væsen tiltrak sig overalt Opmærksomhed; man følte uvilkaarlig, at man stod for en Mand, der var andre overlegen. Han var den bedste Rytter, jeg nogen Sinde har set ride en fuldblods Hest, og naar man saae ham i Spidsen for en Rytterkolonne eller midt i sin glimrende Stab, bleve ens ideale Forestillinger om en fuldendt Ridder virkeliggjorte. Han red altid en hvid eller lysegraa fuldblods Hest, og i Felten førte han med sig tre af disse hvide Stridshingste, der bleve opdrættede paa hans eget Gods i Spasskaje.

Han elskede sine Heste som en Araber, og næst efter Grusomhed mod Mennesker var der intet, som mere vakte hans Harme end Ligegyldighed og Grusomhed mod hans Yndlingsdyr. Paa Grund af hans hvide Uniform og hvide Stridshingst havde Tyrkerne givet ham Navnet Aak Pasha (den hvide Pasha), og overalt, hvor Kampen var hedest og Kugleregnen tættest, saae man altid Aak Pasha, saa at Skobelev af de overtroiske tyrkiske Soldater ansaas for en Slags Djævel, der var usaarlig.

Dette Ry havde han for Resten ikke blot i den tyrkiske Hær; kun mente de russiske Soldater, at hans Usaarlighed skyldtes den hellige Demetrius' særlige Forbøn. En barmhjærtig Søster, der var Sygeplejerske ved et af Felthospitalerne i Kløften nær Lovachavejen ved Plevna, har fortalt mig, at en saaret Soldat, hvem hun plejede, højtidelig havde forsikret hende, at intet kunde skade Generalen; han paastod, at den Kugle, der havde knust hans Arm, først var gaaet tværs gjennem Generalen, men som sædvanlig uden at gjøre ham ringeste Skade.

I Paris fortælles en apokryf Historie om, at General Skobelev skulde være særdeles overtroisk, og at Grunden

til, at han altid red en hvid Hest, var, at en Zigeunerske havde spaaet ham, at der aldrig vilde times ham noget ondt, saa længe han gjorde det. Intet kan være Sandheden fjærnere end denne Paastand, Skobelev var en alt for kraftig Natur til at være overtroisk, enten man nu tager dette Ord i dets grovere eller i dets mere aandige Betydning; men lige som enhver anden ædel og højsindet Mand følte han snarere Medlidenhed end Foragt for det simple, uvidende Folks Overtro, og ved mere end én Lejlighed har jeg hørt ham udtale Haabet om, at overtroiske Skikke, der efter hans Anskuelser vare degraderende saa vel for den enkelte som for hele Nationen, efterhaanden maatte fortrænges ved den stigende Oplysning. I de Aarhundreder, Tyrkerne havde hersket over Bulgarien, havde Øvrigheden strængt forbudt Indbyggerne offentlig at vise Korset, Symbolet paa deres Tro. Saa snart Russerne havde besat Landet, ophængte de med barnlig Glæde Kors af Træ, af Blomster, af Græs paa Vejene, paa Træer og Huse, kort sagt overalt. Jeg mindes, at jeg gjorde Generalen opmærksom herpaa og udtalte min Beundring over de Følelser, der havde fremkaldt denne Demonstration. Han hverken roste eller dadlede Bulgarernes Handling; det var, sagde han, kun det naturlige, ligefremme Udtryk for et inderlig religiøst Folks Tro. En anden Gang ledsagede jeg General Skobelev paa et Afskedsbesøg, som han halvandet Aar efter Slaget ved Senova aflagde paa Skuepladsen for dette, det blodigste Slag i hele Krigen. Da Mørket faldt paa, sagde han til mig: »Er De bange for at sove oven over 25,000 Mænds Grave?« Dette Spørgsmaal var aldrig faldet mig ind. Hjemme vilde jeg ganske vist ikke, naar jeg havde frit Valg, udsøge en Kirkegaard til Bivuaksted, men i Bulgarien maatte man finde sig i mange smaa Ubekvemmeligheder. Desuden havde jeg aldrig, hverken hjemme eller uden Lands, nogen Sinde set en Aand, og som Svar paa Generalens underlige Spørgsmaal vilde jeg netop

bemærke dette, da han tilføjede: »Der er Tusender af Mænd, selv tapre Mænd, som ikke turde gjøre det, og kun faa Kvinder i Verden vilde have Mod dertil; men vi tro ikke paa de gamle Sagn om, at de døde staa op af deres Grave ved Midnat og begræde deres sørgelige Skæbne.«

Elskværdighed, Godhed og et varmt Hjærte vare fremtrædende Karaktertræk hos denne ridderlige Kriger. Jeg mindes at have set ham kaste sin Kappe over en saaret Soldat, der havde faaet sit Ben knust af en Bombe paa de vinbevoxede Højder, der føre fra Kløften til den »grønne Høj« ved Plevna. Da den 16de Division, som han den Gang kommanderede, laa i Kvarter i og ved Slivno, ledsagede jeg ham en Dag paa hans Inspektionsrunde, og da jeg i et Brev til en lille Ven i England den Gang har givet en nøjagtig Skildring af dette Besøg, vil jeg meddele det her. »General Skobelev undersøger nøje Soldaternes Kvarter for at være sikker paa, at Folkene have det godt og faa ordentlig Føde. Han smager paa deres Kjødsuppe, Hirsevælling, Brød og Kjød, og ve den Leverandør, som skaffer daarlige Levnedsmidler. Da vi uventet traadte ind i den Gaard, som tjente Regimentet til Køkken, fandt vi her en Skare forsultne smaa Drenge og Piger, hvis Forældre vare dræbte af Tyrkerne. De stode og iagttoge Soldaterkokkene med forsultne Øjne og haabede, at de skulde faa lidt med af Middagsmaden. Soldaterne, som ikke vare ganske sikre paa, at de havde Lov til at give de stakkels nødlidende Børn noget med af Maden, søgte at dække for dem, da de stillede sig op for at hilse paa Generalen; men Skobelev havde allerede set de arme Unger og gættede strax, hvad de vare komne for. »Give I disse pjaltede Børn noget med af Maden?« sagde han til Soldaterne. De hilste og svarede: »Ja, Hr. General.« »Komme de hver Dag?« spurgte Generalen igjen. »Ja, Hr. General,« lød Soldaternes Svar. Generalen sagde da ganske rørt: »Det var ret, Folk! En tapper Soldat er altid en god Kam-

merat, og en god Mand er altid en tapper Soldat. Glem aldrig at dele, hvad I have, med de fattige og trængende.« Soldaterne raabte derpaa Hurra, og Skobelev gav sin Adjutant Ordre til at uddele nogle Penge mellem de smaa Stakler.«

Skobelevs inderlige Religiøsitet stod i nøje Forbindelse med denne Side af hans Karakter. Hans Tro var mere omfattende end Kirkelæren og mere dybtgaaende end Ceremonierne; den havde snarest sine Rødder i den pietistiske Side af den menneskelige Natur, der er saa stærkt udviklet hos alle Medlemmer af den store slaviske Race. Han hørte til den orthodoxe græske Kirke, som han, ligesom sin Ven Aksakov, ansaa for særlig passende for Slavernes Natur; men han var saa lidt af en Fanatiker, at han erkjendte, at Religionen hverken bestod i nogen enkelt Trosbekjendelse eller Kirkelære, men i en højt udviklet Pligtfølelse, der til enhver Tid gjorde sit bedste. Summen af hans Lære syntes at være: Sæt alle dine Evner ind paa at gjøre saa godt som muligt alt, hvad du træffer paa, og overlad Resten til Gud. Det var ikke med Tyrkernes blinde Skæbnetro, men med en Kristens sikre Forvisning, at han efter at være bleven fordreven fra den grønne Højs Skanser efter det ulykkelige Angreb paa Plevna (Septbr. 1877), sagde: »Jeg har gjort mit bedste, jeg kunde ikke gjøre mere. Jeg dadler ingen; det er Guds Vilje.« Det er umuligt at beskrive den sjælfulde Varme og Begejstring, hvormed han paa Valpladsen ved Senova fremsagde for mig et Digt (det var af Aksakov, tror jeg), hvori det skildres, hvorledes Indgangen til Graven paa Afstand forekommer Fantasien skrækkelig, men at den mister al sin Rædsel, naar man kæmper for en hellig Sag, og bliver Indgangen til Himlen selv.

Heller aldrig kan jeg glemme en højtidelig Gudstjeneste for de dødes Sjælefred, som holdtes paa den samme Valplads ved Senova. Skobelevs Kapellan sang

Messen og en simpel Dragon Responsoriet. Alle stode med blottede Hoveder i ærbødige Grupper om en monumental Søjle med et Kors, Generalen til højre for Præsten. Solen skinnede i skyfri Glans, der var ganske stille i Naturen, og lette hvide Taager bølgede om Toppen af St. Nicholas, det højeste Bjærg i Balkan. Jeg har bivaanet de pragtfulde Ceremonier i de romersk-katholske Kathedraler, jeg har deltaget i de anglikanske Kirkers rige Ritual, jeg har lyttet til den klangfulde Messe i en græsk-katholsk Domkirke, jeg har forrettet min Andagt i de simple Kapeller i det presbyterianske Skotland; men aldrig har jeg overværet en mere gribende Gudstjeneste end den paa Valpladsen ved Senova. Al Forskjel i Tro glemtes over Handlingens Højtidelighed og de tilstedeværendes alvorlige Andagt, og da Præstens bævende Toner og Dragonens dybe, bløde Røst klang gjennem den stille Morgenluft, kunde man ikke andet end haabe, at de Tusender af tapre Mænd, som vare omkomne under Udførelsen af deres Pligt, nu havde det godt. Generalen græd som et Barn, og skjønt de haardføre, ofte raa Krigere ikke ere meget tilgængelige for blidere Følelser, var der dog kun faa tørre Øjne i den lille, dybtbevægede Menighed.

Skobelevs Forhold til sine Forældre var særdeles smukt. Det er sjældent, at en saa fuldkommen Fortrolighed og gjensidig Kjærlighed finder Sted mellem Fader og Søn, som der bestod mellem den ældre og yngre Skobelev. Jeg var Vidne til en Hændelse, der viste Faderens Ømhed for sin berømte Søn. Det var to eller tre Dage efter Russernes heldige Overgang over Donau ved Zimnitza; den yngre Skobelev havde kæmpet som frivillig, baaret Riffel og Bajonet og gaaet i Spidsen for Angrebet op ad Sistovas stejle Højder. Der var endnu ingen Bro over den mægtige Flod, og det var nødvendigt at forøge Kavalleristyrken paa tyrkisk Territorium, Ingeniørerne havde for at bygge en Baadebro taget de Pontoner, der tidligere vare blevne an-

vendte til at sætte nogle faa Afdelinger Rytteri over paa Sistovasiden. Den unge Skobelev foreslog, at Rytteriet skulde svømme over Floden, og tilbød at bevise, at hans Plan lod sig udføre. Som sagt saa gjort; han svang sig paa sin hvide Hest, red ned ad de bratte Lerskrænter ved Zimnitza, over den lille Bro, der fører til Øen Ada, og der fra gik den raske Hest, ledet af Skobelevs dygtige Haand, ud i Floden og forsøgte at svømme til den modsatte Bred. Med aandeløs Deltagelse iagttoge Tilskuerne det dristige Forsøg fra den høje rumænske Bred; men ingen var mere bevæget end Skobelevs graahaarede Fader. Med Kikkerten for Øjnene fulgte han spændt sin Søns Ridt gjennem den rivende Strøm; derpaa begyndte hans Hænder at ryste, og han kunde ikke mere holde Kikkerten; han, som med otte Hundrede Ryttere dristig havde angrebet fem Tusende Tyrker, blev nervøs ved Synet af denne forvovne Bedrift. Fyrst Tzeretlev, der stod ved Siden af ham og iagttog, hvor langsomt Hesten kæmpede sig frem gjennem det brusende Vand, beskrev, efter den gamle Generals indtrængende Opfordring, enhver Omstændighed ved det spændende Æventyr for ham. Bevægelsen kvalte Faderens Stemme, medens han af og til udbrød: »O, min kjække Dreng! Er han endnu ikke druknet?« Da den unge Skobelev endelig sikkert naaede den lille lave Bugt under Sistova, udbrøde de russiske Soldater, der havde været Vidne til den dumdristige Handling, i et rungende Hurra, og den Gruppe, der omgav deu graahærdede Kriger gjentog hans: »Gud være lovet!« lige saa meget for hans Skyld som af Glæde over det lykkelige Udfald af denne næsten utrolige Forvovenhed.

Skobelevs Kjærlighed til sin Moder og hendes til ham var rørende skjøn. Jeg mindes, at hun i Philippopolis i 1877 talte til mig om sin »smukke, prægtige Dreng«. For hende vedblev han altid at være en Dreng, og Bevægelsen stod malet paa den statelige, fintdannede, høflige

Dames skjønne Træk, medens hun talte om de kjække Bedrifter, hvorved han havde vundet sit velfortjente Ry. Hun havde næret en varm Deltagelse for det russisk-tyrkiske Felttog, baade fordi saa vel hendes Mand som hendes Søn spillede en vigtig Rolle i det store Drama, og fordi hun med Aksakov troede, at det vilde have til Følge »en Gjenfødelse ikke blot af Slaverne i Balkan, men af hele den slaviske Verden«. Ved Slutningen af Krigen, da hun havde mistet sin Mand, kom hun til Bulgarien og fandt her paa en Gang Trøst i sin Sorg og Afløb for sin overstrømmende Virkelyst ved at anlægge Hospitaler og Skoler for de bulgariske Børn; thi hun havde lige som sin Søn en begejstret Tiltro til Oplysningens Magt. Da jeg traf hende, var hun ivrig optagen af Forberedelserne til i Nærheden af Valpladsen at grunde en Skole, en Kirke og et Hospital, som skulde understøttes af hendes egen private Formue til Minde om hendes Søns store Sejr ved Senova.

Ved Skæbnens Ironi var det Skobelevs store Kjærlighed til hans Moder, der blev Anledning til hendes sørgelige og alt for tidlige Død. Han havde givet hende til Ledsager og Beskytter en af sine egne Adjutanter, en ung Russer, hvem han af Medlidenhed havde hævet til den Stilling, han beklædte. Denne Usling lagde den djævelske Plan at myrde sin Velgjørers Moder og røve hendes Juveler og en Sum paa 90,000 Kroner, som hun førte med sig for at uddele den til forskjellige Stiftelser, hun enten havde grundet eller taget under sin Beskyttelse, og han udførte sit nederdrægtige Forsæt paa en Rejse, Fru Skobelev foretog fra Philippopolis til Sofia. Skobelev var paa den Tid optagen af sit sidste Felttog mod Turkomanerne i Yeok Tepe, som han til sidst fik kuede; men jeg tror, at han aldrig ganske forvandt det grusomme Stød, hans elskede Moders forfærdelige Skæbne gav ham.

»Hvis han ikke havde været Officer, vilde han være bleven en lærd Mand,« sagde Skobelevs gamle Lærer til

mig en Dag, da han talte om sin Elevs Lyst til Læsning og udstrakte Kundskaber. Skobelev var forbavsende bevandret i Litteraturen, og naar man tog i Betænkning, at han fra Ungdommen af havde tilbragt Størstedelen af sin Tid i Felten og døjet alle Krigens Farer og Besværligheder, vare hans Kundskaber ligefrem utrolige. Hvorledes han nogen Sinde fik Tid til at læse og tilegne sig det læste, var en Gaade. Da vi engang talte sammen om de Angreb, der vare blevne gjorte paa Rusland, russiske Patrioter og den russiske Hærs Optræden, og som vi begge ansaa for i høj Grad uretfærdige, bemærkede jeg, at han med sin litterære Begavelse, sit nøje Kjendskab til alle Sagens Omstændigheder og sin ærefulde Stilling bedre end nogen anden maatte kunne paatage sig at modbevise Bagtalelsen og forsvare det Standpunkt, der indtoges af Ideens Bærere i Rusland. Han skød mit Forslag til Side, dog ikke, indsaa jeg nok, af Mistillid til sine egne Evner i den Retning, men med den Bemærkning: »Jeg er Soldat, og saa længe jeg kan kæmpe, vil jeg ikke betræde Polemikkens Arena.« At dømme efter de Taler, han i det sidste Aar af sit Liv holdt i St. Petersborg, Paris og Varzava, begyndte han maaske den Gang at føle, at den Tid nærmede sig, da han burde stille sig i Polemikernes Rækker; men des værre oplevede han ikke det Øjeblik.

Fuldkommen Herre over sit eget Sprog og lidenskabelig begejstret for den gjenfødte russiske Litteraturs Digtere og Forfattere, var han ligeledes fortrolig med Latin, Engelsk (som han talte uden Spor af fremmed Akcent), Fransk, Tysk og Italiensk. Han havde i sin Ungdom studeret Græsk, men havde ikke bevaret nogen stor Kjærlighed til dette Sprog, skjønt han talte Nygræsk. Han var godt inde i Englands, Frankrigs og Tysklands klassiske Værker, og hans Yndlingsdigtere vare Horats — hvem han aldrig blev kjed af at citere — Schiller og Byron, skjønt han ogsaa ofte kom med Citater af Shakespeare. Desuden kunde han tale Val-

lakisk, Bulgarisk, Serbisk, Kirgisisk og en eller to mellemasiatiske Dialekter, tror jeg. I en udvalgt Kreds af fortrolige Venner var hans Konversation livlig, elegant, fin og spillende af Vid; han udtalte sine Meninger med stor Ligefremhed og forsvarede dem skarpt. I særlig militære Sager havde han læst overmaade meget, og medens han havde sit Hovedkvarter i Slivno under Russernes Besættelse af Bulgarien efter Krigen, vare Væggene i hans private Kontor dækkede af Bogskabe, der indeholdt lutter krigsvidenskabelige Værker. Han læste mest tidlig om Morgenen, før han modtog Medlemmerne af sin Stab. Jeg lagde Mærke til, at en stor Del af hans Bogsamling var paa Fransk og Engelsk, hvoriblandt mange Værker omhandlede britiske Felttog i Indien og henved en halv Snes den store amerikanske Borgerkrig.

Skobelevs Geni som General indrømmes af de største krigsvidenskabelige Avtoriteter, og det vilde være formasteligt af mig at tale derom. Fraset hans asiatiske Felttog, som jeg ikke af personlig Erfaring kjender noget til, vil jeg blot gjøre opmærksom paa hans Overgang over Balkan ved Senova (som i Kjækhed, Dygtighed og Held overgaar enhver anden Bedrift i den russisk-tyrkiske Krig), hans hurtige Marche mod Adrianopel og senere Omringen af Konstantinopel. Lige som alle store Anførere indgød Skobelev sine Officerer og Soldater den største Hengivenhed og Kjærlighed; de vare, for at bruge en gammel Talemaade, rede til at gaa i Ilden for ham. Det er vanskeligt at sige, hvilke særlige Fortrin den unge General nærmest skyldte sin almindelige Yndest, maaske en Forening af mange elskelige Egenskaber. I en Alder af otte og tyve Aar blev han General og spillede en vigtig Rolle ved Begivenhederne i Mellemasien; fire og tredive Aar gammel vandt han den mest afgjørende Sejr i det store bulgariske Felttog og førte de russiske Hære mod sit Fædrelands Arvefjendes historiske Hovedstad; fem og tredive Aar gammel kommanderede han

en Hærafdeling — alt dette gjorde naturligvis, at Skobelev blev Gjenstand for de ældre russiske Generalers Skinsyge og Harme; jeg mindes at have hørt ham hentyde til denne Omstændighed og erklære, at Hæder og Forfremmelse kun bragte ham forøget Arbejde og tungere Byrder og nødte ham til stadig at være paa sin Post mod det mindste Fejlgreb. Naar man véd, hvilke uhyre Masser Arbejde han paatog sig og fuldførte med Held, kan man ikke undre sig over, at han døde af en Hjærtesygdom i en Alder af ni og tredive Aar.

Lige over for sine underordnede Officerer var han ligefrem og venskabelig, uden dog nogen Sinde at tabe sin Værdighed og passende Tilbageholdenhed, selv i de Øjeblikke, da hans naturlige Munterhed havde Overtaget. Hans skarpe Blik opfattede alle Enkeltheder ved enhver Træfning, han undlod aldrig at bemærke, rose og belønne ethvert Bevis paa Tapperhed og sørgede oprigtig over enhver, der faldt, var det end den ringeste Soldat.

Det er meget rigtig blevet sagt, at Skobelev besad en næsten overnaturlig Evne til ved Lejlighed at identificere sig med sine ringeste Folk. Det var en stolt Dag for en menig Soldat, naar Generalen lagde Mærke til ham og kan hænde trak ham venskabelig i Øret, Skobelevs sædvanlige Kjærtegn, naar han var i godt Humør. I Felten delte han sine Folks Savn og Møje, spiste samme Mad som de og skød ingen Besværlighed fra sig, som de maatte døje; de paa deres Side beundrede hans Uforsagthed og forvovne Optræden. Under saadan en General bleve selv de frygtsomme til tapre Krigere. Da Skobelevs trætte Hær, efter tre Dages møjsommelige Marche gjennem Hemedlipasset, hvor Snè, Kløfter og Afgrunde lagde dem Hindringer i Vejen, saa at de maatte efterlade Kanoner, Vogne, Telte og en stor Del Munition, kom ud i Tundzadalen, og dér stod Ansigt til Ansigt med Vessel Pashas Hær, der lige sejrrig havde drevet Radetskys og Mirskys Tropper tilbage,

da red General Skobelev langs med sine Soldaters Rækker og sagde dem, at Tilbagetog var umuligt, de havde kun Valget mellem Død, Sejr eller — efter en Pavse — Vanære. »Død eller Sejr!« raabte de alle med kraftige Hurraer for deres elskede og trofaste Anfører, og tappert forfægtede de deres Valg. Vore Læsere kjende sikkert mange Exempler paa hans overordentlige Koldblodighed i Fare; lad mig endnu tilføje et nyt. Dagen før Angrebet paa den grønne Højs Skanse ved Plevna var jeg med ham paa en vinbevoxet Højderyg, hvor fra man kunde overskue Tyrkernes Stilling. Skobelev havde travlt med Forberedelser til Angrebet; han havde personlig undersøgt Omgivelserne og tegnet en Plan over dem, og nu var han i Færd med lige for Fjendens Øjne at tage Skitser af de enkelte Punkter, der skulde være Gjenstand for hans Batailloners Angreb. Tyrkerne begyndte at give Ild; først faldt Bomberne for kort, derpaa fløj de over Hovedet paa os, men pludselig knaldede de i en ubehagelig Nærhed. En sprang kun et Par Alen fra det Sted, hvor Skobelev sad paa en Feltstol og tegnede, og han og hans Papir bleve overdængede med Jordklumper. Uden at fortrække en Mine rystede han Papiret og vedblev at tegne, i det han dog, da han mærkede, at Bomberne vedbleve at falde i Nærheden, gav sin Stab Ordre til at søge Ly under en Skrænt et lille Stykke borte.

Skobelev holdt stræng Disciplin, og intet forekom ham saa ringe, at det kunde overses; hans Forposter bleve aldrig grebne i at tage sig en Lur. Han havde det nøjagtigste Kjendskab til alle militære Enkeltheder, saa at han endog kunde blæse alle Hornsignalerne. Et Exempel paa den fortræffelige Disciplin i hans Korps falder mig netop ind. En Dag, da vi havde diskuteret de forskjellige Arter Bagládevaabens Fortrin, tog han en »Berdan«, hvormed Tropperne i den senere Tid vare væbnede, fra en Soldat, tog den fra hinanden og forklarede mig Mekanismen med

en Bøssemagers Nøjagtighed. Derpaa gav han Riflen tilbage til Soldaten, vendte om og gik hen til en Skildvagt, der stod i nogle Skridts Afstand. »Lad mig se din Bøsse,« sagde han og rakte Haanden ud efter den. Soldaten hilste og svarede: »Jeg kan ikke, Hr. General.« »Jeg vil gjærne se, om den er ren,« vedblev Generalen. »Jeg kan ikke, Hr. General,« svarede Skildvagten igjen med urokkelig Fasthed. Skobelev smilede, trak ham i Øret og gik videre. Jeg bad om en Forklaring, og han sagde da, at det var en Krigsregel hos ham, at ingen Skildvagt maatte paa nogen som helst Betingelse udlevere sine Vaaben, ikke engang til Czaren selv. »Men,« sagde jeg, »sæt nu, at Skildvagten havde udleveret sin Bøsse, som De tilsyneladende for Alvor bad om, hvad da?« »Saa vilde han være bleven skudt,« svarede Generalen rolig, »for Ulydighed mod Ordrer i Krigstid.«

Lige som mange andre indflydelsesrige Russere klagede Skobelev bittert over den Klausul i Berlinertraktaten, som bestemte, at der skulde lægges tyrkisk Garnison ved Balkan. Han erklærede, at en saadan Forholdsregel vilde svække Fyrstendømmet Bulgarien og give Østrumelien i de militære Pashaers Vold. Jeg tror, at hvis den engelske Regering i 1879 havde holdt paa den bogstavelige Opfyldelse af denne Del af Traktaten, vilde Rusland atter have erklæret Krig, og det er en aabenlys Hemmelighed, at Russerne vare godt forberedte derpaa. Hele den mandlige Befolkning i det østlige Rumelien var af General Skobelev bleven opdragen til en vel indøvet, godt udstyret Milits, medens Fyrst Dondukov Korsakov, som før Prins Alexanders Valg havde været Guvernør i Fyrstendømmet Bulgarien, havde gjort det samme dér. For det Tilfælde, at en ny Krig skulde begynde, havde Skobelev udført de nøjagtigste Planer over Felttoget; han var selv redet igjennem næsten hele Tyrkiet fra Konstantinopel til Donau, havde undersøgt enhver Stilling, der kunde forsvares eller angribes, og havde

sørget for et nyt militært Kort. Uden Tvivl findes denne Plan, som bestod af adskillige Bind fulde af Udkast, nu i det russiske Krigsministeriums Arkiv, parat i mulige Tilfælde.

Han talte sjælden om, hvad man kunde kalde russisk Hjemmepolitik. Paa en vis Maade kunde man gjærne sige, at han hørte fuldstændig til det kejserlige Parti; med andre Ord, han lod til at mene, at en konstitutionel Statsforfatning ikke passede for det slaviske Folk. Han satte sit Haab om Ruslands Udvikling til Væxten af en ren slavisk Civilisation, baseret paa slaviske Ideer, og denne Følelse avlede et heftigt Had mellem ham og et vist Parti af tyske Politikere. Disse have ikke skammet sig ved gjennem deres Organer og gjennem Pressen at glæde sig over General Skobelevs Død, fordi derved en Magt blev fjærnet, som vilde have ægget ikke blot Rusland, men hele den slaviske Verden til at kæmpe mod »Tyskland og mod den Civilisation, som Rusland kun kan faa vest fra.«

Panslavismen, saaledes som Skobelev og tusende andre af Ruslands oplyste Sønner forstaa den, betyder Nationalitetsprincipet; og hvorfor i al Retfærdigheds Navn maa der ikke være et slavisk Ideal, naar det anses for rigtigt og passende, at der er et teutonisk, et gallisk, ja selv et angelsaksisk Ideal. Det er en historisk Kjendsgjerning, at Urolighederne i Rusland i de sidste to Hundrede Aar for en stor Del skyldes de Forsøg, der ere blevne gjorte paa at paatvinge det modstræbende slaviske Folk tyske Civilisationsideer. Det var kun de Tanker og Følelser, der ere gjennemgaaende hos Størstedelen af det russiske Folk og af den slaviske Race, som Skobelev udtrykte, da han i Paris sagde: »Hvis Rusland ikke altid viser sig paa Højde med sine patriotiske Ideer i Almindelighed og med sin slaviske Rolle i Særdeleshed, er det, fordi vi baade ude og hjemme hemmes af fremmed Indflydelse.

Vi ere ikke hjemme i vort eget Hus; de fremmede ere alle Vegne og have en Finger med i alt. Vi holdes for Nar af deres Politik, blive Offer for deres Rænker og Slaver af deres Magt.«

Prévost Paradol har i en af sine berømte Taler sagt, at »Frankrig og Tyskland lignede to Lokomotiver, som gik i fuld Fart paa samme Bane i modsat Retning og derfor nødvendigvis maatte støde sammen paa et eller andet Punkt«. Historiens Gang har víst, at han havde Ret, og der fordres kun liden Spaadomsevne for at slutte sig til Skobelevs Forudsigelse om, at »en Kamp mellem Slaver og Teutoner er uundgaaelig, og den vil blive lang, blodig og skrækkelig«. Dog kan vi maaske stille os tvivlende over for hans patriotiske Tillid til, at »Slaverne ville sejre«.

I sin lige saa berømte Tale i Varzava fremførte Skobelev ikke nogen ny Tanke, men gjorde sig kun til Ekko for et Forslag, en Konge af Polen i det 16de Aarhundrede havde gjort. »Jeg ønsker Polakkerne alt godt,« sagde Skobelev, »og ønsker oprigtig, at de kunde blive et med os lige som Serbien og Bulgarien burde være. Ere vi ikke alle Brødre?« Omtrent 1580 tiltalte Stephan Bathory, Konge i Polen, den russiske Ambassadør saaledes: »Lad os ophøre med unyttige Stridigheder. Ere vi ikke Brødre? Hvad gjør den ubetydelige Forskjel i Religion? Hvorfor skulle vi ikke have samme Flag, samme Overhoved?« Panslavismen er altsaa ikke noget nyt, og Skobelev vidste det; han ønskede kun at kalde den til Live. Saa vidt jeg kan dømme efter de Samtaler, jeg havde med ham, syntes Skobelevs Ideal for det slaviske Folks Fremtid for det første at være, at de forskjellige slaviske Stater kunde forenes under en demokratisk-imperialistisk Regering, og for det andet, at denne demokratisk-imperialistiske Regering skulde baseres paa og udvikles af Mir — det russiske kommunale Bondeejendomssystem —, som

synes at passe for det slaviske Folks Ejendommelighed. Det er til ingen Nytte at spekulere over, hvorledes hans Meninger muligvis senere kunde have udviklet sig. Hans veltalende Stemme tier for evig, hans Sværd er skrinlagt. Requiescat in pace.

S. M.

Krigsscener fra Tennessee.*)

Blandt de vældige Kampe, som ere blevne udfægtede i de sidste Decennier i den gamle som i den nye Verden, indtager den nordamerikanske Slavekrig en fremragende Plads; ved den fældedes Dødsdommen over Negerslaveriet, saa at dets Bestaaen i alle Stater, der hvile paa et kristeligt-humant Grundlag, kun er et Tidsspørgsmaal, som vil finde sin endelige Afslutning i Løbet af faa Aar; men Kampen var da ogsaa et saa stort Maal værdig; baade Norden og Syden førte deres bedste Kræfter i Ilden, og navnlig forsvarede Syden sig med et Heltemod og en Udholdenhed, der var en bedre Sag værdig, og nedlagde først Vaabnene, da al videre Kamp maatte betragtes som haabløs. Nærværende Tidsskrift har alt flere Gange i sine tidligere Bind haft Lejlighed til at dvæle ved denne minderige Krig; en indgaaende Skildring har saaledes gjort Læserne bekjendt med Abraham Lincolns sympathetiske Skikkelse**); en anden Afhandling har nærmere omhandlet Sydens højt begavede og ridderlige Hærfører Robert Lee***). Tidsskriftet har fremdeles givet en Række interessante og

*) Efter Ch. E. Nott.
**) Hist. Arkiv 1875 II.
***) Hist. Arkiv 1876 I.

levende Skildringer (Rytterfærd og Rytterkampe) efter Heros v. Borcke*), og naar det derfor her paa ny kommer tilbage til samme Æmne, er det ikke for at fremdrage nye historiske Kjendsgjerninger. De følgende fordringsløse Skitser hente deres væsentlige Berettigelse fra den Varme og Livfuldhed, hvormed de fortælles; vi føle os fuldstændig henflyttede til de fjærne, delvis ukjendte Landskaber, se de smaa Krigsscener ligesom med vore egne Øjne, høre Meldingerne, kort ligesom opleve alt personlig. Vi skulle endnu tilføje, at vor Hjemmelsmand er Ch. E. Nott, Inspektør ved de offentlige Skoler i New-York og Ritmester ved 5te Rytterregiment, Iowa, derpaa Oberst ved 176de Infanteriregiment, New-York, og efter Krigen Dommer ved Staternes Højesteret i Washington. Scenen for de følgende Begivenheder er det vestlige Kentucky og Tennessee, Tiden 1862 i Begyndelsen af Aaret.

I.

Donelson.

Jeg havde længe følt Lyst til at overvære et Slag; jeg længtes efter at kjende Synet af en slig Scene og de Følelser, Tilskueren gjennemgaar ved slige Lejligheder. Jeg kan nu besvare Spørgsmaal herom, og jeg skal forsøge at meddele de Indtryk, Angrebet gjorde paa mig, uden at tilføje noget videre, end hvad jeg saae, og hvad jeg følte.

Kun tilfældigvis var jeg tilstede ved Fort Donelson og ved Angrebskolonnen. Mit Regiment havde nemlig ladet mig tilbage i St. Louis for at overvære en Krigssag. Krigsretten opsatte imidlertid snart sine Møder, og jeg begav mig derfor paa Vejen til Fort Henry sammen med et andet

*) Hist. Arkiv 1879 II.

Medlem af Retten, en Officer af 14de Regiment, Iowa. Vi sejlede ned ad Mississippi til den smalle Landtunge, hvor Ohio udmunder og Fæstningsværkerne ved Cairo ere beliggende. Her fandtes kun Regeringsskibe, overfyldte med Tropper; vi bestege et af disse Fartøjer, Mc. Gill, og om Bord paa samme var netop det Regiment, som skulde indlede Stormen paa Fort Donelson, nemlig andet Regiment, Iowa.

Lige til Afrejsen havde vi staaet i den Formening, at Skibet var bestemt til Fort Henry ved Tennessee; nu fik vi at vide, at Rejsens Maal var Fort Donelson ved Cumberland. Langsomt glede vi opad Ohioflodens svulmende Strøm og passerede ved Nattetid Mundingen af Tennessee. Jeg stod op ved Solens første Straaler, gik op paa Dækket og opdagede nu, at vi vare komne ind paa Cumberland. Det syntes at være en smal Flod, der bugter sig frem mellem skovrige Højder og Bredder, kantede med prægtige Egetræer. Soldaterne, der havde tilbragt den varme, maaneklare Nat paa Dækket, stode op, én efter én, rullede deres Tæpper sammen og pakkede deres Ransler. Jeg vendte min Opmærksomhed fra dem og saae ud over Floden og over mod de Folk, der boede her i denne oprørske Del af Kentucky.

En Tid saae vi ikke andet end Skov; derpaa kom et lille Blokhus frem ved Bredden, med samt sit Skur, en Hest og en Ko. Det var et tarveligt Hjem og lønnede næppe et nyt Blik; man kunde have set hundrede lignende ved hver Bred; men uden for Døren knejsede en lille Flagstang, og fra samme vajede Stjærnebanneret. Familien var staaet op ved Damperens Stønnen; Moderen stod i Døren med et Barn paa Armen og viftede med et Skjørt; en lille Pige ved hendes Side svingede frygtsomt sin Hat over Hovedet, to pjaltede Knøse nede ved Bredden kastede lystig deres Huer i Vejret, og Faderen stod paa en Træbul og istemmede et »Hurra« af fuld Hals; og over dem bøl-

gede deres lille Flag i det mørkegraa Lys. »De mene det ærlig«, »det er brave Folk«, »det er ingen Forstillelse«, lød Soldaternes Udbrud, medens de strømmede over paa den ene Side af Dampbaaden og svarede Faderen og hans Drenge med høje Hurraraab. Det var det første Hus, vi saae, og det varmeste Velkommen, vi modtoge, thi hvorvel endnu mange i Dagens Løb tilvinkede os med Hattene, og skjønt der ogsaa blev stukket et Par Flag frem, kunde dog ingen i synlig Oprigtighed maale sig med Beboerne af det lille Blokhus.

Dagen var mild og skjøn; vi tilbragte den paa Dækket under Latter og Samtale, medens vi iagttoge det vexlende Sceneri paa den bugtende Flod. Vi havde alle det Indtryk at være paa en Fornøjelsestur; af og til faldt den Bemærkning: »Vi kunne være lige før et Slag, og dog ser det ud, som vi rejse for vor Fornøjelse.«

Under det raa Ydre, Feltlivet fører med sig, vakte tvende Officerer ved andet Regiment Opmærksomheden ved deres mere fine Fremtræden; der blev drevet mangen Spas paa deres Bekostning, man kaldte dem »Regimentsnarrene« og deres Kahyt for »Hatteæsken«, og derom vare alle enige, at de vare alt for nette til at burde vansires af Saar. To Dage senere faldt den ene, en Kaptejn Sleighmaker, i Spidsen for sit Kompagni, medens han heltemodig stormede Rebellernes Brystværn, og da jeg noget senere galoperede efter Lægerne, kom jeg forbi en saaret Officer, som blev baaren paa et Lagen af fire Soldater. Da jeg red forbi, raabte han: »Vi have sejret, Ritmester«, jeg saae mig om og gjenkjendte den anden, Major Chipmann. »Er De haardt saaret, Hr. Major?« spurgte jeg, i det jeg parerede min Hest. »Nej, ikke haardt,« gjensvarede han, »ophold Dem ikke for min Skyld«, og da Lægen kom, vægrede han sig ved at lade sit Saar forbinde og sendte ham til sit Mandskab.

Om Eftermiddagen indhentede vi tyve, med Tropper

overlæssede Dampbaade, som eskorteredes af fire sorte Krigsskibe; de bevægede sig langsomt fremad og holdt sig tæt sammen, som om de frygtede en nærliggende Fare. Der fulgte nu et Omslag i Vejret, og en mørk, skrækkelig Nat sænkede sig over os med Kulde og Sne.

Ved næste Morgengry fandt jeg, at vi havde lagt til ved den vestlige Bred; paa begge Sider saae man høje, skovklædte Højder, Krigsskibene laa for Anker midt ude paa Strømmen; hvert Tegn paa Liv var skjult under deres sorte Dæk, naar man saae bort fra den hvide Damp, som steg op fra deres Skorstene og bølgede langsomt bort. Langt nede ad Strømmen kunde man skimte de med Tropper ladede Transportskibe, som laa fortøjede ved Træerne langs Bredden. Himlen var ren og klar, Skoven sprængt med Sne, og Flodens varme Vand dampede i den kølige Luft. Jeg har aldrig set et lignende Billede og vil heller aldrig faa det at skue. Da Tropperne begyndte paa Landstigningen, kom andet Regiments Musikkorps op paa Dækket, og Ekkoet forplantede »Stjærnebanneret« ned ad Floden; Folkene sloge Takt og raabte Hurra, medens Melodien bølgede gjennem Luften.

Landingspladsen laa en god halv Mil neden for Fort Donelson. Jeg kan her strax anføre, at Fortet kun udgjør et Hjørne i en stor Firkant af Jordværker, hvis Sider hver havde en Længde af over halvanden Fjerdingvej. For at undgaa Kanonerne paa disse Værker maatte vi gjøre en Omvej af en halv Mils Vej. Terrænet bestod af Skove, høje Bakker og dybe Kløfter. En Dal, som vi betraadte, da vi forlode Floden, havde en sælsom Lighed med Kløften paa min Faders Gaard. Da jeg saae mig om, kunde jeg næsten tro, at det var den samme, jeg netop paa slige klare Vintermorgener havde fulgt med min Slæde eller gjennemvandrede med min Flint paa Nakken. Dog Tropperne vare paa Marchen, og jeg havde ingen Tid til at faa Hjemve. I Løbet af vor Marche kom vi forbi et lille

Blokhus; jeg gik hen til Døren og talte med Folkene. De gjorde et bedrøvet og nedslaaet Indtryk. Et Par Dage tidligere havde der fundet en Fægtning Sted mellem Forposterne, og Kuglerne vare slaaede ned rundt omkring deres Hus; Konen sagde, at hun ønskede at være en halv Snes Mil borte, og Manden mente, at han ikke vilde være bedrøvet, om Afstanden var den dobbelte.

En lille Pige stod ved Døren, og jeg spurgte om hendes Navn; efter en hel Del Forlegenhed svarede hun »Nancy Ann«, jeg lod Nancy Ann se gjennem min Kikkert, og da hun aldrig havde set eller hørt om en saadan Gjenstand, var hendes Forbavselse stor. Nancy Ann's Moder blev nu ganske gjæstfri og indbød mig til at komme ind og udhvile mig lidt; men Kolonnen var nu næsten kommen op over Højen, og jeg maatte skynde mig afsted.

Endelig naaede vi den os anviste Stilling, her fandt vi det fjortende Regiment, Iowa, hvorved min Ven stod, og jeg besluttede at blive hos ham, til jeg kunde opsøge mit eget Regiment.

Rundt omkring os laa tætte Skove; en dyb Dal løb langs Fronten, og hinsides samme, langs Skraaningen af den modsatte Høj, strakte sig Rebellernes Jordværker, som vi skulde indtage.

Afstanden beløb sig til mindre end en halv Fjerdingvej; af og til slog en Geværkugle ned tæt i vor Nærhed; men Afstanden var for stor, til at den kunde have nogen Virkning. Jeg spejdede ud mellem Træerne og undersøgte Højen med min Kikkert, men kunde ikke opdage andet end det nylig opkastede Jordværk. Vore Skarpskytter laa langs Højens Side og bevogtede Brystværnene. Jeg kunde se, hvorledes de krøb op bag Træerne og Bullene, i det de snart snege sig hen langs Jorden, snart krøbe paa Hænder og Fødder. Deres Ild var levende og lød, som om et Jagtselskab var i vor Nærhed; man skulde næppe tro, at de skød paa Mennesker, og det var vidunderligt,

hvor hurtig Aanden vænner sig til disse særlige Omstændigheder; efter den første halve Times Forløb ænsede vi ikke hine Geværskud mere, end om Drenge hist dreve deres Leg. Bag hine Jordværker stod der imidlertid dog baade Kanoner og Mennesker, vi laa fuldstændig inden for Skudvidden, og de havde hvert Øjeblik kunnet sende deres Kugler og Granater midt ind blandt os. Den foregaaende Nat havde man forbudt at tænde Lejrbaal, da de kunde forraade Rebellerne vore Stillinger; men nu brændte de lystig, og omkring et af Baalene vare vi tre, fire Stykker samlede til Maaltid. Medens vi satte os paa en Træstamme, hørte vi en fjærn Kanontorden langs Floden. »Nu gaa Krigsskibene frem, Slaget er begyndt, de jage Skurkene ud med deres Granater,« sagde enhver. Vi antoge alle lige til sidste Øjeblik fuldt og fast, at Krigsskibene vilde skyde Breche i Fortet, og at vort Arbejde kun skulde bestaa i at hindre Rebellernes Flugt. Heri havde vi imidlertid taget højlig fejl; Kanonaden holdt ved en Timestid og døde derpaa hen; vi haabede, at Fortet var taget, men ingen Efterretning af et saa behageligt Indhold lod sig forlyde.

Eftermiddagen gik hen med at udspejde Jordværkerne, med at passiare og opvarme sig om Baalene. Aftenen kom, og man besluttede at udsætte sig for Risikoen ved at tænde Baalene. Vi lejrede os atter om en Ild og nød vort Aftensmaaltid, som bestod af Skibstvebakker, saltet Flæsk og Kaffe. Den sidste vilde vel næppe have smagt nogen Lækkermund, men skjønt den var kogt i en aaben Kjedel og havde en lidt mistænkelig Farve, var den ikke desto mindre vor største Lækkerbisken og det eneste varme, vi havde at nyde; thi Flæsket var haardt frosset og Vandet i vore Feltflasker fast Is, saa at vi maatte holde dem over Ilden, naar vi vilde drikke en Slurk. Ingen havde Tallerkener eller Skeer, Knive, Gafler, Over- eller Underkopper. Vi afskare det frosne Flæsk med vore Lommeknive, og

Kaffen blev serveret i et Tinbæger, hvoraf hver tog sig en Slurk, naar Turen kom til ham.

Det blev mørkt, Baalene brændte lystig, og ingen truende Kugle eller Granat fra Fortet havde besvaret os. Vore Skarpskytter og Forposter stode mellem os og Rebellerne, og det blev derfor besluttet at lægge sig til at sove.

Mandskabet satte Geværerne i Pyramider, hyllede sig i deres Tæpper og lejrede sig om Baalene. Dette var min første Nat under aaben Himmel; hidtil havde jeg haft mit Kvartér i Huse, og jeg havde ikke engang tilbragt en Nat i et Telt. Et Liv blandt New-Yorks Behageligheder er ingen god Forberedelse til Felten, Udsigten til et Telt paa denne Aarstid havde vakt en vis ubehagelig Følelse hos mig, og nu maatte jeg gjøre Begyndelsen endog uden dette Værn. Mit Regntæppe og min Bøffelhud var om Bord paa Damperen, saa jeg maatte troste mig med mine Venners bedre Held. Det lykkedes os at opdrive en Bøffelhud og fire Tæpper, af hvilke de tvende vare vaade og gjennemfrosne. Paa Vindsiden af Baalet kradsede vi Sneen bort, de tvende frosne Tæpper bredtes paa Jorden, en Træstamme blev rullet frem for at tage af mod Vinden, og Bøffelhuden blev lagt over Tæpperne. Derpaa strakte vi os alle fire, saa lange vi vare, og vi maatte ligge klos op til hverandre. Med vor Ekvipering omgikkes vi meget letsindig; statelige Paletots bleve skammelig rullede sammen som Hestedækkener, og min smukke Sabel, en Gave fra mine unge Skolevenner, og som sædvanligvis ikke var plettet af nogen Regndraabe eller Rustplet, blev kastet paa Sneen ved Siden af Pistolerne og Kikkerten, der i Felten fik samme ublide Behandling.

Et Par Minutters Tid holdt jeg mig vaagen; Rebellerne stode kun et Kvartérs Vej borte, og naar de fik Lyst til at gjøre et natligt Angreb, kunde deres Granater hvert Øjeblik springe mellem os. Sneflokkerne begyndte at falde

tættere og tættere, og jeg smuttede ned med hele Hovedet under Tæppet og sov ind. Mangen Læser vil maaske ynke mig, men i mit hele Liv har jeg aldrig sovet bedre. Snart efter Midnat skræmmede Kanontorden os op; Sneen laa tre Tommer høj paa vore Tæpper; men vi hvilede meget bekvemt og overraskedes ved at finde Sneen liggende. Jorden under os var imidlertid tøet, og da vi stode op, lagde Sneen sig mellem vore Tæpper og gjennemblødte dem. Vi kunde saaledes ikke mere tænke paa at lægge os til at sove, bøjede et Par unge Træer ned og lavede os et Værn, i det vi bredte Tæpperne over dem. Her krøb vi nu sammen efter at have dynget et Bjærg af Ved paa vort Baal. Soldatens bedste Trøst, hans Pibe, var ved Haanden, og saaledes sladrede, dampede og blundede vi til Daggry.

II.

Stormen.

Løverdagssolen stod ren og straalende frem, og flere end én spurgte, om dette var et godt Varsel for os eller Fjenden. Morgenen gik hen som den foregaaende Dag; men henimod Middag indløb den Efterretning, at Rebellerne langt nede paa vor højre Fløj havde gjort et Forsøg paa at bryde igjennem og vel vare blevne kastede tilbage; men Fægtningen havde været blodig, og man talte om et Tab af fem Hundrede Mand paa vor Side. Det var en Advarsel til os om at være aarvaagne — man troede, at Fjenden vilde gjentage Forsøget mod os. Jeg har alt bemærket, at vi havde en dyb Kløft eller Dal foran os; paa vor højre Fløj stode talrige Regimenter, som dannede en Kjæde, der strakte sig lige til Floden. Paa vor venstre Fløj stod andet Regiment, Iowa. Det var alt, hvad jeg havde set af vor Stilling, og jeg beskriver kun, hvad jeg selv var Vidne til. Snart derpaa galoperede en bereden Ordonnans

frem med den Melding, at en stærk Kolonne Rebeller var i Fremmarche mod os. Vort Mandskab samledes og blev staaende ved Geværpyramiderne; noget senere kom General Smith med sin Stab, men de rede forbi os uden at sige noget. Samtidig vare Skytterne langs Kløften i usædvanlig Virksomhed, vi hørte en uafbrudt Geværild og tænkte derfor, at de saae Rebellerne samle sig bag Brystværnene. Alt syntes at tyde paa et Udfald, som vi havde at slaa tilbage, ligesom Fjenderne allerede vare blevne kastede om Morgenen. Tropperne grebe Geværerne, Officererne aabnede deres Pistolhylstre, jeg løsnede min Ryttersabel, knappede min Paletot op, saa jeg hurtig kunde kaste den af, og tog Plads ved Siden af Oberstløjtenanten, hos hvem jeg skulde kæmpe. Derpaa fulgte en ængstelig pinlig Pavse; vi hørte intet, saae intet og vidste dog, at meget maatte komme; men hvori dette »noget« skulde bestaa, formaaede ingen at sige. En Ordonnans kom fra Generalen, — vi skulde gjøre en Svingning til venstre for at støtte det andet Regiment, Iowa; vi formodede, at Rebellerne rykkede frem noget længere op ad Dalen, og at Hullet skulde lukkes mellem os og andet Regiment. Obersten kommanderede »Venstre om!« »Fremad marche!« og Regimentet marcherede i tvende Geledder afsted mellem de tætte Stammer; men det andet Regiment var ikke mere i sin gamle Stilling fra om Morgenen; vi marcherede og marcherede, men naaede dem ikke; i et Par Øjeblikke passerede vi deres Lejrbaal, et Par Skridt videre, og vi dukkede frem paa aaben Mark.

Med ét Blik kunde vi nu fatte den virkelige Grund til vor Bevægelse; det var, som et Tæppe gik op. Fjortende Regiment ilede frem over Markerne, andet Regiment klavrede i en lang Linje op ad den modsatte Høj, hvor tvende Kløfter stødte sammen og dannede en Aas; den var høj og stejl, og Dynd og smeltet Sne gjorde den i højeste Grad glat; øverst oppe blinkede og røg det fra Rebellernes Bryst-

værn, medens de tvende Kløfter til højre og venstre bleve bestrøgne af de dundrende Kanoner. Forsøget syntes fortvivlet. Nedad gik det gjennem Markerne og derpaa op ad Højen; lige ved sammes Fod mærkede jeg, at vi vare inden for Ildlinjen. Flintekuglerne hvislede hen over os, og blødende Mænd laa rundt omkring paa Jorden eller slæbte sig med Besvær ned ad Højen; fra sammes Fod og lige til Brystværnene havde andet Regiment efterladt en lang Række saarede og faldne. Synet af dem udgjorde den mest gribende Del af Scenen og bortvendte en Stund min hele Opmærksomhed fra Ilden. En Tredjedel længere opad kom vi inden for Batteriernes Ildlinje; Fuldkuglerne og navnlig Granaterne kom susende og hvislende som et Lokomotiv; man hørte Kanonernes Brummen øverst i Kløften, saae Granatens Sprængning — og derpaa faldt den raslende ned over os. Øverst oppe paa Højen lød Geværerne som hele Bundter af uhyre Sværmere. Snart gik det r—r—r—r—r—ryk; derpaa fulgte enkelte spredte Skud ryk, ryk, ryk, ryk, ryk; nu fyrede igjen flere samtidig, r—r—r—ryk; Ligheden var saa slaaende, at den strax faldt mig ind.

De springende Granater gjorde langt mindre Virkning — synligere Virkning, mener jeg, end jeg havde tænkt. Ogsaa deres Explosion lignede ganske en stor Sværmer, som slynges op i Luften; der lød et højt Knald, Sprængstykkerne fløj omkring, og alt var forbi. Det hele gik saa hurtig, at man ikke fik Tid til at ane eller tænke »er du der?« eller »er du saaret?«, inden alt allerede var forbi. Det mest nedslaaende var imidlertid, at vi ikke saae nogen Fjende; Batterierne vare ude af Sigte, og langs Brystværnene kunde man kun skimte Ild og Røg. Det tog sig ud, som om vi havde angrebet en eller anden usynlig Magt, og som det kun var et simpelt Tidsspørgsmaal, om vi kunde eller ikke kunde klavre op ad hin glatte, stejle Skrænt, før vi alle bleve skudte; men pludselig standsede

Ilden paa Toppen. Andet Regiment havde stormet Brystværnet og drevet de Regimenter ud, som havde holdt samme. Nu forfulgte omvendt andet Regiments Ild den flygtende Fjende, og høje Hurraraab lød langs hele Slaglinjen. »Andet er der inde! rap eder, Kammerater og støt dem, slut paa! fremad, fremad!« Vi naaede Toppen og klavrede over Brystværnet. Jeg saae en anden Høj hæve sig jævnt over for os, og paa dens Top et nyt Brystværn; mellem dem og os laa et omtrent sex Hundrede Alen stærkt kuperet Terræn. En ny Ild aabnedes mod os fra disse indre Værker. »Tilbage!« lød Ordren, og i det vi klavrede tilbage, kastede vi os paa den ydre Side af Jordvolden.

Brystværnet, der havde skyttet Fjenderne, skyttede nu os; det var paa vor Side omtrent sex Fod højt, og vore Folk lagde sig nu tæt op mod samme; lejlighedsvis stak man vel en Hat i Vejret, og strax hvislede en Kugle fra den anden Forskansning hen over os. Batterierne fortsatte ogsaa deres Ild; men Kuglerne sloge ned længere nede paa Højen og havde kun ringe Virkning. Da jeg ikke havde nogen særlig Pligt at udfylde, gjorde jeg omkring, saa snart vore Tropper naaede Brystværnet, og viede de saarede min Opmærksomhed.

Det var en ejendommelig Kjendsgjerning, hvorpaa jeg ikke kunde finde en Forklaring, at de, som bleve saarede ved Foden af Højen, vare trufne i Benene; længere oppe vare Skuddene gaaede gjennem Livet, og nær ved Brystværnet gjennem Hovedet. Helt øverst fandt jeg virkelig ingen saarede; alle, der her laa omkring paa Jorden, vare døde. Et lille Hus paa Valpladsen blev benyttet som Lasaret; jeg rev mit Lommetørklæde i Strimer, bandt disse om Saarene, der blødte stærkt, og lod Folkene holde Sne derpaa. Jeg tog en af de stakkels Fyre i mine Arme for at bære ham til Hytten. »Kast din Flint bort,« sagde jeg, »du er for svag til at bære den.« »Nej, nej,« svarede

han; »jeg vil holde den fast, saa længe jeg lever.« Tilfældigvis stod Huset lige i et af Batteriernes Ildlinje, og medens vi nærmede os samme, susede Projektilerne hen over vor Vej; heldigvis laa Huset neden for selve Kuglernes Bane, men et Skud faldt dog saa dybt, at det rev en Tagspaan af en Gavl. Et Par Minutter troede vi, at de skød efter de saarede. Vi havde intet rødt Flag, vi kunde hejse; men jeg fandt en Soldat, der ejede et rødt Lommetørklæde; det bandt jeg paa en Stok og sendte ham op paa Taget med samme. I Huset var der endnu kun trende Læger; en af dem bad mig tage hans Hest og ride efter Instrumenter, Ambulancer og Assistenter; thi der var ikke truffet nogen som helst Forberedelser. Det var ved denne Lejlighed, jeg red forbi Major Chipmann, som blev baaren afsted af sine Soldater.

Ved min Tilbagekomst vare Ambulancerne i fuld Virksomhed; talrige Par af Soldater hjalp deres saarede Venner afsted; hist og her blev en Stakkel baaren paa et Tæppe af fire Mand. De saarede viste i Almindelighed det største Heltemod. De talte næppe om sig selv, men raabte til Artilleriet, vi traf paa, at det skulde ile fremad, og fortalte Efternølerne, at vi havde sejret. En stakkels Fyr, der blev baaren paa Armene af tvende Soldater, havde faaet Foden afreven af en Granat; den hang og dinglede hæslig ned fra Benet ved en Stump Hud, og den blodende Strømpe var ubedækket. Jeg holdt stille for at sige ham, at han skulde vikle sin Strømpe om Benet og lægge Sne paa Saaret. »Aa, lad De kun Foden skytte sig selv, Hr. Ritmester!« svarede han; »vi kastede Rebellerne ud og stormede Skansen; det er for mig det vigtigste.« Jeg maa dog tilstaa, at Billederne og Ordene ikke vare saa bedrøvelige, som jeg havde tænkt mig. De smaa runde Huller, som skyldes Flintekuglerne, kunne muligvis være dødelige, men de se ikke større ud, end man kunde tro dem stukne af en Doktors Lancet. Kun én Gang hørte jeg en smer-

telig Stønnen; en stakkels Djævel i en Sygevogn skreg op, hver Gang Hjulene stødte mod en Bul; men her gaves ingen Afhjælp; Vejen førte gjennem Skoven, Kusken kunde kun undgaa Træerne og maatte kjøre til uden at ænse den saaredes Pinsler.

Læseren vil maaske spørge, hvad jeg følte i Slaget. Jeg havde svævet i den største Spænding om, hvorledes det vel vilde staa til med mine Følelser, og til min store Forbavselse fandt jeg mig mærkelig afkølet, jeg blev ikke ophidset og følte kun stor Trang til Virksomhed. Jeg tænkte, at naar jeg blot kunde føre t. Ex. mit Kompagni frem eller havde noget at kommandere, vilde jeg have mindre at tænke paa. Sandsynligheden for at blive saaret syntes at være saa stor, at jeg ventede bestemt herpaa, og efter et Par Minutters Forløb nærede jeg kun det ubestemte Ønske, at det blot maatte komme snart og derpaa være forbi, siden det nu dog endelig maatte komme. Min Uro ved Kuglernes og Granaternes Virkning var ringere, end jeg havde tænkt, og den stærkeste Følelse af Fare fremkaldtes hos mig ved Synet af de døde og saarede. Mest var jeg bange for en Panik hos vore Folk, og da syvende Regiment, Illinois, fik Befaling til at forlade Højen, frygtede jeg saa stærkt for, at Folkene skulde holde det for et Tilbagetog, at jeg ganske glemte Ilden og gik hen foran Fronten til Majoren og passiarede med ham, for at de mulige Harehjærter i Regimentet atter kunde fatte Mod ved vor rolige Adfærd. I det hele taget havde jeg vel saa temmelig de samme Følelser og handlede vel omtrent, som jeg vilde have gjort ved enhver usædvanlig og ophidsende Lejlighed. Jeg véd, at jeg greb mig i at anskueliggjøre Virkningen af Granaterne, og jeg undrede mig over, at Geværilden ikke gjorde nogen større, mere imponerende Virkning end en Bunke Sværmere. Jeg mindes, at jeg vanemæssig udførte de ubetydelige dagligdags Ting, at jeg t. Ex. trak min Overfrakke af, at jeg tog en Pibe, en Ven

havde foræret mig, op af Lommen, for at jeg ikke skulde miste den; jeg kan ogsaa huske, at jeg engang greb mig i at rette min grammatikalske Udtale, da jeg uden at tænke over det var slaaet over i den simple dagligdagse Talemaade og befalede Folkene at »ligge sig ned«, og herved faldt det mig ind, at flere end én af mine unge Skolevenner næppe havde kunnet bare sig for at smile, hvis de havde hørt mig. Desuagtet havde jeg lige fuldt Bevidsthed om Faren, medens enkelte Officerer syntes at være fuldstændig ligegyldige i saa Henseende. Under Fægtningen om Torsdagen befalede t. Ex. Oberst Shaw af det 14de Regiment sine Folk at kaste sig ned, men blev selv siddende til Hest, ja slog endog Benene over Sadelknappen og satte sig af Magelighed med korslagte Ben. De fjendtlige Skytter koncentrerede nu deres Ild paa ham, da han var den eneste synlige Person, og da Kuglerne fløj omkring ham, sagde han forbitret: »De Slyngler skyde paa mig, jeg maa forlade min Plads,« bragte sine Ben i Lave igjen og red i Skridt tilbage til den anden Ende af Linjen.

Vore Folk laa hele Natten i Graven uden Beskyttelse mod Vestenvinden, der blæste skarpt over Toppen af Højen — en stærk fjendtlig Magt var kun faa Alen borte og kunde hvert Øjeblik kaste sig over os.

Jeg var ved Tusmørket gaaet tilbage med Adjutanten, der var bleven saaret ved en Granats Sprængning, og denne Tur sparede mig for hint ubehagelige Nattekvarter. Med Daggry vendte jeg tilbage; ved vor Ankomst til Højens Fod fortalte man, at der var hejst et hvidt Flag, at en Officer var gaaet ind i Fortet, men at Tiden næsten var omme, og at Angrebet vilde begynde igjen. Vi skyndte os frem ved Tanken om at deltage i en anden Storm, vi havde næsten naaet Løbegravene, da Folkene sprang frem af Graven og op paa Brystværnet, svingede med Flagene og istemmede et vildt Hurraraab. Fortet havde overgivet sig.

En Sten faldt mig fra Hjærtet, og jeg gjorde Holdt for at orientere mig. Mit første Blik faldt paa Blaakjolerne, som laa omkring mellem de fældede Træer og Bullene. Vore Troppers Fremmarche op ad Højen havde næsten haft Form af en Kost; nær op til Toppen havde de dannet en Kolonne, der havde efterladt en lang smal Linje som et Skaft, og da de stormede frem mod Brystværnet, havde de bredt sig som en Kost. Her bar Jordbunden tydelige Mærker af de faldne.

Ved nærmere Betragtning overraskedes jeg ved det store Antal døde, der laa spredte i den smalle Stribe; her laa én tæt ved Siden af mig, en halv Snes Skridt videre frem den næste, og derpaa kom tvende, Arm i Arm. I en lille Trekant talte jeg atten Lig, og mange vare baarne bort i Nattens Løb. Desuagtet var Skuet ikke saa smerteligt, Stillingerne vare rolige og fredelige, Armene vare paa en enkelt Undtagelse nær lagte rolig over Brystet som i en Søvn, og intet Ansigt røbede en smertefuld Død. Jeg gik videre og traadte ind i Jordværkerne. De vare omtrent af en Mands Højde; øverst oppe laa der en tyk Træstamme, saa at der mellem den og Volden var en smal Spalte tilovers, og gjennem denne havde de fyret paa os. Træstammerne havde skjult deres Hoveder, saa at de for os vare usynlige Fjender, medens hele vort Legeme havde afgivet Skiver for dem. Strax indvendig laa sex andre Lig fra andet Regiment, Iowa, og et enkelt Lig i simpelt Lærredskittel. Det var den eneste faldne Fjende. Soldaterne, der vare samlede omkring ham, betragtede ligesom jeg med en vis Nysgjerrighed det Menneske, som paa denne Maade havde lidt Straffen for sit Forræderi. Medens han løb tilbage, var han bleven skudt bag fra gjennem Hovedet, og hans Ansigt udtrykte alene Forundring og Skræk; han var tydelig nok kun en uvidende, udannet Bondeknøs og dannede en Kontrast til de omliggende Ligs mere intelligente Træk.

Imidlertid formerede vore Tropper sig langs Højen for at tage samme i Besiddelse; enstemmig erklærede man, at andet Regiment skulde marchere i Spidsen, og da det blev kommanderet frem til Spidsen af Kolonnen foran de andre Regimenter, hilsede Mandskabet de tapre med Hurraraab, og Officererne løftede paa Huerne; men Regimentet havde et mat, bekymret Udtryk; jeg mønstrede Rækkerne og fandt næsten ikke en eneste af de Officerer, jeg kjendte.

Det var et smukt Syn at se Regiment efter Regiment bestige det andet Brystværn og lægge Mærke til, hvorledes de et efter et gjorde Holdt, raabte Hurra og svingede med Fanerne, i det de stege op over Volden. Jeg ilede fremad, klavrede over og befandt mig midt mellem 500 Fanger. Det var sælsomme Skikkelser i Frakker af hvide Dækkener og Tæpper og med samme intetsigende Ansigtsudtryk som den faldne hist ude. Jeg stirrede paa dem, og de paa mig; de saae nedslaaede og forvirrede ud, men forraadte kun ringe Følelse, og hele Dagen igjennem saae jeg blandt de menige Fanger kun faa Ansigter, der kunde vække nogen Medlidenhed. Disse ynkværdige Fyre saae bedrøvede hen for sig. Jeg tiltalte en af dem; han sagde, at han ikke havde gjort noget for at bringe Krigen over sit Land; han havde været for Unionen og kun ladet sig hverve paa en Maaned for ikke at blive presset med Magt. Hans Familie boede eller havde boet (han vidste ikke, hvor de nu vare) i en Fjerdingvejs Afstand, og han vilde give meget, meget til, om han kunde se dem blot for et Minut. »Ville Deres Officerer tillade mig at skrive dem til, at jeg er i Live?« »Det ville de sikkert.« »Og ville vi faa Kost?« »Den samme som vore Soldater.« »De fleste af vore Folk ventede, at De vilde slaa os ihjel, naar vi overgave os uden Betingelser.« »I se nu, at vi ikke have handlet saaledes.« »Nej, De have behandlet os med stor Godhed, man har skuffet os.« Dette var Indholdet af vor Samtale, og jeg kan konstatere, at vort Mandskab opførte sig fortrinlig, og

jeg har ikke hørt, at man har tilføjet vore Fanger en eneste Forhaanelse. — Et helt Regiment Fanger var omringet af nogle faa Poster, og det saae ud til, at Halvdelen af dem kunde undslippe med Lethed; men Skovene rundt omkring Fortet vrimlede af vore Tropper, og Fangerne vidste, at et Forsøg ikke havde stor Udsigt til Held. Vi fik anvíst det 50de Regiment, Tennessees tidligere Kvartér, og jeg sov i den Barake, som Obersten havde beboet. Det var en nydelig Blokhytte af Egetræ; den var bygget paa den Vis, at et Træ- og et Barklag vexlede med hinanden, hvorved det Ydre fik et smukt tavleformigt Udseende. Hytten rummede Bekvemmeligheder af enhver Art, som vi aldrig havde kunnet gjøre Regning paa i vor Lejr ved Benton, og medens vi svævede i den Vildfarelse, at det gik dem slet, fandt vi nu, at det var os, som vare førte bag Lyset. Vi indbøde Obersten og nogle af hans Officerer til at tilbringe Aftenen med os. Jeg maa tilstaa, at deres Opførsel var meget værdig; de klagede ikke og fandt sig med stum Resignation i deres forandrede Stilling; men de vare Beboere af Tennessee, og skjønt de ikke udtalte det ligefremt, overtydedes vi dog om, at de i Hjærtet vare Unionister og ønskede Unionen tilbage. En af os gjorde den Bemærkning, at hvis de tidligere Fanger ikke havde misbrugt den Frihed, man havde givet dem, og brudt deres Ed og Løfter, vilde Fangerne fra Fort Donelson sandsynligvis ogsaa være blevne frigivne. Oberstløjtenanten svarede, at han ønskede, det kunde være saaledes; han troede med Sikkerhed, at ingen af hans Folk vilde gjøre sig skyldig i slige Forbrydelse. »Dog,« tilføjede han, »kan jeg ikke fortænke Regeringen i, naar den sender os til Norden; jeg indrømmer, at jeg er en under Vaaben paagreben Rebel, og det er fuldstændig retfærdigt, naar man behandler mig herefter.«

Det var virkelig noget nyt at tilbringe Aftenen paa denne Maade sammen med Folk, der ganske nylig havde

været Modstandere. Vi afholdt os fra alle Antydninger, som havde kunnet saare deres Følelser, men talte til sent paa Aftenen om Enkelthederne ved Belejringen. De fortalte os, at Overgivelsen var kommen som et Tordenslag over dem alle; thi Mandskabet og de fleste Officerer havde ikke set, hvor fuldstændig de vare indesluttede, og man havde bibragt dem den Tro, at de vare sejrrige. Endnu Aftenen forud havde man fortalt dette, og om Morgenen blev det meddelt dem, at deres Generaler vare løbne bort og de selv Krigsfanger.

Jeg begyndte nu at se mig om og følte noget af den Uorden, som er en uundgaaelig Følge af et Slag. Min Kuffert var bleven paa Damperen, og Damperen var sejlet afsted; mine Tæpper vare blevne i et Sygetelt, og Sygeteltet var forsvundet; mit Regiment laa fire Mil borte ved Fort Henry; Brødet og Kaffen, som vi havde levet af, var til Ende, og vi havde ikke faaet noget Mundforraad med til Fortet. Jeg forskaffede mig en indfanget Hest og gav mig næste Morgen ved Daggry paa Vejen til Fort Henry. Jeg red forbi Regimenterne i Skoven, netop medens Proviantforvalteren uddelte en Tvebak og en Haandfuld Sukker til Frokost pr. Mand, og den godmodige Mand mente, at jeg nok havde fortjent min Portion. Efter et langt Ridt fandt jeg mine Folk paa Bivuak i nogle Skovparceller; alle vare i god Behold, men gnavne over ikke at have været med ved Fort Donelson.

III.

Paa Furagering.

I Soldatens Liv gives der mange Hvilepavser, under hvilke Timerne snige sig langsomt afsted og Mandskabet kjeder sig og længes efter en Virksomhed. Ved hvert Lejrskifte glemmes Aviser, eller de gaa tabt; men her i Ten-

nessee fik vi næsten aldrig hverken Aviser eller Breve. Under saadanne Omstændigheder er det en Fornøjelse at sidde under et Træ i det varme Solskin, og jeg vil gribe en saadan Lejlighed og gaa over til et mere fornøjeligt Æmne end de sidste.

»Gipsy« (Zigeunersken) er den nydeligste Hest. Jeg vilde kun give en mangelfuld Skildring af mit Tog, naar jeg undlod at skildre »Gipsy«. Hun hører til de heldige Skabninger, som alle holde af; ingen skjændes nogen Sinde med hende; hun er aldrig bleven slaaet med en Pisk eller berørt af en Spore og kjender ikke Betydningen af disse Ting. Soldaterne kjende alle »Gipsy«, og Tyskerne, der altid holde af Selskab, tilraabe hende altid under et Forbiridt: »God Morgen, Shipsy!«, hvorpaa »Shipsy« sætter et Ansigt saa venligt op, som den evner. Gipsy er et lille Exemplar af Black-Hawk-Racen*), kulsort af Farve og i Bygning næsten lige saa fin og behændig som en Vindspiller og med en Grævlingehunds kaade og spillende Øjne.

Gipsy har flere kvindelige Karaktertræk, en god Del Forfængelighed med lidt Snerperi, og er saaledes et Stykke af en Kokette. Læg hende et simpelt Bidsel paa, og hun skrider betænksomt afsted; men ombyt det med et smukt messingbeslaaet, og Gipsy vugger sit Hoved, som hun har faaet en ny Damehat paa. Naar jeg rider alene, følger Gipsy saa temmelig meget sine egne Indfald; snart traver, snart stormer hun i Galop Bakke op, altid med spidsede Øren og undersøgende med straalende Øjne enhver Gjenstand paa sin Vej. Naar vi pludselig komme ud af Skoven til en smuk Udsigt, gjør Gipsy Holdt og overser Egnen med samme Interesse som en Landskabsmaler; komme vi til en smal Flod, vil Gipsy meget nødig gjøre sine Fødder vaade, gjør Holdt, ser betænksomt op og ned, udvælger det smalleste Sted, marcherer der hen uden at spørge om Forlov og sætter her over. Naar jeg saaledes rider ud

*) Den „sorte Falk", en berømt Indianerhøvding.

alene, finder jeg stor Fornøjelse i at studere min lille Hoppes brillante Forstand.

Ved sin Ankomst til Fort Henry var Gipsy meget fortrædelig over Opholdet i Tennessee. I Steden for Missouris aabne Prærier fandt hun tætte Skove, stejle Højder og dyndede Veje, ingen Lejlighed til at holde Væddeløb eller drive Spas. En Uge igjennem strømmede Regnen uafladelig, dens vandtætte Dækken holdt hende vel tør, men hun maatte staa i knæhøjt Dynd og kunde ikke lægge sig hele tre Dage; det var saaledes intet Under, at hun sænkede Ørene og søgte at sætte et gnavent Fjæs op; men jeg havde faaet Befaling til at furagere med min halve Eskadron, Sadel og Bidsel bleve bragte ud fra Teltet, og Gipsy bliver munter ved Synet af samme. Mandskabet er hurtig færdigt, Skyerne spredes, Solen bryder frem, og Gipsy indtager sin Plads i Spidsen af Kolonnen, tygger sit Mundstykke og spreder det hvide Skum over sin kulsorte Hud.

Vejen er kun en smal Ridesti gjennem Skoven, og Mandskabet maa ride en for en. Vi dukke frem ved en lille, totalt ødelagt Gaard; omstrejfende Soldater ere brudte ind og have spredt til alle Sider den Smule Gjenstande, den oprørske Ejer havde ladt tilbage; det er det første forladte Hus, jeg har set, og Synet er meget nedslaaende. Vor Vej fører os atter ind i Skovene, bringer os derpaa ned i Tennessees Dal og følger Flodens Krumninger; vi ride forbi adskillige Forpagtergaarde; de ere smaa, daarlig holdte og have Udbygninger af tilhugne Træstammer; Ildstederne ere til Hobe byggede paa Ydersiden og i Regelen ikke opmurede af Sten, men opklinede af Bindingsværk. Af og til gjorde vi Holdt for at indhente Efterretninger; Befolkningen er ikke vranten, men tilsmiler os just heller ikke; dette er den værste Del af Tennessee, og det er tydeligt nok, at de fleste have Sønner og Brødre blandt Fangerne fra Fort Donelson. Dog ved et enkelt Hus

kommer Manden skyndsomst frem med et straalende Ansigt; hans Kone viser sig ogsaa og udtaler det mulige Haab at finde et bekjendt Ansigt blandt os; de have boet her længe, men Manden stammer fra det østlige Tennessee og Konen fra det nordlige Alabama, hine tvende Rester af Syden, der holdt fast ved Unionen til det sidste. Han fortæller os, at Landet producerer lidet andet end Majs og Flæsk; »vi have Flæsk og Majskager hele Aaret rundt til Frokost, til Middag og til Aften.« Jeg spørger, hvor de male deres Majs, og han nævner en stor Mølle, der nu er gjort ubrugelig af sin Ejer, som er flygtet til Memphis, og en lille, en god halv Mil borte, og som ejes af en Enke Williams. Det er af Betydning at faa lidt Majsmel, og jeg beslutter altsaa at opsøge Enken Williams Mølle. Møllevejen drejer pludselig af fra Floden og fører op langs en Bæk. Vi passere enkelte Huse, der ligge spredte i Lysninger i Skovene; Vejen er nu langt bedre end før, saa Mandskabet kan ride to og to, og det er da ogsaa rimeligt, thi det er Vejen fra Dover til Paris; vi komme forbi et eller to Huse, hvis Ejere meget mistænkelig ere unge Enker, med andre Ord, vi nære den Mistanke, at deres »afdøde« Mænd fægte i Rebellernes Rækker. Sluttelig naa vi Enken Williams, til hvem vi ikke have nogen Mistanke; thi hun er en Matrone med graa Haar, som har oplevet Sorg og nu sidder midt i sin Familiekreds paa sin simple Veranda. Pigerne stirre med Spænding paa os; thi vi ere de første Ryttere, som have gjort Holdt hos dem. Enken staar op, medens jeg rider frem, og siger med jævn Værdighed: »Vær saa artig, mine Herrer, at stige af,« og jeg tager hende paa Ordet og kommanderer: »Sid af!« Jeg spørger, om hun kan male os lidt Majs, og hun stiger i vor Agtelse ved sit Svar: »Ikke i Dag, det er Søndag.« Saaledes forholder det sig virkelig; dog det betyder ikke synderlig for os; vi havde næsten glemt Dagen. Jeg kjøber et Par Skjæpper Mel til mine Folk og gaar bort med Enkens ældste Søn,

en Rækel paa femten Aar, for at modtage Melet og syne Møllen — en lille, ynkelig Tingest, ved Synet af hvilken tvende af mine Ryttere, der selv ere Møllere, bryde ud i Latter. Ved Tilbagekomsten finder jeg, at en Gruppe af Mandskabet har gjort sig det ganske bekvemt; det er Stadbeboere og uden Tvivl mere dannede og slebne end alle de Mænd, disse Bønderpiger tidligere have set. Den yngste, ved Navn Martha, er ti Aar gammel, og jeg spørger hende, om hun ikke er bange for os, Nordens »Lejesvende«; Martha svarer nej og smiler ved Tanken; men da jeg spørger, om man ikke har tillagt os alle mulige Navne og fortalt, at vi vilde afbrænde hendes Moders Hus og skære Halsen over paa hende, bliver Martha rød og de ældre Søstre forlegne. Det er tydeligt nok, at vi her have staaet i meget daarligt Ry, og at de nu skamme sig ved at indrømme det. Vi have imidlertid gjort en lang Omvej, Melet bliver stuvet ned i Havreposerne, Enken Williams indbyder os til Gjenkomst og forsikrer, at vi skulle være velkomne; jeg anstiller mig, som om jeg vil arrestere Martha og tage hende med som Fange, hvorover hun bliver lidt forskrækket og de andre højlig more sig; derpaa: »Færdig til Opsidning!« »Sid op!« og »Marche!« og det gaar atter fremad.

Gipsy er den mindste Hest i Regimentet, men i Dag har hun følt sig uhyre stor; hun bærer efter Evne Hovedet lige saa højt som General Washingtons store Stridshest, hun tygger sit Mundstykke mere fyrig og courbetterer endnu stoltere end denne; hun er fortil hvid af Skum, og hvert Blik viser, at hun holder Têten af Kolonnen for sin særlige Plads; kom engang imellem en anden Hest i ærbødig Nærhed, strax fløj Gipsys Ben op højere end hendes Hoved, for at minde om, at hun maa være den første; men Vejen, som hidtil har fulgt Bredden, krydser nu Bækken; her er ingen venlig Bro for at hjælpe os over, Vejen fører lige ud i Vandet, og Regnen har gjort den Smule Bæk til en rivende Strøm. Ingen kan vide, hvor

dyb den er, og den bruser og skummer saa frygtelig. Gipsy ser op og ned ad Strømmen, her er intet smalt Sted, hvor hun kan sætte over, og hendes halve Ynde og Gratie svinde ved dette Syn. Hun nøler et Øjeblik — Hestenes Trampen bag ved siger hende, at hun hurtig maa bestemme sig, hun fatter Mod og marcherer heltemodig ned til Kanten; men næppe dukker hun ned, før Vandet sprøjter højt mod hendes Bringe, det er en hel Fod dybere end bag til, saa hurtig er Strømmen, og saa er Vandet koldt og ganske vaadt — det brøler højere end nogen Sinde, og hvem kan sige, hvor dybt det er længere fremme. Stakkels Gipsy! Hendes hele Ynde og Gratie er svunden, hendes Sikkerhed er borte, uhæderlig gjør hun omkring, stiller sig ydmyg bag den fremridende Sergents Hest og skrider ganske stille bag efter den gjennem Floden. Paa den modsatte Side gaar det saaledes et Par Skridt videre, derpaa kaster hun et stjaalent Blik fremad. Vandet med sin skrækkelige Syden er ikke mere i Sigte; hun bider let i Mundstykket og sætter om ved Siden af Sergenthesten. Et langt, skarpt Blik fremad forsikrer hende om, at Vejen fremdeles er tør; hun springer forbi, Ynde og Gratie vende lige saa hurtig tilbage, som de svandt, og efter fem Minutters Forløb er hun atter den samme lille, forfængelige Gipsy.

Dog Klokken er et, Heste og Mennesker ere hungrige, og lige foran os ligger et Hus. Vi se Høns, Køer, Faar og Svin, men ingen Røg stiger op fra Arnen. Vi gjøre Holdt, Sergenten træder ind i den aabne Dør, kommer tilbage og melder, at det er netop, hvad vi trænge til — et forladt Hus. I faa Minutter ere Hestene afsadlede, bundne ved Hegnet og æde af Majsen, vi finde i to store Krybber. De stakkels Køer byde os velkomne, thi de ere ikke blevne fodrede, siden Ejeren løb bort, og ere næsten omkomne af Sult. Min Befaling til Folkene lyder: kun at tage Næringsmidler og ikke at ødelægge noget til Unytte. Faarene

blive indfangede, erklærede for magre og slupne fri; men paa Hønsene og Svinene gjøres der Jagt, og der rejser sig et rædselsfuldt Skrigeri, blandet med brølende Latter, naar et vakkert Svin stormer hen mellem Benene paa en af sine Forfølgere og render ham omkuld, samt en Kaglen og Grynten fra Slagtofrenes Side, naar de indfanges. I Huset finde vi kun faa Sager ladte tilbage, som de stakkels Skabninger rimeligvis oversaa ved deres ilsomme Flytning. En Krukke Sirup staar paa Gesimsen, en Pose tørrede Ferskener hænger i Væggeskabet, en røget Vildtkølle og et Fad sorte Valnødder ligge paa Jorden. De sidste afgive en Kilde til særlig Fornøjelse for Mandskabet, der ikke blot hengiver sig til en ikke aldeles almindelig Luxus, men ogsaa jubler ved Tanken om, at en undløben Rebel har samlet Nødder for dem, og der rives mangen Brander ved denne Lejlighed; men mig gjorde det lidt ondt for de stakkels Børn, der havde høstet dem til deres Vinterfornøjelse, og som nu dreve hjemløse omkring, Gud véd hvor. Os er det ved Opdragelsen i den Grad indpodet at agte Ejendomsretten, at jeg nærede en sagte Frygt for, at den forrige Ejer skulde komme til Syne og anklage os for Tyveri, alt medens jeg saae Mandskabet jage Hønsene og Svinene sammen og fylde deres Sække med Majs. Dog ingen Ejer víser sig, Hestene ere færdige med deres Majs og Folkene med deres Kogen; Sirupen er hældt paa Feltflaskerne, og et stort Knippe Majsblade fastbundet ved hver Sadel; vi maa afmarchere.

Vejen gaar ned ad mod Dover, en Fjerdingvej videre, derpaa slaa vi ind paa en anden Ridesti, som tredive Gange krydser en lille Bæk. Tvende Mand ride forud, dels for at vænne sig til en Avantgardes Pligter, dels for at paavise den indviklede Vej. Da vi bøje om et Hjørne, holdt en Forpagter og hans Datter, en ung Pige, foran os til Hest; de have mødt Avantgarden, gjort Holdt og se efter dem med en frygtsom Interesse, som fængsler hele deres Op-

mærksomhed; de mærke ikke engang vor Nærmelse, og jeg kommer nær nok til at høre, hvorledes Pigen udspørger sin Fader om de tvende Forbundssoldater. Eskadronen rider fremad to og to, og Vejen er ikke bred nok til at komme forbi. Sædvanligvis have Privatpersoner at rømme Vejen; men jeg tænker, her er en skjøn Lejlighed til at være høflig, kommanderer »en for en«, og Fader og Datter dreje sig om, som om et Gevær var affyret tæt ved Ørene. Et saadant Blik af Frygt og Overraskelse, som paa den unge Piges Aasyn, har jeg aldrig set. De vare saaledes indkilede, at de maatte holde stille, til den hele Kolonne, en for en, var kommen forbi, og de sidste af os kunde se, hvorledes de holdt stille og saae efter os. Det maa have forekommet dem som et Syn, og de have haft en gyselig Historie at fortælle ved Hjemkomsten; thi denne Vej er saa ensom, at ingen af vore Soldater have fundet den, og vi vakte stor Opsigt i Husene, hvor vi kom forbi. Mine Folk marchere ret rolig, snarere som regelmæssige Tropper end som frivillige, og Beboerne indrømme, at vi danne en uventet Modsætning til de brølende, larmende Skurke, som et Par Ugers Tid have udplyndret dem til bedste for Sydforbundet.

Solen er nede og Maanen staaet op; vi ere paa Hovedvejen til Fort Donelson og ville snart naa vor Lejr, faa en god Aftensmad og kunne hvile sødt i vore Telte efter Dagens Ridt. Vi tænke efter, hvad vi kunne faa til Aftensmad og drøfte, om Svin, Høns eller Majsmelet kan lægges til de Rationer, vi ville finde i Bivuakken. Vi gjøre Regning som uerfarne Soldater. Usikkerheden i Advokatens Liv er intet mod det usikre Soldaterliv; som Advokat kan man da i det mindste gjøre Regning paa sin Frokost og sin Sengepart*). Dog i Felten kan man ikke gjøre Regning

*) I Amerika maa Advokaterne for de tvende Modparter hyppig i Landsbyerne dele Seng med hinanden.

paa noget; vi nærme os Fort Henry og synke ned i Mudderet, som omgiver vor Lejr; vi arbejde os op og igjennem til de Træer, hvor Hestene skulde bindes, og til Højen, hvor Teltene skulde være opslaaede; vi se os omkring i stum Forbavselse. Heste, Mennesker og Telte ere forsvundne, overalt Mørke og Tavshed; vor Lejr er borte. At komme hjem og finde sit Hus borttryllet; at forlade sit Hus om Morgenen og om Aftenen at opdage, at det er borte, er dog noget hidtil ukjendt.

Det havde været en Forrykthed i Mørket at søge efter den nye Lejr; vi kunde ikke gjøre andet end vente til næste Morgen. »Vente« er imidlertid let sagt, men i hvilken Stilling skulde vi »vente«; havde vi haft Senge til at vente i og en Aftensmad at »vente paa«, havde det vel været taaleligt; men da vi efter al Rimelighed kun skulde være en kort Tid undervejs, havde vi ladet vore Dækkener tilbage, og da det var en smuk Dag, havde vi ikke taget vore Kapper med; hvem havde vel ogsaa kunnet drømme om, at vor Oberst kunde spille os et saadant Puds? Ved Fort Donelson fik jeg den første Lektion: »Forlad dig ikke paa din Kuffert«; nu maatte jeg lære den anden: »Forlad dig ikke paa din Lejr«. Fremtidig skal jeg ikke ride en halv Mil bort uden at have mit Dækken rullet op bag mig og min Kappe spændt foran mig. Naar jeg nu blot havde haft den; dog vor Jamren gavnede jo intet, noget maatte der gjøres. »Hvem har Tændstikker?« »Schmidt og Jochen.« »Schmidt og Jochen, gjør saa Ild paa!« Flammen slaar snart op og viser os en lille Dynge, som Vognene havde overset; vi finde her et Par Dækkener og Kapper, tre Tallerkener, et Par Kogekar og en Lejrkjedel; man gjør en ny Opdagelse — noget Kaffe og en Sæk med Kjød. »Hvad for noget?« »Flæsk.« »Hurra, det er brillant!« »Nej, røget Oxekjød!« »Uh! hvorfor sende de Hæren røget Oxekjød?« »Havde det blot været Flæsk, havde vi kunnet riste det paa Spid eller stegt det over Kullene i dets egen

Saft; men med det Oxekjød kunne vi slet ikke stille noget op.« Vi have imidlertid de Par Skjæpper Mel, jeg heldigvis fik kjøbt, samt Hønsene. »Pluk saa Hønsene, bland noget Mel og Vand og lav Majskager som Beboere af Tennessee.« Her er Tallerkener, hvorpaa man kan bage dem, og vi kunne forsøge at bage dem i Asken; men Kaffen? enhver længes efter den; skader intet, om den er daarlig og svag; uden Mælk, uden Sukker og fuld af Grums er den stadig Soldaternes kjæreste Trøst. Vor Lejrkjedel bliver sat til Side for den, Hønsene maatte smøres paa Panderne og ristes paa Stokkene. Lejrkjedelen er helliget til Kaffen. »Herr Ritmester!« siger én, »denne Kaffe er ikke malet, og vi have ingen Mølle. Hvad skulle vi gjøre?« »Ja, hvad skulle vi gjøre?« Vi maa have Kaffe, og én falder paa et Middel; vi tage en Havrepose af Sejldug, komme Bønnerne i den og slaa den mod en Træstamme.

Behagelig overraskede finde vi, at Kaffen snart er malet, og i Løbet af en halv Time have vi en lige saa god Kaffe som sædvanligt. Med Hønsene og Majskagerne gaar det lidt langsommere; men efter en Stunds Forløb sidde vi dog i Kreds omkring Ilden for at nyde Maden, og enhver erklærer, at han har faaet nok, og at den har smagt fortræffelig. Efter Aftensmaden gaa vi til Sengs; Majsfuragen, som vi havde bragt til Hestene, blev spredt paa Jorden og dannede en behagelig Madrats. Jeg fortalte, at vi havde ladt vore Dækkener tilbage, men desuagtet fik hver sit. Nogle Aar tidligere havde en ung Ritmester, Mc. Clellan, gjort den Iagttagelse, at Sadelpolsteret ofte kommer i Uorden, at den stakkels Hest bliver trykket til Blods, og at man altid trænger til en Sadelmager for Reperaturen; han indførte derfor den saakaldte Mc. Clellansadel, hvor Underlaget dannes af et sammenfoldet Dækken, og saaledes kunde vi alle takke General Mc. Clellans Betænksomhed for et Tæppe.

Medens jeg saaledes ligger paa mit Leje af Majsblade

og ved Skinnet fra vort Baal stirrer op mod den klare Himmel, er det hele en saa behagelig Situation efter et langt Ridt, som man vel kan ønske sig; jeg finder den prægtig, og midt under mine Betragtninger ligger jeg alt i Søvn; men endnu før Daggry venter en ny Lektion paa os; efter nogle Timers Forløb vaagner jeg pludselig op ved en frygtelig Larm.

Ingen Stjærne er nu at se, Himlen er sort som Blæk, og Mørket er saa tæt, at vi kun kunne se de halvt forkullede Brande af Baalet. Vinden hyler gjennem Træerne som en Flok Ulve og spreder vor Ild, saa at Kullene flyve omkring Hovederne paa os og falde paa vore Senge og Tæpper. Regnen er endnu ikke naaet op, men den kommer — vi ville blive gjennemblødte til Skindet og derpaa komme til at sidde gysende af Kulde i Mørket til Dagens Gjennembrud. Det er sørgelige Udsigter. Klask, klask falder Regnen paa Træerne; nu gaar det løs, inden et Minut ville vi være vaade til Skindet. Dog Naturen vil blot indjage os Skræk, Regnen bliver ikke stærkere, Draaberne høre op, Vindens Hylen bliver sagtere. Snart skimter man en Stjærne gjennem en Rift i Skyerne, derpaa en anden. Riften bliver bredere, og enhver aander dybt op, Stormen er faren forbi. Vi lægge os atter og vaagne op for at hilse en klar Morgen med Rimfrost.

Efter en Times Ridt naa vi den nye Lejr; den laa ved en smuk, skovgroet Skrænt med Udsigt over Floden og Fronten, og paa hver Side risler en klar lille Bæk gjennem Træerne. Vore Telte ere opslaaede ved den ene Bæk, og Hestene bundne ved den anden. Ingen af os have nogen Sinde set en saa smuk Lejr, og medens vi sidde af, blæse Hornene netop Signalet til Frokost.

IV.

Et Parlamentærflag.

Vort Regiment har forladt sin venlige Lejr ved Fort Henry, er sat over Tennessee og er gaaet i Bivuak paa en lille Mark; jeg var tilfældigvis den ældste, da vi gjorde Holdt her, og opkaldte Lejren efter vor Oberst.

Det er en regnfuld Dag i Bivuakken, fra Morgenen tidlig gives der Regn, Regn og intet andet end Regn. Lejren synes forladt, kun hist og her ser man en Skikkelse, med Tæppet trukket sammen om Hovedet og Skuldrene, møjsommelig og langsomt arbejde sig gjennem Smudset. Hestene lade Hovederne hænge, sænke Ørene og staa bumstille — intet bevæger sig undtagen Regnen, og den strømmer ned. Vi have ingen Paraplyer, ingen raslende Omnibus, ingen tørre Strømper og ingen varmende Ild i Bivuakken. Teltene ere trætte af at holde Regnen ude og lade den sive igjennem; vi have ingen Spader til at omslutte dem med Grøfter, og nu løber Vandet ogsaa ind for neden. Der er Vand for oven, Smuds for neden og Fugtighed overalt. For Øjeblikket har jeg ganske tabt Lysten til at være Soldat.

En Officer melder: »Hr. Ritmester! De har strax at indfinde Dem og modtage Befalinger.«

Jeg indvikler mig i mine Tæpper og naar med Besværlighed over til Hr. Oberstens Telt. Obersten er endnu en ung Mand, men en gammel Soldat og har den eneste Ild i Bivuakken. Den er anbragt umiddelbart foran Teltdøren, paa slige Dage er der ingen Fare for, at Lærredet skal fænge Ild, Røgen slaar lejlighedsvis ind og hermed ogsaa Heden, og Obersten erklærer, at han vil holde den i Live hele Natten igjennem. Han opslog desuden sit Telt strax ved vor Ankomst, han ventede ikke først paa Skyerne, og han gjorde vel deri. Hans Telt alene er behageligt, og det kun

fordi han hører til den staaende Hær; man høster Lære af Erfaringerne.

Obersten overleverer mig følgende Befaling: »I Morgen har Ritmester Nott at ride frem under Parlamentærflag til Paris og at hente vore saarede, som bleve liggende under sidste Træfning. Skulle de blive holdte tilbage som Fanger, bemyndiges han til at udvexle dem og har at tage en Læge, en Ambulance og fire Mand med sig.«

Paa Oberstens Raad opsøger jeg den Officer, som førte det sidste Strejftog til Paris, for at skaffe Oplysninger om Vejen samt faa Navnene paa de saarede opgivne. Jeg gaar hen til hans Telt og ser, at han ligger syg og har anskaffet sig en lille Hospitalsovn, der puster og damper som et nyt Lokomotiv. Hos ham træffer jeg en gammel Herre, hvis Søn var bleven tagen til Fange af os ved Paris; han har medbragt Liget af en Officer, som er død af sine Saar, og haaber at kunne udvirke sin Søns Frigivelse. Herr Clokes boer paa Vejen til Paris, og vi aftale, at han skal kjøre tilbage paa Ambulancevognen med vor Læge.

Jeg arbejder mig tilbage til mit Telt, Vandet er løbet ind i samme, og Smudset gaar helt op til Anklerne. Skjønt Solen næppe er under Synskredsen, ere mine tvende Løjtenanter allerede til Sengs; thi der findes ingen Plads til at sidde paa, og intet at se, at høre eller tage sig for. Jeg kunde for den Sags Skyld gjærne selv gaa til Sengs, men her rejser sig et alvorligt Spørgsmaal. Mine Støvler ere fra øverst til nederst dækkede med Smuds og gjennemvaade; trækker jeg dem nu af, er jeg maaske ikke i Stand til at faa dem paa igjen, og man kan dog ikke godt komme som Parlamentær uden Støvler. Naar jeg beholder dem paa, maa jeg gaa til Sengs uden Fødder; thi man kan dog umulig anbringe denne Masse Smuds mellem sine Dækkener. Hvad skal jeg gjøre? Jeg vil trække dem af, om fornødent, staa op før Reveillen og trække dem paa. Saa lægger jeg mig i mine vaade Lagener, hyller mig

i mit vaade Tæppe og husker paa, at jeg ikke har nydt noget siden mit tarvelige Middagsmaaltid.

Man bliver hungrig i Bivuakken og maa fodres; henne paa den anden Side af Teltet staar en Pande med Gaasesteg og Majskager; men jeg vil ikke gjærne pine mig paa ny med mine Støvler og kan dog heller ikke træde ud i al Dyndet; men her ligger jo en Øxe tæt ved mig. Jeg skubber mig ned til Foden af Sengen og fisker med min Øxe Gaasestegen ud af den lille Sø, hvori den staar. Den ulykkelige Fugl svømmer i en Sauce af Regnvand, og Majskagerne ere fuldstændig gjennemblødte; men ved Hjælp af min Lommekniv faar jeg min usaltede Aftensmad til Livs.

Min lille tyske Ordonnans træder ind efter en Stunds Forløb, hilser trods Regnen stramt militærisk og spørger:

»Hvad befaler Hr. Ritmesteren?«

»Bischoff, vi maa have nogen Kaffe. Befal Andersen (vor Kontrabande)*) at bringe den.«

»Ja, Hr. Ritmester, men Telt, han er blæst om — Kok, han gaa bort til Skuret — Ilden gaaet ud — Træet, han er vaad og ikke brænde.«

»Ja, Bischoff, men vi maa have noget Kaffe, ellers omkomme vi. Der staar Kaffekanden med lidt malet Kaffe i, hent lidt Vand, gaa hen i Ritmester K.'s Telt og bed om Tilladelse til at koge paa hans Ovn.«

»Til Tjeneste, Hr. Ritmester!« og Bischoff træder af.

Endelig vender han tilbage med Kaffen, vi sætte os over Ende, drikke den gloende hed, og helt oplivede raabe vi: »Nu op med Piben!« min Pibe og Tobakspung stikker altid i min Lomme, en tør Tændstik bliver sluttelig opdreven, de vaade

---

*) Før Slavernes lovmæssige Frigivelse havde General Butler erklæret dem for „Krigskontrabande"; herefter kaldtes de sorte hyppig saaledes.

Dækkener blive varmere, og vi ytre den Mening, »at det nu virkelig er ganske behageligt.«

»Vel, Hr. Ritmester! ellers andre Befalinger?« spørger Bischoff, hvis Livsaander ligeledes ere vakte ved hans Andel i Kaffen.

»Ja, Bischoff, bring Sergent Starleigh Befaling til at holde sig færdig med tvende Mand for at ride ud med mig; du skal være fjerde Mand, og hold Hestene parate til Kl. 7 præcis.«

»Vel, Hr. Ritmester!«

Bischoff gaar ud, trækker Teltaabningen tæt sammen, holder sin Haand tæt over Piben, for at holde den tør, og vi høre hans Skridt langsomt fjærne sig — pjask — pjask — pjask — gjennem Smudset. Mine Drømme dreje sig sluttelig kun om Støvler og vække mig tidlig. Derpaa begynder en Kamp for den ydre Existens; tvende Gange henter jeg min Kniv frem og tænker paa det sidste Middel; men hver Gang hemmes min Haand ved den Tanke, at der muligvis ikke gives en Skomager i hele Tennessee. Det bliver sildigere og lysere, og for første Gang, siden jeg er i Tjenesten, vil jeg komme til at forsømme Appellen. Dog Obersten sparer mig for at blive min Grundsætning utro; thi han anser det for urimeligt at lade Folkene stille i alt det vaade og har befalet Hornblæserne ikke at blæse Reveillen. Under en Pavse giver jeg mig i Lag med Gaasen, som nu i Virkeligheden er bleven en Vandfugl og mere vaad, end den har været hele sit Liv igjennem, og i Pavserne under mit anstrængende Arbejde bliver jeg færdig med min Frokost. Endelig er Sejren min, jeg har Støvlerne under Fødderne og gaar ud for at holde Rundskue.

Den mest passende Poesi for Tilfældet havde vel været et Vers fra den lille Børneramse:

„Herren sender Regnen ned,
Regnen ned, Regnen ned,
ned, Morgen som om Aften.“

Dog Poesi er det sidste, jeg nu tænker paa; thi mine Tanker ere rettede paa Vejene, og nogle gjennemblødte Vagtmandskaber, der se ud, som om man skulde hænge dem op til Tørring, melde, at jeg vil have stor Vanskelighed ved at komme igjennem, og at det har regnet hele Natten, som det nu regner. Hjemme vilde det have været Haardhed, en Skjændsel at jage os ud i saadant Vejr og paa slige Veje. Nu ere vi blot bange for, at der skal komme en Mand med en Slæde i Vejen, og skynde os, hvad vi kunne; thi Vejene kunne ikke være værre end Lejren, eller Regnen andensteds mere vaad end her. Doktoren er en betænksom, erfaren Mand med graat Hoved, saadan en Art Invalid; men han dementerer med Standhaftighed det Rygte, at vore saarede skulle være døde, og ønsker os blot borte, før der indløber flere slige Rygter.

Et Parlamentærflag har man ikke paa Lager i en Bivuak, og vi vare i betydelig Forlegenhed med at skaffe et saadant til Veje. »Skulde gjærne laane Dem mit hvide Lommetørklæde,« siger en, der med dyb Alvor har hørt paa forskjellige Forslag; »men jeg er bange for, at naar De modtager det, ville Rebellerne tænke, at De har hejset det sorte Flag og ikke vil give Pardon.« Vi laane ikke hans hvide Lommetørklæde; men sluttelig komme vi til at tænke paa Sygeteltet, Sygeplejeren kommer frem med et eller andet hvidt Tøj af sine Forraad, det bindes til en Stok og omklippes til et Flag.

Endelig kravler Lægen op paa Ambulancevognen, jeg bestiger min Hest, og vi bryde op. Regnen sagtner lidt, men Ambulancen slæber sig afsted som en Snegl, og skjønt vi kun ride i Skridt, maa vi hyppig vente og se, hvorledes den kryber efter os mellem Træerne. Denne langsomme

Bevægelse gjør os snart kolde og stive, men vi kunne ikke trave forud og vente paa, at Vognen skal indhente os; thi enkelte Rebelsoldater kunne meget vel lure pä̈a en Bivej eller i Krattet, kunne slaa ned paa den som paa en god Prise og nedskyde Lægen, før de spørge sig nærmere for; men en Læge er en Nonkombattant og ikke antagen for at skydes, og vi maa derfor holde os i Nærheden, om ikke andet saa for i det mindste at beskytte ham.

Vor Vej fængsler først vor Interesse; det er et Vognspor, som fører langs Skovbrynet og parallelt med Tennessee. Snart komme vi forbi et lille Blokhus med dens tarvelige Mark og tarveligere Have, derpaa marchere vi fremad to, tre Fjerdingvej uden at opdage Spor af Liv og komme sluttelig ind paa Landevejen til Paris; langs samme tarvelige, men fattige og forsømte Gaarde med den Art Blokhuse, vi nu have set saa ofte.

Vi have nu været to Mile undervejs og ere komne uden for vore Linjer. I Virkeligheden er det nu hverken en virkelig eller en tænkt Linje, og vi se ikke en eneste Post; men for saa vidt Kavalleriet stadig ved Dag og Nat lader Patrouiller gjennemsøge et Bælte af halvandet til to Mils Bredde, tale vi sædvanligvis om dette Bælte, som om det laa inden for vore Forposter. Hidtil er jeg reden i Têten for Afdelingen, og Ambulancen følger et Stykke bag ud. Grunden til denne Forandring er for det første, at en enkelt Mand for ude antyder, at det ikke er en sædvanlig Rekognosceringspatrouille, og for det andet, at Lægen og hans Ledsager ville være i Sikkerhed, hvis der skulde falde Skud. De Hovedfarer, vi risikere, ere for det første, at man ikke skal fatte vort Formaal og give Ild, før vi kunne forklare os, og for det andet, at Konge-Kavalleriet, der har lidt Tab i sidste Træfning og skal være en vild Bande Marodører, maaske aldrig har hørt noget om Krigslove og fuldstændig vil ringeagte Parlamentærflaget.

Fem Timer ere forløbne, og vi have netop naaet Hr.

Clokes's Hjem. Hvor trøstende er ikke et Baal, som blusser og knitrer i en rummelig, gammeldags Kamin, og hvor herligt er ikke et godt Trægulv paa en Regndag. Ogsaa et Bord og Stole ere en Nydelse, hvis sande og egentlige Værd man først vurderer, naar man et Par Ugers Tid har fortæret sin Frokost og Middag, medens Træstammer, Sadler og andre lignende Bekvemmeligheder have maattet afgive Sæderne. Jeg kunde tilføje en Notits om Tallerkener, Gafler og Knive; men dem har jeg dog kun en Uges Tid savnet, og derfor have de ikke Nyhedens Interesse.

Denne Middagsmad vil jeg altid beholde i dybt Minde; jeg kan ikke huske nogen som helst Diné, der overhovedet kan maale sig med denne. Vi ere saa hungrige, forfrosne og gjennemvaade, og det er saa stor en Glæde endelig en Gang at tage Plads ved Dinéen. Og derhos er denne Diné saa net, nydelig og rigelig, og røber ikke et Soldaterkøkken, men en Husmoders hele Omhyggelighed. Naar den omtalte vandede Gase havde kunnet være Vidne hertil, vilde den have skammet sig over sig selv og bedt om Tilladelse til at blive stegt om igjen. Og dog maa jeg indrømme, at Fru Clokes's Undskyldninger gjøre mig opmærksom paa visse Mangler, der bevise, at vor Blokade har haft den Virkning at forstyrre Behageligheden og Tilfredsheden hos Husfruerne i Syden.

»Jeg kan kun byde Dem Rugkaffe, mine Herrer; det er nu umuligt at faa Kaffe.«

»Hvad koster Kaffen her nede, Fru Clokes?«

»Den sidste, vi fik, kom paa en Dollars Pundet; men nu kunne vi ikke opdrive den for nogen Pris. Hver en Ting er skrækkelig sjælden. Det gjør mig ondt, at vi ikke have fersk Kjød; men Soldaterne have frataget os en stor Mængde Svin, og nogle, som vi slagtede, fordærvedes af Mangel paa godt Salt.«

Saltet kostede fjorten Dollars pr. Sæk, da man sidst

forespurgte sig, og det er nu ligesom Kaffen fuldstændig forsvundet fra Markedet.

I en Krog sidder en lille Mulatpige og karter Uld med Haanden. Jeg ser til med lidt Interesse, og Fru Clokes fortsætter Fortællingen om sine Vanskeligheder. »Intet Bomuld kunne vi mere faa, og vi maa spinde og væve med Haanden. Véd De ikke, om Handelen snart igjen bliver aabnet med Norden? Vore Haandkarter ere næsten opslidte, og jeg véd ikke, hvor man skal opdrive andre? En Nabo betalte nylig ti Dollars for et Par, og jeg tror ikke, at de nu kunne kjøbes for nogen Pris.«

En dybere Sorg nager imidlertid Fru Clokes's Hjærte. Hun taler om sin Søn: »Han er saa syg og saa ung og vil dø, naar han holdes fangen i Norden, og han lod sig først hverve, da de truede med at presse ham. Hvorfor gik vi i det hele taget i Krig! Vi vare saa lykkelige og tilfredse. Mine Herrer, kunne de ikke gjøre noget for min Søn?« Og Stemmen svigter stakkels Fru Clokes, og hun brister i Graad.

Efter endt Diné maa vi igjen optage Rejsen. Der er endnu to Mil til Paris, vi have ikke set nogen Vagt fra Rebellerne; men de ere ganske nylig komne her forbi, og det vilde være farligt at støde sammen med dem i Mørket.

For tredive Aar siden kom der tvende Brødre fra Massachusetts og byggede deres lille Væveri tæt ved Paris. Fabrikken voxede, alt som de bleve ældre, og de høre nu til de velhavende Folk i Omegnen; men da de kom fra Norden, fra det forhadte Massachusetts, da de Aar for Aar kun sysselsatte fri Arbejdere og kun ejede Slaver ved deres Hustruer fra Syden, have de maattet være yderst forsigtige i Ord og Handling, medens de rimeligvis i Hjærtet juble ved hvert Held paa vor Side. Da vore Tropper ved Tilbagetoget fra Paris lode deres døde tilbage paa en Mark i Nærheden, havde den ene Broder omhyggelig skaffet Ligene

bort og begravet dem som Slægtninge paa Landsbykirkegaarden, og den anden optog en døende Artillerikaptejn i sit Hus og plejede ham med stor Omhyggelighed i hans sidste Timer. — I Aftenmørket naaede vi Fabrikken, som med sin fordringsløse Nethed strax mindede om Ny-England. En Herre kommer ud, da vi gjøre Holdt, jeg forestiller mig, og han træder tæt hen til os og spørger i en dæmpet Tone, om vi anse os for sikre. En Deling havde for en Time siden været sysselsat med at nedtage Telegraftraadene, Vagter vare galoperede bag efter og vare for Øjeblikket i Paris, og han antog det farligt, om vi rykkede ind dér i Dag. Han erklærede fremdeles, at han ikke turde opfordre os til at blive; han havde været paa Nippet til at blive arresteret, fordi han havde optaget den stakkels Kaptejn Bullis; hvis han nu anmodede os derom, vilde han inden tolv Timer være arresteret og maatte tiltræde sin Marche til Memphis.

Længere for ude ligger et Hus, hvor vi kunde blive; men det er mit Princip altid at søge min Lejrplads bag mit sidste Holdepunkt. Følgelig ride vi en Fjerdingvej tilbage og gjøre Holdt ved en Hr. Hortons Gaard; han driver ganske vist ikke Gjæstgiveri, men modtager dog rejsende. Sergenten er reden forud med en Mand for at bringe den Sag i Orden og træffe de nødvendige Forberedeler, og da vi indtræffe, er alt færdigt. Vore trætte Heste ere snart afsadlede og vælte sig paa Straaet, og jeg følger Lægen ind i Huset.

Det er et gammelt Hus med gamle Træer uden for og et gammelt Par inden for; de sidde ved hver sin Side af det store Baal og suge med Velbehag paa en Pibe af deres selvdyrkede Tobak; vi sætte os hos dem og passiare et Par Timers Tid om Unionen.

Vor Vært er en kjærnesund Knark; han sværmer for Fortiden, beklager Nutiden og haaber paa Fremtiden; den

gamle Kone lytter alvorlig til og indblander lejlighedsvis et Par Ord mellem Pustene af hendes Pibe.

»De vilde ved andet Valg ikke lade os stemme for Unionen, og jeg havde ikke Stunder til at stemme mod den. Jeg blev altsaa hjemme og sagde dem, at ét Valg var nok om Aaret, og flere havde jeg ikke Tid til.«

»Ja,« mente den gamle Kone, »mere end nok, og jeg tænkte nok, at der vilde hændes noget, naar vi fik to.«

»Jeg har ingen Tro til Hr. Davis's Lære,« sagde Manden, »at vi skulle fægte i den sidste Grav til vor Død. Vi vare det mest lykkelige, tilfredse Folk paa Jorden, og vi gjorde bedre i at vende tilbage og atter blive det, end at lade os slaa ihjel.«

»Ja, dertil have vi slet ikke Lyst!« mente hans gamle; »og hvis det gik efter vort Hoved, skulde vore Piger kun tage Mænd fra Norden; paa denne Maade vilde Syden snart blive til Norden.«

Vort Værelse er rummeligt, har ligeledes en dygtig Ild og tre Senge; den ene lægger Lægen Beslag paa, de andre overlader jeg Folkene; for mig passer det sig ikke at klæde mig af, og jeg tager derfor min Bøffelhud og strækker mig ved Siden af Ilden.

(Fortsættes).

Fra Christian den IV.'s sidste Krig.

(Efter Kildeskrifterne.)

I.

I Juli 1644 havde Kong Christian den 4de godt Haab om at tilintetgjøre den svenske Plan til Danmarks Erobring, som var sat i Værk af Lennart Torstensson, der havde besat Bremen, Holsten og Slesvig, hvor fra Helm Wrangel med 4000 Ryttere overfaldt og brandskattede Nørrejylland, medens Gustaf Horn over Skaane vilde gaa Torstensson i Møde paa Sjælland, understøttet af den svenske Østersøflaade under Clas Fleming og den svensk-hollandske Flaade under Thiessen i Vesterhavet.

Kong Christians personlige Sejrvindinger over begge de svenske Flaader*) havde jo nemlig berøvet Torstensson og Horn Midlet til at føre deres Hære sikkert over Sund og Bælt; den danske Hovedhær, som under Rigsmarsk Anders Bille dækkede Fyn, og den holstenske Hær, som under Ærkebisp-Hertugen af Bremen, Kongens næstældste Søn, Prins Frederik, dækkede Marsklandene, fik i de sidste Dage af Juli Hjælp af den tyske Kejsers Generalløjtenant, Grev

---

*) Listerdyb den 16de og 25de Maj; Colbergs Réd 30te Juni 1644. (Alle Aktstykker, og hvad derpaa støtter sig. gives med deres Datering, altsaa gammel Stil.)

Gallas, der kom med 10,000 Mand, saa at de ikke længere behøvede at nøjes med Drillerier, men kunde tænke paa en Forening, thi Gallas's Indrykning i Holsten tvang selvfølgelig Torstensson til at samle sine spredte Kræfter og navnlig til at kalde Helm Wrangel tilbage fra Nørrejylland.

Clas Flemings Flaade, som efter Slaget paa Colbergs Réd laa i Kiels Fjord, lukket inde af den danske, led efter en hel Maaneds Indespærring Mangel paa Fødemidler; der var al Udsigt til, naar Kongen kunde tilbageerobre Christianspris, og Grev Gallas i Forening med Prins Frederik kunde holde Torstensson borte fra Kiels Fjord, medens de selv beskøde den indespærrede Flaade, at denne vilde blive nødt til at overgive sig, paa samme Tid som Torstensson vilde blive afskaaren fra Tyskland. Kong Christian tænkte endog paa at lade sin snart frigjorte Flaade foran Kiels Fjord løbe om til Stockholm og føre Krigen over i Fjendens Land; han sendte den 5te Avgust en indtrængende Anmodning til Grev Gallas om endelig at gjøre det hurtig af med den indesluttede Flaade. Da vidste han endnu ikke, hvorlunde det den 1ste Avgust var lykkedes den faldne Clas Flemings Efterfølger, Carl Gustaf Wrangel, at bryde ud af den Fælde, hvori den danske Admiral Peder Galt holdt ham fast; han vidste ikke, at Gallas allerede havde gjort en Bevægelse mod Kiel, men, skræmmet af Torstenssons Manøvrer, havde opgivet dette Punkt for at samle sin og Prins Frederiks Styrke ved Neumünster, hvor de, opstillede i Slagorden, lod Torstenssons Hær drage sig forbi uden at lægge den et Halmstraa i Vejen.

Gamle Peder Galt blev gjort til Syndebuk for den hele Elendighed, men hans Død har visselig ikke kunnet bøde paa Kongens, saa sørgelig fejlslagne, lyse Forhaabninger; nu maatte han begynde for fra til Søs, og om Tilstandene ved den holstenske Hær fik han slemme Tidender, til Dels gjennem Prins Frederik, men navnlig

gjennem de betroede Mænd, han paa sin Søns egen Opfordring sendte til denne, for at raade Bod paa dens mange Mangler og navnlig paa dens slette Mandstugt.*) Det var altsaa kun en tarvelig Trøst, at Fjenden var ude af Halvøen; thi Spillet kunde hurtig komme til at begynde paa ny under heldigere Vilkaar for Modstanderen; Lykken havde gjort de danske Vaaben et glimrende Tilbud, og det var blevet slet modtaget, vilde derfor næppe blive gjentaget. Gallas havde jo nemlig forfulgt Torstensson ind i Tyskland og var omtrent bleven tilintetgjort; den tyske Kejser vilde sikkert ikke, selv om han kunde, ofre nogen ny Hær til Understøttelse for en saa tvivlsom og lidet selvvirksom allieret som Danmark.

Da Jyderne i Avgust og September havde faaet Tid til at indsamle den Smule Sæd, Wrangels Rytterskarer havde levnet dem, og Skansearbejdet paa den atter af Anders Billes Folk besatte Bjærgsodde-Skanse var færdigt, trængte Kong Christian til en Bedrift, som atter kunde tilvende ham Lykkens Gunst og hans kejserlige allieredes, for ej at tale om de svenske Modstanderes Agtelse. Han beordrede i Slutningen af Avgust sin Rigsmarsk at gaa til det af Gustaf Horn belejrede Malmø med 4000 Ryttere og 2000 Mand Fodfolk, for, ved et Udfald fra Fæstningen, at drive Belejreren tilbage og om mulig tilintetgjøre ham. Horn havde imidlertid indrettet sig en stærkt forskanset Lejr, hvori han lukkede sig inde, naar Billes Ryttere viste sig, og hvor fra disse umuligt kunde drive ham ud**);

*) Prins Frederiks egenhændige Brev til Kongen af 13de Avgust og Chr. IV.'s Brev til Prinsen af 24de Septbr. 1644. Geh. Arch. Bremen 38 og 91a samt en Pakke mrk. „Rationes und Vorschläge, warumb mit den königl. Denmarkischen Völckern auf den Feind in Jütlandt bei so gestalten Sachen nicht avanciret werden könne."

**) Fra Malmø udstedte Kongen den 22de Septbr. en Befaling om „at den 4de, 5te og 6te Novbr. skulde være almindelige

selv ikke da Kongen personlig drev paa og lod Fodfolket belejre Belejreren, lykkedes det at faa Horn til at modtage Udfordringen, inden det traf ind med langvarigt Regnvejr, som gjorde alle Bevægelser og Arbejder umulige, og medens Modstanderne laa og ventede paa Opholdsvejr, fik Kongen det knusende Budskab om Pors Munds og den danske Flaades Ødelæggelse den 23de Oktober mellem Lolland og Femern. Ved dette Slag vare Svenskerne blevne Herrer til Søs, og de havde alt for halvanden Maaned siden víst utvetydige Tegn til, efter Sejren over Gallas, at ville paa ny spille Mestre paa den jyske Halvø. Da nu Holsten og hele Slesvigs Østkyst vare mere eller mindre udpinte, laa det meget nær at befrygte en hastig Overrumpling af Fyn ved det Korps af 4000 Ryttere, som Torstensson atter denne Gang havde sendt forud for sig under Helm Wrangels Kommando.

Under disse brat forandrede Forhold var Kongen nødsagen til at overlade Malmøs Forsvar til en ringe Besætning, medens Rigsmarsk Anders Bille med hele Resten af Hæren maatte ile til Stillingen ved Lille Bælt. Denne naaede han ganske vist, inden Helm Wrangel og Torstensson havde foretaget sig noget imod den; men det slette Vejr i de skaanske Bivuaker og Ilmarchen der fra til Fyns Vestkyst havde foranlediget megen Sygelighed iblandt hans Folk; heller ikke havde de mangelfulde Transportmidler og Frygten for den svenske Flaade tilladt ham at faa alle Rytterne med, ja, langt ind i December se vi ham endnu vente paa sine Ryttere fra Malmø. Ikke desto mindre lod Anders Bille Bjærgsoddeskansen besætte af sine sundeste Folk, for at have fast Fod paa jysk Grund og saaledes være i Stand til at virke i Forening med den holstenske

---

Bededage for at afvende Guds retfærdíge Vrede og vore Synders fortjente Straf i denne farlige og vildt udseende Tid."

Hær; Fyns Forsvar var dog naturligvis og i Følge Kongens udtrykkelige og gjentagne Ordre hans Hovedopgave, men Rigsmarsk Bille havde ved sine kraftige Angreb den 15de Marts paa Aabenraa, derefter paa Bogø og endelig den 1ste Maj, ved sit glimrende Overfald paa Svenskerne ved Kolding, til fulde víst, hvorledes han forstod den militære Grundsætning, i Følge hvilken Angreb og Forsvar maa gaa Haand i Haand, naar der skal komme noget godt ud af Anstrængelserne. Ligesom han ved disse Stød havde tvunget Torstensson til at lade det blive ved et enkelt Angreb paa Fyn, saaledes haabede han nu, ved Hjælp af Fremrykning fra Bjærgsodde, at kunne isolere Wrangel, hvis denne, ligesom forrige Gang, skulde vove sig op i Halvøens nordlige Del. Han regnede herved paa den holstenske Hær; thi Kongen havde i en Skrivelse af 30te Avgust 1644*) til det jyske Rigsraadsudvalg antydet, at Prins Frederik ønskede at forene sig med Tropperne i Nørrejylland, for ved Hjælp af dem at kunne afværge det Indfald, han havde Grund til at frygte. Da Prinsen ikke havde set sig i Stand til at hindre Fjenden i at brede sig i Holsten, medens Bille var i Malmø, maatte det jo antages, at han efter dennes Tilbagekomst sidst i Oktober vilde forny sine Ønsker om kraftig Samvirken. Den holstenske Hær var i Oktober voxet op til en Styrke af 5370 Mand**), vistnok til Dels ved hvervede Flygtninge fra Gallas's sprængte Hær; den var saaledes ganske vist for svag til paa egen Haand at forbyde de sejrrige svenske Tropper Overgang over Ejderen; men i Forening med de henved 3000 Mand, som Bille ventede at turde samle paa jysk Side af Lillebælt, naar alle Forstærkninger og Efternølere vare indtrufne

---

*) Jyske Tegn. (Niels Krag, Erik Juel, Mogens Høg og Mogens Sehested).

**) Brev fra Kongen til Prinsen af 14de Oktbr. 1644. — Extrakt i Aktstykker til Krigsretssagen af 1646.

i Lillebælt-Stillingen paa fynsk Side, var der al rimelig Udsigt til, at Fjenden kunde holdes borte fra Nørrejylland eller tilføjes føleligt Tab, hvis han vovede sig forbi Bjærgsodde-Skansen uden at blokere den. — Prins Frederik viste da ogsaa ved en Skrivelse til Kongen, dateret Lyksborg den 26de Oktober, at han var til Sinds at gjøre noget, thi deri hed det, »at han nærer Haab om med 3000 Mand Fodfolk, 1200 Heste og 250 Dragoner at kunne afmarchere til en fast Plads, hvor fra han kan forbyde Fjenden videre Fremgang«; men ved denne faste Plads havde Prinsen ikke tænkt paa nogen slesvigsk eller jysk; det fik Bille at vide i Begyndelsen af November, da Kongen under 3dje Novbr. beordrede de jyske Adelsmænd til at understøtte Prinsen med saa mange Folk, de kunde overkomme, fordi Hs. Højærværdighed med 3000 Mand Fodfolk, 1200 Heste og 1000 Dragoner vilde marchere til — Kiel (!) for der fra at hindre Helm Wrangels Fremgang i Slesvig og Nørrejylland (!); og efter at Prinsen den 10de Novbr. yderligere havde motiveret sit Andragende om Forstærkning fra den jysk-fynske Hær ved at skrive til Kongen, at hans Hær trak sig af Vejen for den overlegne Fjende, i den Hensigt at skaffe Billes Hær Luft, saa beordrede Kongen under 19de November Rigens Marsk »til at undsætte Prinsen med saa meget Fodfolk og Rytteri fra Fyn, som der kan undværes uden at komme denne Landsdels Forsvar til Skade.« *)

Denne Tilføjelse, eller rettere denne Betingelse for at komme Prinsen til Hjælp, maatte aabenbart forbyde Bille at sende en eneste Mand ned til Kiel, eller hvor Prinsen monne være; thi Fyns 10 Mil lange Vestkyst var visselig tarvelig nok besat af de knap 10,000 Mand, hvorover Bille raadede; og da Kongens Ordre ikke omtalte, at Und-

*) G. A. Jyske Tegnelser og Pakke 92 „Protokol og Kopier af alle Skrivelser i Anledning af den væbnede Konjunktion fra 10de November 1644—45".

sætningen skulde til Kiel, foretrak Bille skriftlig at tilbyde Prinsen 1000 Mand Fodfolk og 500 Ryttere, der skulde komme, saa snart Mødested og Tid vare blevne opgivne. Prinsen svarede den 26de Novbr. fra Lyksborg undvigende, i det han udbad sig Rigsmarskens skriftlige Erklæring om Størrelsen af den Styrke, han vilde stille til den af Hs. Majestæt bifaldede Conjunctio armorum, samt overlod til ham at bestemme det sydligste Sted, hvor hen han mente at turde sende sine Folk, thi »Vi tør ikke separere Os for langt fra Marsklandet og have derfor besluttet for det første at sætte Os fast i Rendsborg«. Hertil ankom Prins Frederik den 1ste Decbr.*)

Kongen havde, i sit Brev til Prinsen af 14de Oktober, ladet en Ytring falde om, at »Marsklandet maa vi søge bevaret for os selv«. Hele Brevet er en stræng Kritik af den Maade, hvorpaa den holstenske Hær er indkvarteret, og af den Uorden der hersker; denne Ytring om »Marsklandets Bevarelse for os selv« kan i sin Sammenhæng kun forstaas med Hensyn til de øjeblikkelige Provianteringsforhold, ikke som befalet strategisk Princip. Dog er det uden Tvivl til denne Kongens Ytring, at Prinsen sigter i sit Svar til Bille; den dybere Grund til denne skjæve Opfattelse vil længere hen blive klar.

Imedens Rigsmarsken og Hertug-Ærkebispen indledede deres Forbindelse, havde Helm Wrangels lille Skare tumlet sig lystig i Slesvig. Efter at have erobret en Mængde holstenske Byer og Forter var den over Egernfjord gaaet til Gottorp, hvor Hertugen havde forstærket den, og det er ikke underligt, at Kongen harmedes ved at høre derom. Under 29de Oktober havde han bl. a. skrevet til sin Søn: »Vi ville ikke opholde Os videre ved, at Fjenden, skjønt ringe i Tal, har faaet Lov til at gjøre stor Bravade og

*) G. A. Bremen 38. Prins Frederiks egenhændige Brev til Chr. IV. fra Flensborg den 11te Decbr. 1644.

Fortræd, uden at nogen derudi har hindret ham, thi Vi indrømme, at der har været Mangel paa Subsidier, som de Gottorpske cunctere med at yde; men naar Vi fra anden Side modtage Listerne over Kvartérbelægningen og deraf se, at vi have 2017 Ryttere, 7611 Infanterister og 324 Dragoner, altsaa i alt en 10,000 Mand, saa maa Vi beklage, at Fjenden, til Trods for denne vor Overmagt, dog skal have Lov til, i dens nære Paasyn, at husere efter Behag med sin ubetydelige Styrke«.*)

I Anledning af denne Skrivelse havde Prins Frederik sendt sin Næstkommanderende over Infanteriet, Generalmajor Friedrich von Bawyr (Baur) til Kjøbenhavn for at mildne den kongelige Vrede, og det lykkedes, i det Baur havde adskillige tjenstlige Spørgsmaal at forelægge Kongen til Afgjørelse. Den 10de Novbr. underskrev Kongen den derom handlende Befaling, som Baur fik med. I Assens traf han Rigsmarsken, med hvem han havde en Samtale, som dog kun blev kort, thi den maatte fortsættes skriftlig; Baur bad om, at de 1000 Infanterister og 500 Ryttere, som vare lovede Prinsen, maatte blive satte over Lillebælt saa sydlig som muligt, for at de kunde komme den holstenske Hær til Hjælp, hvis Fjenden skulde overfalde den paa Marchen fra Rendsborg nord efter, og 300 Pikenerer maatte der være iblandt Fodfolket. Rigsmarsken svarede ham samme Dag, den 25de Novbr., at Helm Wrangel i det Øjeblik stod hele 10 Mil fra Haderslev, og at det, efter en Overlobers Udsagn, skulde være hans Hensigt at gaa helt op i Nørrejylland. Baur kunde altsaa trygt rejse over til Haderslev og i øvrigt stole paa, at Aftalen om Tropperne m. m. nok skulde blive punktlig holdt; men Baur blev i Assens, hvor han den 28de Novbr. modtog et nyt Brev fra Rigsmarsken, som fra Middelfart meddelte, at Oberst Wrangel var paa Vejen til Viborg, og at den Over-

*) Extrakt i Protokol og Kopier. G. A.

løber, fra hvem han havde Nyheden, tilføjede det lidet trolige, at sex af Feltmarskalk Torstenssons Regimenter skulde følge efter. Der vilde efter al Rimelighed være et godt Coup at gjøre, naar Baur holdt sig strængt til Aftalen om Konjunktionen og navnlig om det Terrænafsnit, hvor den burde foregaa.

Baur kunde dog ikke komme afsted; thi han havde hørt et Rygte om, at omstrejfende svenske Ryttere skulde have víst sig ved Tønder; men da han sendte Meddelelse derom til Rigsmarsken, kunde denne ikke tilbageholde sin alvorlige Beklagelse af Generalens Frygt for sin egen Person, medens hvert spildt Øjeblik kostede de arme Jyders Gods og Blod. Han maatte indstændig bede Generalen at tage over til Aabenraa, hvis han ikke turde sætte over til Haderslev, og derhos om at lade den holstenske Hær gjøre sig Fjenden voxen i Holsten, thi Fyns Besætning led af saa megen Sygdom, at den umulig kunde yde Prinsen større Tilskud end det, som alt var ham tilbudt. Dette Brev hjalp for saa vidt, som Baur nu besluttede at rejse, — hvis han kunde faa en Eskorte af 400 Mand Musketterer, og Rigsmarsken var saa glad over Udsigten til at se ham ovre paa den anden Side af Bæltet, at der, til Trods for Sygdom, fortyndet Besætning i stærkt spredte Kvarterer og alt trufne Anstalter til at eskortere Generalmajoren over til Haderslev, dog blev gjort Udvej til et Følge af henved 300 Mand Fodfolk og nogle Ryttere; dog nu, i sidste Øjeblik, aabenbarede Baur, hvad hans diplomatiserende Vendinger og Nølen havde stilet hen imod: nu fordrede han, at Rigsmarsken skulde lade sit Tilskud til Holstenerhæren gaa over Als til Angel, men derpaa fik han det bestemteste Afslag den 30te Novbr. med høflig Henvisning til, at Folkenes Ind- og Udskibninger ved de forskjellige Færgesteder vilde medtage 14 Dage, i Løbet af hvilke Nørrejylland vilde være saa grundig udplyndret, at den forenede Hær næppe vilde finde det tørre Brød, naar

den endelig engang kom op for at befri Jyderne. Kun i Afsnittet mellem Haderslev og Kolding vilde han lade sine Folk støde til Prinsens, og med denne Besked maatte Baur lade sig nøje. — Dette Forspil havde ikke været meget lovende for den danske Rigsmarsk; thi Baur var den ene af Prins Frederiks militære Raadgivere, tilmed den ældste eller fornemste; kunde han vise en saa sejg Træskhed i et Øjeblik, da det gjaldt om resolut Handlen, var der ikke stort Haab om at fri Nørrejyderne fra en tung Gjentagelse af den nys lidte Overlast; og dette Haab var i Virkeligheden endnu ringere, end Generalmajorens hele Optræden lod formode.

Baurs Fraværelse var bleven selv Prinsen for lang; han maatte gribe til at udruste en ny Underhandler, og hans Valg var faldet paa en Kaptejn Brockdorf, hvis skriftlige Instruktion endnu foreligger. Af den erfare vi altsaa Prinsens egen Opfattelse af Situationen. Den udtaler, at Rigsmarskens Tilbud om 1000 Knægte og 500 Ryttere er meget for ringe, i Betragtning af, at Fjenden staar i hans Land, for hvis Befrielse han er skyldig at opbyde sine yderste Kræfter; dernæst, at Rigsmarskens Tilskud bør møde ved Holstenerhæren i Angel, hvis Fjenden har besat Vendsyssel, og endelig bør det være en Grundbetingelse for det hele Foretagende, at den forenede Hær forplejes fra Fyn. Ligeledes bør Kaptejn Brockdorf lade Rigsmarsken forstaa, at Prinsen, saafremt Fjenden hindrer de to Hærafdelingers Forening, agter at trække sig tilbage til Holsten, hvis Fæstningers og Marsklandes Sikring er Holstenerhærens Hovedopgave.

Netop som Kaptejn Brockdorf var rejst til Middelfart med denne Instruktion af 3dje December, indløb til Prinsen et Brev fra Rigsmarsken af 1ste December, hvori denne klart formulerer sin for Baur fremsatte Anskuelse, i det han dog gjør opmærksom paa, at adskilligt af hans Rytteri endnu er paa Sjælland, da Over-

skibningen fra Malmø ikke har kunnet gaa hurtig nok, og at hans Tilskud til Prinsens Hær følgelig kan blive større, naar disse Folk indtræffe i Stillingen. — Rigsmarsken forsømte heller ikke samtidig at bearbejde Prinsens Generalkrigskommissær Key v. Ahlefelt*), for hvem han udtalte sig paa lignende Maade med særlig Henvisning til den Fare, som truede Fyn fra de mange svenske Skibe, der krydsede om Øen, og som i den Grad bandt den fynske Hær til Landet, at den holstenske Hær absolut maatte gjøre sig bastant i Holsten.

II.

Rigsmarsken havde saaledes gjort sit bedste; men da han den 5te Decbr. modtog Kaptejn Brockdorf, har han ikke kunnet undgaa at grue for Uforligeligheden af Prinsens og sine egne militære Anskuelser. Vel havde Kaptejn Brockdorf det Hverv at meddele den behagelige Nyhed, at Prinsen agtede at marchere fra Rendsborg til Flensborg, for, som sagt, i Angel at modtage Rigsmarskens Kontingent, men hvorledes kunde det forsvares at mindske Fyns Besætning til Fremme af et Hovedformaal som det at konservere Holstens Fæstninger og Marsklande? Rigsmarsken var derfor snart færdig med Kaptejn Brockdorf, som rejste tilbage med den ufravigelige Besked: 1) at Tilskuddet ikke for Tiden kunde loves større end 1000 Knægte og 500 Ryttere; 2) at det skulde melde sig hos Prinsen, naar denne var rykket frem imellem Haderslev og Kolding; 3) at det skulde sættes over Bæltet den 9de Decbr.; 4) at Prinsen maatte indhente paalidelige Meddelelser om Fjenden for at kunne vide sin Ryg sikret; 5) at den holstenske

*) Dette Brev er trykt Side 118 i de af Fyns lit. Selsk. udgivne Aktstykker.

Hær burde tage med sig, ikke blot Proviant og Ammunition, men ogsaa alle de Soldater, der lod sig hverve i Holsten, samt Heste til det Artilleri, Rigsmarsken kunde medgive den forenede Hær, — og omtrent de samme Ting pointerede Rigsmarsken i et Brev til Prinsen af 6te Decbr., som han for en Sikkerheds Skyld afsendte samtidig med Kaptejn Brockdorfs Afrejse. — Næppe havde denne fundet Sted, førend der indløb et Brev fra Prinsen til Kaptejn Brockdorf, og Rigsmarsken betænkte sig ikke længe paa at bryde og læse det. Det var skrevet den 4de Decbr. og indeholdt den Ombestemmelse, at Prinsen agtede at blive endnu et Par Dage i Rendsborg, dels fordi den kejserlige Hovedarmé sagdes at have tabt et Slag og at, som Følge deraf, 13 svenske Regimenter under Wittenberg skulde være gangne over Elben ved Boizenburg, dels fordi den holstenske Hær netop var i Færd med i stor Maalestok at indsamle alt det Korn og al den Proviant, Fjenden ellers rimeligvis vilde kunne nyde godt af. Det eneste Lyspunkt ved Kaptejn Brockdorfs Sendelse var altsaa nu formørket, og Rigsmarsken kunde ikke lade være i et Brev af 7de Decbr. at bede Prinsen om ikke at rette sin Færd efter løse Rygter; men tre Dage efter indløb Prinsens Brev af 8de Decbr., hvori ikke blot de kejserliges Nederlag blev bekræftet, men hvori der endog meldtes et nyt, som havde foranlediget Prinsen til at forstærke Marsklandets og Fæstningernes Besætning i den Grad, at han maatte bede Rigsmarsken om at sende saa meget Folk, som det blot var ham muligt, og navnlig Ryttere — — til Holsten!

Samme Dag, den 8de, som Prinsen skrev dette mærkelige Brev, havde Rigsmarsken besvaret et Brev af 2den Decbr. fra General Baur. Anders Bille fremhævede deri, hvorledes Konjunktionsplanens nu befrygtede Resultatløshed vilde nedkalde en Hvirvelstorm af alles Uvilje over samtlige Førere, og at et godt Resultat kun kunde hidføres paa den noksom paaviste Maade. Baur maatte vel huske

paa, at Ud- og Indskibning af Tropper i uberegnelig Strøm og Vind lettere lader sig tænke end udføre: hvis den holstenske Hær ikke er ved Haanden i Morgen, efter at det fynske Kontingent er overskibet, og Wrangel faar Nys derom og benytter sig af dets Hjælpeløshed med sin vante Hurtighed, er det for tungt et Ansvar at bære. Hoffet er underrettet om Sagernes Stilling. Kom derfor, og det snart, og lad mig til enhver Tid vide, hvor langt De er avanceret. —

Samme Dag, den 8de, foregik et helt Omslag i Anskuelserne hos den holstenske Hærs Førere; hvad der har foranlediget det, kunne vi ikke med Sikkerhed paavise*); men Baur meldte til Rigsmarsken, at Prinsen nu havde givet Ordre til Opbrud med Hæren, som den 11te Decbr. kunde staa ved Flensborg. Og i et nyt Brev af samme Dag, den 8de, meldte Baur, at Prinsen havde besluttet at rykke frem mod Ribe. Lige saa glædelig som den første Tidende var for Rigsmarsken, der nu endelig begyndte at øjne en Ende paa den langvarige Spænding i Uvirksomhed, lige saa harmelig maatte den sidste forekomme ham. Ribe! Han vidste, at Helm Wrangel ved sin Indrykning i Nørrejylland havde taget Haderslevhus og Ribehus, paa hvilket sidste Sted der var efterladt en Besætning af et Par Hundrede Mand. Det kunde jo umuligt være Prinsens Mening at gaa did med sin Hovedstyrke; for en Sikkerheds Skyld vilde han dog strax advare derimod, og den 10de Decbr. skrev han til Baur, at den Plads kunde man ganske rolig lade ligge bag sig uden at attakere den; nu gjaldt det om at holde Folkene sammen og selv vinde en fast Beslutning i et samdrægtigt Krigsraad om, hvad her nu skulde gjøres og lades.

Den Dag, Anders Bille skrev dette Brev, kom den

---

*) I Billes Henvisning til, at han havde holdt Kongen à jour med alt, ligger dog et Vink om Aarsagen til dette Omslag.

holstenske Hær virkelig til Flensborg, og allerede Dagen efter, den 11te, se vi Prinsen i Gang med at meddele Kongen og Rigsmarsken denne tilfredsstillende Kjendsgjerning.

Brevet til Kongen indeholder bl. m. a., at Prinsen den 10de Decbr. har holdt Rendez-vous ved Dannevirke, hvor han selv har talt sine Tropper:

Af Grev Penz's Regiment	684	Md.
— General Claus Ahlefelts do.	342	—
— Oberst Heinr. v. Buchwaldts do.	744	—
I alt Infanteri:	1770	Md;

Kavalleriet 1400 Hoveder omtr.

End videre beder han Kongen om Lov til at lade sine Soldater forsyne sig med Proviant fra deres Kvarterer*) blot i nogle Dage, »for at ikke Hs. Mayst.'s Undersaatter paa vor Vej skulle blive helt ruinerede«. Derhos gjør han gjældende, at Wrangel i Nørrejylland ikke har 3 eller 4, men snarest 5000 Mand, af hvilke de fleste ere Ryttere. — Dette sidste er mærkeligt, fordi Prinsen i et tidligere Brev fra Holsten har meldt, at Wrangel gik op i Nørrejylland med 4000 Mand, og fordi han nu ikke anfører nogen Grund til sin ændrede Mening herom. I Brevet til Rigsmarsken beder Prinsen sig nøjagtig opgivet det Sted i Haderslevs Omegn, hvor de fynske Tropper skulle støde til hans og udtaler det som særlig ønskeligt, at der iblandt dem maa findes flere end de lovede 500 Ryttere, men han nævner ikke deri med et Ord sit Brev af 8de Decbr. med Anmodningen om at faa sine Marsk- og Fæstnings-Besætninger erstattede med det størst mulige Tal af fynske

*) Den attraaede Tilladelse skulde rigtignok have ondt ved at naa Prinsen i rette Tid, naar han da ikke vilde tøve 14 Dage i Flensborg.

Ryttere. Billes Svar herpaa er af 11te Decbr., men forbigaar ogsaa denne Anmodning med betegnende Tavshed, medens det udtaler Tilfredshed over, »at den meget omtalte og ivrig attraaede Konjunktion med Guds Hjælp kan blive iværksat i Morgen imellem Haderslev og Kolding, saa at Wrangels Tropper herefter kunne faa andet at tænke paa end deres kontinuerende Brandskatninger.« Ligeledes undlod han klogelig at svare paa Prinsens Brev af 11te December, hvori Rigsmarsken opfordredes til at skaffe Prinsen fuld Vished om, hvad Ladning der førtes paa et Par Skibe, som i den sidste Tid skulde have víst sig ud for Stenderupstrand; Bille kunde have Bekymring nok uden at søge om nogen større: hans bedste Tropper kunde jo meget let komme til at staa hjælpe- og redningsløse hist ovre paa Stranden, hvis der i Prinsens Hovedkvarter skulde rejse sig nye Betænkeligheder; og hvor ringe havde ikke Prinsens gamle Betænkeligheder og Nølen gjort den før saa lyse Udsigt til at faa Wrangel ramt følelig: det var saa godt som givet, at Gottorper-Hertugen strax havde sendt Wrangel Underretning om Prinsens Afmarche mod Nord, og hvert Øjebliks Tøven vilde fra nu af være dobbelt fordærvelig. Under den heraf følgende Stemning modtog Rigsmarsken nedenstaaende Brev fra Prinsen:

Riesz d. 13de Decbr. 1644 (ca. 1½ Mil VNV for Aabenraa, paa gl. Oxevej).

»Eders Brev af 11te ds. er i Dag kommet Os rigtigt i Hænde, og Vi have deraf set, at I med Hs. Mayst. Folk har ventet Os som i Gaar mellem Kolding og Haderslev. Skjønt vi have marcheret uafbrudt og paaskyndet Rejsen saa meget som muligt, have Vi dog ikke kunnet naa længere end her til, paa Grund af de overordenlig slette Veje og det voldsomme Uvejr, som besværliggjorde Marchen især for Artilleriet og Fodfolket. Vi agte imidlertid at fortsætte denne Marche til det for

Konjunktionen bestemte Sted saa hurtig, som det under de nærværende Omstændigheder lader sig gjøre; men det er af stor Vigtighed, at I indhenter paalidelig Kundskab om Fjenden og stedse aviserer Os, om han skulde have noget i Sinde mod Eders overskibede Folk. I saa Tilfælde vil I behage at rykke frem mod Os, som da vil avancere Eder i Møde, for at den Konjunktion, Vi have for, lykkeligen kan fuldbyrdes og Operationen med den paabegyndes. — Dette har Vi ikke villet undlade at meddele Eder og forbliver Eder velbevaagen med fyrstelig Affektion. Friederich.«

Som man vil se, var denne Befaling velskikket til at forøge Rigsmarskens Bekymringer; thi hvis Wrangel angreb de overskibede Tropper, maatte det være med Rytteri, og over for dette vilde det jo være aabenbar Daarskab at forlade Stenderup-Skov og søge ud paa en aaben Mark eller Landevej.

Anders Bille skrev derfor til Kongen og bad om hans Bestemmelse for, hvor Kommandoens Tyngdepunkt skulde ligge under den forestaaende Forening af de to Korps.

Herpaa svarede Kongen allerede den 16de saaledes:

»Dersom Vor Elskelige kjære Søn (Titulatur) sig hos sit Folk befinder, tvivle Vi ikke om, at Hs. Kjærlighed jo tager Eder som Rigens Marsk i Raadet med sig, udi hvad som forefalder og forrettes skal, og derfor synes Os naadelig for godt, at I siden efterkommer, hvad Ordre af Hs. Kjærlighed gjøres.« *)

Kong Christian havde alt før paalagt sin Søn »at tage Rigens Marsk i Raadet med sig«; men han havde ikke udtalt sig om, hvor megen Vægt der skulde tillægges Marskens Raad. Da nu Prinsen til daglig var henvíst til militære Raadgivere, som Baur og Claus Ahlefelt, var det

*) Jyske Tegnelser.

let at forudse, hvorlunde han vilde være mest tilbøjelig til at lytte efter dem, naar deres og Billes Meninger afvege fra hverandre. Denne Afgjørelse fra Kongens Side maatte derfor blive skæbnesvanger for Anders Bille. Heldigvis indløb den ikke, førend fire Dage efter at den var udstedt; thi Bille var selvfølgelig tagen over til sine Tropper paa Stenderupstrand. Her var det ogsaa, at han modtog Prinsens sidste Brev og besvarede det den 14de December med en Fremstilling af sine Grunde til at paaskynde Foreningen og Foretagendet mod Wrangel; her fik han end videre et nyt Brev fra Prinsen, som den 15de meddelte, at han nu var kommen til Haderslev og med Guds Hjælp haabede at avancere videre næste Dag, hvorfor han beordrede, at de fynske Tropper skulde rykke ham i Møde, og at Bille selv skulde indfinde sig hos ham. — Endelig, næsten en Maaned efter at Kongen havde befalet Rigsmarsken at hjælpe paa Prinsens Affærer, saae det da ud til, at noget skulde komme ud af de mange i den Anledning vexlede Ord og Breve, men Udsigterne til at det skulde blive noget godt, vare ikke utvivlsomme: General Baurs træske Underhandling, Prinsens militære Uerfarenhed, hans Vaklen og Nølen, disse otte samfulde Dage, som den holstenske Hær havde brugt for at komme fra Rendsborg til Haderslev, tilmed paa et Tidspunkt, da Øjeblikkene vare saa kostbare. ikke blot for de brandskattede, udpinte Jyder, men ogsaa for de fynske Tropper, der havde stillet sig blot for at befri dem, — alt dette kunde visselig friste Rigsmarsken til at lade Haabet fare, eller i det mindste til at ytre sin Utaalmodighed. Dette kunde dog, lige saa fuldt som Fjendens Tilsynekomst i dette Øjeblik, (Kaptejn Brockdorfs Instruktion) have haft til Følge, at Prinsen var vendt om for at forsvare den holstenske Marsk — og dermed vilde enhver Tanke om at faa Wrangel dreven ud af Jylland for lang Tid være slaaet til Jorden. Den danske

Rigsmarsk mødte følgelig den næste Dag hos Prinsen i dybeste Underdanighed.

Ved denne første Sammenkomst bestemtes, at »Konjunktionen« skulde foregaa officielt den 17de Decbr. ved og i Kolding. Da man ikke har Grund til at tro om Prinsen, at han ønskede at gjøre nogen Scene ud af den Forretning at overlevere og modtage Kontingentet, saa tør man vel antage, at han har søgt dette tjenstlige Etikette-Paaskud til at skaffe sine Folk Rastdage efter de overstandne store Strabadser; — havde Rigsmarsken ventet saa længe, fik han at vente et Døgn til.

Endelig oprandt den 17de, og sammen med Anders Bille mødte her i Kolding de danske Adelsmænd og jyske Krigs-Kommissærer Niels Krag, Erik Juel, Mogens Høg, Frederik Ranzau og Peder Lange, der alle forudsatte som givet, at Maalet for dette Foretagende ikkun kunde være det ene: paa den hurtigste, sikreste og mindst bekostelige Maade at befri de ulykkelige Jyder, om hvis Vaande disse Mænd kunde give de friskeste, første Haands Efterretninger. Denne Forudsætning víste sig at bero paa en fuldstændig Fejltagelse.

Efter at det fynske Kontingent var blevet overleveret, talt og efterset ude paa Bymarken, samledes Herrerne paa Slottet, og i Prinsens Navn forklarede hans General-Krigskommissær Key v. Ahlefelt, at den nærmeste Opgave for dette Foretagende var ikke at udsætte Tropperne for nogen Hazard, men at konservere dem for Hs. kgl. Mayst. og Landets Tjeneste; dernæst udtalte han, at det vilde være af stor Betydning for denne, om man i Tide sikrede sig en Havn paa Halvoens Vestkyst, f. Ex. ved Ribe, hvor Hollænderne jo kunde falde paa at iværksætte deres rygtevis omtalte Forsæt at hjælpe Svenskerne med Folk og Ammunition; derhos maatte Tanken om den ringe Besætning i Holsten og Ditmarsken selvfølgelig ligge Prinsen tungt paa Sinde, og da der ved Afleveringen af de fynske Tropper

havde manglet omtrent 200 Mand i det Tal, Styrkelisten angav, at der skulde være, nemlig: 520 Ryttere under Oberstløjtenant Henrik Ranzau, 500 Infanterister af forskjellige Regimenter under Kaptejn Abel Spiesz og 500 udvalgte Folk af gamle jyske Regiment under Oberstløjtenant Henrik Sandberg, havde Prinsen mærket, hvor lidt man skjønnede paa hans selvopofrende Anstrængelse ved at komme hid, og nu havde Hs. højærværdige Durchlauchtighed den største Lyst til at gaa de 26 Mil tilbage, som han med saa stort Besvær havde arbejdet sig fremad. Det, at Hs. højærv. Durchl. personlig stod her i Kolding, var jo det uimodsigeligste Bevis paa, hvor alvorlig han ønskede at komme Fjenden til Livs og faa ham udjagen af Landet; men det var sandelig for meget forlangt, naar man, som Hr. Rigsmarsken havde antydet som sit Ønske, vilde have Hs. højærv. Durchl. til at gaa hele 18 Mil længere nord paa, i det han derved lod den fjendtlige Garnison i Ribe ligge bag sig, medens han var udsat for, at Wrangel, naar han fik Nys om Korpsets Fremrykning over Vejle, Horsens og Aarhus, ganske sindig vilde ride sin Vej fra Lejren paa Flintebjærg ved Randers til Ribe og der fra videre mod Syd til Ditmarsken, der altsaa vilde være ham fuldstændig prisgivet, ligesom ogsaa Holsten, hvor fra Prinsen da ubetinget vilde være afskaaren.

Det var spildt Ulejlighed, at Rigsmarsken gjendrev denne Udtalelse Punkt for Punkt; Generalerne Baur og Claus Ahlefelt traadte op og talte, den ene i Øst, den anden i Vest, og det blev nu de danske Herrer klart, at den holstenske Hærs Førere slet ikke havde dannet sig nogen gjennemtænkt Angrebsplan, men at de vare komne hid for et Skins Skyld, for at det skulde se ud, som om de vilde gjøre noget, medens deres hele Maal kun var det, at bruge Hæren til at sikre deres egne Ejendomme i Holsten og derfor at komme snarest muligt tilbage med den til »de holstenske Fæstninger og Marsklande.«

Ordene faldt saa drøje, som Hensynet til den nærværende Kongesøn blot kunde tilstede, og Mødet blev ikke behageligt for nogen af Parterne. Det skulde dog blive værst for de Danske; thi imedens Herrerne vare samlede paa Slottet, tog den holstenske Hær sig for at vise, hvor godt den havde rastet og var kommen til Kræfter: den gav sig i Færd med at plyndre Kolding, ret som om den havde været en erobret, fjendtlig By; hverken Kirker eller Præster bleve skaanede, ja, denne Bande Rovere, som Prinsen ansaa det for en Hovedpligt »at konservere«, undsaa sig ikke en Gang for at plyndre det Hus, hvori Rigsmarsken havde taget Kvartér.*) De danske Herrer fik saaledes haandgribelige Beviser paa, hvad de kunde vente sig af slige forbundne, og de fandt det klogest endnu samme Dag at forlægge deres Kvartér til Landsbyen Seest, hvor fra de strax indsendte nedenstaaende Skrivelse:

*) Beretningen om Mødet i Kolding den 17de Decbr. 1644 er bygget paa forskjellige Breve i Geh. Arkivet, Pakke 92 og 113 til Christian den 4des Historie. Prinsens Anskuelser fremgaa af hans egenhændige Brev til Kongen, dateret Kolding den 18de December 1644, altsaa skrevet Dagen efter Mødet. Det er særlig interessant, fordi det klarlig viser os de militære Anskuelser, som vare raadende ved den holstenske Hærafdeling, og fordi vi ligeledes eje dets Modstykke i det Brev, Bille og de fem andre danske Adelsmænd skrev efter deres Flytning til Seest. Med Hensyn til det førstnævnte, Prinsens Brev, ses det at være overbragt til Kongen af ingen ringere end Prinsens General-Avditør, Dr. jur. Carl von Hagen; det er noget brøstfældigt og fortjener derfor at blive offentliggjort snart. Med Hensyn til det sidstnævnte, Anders Billes Brev, turde det være tilladt at gjøre opmærksom paa, at A. B. taler i første Person, ligesom at hans Underskrift staar alene, over de andres, som om disse derved have villet tilkjendegive, at Rigsmarsken bærer Ansvaret, medens de kun have tiltraadt hans Anskuelse.

At General-Krigskommissær Key v. Ahlefelt har været Prinsens Organ paa dette og de andre Møder med de danske Herrer, fremgaar af Prinsens egenhændige Brev til Rigsmarsken, dateret Kolding den 8de Januar 1645. (Christ. IV. Hist. 92)

»Efter at Oberst Wrangel har gjort Indfald i Jylland med fjendtlige Tropper, og Kongen, min naadige Herre, havde befalet mig at lade nogle af de fynske Tropper støde til Hs. Ærkebispelige Durchl.'s holstenske Hær, har jeg af al Magt søgt at fremskynde disse Hærafdelingers Forening, for at Fjenden ikke skulde faa Tid til at udplyndre Jylland, eller nogen Undsætning faa Lejlighed til at hjælpe ham ud af Klemmen. Endelig i Dag er denne af Hs. Mayst. befalede Forening kommen i Stand, men dens Formaal blev i Gaar, i Hs. Ærkebispel. Durchl.'s Nærværelse, udtrykt saa ubestemt, i det én gav det Projekt, en anden et modsat, at jeg finder mig foranlediget til at fremkomme med min ringe Mening, inden der foretages noget alvorligt med de forenede Tropper. For mig staar Sagen saaledes, at jeg ikke kan tænke mig nogen fordelagtigere Anvendelse af dem end den, strax at lade dem gaa løs paa Fjenden og tvinge denne til en afgjørende Fægtning, for derved ikke blot at berøve ham Lejligheden til at udskrive nye Kontributioner, men ogsaa for at berøve ham de nødvendige Levnedsmidler. — Da nu Fjenden ikke er vel forsynet med Artilleri og Fodfolk, vil det næppe være rimeligt, at han af egen Drift vover sig i Kamp mod os, i alt Fald ikke i nogen afgjørende, og vælger han den lille Krig, saa ville Byerne og det gjennemskaarne Terræn paa Jyllands Østside være fordelagtige for os, saa vel fordi vi der lettest kunne faa vor Proviant, som især fordi vort overlegne Artilleri og Infanteri netop der kan yde os den største Fordel, saafremt der ellers overholdes god Orden*), hvorimod han dér hverken kan eller vil tvinge os ud af vore gode Stillinger.

Fører man derimod de forenede Tropper mod Ribe saa gaar den bedste Tid af disse korte Vinterdage tabt

*) Stærkt udhævet i selve Skrivelsen.

for ethvert alvorligt og fornuftigt Øjemed. — Der ovre paa Vestkysten finde vi heller ikke de fornødne Levnedsmidler, og naar vi ville drage ud paa Furagering, vil Fjenden — saafremt han ellers tager Notits af os og sparer Jyderne for et Par Dages Røveri ved at gaa imod os — tilintetgjøre os i smaa Portioner, eftersom han er os overlegen i Rytteri og der ovre har flad Mark at tumle sig paa.

Jeg har sendt de 1000 gode Knægte og 500 Ryttere, som jeg fra først af har lovet; men jeg har desuden taget over med mig 750 Knægte og 150 Dragoner, som jeg yderligere vil lade støde til den forenede Hærstyrke; desuden venter jeg hver Dag at faa mere Rytteri over, saa at jeg har den faste Tro, at vi maa være Modstanderen fuldt voxne, hvis Vorherre vil være med os. — Dersom vi, imod al Forventning, opgive at hidføre noget alvorligt og afgjørende, faar Fjenden jo Tid til at ruinere hele Jylland, hvorved dettes Befolkning vil blive bragt til Fortvivlelse, medens vi ville høste liden Ære af en saadan Fremgangsmaade og for bestandig miste den Hjælp, som de fortrykte nu ere villige til at yde os. — Skal det blive Resultatet af denne Konjunktion, havde det visselig været bedre, om den aldrig havde fundet Sted; thi hvad skal der blive af os, naar den holstenske Hær lukker sig inde i Ditmarsken og de holstenske Fæstninger, medens jeg med Kongens andre Tropper staar værn- og ørkeslos paa den aabne Strand og maa vente paa Vejr og Vind for at kunne føre Folkene over Bæltet? Og lykkes det mig at faa en Slump over, kan jeg jo ikke forsvare for min naadigste Konge at lade dem staa der saa fuldstændig isolerede.

Jeg vover nu at bede om, at man vil behage at skjænke disse mine Anskuelser en grundig Overvejelse og at man, efter at have ladet dem protokollere, snarest muligt vil sende mig en klar Besked skriftlig.«

Dagen efter sendte Prinsen sin Svarskrivelse ud til Seest (en god halv Mil vest for Kolding), men indlod sig ikke deri paa nogen Drøftelse af Rigsmarskens Tanker; han fastholdt som sin ufravigelige Beslutning, at ville gaa til Ribe »aus vielen Considerationen«, — dem han den foregaaende Dag havde fremsat for Kongen og ladet fremsætte paa Mødet den 17de, — og undlod derhos ikke paa ny at fremhæve, hvor klart han havde bevist sin alvorlige Vilje til at jage Fjenden ud af Landet ved at underkaste sig de store Besværligheder, som fulgte af det barske Vintervejr.

For at Rigsmarsken ikke skulde være i Tvivl om, hvo der havde Indsigten og Magtfylden, lod Prinsen endnu samme Dag, den 19de, udfærdige en direkte Befaling til Rigsmarsken alene; hin Svarskrivelse var stilet saa vel til denne som til de andre fem danske Herrer; disse sidste fik nu ogsaa deres særlige Befaling, som gik ud paa, at de maatte sørge for Hærens Forplejning paa Toget til Ribe.

Ordren til Rigsmarsken er for karakteristisk til ikke at hidsættes; den lød saaledes: »Efterdi Hs. Højærv. Durchl. har modtaget det naadige Hverv af Hs. Mayst. til Danmark-Norge at kommandere samtlige kgl. Tropper saa vel i Provinsen Jylland som i Fyrstendømmerne Slesvig og Holsten, og efterdi Hs. Højærv. Durchl. personlig er kommen hid med de holstenske Tropper, for i Forening med de danske Tropper at tilføje Fjenden Skade, saa har han af vægtige Grunde besluttet sig til først at tage Ribe, inden han kan tænke paa at gaa Wrangel i Møde. — Da nu den kgl. danske Hr. Rigsmarsk, i Følge sin Paastand, har Hs. kgl. Mayst.'s Ordre til ikke at forlade Fyns vestlige Strand, men at vogte paa den af al Evne, saa vil han behage pligtskyldigst at efterkomme denne Ordre og derfor begive sig tilbage til Fyn med alle de Tropper, som ikke ere bestemte til Konjunktion med Os, hvorimod han har at lade de andre melde sig ved den holstenske Hær, som i Morgen, hvis Gud vil,

tiltræder sin Marche mod Ribe. Dog vil Hr. Rigsmarsken behage at holde sig rede paa Fyn med en Del Rytteri, for — i Tilfælde af at Hs. Mayst. beordrer Fremrykning mod Wrangel — at sætte over Bæltet med en Styrke, der staar i Forhold til Fjendens. Friedrich.«

(Forts.).

Fr. Meidell.

Andreas Hofer.*)

Hvilken Forskjel i Toner, hvilke højtidelige Akkorder og hvilke skærende Dissonancer træffe vi ikke i den lange Række af Domme over Bondekongen fra Anno ni.

For det ene Parti er han en Folkehelt, for det andet snarere en Folkeforfører end en Folkefører.

At »Münchner Politische Zeitung«, Ministeriet Montgelas's Organ, ved Efterretningen om Hofers Tilfangetagelse ogsaa udstedte hans politiske Dødsattest; at det ikke kunde finde andet overordentligt ved ham end hans Skjæg; at den i hele Tirols Opstand overhovedet ikke saae andet end et Værk af nogle kjøbte Værter, fanatiske Præster og papistiske adelige, er saa ganske naturligt. I selve Tirol er imidlertid et lige saa mærkværdigt Omslag gaaet for sig. Engang var man enig om at opstille Billedet af »Frihedens Martyr« ved Siden af Landets Skytspatron; nu til Dags kan Landet kun møde op med enkelte Enthusiaster som Hofers Biograf Rapp, der fejrer ham som en anden David. »Man fremhæver« — saaledes skildrer Steub den nuværende Stemning i Tirol — »mere Sandværten, der ikke vidste at slippe for sin Gjæld paa anden Maade end ved at gjøre Rebellion; der i sin Fromhed og Enfold ikke betænkte,

*) Efter K. Th. Heigel: Neue historiche Vorträge und Aufsätze. München 1883.

hvad han gjorde, og som aldrig skulde have fulgt et Kald, han ikke var voxen.« Og under den sidste Tiroler-Biografs Pen forvandler Rapps nye David sig til »Manden med Flasken og Rosenkransen«.

Lad os høre det ikke-bayerske Tysklands Mening om Mandens aandelige Værd og politiske Betydning. Her træffe vi først en Baron Wedel, der i et 1810 udkommet Skrift »ved Beretning om enkelte ædle Gjerninger søger at udrede nogle af Folderne i Hofers ophøjede Sjæl«; i denne apologetiske Tone er hele Afhandlingen holdt. Bartholdy antager ganske vist Manden fra Rinn, Josef Speckbacher, for Sjælen i den hele Bevægelse; men ogsaa han er tilbøjelig til at stille Hofer »ved Siden af Græker- og Romertidens mest berømte Helte«. For Immermann er Hofer ligefrem den »mytiske Heros«, og »Max Josef vil engang« — saaledes udtaler Digteren sig i sine Dagbogsblade: Blik paa Tirol — »i det højeste komme til at staa i Sagnets blege Lys som Etzel«.

I Hjemmet som i Udlandet møde vi saaledes den samme Beundring og Forkjætring. Ved historiske Partispørgsmaal kommer hyppig Følelsen den kolde Tænkning i Forkjøbet og skærper Dommen yderligere i den ene eller anden Retning.

Vi skulle forsøge at vise ham Retfærdighed.

I.

Den første retfærdige Fordring ved Bedømmelsen af en Karakter er da den, at vi betragte ham som et Resultat af hans Tid, som et Produkt af hans Jordbund. Og hos Hofer maa dette lokale Element netop være af særlig Vigtighed. Man maa fastholde Forestillingen om det afsondrede Bjærgland, dets Beboeres Fortrin og Svagheder,

de Skildringer, Steub har givet af Land og Folk, de sanddru Typer, Defreggers Pensel har skabt.

Det er et ganske ejendommeligt Folkeslag. Som Gren af den store bayerske Stamme have de den djærve Sanselighed til fælles med Beboerne af den daværende Stat Bayern, den samme magelige Nøjsomhed og Forkjærlighed for et Kirkevæsen, der byder Fantasien rig Næring; men derhos ere Tirolerne mere adrette og smidige, udvise en større Bevægelighed, men samtidig lige fuldt en mere sejg Fastholden ved det nedarvede i Religion, Forfatning, Sæder og Sprog end deres Stamfrænder.

En ethisk Svaghed — og saaledes maa man dog vel kalde Stivsindethed — kan rigtignok hyppig komme Kraften forbavsende nær i Lighed.

Dette Land kom altsaa 1805 ved Freden i Pressburg til Bayern. Denne Erhvervelse var egentlig ingen Fordel, da den var forbunden med Tabet af det mere udviklede og rigere Würzburg; men fremfor alt passede Landet med sine Stænderprivilegier og særlige Tilstande ikke ind i det fremadstræbende nye Kongerige, for hvilket der havde aabnet sig en ny Æra ved Ministeriet Montgelas's oplyste Absolutisme; thi denne Statsmand var ganske vist en føjelig Tjener over for Napoleons Politik, men medens Trællesind og aandelig Dorskhed i de øvrige Rhinforbundsstater gik Haand i Haand, bragte han et stærkt Gjæringselement ind i de bayerske Regeringskredse. Hans Tragten gik ud paa at samle det vundne Bytte og det gamle Stamland til et kompakt Statslegeme, der lidt efter lidt skulde indtræde som ligeberettiget i de større evropæiske Magters Kreds. For at skabe denne moderne Stat maatte der imidlertid gjennemføres dybt indgribende, kirkelig-politiske Reformer; thi endnu under Karl Theodor var Kleresiet med sin uindskrænkede Indflydelse paa Skole- og Opdragelsesvæsenet en Stat i Staten, en jævnbyrdig Medbejler for den verdslige Magt.

Kampen mellem det gamle og det nye vakte i selve Bayern Bevægelse i Sindene; men i Tirol maatte disse radikale Omordninger vække en langt større Bevægelse. »Hvis enhver Lovskriver var en Lovgiver«, sagde man under Tirolernes Oprør, »vilde Tirolerne ikke skyde med Trækanoner«, og endnu den Dag i Dag er man tilbøjelig til at tilskrive Montgelas's Lovgivning alene Skylden for Tabet af Bjærglandskabet.

Betragter man Forholdene i Tirol, som de endnu ere den Dag i Dag, maa man indrømme den jærnhaarde Nødvendighed i hine reformatoriske Indgreb. Kunde den forældede Stænderforsamling for det tirolske Omraade bibeholdes i et større, ensartet organiseret Statsomraade? Var det, som Rapp hævder, planmæssigt Had mod Katholicismen, var det Trosforfølgelse, naar man søgte at holde Gjenstridighedens Aand i Ave ved Kirkelove? Ikke dette, men ganske andre Fejlgreb bør fremhæves, t. Ex. det bureaukratiske Misgreb at sende til dette misfornøjede Land Embedsmænd, som ikke kjendte eller elskede Landet eller Befolkningen, — en høj Justits-Embedsmand taler i sin Indberetning til Kongen kun med Afsky om dette »Land, der af Naturen selv er skabt til et skrækkeligt Fængsel« — dette og alle heraf udspringende Daarskaber kunne ikke undskyldes.

Disse Misgreb gave Regeringens Fjender lige saa mange velkomne Støttepunkter; herved lykkedes det at skaffe Veraabet »Ulven kommer over Alter og Menighed« Tiltro. Snart gjaldt enhver Reform, enhver Fjærnelse af gamle Misbrug, der sandelig ikke havde det mindste med Religionen at gjøre, for Indgreb i det helligste; Begreberne bayersk og kjættersk dækkede hinanden. »Addio, mine Bayrere og Frimureriet«, hedder det i Sandwirths-Sangen. Som en Antydning af det regeringsfjendtlige Partis Styrke behøve vi kun at anføre, at Tirol i 1805 talte ikke mindre end 4024 gejstlige. Det er vanskeligt at afgjøre, hvor

denne tætsluttede Falanx egentlig hørte op, og under alle Omstændigheder fik den idelig fra Wien Trøst og Haab om et snarligt Omsving i Sagernes Stilling.

Da Østerrige endelig rustede sig til den afgjørende Dyst med Napoleon, er det forstaaeligt, at man ogsaa tog Hensyn til Tirolernes rodfæstede Troskab mod Kejserhuset. I Ærkehertug Johans Kabinet udarbejdedes en fuldstændig Plan til Tirols Befrielse. Planens Gjennemførelse overdroges Ærkehertugens Yndling, Baron Hormayr, og en Del Tirolere indviedes i Sagen.

Blandt disse sidste fandtes nu ogsaa Andreas Hofer, om hvem der den Gang ikke var videre at sige, end at hans Kunder og Naboer satte Pris paa ham som en jævn, redelig Mand.

I den melankolske Passeierdal med dens nøgne Klipper og mørke Fyrreskove, mellem St. Martin og Jauffenburg, tæt ved den vilde Bjærgbæk staar Værtshuset »am Sand«, hvor Andreas Hofer er født, d. 22de Novbr. 1767. Faderen havde ikke holdt godt Hus med sin Ejendom, hvorfor Sønnen lagde mere Vægt paa Handel med Heste og Vin. I det han saaledes drog med sine Lastdyr gjennem alle Dale fra Vælskland til den bayerske Grænse, blev han overalt en vel kjendt Personlighed, saa meget mere som han var let kjendelig ved et langt, sort Skjæg, som han bar i Følge et Væddemaal til et Bevis paa, at hans Hustru ikke turde forbyde ham sligt. Den høje, brede Skikkelse, den faste Benbygning, den forover bøjede Holdning havde han til fælles med alle Alpeboere i sit Hjem. Hans Blik var mere godmodigt end kraftigt; han bar samme Dragt som de velhavende Beboere i sin Dal, selv den Gang, da hans Stilling som Overkommandant havde kunnet berettige ham til en vis Pragt; kun den ene Ting kunde han ikke nægte sig, at bære en erobret bayersk Officerssabel.

Hans Dannelse var som hans hele Fremtræden en almindelig Bondes; hans Kundskaber gik ikke ud over Kate-

kismen og en Smule Læsning og Skrivning; som Ordfører for sit Sogn viste han dog ved flere Lejligheder sundt Omdømme og Lune. Han var en tro Søn af den katholske Kirke og fuld af Ærefrygt for Præsteskabet. Religiøse Forestillinger og Mindet om det østerrigske Kejserhus kunde bringe ham ud af hans sædvanlige Flegma; men selv ved slige Lejligheder var han snarere rørt end opildnet; Taarer laa ham altid nærmere end Harme. Han var dog fri for ethvert Hykleri. I denne hans uskyldige, usminkede, jævne Færd laa det Trylleri, han øvede over sine Omgivelser. Netop fordi han ikke var noget overlegent Talent, men selv kun en Mand af Folket, virkede han saa overraskende og umiddelbart paa Folket; det oversaa eller tilgav, at han var uklar i sin Opfattelse, havde Vanskelighed ved at fatte en Bestemmelse og var usikker i sine Beslutninger. Hormayers organisatoriske Talent udrettede langt mere for Bevægelsens Livskraft; Handlingens Mand var Speckbacher, denne Tirolerkrigens Odysseus, der var lige saa listig som forvoven og i den førstnævnte Egenskab kun blev overgaaet af Kapuzinermunken Haspinger, denne utrættelige Fører, hvor det kom an paa at ægge, overtale eller overrumple. Ogsaa Martin Theimer var mere begavet end Hofer, men i Jægernes og Hyrdernes Øjne var og blev Værten fra Passeier dog den sande, den bibelske Helt. Da Speckbacher opfordrede Pinzgauerne til Deltagelse i Opstanden, talte han med klog Beregning til dem i »vor Fader og Frelser Andreas Hofers Navn«. Og selv ved Dramaets uheldige Opløsning beholdt hans Navn endnu sin vante Kraft; »Hofer har forbudt det!« svarede de paa enhver Opfordring om at nedlægge Vaabnene.

Kun hvis man evnede at sønderlemme Folkeaanden i dens Atomer, vilde man kunne omsætte denne Andreas's Tryllekraft i klare Ord.

Hormayer henviser spottende til, at Hofers Mod ikke viste sig i det fordelagtigste Lys under Krigens Gang, at

han under Fægtningerne holdt sig langt bag Fronten. Om dette ikke i mange Tilfælde skyldes Hensyn til Kommandoen, maa henstaa uafgjort; en Kjendsgjerning er det imidlertid, at Hofer under Træfningen ved Isel i Maj Maaned færdedes blandt Skytternes forreste Rækker. Selv Fjenderne anerkjendte hans Maadehold og Mildhed mod Fangerne, og heri ligger utvivlsomt Hofers største Fortjeneste. Med en Fanatiker som Haspinger i Spidsen vilde der ikke have været nogen Grænse for Grueligbederne. Selv Hofer maatte gjentagne Gange ved indtrængende Advarsler og Trusler sætte en Stopper for sine Vaabenfællers Raseri mod »Herrerne«, d. v. s. mod alt, hvad der ikke var Bonde eller Præst. Da Innsbruck for anden Gang faldt i Oprørernes Hænder og Hofer udstedte en Advarsel om ikke at forulempe Stadens Beboere, deres Brødre og Landsmænd, sagde en Bondemand med oprigtig Harme til Pater Benitzi: »A kloans Brandschatzungerl hetten wir do wohl verdient«.

Allerede 1796 var Hofer som Skytte rykket ud med Passeirer-Landstormen for at værne Landets Grænser mod Franskmændene. I 1799 havde han tilfredsstillende udfyldt en Kaptejns Plads; men han, saa lidt som nogen af de andre Førere, der udmærkede sig i Aaret ni, var i Besiddelse af taktiske Kundskaber. I Felttoget 1805, da Marskalk Ney sejrrig trængte frem til Hjærtet af Tirol til Trods for den store Overmagt, som udfoldedes fra Østerriges Side, havde Landmilitsen ingenlunde indlagt sig Ære; den var heller ikke bleven anvendt paa rette Maade af Generalerne.

Dog denne Landstorm, som de militære paa Grund af dette Nederlag beskyldte for at være vanslægtet, rejste sig og kæmpede fire Aar senere mod en Fjende, for hvem hele Evropa bævede, mod hans bedste Tropper og dygtigste Feltherrer; uden Arsenaler, uden Proviantforraad, uden Strateger og forladte af deres naturlige Forbundsfæller,

byggede og fortrøstede de sig kun paa sig selv og sejrede i denne Tillid. Man kan nære en anden Opfattelse end disse Patrioter om den tirolske Opstands Anledning og Berettigelse; men selve Kampen kan man ikke fraskrive et storslaaet Præg.

Rigtignok er heller intet Land saa begunstiget af Naturen til Forsvar, som Tirol. Kun den brede Inndal muliggjør en ordnet Udvikling af større Hærmasser; men Tirols strategiske Midtpunkt er ikke det let vundne Innsbruck, men Brixen; Brennerpasserne maa tages; men her og i de øvrige Dale føre Vejene over stejle Højder, gjennem snævre Kløfter, over rivende Floder og vilde Skovbække; overalt kunne Forsvarerne, i Læ bag naturlige Værn, standse eller dog forurolige Marchen. Artilleriet kan mange Steder slet ikke komme frem, Rytteriet støder hvert Øjeblik paa Hindringer, medens de stedkjendte Skytter oppe paa Højderne let kunne vedligeholde Forbindelsen indbyrdes.

Lidt Mel i Ranslen, med den sikre Bøsse i Armen, uden Reglement eller Kommando droge disse fra Ungdommen til Farer og legemlige Strabadser vante Hyrder og Jægere mod Fjenden, lurede i Skovene og bag Gaardene paa de mindre Delinger og flygtede op paa Højderne, naar større Kolonner forfulgte dem. Medens den fjendtlige Hærmasse derpaa bugtede sig frem gjennem Dalen, begyndte Bjærgene at drøne og vandre, Klippestykker og Træstammer rullede ned i Dybet, og naar Røgen spredte sig, laa der hist nede en Grav for Hundreder af dræbte, og de overlevende blev det sikre Bytte for Kuglerne, som hvislede fra alle Buske. Den dygtigste Taktik evnede intet mod denne Art Krigsførelse, der instinktmæssig vidste at veje alle Bevægelser og Underhandlinger efter Øjeblikkets Krav, hyllede sig i Hemmelighed og herved forstod at øge de frygtelige Overraskelser.

Allerede Opstandens første Udbrud ledsagedes af et

saa mærkeligt Held, at den vakte hele Evropas Opmærksomhed og Forbavselse.

Det er betegnende for de bayerske Embedsmænds Hovedløshed, at de østerrigske Emissærers og de sammensvornes rørige Virksomhed fuldstændig undgik dem, og at Opstanden var fuldstændig organiseret, da det syntes paa Tide at rejse Fanen; ja, da man saae Landet i lys Lue, lullede man sig endnu i en glad Sorgløshed og maalte Folkets Kraft kun efter Tallene. Saaledes hændtes det, at de i og for sig utilstrækkelige bayerske Stridskræfter bleve spredte i smaa Delinger og udsatte for skammelige Smaakapitulationer, medens de endnu i sidste Øjeblik med Lethed kunde været dragne sammen i en befæstet Lejr eller under en Fæstnings Beskyttelse.

Den 9de April rykkede et østerrigsk Korps under General Chasteller op ad Pusterdalen. Saa snart Tirolerne fik Nys herom, lød Stormklokken i alle Landsbyer; fra alle Dale, fra alle Bjærge droge bevæbnede Bønder hid og forenede sig i kæmpemæssige Klumper, der nu som Laviner væltede ud i de bredere Dalstrøg, hvor de forhadte »blaa« laa lejrede.

I St. Lorenz ved Bruneck kom det til den første Kamp, som endte med Soldaternes Flugt.

I Spidsen for Passeirerne viste nu ogsaa Hofer sig paa Kamppladsen. »I Morgen« — saaledes lyder hans lakoniske Opraab — »rykkes der i Marken for Gud, Konge og Fædreland, og enhver formanes til at slaa bravt løs.« I Sterzinger-Moos havde hans Skare sit første Sammenstød med Fjenden. For at gjøre de fjendtlige Kanonskud uskadelige lod Hofer sine Skytter rulle belæssede Høvogne frem til Dækning. Trods fortvivlet Modstand bleve Bayrernes Karréer dog sprængte, og de maatte strække Vaaben. Dette Held skaffede Hofer et glimrende Navn vidt og bredt; i tætte Skarer sluttede bevæbnede Bønder sig til ham.

I det afgjørende Hovedslag ved Innsbruck, som førte til Tirols første Befrielse, havde Hofer imidlertid ingen Del. Medens han med sine Passeirere drog til Sydtirol for at bevæge Bozen og Meran til en Tilslutning, fulgte Lykken Speckbacher under hans forvovne Angreb paa Innsbruk med den fjendtlige Besætnings Tilfangetagelse. Den dødelig saarede bayerske Oberst Dittfurths febersyge Udsagn: han havde set en Rytter paa en hvid Hest i Spidsen for Tirolerne, gjorde et utroligt Indtryk paa de overtroiske Landboere, som nu troede sig beskyttede af Himlen, maaske af selve deres Skytspatron, St. Jakob. Man anstillede Kapskydninger mod de bayerske Vaabenskjolde, og Dobbeltørnen blev atter plantet under Hurraraab for Kejser Frans.

Og da nu Efterretningen indtraf, at ikke de ventede Østerrigere, men et stærkt fransk Korps rykkede frem mod Innsbruck, tabte de sejrsdrukne Bønder ikke Modet, men brændte af Lyst efter ogsaa at maale sig med disse Verdensbetvingere og Troens Fjender. Bjærgene vare ogsaa denne Gang deres bedste Forbundsfæller. Franskmændene, som bleve omringede af de fra alle Højder fremstormende Tirolere og skræmmedes ved deres voldsomme Angreb, strakte Vaaben, mere end tre Tusende Mand i Tallet.

Nu gik det lystig til i Innsbruck. Under deres første Indtog havde Bønderne kun raadet over et Par Trommer og Piber, nogle Mundharper og Hakkebrætter; nu maatte Musikkorpset ved det fangne Regiment forherlige Indmarchen. Fangerne førtes med som levende Sejrstrofæer, i Spidsen General Bisson, en gammel, spinkel Mand i en rig, guldbræmmet Uniform; han blev baaren paa Skuldrene af en kraftig Knøs.

Blot Fæstningen Kufstein holdt sig endnu i Bayrernes Besiddelse; Belejringen maatte snart indstilles paa Grund af Bøndernes Ukjendskab til Skytsets Behandling.

II.

Ledelsen af alle Forretninger laa nu i Hænderne paa den kejserlige Intendant, Friherre v. Hormayr.

Denne, ganske vist utrættelig virksomme og aarvaagne Mand stiller i sine Skrifter Andreas Hofer nogle Trin for dybt og sig selv til Gjengjæld flere Trin for højt. Han erklærer, at det kun var hans Værk, at »den idéfattige, raad- og daadløse Hofer« blev en Afgud for sine Landsmænd og en Bussemand for Fjenden, i det han lod sig det være magtpaaliggende fortrinsvis at forøge hans Betydning.

Herimod kan man nu rigtignok indvende, at Oprørernes mærkeligste Resultater først bleve naaede, da Hormayr med samt Østerrigerne allerede var dragen bort, og at den Uenighed mellem Hormayr og Hofer, som allerede tidlig fremtræder, egentlig kun lidet vidner om noget Protektorat. Det var ikke Had mellem Medbejlere, men Forskjellen i Karakter og de afvigende Anskuelser om Rejsningens Maal og Midler, der laa til Grund for Konflikten. Hofer danner en fuldstændig Modsætning til Hormayr. Den sidste er en smidig Aristokrat, en dygtig Embedsmand, som ved Love og Anordninger søger at naa en stærk Centralisation og en fast Organisation af Bevægelsen, som har sit Blik rettet mod Begivenhederne paa Verdensskuepladsen og betragter Folkerejsningen i Tirol kun som et Annex til den østerrigske Krigsførelse. Hofer er derimod den ligefremme, lidt plumpe Bonde, som lige fuldt ikke er udygtig i Valget af sine Midler og Planer: der lader haant om den bureaukratiske Stat, ja om Staten i det hele taget; der haaber at kunne føre alt til et godt Maal ved Enthusiasme og Begejstring alene; hvis Blik ikke naar ud over hans Bjærge; der sværmersk ærer en Kejser af Østerrige, men kun har et meget ubestemt Begreb om en østerrigsk Stat; kort sagt, en ægte Repræsentant for den jævne, begrænsede Tiroler-

Patriotisme. Saaledes forklares det, at Hormayr staar i Spidsen for Bevægelsen, saa længe Østerrigerne endnu staa i Landet, medens Hofers Betydning voxer, da Tirolerne senere bleve henviste til sig selv, og at hans ejendommelige Lys- og Skyggesider først da ret træde frem.

Udfaldet af det »fem Dages Felttog ved Donau«, Østerrigernes Nederlag ved Regensburg, Eckmühl og Landshut gav ogsaa Krigen i Tirol en ny Vending. Nu stod ikke blot Vejen til Wien aaben for Sejrherren, men ogsaa til Salzburg, og General Wrede slog ind paa samme mod Slutningen af April. Et andet bayersk Korps brød sig Vej gjennem Scharnitz, og Franskmændene rykkede frem fra Sydtirol.

Nu fulgte paa alle Punkter en fortvivlet Kamp. Begge Parter ansporedes ikke blot af Pligt, men af Had, og saaledes kvaltes enhver ridderlig Følelse, ethvert Hensyn, ethvert Højmod. De forfærdelige Strabadser, den usædvanlige, uhørte Kampvis bragte Soldaten til Raseri; thi han gik altid Dødsstien; næppe var han sluppen vel fra den aabne Fægtning, før han blev strakt død ned af den skjulte Fjende. Dagen viste ham haanende hans Afmagt over for Granitkolonnerne, og Natten dulgte Overfaldene for ham. Kvindehaand løsnede Bøssen fra Baghold, og Børnene slæbte Kugler til Moderen.

Her var altsaa ikke blot Kampen, men Sejren uden Naade; under den forfærdelige Kamp om Strubpasset, som Wrede fire Gange maatte lade storme, før han tog det, gav man ingen Pardon, alle Fanger bleve huggede ned.

Naar vi nu besøge hine Bjærge, aander alt Fred paa de solklare Skraaninger og i de stille Skove. Den Gang blussede imidlertid ikke blot Landsbyerne og Gaardene nede i Dalene; men Hævnlysten klavrede op lige til Bræernes Grænse, i Mark og Skov, i de dybe Kløfter og paa de svimlende Fjældrygge forefaldt overmenneskelig modige umenneskelig grusomme Bedrifter.

Efter Sejren ved Wörgl rykkede Wrede den 19de Maj under Klokkernes Lyd uhindret ind i Landets Hovedstad.

Den officielle Bulletin lød: »Hans Majestæt, Kejser Napoleons Geni har lamslaaet Fjenderne, de væbnede Bønder vende angerfulde hjem«. Skuffelse skulde snart følge paa dette Ordbram.

De »latinske Skytter«, saaledes kaldte Tirolerne de østerrigske Tropper, trak sig skræmmede tilbage, og med dem Hormayr og hans Embedsmænd, »disse Farisæere og skriftlærde«; men Stormklokkerne hidkaldte ikke forgjæves Landets Sønner. De af Bayrerne fordrevne, men nu hjemvendte Munke prædikede »Makabæerkrigen« fra alle Prædikestole. Intet syntes Bønderne uovervindeligt, uopnaaeligt; hele Folket var én Vilje og én Kraft, som den barnligfromme Hofer med sin Vidundertro gav den rette Daab ved sit Løsen: »At sejre eller dø for Religionen og Kejser Frans.«

Ti Dage efter Wredes Indtog i Innsbruck kæmpede man om Besiddelsen af det nærliggende Bjærg Isel. Paa begge Sider satte enhver sin hele Person ind paa Sagen. Kapuzineren Hazinger med sin Stav i Haanden tumlede sig som en rasende mellem de kæmpende Rækker under Bøn, Raad og Opmuntring. »Jeg var bleven saa dristig.« fortalte han senere, »at jeg havde kastet mig mod Kanonmundingerne.« Da Bayrerne havde stormet Højderne og opkastede Jordvolde her, stillede Hofer sig selv i Spidsen, og Kampen blussede op paa ny. Ved Nattens Frembrud vare Bayrerne vel just ikke slaaede, men dog kastede tilbage til Markerne, og Deroy, der havde overtaget Kommandoen i Steden for den hjemvendte Wrede, drog under Mørket bort i al Stilhed. Tilbagetoget fra de i Tal langt overlegne Modstanderes Midte blev udført i al Orden og tjener Generalen til Ære som et vundet Slag; men Tirol var fri, og Maalet for det hele, af Bayrerne med saa dyre Ofre førte Felttog var forfejlet.

Det var et afgjørende Vendepunkt. Der trak et tungt og mørkt Uvejr op over Hovedet paa Dæmonen i alle disse Kampe; det gjærede i Nordtyskland, England rustede, Østerrigerne havde sejret ved Aspern — men Sejren ved Wagram lod Imperatorens Stjærne straale med fornyet Glans, styrkede Troen paa hans Uovervindelighed og lammede hans Fjenders Raad.

Den 2den Juni holdtes der Bonderaad i Brixlegg under Hofers, Speckbachers og Eisensteckens Forsæde. En Skrivelse blev opsat til Kejser Frans, hvori de tro Tiroleres hidtidige Kamp og Sejre skildredes, og man bad om Understøttelse med Penge, Munition og Forstærkning ved Tropper under mere virksomme Førere for at kunne hævde de vundne Fordele. Den sagte Bebrejdelse, som laa i denne Bøn, mærkede Hofer visselig ikke; thi han betragtede det som Pligt at ofre sig uden Tak og Løn, naar det maatte saa være; men desto lydeligere og mere harmfuldt faldt de mere oplyste Tiroleres Ytringer over den østerrigske Lunkenhed.

De skulde gjøre langt værre Erfaringer.

Endnu den 29de Maj forsikrede Kejseren af Østerrige i en Haandskrivelse til sine »kjære Tirolere«, at han kun vilde undertegne en Fred, som knyttede deres Land uopløselig til Monarkiet; men den 17de Juli forkyndte Glædessalver og Klokkeringning fra Fæstningen Kufstein, som den bayerske Kommandant Aicher havde holdt mod alle Angreb, Afslutningen af Vaabenhvilen i Znaim. De elskede Tirolere vare udtrykkelig udelukkede fra denne Vaabenhvile, og følgelig kunde nu Franskmænd og Bayrere anvende hele deres Kraft paa Tirols Underkuelse.

Østerriges Holdning over for det kejserligsindede Land finder sin Forklaring i Diplomatiens fjendtlige Stemning mod den tirolske Folkerejsning, dette »Bondekram«. »Hvad der nu sker for Kejseren,« saaledes faldt en østerrigsk

Statsmands Ytringer i Pressburg til de tirolske Sendemænd, »kunde engang ske imod ham.«

Medens de sidste i Tirol staaende Tropper afmarcherede, udkom der en kejserlig Erklæring, som undskyldte »dette for Kejser Frans's Hjærte saa smertelige Skridt« med de politiske og militære Begivenheders Tryk.

Ogsaa et Hyrdebrev fra Biskoppen af Salzburg formanede Befolkningen til at nedlægge Vaabnene.

Fra andet Hold kom den Efterretning, at Kejser Napoleon var yderst forbitret over den Skjændsel, Bønderne havde tilføjet hans Vaaben, og at hele syvende Hærkorps under den strænge Marskalk Lefevbre var detacheret for at kue de oprørske Beboere.

Og dog skete det utrolige!

Da Hofer endelig dog maatte fæste Lid til Efterretningen om Vaabenstilstanden, som han længe kun holdt for en fjendtlig »Finess«, optog han Wienerhoffets besmykkede Forsikringer og Paaskud som den reneste Sandhed og besluttede at fortsætte Modstanden, for at det habsburgske Hus kunde beholde sit Tirol.

Nogle Førere for Opstanden forlode ganske vist Landet med Østerrigerne for at bringe sig i Sikkerhed for de fremrykkende Bayrere. Ogsaa Speckbacher bestemte sig til Flugt. Han sad i en Vogn med nogle østerrigske Officerer, da han undervejs, ved St. Nepomuk nær Bruneck, mødte det Kjøretøj, hvorpaa Hofer vendte hjem fra Lienz, hvor han havde faaet en officiel Meddelelse om Vaabenhvilen. Næppe blev han sin Ven Speckbacher vár i sligt Selskab, før han tilraaber ham: »Seppel, vil ogsaa du lade mig i Stikken? De føre dig i Skjændsel!« Denne Bebrejdelse gik Bondehøvdingen til Hjærtet; uden videre at bryde sig om Østerrigerne, uden engang at gribe til Hatten springer han ned fra Vognen og vender tilbage med Hofer.

Bøndernes Krigsraad fattede den Beslutning at holde sig rolig, saafremt Fjenderne ikke rykkede ind paa tirolsk

Omraade, da dette, ganske naturligt, ikke udtrykkelig var fastslaaet i Vaabenhvilen; men da Lefevbres Fremrykning blev bekjendt, kaldte Hofer hele Tirol til Vaaben. Han henviste til, at ikke blot Pligten mod Kejseren krævede Modstand, men at ogsaa Religionen var truet af øjensynlig Fare, naar Bayrerne igjen satte sig fast. »Halvt udrettet er intet! Det sidste, det eneste Løsen for os alle være Sejr eller Død for Gud og Kong Frans.«

Hofer og hans Venner ere ikke tyske Helte; det Synspunkt, at det her drejede sig om den tyske Ære, var dem fuldstændig fremmed; men den Dristighed, hvormed de rejste sig mod Napoleon for at hævde deres Selvstændighed, og det paa en Tid, da alle Fyrster og Folk bolede til den vældiges Gunst, gjorde et mægtigt Indtryk i Tyskland.

Hvorledes deres Exempel virkede opmuntrende og vandt dem Sympathier selv i Bayern, fremgaar af en aldeles troværdig Hændelse i Münchener-Museumsselskabet ved Midten af Aaret ni. Kronprins Ludvig, som selv havde faaet det Hverv at gjenerobre Tirol, drak ved Afskeden paa de tapre Tiroleres Sundhed og udbragte et Pereat for Napoleon med saadan Heftighed, at Glasset sprang i Stykker, da han klinkede. Ludvig gjorde ogsaa under sit Tog alle mulige Anstrængelser for at styre Blodsudgydelsen og kom i denne Anledning fuldstændig paa Kant med Marskalken, som kun troede at kunne virke ved voldsomme Forholdsregler. Hertugen skrev derfor til Napoleon i Schönbrunn: »Naar jeg ved Taflet lukker mine Øjne, skulde jeg efter Samtalen at dømme sandelig tro, at jeg ikke var i en fransk, men i en østerrigsk Lejr.«

Lefevbre maatte snart overtyde sig om, at Tirols Erobring ikke var nogen almindelig Vaabendaad. Hans Kolonner stødte paa frygtelige Hindringer: vel forsvarede Snævringer, afbrudte Broer, ødelagte Veje hindrede dem Skridt for Skridt, og oppe paa Bjærgtoppene voxede Tallet

paa de fjendtlige Skytter Dag for Dag. Kun hvor større Skarer maalte sig med hverandre, fik i Regelen de disciplinerede Tropper Overtaget ved deres taktiske Ordning.

Atter kom det den 13de Avgust til en Afgjørelseskamp ved Bjærget Isel. Trods energiske Stormløb mod de skovklædte Højder, som vare yderligere befæstede ved Forhugninger og Jordskanser, lykkedes det ikke at fortrænge Tirolerne fra deres Stilling, og Tabet paa fransk Side var saa betydeligt, at Marskalken allerede den følgende Morgen tiltraadte Tilbagetoget. Napoleons Ære havde lidt en ny Ydmygelse.

Da den opgaaende Sol viste Hofer og hans Landsmænd den vundne Sejr, faldt han paa Knæ, og hans Folk bad højt med ham. Det er forstaaeligt, hvilken mægtig Virkning slige Tildragelser maatte øve paa jævne Naturmennesker. Som Guds udkaarne Korsfarere holdt de stille og højtidelig deres Indtog i Innsbruck. Da Studenterne kom dem i Møde med Faner og Musik — en bekjendt Folkesang skildrer denne Scene —, afviste Hofer deres Hyldest: »Jetzt beten, nit schreien und musiciren, i nit, øs a nit, der droben hat's gethan!« (Nu bede, ikke skrige og musicere, jeg ikke, os heller ikke, han hist oppe har udrettet det).

Det var ogsaa et ejendommeligt, theokratisk-patriarkalsk Regimente, »Andreas Hofer, Oberkommandant von Diroll«, som han nu kaldte sig, førte i det saa sejrrig hævdede Innsbruck.

Han stod nu i Spidsen for Landets Styrelse, som han tidligere havde ledet Forsvaret; han var hævet til denne Post ved den offentlige Mening, men ikke ved nogen officiel Udnævnelse eller noget særligt Valg af sine Landsmænd. Fuld Anerkjendelse fortjener det Maadehold og den Kjærlighed til Orden, han lagde for Dagen ogsaa under dette sit Regentskab, skjønt mange Fanatikere vel citerede de Ord for ham: »Englene ville se Blod«. Da en Bonde-

flok efter Indtoget i Hovedstaden gjorde sig rede til at storme Vaabenkammeret, kom Hofer endnu i rette Tid til og formanede dem indstændig ikke at tænke paa andet end hele Tirols Rensning fra Fjenderne; men Bøn og Drikkelag vare de fromme og ved de foregaaende Dages Strabadser udmattede Bondemænd mere magtpaaliggende, og snart maatte Beboerne af Innsbruck, disse ilde lidte »Herrenleut'«, lide under den nye Besætnings Tryk. Da en larmende Bondeflok kom drivende lige forbi Raadhuset, hvor Hofer boede, aabnede han Vinduet og raabte vredt ned til dem: »Hvorfor ere I her endnu? Hvad have I endnu at bestille i Staden? Hvorfor ere I ikke efter Fjenden, som ikke er saa meget langt borte? Pak eder, strax ned i Underthal med eder, og naar I ikke lystre mig, har jeg været eders Fører.«

Hofer gav efter for sine Omgivelsers Anmodninger og opslog nogle Dage senere sin Bolig paa Borgen, hvor ogsaa hans Passeirere røg, drak og gjorde sig det mageligt. Fremfor alt lod Hofer ophænge et stort Krucifix. »En Smule kristeligt Tegn her kan heller ikke skade!« Hans Krav til Livets Nydelse vedbleve at være maadeholdne, sin Middagskost lod han hente fra det nærmeste Værtshus, og et Fad Etschthalervin havde han i sin Stue. Om Aftenen, før han gik til Sengs, sang han Salmer med sine Adjutanter; det sælsomme Billede minder om Cromwell med hans Rundhoveder i Whithall, hvorvel Sammenligningen mellem denne simple, tankefattige Tiroler og det statskloge Geni ikke kan udspindes yderligere. Da Biograferne i øvrigt trolig have berettet os, at Hofer plejede at pudse Lyset med Haanden, at drikke af Flasken, og ikke af et Glas, og at han kun plejede at blotte sit Hoved for gejstlige Herrer, ville vi ogsaa meddele dette til Fuldstændiggjørelse af hans Portræt. Den Titel »Excellens«, hvormed Supplikanter søgte at smigre ham, afviste han: »Jeg hedder Andre! jeg er

ikke bedre end de andre; vi ere alle Bønder og ikke Herrer!«

Hvad derimod hans Besørgelse af Statsstyrelsen angaar, ville vi dog hellere henregnes til de af Beda Weber spottede »skriftlærde« end med ham indrømme, at »alle Hofers Regeringshandlinger bære et beundringsværdigt Præg af Billighed, Forstand og Hjærtens Godhed« eller samstemme med en anden Biograf, Rapp, for hvem Bondekongens Regimente fremtræder som en sand Mønsterstat.

Man kan nære Interesse og varm Følelse for Bonden, der forsvarer sit Land og fægter for sine Bjærge; men »Regenten«, der i sit Ansigts Sved arbejder paa Dekreter og Love, kunne vi kun yde den Anerkjendelse, at han ydede, hvad han kunde yde, og hvad der forekom ham hensigtsmæssigst.

Mange Forholdsregler røbe ganske vist praktisk Forstand, navnlig Anordningerne for Grænsernes Sikkerhed. For Styrelsen blev der indsat en provisorisk Administration af Embedsmænd og Stændermedlemmer; men Hofer selv greb gjentagne Gange egenmægtig ind i dens Virkekreds. Med Inddrivelsen af Skatter havde han sin Hyre. Landet var engang kommet helt uden for de lovlige Former; naar de igjen skulde betale, mente Bønderne, kunde de vel ogsaa gjærne være forblevne under den bayerske Regering. De for Øjeblikket mest paatrængende Krav dækkedes navnlig af Indtægterne fra Saltværkerne i Hall.

Langt mere end disse Regeringssager, paa hvilke Regenten ikke havde nogen Forstand, og for hvilke han følgelig heller ikke viste nogen rigtig Iver, var hans Undersaatters gejstlige Vel ham magtpaaliggende. For at afvende den Religionen truende Fare, for at fremme Tilbedelsen af den hellige Jomfru og forøge Besøget under Gudstjenesten, udstedte han Forordning paa Forordning. I denne Henseende kunde Kleresiet gjøre Regning paa enhver Tilstaaelse. Hvor den bayerske Regering havde anvendt

gejstlige Indtægter i Skoleøjemed, bleve disse Bestemmelser ophævede, Klostrene kom igjen i Besiddelse af alle Forrettigheder og Goder — det trosivrige Tirol skulde igjen straale i uplettet Renhed.

III.

Uden for den nye Kirkestat var der imidlertid forefaldet Begivenheder, som snart skulde kaste deres Skygger over Alpelandet.

En fangen bayersk Officer, Baron Völderndorff, havde af Hofer faaet Tilladelse til at gaa til München og Wien for at tilvejebringe en Udvexling af Fangerne. Ved sin Tilbagekomst til Innsbruck medbragte Völderndorff den Efterretning: Man kunde ikke mere nære Tvivl om en Fredslutning mellem Frankrig og Østerrige; man ventede i München hver Time det østerrigske Ultimatum; for Tirol vilde der blive udtalt en Amnesti, men det vilde under ingen Omstændighed atter blive østerrigsk.

Opstandens Hovedledere lo heraf, mange troede derpaa, andre nærede Tvivl.

Hofer skal den Gang ikke have været utilbøjelig til at række Haanden til en naadig Overenskomst, til af Napoleon at udbede sig en blidere Afgjørelse af Tirols Skæbne.

Dog tvende Overraskelser tilvejebragte igjen et Omslag i denne Stemning.

Allerede i April, efter Tirols første Befrielse, havde Theimer foretaget Strejftog ind i det tilstødende bayerske Omraade, havde inddrevet Brandskat, udplyndret flere Sogne og slæbt Fanger til Tirol. Hofer have bestemt misbilliget denne Razzia, der ikke havde noget med Landets Forsvar at bestille; han havde forudsagt slemme Følger heraf, men ikke kunnet hindre dens Fortsættelse. I September fik en forvoven Streg af Speckbacher imidlertid

mod al Forventning et heldigt Udfald, de bayerske Tropper bleve kastede ved Lofer og Unken, Kapuzineren Haspinger indtog Hallein og Berchtesgaden, og Vejen stod aaben til Salzburg. Nu syntes ethvert Maal ham opnaaeligt; Haspinger skrev til Hofer, at det vilde være ham en let Sag at fange Napoleon selv, og de af deres Held berusede Bønder troede allerede for fuldt Alvor at være udkaarede af Himlen til at styrte det store Dyr i Aabenbaringen.

Den anden Begivenhed var Kejser Frans's Anerkjendelse og Belønning af hans tro Hofer. Skjønt Fredsunderhandlingerne allerede vare deres Afslutning nær, lod Frans dog en gylden Æreskjæde og 3000 Dukater overrække til Oprørets Hoved. I denne Gave saae Hofer nu overhovedet ikke blot den største jordiske Æresbevisning, men han troede det hævet over enhver Tvivl, at Kejseren hverken nu eller nogen Sinde vilde opgive Tirols Gjenforening med sine Lande. Den 4de Oktober blev han af Avtoriteterne ledsaget ind i Slotskirken, og efter en højtidelig Takkefest hængte en Prælat ham Kjæden om Halsen. Den blødhjærtede Tiroler græd Taarer af Rørelse, Jubel fyldte hele Staden — men allerede samme Dags Aften kom en Hiobspost fra Sydtirol, hvor Landstormen havde lidt et føleligt Nederlag. Hofers Adjutant Eisenstecken satte vel en Skranke for Fjendens videre Fremtrængen; men farligere end Efterretningen om de fjendtlige Sejre virkede snart de mere og mere bestemt opdukkende Rygter om Afslutningen af en Fred, hvis Bestemmelser i det mindste vare tvivlsomme.

Franske og bayerske Korps trængte nu samtidig ind i Tirol ad tre Linjer, ad Inn-, Puster- og Etschdalen. Speckbachers og andre Føreres mest forvovne Anstrængelser ved Grænserne kunde ikke standse den overlegne Magt; Forvirring og Rædsel bredte sig over Landet, og Endrægtighed manglede dér, hvor den var allernødvendigst: i Bøndernes Krigsraad; Sogneinteresserne gjorde sig gjældende, og Hofers Plan at samle Tirols fulde Styrke paa Bjærget Isel, blev

forkastet; Landstormen fordelte sig til Forsvar for de enkelte Dale, og kun Passeirerne bleve hos Hofer, der vilde vente Fjenden paa den gamle Skueplads for Tirolernes Sejre.

Med ringe Besvær bleve de enkelte Skyttedelingers Modstand brudt af Fjenderne, som nu allerede vare vante til Tirolernes Kampvis og havde lært at benytte dens svage Side. Ganske vist blev Hofers Skare forøget af Flygtninge, men Tirolernes Selvtillid, og dermed ogsaa deres Kraft var borte.

Kronprins Ludvig udstedte en Skrivelse til Hofer, hvori han fik Meddelelse om Fredens Afslutning, og hvori der under Betingelse af frivillig Underkastelse blev lovet Amnesti til alle uden Undtagelse. Ogsaa fra Ærkehertug Johan indløb et Brev, der bekræftede de bayerske Angivelser og udtalte det Ønske, at Hofer dog ikke vilde ofre sig og sine uden Nytte.

En ædruelig Prøvelse af Forholdene maatte ogsaa overtyde enhver om, at Kampens Fortsættelse kun kunde drage Landets Ruin efter sig. Virkningerne af Undtagelsestilstanden gjorde sig derhos bestandig mere pinlig gjældende; i hele Maaneder havde saaledes alt Samkvem med Nabolandene været afskaaret, Manglen paa Levnedsmidler blev mere og mere følelig, da Tirol er henvist til Kornindførsel, og Landets Handel og Industri laa aldeles stille.

Disse tvingende Grunde kunde heller ikke undgaa Hofers Opmærksomhed, og han stod alt i Færd med at tage til Hall, hvor den bayerske Kronprins var lejret, da hans onde Engel Haspinger traadte ind; med ægte Kapuziner-Veltalenhed betegnede han alt, hvad der blev vaaset om Fred, som et tomt Løgnebudskab, og stemplede enhver Handling af Eftergivenhed som Fejghed.

Hofer havde, som Beda Weber udtrykker sig, ved disse Ord et af hine Øjeblikke, man fortrinsvis kunde kalde

Skæbnen, fordi samme synes næsten at fuldbyrdes mod vor Vilje og at rive den modstræbende bort med sig.

Han stod først som lynslaaet og var derpaa pludselig forvandlet. Med varme Ord takkede han Munken for hans Ord i rette Tid og besluttede at optage Kampen mod Bayrerne igjen, Enden maatte da blive, som den vilde.

Det var sygelig Trods og ikke en bestemt Overbevisning, som bragte ham til denne Beslutning. Han skrev selv til Kommandantskabet i Meran: »Vi postere os paa Bjærget Isel, men jeg er bange for, at vi ikke kunne holde os her, thi Folkene ere fuldstændig frygtsomme, og ingen holder længere Stand.«

Den 2den November kom det til Træfningen. Bayrerne vogtede sig denne Gang vel for at storme løs paa Bjærgskanserne i blind Voldsomhed; de opplantede deres Skyts rundt omkring — hvad der ikke blev knust med Kardætsker paa Højderne, kastede sig paa Flugt.

Dette Nederlag var afgjørende for hele Felttoget, kun Hofer vægrede sig ved at anerkjende dette. Han var flygtet til Steinach og skrev her fra til Meran: »Kjære Brødre, om Slaget paa Isel end er tabt, maa vi dog endnu ikke forsage; endnu er ikke alt tabt, thi den gamle Gud lever endnu.«

Hans blinde Gudsfrygt lod ham virkelig endnu af og til haabe paa en heldigere Vending; Folket maatte kun bede endnu ivrigere, mente han. I et saadant Øjeblik truede han endog med at skyde sin Ven Sieberer, som talte om Eftergivenhed. »Hvorledes kunde dog Kejseren gaa ind paa en saadan Fred,« udbrød Hofer, ude af sig selv, »og styrte Tirolerne i saa stor Ulykke!« Hans Stemme skingrede, fortæller Sieberer, hans Skjæg var sonderrevet, hans hele Adfærd mindede om Fortvivlelse. Modløshed og pinlig Tvivl vexlede med denne Stemning. Da det fremgik af opsnappede Breve, at hele Tirol allerede var omspændt af fjendtlige Tropper, gav han efter for sine

mere maadeholdne Venners Forestillinger og undertegnede sin Underkastelse. »Nu, i Guds Navn da, vor Herre Gud vil vel nok vende alt til det bedste!« Ogsaa sine Underbefalingsmænd gav han Anvisning til at nedlægge Vaabnene.

Dette skete dog ikke overalt; hist og her fortsattes endnu Smaakampene; ved Mühlbacher-Klause kom det endog til en blodig Træfning, og baade det kæmpende og det fredsvenlige Parti beraabte sig paa Anvisninger fra Hofer, som stadig var underkastet nye Svingninger og ofte hemmelig om Natten skrev Breve, der opfordrede til videre Modstand, medens han om Dagen havde givet Stødet til fredelige Bekjendtgjørelser.

De bedre Elementer trak sig mere og mere tilbage fra Bevægelsen, og slettere traadte i Steden, Folk, der lejlighedsvis mere spurgte om Rov og Plyndring end om Fædrelandets Frelse. Atter indfandt Kapuzineren, denne uforsonlige Fanatiker, sig og tirrede den holdningsløse Mand saa længe, at han paa ny traadte aabenlyst i Spidsen for Landstormen og endnu engang tilkæmpede sig en blodig Sejr over General Rusca. Dog dette var kun Opstandens sidste Opblussen. Ved den første Fremstormen var Sejren endnu hyppig paa Bøndernes Side; men efter slige Tab gave Tropperne sig ikke mere farlige Blottelser; saa snart de havde faaet sikrere Fodfæste, og Skytset var opplantet, flygtede Angriberne tilbage i Bjærgene.

Den ædle Baraguay d'Hilliers, Overgeneralen for de franske Tropper, gjorde alt for at berolige Stemningen, saa at han ikke skulde være nødsagen til at bruge Magt. Skjønt Hofer var erklæret fredløs, da han gjentagne Gange havde brudt sit Ord, sendte Franskmanden ham dog et fortroligt Bud og gav Hofer sit Ord paa, at der ikke skulde blive krummet et Haar paa hans Hoved, saafremt han frivillig indfandt sig; selv med Fare for Napoleons Unaade vilde Generalen redde ham.

Forgjæves. Hofer, der var tyet til Pfandlergaarden ved Brandach, efter at hans Tilhængere vare sprængte, var ikke at formaa til at føje sig efter Fjendens Tilbud, og lige saa lidt vilde han flygte fra Tirol.

Hans halsstarige Vægring, hans Tilbagebliven, der var forbunden med aabenbar Livsfare, synes en Gaade; den lader sig kun forklare af den fortvivlede Stemning, som havde grebet Hofer, af mørk Nedslaaethed over Skæbnens sidste Slag, af Sorg over saa meget, unyttig udgydt Blod, af sej Vedhængen ved Hjemmets Jord, af en ubestemt angrende Drift, der tilskyndede ham til at holde ud for sin Kejser, selv i den yderste Fare og Elendighed.

Kun med Møje kunde man faa ham til at søge Læ i en bedre skjult Alpehytte ved Indgangen til Højlandet Fartlejs. Den bayerske Landdommer i St. Leonhard vidste meget vel Besked med dette Skjul, men drog af Menneskligheds Hensyn i Betænkning at blive Angiver. En Tiroler spillede Ephialtes's Rolle.

Tirolernes Rejsning giver os herlige Exempler paa Mod og Selvfornægtelse, men den har ogsaa sin mørke Side; flere end en af Anførerne, der efter de sidste mislykkede Anstrængelser maatte skjule sig for Fjendernes Efterstræbelser, bleve for Gunst og Gave forraadte af deres egne Landsmænd.

En Passeirer, Josef Raffel, fandt tilfældigvis Hofers Skjul, og trods Flygtningens Bønner om ikke at forraade ham vilde Uslingen dog tjene Blodpengene og førte en Skare italienske Soldater over Bjærgstien. Ved Dagens Frembrud, den 27de Januar 1810, fandt Hofer sin Hytte omringet, han traadte ud og overgav sig uden Modstand. Italienerne teede sig paa det uværdigste, ruskede ham i Skjægget, saa Blodet løb ned ad Kinderne, og bandt hans Hænder paa Ryggen. Saaledes førtes han som et vildt Dyr ned i Dalen, hvis Beboere samledes om ham med sløv Nysgjer-

righed, men ikke havde Mod til at hæve en Arm for deres fangne Fører.

Vi kunne gaa hurtig hen over Slutningen, Mosers Sang skildrer den lige saa sand som gribende. Krigsraadets Stemmer i Mantua vare delte; men fra Milano indløb Befaling til, at Rebellen skulde være skudt inden 24 Timer.

I sine sidste Levedage havde Fangen gjenfundet sin gamle Ro og Fasthed; han viste sig alvorlig og fattet, da Dommen blev forkyndt. Faa Timer før sin Død traf han i et Brev til sin Ven Pichler sine sidste Bestemmelser: »Farvel, du usle Verden!« saaledes slutter han Brevet, »Døden falder mig saa let, at mine Øjne ikke engang blive vaade.«

Da han blev ført ud til Bastionen for at dø, kastede de Tirolere, som vare indespærrede i Kasematterne, sig paa Knæ, græde og bade. Hofer fik Lov til at standse en Stund, talte et Par gribende Ord til sine Landsmænd og velsignede dem. Endnu under sin sidste Gang sagde han til Præsten, som ledsagede ham: han troede fuldt og fast, at Tirol atter vilde blive østerrigsk, lige saa vist som Sommeren vilde følge paa denne Vinter. Staaende foran en Sandhøj udbragte han endnu en Gang et Leve for sin Kejser Frans og kommanderede derpaa med fast Stemme: Fyr! Tolv Skud sloge fejl; først det trettende gjorde Ende paa hans Liv.

Samtidig bragte »Moniteuren« den Efterretning, at de Tiroler-Rebeller, som vare tyede til Wien, vilde blive udviste derfra af Politiet; man finder heri en intim Forbindelse mellem de tvende store Kejserhoffer. Da Hofer døde, var Wienerpressen allerede saa sysselsat med Beskrivelsen af de glimrende Festligheder til Ære for Kejserdatteren Maria Louises Procura-Formæling med Napoleon, at den stakkels Tiroler næppe blev omtalt med et Ord.

En mærkværdig Skæbnens Tilskikkelse! Hofers Død syntes et unyttigt Offer for Østerrige, som han glad gik i

Døden for, medens hans Død blev af Betydning for Tyskland, som Bonden næppe kjendte af Navn, og hvortil han ikke var knyttet ved noget Hengivenheds Baand.

Napoleon havde, som sædvanligt, ogsaa sejret i det kæmpemæssige Felttog Aar ni, men med større Anstrængelser end nogen Sinde tidligere, og for første Gang havde i Tirol det egentlige Folkeelement bestaaet en hæderlig Styrkeprøve og havde tillidsfuldt kæmpet mod Verdenserobreren, skjønt henvist til sig selv.

Samtidig udtalte en Berliner-Professor, Fichte de Ord: »Intet Menneske og ingen Gud og ingen inden for Mulighedernes Omraade liggende Begivenhed kan hjælpe os Tyskere; vi maa alene hjælpe os selv.«

Og ligesom Kredsen af Tilhørerne ved disse evig mindeværdige Foredrag daglig blev større til Trods for de kosmopolitiske Foragtere af al Nationalitet, saaledes voxede Erkjendelsen af den tyske Skjændsel i alle tyske Lande samt Følelsen af at høre sammen, og Beslutningen om at bryde Lænkerne modnedes. De Skud, der paa Napoleons Bud i Mantua strakte Tiroleren til Jorden, gik lige saa lidt sporløst hen over den opvoxende Slægt som Palms Endeligt i Braunau: Tyskland havde en Martyr mere, og af denne blodige Udsæd fremspirede Mænd.

Krigsscener fra Tennessee.

IV.

Et Parlamentærflag.

(Slutn.)

Jeg begyndte allerede at blunde, at tænke: »aldrig i mit Liv har jeg følt mig saa behagelig til Mode« — det var saa herligt at lukke Øjnene, at strække sig og føle den behagelig Varme fra det flammende Baal, da skræmmes jeg op ved Dørens Aabning, og jeg ser Sergenten, som staar paa Post, træde ind.

Han meldte, at der var indtruffet tvende Ryttere fra Paris; den ene havde gjort Holdt og kaldt Værten ud; de førte en lang Samtale i dæmpet Tone, og derpaa gjorde Manden omkring og red tilbage i Galop. »Og Kontrabandisterne (Negerne) sige, at den gamle er Secessionist, og da Rebellernes Tropper red her forbi, lod han Negerne træde an og raabe Hurra«. Det var jo nydeligt. Var Manden til Hest en Ordonnans, og vil om et Par Minutters Tid en Troppedeling sprænge frem mod os? Eller var han reden bort for at opdrive en Bande uansvarlige Beboere, der ville holde det for en brillant Spas at slaa os ihjel og rane vore Heste, hvorpaa General Beauregard vil erklære, at han véd af ingen Ting, at det ikke var Soldater, og at de have handlet

uden hans Bemyndigelse? Er vor gamle Ven falsk imod os?

»Sergent, hvad mener vel De herom?«

Sergenten er en dygtig Karakterkjender, og om et saadant Punkt vilde jeg af hele Eskadronen sætte højst Pris paa hans Mening; han træder helt hen til Ilden, jeg ser, at hans Ansigt har et ængsteligt Udtryk, og efter en lang Pavse siger han:

»Jeg véd ikke, hvad jeg skal tænke herom.«

»Godt, gaa saa tilbage og udsøg Dem en Plads, hvorfra De kan overse Vejen til Paris, og kald paa mig, naar De ser noget røre sig.« »Doktor,« kalder jeg, »hørte De noget?«

»Ja, og jeg véd ikke, hvad jeg skal tænke derom. Kan der hændes noget?«

»Det værste ved den hele Sag, Doktor, er, at Flaget hindrer os i at foretage noget, før vi ligefrem angribes. Vi maa nu give Rollen som Gjæster og vise fuld Tillid. Havde vi været i sædvanlig Tjeneste, havde vor Sergent kunnet befale hin Mand at gjøre Holdt, og jeg kunde have beholdt ham her, til vi brød op. Som Sagerne nu staa, kunne vi imidlertid hverken fægte eller flygte, skjønt det just ikke er nogen behagelig Sag at drage Dem, Ikkekombattanten, med ind i vor Fare.«

»Jeg tænker at staa den Risiko, naar De gjør det,« svarede Doktoren, drejer sig om paa den anden Side og slumrer ind.

Jeg ligger imidlertid uden Søvn ved Ilden. Mandskabet sover til Hobe fast og uforstyrret; den truende Fare foruroliger dem ikke. Det er snart Tid at afløse Vagten.

Jeg vækker næste Nummer. Sergenten kommer ind og indtager sin Plads paa Sengen. Jeg gad vide, om ogsaa andre føle Ansvarets Vægt; mange have talt til mig om det farefulde ved Kavalleritjenesten; kun en eneste

nævnte derimod dette andet, langt vigtigere Punkt. Mandskabet har intet Ansvar og sover; den nylig saa ængstelige Sergent har aflagt sin Melding, opfyldt sin Pligt, har nu intet videre Ansvar og glæder sig ved en lige saa sund Søvn som de andre.

Spejderposten vil om en eller to Timers Tid blive afløst og saaledes friet fra sit Ansvar, vil derpaa lægge sig og ligeledes falde i Søvn.

Jeg hørte imidlertid Hundegjøen i det fjærne og sprang op ved denne Lyd; thi vi have lært af vort eget Rytteris Bevægelser om Natten at give Agt paa dette Tegn; ethvert Hus holder nemlig et halvt Dusin Køtere, der bjæffe som rasende, naar en Ryttertrop passerer forbi. Jeg aabnede sagte Døren og kiggede ind. Maanen sendte sit matte Lys ned gjennem Skyerne, jeg kunde skimte den lange Vejlinje og de fjærne Skove hen imod Paris. Spejderposten staar uden at røre sig under et Træ ved Vejkanten.

»Allen, ser De noget?«

»Nej, Herre!«

»Hørte De Hundenes Gjøen?«

»Ja, Herre!«

»Pas saa paa, om det lyder igjen fra et andet Hus, og om Lyden kommer nærmere.«

Vi lyttede længe, men hørte intet; det maatte altsaa blot have været en tilfældig Forstyrrelse. Jeg lægger mig igjen og trøster mig med den Tanke, at jeg i det mindste er varm og tør. Gæssene gjøre nu en forfærdelig Larm bag Udhusene; Rom blev reddet af en Flok Gæs, hvorfor skulde det ikke kunne gaa os ligesaa? Vor Forpost iagttager Vejen for fra; det er vistnok bedst, at jeg gaar ud og inspicerer Ryggen.

Paa denne Maade gik Tiden, til jeg lod næste Nummer løse af, og Natten svandt lidt efter lidt, til jeg om Morgenen tidlig Klokken fire vakte sidste Nummer. Snart derpaa hørte jeg Stemmer i Husets Omgivelser; thi »Kon-

trabandisterne« staa tidlig op; derpaa saae vi Forberedelserne til Frokosten, Morgenen gryede, og vi hørte vor gamle Vens Stemme, der mindede os om, at hans Kone var oppe og Frokosten næsten færdig. Det var en rigelig og god Frokost, og saa snart vi havde indtaget den, brøde vi op, passerede Fabriken for anden Gang, fulgte en smudsig Vej en halv Mil og fik Paris i Sigte.

Vi saae Murstenshuse, fire Kirketaarne, høje Træer og et Raadhus, men intet konfødereret Flag. I næste Øjeblik passerede vi Hovedgaden, den første Beboer blev staaende og gloede paa os, lige saa den anden og tredje; i det Øjeblik en af dem fik Øje paa os, syntes han ogsaa at fryse fast til Fortoget, at miste al Magt over sig, medens han gabede paa Yankeerne; det saae næsten ud, som vi red op ad en Allé med fastfrosne, gloende Statuer. Det røde Murstens Raadhus er omgivet af en firkantet Plads, hvor det synes rimeligst, at vi gjøre Holdt. Jeg rider frem og spørger en af de frosne Herrer, om der ikke findes en Officer i Byen. Han svarede frygtsomt: »Nej, de trak alle bort i Morges for et Par Timer siden.« Dette fritog mig for mine Parlamentær-Pligter. Vi erfare, at vore tvende saarede ere forflyttede til Memphis, medens den tredje er alt for daarlig til at kunne taale at flyttes. Vor Doktor og den Læge, som har haft ham under Behandling, gaa bort for at se til ham, og jeg lader mine Folk rykke hen til Indhegningen og sidde af. Min Lærervirksomhed har gjort mig mere nøjagtig i min Holdning end de fleste frivillige Officerer, og mine Dragoner føre sig ligeledes temmelig stramt. Byboerne bleve derfor meget forbavsede ved at se en Post blive tilbage ved Hestene og aldeles perplexe, da han drager sin Sabel og marcherer op og ned paa sin Plads; jeg hørte dem hviske: »Det er maaske staaende Tropper.«

Efter et Par Minutters Forløb vare vi omringede af en Flok fuldstændig stivnede Borgere, der alle gloede med en isnende Tavshed. De talte ikke et Ord til os eller ind-

byrdes, men alle gloede. Jeg kunde lige som føle, hvorledes deres Blikke krøbe ned ad min Ryg og omkring mine Sider, og jeg kunde vende mig, som jeg vilde, jeg kunde dog ikke ryste Blikkene af mig. Jeg har set ind i Øjnene paa mangt et Avditorium, men aldrig i et som dette her. De smilte ikke, de vare ikke vrantne, de viste intet Bifald og intet Mishag, men stirrede blot med intetsigende sløve Blikke, fulde af Forundring, som om vi vare farlige Slanger, der vare slupne ud af et Menageri, og som de nu kunde se frit, men med Fare for at blive levende slugte.

Det er under alle Omstændigheder bedst at bevare sin Koldblodighed, altsaa tog jeg min Pibe frem, viste disse muntre Parisere min elegante Tobakspung og slog Ild. Derpaa udsøgte jeg den mest følelsesfulde Mand i min nærmeste Omgivelser og begyndte en Samtale med ham, i det jeg gjorde ham min Kompliment for deres lille nette Raadhus, som i Bygningsstil minder om Norden og er nettere, end jeg havde ventet at finde. Derpaa kom nogle Folk frem, overrakte mig vore faldne Soldaters faa Efterladenskaber og forsikrede mig gjentagne Gange om deres Godhed mod vore saarede.

Doktoren vendte imidlertid tilbage, og vi brød strax op. En halv Mils Vej var det en Ilmarche, og jeg tvang Ambulancehestene til den yderste Kraftanstrængelse; thi man kunde dog ikke vide, om Rebellernes Rytteri vilde komme tilbage og finde en Fornøjelse i at forfølge os. Derpaa sloge vi atter over i vor tidligere langsomme Gang og beregnede, at vi omtrent maatte kunne naa Lejren ved Solnedgang.

Paa denne Vej fører en lang Bro over en Flod med det kjønne Navn »Kristtornfloden«. Ved vor Udfart gjennemfor mig den Tanke, at vor Vej til Paris meget let havde kunnet være spærret ved en lille Broafbrænding, og i Paris gjorde man et Par Spørgsmaal, som hentydede til, at noget saadant tidligere havde været bestemt. Jeg maaler

nu Broen, da vi ride tilbage, og da jeg finder, at den er 225 Fod lang, og at der ikke er noget Vadested over Floden, afsender jeg to Ryttere med Melding herom til Obersten.

Klokken er nu fem, og vi ere kun en halv Mils Vej fra Lejren. Min Hest har gaaet næsten ti Timer i Træk, jeg lover den et godt Leje af Blade og en lang Nattehvile, da tvende Ryttere komme sprængende i Galop. De parere Hestene og overrække mig et Brev fra Obersten:

»Hr. Ritmester! Deres Eskadron detacheres for at bevogte Broen over Kristtornfloden. De har at træffe alle passende Forholdsregler til dens Forsvar mod et eventuelt Angreb og at blive staaende dér, til De afløses af en anden Eskadron.«

»Saa De noget til mine Folk?« spurgte jeg Ordonnanserne.

»Ja, De vare i Færd med at sadle op og ville snart komme ad denne Vej.«

Saa kan jeg altsaa lige saa gjærne blive undervejs; de bringe mig vel ogsaa en frisk Hest, og jeg kan da sende den, jeg nu sidder paa, tilbage med disse Folk. Efter en halv Times Forløb ser jeg, at vor Forrider har bragt os ind paa en fejl Vej; han slaar ind paa en Gjenvej, og Gjenvejen fører til en Mark. Vi maa vende Ambulancevognen og rede os ud af begge de fejle Veje. Det er højst fortrædeligt efter tvende slige Dages Arbejde at paabyrde sin Hest et sligt Extraarbejde, og maaske er Eskadronen nu allerede forbi, medens vi gjøre denne Omvej. Jeg lægger imidlertid Baand paa min Utaalmodighed, saa godt jeg kan, og sluttelig naa vi ud paa Vejen. Her vise sig tydelige Rytterspor, der ere satte, efter at vi ere bøjede af, og det vil med andre Ord sige »Eskadronen er forbi«.

»Hr. Ritmester,« raaber Doktoren fra Ambulancevognen, »maa De tilbage?«

»Ja, Hr. Doktor, jeg tror, jeg maa.«

»Godt, naar De maa, saa er her Deres Tværsæk.«

»Takker ret meget, Hr. Doktor; har De endnu noget i Deres?«

»Ja, lidt haardt Brød og tørret Oxekjød. Jeg skal komme det over i Deres.« Og Doktoren lader Handling svare til Ordene.

»Nu, Bischoff! Hurtighed være vort Løsen; vi skulle tilbage til Paris paa tvende Mil nær, og Solen er alt ved Nedgang.«

»Lev vel, Hr. Ritmester,« raaber Doktoren efter mig, »jeg haaber da, at De ikke bliver saaret i Nat.«

»Det haaber jeg med, Hr. Doktor. Far vel! Og nu, Bischoff, afsted til Eskadronen og Kristtornfloden.«

V.

Ved Kristtornfloden.

Vi rede skyndsomst langs de skovgroede Høje. Det svindende Dagslys forkyndte, at Solen var gaaet til Hvile bag sit Skyslør, og da vi naaede Hovedvejen, var det netop lyst nok til, at vi kunde skimte de mod Paris førende Spor. Ved Ryttertjenesten faar man saa stor Kjærlighed til sin stadige Ledsager, at mine Læsere maa tilgive, at jeg trætter dem en Smule med Beskrivelsen af mit Dyr. Bischoffs Dyr er en smuk Blodshest af ædel Race, men rolig og blid som et Lam. Min egen Hest er Fange fra Fort Donelson. Hin paa Begivenheder saa rige Søndag Morgen fandt jeg den fastbunden i en Gaard, fra hvis Nærhed General Floyd flygtede i sin Baad, og jeg nærer ingen Tvivl om, at den bortflygtende Del af Garnisonen har ladet den tilbage dér. I Begyndelsen var jeg temmelig utilbøjelig til at kjøbe Hesten af Regeringen, og det var snarere mit Ønske at hjembringe en Trofæ fra Fort Donelson end Dyrets egne Fortrin, som endelig afgjorte mit Valg. Det er ganske vist

en ædel Blodhest fra Kentucky, men har antaget mange af Sydens slette Manerer; den snøfter, naar der intet er at snøfte efter, forholder sig nok rolig, naar den er alene, men er fuld af Daarskaber, naar andre Dyr ere tilstede, og engang forlod den endogsaa den gode, slagne Vej og blev kun bragt paa bedre Tanker ved en god Del Tærsk, som imidlertid lagde Grund til den bedste Forstaaelse mellem os. Under denne Tur til Paris forsonede Dyrets arabiske Blod mig imidlertid ganske med dets sydlige Opdragelse. Det var forfriskende at føle, hvorledes disse Raceheste opmuntrede hinanden til denne nye Marche, i det de sloge over i Galop, saa snart Vejen blot tilstedede det, og sprængte afsted, som om de kom lige fra Stalden, uden at trænge til Opmuntring af Pisken eller Sporen.

Paa Kammen af en langstrakt Høj laa en Forpagtergaard, og da vi nærmede os samme i Galop, opdagede vi en Gruppe Folk og en Række Kavalleriheste, som vare fastbundne tll Indhegningen. Et Øjeblik troede jeg, at min Forfølgelse var til Ende; men et nøjere Blik gjennem Tusmørket sagde mig, at det var for faa Mand til en Eskadron; det var kun Feltvagten, som aflagde sit sidste Besøg, før den indtog Natstillingen.

»Deres Mandskab er omtrent en halv Mil forude, Hr. Ritmester!« meldte Officeren for Feltvagten, og vi red videre.

Ved vort Nedridt ad næste Høj svandt det sidste Dagsskjær, og Vejen skjultes af en mørk, skyfuld Nat. Jeg var reden i Ilridt, saa længe Dagen holdt ved, men det samme havde Eskadronen.

Under sædvanlige Omstændigheder vilde der nu have fundet et Holdt Sted for at lægge Sadlerne til Rette og undersøge Pistolerne; men nu var det ganske klart, at medens jeg gjorde alle Anstrængelser for at indhente dem, gjorde de alt for at træffe sammen med mig. Jeg vidste, at deres Befaling maatte lyde at ride, til de traf mig, og

jeg kunde tænke, at de formodede mig alene ved Broen og paaskyndede deres Heste for at komme mig til Undsætning. »Forbandede Klodrian«, var jeg fristet til at udbryde; men der var intet andet Middel til at gjøre hans Dumhed god igjen end at ile fremad.

En halv Mil fra Feltvagten sænkede Vejen sig til en trøsteslos Sump; den syntes for trøsteløst til, at en Skabning kunde leve i den; Træer og Buske vare gaaede ud, og de høje spøgelseagtige Stammer stode dér som Gjengangere fra en svunden Skov. Dybe Huller og styrtede Træer vilde ikke have gjort Overgangen til en let Sag selv ved Dagens Lys, og jeg nærmede mig den nu med mørke Anelser og mange Ønsker om at være vel ovre.

Tennessee skred muntert videre i Trav ned ad Bredden, over den vaklende Bro og plaskede hen ad den oversvømmede Vej uden at mindske Farten. Her blev Bischoff tilbage, hans smukke Ida havde galoperet som paa en Væddeløbsbane, lige siden vi gjorde omkring; men dette Morads var til at fortvivle over, og her maatte hun forsigtig søge sig en Vej.

Min Hests Instinkt var vidunderligt. Da det var for mørkt, til at jeg kunde styre den, kastede jeg Tøjlerne om Halsen paa Dyret og forlod mig fuldstændig paa det. Med fremstrakt Hoved krydsede det den usynlige Vej, undgik dens Farer og fulgte, saa vidt jeg kunde forstaa, nøjagtig samme Spor, den havde udsøgt ved Dagens Lys. Gjentagne Gange sloge Grenene mig i Ansigtet, og engang var min Keppi nær gaaet tabt; men jeg mærkede dog, at vi uden videre Uheld nærmede os den modsatte Bred og følte snart igjen fast Grund under min Hests Hov. Jeg gjorde et Øjeblik Holdt, men kunde hverken høre noget til Eskadronen forude eller Bischoff bag ude; jeg var alene med min brave Hest. Da jeg imidlertid var naaet op paa næste Høj, hilsedes jeg af en venlig Lyd; i det fjærne lød en halv Snes Hundes Bjæffen fra et Hus, og et Øjeblik

senere blev deres Gjøen besvaret fra nærmeste Hus. Nu vidste jeg, hvor jeg var. Tennessee, der havde víst nogen Lyst til at vente paa Ida, stormede samtidig fremad, beviste herved, at den ved Synet, Hørelsen eller Lugten kjendte sine Venner for ude og røbede stor Tilbøjelighed til at prøve, om de vare friskere, end den selv. Moradset havde tvunget Eskadronen til Skridtgang og et nogle Øjeblikkes Holdt, og disse faa Minutters Forsinkelse havde gjort det mulig for mig at indvinde Distancen mellem os.

Alt som jeg kom nærmere, formildedes jeg noget ved at finde, at Mandskabet fortjente stor Ros for sin Holdning. Kun Hestenes Trampen og Sablernes Raslen, ellers ingen Lyd forraadte den tavse Kolonne. En Nattemarche i fjendtligt Land kræver Hemmelighed, den sædvanlige Underholdning med Sang og Sladder maa høre op. Jeg var nu reden tæt hen til Kolonnen, stjal mig frem til den sidste Mand og meldte mig ved Kommandoen: »Hele Kolonnen — Holdt!« Vanen er en stærk Herre, den lange Række Heste parerede, og den i Mørket afgivne Befaling blev udført lige saa exakt som ved en Parade. Der opstod en Smule Overraskelse, fulgte et Par Spørgsmaal og Forklaringer, et Par Minutters Holdt (under hvilket Bischoff indtraf) med en almindelig Løsning af Feltflaskerne og en stærk Slukning af Tørsten, og derpaa stormede vi atter videre for at faa Has paa de Par Mil, som endnu laa mellem os og Kristtornfloden.

Beboerne af Tennessee gaa tidlig til Sengs og staa tidlig op, og hvert Hus var nu saa stille og mørkt, som det var Midnat. Om Morgenen i Paris var jeg bleven overrasket ved at finde Skodderne for Butikkerne; først foruroligede det mig, derpaa hviskede jeg til Sergenten: »Er det Søndag i Dag?« Og han svarede: »Det tror jeg nok.« Det var virkelig nu Søndag Aften; men jeg kunde næppe faa det i mit Hoved, naar jeg tænkte paa det mægtige New-York, hvor Aftengudstjenesten knap nok var

forbi og alt endnu paa Benene, medens vi fulgte den ensomme Landevej hen forbi de uoplyste Huse, hvis Beboere laa i den sødeste Søvn, uden nogen Anelse om, at deres frygtede Fjender passerede deres Døre.

Endelig skimtede jeg Husene ved Floden. Paa Toppen af den Høj, som beherskede Broen, løb en Tværvej parallelt med Bækken. Vejen førte derpaa ned ad Højen og fortsattes videre paa en lang, smal Dæmning til Broen, paa hvis modsatte Bred et Tobaksskur behersker Vejen for ude. Vi vare nu kun halvanden Mil borte fra Paris, hvor der endnu for to Dage siden havde været sex hundrede Konge-Kavallerister; de kunde muligvis være vendte tilbage; det var ligeledes muligt, at Banen fra Memphis havde ført fem Tusende Ryttere op, siden jeg om Morgenen var reden bort. Jeg gjorde derfor et Øjeblik Holdt og traf mine Forholdsregler. Fjerde og sidste Deling fik Befaling til at gjøre Holdt ved Korsvejen og dække os mod et Overfald i Ryggen. Anden og tredje Deling blev tilbage ved Dæmningens Begyndelse, og den første under Sekondløjtenantens Befaling fik Ordre til at rykke over Broen og besætte Tobaksskuret ved Bredden.

Et tæt Krat dækkede Broen og Dæmningen og det skjønne Træ*), som har givet Floden sit Navn, gjorde Nattens Mørke saa sort, at Vejen næsten saae ud som en Hule, da Trægrenene hvælvede og skyggede fuldstændig over den. I denne Skovtunnel saae vi nu første Deling langsomt forsvinde og lyttede til den Larm, som Hestene forvoldede, da de klaprende travede over Broen. Et Minut senere vare de ovre, og nu lød der, saa længe som et Alarmsignal formodentlig vilde vare og tilsyneladende paa modsatte Bred, et Tromme-Signal i en halv Fjerding-

---

*) Kristtornen er i nordligere Egne kun en Busk, men bliver imod Syd et stateligt Træ paa 20—40 Fods Højde med en tæt Krone.

vejs Afstand. Jeg befandt mig i Têten for Kolonnen, jeg hørte det ganske tydelig, og Folkene bag mig hviskede strax: »Hør, det er en Tromme.« Vi sluttede naturligvis strax, at Fjenden stod paa den anden Side og havde slaaet Allarm, da vore Hestes Trampen paa Broen naaede hans Øren. Da jeg ikke holdt det for rigtigt at samle flere Tropper paa den smalle Dæmning, før den første Deling havde naaet den modsatte Bred, befalede jeg dem først at følge efter, naar jeg affyrede min Pistol, og red forud for at indhente mine Folk. Min Hests Galop forstyrrede Oxefrøerne, og de brølte saa højt op, at jeg fremtidig godt kan fæste Lid til de forskjellige Fortællinger om, at de have jaget hele Hære paa Flugt; men over dem lød der fra forskjellige Punkter fem eller sex afskyelige, halv menneskelige Skrig, som om Skildvagter afgave Signaler om vor Nærmelse. Dog hertil vare Raabene dog for nære og uharmoniske, de kom øjensynlig fra Træerne, jeg sluttede derfor hurtig, at nogle Natfugle maatte være Raaberne, og overtydede mig senere om, at de hidrørte fra en Art Ugle. I kortere Tid, end jeg bruger for at nedskrive dette, var jeg ovre og fandt Delingen i Ro og Mag sysselsat med at afsøge Skuret. Jeg forespurgte mig om Trommen; men de havde ikke hørt noget og paastode fuldt og fast, at der ikke var blevet trommet. Jeg ventede, til nogle udsendte Patrouiller kom tilbage og meldte, at Vejen en Fjerdingvej fremad var ubesat og alt roligt, hvorpaa jeg gav Løjtenanten Anvisning til at udstille Vedetter foran Fronten og i Tilfælde af Angreb lade Hestene holde opsadlede bag Skuret og Folkene fyre gjennem Aabningerne, til Hovedstyrken naaede frem. Jeg red derpaa tilbage over Broen, hvor Folkene endnu ikke vare stegne af Hestene, men afventede Signalet til Fremrykning. De paastode fremdeles med Bestemthed, at der var blevet trommet; de havde hørt det med deres egne Øren. Om der nu virkelig har været en lille fjendtlig Deling, som har slaaet Allarm, eller vi blot

fra de fjærne Høje have hørt en Gjenlyd af vore egne Hestes Hovtrin paa Broen, maa henstaa uafgjort.

Jeg traf Foranstaltninger for den kommende Nat. Ved Foden af Højen og i Nærheden af Dæmningen stod et lille, forladt og tomt Butiksskur; Skranken og Skabet bleve snart rømmede af Vejen og en Ild antændt; samtlige Heste forbleve opsadlede og Mandskabet deltes i tvende Delinger, hvoraf den ene holdt Vagt ved Hestene eller stod paa Post, og da jeg endelig havde efterset Vedetterne, kunde jeg vende tilbage til Butiken, spænde min Bøffelhud løs og strække mig paa Gulvet ved Siden af Folkene. Jeg troede kun at have hvilet et Par Sekunder, da jeg blev vækket ved, at en Mand lagde sin Haand paa min Skulder og sagte hviskede: »Hr. Ritmester!« Under slige Forhold er man hurtig vaagen, jeg var i et Øjeblik paa Benene og spurgte, hvad der var paa Færde. »Ingen Ting, Klokken er kun tre Kvarter til tre.« »Nej virkelig! Ja man ligger meget blødt her paa Gulvet.« Jeg traadte ud og kom hurtig til Hest igjen. Skyerne havde fordelt sig, og Maanen skinnede klart straalende paa den rene Himmel. Ved Tobaksskuret fandt jeg alt roligt. Skildvagten skred rolig frem og tilbage og afventede et Alarmtegn fra Vedetterne, og Folkene inden for laa udstrakte paa Tobaksstænglerne og uden Tæpper, men dog i saa rolig og sund en Søvn, som de hvilede paa Edderdun. Det var paa Tide at afløse Vedetterne. »Kald næste Numre frem.« Skildvagten traadte ind, rystede de nærmeste tre Mand op, kastede sig selv i Svinefjerene og laa et Minut senere i den sødeste Slummer. Af de tre Mand indtager den ene hans Plads, de tvende andre sidde op. Siden foregaaende Oktober i Lejren ved Asboth havde jeg ikke personlig afløst Poster og var nu forbavset ved den Forskjel, Praxis og Diciplin havde fremkaldt. Den Gang traadte Mandskabet ud, den ene efter den anden, endnu halvt i Søvne, brummende og gabende; nu vare de alt oppe ved første Berøring, fuldstændig vaagne

og tilsyneladende lige saa villige, som om de vare kaldte til Frokost.

Paa Toppen af en Høj, omtrent en Fjerdingvej for ude, vare Vedetterne udstillede. Som de sad her ved Forsiden af et Hus, stille og ubevægelige paa deres Heste, toge de sig i Maaneskinnet ud som Rytterstatuer, der vare rejste ved Porten.

»Have I set eller hørt noget?«

»Nej, Herre!«

»Har alt været roligt her i Huset?«

»Ja, Herre.«

»Godt! saa er De afløst og kan ride tilbage over Broen; der brænder en Ild i Kjøbmandsbutikken, og man har det ret behageligt dér.«

At sidde stille hele Timer i den kolde Nat, medens den hvide Rim som Sne lægger sig paa Mark og Vej, er ingen behagelig Opgave, og Omtalen af Ilden gav Vedetterne Udsigt til en uventet Behagelighed. Medens de skyndte sig tilbage, red vi langsomt videre, dels for at Afløsningen kunde lære det Terræn bedre at kjende, de skulde bevogte, dels for at se, om Vejen var ren. Derpaa vendte jeg tilbage til Skuret, hvor jeg bandt min Hest fast og skred frem og tilbage, i det jeg anvendte de sædvanlige Midler for at holde mig varm. Jeg saae paa mit Ur; der var først gaaet en halv Time, og der var altsaa endnu halvtredje tilbage. Tiden løber saa langsomt under slige Forhold, og kun Vedetternes Afløsning frembragte lidt Afvexling. »Beboerne i Huset ere oppe og have lige begyndt at gjøre Ild paa,« lød Meldingen. »Lad ingen under noget som helst Paaskud gaa op ad Vejen,« lød mit Svar, og medens jeg red tilbage, tænkte jeg, hvilken Overraskelse det maatte blive for Husbeboerne, naar de traadte ud og fandt, at tvende »væbnede indtrængende Personligheder« havde vaaget over dem, medens de sov. Da jeg gjorde min næste Ronde, var Manden lige kommen ud af Huset, ka-

stede akkurat et Blik paa os, trampede forbi, nikkede gnavent og gav sig til at fodre sine Svin med saa stor en Ligegyldighed, som det kom ham ud paa et, enten et helt Regiment Yankeer stod uden for hans Dør eller en Snes Mil borte.

Saaledes gik Tiden, til et klart Lys i Østen sendte sine Straaler gjennem Træerne. Skildvagten saae det først. »Er det en Ild, Hr. Ritmester?« spurgte han. »Nej, det er Morgenstjærnen.« Langsomt syntes den at klatre op ad Træerne; den skred videre fra Gren til Gren, til den glimtede højt fra den klare Himmel. Derpaa víste sig et Bælte blegt Sølvlys, hvis Glans blev klarere og klarere, til den gik over i Karmoisin, og derpaa steg Solen op, vor Vagt var til Ende. »Væk Folkene, Sergent, giv anden Deling Befaling til at ride tilbage; vælg dem en Mand og rid en halv Mils Vej frem ad Vejen for at se, om Rebellerne drive omkring dér.«

Vi havde en travl Dag. Patrouiller bleve sendte op og ned langs Floden for at undersøge, om der gaves Broer og Vadesteder i vor Nærhed og faa Rede paa, hvor hen Korsvejene førte; andre gik paa Furagering eller ad Paris til for at iagttage enhver Bevægelse fra denne By. Der blev udstillet Vagter, for at Folkene paa Vejen ikke skulde bringe Fjenden nogen som helst Meddelelse. Jeg undersøgte selv Flodens Bredder i vor Nærhed for at slaa fast, at ingen Deling kunde gaa over samme og uventet angribe os den forestaaende Nat. Sent om Eftermiddagen lod jeg min Hest afsadle, trak mine Støvler af og lagde mig ned for at tage en ordentlig Lur, før jeg begyndte min Nattevagt; men næppe havde jeg lagt mig, før der indtraf en Officer fra Lejren. En anden Eskadron vilde indtræffe som Afløsning, og vi skulde strax trække bort. Mandskabet, som havde været i Tjeneste hele Dagen igjennem, laa i Søvn; deres Heste havde ligeledes til Hobe lejret sig, og alle vore Forberedelser for den følgende Nat

vare trufne saa smukt; men vi maatte afsted. »Træk Vedetterne ind og sadl op,« lod Befalingen, og snart vare vi paa Tilbagemarchen. Saaledes endte min første Prøve paa at bevogte Broer og mine Bekymringer med Hensyn til Broen over Kristtornfloden.

Der gives i vore Skolelæsebøger et vist Stykke om en lille, omflakkende Bæk; heri fortælles, »at Kristtornens glinsende grønne og korallignende Buskads med rig Ødselhed fremkalder Reflexer i det lille Vandløb, naar den besøges af en blid Solstraale« o. s. v. Disse Ord trykkes paa forskjellig Vis i de forskjellige Læsebøger; snart staar der en Bindestreg mellem glinsende-grønne, snart et Komma og snart slet intet Tegn. Det var et skrækkeligt Vilderede af Ord, hvori Elever, Lærere, ja selv Skolekommissionen ved Examen og andre højtidelige Lejligheder gik vildt, og den, som altid kunde analysere »glinsende«, »grøn« og »besøger« rigtig, havde fuldbyrdet en Bedrift, andre kunde misunde ham; nu randt disse Skoleminder mig atter i Hu og vilde for stedse være knyttede til mine Vagtminder fra Kristtornfloden.

VI.

Paa Rekognoscering.

En behagelig Foraarsmorgen fik jeg Befaling til »at rekognoscere mod Conyersville og videre fremad med to Dages Ration«. Følgelig herskede travl Bevægelse i vore Telte og muntert Lune ved Tanken om denne Tur. Nogle bringe Heste ind, andre rulle Kapperne sammen og spænde dem bag Sadlerne, og atter andre pakke Kaffe, Flæsk og ristet Brød i et Par raa Sadelpunge, vi have forfærdiget af ét gammelt Telt, og som nu skulle transporteres paa en Haandhest. Snart fører ogsaa Bischoff min og sin Hest frem for Teltet, og Vagtmesteren melder, at alt er parat.

Folkene stille sig i Rækker, vi bryde op, og snart gaar Marchen langsomt frem over de høje Bakker og ind mellem de mægtige Ege, som hegne Tennessee.

Skjønt det er i Marts Maaned, er Luften dog saa mild og balsamisk som en Majdag i de nordlige Stater; Træernes Knopper ere i Udspringet, og en taaget Dunst svæver over de fjærne Skove. Hist og her farer en Krage op fra et højt Træ og lader sit velkjendte, hæse Skrig høre, og højt over vore Hoveder kredser Hønsehøgen afsted i sin sejlende Flugt. Da vi kom her hid sidst i Februar, fandt vi i Skovene endnu Rødkjælken og andre Nordens Fugle, der teede sig som Invalider, der tilbringe Vinteren i Syden. Lærken udfoldede kun mat sine Vinger, og Rødkjælkene sad fortrædelige i Æbletræerne, som om de havde Hjemve og længtes tilbage til deres Reder i Norden; kun Solsorten havde beholdt sin vante Munterhed og tumlede sig over Mark og Eng. Man skulde tro, at Landet var en uafbrudt Skov. Ridestien, der var trampet haard under Kavalleriets Hove, løb ned i dybe Kløfter og klavrede op ad høje Bakker, men stadig gjennem Skove. Styrtede Træer laa tværs over Stien og tvang os hyppig til at ride uden om i Zigzag, og naar vi skue omkring oppe fra Lysningerne paa Bakkekammene, svæver vort Blik kun ud over Skov, den endeløse Skov. En eller to melankolske Skikkelser ere vi trufne paa; i deres mørke Klædninger ride de i Pasgang forbi os paa deres Mulæsler, medens de i Tavshed nikke til os. Et Par Gange høre vi Brændehuggerens Øxe lyde fra en fjærn Dal, som for at vise os, hvor langt disse menneskefattige Egne strække sig. Den vilde Kalkun lokker ikke langt fra Vejen, Vagtlerne sidde stille og se nysgjerrige efter os, og den brune tyrkiske Falk svæver tæt forbi, som den hverken vidste eller skyttede om at vide, hvem vi vare. Rundt omkring ligge dog mange Gaarde og Huse skjulte, hvis Ejere holde af Ensomhed og afsondre sig fra hverandre ved de mellemliggende Skovstrækninger.

Paa en saadan Gaard boede en gammelagtig Mand ved Navn Patterson. Da vi første Gang tilfældigvis red forbi hans Dør, ytrede en af Folkene: »Af alle de Folk, vi hidtil have set, ligner han da mest en Unionist,« og snart erfarede vi, at han stammede fra Philadelphia, men for mange Aar tilbage var udvandret af Sundhedshensyn til Tennessee, hvor han havde slaaet sig ned, giftet sig og vundet Borgerret. Hans Hus udviste den sælsomme Aabning i Midten, der er saa sædvanlig her. Jeg kan ikke ret komme paa det rene med, om disse Huse i Tennessee bestaa af tvende, der hænge sammen ved Taget for oven og Gulvet for neden, eller de kun udgjøre ét langt Hus, hvorigjennem der er skaaret et stor Hul i Midten. De ere ikke ilde i varmt Vejr; thi der blæser en Brise ned gjennem Hullet, og neden under samme sidder Familien ved sit Arbejde. Skorstenen er anbragt uden paa Huset, og Vandstripper af Græskar hænge rundt omkring ved Døren.

Jeg holder meget af denne Art Stripper, Vandet smager bedre af dem end af noget andet Kar, og det blotte Syn gjør mig tørstig. Vi gjøre altsaa Holdt for at tale med Hr. Patterson og faa os en Slurk. Spanden med frisk Vand er hurtig hentet fra Kilden, og Folkene gjøre rigelig Brug af Stripperne. En halv Mils Vej fra Hr. Patterson gjøre vi Holdt for at fore.

Her staar et blegt Hus og ser ud, som om Ejeren alt længe har været borte. Tvende Smaadrenge komme frem — meget forskrækkede og meget høflige.

»Hvor er eders Fader, min Dreng?« spørger jeg den ældste.

»Ved Hæren, Herre.«

»Ved Sydhæren?«

»Ja, Herre.«

»Og eders Moder?«

»Hun er gaaet hen til Bedstefader.«

»Godt, min Dreng; jeg maa tage noget af eders Majs til mine Heste.«

»Aa! Jeg bryder mig ikke om Majsen, naar I blot lade være at pine os.«

Vi bryde alle ud i Latter og forsikre, at han ikke skal blive pint. Hestene faa Hovedtøjerne af, bindes til Gærdet og fodres, medens Mandskabet slaar sig ned langs Solsiden af Vejen og fortære deres Maaltid. Vi gjøre et Ophold paa en Times Tid og sidde igjen op. Ved et bedre udseende Hus faa vi Kig paa et Par unge Damer i Haven, Plovmænd ude paa Marken og Kvinder, som arbejde ude i Gaarden. Pludselig rejser der sig en stor Bevægelse; de tvende unge Damer gjøre omkring og flygte til Huset, Mændene paa Marken lade deres Plove i Stikken og løbe til Huset; Kvinderne i Gaarden efter dem ind i Huset.

Vi spørge forundret hverandre, hvad der er paa Færde, det ser ud, som et Uvejr er brudt løs over dem, og som de flygte hjem for at holde sig tørre. Da vi komme nærmere, se vi dog, hvorledes de stirre ængstelig efter os gjennem Vinduer og Døre. »Her er der Chancer, Williams, til at vise Dem fra den galante Side; rid over og spørg, om de ere blevne forstyrrede af Guerillaer, og om vi kunne være dem til nogen Nytte.« Min Løjtenant vender sin Hest og galoperer over Marken; vi se efter ham og le højt, da Beboerne skyndsomst fjærne sig fra Vinduer og Døre. Derpaa fatter en Kontrabandist Mod og træder ud, Løjtenanten synes at indlade sig i en Samtale med ham, og derpaa komme Mænd, Kvinder, fem, sex Kotere og de tvende unge Damer atter til Syne. Løjtenanten slutter sig snart under Latter til os; vi vare de første Soldater fra de forenede Stater, de havde set, og de ventede sikkert, at vi vilde brænde Huset af og slaa dem ihjel; de vare løbne hjem, fordi det var »saa naturligt«, og de vidste ikke, hvor de ellers skulde være løbne hen.

Natten begynder at bryde frem, og jeg maa udsøge

mig en Nattebivuak; til venstre for os, en halv Fjerdingvej fra Stien, kan jeg se en stor Gaard, omgiven af mange Stakke og Majsdynger; den tilhører Major Thornton, der skal være en meget rig Mand og ingenlunde velsindet. Han har endnu ikke haft den Fornøjelse at huse Soldater, og jeg beslutter at aflægge ham et Besøg for Natten; men jeg gjør naturligvis ikke Holdt, saa længe Solen staar paa Himlen, og der kunde afgaa ridende Bud at melde Kongerytteriet, at vi ere her. Nej, vi maa gjøre en lang Omvej og først tre, fire Timer senere stjæle os her hen, naar Folkene i de tilstødende Huse ere gaaede til Sengs, og Mørket skjuler vore Bevægelser og vort Nattekvarter.

Et Par Timers Ridt fører os i Nærheden af Conyersville. Byen er rigtignok endnu skjult bag nogle Skovparceller; men i den sidste halve Time har enhver Neger fortalt, at »den ligger saad'n hal' Tim' borte«, og vi ere nu overtydede om, at den ikke kan være langt borte. Vi se en Kontrabandist komme hen ad Vejen, han bliver staaende og fortæller mig, at der er Soldater i Conyersville; men han véd ikke, hvad det er for Folk; »han kunde se dem trække langs Vejen og frygtede for at gaa der ind, da det muligvis kunde være Secessionister.« Vi have tvende Eskadroner ude; men jeg ventede dem ikke her, og Kongelejren er kun omtrent tre Mil borte; der er altsaa lige stor Rimelighed for at træffe Ven som Fjende. »Ret i Geledderne! Sablerne frem!« Om et Minut ville vi være i Fægtning eller ogsaa slentre rolig videre som før. Vi naa Toppen af en lille Høj, og paa den anden Vej for ude rejser sig Støv, en Ryttertrop dukker frem, men vi skimte vore Troppers blaa Trøjer og Sabler, og i næste Øjeblik se vi, at det er vore egne Folk. Jeg holder en kort Raadslagning med Ritmesteren, og derpaa trave vi ind i Conyersville.

Conyersville er »der ikke nogen videre Stads ved,« for-

talte den anden Eskadron; »der findes en Kippe, en Kjøbmandsbod, et Smeddeværksted og et halvt Dusin Huse, og Befolkningen er lutter Secessionister«. Ugers Ophold i Skovene vækker dog Længsel efter en Stad, og vi gjøre altsaa en Stund Holdt i Conyersville, skjønt vi hele Tiden meget vel vide, at der ikke gives noget at se dér. Derpaa dreje vi af til venstre og ride en halv Mils Vej ad Paris til. Vi lode en Vej ligge, som fører til Major Thorntons Ejendom, dels fordi det er for tidligt at rykke ind dér, dels for desto bedre at lede mulige Forfølgere vild. Sluttelig, da det bliver mørkt, komme vi til en anden Vej, som i en skarp Vinkel bøjer af til Majorens Gaard, og den slaa vi ind paa. Den løber gjennem tæt Krat, gjennem et Morads, langs Randen af en lille Møllebæk, over en vaklende Bro og klos paa en lille Mølle. Det var nu saa mørkt, at vi kun med Møje finde Gaarden, ja endog kom lidt forbi Porten. Endelig rykke vi ind, og Løjtenanterne ride forud for at vække Beboerne og melde vor Ankomst. Da det var lidt finere Folk, vare de endnu ikke til Sengs. Det er just ingen behagelig Opgave at ride ind i en Mands Hus og lægge Beslag paa det; hjemme kan det maaske synes temmelig ligegyldigt, men naar man træder Ansigt til Ansigt med Manden, og navnlig hans Kone og Børn, bliver Pligten mindre behagelig.

Det hele gik til omtrent paa følgende Maade; en af Løjtenanterne staar ved Haveporten, ved hans Side en firskaaren Mand, og da jeg rider frem, siger Løjtenanten:

»Dette er Hr. Major Thornton.«

»Det gjør mig ondt at maatte forstyrre Dem, Hr. Major; men jeg maa blive her i Nat, skal have Furage til tresindstyve Heste og maa fremdeles udbede mig Deres Køkken til Laans, for at mine Folk kunne koge deres Aftensmad. Hvor ønsker De at se Hestene anbragte?«

Majoren svarede, at han havde en stor Ladegaard; det vil være ham kjært, om den var passende for os.

»Meget vel, min Herre, naar De vil sende nogle Folk for at vise os den og udlevere Furagen, skal jeg lægge Vind paa, at intet bliver bortødslet.«

Folkene svingede ind i Gaarden, og et Par trofaste og glade Kontrabandister hjalp os til Majorens Havre. Det var dem en ualmindelig Fornøjelse at fodre de forenede Staters Heste paa Majorens Bekostning, og de stode fast paa at levere os fra Stakkene et Dusin Neg ud over vort Behov. »Det eders Hest' godt gjøre, de ikke faa Havre hver Dag — Havre er fordømt rar her, og Majoren er jo blot en Secescher (Secessionist).«

Medens jeg lader Folkene passere Revue, har Bischoff med sin sædvanlige Dygtighed udfundet den bedste Plads for Hestene. »De skal sove her, Hr. Ritmester, paa denne Side af Majshækken; jeg skal binde Hestene tæt her ved, henter et Par Neg og laver en Seng.« Imidlertid har jeg en Privatsamtale med en af Kontrabandisterne og udfritter ham fuldstændig om Vejen i Omegnen.

»Hvor mange Mand skal der trække paa Vagt og udstilles som Poster, Hr. Ritmester?« spørger Vagtmesteren.

»Jeg hører, at der er tvende Veje, Vagtmester; udtag altsaa femten Mand, en Sergent og en Korporal. Jeg sover ved Enden af Majshækken; lad Hestene føre her hen og Resten af Mandskabet sadle af.«

Efter at have besørget mine Forretninger træder jeg ind i Huset for at gjøre Major Thornton og hans Familie min Opvartning. Majoren er en middelaldrende Herre, som plejer sin Magelighed paa en god Gaard med tresindstyve Niggere. Han er høflig, men ingenlunde glad ved at se os; men hans Hustru er en godmodig Kone, for hvem Gjæstfrihed er bleven en anden Natur, og hun havde ikke kunnet behandle os med større Høflighed og Hjærtelighed, hvis vi virkelig havde været hendes Gjæster. Hun giver Folkene al Mælken fra sit Spisekammer, hvad der er en hel Delikatesse for dem, og hun vil nøde mig til at lade saa

mange, som muligt, sove i Huset; de have fjorten Senge, forklarer hun, til Raadighed, og det vilde være alt for hæsligt at lade dem sove der ude i Kulden. Dog Mandskabet maa blive sammen og sove ved deres Heste, og derfor bliver hendes velmente Tilbud høfligst afslaaet. Ved Siden af Fru Thornton sidder en godmodig, ung Datter med blaa Øjne og blondt Haar og det smukke Navn Nelly. Hun fortæller mig, at Krigen har afskaaret hende fra Litteraturen, som hun har nydt under Form af New-York »Ledger«; hun kommer frem med nogle ældre Numre med Rædselshistorier af Hr. Cobbs, og Billeder af Ryttere til Hest og Damer i Afmagt, og det hele er saa gemytligt, at jeg næsten venter at se en Avisdreng bøje om Hjørnet og skraale: »Ledger! New-York Ledger!«

Efter at have tilbragt en halv Times Tid paa denne Maade gaar jeg ud. Folkene have fortæret deres Aftensmad og vende netop tilbage til Gaarden. De søge Læ bag Stakke eller Hækker, hvor de samle sig et lille Leje af Majsfoder, hylle sig i deres Kapper og lægge sig til at sove, to og to. Efter at jeg har holdt Omskue blandt Folkene og gjort en Ronde blandt Hestene, vender jeg mig til den Hække, hvor jeg skal tilbringe Natten; her ligger et net Leje af Majsblade spredte paa Jorden; ved Hovedgærdet skytter Hækken mod Vinden, og ved Fodenden staar min Hest fastbunden. Noget borte til Siden sover Vagten, og hos den staar deres Heste færdig opsadlede og optømmede. Det er snart paa Tide at lade anden Deling ride bort, følgelig venter jeg. Snart træder ogsaa Korporalen paa Feltvagten ind, trækker sit Ur frem og melder »Klokken er ti.« »Kald saa anden Deling ud.« Folkene ere snart oppe, Mandskabet til Posterne sidde op, Sergenten og Korporalen tage hver to Mand og ride hver ad sin Vej; den nye Skildvagt indtager den førstes Plads, og denne kryber hurtig ned i sin Seng mellem Majsbladene. »Kald paa mig, Skildvagt, naar De skulde høre nogen Alarm,

eller det er Tid at løse af.« Jeg løser mit Gehæng og gjemmer Sabel og Pistol i min Nærhed. Majsbladene ere fugtige og kolde, Natten er mørk, og Vinden hyler sørgelig. Jeg trækker min Bøffelhud tæt sammen, ønsker, at jeg var varm, og sover ind. Et Øjeblik løfter jeg Hovedet, thi jeg hører en langsom, regelmæssig Hestetrampen længere fremme paa Vejen; det er Sergenten, som vender tilbage med de udstillede Poster; de ride ind, binde Hestene og lægge sig under deres Kapper; de og jeg falde snart i Søvn.

Jeg havde ikke sovet længe, da jeg følte en sagte Berøring paa Skulderen; det er Skildvagten, i et Øjeblik er jeg oppe og spørger, hvad der er paa Færde. »Ingen Ting, det er paa Tide at afløse Posterne.« Atter rider Sergenten og Korporalen ud med de nye Folk, og atter lægger jeg mig til at sove. Endelig melder Skildvagten »Klokken fire«, i Steden for: »Afløsning«, og jeg befaler: »Væk saa Mandskabet.«

Dagen bryder netop frem, da vi forlade Gaarden og svinge om Huset; hvor tidligt det end er, er Frøken Nelly oppe for at se vor Afmarche, og hendes lille Ansigt smiler og hilser venlig ned fra Verandaen. Fru Thornton er ligeledes oppe, og da jeg byder hende god Morgen, mener hun høflig, at vi hellere skulde have ventet paa Frokosten, som snart vil være færdig, og dermed peger hun paa Køkkenskorstenen. hvor fra Røgen hvirvler op. Kvinderne i Tennessee arbejde temmelig strængt, tror jeg. Under et Ridt hører man hele Dagen igjennem fra hvert Hus den snurrende Rok eller den tunge Haandvævs Klapren. De fattigere Planteres Koner og Døtre maa forrette Havearbejdet og meget andet, som vore Kvinder vælte over paa Mændene. Vi se sorte Kvinder luge Markerne og hvide pløje, harve og kjøre Korn til Møllen paa deres Oxekarrer. Selv de rige Planteres Koner staa tidlig op og synes sysselsatte og plagede helt ud paa Natten. Husene vilde ligge aabent for vore Øjne, hvis de ikke vare omplantede med smukke

Træer, og disse Træer er det eneste, som røber god Smag hos Befolkningen. Damerne kjøre ikke meget, fordi Vejene ere knudrede og Vogne en Sjældenhed. Damesadler ere derimod hyppige, og paa Ridestierne møder man hyppig Kvinder paa Mulæsler; ofte have de et Par Børn bag ved, eller muligvis er det en Moder med et Pattebarn paa Armen og ridende paa en gammel, sat Horsemor, hvis lille Føl springer muntert ved Siden.

Denne Morgen mødte vi dog ingen, skjønt vi Klokken otte ere slaaede ind paa Vejen til Paris og komne Staden i en Mils Nærhed. Her gjøre vi Holdt til Frokosten, Vedetterne ride en god Fjerdingvej videre frem, og Resten sidder af. De tvende Soldater, der fungere som Kokke, lægge Beslag paa et Køkken i en Udbygning, give sig til at stege Flæsk og koge Kaffe. Jeg træder ind i Huset og forefinder en ulykkelig Familie. Faderen er bedaget og syg; han sukker, da jeg taler med ham, og udbryder: »O, vort ulykkelige Fædreland. Hvad have vi forbrudt, siden vi maa lide saa meget? Jeg har altid været for Unionen, men de unge Mennesker ere alle imod den.« Hans Søn, et ungt Menneske og øjensynlig en Rebel, synes at være lige saa ulykkelig. Jeg siger, at jeg maa fodre mine Heste, og han peger ud paa Ladebygningen og mener, at der nok er Majs. I Regelen modtage disse Folk os dog med nogle Tegn paa Velvilje; men han synes at være fuldstændig ligegyldig. Jeg spørger ham, om han ikke vil se efter, at ikke noget af hans Ejendom skal blive ødelagt; maaske er der en Stak eller et Hæs, han ikke ønsker at se medtaget; men han ryster paa Hovedet, spaserer op og ned i Verandaen og ænser os ikke videre. Bag Huset risler en smuk Kilde ned i en dyb Kløft. Mægtige Egetræer knejse op over samme, og Vandet strømmer ned fra en Terrasse af fint, hvidt Sand, saa fint og hvidt, at den synes huggen i Alabast. Her opruller jeg mit Haandklæde,

gjør Toilette og kravler op igjen til Højen til den færdige Frokost.

Efter at denne Pligt var opfyldt, optage vi atter vor Marche, og da vi ikke skulle betræde Paris, bøje vi af og slaa ind tværs over Markerne for at naa Kristtornfloden. Det var en vanskelig Vej at fastholde, den bugter sig gjennem Skovene og forsvinder hyppig aldeles; men hist og her ligge store, fra den øvrige Verden afsondrede Gaarde med rummelige Udbygninger, Honsegaarde og Bistader, og alt synes at røbe Ro og Tilfredshed. Beboerne ere jævne, brave Folk med mange gode og faa daarlige Sider. De tage Verden, som den falder, med Ro og ere kun lidet tilbøjelige til Praleri og endnu mindre til Anmasselse. Det hede Blod, man taler saa meget om, kommer yderst sjælden frem og synes da nærmest at være en Virkning af den megen Tobak og det daarlige Køkken. Jeg skulde næsten tro, at Køkkenet hyppig har været Aarsag til Oprøret, thi alle Mennesker se ud til at lide af daarlig Fordøjelse og at have Anlæg til Modløshed og Fortvivlelse. Paa deres Bord finder man altid Flæskesteg og Majskager, det vil sige en Blanding af Majsmel og Vand, som bliver hurtig opvarmet, men ikke ordentlig bagt. For en Uges Tid siden var jeg inde i et Hus, hvor der stod fire forskjellige Retter Flæsk paa Bordet; hertil kommer undertiden lidt Fjederkræ og varmt Bagværk, og dette udgjør den uforanderlige Spiseseddel. Brød, nemlig hvad vi kalde Brød, har jeg endnu aldrig faaet Kig paa, og det er rimeligvis ukjendt.

Da nu Dinéen var forbi i det Hus, jeg hentyder til, kom en anden, lidt overraskende Vane frem. Husmoderen tyede til sin Pibe, hvad jeg nu saa ofte havde set, at det ikke mere var mærkeligt; men den ene Datter puttede sin Haand dybt ned i Lommen, rodede lidt omkring og

„O Skjændsel, Skam, o ædle Kvindlighed!"

kom frem med en Rulle Skraa, hvoraf hun betænksomt bed sig en Stump. Den anden og tredje gjorde ligesaa, og derpaa marcherede alle tre Søstre op til den selskabelige Arne (til hvis Forsvar mod Yankeernes Vanhelligelse rimeligvis adskillige Fættere stode under Vaaben) og morede sig med en lille venskabelig Spyttekamp. Man bliver en Smule forlegen, naar man ikke er vant til at se den Skjønhed, man passiarer med, pludselig vende Hovedet bort og spytte, før hun svarer. Da vi første Gang lagde Mærke til denne interessante Ceremoni, vilde en af vore unge Officerer fremkalde en Smule Forlegenhed, spankulerede hen og sagde: »Frøken, vil De ikke have den Godhed at laane mig en Stump af Deres Tobak.« Vi følte os pinlig berørte, men Pigebarnet syntes at finde det ganske naturligt, famlede omkring i sin Lomme og hittede sluttelig sin Skraarulle.

Vi ere imidlertid nu naaede ud paa Vejen til Paris og bøje af mod Kristtornfloden. Dæmningen og Broen ere uforandrede, og den lille Butik endnu aaben og tom. Ved Korsvejen oppe paa Højen bøje vi af til højre, og den skyggefulde Vej fører os gjennem høje Træer, forbi afsides liggende Gaarde, til vi endelig naa en Port, hvor der hænger tre smaa grinende Kontrabandister; som et Lyn lade de sig falde ned og smække Portfløjene op, og stor er deres Glæde ved Synet af os, hvad saa end »vor Frue« monne sige. Bag Portindgangen ligger en smuk, aaben Lund, gjennem hvis Træer man kan skimte et lille Træhus, nogle Negerhytter og et Par Skur. Vi have tidligere faaet at vide, at dette Hus tilhører en vis Løjtenant Reynolds, der staar i Tjeneste hos Rebellerne, og have allerede før vort Udridt bestemt dette Hus som en god Rastplads.

I en af Hytterne finde vi en ung Mulatinde, hvis sorgmodige, intelligente Ansigt kræver mer end almindelig Respekt.

»Er Fru Reynolds hjemme?« spørger jeg.

»Nej, Herre! hun er hos sin Moder.«

»Er De her alene?«

»Der er endnu en Mand, Herre! som pløjer ude paa Marken, og endnu en anden Pige; hun hypper.«

»Hvis Børn er dette? Deres?«

»Det ene er mit, Herre! Moderen til de to andre er borte.«

»Hvor henne?«

»I Memphis, saa vidt jeg véd, Herre! Man sendte hende borte og solgte hende, den Gang Deres Soldater toge Fortet.«

»Vil Deres Frue komme hjem i Aften?«

»Nej, Herre, hun opholder sig ikke her om Natten.«

»Saa maa jeg bede Dem vise mig, hvor Deres Forraad er. Mit Mandskab har fortæret alle sine Rationer og maa have Aftensmad her.«

Tvende af Mandskabet komme ind og agere Kokke, de øvrige sadle af og pudse deres Tøj ude i Gaarden; selv slentrer jeg ud paa Vejen med Sergenten, og medens vi se os omkring og aftale, hvor vi skulle udstille Posterne i den forestaaende Nat, høre vi i det fjærne et Par Skrig og en støjende Trampen nede paa Vejen.

»Hvad er det, Sergent?«

»Det er galoperende Heste, og der er flere end én; skal jeg befale Folkene at træde an?«

»Nej, det er ikke mange Heste; lad os vente og se Tingene an.«

I næste Øjeblik kunne vi gjennem Træerne se en sort Krabat paa en galoperende Hest og to Mulæsler bag efter ham; han gjentager sit vilde Raab »Jo, jo — hi, ho!« og hver Gang fordoble Mulæslerne deres Fart; men nær ved Porten parerer han.

»Hvorfor galoperer du? Er der noget paa Færde?«

»Næ, Herre! men jæ ha' pløj't hele Dag' og nu kom' hjem.«

»Hvad for noget? Have disse Mulæsler pløjet hele Dagen og galopere saaledes hjem om Aftenen?«

»Aa ja, Herre; det de find' Behag i; mig tænk' dem gjøre godt.«

Og Krabaten og Mulæslerne se virkelig saa glinsende og trivelige ud, at jeg er tvungen til at tro, at det virkelig gjør dem godt.

(Forts.)

De falske Sebastianer. *)

Vore Læsere ville fra en tidligere Artikel muligvis mindes, hvorledes Portugal i det skæbnesvangre Slag ved Alcazar 1578 mistede sin unge, ridderlige Konge, Don Sebastian **); men den Omstændighed, at ingen havde set Kongen falde, og at det Lig, der blev antaget for at være hans, var saa lemlæstet, at det ikke med Sikkerhed kunde gjenkjendes, aabnede en vid Mark for Gisninger, og vi skulle her give en kort Skildring af de Forsøg, flere Bedragere i den følgende Tid gjorde paa at udgive sig for den forsvundne Konge.

Don Sebastians Efterfolger var hans Grandonkel, Kardinal Don Henrik, der imidlertid allerede døde efter to Aars Forløb, og nu tøvede Filip II. af Spanien ikke med at gjøre Fordring paa Tronen. Der fandtes vel endnu en anden Kandidat til Tronen, nemlig Don Antonio, Prioren af Crato, der havde et stort Parti blandt Gejstligheden og de lavere Stænder, men hans Fordringer bleve hurtig affærdigede, da Hertugen af Alba rykkede ind med en Hær paa 20,000 Mand, og nu begyndte den tresindstyve-

---

*) Efter Edinburgh Review. Juli 1882.

**) Luis Augusto Rebello da Silva: Slaget ved Alcazar, i Hist. Arkiv 1876 II., 224 og flg.

aarige Afhængighed af Spanien, der blev Portugals Ruin baade ind- og udadtil. Intet Under derfor, at Folket, som sukkede efter en Befrier fra det forhadte Aag, hellere end gjærne lyttede til de æventyrlige Rygter, der dukkede op om, at den tapre unge Don Sebastian var undsluppen fra Slaget ved Alcazar og endnu levede. Snart vilde han komme frem fra den Eremithytte, hvor til han havde trukket sig tilbage for at gjøre Bod for sine Synder; da vilde han hurtig befri sit Folk fra Spaniernes Undertrykkelse og atter skaffe Landet dets gyldne Tid tilbage.

I Juli 1584 begyndte det Rygte at udbrede sig, at Don Sebastian havde aabenbaret sig som »Kongen fra Penamacor«. Den Person, der er bekjendt i Historien under dette Navn, og hvis virkelige Navn ikke kjendes, var Sønnen af en fattig Pottemager i Alcobaca; bortjagen fra et Kloster i Lissabon opslog han sin Bopæl i en Eremithytte ved Albukerque og blev snart populær i Omegnen. Den Yndest, han vandt, skyldtes rigtignok mindre aandelig Begavelse end et Talent for Sang og Guitarspil, som han udøvede mere frit, end det var passende for hans fromme Stilling. En skjøn Dag kom det saaledes Sognepræsten for Øre, at han var bleven set spaserende paa Byens Gader til en upassende Tid og i et daarligt Selskab, i det han sang og klimprede paa en højst profan Maade; som Følge heraf blev det betydet denne selvlavede Eremit, at han skulde forlade Eremithytten og Omegnen. Han havde imidlertid fundet en Beskytterinde i Enken efter en af de faldne fra Alcazar; hun forsynede ham med Hest, Klæder, Penge og hvad der var endnu nyttigere for ham — med en hel Del Detailler om denne sørgelige Begivenhed, og han drog nu om i Landet, i det han udgav sig for en af de faa, der havde overlevet det afrikanske Felttog. Imidlertid, den ene Løgn avler den anden, og de lyttende Bønder overbød hurtig hans Opdigtelse: »Hvorfor ikke Don Sebastian selv«, hviskedes der, og Exeremiten afviste vel først den ham

paaduttede Ære, men endte med at modtage og tilegne sig den. Hjulpen af to medskyldige og en Hob Tilhængere opslog han sit Hovedkvarter i den lille Landsby Penamacor, hævede Skat hos sine tro Undersaatter, fjærn og nær, og levede saaledes en kort Stund et lystigt Liv. Dog, Myndighederne vare aarvaagne; »Kongen fra Penamacor« blev arresteret og ført til Lissabon, hvor han paa et Æsel og med blottet Hoved blev ført igjennem Gaderne, for at Folket med egne Øjne kunde overbevise sig om, at han ikke havde den mindste Lighed med den afdøde Konge. Ved Forhøret viste Bedrageren Mod og Vid; »skal jeg hænges,« raabte han, »fordi Folk fandt paa at tage deres Hatte af for mig?« Denne Spøg frelste hans Liv, man lod Naade gaa for Ret, og han slap med livsvarig Galejstraf.

Et Aar efter at »Kongen fra Penamacor« havde udspillet sin Rolle, viste der sig i Ericeira en ny Kandidat til Kongeværdigheden. Fra Eremithytten ved St. Julian hørtes ofte uhyggelige Lyd, som et Menneske hudflettede sig selv under Sukke, Stønnen og afbrudte Udraab: »Ve over dig, Sebastian! Hvor mange Liv ere ikke blevne opofrede for din Daarskab! Hvilken Bod kan vel udsone saa stor en Synd!« Mere behøvedes ikke for at lede Folkets Indbildningskraft i den ønskede Retning. Den nye Bedrager, Mateo Alvaro, havde ligesom sin Forgænger ikke kunnet blive Munk og lod nu, som om han var Eremit, derimod havde han det Fortrin for denne, at han besad nogen Lighed med den Person, han udgav sig for; han havde ogsaa lagt alvorligere Planer og søgte ivrig at sætte dem i Værk. Han fik en temmelig betydelig oprørsk Bevægelse bragt i Stand og oprettede et Slags Hovedkvarter i Ericeira, hvor fra han i Kong Sebastians Navn udstedte Proklamationer samt uddelte Titler og Bevillinger. Hans Plan var Sct. Hansaften at trænge ind i Lissabon i Spidsen for sin lille Hær, opfordre alle gode Patrioter til at slutte

sig om ham og saaledes tage Staden ved Overrumpling. Derpaa vilde han midt i sin Triumf være staaet frem for Folket og have talt saaledes:

»Landsmænd, se ret paa mig; jeg er ikke Don Sebastian, men en tro Portugiser, som har befriet eder fra det kastilianske Aag. Vælg nu til eders Konge, hvem I ville.«

Denne Plan kom imidlertid ikke til Udførelse; thi han blev overvunden i en mindre Fægtning, og »Kongen af Ericeira« kom til at holde sit Indtog i Hovedstaden som en vanæret Fange i Steden for som en sejrrig Befrier. Hans Sag var fuldstændig tabt; han selv led Døden paa Skafottet, medens hans lille Kongerige ved Tejos Munding med Blodsudgydelse og Undertrykkelse maatte bøde for den Uro, Oprøret havde foraarsaget Landets spanske Herrer.

Den næste Bedrager, der fremtraadte 1594, var i enhver Henseende en taabelig Nar og en daarlig Efterligner af den heltemodige Don Sebastian. Hans Navn var Gabriel Spinoza, han var Postejbager og af Fødsel en Spanier; desuden var han henved tresindstyve Aar, medens Don Sebastian paa den Tid kun vilde have været fyrretyve. Denne Farce, der blev sat i Scene i Landsbyen Madrigal i Gammel-Castilien fik imidlertid et tragisk Skjær derved, at Prinsesse Anna, en uægte Datter af Don Juan d'Austria, tog Del deri. Denne ulykkelige Prinsesse var af sin tyranniske Onkel Filip II. bleven tvungen til at trække sig tilbage i et Kloster, og da hendes højeste Ønske var at slippe ud her fra, lod hun sig let lokke til i den Person, der blev hende forestillet ved Klosterets Talegitter, at se en Helt og en Befrier; hun drømte allerede om at blive løst fra sin tvungne Ed og ved hans Side bestige Portugals Trone. Bedrageren blev understøttet af en Munk, Miguel dos Santos, der var en ivrig Patriot og sandsynligvis mente at ville bruge Gabriel Spinoza som et Redskab til Gjenind-

sættelsen af et Dynasti under Don Antonio, hvem vi oven for have nævnet som den illegitime, men populære Kandidat til Portugals Trone. Munkens hellige Stilling kunde imidlertid hverken fri ham for Pinebænken eller for en vanærende Død, og den samme Skæbne ramte den latterlige Tronprætendent, »Postejbageren fra Madrigal«.

Iblandt de portugisiske Emigranter, der i Paris dannede et lille Hof om Don Antonio, Exprioren af Crato, fandtes ogsaa Johan de Castro, en Sønneson af den berømte Vicekonge af Indien. Don Johan besad en levende Fantasi og et pirreligt Sind, og da han i Aaret 1587 intet andet havde at beskæftige sig med, fandt han paa at studere alle de foregivne Aabenbaringer og falske Profetier, der vare i Omløb i hans undertrykte Fædreland. Han kom herved snart til den Overbevisning, især efter at hans Syn var blevet klaret ved en Strid med Don Antonio, at Kong Sebastian endnu levede og paa et passende Tidspunkt atter vilde træde frem. Denne Overbevisning holdt han fast ved, uagtet Aar gik hen, uden at hans Haab blev til Virkelighed. Don Antonio var død, de portugisiske Emigranter adspredte og fortvivlede, og det syntes, som om Fredslutningen mellem Frankrig og Spanien den 15de Juni 1598 havde udslukket alt Haab for Portugal; da begyndte der pludselig at udbrede sig et Rygte om, at en Person, der kaldte sig Don Sebastian, var optraadt i Venedig.

Scenen for dette nye Drama kunde ikke have været heldigere valgt; Venedig var Midtpunktet for al Virksomhed og Samfærdsel; der var travle Tunger nok til at udsprede Rygtet om Sammensværgelsen, ivrige Emigranter, som vare rede til at deltage deri, og en sikker Beskyttelse troede man, at Republikkens stolte Uafhængighed vilde yde de sammensvorne. Ogsaa Tidspunktet var godt valgt;

Filip II. stod paa Gravens Rand, og hans Efterfølger vilde arve en i alle Henseender betydelig forringet Magt. Spanien var i øjensynlig Tilbagegang, medens Portugal fra Aar til Aar bestandig mere længselsfuldt sukkede efter en national Gjenoprejsning. Hertil kom endnu, at der var forløbet tyve Aar siden Slaget ved Alcazar, og man turde derfor nok gjøre Regning paa, at Mindet om Don Sebastians Udseende var noget udvisket, saa at Bedrageriet lettere vilde kunne gjennemføres. Den nye Prætendents første Tilsynekomst var ynkelig nok. En Juninat i Aaret 1598 søgte en ubekjendt Vandrer med nogle faa Skilling i Lommen Nattely i et af de usleste Værtshuse i Venedig, hvor han kom i Selskab med lutter berygtede Fyre. I Begyndelsen kaldte han sig »Korsridderen«; men lidt efter lidt lod han fremskimte, at der under denne romantiske Benævnelse skjulte sig en kongelig Personlighed. Hans vilde Staldbrødre gik ind paa hans Planer i Forventning om, at det skulde lykkes ham at bringe et Oprør i Stand, og at de da kunde fiske i rørte Vande; han levede af dem. og de holdt ham i Live, dog ikke uden Trusler om at lade ham betale med Hovedet, hvis alt andet slog fejl. I Begyndelsen blev hele Historien betragtet som fuldstændig absurd, selv af portugisiske Patrioter; nogle af dem, der kunde mindes Kong Sebastian, vare endog — efter de Castros Ord — slette nok til at sige, at Bedrageren aldeles ikke lignede ham. Den første Beretning, der sendtes om denne Begivenhed til Don Johan de Castro i Paris, var fuld af Mistro til det hele Paafund; men den blev modtagen paa en ganske anden Maade. For Don Johan kom Forkyndelsen herom ikke som noget overraskende, men som noget, han længe med Sikkerhed havde ventet, og som han havde vidst uundgaaelig maatte komme. Dog troede han i Begyndelsen ikke, at den venetianske Æventyrer var Kong Sebastian selv i egen høje Person, men antog, at han var et Sendebud eller en Forløber for den »kommende Konge«.

Han begyndte imidlertid strax at arbejde for Sagen, at forberede Sindene og erklærede, at hvad der nu skete, var den vidunderlige Opfyldelse af Profetierne om Portugals Gjenoprejsning ved Kong Sebastians Tilbagekomst. Blandt dem, han vandt for sin Anskuelse, var en Dominikanermunk ved Navn Estevam de Sampayo, der var Fædrelandets Sag varmt hengiven; ham overtalte Don Johan de Castro til i Begyndelsen af 1599 at rejse til Venedig for selv at overbevise sig om Prætendentens Identitet; men da han ankom til Venedig, havde Prætendenten allerede siddet flere Maaneder i Fængsel. Den usandsynlige Historie, »Korsridderen« fortalte, havde ved stadige Forbedringer og Gjentagelser virkelig faaet et Skin af Sandhed og vundet Tiltro nok til at vække Spaniernes Opmærksomhed; den spanske Sendemand forlangte, at Æventyreren skulde fængsles, og den 24de Novbr. blev han anbragt i et Cellefængsel. Senere blev han ført til et andet Fængsel, hvor han kom sammen med henved en Snes forskjellige Forbrydere, hos hvem han snart vandt Agtelse ved sin personlige Styrke, Hengivenhed ved sit indtagende Væsen og Ærbødighed ved sin skinhellige Fromhed, og som vare beredte til paa enhver Maade at understøtte ham i hans Bedrageri.

Denne falske Don Sebastian var en højst mærkelig Person: han var en Mester i den Kunst at lyve og lod sig aldrig bringe ud af Fatning ved Krydsforhør. Sin Uvidenhed om mange Ting forstod han at dække, dels ved at paatage sig en kongelig Værdighed, dels ved at vise en stolt Trods, og da han virkelig vidste ret god Besked i flere Retninger og med en ubegrænset Opfindelsesevne forstod at udsmykke sit Væv af Løgn med enkelte Kjendsgjerninger, var det intet Under, at de lettroende lode sig skuffe og fattede Tiltro til hans Foregivender. Mange af dem, der først havde latterliggjort ham og hans Historie, vaklede i deres Dom efter at have set og hørt ham, ja endog Dommerne, der skulde undersøge hans Sag, vare

fulde af Tvivl og Forbavselse, efter at de havde holdt ikke mindre end syv og tyve Forhør over ham. Han vandt endog Tilhængere iblandt Venedigs Gejstlighed og Senatorer, og Spaniens mange Fjender begyndte nu at spidse Øren. Rygterne om denne Sag naaede ogsaa til London, og at de ikke mistede noget paa Vejen her til, viser følgende Uddrag af et Brev, som John Chamberlain den 17de Januar 1599 skrev til sin Ven Carleton. Han skriver:

»Her er den store Nyhed, at Sebastian, Portugals Konge, som man sagde var falden ved Alcazar, er i Venedig og har givet saa gode Beviser, at Venetianerne maa anerkjende ham. Man siger, at han fortæller højst sælsomme Historier om, hvorledes han undkom fra Slaget og slap op i Bjærgene, og siden gik og gik, indtil han kom til Æthiopien eller Præstekongen Johannes' Land, hvor fra han haabede at kunne komme til Ostindien; men da han hørte, at Landet stod under Kongen af Spanien, turde han ikke gaa videre, men vendte om igjen, og »per tot discrimina«, efter en lang Pilegrimsgang, hvorunder han har været fangen, solgt og kjøbt tolv eller tretten Gange, kom han til sidst til Venedig. Her har han fortalt Raadet alt, hvad der er forhandlet mellem dem og Kong Sebastian, baade ved Breve og gjennem Sendemænd, og han har fortalt det med saa mange Enkeltheder, at de maa betragtes som ufejlbarlige Beviser. Man siger desuden, at hans Skriftefader er kommen fra Portugal og har haft en Sammenkomst med ham, hvorved han har fortalt denne alt, hvad der er foregaaet mellem dem i Skriftestolen, saa vel ved andre Lejligheder som især Dagen før Slaget, og Skriftefaderen har erklæret, at det var alt sammen sandt og rigtigt. Gud maa vide, hvad der vil komme ud af alt dette; men det vilde visselig være til Held for Kristendommen, hvis det er sandt, som jeg tror.«

»Viresque acquirit eundo«. Med Hensyn til den Snak, Chamberlain fortæller, er det tilstrækkeligt at bemærke, for det første: at Don Sebastians Skriftefader faldt paa den samme Valplads, som hans ophøjede Skriftebarn, og følgelig ikke kunde optræde som Vidne tyve Aar efter; for det andet: at Fangens Erindringer om forhenværende Forhandlinger vare, — som det ondskabsfuldt nok blev antydet af en portugisisk Munk, — indskrænkede til saadanne Angivelser, som havde været trykte. Det mest forbavsende ved det hele var dog det Faktum, at Prætendenten til den portugisiske Trone ikke kunde Portugisisk, og man véd næppe, hvad man mest skal undres over, Bedragerens storartede Frækhed eller hans Tilhængeres grænseløse Lettroenhed. Han talte Italiensk let og flydende og foregav, at et højtideligt Løfte nødte ham til kun at benytte dette Sprog; men denne Undskyldning skulde man synes var alt for ynkelig til at finde Tiltro, især da dette Løfte ophørte at gjælde, saa snart der tilbød sig en Lejlighed for ham til at udfylde denne Mangel paa Kjendskab til sit foregivne Fædrelands Sprog. Hans Fangenskab var kun til Gavn for hans Planer, og de to Aar, han tilbragte i Fængsel, benyttede han til fuldkommen at sætte sig ind i den Rolle, han havde foresat sig at spille. Han forøgede sit Kjendskab til de nærmere Omstændigheder ved Don Sebastians Liv; han erhvervede sig ved Hjælp af laante portugisiske Bøger nogen Færdighed i sit foregivne Modersmaal; han vandt sine Dommeres, Fangevogteres og Medfangers Hjærter ved sin Mildhed og Taalmodighed og fik ved sine asketiske Bodsøvelser et Ry for Fromhed. Afsondringen fra Verden kastede desuden et mystisk Skjær over denne dygtige Charlatan, og Forfølgelsen laante ham en Martyrglorie. Paa Grund af hans Fængsling kunde desuden hans Tilhængere ikke faa Syn paa de Uoverensstemmelser og Modsigelser, som selv den dygtigste Bedrager ikke kan undgaa, og deres

Overbevisning om hans Identitet befæstedes derfor mere og mere.

Munken Estevam de Sampayo kom til Venedig i Sommeren 1599; han var uden Tvivl forud indtagen for Bedrageren, men havde dog ikke fuldstændig sluttet sig til hans Sag. Han havde i tidligere Tid ofte set Don Sebastian, og en Sammenkomst med dennes nyopdagede Efterligner vilde sikkert have afkølet hans voxende Iver; men denne blev ham nægtet. Derimod blev han af Venedigs Øvrighed sendt tilbage til Portugal for at skaffe en nøjagtig og sikker Beskrivelse af alle saadanne legemlige Kjendemærker, som havde udmærket Don Sebastian. Han fuldførte hurtig dette Hverv og vendte mod Slutningen af samme Aar tilbage til Venedig med en behørig attesteret Fortegnelse over sexten Kjendetegn, hvoraf Besiddelsen af et eneste allerede kunde give en Formodning om Fangens Identitet, medens flere i Forbindelse næsten maatte give Vished i saa Henseende. Dog snart udbredte der sig det Rygte, at Fangen havde alle Kjendetegnene: Fregner, Vorter og Modermærker kunde han triumferende fremvise: hans højre Ben og Arm vare, som opgivet, lidt længere end venstre; han havde den lille Fod med høj Vrist og den østerrigske Læbe: en Tand manglede paa det angivne Sted i den underste Kjæve, og han havde Mærket af et Saar i Hovedet, som han skulde have faaet i Afrika. Fangens Venner forkyndte højt og lydt, at han var begavet med alle disse forlangte Kjendemærker, og dette blev ikke benægtet af hans Fjender. der imidlertid antydede, at de kunde være blevne eftergjorte ved Kunst. Al Mistanke om, at det Dokument, Munken bragte fra Lissabon, var indrettet saaledes, at det gav en Beskrivelse ikke af Don Sebastian, men af den Person, der udgav sig for ham, syntes udelukket baade ved dets tilforladelige Oprindelse og ved Munkens utvivlsomme Redelighed, og man kan derfor kun antage, at de omtalte Kjendemærker vare dels efter-

gjorte af Bedrageren, dels opfundne af hans Fæller og i det hele højst overdrevne.

Imidlertid havde næsten alle de portugisiske Emigranter sluttet sig til den Persons Sag, de indbildte sig var deres længe tabte Konge. Evropas Hoffer bleve overhængte med Bønner, og fra Tiberen til Themsen lød deres Fordringer om Undersøgelse og Retfærdighed. Fangen selv forfattede en Appel til Paven, hvorpaa han dog intet Svar fik, og et lignende Resultat havde Don Johan de Castros ivrige Anstrængelser i London og Haag. Dog blev deres Standhaftighed ikke uden Løn: thi, dels bevæget ved Anbefalinger, man havde opnaaet fra Statholderen og Grev Morits af Nassau, dels trættet af Don Johans daglige Bønner — han var nemlig ankommen til Venedig i Juli 1600 —, besluttede Raadet endelig at løslade Fangen, dog med Befaling til, under Straf af Fængsel paa Galejerne, at forlade Venedig inden fire og tyve Timers Forløb.

Dette Udfald var uventet og traf den lille Koloni af Patrioter uforberedt; der blev imidlertid i Hast sendt Bud rundt om, og et Møde blev sammenkaldt i det Hus, der beboedes af Don Castro. Her samledes da, Natten til den 15de Decbr. 1600, Emigranterne om den Mand, til hvis Fordringer paa Portugals Trone de knyttede al den Tillid og det svage Haab, de efter saa mange Aars Landflygtighed endnu havde bevaret. Mange af dem saae nu for første Gang Prætendenten, og Virkningen var overraskende; thi den Person, i hvis Nærværelse de befandt sig, frembød ved første Øjekast ikke mindste Lighed med den unge Monark, der var forsvunden i Afrika. Dog, de havde jo heldigvis en Fører, der var Situationen voxen. Man fortæller om en Art Søfugle, at de med Lethed kunne fanges i hele Flokke paa én Gang, fordi de have den indgroede Vane, naar en Fare truer dem, at holde fast ved hverandres Haler. Saaledes bære Menneskene sig ofte ad, og i dette Tilfælde var det Don Johan de Castro, som efter at have

bidt paa Krogen, af den venlige Fuglefænger blev trukken fremad med en lang Række Tilhængere efter sig, der alle forlode sig paa hans Overbevisnings skrøbelige Line. Han har efterladt sig en Beretning om denne Sammenkomst, af hvilken vi uddrage følgende:

Den løsladte Fange sad ved Ilden, hvis Skjær belyste hans Skikkelse; Don Johan stod afsides og betragtede ham nøje, thi der var i hans Sind nogen Uvished formedelst den store Forandring, han bemærkede. Han saae for sig en Mand af Middelhøjde, med en kraftig Legemsbygning, men afmagret næsten til Skind og Ben ved Faste og Bodsøvelser. Han var klædt i en gammel Silkekappe, foret med Pelsværk, som en medlidende Sjæl havde skjænket ham. Hans Haar og Skæg vare sorte eller mørkebrune, og han havde fuldstændig mistet sin tidligere skjønne Ansigtsfarve. Dette vidste han ogsaa godt selv. »Hvad er der blevet af min Skjønhed,« sagde han, i det han spøgende lagde Haanden over sit Ansigt. Hans Hoved var stort, Øjenbrynene noget hævede, Øjnene af en ubestemt Farve i det usikre Lys, ikke store og noget indsunkne, men funklende som Stjærner. Han havde fremstaaende Kindben, der syntes endnu større paa Grund af hans Afmagring, en lang Næse og tynde Læber, af hvilke den underste tydelig fremviste det Habsburgske Familietræk. Hans Figur var kort fra Midien op ad (det maa erindres, at Don Sebastians Klædning ikke kunde passe nogen anden); hans højre Arm og Ben vare længere end venstre: Benene lidt buede (ogsaa dette var karakteristisk for den tidligere Konge) og Fødderne smaa med usædvanlig høj Vrist. Han havde store Hænder, og han bemærkede spøgende, at han med dem kunde løfte to eller tre loyale, men slanke Undersaatter, som dem, der nu stode og stirrede paa ham ved Ildens Skin. Indtil denne Aften havde han ikke talt Portugisisk i mange Aar; men endskjondt hans Udtale var noget mangelfuld, kunde man dog høre, at den var som en Indfødts, der til Dels havde

glemt Brugen af sit Modersmaal. Hans Væsen var roligt og værdigt, men tillige muntert og venligt; hans af Naturen heftige Sind holdtes i Tømme ved en overordentlig Selvbeherskelse. Man opdagede hos ham intet Tegn paa Ærgjerrighed, men derimod mange paa hans Iver for Religionen, og det var denne Iver, der, langt mere end Lyst til Magten, havde bragt ham til at søge at gjenoprette sit Herredømme. Han var, kort sagt, den selv samme Don Sebastian, som da han residerede i Lissabon, naar man undtager de Forandringer, som skyldtes Tiden og hans mange Gjenvordigheder.

Denne Skildring viser tydelig nok, baade at Bedrageren spillede sin Rolle med megen Takt, og at hans Tilhængere vare i høj Grad lettroende. Selvfølgelig sluttede dette Møde med en varm Tilkjendegivelse af de tilstedeværendes Tro paa Prætendentens Identitet og deres Loyalitet mod den gjenfundne Monark. I Følge en anden Beretning blev denne især gjenkjendt ved sin Maade at tale paa; det hedder nemlig: »Naar han begyndte at tale, var hans Stemme lav, men dog stærk, og efterhaanden som han talte, blev den højere og højere, ligesom den altid gjorde i Portugal.« »Vi saae,« fortælles der videre, »Fregnerne i hans Ansigt og paa Hænderne; vi saae Mærket paa hans højre Øjenbryn, og han lod enhver af os beføle Saaret i Hovedet. Derpaa viste han os det Sted i den højre Underkjæve, hvor han manglede en Tand, og vi vidste meget godt, at hans Barber Sebastian Neto, om hvem han erkyndigede sig nøje, havde trukket den ud der fra. End videre trak en hans Sko af og følte Vorten paa den lille Taa, der er saa stor, at den næsten danner en sjette Taa. Vi hørte ham tillige omtale mange Enkeltheder, baade med Hensyn til Personer og Steder i hans Kongerige, alt med den samme Mildhed og kongelige Værdighed, som om det var i Aaret 1578, og han befandt sig i sit Palads i Lissabon.«

Fortællingen om hans Æventyr var i højeste Grad romantisk. Forvirret og fortvivlet over det frygtelige Nederlag, hans egen halsstarrige Daarskab havde hidført, var det lykkedes ham at undkomme fra Valpladsen ved Alcazar, hvorpaa han med nogle faa trofaste Fæller havde vandret om i Verden uden Maal og Med. Han havde besøgt Præstekongen Johannes Land, Æthiopien, havde gjennemrejst umaadelige Strækninger af Asien og havde kæmpet for Perserne imod Tyrkerne. Til sidst besluttede han, træt af denne Omflakken, at trække sig tilbage fra Verden, og paa et Sted, han ikke nærmere betegnede, levede han nu et bodfærdigt Liv, indtil han flere Gange ved Syner blev opfordret til at vende tilbage til sit Fædreland og fordre sin tabte Krone tilbage. Adlydende det himmelske Paabud ankom han, mod Slutningen af Aaret 1597, til Sicilien og afsendte her fra et Bud til Portugal med Breve til forskjellige fremragende Personer, hvori han bebudede sin snarlige Ankomst. Dette Sendebuds Navn var Marco Tullio Catizzone, et Navn, som maa mærkes nøje, da han spiller en fremragende Rolle i hele denne Sag. Han vendte aldrig tilbage fra sin Mission, ogsaa et Faktum, som maa erindres. Prætendenten var derpaa rejst til Rom for at fremstille sig for den hellige Fader; men her blev den ulykkelige »Konge« udplyndret for alt, hvad han ejede, og da han ikke vovede at fremstille sig i de usle Pjalter, han havde laant, drog han, som en ødelagt og fortvivlet Pilegrim dér fra til Loreto, siden til Verona, og endelig til Venedig. Med Hensyn til sine Fællers Skæbne fortalte han, at Christoffer de Tavora var bleven dræbt af Røvere for hans Øjne, medens Hertugen af Aveira og Greverne af Sortelha og Redondo endnu levede; men han vilde ikke røbe deres Opholdssted for ikke at udsætte dem for Fare.

Nu var Prætendenten imidlertid tvungen til at forlægge Skuepladsen til et andet Sted, og ved Nattetid den 16de Decbr. forlod han, forklædt som Præst og kun ledsaget af

en Munk, Venedig, for over Marseille at søge at naa Paris. Han fik imidlertid nu at mærke Følgerne af den Dristighed, hvormed han havde udæsket Spanien og vakt dets Mistanke; Diplomatiet havde sine Snarer ude, og Toscanas Storhertug, som ikke turde nægte Spanien noget, lod ham gribe i Florents og holdt ham i Fængsel her indtil den 23de April 1601, da han blev udleveret til den spanske Vicekonge i Neapel. Greven af Lemos, som paa den Tid beklædte denne Post, havde fordum udført en diplomatisk Mission ved Don Sebastians Hof og havde bevaret en tydelig Erindring om hans Person. Han spildte følgelig ingen Tid, før han gjorde Prætendenten sin Opvartning; men hvor forbavsedes han ikke ved i Fangen at finde en Person, der baade i Skikkelse, Ansigtstræk og Hudfarve var saa fuldstændig ulig den, han udgav sig for; som desuden med Undtagelse af de alleralmindeligste Fakta var uvidende om alt, hvad der vedrørte det Land, han gjorde Fordring paa, og som blandede sit daarlige og fordrejede Portugisisk med Brudstykker i den calabriske Dialekt.

Forhørene begyndte; der blev fremført det ene Vidne efter det andet, indfødte Portugisere, som aflagde Ed paa, at de havde kjendt Don Sebastian, og at de ikke fandt Spor af Lighed med ham hos den Person, der fremstilledes for dem. Dog det værste var endnu tilbage; ved enhver saadan Fornægtelse, selv de mest afgjørende, havde Prætendenten bevaret sin værdige Selvbeherskelse urokket, nu stod der kun tilbage at forsøge, hvorledes han vilde bestaa en Gjenkjendelsens Prøve. Ogsaa dette blev gjennemført; men da man stillede ham lige over for et Vidne, som erklærede, at han havde kjendt ham som Marco Tullio Catizzone, blev Fangen øjensynlig overvældet. Hans medfødte Frækhed forlod ham, han afkastede den Maske, han saa længe dristig havde baaret, og i det han kastede sig for Vicekongens Fødder, tilstod han sin Brøde og anraabte om Naade. For fuldstændig at opklare alt lod Greven af Le-

mos hente Bedragerens Hustru, Svigermoder og Svoger, hvem han havde forladt og fornægtet.

I Følge hans Fortælling, som dog maa tages for, hvad den er værd, var Bedrageriet næsten bleven paanødt ham af nogle Personer, der havde paastaaet, at han havde en mærkværdig Lighed med den sidste Konge af Portugal. Nogle vare endog, til Trods for hans Benægtelse, gaaede saa vidt, at de hyldede ham som Konge, og en Soldat, som havde deltaget i Toget til Afrika, udraabte, da han saae ham i Venedig, at han var enten Don Sebastian selv eller en Aand i hans Skikkelse. Til sidst havde han da overtaget den Rolle, man saa vedholdende anviste ham, og havde derfor gjort et snildt udtænkt og dygtig udført Forsøg paa at tilintetgjøre sit tidligere Navn, i det han — som oven for fortalt — angav, at Marco Tullio Catizzone var forsvunden paa en Sendelse til Portugal. Hans »kongelige« Herre lagde selvfølgelig den største Bekymring for Dagen over hans Forsvinden; han skrev ikke blot gjentagne Gange Breve med Efterspørgsler om ham, men var endog saa naadig i en egenhændig Skrivelse at forkynde hans sørgelige Skæbne for hans forladte Hustru, Donna Paula i Messina. Det hele var snildt nok udtænkt, og hvis Bedrageren havde haft Held med sig, vilde hans virkelige Oprindelse være forbleven en lige saa mork Gaade, som den Æventyrers, der i Aaret 1605 herskede i Moskov under Navn af Demetrius, Ivan den skrækkeliges Søn.

Man skulde have troet, at Prætendenten og hans Tilhængere nu endelig havde opgivet alt Haab. Fangens Hustru havde gjenkjendt ham; hans Svigermoder havde eftertrykkelig beskæmmet ham; man havde udfundet, hvem der var hans Fader og Moder og bevist, at han var en Calabrier, og endelig var han bleven ført gjennem Neapels Gader og offentlig udraabt som en Bedrager. Dog, intet af alt dette kunde rokke hans Tilhængeres stærke Tro. Vidnerne vare underkjøbte; Tilstaaelsen var lavet. Man

vidste, at Marco Tullio Catizzone var død paa sin Rejse; man kunde endog udpege Huset, hvori han var død. Greven af Lemos havde næppe kunnet skjule, at han i Fangen gjenkjendte den Monark, hos hvem han tidligere havde været akkrediteret. Disse og lignende Fabler, ledsagede af heftige Protester bleve spredte vidt og bredt omkring i Evropa og ivrig læste, fortolkede og til Dels troede. At Forfatterne til disse Skrifter selv troede, hvad de skrev, er upaatvivleligt og viser sig lige saa tydelig som deres Taabelighed for enhver, der gjør sig den Ulejlighed at gjennemlæse dem; desuden maa det erindres, at de havde deres Underretninger fra Mænd, der delte deres nationale Had, og som uden Overlæg og uden Kritik lode de vildeste Rygter gaa videre, naar de blot vidnede til Skade for Spanien. Det er først et for ikke lang Tid siden udkommet Værk*), der har kastet et klart Lys over denne Begivenhed og opklaret enhver Tvivl med Hensyn til den calabriske Bedrager. At der virkelig fandtes et Menneske, som var fræk nok til at udgive sig for Konge over et Land, han aldrig havde betraadt, og hvis Sprog han ikke kunde tale, er forbavsende nok; men endnu forunderligere er det dog, at en Mængde hæderlige og agtede Mænd, deriblandt flere gejstlige, alle nøje kjendte med deres Lands Sprog og Historie, og af hvilke mange personlig havde kjendt deres tabte Konge, kunde støtte deres Forhaabninger, ja sætte deres Liv ind paa en saa elendig Bedragers falske Foregivender. Man maa i Sandhed næsten give dem Ret, som beskyldte de portugisiske Patrioter for, at de med Glæde vilde tage en Neger fra Timbuktu til Konge, naar de blot kunde slippe fri fra det spanske Aag. Endnu paa denne Tid skrev Don Johan fra Venedig:

»Der er endnu bestandig nogle, som — bestukne af

---

*) Les Faux Don Sébastian, Etude sur l'Histoire de Portugal. Par Miguel d'Antas. Paris 1866.

jeg véd ikke hvilke Fjender — gjøre sig Umage for at faa mig til at tro, at denne Konge ikke er andet end en Calabreser. Det er rigtignok fortræffelige Grunde, disse vise Herrer anføre for at støtte deres falske og skjændige Beskyldninger: at han er mørk, medens Don Sebastian var lys, at han ikke taler Portugisisk o. s. v. Det er tilstrækkeligt, at en Mand, der er hvid som Sne, passerer Ækvator og opholder sig adskillige Aar i Barbariet, til at gjøre ham sort som Beg, thi jo mere hvid en Mand er, desto lettere bliver han sort.«

Et saadant Ræsonnement maa dog vække mindre Forundring, naar man betragter den Mand, der fremførte det, og de Omstændigheder, hvorunder det fremkom. Don Johan de Castro var simpelthen en Fantast mellem Fantaster, en Fanatiker mellem Fanatikere, og Tiden var en saadan, at den kunde have forvirret selv stærkere Hjærner. Han og hans Lidelsesfæller i Landflygtigheden saae deres Lands nationale Existens tilintetgjort, dets fordums Ære nedtraadt, dets Traditioner forhaanede; dets tidligere Historie var bleven en Satire og Bebrejdelse; intet Under derfor, at de fortvivlede klyngede sig til ethvert Halmstraa, og at de uden Kritik troede paa og holdt fast ved Fordringer, hvis Gjennemførelse lovede dem en Fornyelse af den gyldne Tid. »Portugiserne leve bestandig,« skriver Dominikanermunken Texeira, »med en uslukkelig Tørst efter Friheden, og de ville med Glæde kaste sig ned fra de højeste Bjærge for at finde Hjælp mod deres slaviske Trældom.«

Dog vor Fortælling nærmer sig sin tragiske Slutning. Efter at Marco Tullio Catizzone — under hvilket Navn vi nu kjende den falske Don Sebastian — var bleven dømt til livsvarig Galejstraf, gjenoptog han ganske rolig sin falske kongelige Værdighed og søgte paa ny at drage Nytte af sine Tilhængeres Godtroenhed, som han ogsaa fandt fuldstændig uanfægtet af de øjensynlige Beviser paa hans

frække Bedrag. Den utrættelige Munk Estevam de Sampayo fulgte ham til Spanien, sørgede for ham, hvor han kunde, lagde Planer til hans Flugt og vedligeholdt Forbindelsen mellem ham og de utilfredse Portugisere. En anden Munk, Broder Bonaventura, virkede lige saa ivrig for ham, og San Lucar ved Guadalquivirs Munding, hvor hans flydende Fængsel havde Station, blev Brændpunktet for deres ivrige Rænker. Ogsaa her paa Galejen spillede Calabreseren sin Rolle som Konge med lige saa megen Snildhed som i Venedig og var snart omgiven af en Kreds af medskyldige og af Enthusiaster, som dels vandtes ved hans Venlighed, dels ved hans Rundhaandethed, hvortil han blev rigelig forsynet med Penge ude fra. Portugiserne drømte endnu bestandig om en national Gjenoprejsning; men Marco Tullios Ærgjerrighed var mere beskeden. Han førte saaledes et mageligt Liv; thi ved en usædvanlig Overbærenhed fra den spanske Regerings Side blev han fri for at arbejde ved Aarerne og for at bære den vanærende Forbryderdragt. Disse Begunstigelser gav ham tillige en vis Vigtighed i hans Medfangers Øjne, ja kastede endog et Skin af Ret over hans Fordringer. Fangens usle Forfængelighed smigredes ved den Hyldest, han vandt ved sin Falskhed, hans Lyst til Bedrag tilfredsstilledes ved det Væv af Løgn, hvormed han omgav sig, og saa havde han desuden Udsigt til endnu en Gang at komme til at figurere som en Helt ved en mulig Revolution. Han var imidlertid klog nok til at se, at der imellem denne Mulighed og Virkeligheden laa en Afgrund, hvor Ødelæggelsen ventede, og han var forsigtig nok til ikke at ønske at forsøge Springet; derfor opsatte han bestandig at gaa ind paa de Planer til Flugt, man forelagde ham, og det magelige Liv i San Lucar, med den rigelige Tribut baade af Penge og af Hyldest, saae ud til at skulle forlænges paa ubestemt Tid.

Denne Herlighed fik imidlertid en brat Ende, i det

Bedrageren selv ved en utrolig Dumhed nedkaldte Ødelæggelsen over sig og sine Tilhængere. Hertugen af Medina-Sidonia var paa den Tid Guvernør i Andalusien, og Fangen var fræk nok til at sende hans Hustru et Tiggerbrev, hvori han kaldte sig selv Don Sebastian. Hertugens Opmærksomhed blev derved henledet paa Forbryderen i San Lucar; han blev fængslet, og da man foruden en betydelig Sum Penge fandt kompromitterende Papirer hos ham, tøvede man ikke med at sikre sig hans medskyldige. Udfaldet var let at forudse. Den anklagede holdt i Begyndelsen dristig fast ved sin paatagne Værdighed og hævdede med urokkelig Sikkerhed, at Historien om, at han skulde være en Calabreser, var en ren Opdigtelse, som støttedes ved falske Vidner og Mened. Saa snart man imidlertid lod ham gjøre Bekjendtskab med Pinebænken, var det forbi med hans Mod, og han afgav nu en fuldstændig Tilstaaelse om, at han hed Marco Tullio Catizzone, var Søn af Ippolito Catizzone og Petronia Cortez og gift med Paula Gallardetta. Han havde faaet en ret god Opdragelse og besad noget Talent til at gjøre Vers, men han havde aldrig udøvet noget Haandværk eller indtaget nogen Stilling undtagen den, som havde ført ham paa Galejerne. At han havde en indgroet Tilbøjelighed til en saadan højere Stilling, viser det mærkelige Faktum, at han, før han overtog denne betydeligere Rolle, der skaffede ham en vis Betydning, havde forsøgt at udgive sig for en Don Diego af Arragonien, hvem han sagdes at ligne. Det sørgelige Drama, som havde holdt Evropas Opmærksomhed fængslet i fem Aar, fik endelig sin Afslutning den 23de September 1603, i det Fangen denne Dag paa en Karre blev ført til den aabne Plads i San Lucar og, efter at hans højre Haand var afhuggen, blev hængt her i Overværelse af en talrig Menneskemasse. Han døde med Fasthed og viste en Anger, man maa haabe var oprigtig. Foruden Hovedpersonen maatte fem andre, deriblandt Broder Estevam og Broder Bonaven-

tura, bøde med deres Liv og mange andre med mindre Straffe for deres Deltagelse i denne taabelige Sammensværgelse.

Saaledes endte den sidste af de Bedragere, som forsøgte at udgive sig for Helten fra Alcazar; men derfor var det ikke forbi med den Fanatisme, som havde gjort disse Forsøg mulige. Til sit Livs Ende vedblev Don Johan de Castro at vente paa den kommende nationale Befrier, og det gik mange andre som ham. Don Sebastian fik efterhaanden i Folkets Bevidsthed Plads mellem Sagnheltene Paa en afsides, ensom Ø, langt fra Verdens Larm afventede »den skjulte Konge« i en Slags overnaturlig Hviletilstand den Time, da han skulde træde frem for at frelse sit Land. Mange Profetier pegede hen paa ham; han var den forudbestemte Hersker over det femte Monarki, Grundlæggeren af et Fredsrige, der skulde strække sig over hele Jorden. Efter at han havde befriet Jerusalem og tilintetgjort Tyrkerne, skulde han ydmyge det stolte Kastilien og hæve det undertrykte Portugal til Ærens Tinde. Franskmændenes Besættelse af Portugal i 1807—8 gav Signalet til et nyt Udbrud af denne mærkelige Galskab. Forgjæves bleve Sebastianisternes Skrifter forbudte, og de, der udbredte dem, straffede af Inkvisitionen; Landet blev oversvømmet med profetiske Smaaskrifter, der forkyndte den folkelige Helts snarlige Komme til Straf over den forhadte Bonaparte. Saa snart den korsikanske Dæmon overskred Alemtejos Grænser, vilde han og hele hans Hær blive nedhuggede af den skjulte Konge, der vilde aabenbare sig for at ødelægge ham. Tiden til denne Aabenbarelse var forud bestemt; den skulde finde Sted i »Jeremias's Dage«, det betød paa Sebastianisternes Sprog i den stille Uge 1808; en tyk Taage vilde skjule hans Ankomst, paa Himlen vilde der vise sig et Kors, og den 19de Marts vilde der indtræde Fuldmaane i sidste Kvartér. Alle disse, eller i alt Fald de fleste af disse Tegn, vare forud antydede i et Vidunderæg, som var fundet i en

Have nær ved San Pedro d'Alcantara. Imidlertid forholdt Folket sig passivt, ventende Befrielse fra Skyerne, medens de fornuftige Patrioter stode hjælpeløse og skamfulde, og Erobrerne triumferede spottende. »Hvad kan man vel vente af et Folk,« skriver en fransk Forfatter haanlig, »af hvilket den ene Halvdel venter Messias, den anden Don Sebastian?« Alt, hvad de forstandigere Patrioter gjorde for at bekæmpe denne Galskab, var unyttigt; den Slags Sygdomme helbredes ikke, de dø hen og det langsomt, og saaledes er det da ogsaa gaaet med Mythen om Don Sebastian; den er svunden for den fremadskridende Oplysning, som Skyggerne for Solens klare Lys.

Fra Christian den IV.'s sidste Krig.

(Efter Kildeskrifterne.)

III.

Prins Frederik havde saaledes sagt sig løs fra de danske Herrer og ganske givet sig sine trofaste Holstenere i Vold. Den 20de Decbr. afmarcherede han fra Kolding. Efter at den holstenske Hærs tapre Skarer havde trodset uhørte Besværligheder for »at ile« de betrængte Jyder til Hjælp, skulde de nu i Juledagene indlade sig paa saa vovsomme Foretagender som en flere Dages Marche ad ussel Vej, gjennem fattige Egne, over den jyske Hede, ud mod det vinterlige Vesterhav, i Sne og bidende Kulde, for at vove Livet mod hin fjærne, faste Borg, som holdtes besat af den unge Oberstløjtenant Mortaigne, en Major, Kaptejnerne Wulff, Pabst og Henrik Ranzau*), en Løjtenant, en Fændrik og 200 Underofficerer og menige**) — en Styrke, som den forenede holstensk-fynske Hærafdeling ventede Rygangreb fra, naar den skulde gaa fra Kolding

---

*) Føreren for de 520 Ryttere, som Rigsmarsken den 17de December stillede til Konjunktionen, hed ogsaa Henrik Ranzau, men denne var da Oberstløjtenant. (I Følge den af Rigsmarsken overleverede Styrkeliste).

**) De svenskes Tab ved Ribe er opgjort i „Aktstykker, udgivne af Fyns St. lit. Selskab“ II. 124, til 153 gemene Knægte, som alle faldt paa 3 nær, der fangedes saarede. Til dette Tal maa, naar man vil kjende Besætningens Størrelse, lægges 50 Knægte, som fangedes i Byen, da Prinsens Folk kom der ind. (Prinsens Br. til A. Bille af 31te Decbr. 1644).

mod Randers, og som derfor ikke lod sig bekæmpe med mindre end 2354 Ryttere, 200 Dragoner og 4002 Infanterister, eller i alt 6556 Mand*), foruden Bøsseskytter**), Adelens Opbud og frivillige, som alt havde begyndt at slutte sig sammen og vælge sine Førere. Dette Foretagende var saa øjensynlig nyttigt og heltemodigt, at det falder noget tørt, naar vi se Bille indberette til Kongen, at nu var Hertug-Ærkebispen marcheret mod Ribe; men vi maa derved huske paa, at Rigsmarsken netop paa dette Tidspunkt har modtaget Kongens Skrivelse af 16de Decbr., hvorefter Prinsen var den kommanderende og A. Bille den subordinerede.

Uagtet al sin tjenstlige Tørhed vilde Rigsmarskens Melding dog nok have frembragt en vis heldig Virkning, hvis den var naaet frem blot et halvt Døgn tidligere; men den Gang var Postbesørgelsen overordentlig afhængig af Vejrets Luner. — Kong Christian boede i disse Dage paa sit kjære Frederiksborg, hvor han holdt Jul. Den 22de Decbr. havde General-Avditør von Hagen Foretræde hos ham og overleverede Prinsens Brev af 18de Decbr. med Beretningen om Koldingmødet og om hin faste, modige Beslutning at angribe Riberhus. Den gamle Konge maa enten have været henrykt over dette Bevis paa Sønnens krigerske Resoluthed eller i det Lune at ville gjøre sig hurtig fri for alvorlige Forretninger; han kunde jo heller ikke kontrollere Rigtigheden af de Tal, Prinsen opgav i Brevet, heller ikke betvivle Sandheden i Prinsens Paastand om, at Rigsmarsken havde egenmægtig fradraget 200 Mand i Kontingentets Styrketal.

Hvilken Grunden end var til hans Hastværk, satte han

*) Aktstykker udgivne af Fyns St. lit. Selsk. II. 124 og G. A. Pakke 92 til Chr. IV. Hist.

**) Artillerister. — Jvfr. A. Billes og de danske Herrers Skrivelse til Prins Frederik af 9de Jan. 1645, hvor Styrken angives til 6548 Mand.

sig til at skrive strax efter at have læst Brevet, og i sit Svar (af 22de Decbr.) lod han fem være lige og gav Prinsen sin ubetingede Sanktion til at gaa mod Ribe i Steden for mod Randers, naar han ikke følte sig bastant mod Wrangel; føjede saa sluttelig til:

»Derefter maa man se til, hvad Fjenden videre vil foretage, og om vi ikke skulde blive i Stand til at stille nogle flere Folk paa Benene. Naar man saa engang bliver overbevist om at være bastant, saa kan man jo tage en anden Resolution, men for Tiden gjør man bedst i at holde sig til det mindst vovelige.« *)

Saa snart Dr. von Hagen havde faaet dette Brev, rejste han tilbage til Prinsen, hvem han kan have overleveret det den samme Dag, som denne for Alvor holdt sit krigerske Indtog i den gamle Kongestad paa Vestkysten og fangede 50 svenske Soldater i dens Gader. At nogle af disse maa have været Overløbere, er sandsynligt, thi Kommandanten kan ikke have været saa ungdommelig at udstille Fjerdedelen af Slotsbesætningen som Skildvagter i Byen, der jo, lige som hele dens flade Omegn, har været tilstrækkelig overskuelig fra Slottet og dets Volde. I hvert Fald maa Prinsen af disse Fanger have faaet glædelig Vished om Besætningens ringe Styrke og har strax opfordret den til Overgivelse, derpaa vovet sit Stormangreb, — — dog vi skulle ikke foregribe Begivenhedernes naturlige Udvikling.

Dr. v. Hagen havde næppe forladt Frederiksborg, førend Rigsmarskens, af Vejr og Vind ualmindelig begunstigede og dog forsinkede Enspænder indfandt sig hos Kongen med hin kortfattede, men indholdsrige Melding om det iværksatte Riberhustog og om de overskibede Troppers ganske pikante, men ingenlunde betryggede Stilling paa den jyske Bæltstrand,

*) Et Udtog af dette Brev er trykt i Fyns St. lit. Selsk. Aktstykker 1845, II, 119.

samt med et skærende Glimt af Sorg over det, med Hensyn til Jyllands ærefulde Befrielse, tabte Øjeblik.

Nu saae Kongen, at han havde givet sit Minde til et af de underligste Krigsforetagender, man hidtil havde hørt omtale, og skjønt det sagtens vilde være spildt Ulejlighed at forbyde det, skrev han dog under 23de Decbr. to Breve, et til Prinsen og et til Rigsmarsken, hvem han derhos sendte Afskrift af Brevet til Prinsen.*)

Over for Anders Bille beklagede Kongen uforbeholdent at have overilet sig og under den fingerede Forudsætning, at Ribetoget endnu ikke var blevet udført, samt med det ligeledes fingerede Motiv, at Rigsmarsken nu havde stillet yderligere 900 Mand til Prinsens Raadighed, paalagde han denne først at pleje omhyggeligt Krigsraad med de danske Adelsmænd i eller ved Kolding, og dernæst ikke at være bange for en Fremrykning langs med Østkysten, over Vejle, Horsens og Aarhus, imedens en mindre Trop enten holdt Riberhus i Skak eller erobrede det. At den gamle Konge anbefalede saa vel Rigsmarsken som Prinsen Forsigtighed og navnlig at sørge for Sikring mod Rygangreb var jo naturligt.

Pointen kom i et Postscript til Prinsens Brev:

»Dersom Eders Kjærlighed allerede skulde være gaaet mod Ribe, hvorom Vi have ganske troværdig Underretning, saa ønsker Vi, saafremt De kan holde Ryggen fri og er vis paa at kunne beholde den fri, at De vil begive Dem tilbage til det forrige Sted ved Kolding, for at dér, jo før jo hellere, maa kunne blive foretaget noget afgjørende med Guds Hjælp.«

Allerede Dagen før Kong Christian skrev disse to Breve, eller rettere sagt, den foregaaende Dags Aften. 22de

---

*) Brevet til Prins Frederik af 23de December haves i Udtog paa Dansk i Fyns lit. Selskabs Aktstykker II, 119. Brevet til Rigsmarsken findes sammesteds Side 122.

Decbr., havde Prins Frederik opslaaet sit Hovedkvarter en Mil paa denne Side Ribe, altsaa rimeligvis i Kalslund.

I det han samme Aftenstund sendte Rigsmarsken en skriftlig Meddelelse om at være kommen saa langt, meddelte han tillige, at adskillige Omstændigheder pegede hen paa, at Wrangel agtede at ile Riberhus-Besætningen til Hjælp.

»Da nu de herværende Troppers Konservation er af ikke ringe Vigtighed for Kronen og disse Fyrstendømmer og Lande, saa begjære Vi herved naadelig, at I vil anordne, at der rejses saa mange Tropper som muligt, og at de som allersnarest sendes her over til Os fra Fyn, saa meget mere som der manglede en god Del af de, Os til Konjunktionen tilsagte Tropper, den Gang Vi afmarcherede fra Kolding.«

I sit Svar af 25de Decbr. imødegik Rigsmarsken ikke synderlig den sidste, nu alt ofte gjentagne Beskyldning; at den var purt Opspind leverer bl. a. Gen. Kr. Com. Key v. Ahlefelts Opgjørelse af 3dje Januar 1645*) et afgjørende Bevis for; derimod foreholdt han Prinsen saa meget des alvorligere, hvor ganske anderledes betryggende det havde været for disse Lande, naar de forenede Hærafdelinger havde gaaet recta mod Fjenden, medens en mindre Troupe blokerede eller indtog Ribe. Om at sende Folk fra Fyn til Ribe, for at understøtte Prinsens 7000 Mand, kunde der selvfølgelig ikke være Tale, førend Hs. Mayst. udtrykkelig havde befalet det; thi Fyns Sikring var hans Hovedopgave, Sygdom havde fortyndet dets Besætning, og der var ikke Folk nok i den til, at nogle kunde pericliteres ved at sende dem til Vestkysten. — Ogsaa Rigsmarsken afleverede sin Pointe i en Efterskrift:

»Jeg nærer ingen Tvivl om, at Fjenden nok vil tentere en Undsætning af Ribe, dersom Ds. Højærv. Durchl. vil op-

*) I Geh. Arch. Chr. IV. Hist. Pk. 92. — Opgjørelsen er trykt i Fyns St. lit. Selsk. Aktstykker II, 124.

holde Dem længe foran denne Stad; hvis Ds. Durchl. derimod vilde drage sig hen imod os, skulde jeg gjøre mit Yderste for at succurrere Ds. Durchl. og at opsøge Fjenden.«

Det var visselig ikke grebet ud af Luften, naar Rigsmarsken her talte om »at periclitere sine Tropper« ved at sende dem fra Øst- til Vestkysten, lige saa lidt som det var nogen tom Frygt, der kom til Orde i Postscriptets Formening om, hvad Wrangel vilde gjøre, hvis Prinsen længe vilde blive »staaende foran denne Stad«; thi den svenske Fører var en snild, virksom og mobil Mand, som ikke vilde have betænkt sig to Gange paa at gjøre Indhug, hvis han havde haft mindste Nys om, hvad der gik for sig 18 (20) Mil syd for hans Lejr, eller om den Uforsigtighed, hvormed Prinsen i Juledagene slog sig til Ro paa Sletten øst for Ribe med et Rytteri, som var det svenske underlegent.

Det er et Træk af Jydernes trofaste Tavshed, som vel er værd at optegne, at Wrangel intet fik at vide. Prinsen kunde jo sagtens med sin uhyre Overmagt holde Slottet saa tæt omringet, at Mortaigne intet Bud kunde sende til Wrangel om, at Holstener-Hæren paabegyndte Belejringsarbejder. Om Rigsmarsken fik Underretning herom, er uvist; men han kunde vel tænke sig dertil, siden Prinsen ikke fulgte hans Raad og kom tilbage; det maa have været en Uge fuld af pinlig Spænding for ham, thi først efter Nyaarsdag 1645 indløb Prinsens Sejrsberetning af 31te Decbr. 1644:

»Vi kom lykkelig til Ribe med de Os undergivne kgl. Tropper den 22de ds. Fjenden havde rømmet Byen, i hvilken vi dog gjorde omtrent 50 Fanger, og han havde retireret sig ind i Slottet. Byen besattes af vore, og ved en fremsendt Trompeter lod Vi den paa Slottet kommanderende, svenske Oberstløjtenant Mortaigne opfordre til Overgivelse. Denne samlede sit temmelig store Officerskorps til Krigsraad, som opiniastrerede, at det skulde komme ad

extrema. Nu blev alt gjort rede til Storm, og den 30te ds. blev Slottet besteget efter en temmelig kraftig Modstand, som tilføjede os ganske følelige Tab. Dér toge vi Estandarter, nedhuggede Officererne og de menige, hvorom I vil se det nærmere af hoslagte Designation.*)

Da Vi samme Dag modtoge naadigst Ordre**) af Vor hjærteelskede Herre Fader, kgl. Mayestæt til Danmark-Norge, om at gaa tilbage til Østsiden, navnlig til Kolding, hvis Vi havde Ryggen fri og vare sikre paa at beholde den dækket, ligesom ogsaa et Tilsagn om fra Eder at faa yderligere Tilskud til Konjunktionen, ud over de af Eder forhen specificerede 1000 gode Knægte, 500 Hestfolk og 150 Traguner***), saa begjære Vi nu naadel. af Eder snarest mulig at vorde underrettede om den Styrke, I vil yde Os ud over de nævnte Tal, om hvor snart den kan komme til Os, og om paa hvilket Sted I mener, at Konjunktionen bedst lader sig iværksætte, for at Vi, i Henhold til kgl. Mayst. naadigste Ordre, betids kunne bryde op her fra og avancere til bemeldte Sted. Afventende dette, forblive Vi Eders velbevaagne etc. Friederich.«

Den glimrende Sejr, hvorom dette Brev melder, og som Enevældets Historieskrivere****) have smykket med en Antydning af, at den ærkebiskoppelige Kriger, lig en anden Absalon, i egen Person, med blottet Værge, var med i Stormangrebet, belyses godt ved en Beretning af 26de

---

*) Det er uden Tvivl en Kopi af den, som haves i det før omtalte Aktstykke, udg. af Fyns Stifts lit. Selsk S. 124 i 2. Samling.

**) Her sigtes til Kongens Brev af 23de Decbr. 1844.

***) Her frafalder altsaa Prinsen selv sin ofte gjentagne Klage over at have faaet færre Folk, end Bille havde lovet ham, ja han erkjender endog at have faaet 150 Dragoner (beredne Infanterister) ud over det tilsagte Tal.

****) Først og fremmest Slange; jvfr. denne Afhandlings Slutning.

Decbr. 1645 fra Oberstløjtenant Henrik Sandberg, Føreren for de 500 udvalgte Folk af gamle jyske Regiment, hvori det bl. a. hedder, at hans Folk foran Ribe »have haft en lige saa vanskelig Approche til Slottet som det holstenske Infanteri, og at ingen skal tillade sig at sige andet om dem, end at de i fuldeste Maal have gjort deres Skyldighed, selv om de ikke se saa godt ud og ere saa godt paaklædte som de tyske Knægte.

Hvor stærk Fjenden paa Slottet var, kan ikke siges saa nøje; men det tør antages, at der var 150—160 Mand i Vaaben. Saa vidt vides, ere kun nogle Drenge tagne til Fange, og det maa staa hen, om der var mere end et fuldtalligt Regiment med i den afgjørende Storm; ligeledes, hvor mange af vore der faldt, men vist er det, at vort Tab er ulige større end Slotsbesætningens, der skød som rasende og drukne.«

Sejr var der altsaa vundet, oven i Kjøbet en dyrekjøbt, og den holstenske Hær kunde fornuftigvis nu kun gjøre et af to: enten gaa mod Randers, efter at have opfordret Rigsmarsken til Medvirkning i dette Forehavende, hvorved Wrangel altsaa vilde finde saa vel Øst- som Vest-Kystvejen spærrede for sin Marche mod Syd, — eller gaa tilbage til Kolding, for der fra i Forening med Rigsmarsken at komme Wrangel til Livs ad Østkystvejen; men hvad den end valgte at gjøre, gjaldt det om at tage hurtig Bestemmelse, thi med hver Time, der gik, voxede Sandsynligheden for, at Wrangel kunde faa Underretning om det skete og blive den angribende, medens det heldigste jo aabenbart var, om han kunde blive overfaldet paa Flintebjærg saa uforvarende, at ikke alle hans Folk fik Tid til at komme i Sadlen. Dette stod ikke ganske klart for det holstenske Generalat; dets Medlemmer deliberercde om, hvorledes Sejren bedst lod sig udnytte — — og Tiden gik. — Imidlertid aflægge vi et Besøg paa Frederiksborg den 29de Decbr.

Rigsmarsken havde selvfølgelig indberettet til Kongen,

at Prinsen den 22de Decbr. 1644, fra Hovedkvarteret en Mil paa denne Side Ribe, havde forlangt yderligere Forstærkning af ham, og herpaa finde vi Kongen svarende saalunde*):

»Til den trofasteste, Vor og Rigens Marsk. Indlagte vil oplyse Dig om, hvad der angaar Vor Søn, Ærkebispen af Bremen etc.; det vil klarligen vise Dig Vor Hjærtens Mening, hvorved Vi faar lade det bero. — Det vil ganske vist være umuligt her at være saa nøje underrettet om alle Omstændigheder, som burde have Indflydelse paa Vore Resolutioner, at det bliver gjørligt her fra at give bestemt Ordre i alle Tilfælde; det maa derfor overlades til Din og det samlede Krigsraads modne Overvejelse at bestemme, hvad der i givne, vigtige Øjeblikke kan være at gjøre. Men da Vi erfare, at Vort Kavalleri, selv om det blev fuldstændig samlet, dog ikke kan blive bastant mod Fjendens, til Dels fordi det, efter hvad Du jo véd, har en Mængde syge og lider af mange Mangler, saa bliver det nok bedst, at Hs. Kjærlighed, Ærkebispens Tropper retirere, og at Du gaar tilbage til Fyn med Dine overskibede Tropper.

Tilstødte der Vort Kavalleri et Uheld, hvad Gud forbyde, saa vilde et saadant kun alt for let blive Os til større Skade, end en mulig Sejr kunde vorde Os til Gavn; og Du har jo selv indrømmet, at der ikke lader sig udrette noget mod Fjenden, uden at man riskerer meget. — Da nu det indtræffende Frostvejr gjør Marsklandene tilgængelige og passable, saa bidrager ogsaa det til, at Vi tage den Beslutning, som Du nu kjender, og hvorefter Du Dig haver at rette. Frederiksborg den 29de X bris 1644.«

P. S. Med unaadig Forbavselse har Vi hørt af Vore Rigsraader, at Vore Soldater have huseret ilde og udøvet

*) Dette Brev af 29de Decbr. 1644 haves trykt S. 122 i Fyns St. lit. Selskabs Aktstykker II.

Her er det oversat fra den tyske Skrivelse i Geh.-Archivet.

adskillige grove Excesser i Vort Amt Kolding. Af hoslagte vil Du se, hvad Vi i saa Henseende have beordret Hs. Kjærlighed, Vor Søn. Men da det kan forudses, at man, som sædvanlig, vil søge at undskylde Gjerningsmændene med at sige, at de vare uvidende om, hvad de gjorde, saa er det Vor Vilje, at Du inkvirerer flittelig, i det mindste blandt de Officerer, som boede nærmest ved de Steder, hvor Exorbitantierne forøvedes, og at Du fremmer Afstraffelsen, saafremt Konjunktionen skal kontinuere, samt underretter Hs. Kjærlighed og Os om alt, hvad Du monne opdage. — Givet ut in literis. — Christian.«

Ved dette Brev*) laa altsaa følgende:

»Højærværdige, højbaarne Fyrste, venlige, kjære Søn. Ogsaa uden Vor Formaning og Paamindelse er det Eders Kjærlighed fuldelig bevidst, hvor meget Konservationen af de Eders Generalat undergivne Tropper ligger Os og Vore Lande paa Sinde.

Skjønt Vi ikke nære den ringeste Tvivl om Eders Kjærligheds Os bekjendte, rosværdige Forsigtighed, saa kunne Vi dog ikke undlade at give Vor Omhu et nyt Udtryk, i det Vi, maaske til Overflod, minde om et og andet, der kan være fornødent. I Særdeleshed ville Vi ven- og faderligt udtale Haabet om, at intet sker i øjeblikkelig Hidsighed, Hast og Ubetænksomhed, men at enhver Ting bør overvejes vel og nøje, under moden Deliberation i Krigsraadet, til hvilket I bør tilkalde Vor Rigsmarsk, den trofaste, kjære Anders Bille, hvem Vi, næst efter og under Eders Kjærlighed, have anbetroet den højeste Kommando over samtlige, saa vel holstenske som danske, konjungerede Tropper, tillige med de til enhver Tid nærmest forhaanden-

*) Findes i Fyns lit. Selskabs Aktstykker S. 121, 2den Samling. Er her, ligesom alle de andre Breve oversat fra de tyske Skrivelser i Geh. Archivet.

værende andre Rigens Raader og de jyske Kommissærer dels for større Sikkerheds Skyld, dels for at Udvexlingen af Anskuelser kan blive fyldigere, Overvejelserne kunne vinde i Modenhed, og endelig for at den næsten ødelagte Krigs-Disciplin atter kan komme paa Fode. — Fra paalidelig Kilde bliver det Os meddelt, at man næsten træder al Respekt under Fødder, og at Vor egen Soldateske bærer sig ad, ikke som om den blev underholdt af Os til Værn for Landet, men som om dette var abandonneret til dens Rovlyst; den skal ikke engang sky Kirkeran, Plyndring hos Byernes Præster, blandt hvilke det især skal være gaaet ud over dem i Kolding, — men den har endog vovet at spolere Vor Rigsmarsks Logemente; dette have Vi ikke villet undlade at notificere dig, for at der kan blive indført tilbørlig Opsyn. — De høje og lave Officerer skulle staa til Ansvar og Gjerningsmændene belægges med den dem ved Krigsretten tilkjendte Straf, saa at Eders Kjærlighed dermed maa kunne undskylde sig over for Landet og enhver deri og forblive i Nydelsen af almindelig Velvilje. — For at Vi kunne have desto klarere Syn paa disse og andre Ting, ville Vi naadeligen, at der skal holdes og føres rigtige Protokoller over alt, hvad der daglig sker, og at disse skulle sendes over til Os med enhver Post. — Vi have end videre bragt i Erfaring, at Eders Kjærlighed, paa Efterretningen om, at Fjenden havde til Hensigt at undsætte Ribe, har begjæret flere Tropper af Rigsmarsken; med Hensyn dertil udtale Vi, at der bør gaas frem med Forsigtighed efter Vor tidligere Ordre, saa at intet hazarderes eller bliver paabegyndt sans raison, tilmed da et Uheld, som mulig kunde ramme Eders Kjærligheds Tropper, vilde tilføje Os langt større Fortræd, end Fjendens Ødelæggelse kunde gjøre Os Gavn.

Hvis De derfor ikke er ganske vis paa at have Ryggen fri eller godt dækket, eller De ikke har en aldeles paa-

lidelig Efterretning om, at Fjenden kan angribes med Raison, saa at De tør haabe at vinde en Avantage over ham, saa ville Vi, især da det nu træffer ind med haard Frost, hellere have, at De med Deres Tropper skulle vende tilbage til Marsklandene og have vaagent Øje med, om der ikke skulde være noget at udrette ved Christianspris, paa Femern, eller i en af de andre, Dem bekjendte Henseender. I dette Tilfælde maa det dog omhyggelig iagttages, at Rigsmarskens Folk kunne komme sikkert tilbage til ham, naar Eders Kjærlighed ikke har nyttig Brug for dem. — Ved Eders Retraite maa det særlig overholdes, at Rytteriet bliver holdt uden for Marsklandet, saa længe som muligt, for at det kan indhente de paalideligste og nyeste Nyheder om Fjenden, men under det nuværende Frostvejr bliver Marsklandets Defension dog Hovedsagen.

Dette have Vi ikke villet undlade ven- og faderligt at tilføje, i det Vi sluttelig flitteligen anbefale Eder i den guddommelige Varetægt. — Christian.«

Analysen af dette Aktstykke er let gjort. Kongen har nu set tilstrækkelig ind i det holstenske Generalats Krigsraad: det har ikke turdet gaa sammen med Rigsmarsken ad Østvejen mod Wrangel og vover heller ikke, under Anders Billes Medvirkning, at gaa fra Ribe mod Randers; den holstenske Hær er i betænkelig indre Forfald, og dens Generalat maa anraabe Bille om Hjælp, hver Gang Rygtet fortæller, at nu kommer Wrangel. Det gjælder kun om at forebygge endnu større Skandale. Det kunde ske derved, at Prinsen og Bille med deres Hære byttede Roller, men at værne om Fyn med den holstenske Hær vilde nok være det samme som at sætte Ulven til at passe Faar. Det kunde ogsaa ske derved, at Prinsen og Rigsmarsken byttede Kommando, men afset fra det usædvanlige og maaske utilstedelige i, at sætte Danmarks Rigens Marsk til Fører for den holstenske Hær, vilde det i dennes

Øjne være en Straf, der ramte Prinsen næsten lige saa følelig, som om denne blev stillet under Rigsmarskens militære Formynderskab. Og Sønnens Anseelse maa for enhver Pris ikke forringes, lige saa lidt som hans militære Selvfølelse bør knækkes, thi han er Landets vordende Konge; paa hans af Vellevned og Udskejelser næsten ødelagte, ældre Broder Christian (V) kan den snart 70aarige Konge ikke bygge noget Fremtidshaab. Det er dynastiske Interesser, som i dette Øjeblik faa større Betydning end Hensynet til en anstændig Krigsførelse og Landets deraf afhængige Stilling ved den kommende Fredslutning. Derfor maa de alvorlige militære Bebrejdelser, som ligge Kongen paa Læben, afstumpes, og der maa gjøres gode Miner til slet Spil. — »Konjunktionen« eller Billes og Prinsens forenede Virksomhed for at gjøre det af med Wrangel, eller for i det mindste at gjøre Ende paa hans Udsugning af Jylland, har staaet for Kongen som en god Lejlighed til at skaffe den hidtilværende tysk-bremiske Hertug-Ærkebisp sine vordende Undersaatters Agtelse og Kjærlighed. Kongen har stolet paa, at Krigsraadet vilde bøje sig for Rigsmarskens Indsigt og Myndighed, og at Sejren, som aabenbart maatte blive Frugten af Billes Plan, naar ikke særlige Uheld stødte til, vilde komme til at omstraale Prinsen, naar denne traadte frem som »de konjungeredes« øverstbefalende. I denne Beregning har Kongen glemt at tage Hensyn til de holstenske Føreres Mangel paa Syn for, hvad der baadede Landet bedst: de sluttede fra sig selv til den danske Rigsmarsk, fra deres Betragtning af den holstenske Hær som værende til nærmest for Holstens Skyld, til at Anders Bille, som en af den danske Adel valgt Embedsmand og som fynsk Godsejer, ikkun brugte Hæren ved Lillebælt til Fyns, ikke til hele Danmarks Forsvar. Vi have set den mest kortsynede Lokalinteresse gjøre sig gjældende i General Baurs og Kaptejn Brockdorfs Under-

handlinger, og allerede igjennem dem have vi fornummet Umuligheden af at forlige de hinanden grundmodsatte, strategiske Anskuelser, som Prinsen og Rigsmarsken repræsenterede. Det var groet fast i Holstenernes militære Bevidsthed som en Trosartikel, at Marsklandet opvejede Danmark, og de bleve fanatiske over for den Sandhed, at Danmarks Tyngdepunkt laa i Kjøbenhavn, for hvis Skyld Fyn maatte forsvares som det vigtigste Forværk.

Ved Riberhus' Erobring paa dette Tidspunkt var den holstenske Fanatisme bleven vitterlig, og Kongen maatte opgive ethvert Haab om at se Billes Myndighed gjort gjældende i Krigsraadet; fra dette Øjeblik var det altsaa rigtigt at lade de to Hærbestanddele gaa hver sin Vej — og lade Wrangel udsuge Jylland til sidste Blodsdraabe.

Des værre gav Kongen sin korrekte Befaling et uheldigt Tillæg, i det han for Prinsen antydede de militære Opgaver, med hvis Løsning han herefter burde sysselsætte sig og sine Folk; ved at opstille dem saae det ud, som om han havde givet den holstenske Anskuelse Medhold; som om det fra nu af ogsaa var hans Mening, at Danmark skulde forsvares i — Ditmarsken! Det er denne Læresætning, som bar sin første bitre Frugt i 1657, thi Prinsen forstod sin Faders Skaansel som en Anerkjendelse. Hengivelse til Lærdom og Formalitet, der gjorde ham behagelig for sin Hustru og for Tyskerne i Almindelighed, havde sløvet hans Sans for Billes Advarsel som for den faderlige Ironi.

Over for dette store Misgreb af Kongen bliver det af underordnet Betydning, at han ikke har kunnet løsrive sig fra et taaget Haab om at kunne kommandere sin Hær paa en Afstand af mindst to, og i Gjennemsnit 3 à 4 Dages Rejse, altsaa med et Tidstab af 4, 6 ja 8 Dage eller Døgn for hvert nyt Træk. — I Foraaret 1644, da han gjorde sig til Admiral, havde han erkjendt at være bleven for gammel til at føre en Landhær i Felten, og i

det sidste Brev til Rigsmarsken se vi ham erkjende det umulige i at lede Hæren fra Frederiksborg, men at drage den logiske Konsekvens af disse Erkjendelser saae han sig ikke i Stand til.

Hans Adfærd ved at undlade at gjøre Rigsmarsken til Generalissimus synes ikkun at kunne forklares ved en vis Frygt for, at denne, ligesom enhver anden dansk Adelsmand, vilde fordre Prinsens militære Abdikation som en ufravigelig Betingelse, og deri har Kong Christian vistnok haft Ret.

Han gav Rigsmarsken Myndighed til Indblanding i den holstenske Hærs indre Affærer for at bringe den der dybt nedsunkne Disciplin paa Fode igjen, men hans Udtryk i Postscriptet: »saafremt Konjunktionen skal kontinuere«, indeholder en Alvorstanke, som viser, hvor meget det har knebet for ham at give Rigens Marsk en saa tarvelig Oprejsning for lidt Overlast som den, selv at turde opsøge sine Injurianter og lade dem straffe.

I Rigsmarskens visselig ikke let erhvervede Holdning over for Prins Frederik, se vi paa en Gang Udtrykket for den danske Adels Stemning mod Holstenerne og for dens Respekt over for Kongen, dens Villighed til hellere at lide med og for ham, end at gjøre den gjæve Mand, i hvis Skole den var opdragen, imod paa hans gamle Dage, da ikke blot Regeringens Byrde, men ogsaa tunge huslige Sorger bøjede ham mod Graven.

Prins Frederiks Optræden under dette Felttog kunde ikke andet end give den danske Adel god Grund til at gjøre hans Tronbestigelse som Frederik den 3dje afhængig af hans Underskrift paa den haardeste Haandfæstning, som havde været forelagt nogen dansk Konge; thi et Brev som det, Prinsen skrev til Bille fra Ribe paa Aarets sidste Dag, har jo alene maattet være tilstrækkeligt til at stemple ham som en umyndig, mod hvis Uselvstændighed Adelen nødvendigvis har maattet sikre sig; saa meget for-

underligere bliver det da rigtignok, hvad O. Vaupell har gjort opmærksom paa*), at Kongen ikke i Haandfæstningen blev tvungen til at fraskrive sig Retten til i Krigstid at være Hærens øverste Chef.

*) O. Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie, S. 20.

(Sluttes).

Fr. Meidell.

Af Rists Livserindringer.

(Forts.)

VI.

Ophold i Hamburg 1808—1812.

»I Januar 1808 besøgte jeg først min tidligere Chef, Rosenkrantz, paa hans skjønne Gods Rygaard. Den livlige, i alle Verdensbegivenheder ivrig deltagende Statsmand, der for Øjeblikket levede ensomt paa sin Gaard, og hans velvillige russiske Gemalinde modtoge mig som en frisk Fremtoning fra den store Verdensskueplads og som en gammel Ven. Jeg mærkede, at den gamle Modsætning mellem det danske Moltke-Rosenkrantz'ske og det tyske Bernstorff-Reventlowske Parti ikke havde tabt sig, og brav og aaben, som Rosenkrantz i alle Livsstillinger har víst sig, ytrede han sig ogsaa til mig om disse Forhold, skjønt det var ham vel bekjendt, til hvilken Side jeg hørte ved Fædreland, Tilbøjelighed og Forbindtlighed. — Fra Rygaard tog jeg til Trolleborg, hvor jeg ikke mere fandt den gamle Grev Ludvig; Patriarken hvilede under Kirkegaardens høje Træer, men hans Aand levede endnu i den lille dannede Kreds, der samlede sig om den ærværdige Moder.« — —

»I Flensborg saae jeg i Marts de franske Troppers Gjennemmarche. Den 12te og 13de kom Spanierne under

min gamle Ven La Romana. Han havde tilbragt Vinteren i Hamburg med Prinsen af Ponte Corvo, paataget sig en søvnig og ligegyldig Mine og vundet Marskalkens Tiltro ved ubetinget Opofrelse af sin Personlighed; i øvrigt havde han levet mere i Bogladen end paa Paraden og Exercerpladsen og saaledes vundet Ry som en lærd Ubetydelighed. Paa den Dag, da man ventede den første Afdeling af Regimentet Guadalajara, kjørte jeg med min Ven Thaden, hos hvem jeg var i Besøg, Tropperne i Møde. Som Husfoged skulde han fordele og indkvartere Tropperne, og jeg, der vel var det eneste Menneske i Flensborg, som kunde tale Spansk, havde lovet at hjælpe ham. Der kom da paa den flade, kolde Vej de vakre Spaniere dragende, som af en ubændig Ærgjerrighed og en vældig Haand vare forslaaede fra det dyrebare Fædreland til de nordiske Lande. I Spidsen red en Don Quixote-Typus, den gamle Oberst Delevieillenze, efter ham Regimentet uden Hensyn til militær Holdning, paa den besynderligste Maade udstafferet mod Kulden, knurrende og klagende, i skarp Modsætning til Franskmændenes tavse og faste Holdning. Om Aftenen d. 13de Marts kom La Romana og blev indkvarteret hos den rige og stolte Borgemester Thorstraeten. Jeg søgte ham dér og havde en underlig Samtale under fire Øjne med ham. Hadet mod Franskmændene og deres Kejser laa tungt paa hans Hjærte, som i hvert fortroligt Ord truede med at sprænge sine Lænker og til sidst gav sig Luft i ironiske Galskaber. Et uhyggeligt forstyrrende Element var forplantet til Danmark ved disse uvillige, højhjærtede fremmede. Kun Kejseren, der fra Begyndelsen havde misforstaaet Spanien og Spanierne, fordi han ikke forstod at regne med moralske Elementer, følte det ikke; endnu mindre hans hjærteløse Feltherre, der kun tænkte paa sig selv; han havde borget ham for Spanierne, som han troede at have vundet ved skjønne Taler og affektert Tillid.

Den 13de Marts var ogsaa for Landet en mærkelig

Dag; thi paa den endte Christian den 7de sin lange Regering og sit ødelagte Liv. — — — Han døde i et skæbnesvangert Øjeblik, paa Tærskelen til den fordærvelige Krigsepoke, i hvilken dels ved ulykkelige Omstændigheder, dels ved Egensind og Uforstand de gamle gunstige Forhold bleve ødelagte og den ene Krone blev reven fra den anden for at sættes paa den plebejiske Nabos Hoved. Navnet Konge, uindskrænket Arvekonge og Herre, øvede sin Trolddom, og fra nu af faldt de gavnlige Skranker, som Vedtægt mere end Forfatningen havde sat for Egenviljen ved Ministerraadets Indflydelse. Et Kabinet, denne farlige Form, blev oprettet, Statsraadet tabte sin Betydning, og hvad den gamle Bernstorff aldrig vilde have taalt, kunde nu ske: hvad Regenten ikke vilde have vovet, blev muligt for Kongen. Haardt vant, mishandlet og forsømt i sin Barndom og derfor tilgængelig for Mistro, med ingen anden Dannelse end Forretningskyndighed fra sit 16de Aar, jævn i sine Sæder, stræng mod sig selv, utrættelig arbejdsom, retfærdig og billig af Naturen, undselig og haard i sine Former, hængende fast ved det uindskrænkede Herredømme, men folkevenlig af Sindelag — saaledes besteg Frederik den 6te sine Fædres Trone.« — — —

»Efter at jeg i nogle Maaneder havde nydt Privatlivets Behagelighed, blev jeg i Maj udnævnt til Chargé d'affaires i Hamburg. Jeg gjorde her først min Opvartning hos Prinsen af Ponte Corvo som den højstkommanderende General, og jeg maa tilstaa, at jeg sjælden har truffet en i sit Ydre betydeligere Personlighed; hans fine Anstand, Snakkesalighed og Bonhommie gjorde ham vel lidt blandt Tropperne og i fremmede Lande. Han hørte til den Moreau'ske Skole og stod, trods sit Svogerskab til den kejserlige Familie, i skarp Opposition mod Kejseren og endnu mere mod dennes blinde Redskab, Marskalk Davoust, som havde Magten i Sydtyskland. Derefter hilste jeg paa Borgemestrene og andre Hamburgere, som alle modtoge

mig med stor Velvilje og Tillid, uagtet man ikke havde nogen Forkjærlighed for Danmark; men mig betragtede man halvt som en Landsmand. — — Bourienne, den franske Sendemand, har jeg allerede omtalt. Han havde været Bonapartes Meddiscipel og i lang Tid hans fortrolige Privatsekretær, men var bleven fjærnet paa Grund af slette Streger, og fordi Dusbroderen vel blev besværlig for Kejseren; han var bleven sendt til Hamburg, hvor Oprettelsen af en fransk Toldlinje og de nye ubestemte Forhold tilbøde udmærket Lejlighed til at berige sig. Denne benyttede han da ogsaa af alle Kræfter. I øvrigt ligesom i aaben Opposition mod Kejseren og hans Regering, smigrede han Hamburgerne, der holdt ham for deres Skytsaand og med Fornøjelse bragte rigelige Ofre, fordi han begunstigede Snighandelen. Han var lige saa klog og dygtig som ryggesløs; om ham samlede sig Jøder, Aagerkarle, Svindlere, Spillere, og han forstod at bruge dem alle, ligesom de brugte ham. Hans Fortællinger fra Revolutionen og fra Felttogene i Italien og Ægypten, som han havde oplevet i Bonapartes fortroligste Omgivelse, vare højst tiltrækkende; men jeg besøgte sjælden hans Hus, der var mig forhadt som en Lasternes Hule. Han søgte heller ikke meget mig, fordi han holdt mig for utilgængelig; desuden var han ikke vel stemt mod Danmark.« — —

»Jeg mærkede snart, at jeg i Hamburg havde faaet en ganske anden Forretningskreds end i mine tidligere Stillinger. Her var der ikke Tale om store umiddelbare politiske Forhold, men om en Mængde smaa Grænse- og Jurisdiktionsforhold, Undersøgelse af Passer o. s. v. De nye Forhold til det franske Toldvæsen og de franske Militærmyndigheder indtoge dernæst en stor Plads i mit Hverv. Toldvæsenet var blevet en frygtelig Landeplage for Hamburg og dets Naboer; det havde uden Hensyn til andres Rettigheder tiltaget sig Udøvelsen af sin Tjeneste paa hele Elben, hvor Kolonialvarernes højt stegne Priser

daglig foranledigede utallige Defraudationer, Konfiskationer, Stridigheder med vort Militær og holstenske Undersaatter og Klager over holstenske Embedsmænd. Medens store Skibe og umaadelige Partier Kontrabande med en Skamløshed, der viste den franske Kolosses raadne Grundvold, løb ud og ind mod en Afgift til Bourienne og de franske Marine-Kommandanter, blev der ofte gjort et forskrækkeligt Spektakel over en lille med Sirup ladet Baad eller nogle Pund Kaffe og Sukker, der fra Altona vare førte ned ad Elben: der blev afgivet ildesindede Beretninger til Kejseren, sendt truende Noter til Kjøbenhavn, og dér anvendte man saa imod bedre Overbevisning haarde Tvangsforholdsregler, der maatte lamme alt Samkvem, mod sine egne Undersaatter, blot for at Danmark kunde vise sig som en tro Forbundsfælle eller rettere Haandlanger. Lige meget hjalp det: aldrig blev denne Underdanighed lønnet med Tiltro; man troede i Frankrig ikke paa en ærlig Hengivenhed, og et medlidende Smil var vel den højeste Løn for Opofrelser, der skadede den danske Regering hos dens egne Undersaatter og forbitrede Evropa mod Danmark. De danske Kaperes og Priseretters Fremfærd bidrog ikke lidet til den Ugunst og Ligegyldighed, som sex Aar efter bragte Danmark til Undergangens Rand. Af disse Forhold opstod der for det hamburgske Gesandtskab som Mellemled imellem de danske og franske Myndigheder en Masse højst fortrædeligt Arbejde, hvorved der maatte anvendes den største Forsigtighed for ikke at volde noget Anstød og paa én Gang at iagttage Regeringens Værdighed og Undersaatternes Interesse. En Tid lang var jeg saa lykkelig at kunne tilfredsstille disse Fordringer, især siden den fordomsfri og kraftige Blücher kort efter min Tiltrædelse var bleven udnævnt til Overpræsident i Altona.

Foruden alle disse Forhold indtog ogsaa den politiske Korrespondens en betydelig Plads blandt mine Forretningspligter. Gav end Staten Hamburg kun ringe Stof til Ind-

beretninger, ydede Begivenhederne i Tyskland og det øvrige Evropa desto mere. I Hamburg, hvor flere Handelshuse vidste at forskaffe sig alle vigtige Efterretninger saa tidlig som muligt, kunde man vinde en Oversigt over Dagens Nyheder og deres Sammenhæng, som dels kunde tjene til at berigtige Gesandtskabernes ensidige Beretninger, dels til at foregribe dem ved større Hurtighed. I Begyndelsen forøgedes mit Arbejde meget ved, at jeg maatte chifrere og derved, at de fleste sydlige Gesandtskaber fik Befaling til at sende deres Beretninger til mig, for at jeg kunde gjøre Udtog af dem og indsende disse til det udenlandske Departement i Steden for selve Beretningerne. Man frygtede nemlig for, at engelske Krydsere skulde opsnappe Korrespondancen, men da der i et helt Aar ikke indtraf et eneste Exempel derpaa, blev denne Indretning taget tilbage og Chifreringen opgivet.« — —

»Da jeg var den første i Hamburg, der af officiel Kilde modtog Efterretningen om Spaniernes Flugt red jeg, i Hjærtet glad, udvortes betænkelig, til Bouriennes Landsted for at bringe ham det slemme Budskab. Har jeg nogen Sinde set en Djævel le, var det her: han, hvem al Forvirring og Ulykke syntes velkommen, og som hadede Kejseren og Feltherren, kunde næppe skjule sin Skadefryd. Ponte Corvo, der havde ladet de spanske Tropper alene paa Øerne og selv kun havde aflagt et kort Besøg ved Hæren, modtog Efterretningen i Søbadet ved Travemünde, hvor han nød Livet i lystigt Selskab. Ved sin Tilbagekomst til Hamburg klagede han bittert over La Romanas Forræderi og Utaknemmelighed; men faa kunde føle med ham, og han maatte være glad ved, at hans Herre ikke straffede hans utilgivelige Forsømmelighed.« — —

»Den 27de April 1810 modtog jeg en af begge Brødrene Bernstorff undertegnet Depeche af følgende Indhold: »Da et kongeligt Reskript til Departementet angaaende Udstrækningen af Forbuddene mod Udførselen af Kolonialvarer indeholder følgende« — en Irettesættelse for ukaldet at have indblandet mig i den indre Forvaltning —, »se vi os, uden at have Kundskab om de enkelte Tilfælde, hvortil de allerhøjeste Ytringer maatte sigte, forpligtede til herved at give Dem Meddelelse herom.« Anledningen hertil var, at jeg havde klaget over en Kjæltring, der benyttede sin Stilling som Formand for den saakaldte Udførselskommission i Altona til frække Udsugelser. Brødrene Bernstorff misbilligede den mig tildelte Irettesættelse, og den blev den nærmeste Anledning til, at de søgte deres Afsked. Allerede i længere Tid havde Grev Christian Bernstorff følt sig utilfreds med at skulle blive et viljeløst Redskab, hvor han troede sig selv ansvarlig; han tjente Danmark og Kongen personlig med Enthusiasme, men hans Stilling var nu bleven ham utaalelig. Hans Efterfølger blev Rosenkrantz, der for Øjeblikket opholdt sig i Paris for at lykønske Kejser Napoleon til hans Formæling. Personlig viste han mig siden altid den største Velvilje og Tillid; men der kunde endnu mindre end før være Tale om en kraftig og værdig Holdning lige over for Frankrig. Jo mere Napoleon udbredte sin Magt mod Nord, desto større Hensyn maatte Danmark jo ogsaa tage for i det mindste at gjælde for en hengiven Forbundsfælle, hvorom man i Paris undertiden foregav at tvivle. Det blev nødvendigt at bringe Udførselsforbuddene fra de danske Stater i Overensstemmelse med de franske Indførselsforbud, for at i det mindste Yndlingspaaskuddet til at gribe videre om sig kunde mangle, og det var ofte min haarde Pligt at gjøre opmærksom paa de daglig brudte Forordninger af denne Slags og bringe nye i Forslag.

Da Napoleon henimod Aarets Ende ved den berygtede Tarif tilegnede sig Tredjedelen, Halvdelen eller to Tredje-

dele af alle Kolonialvarer, der fandtes paa Fastlandet i hans Rækkevidde, maatte de utallige Ladninger paa amerikanske Skibe, som vare landede i Tønning eller Kiel, inden en kort Frist føres inden for den franske Toldlinje, og i denne Tid rumlede Vejen fra Tønning af Fragtvogne; Tusender gik tabt under den tumultuariske Transport, for mange Tusender blev der stjaalet, Bønderne fra det halve Holsten lode deres Marker udyrkede og kjørte Fragt for umaadelige Summer, men til uendelig stor Skade for Landet. Om Natten holdt Hundreder af Fragtvogne uden for Hamburgs Porte, og Bomuldsflokkerne laa spredte i Sneen. Uhyre Tog af Fragtvogne slæbte saa den røvede kejserlige Part videre til Frankrig.« — —

»I December udkom det Dekret, hvorved foruden andre Lande de tre Hansestæder bleve indlemmede i det franske Rige. — — I Kjøbenhavn ramte det som et haardt Slag; i det første Øjeblik vidste man ikke, hvorledes man skulde stille sig, det maatte først vise sig, og man ønskede ivrig at finde en Form, hvorunder jeg kunde blive paa min Post; »ingen anden,« udtalte man venlig fra oven, »var i Stand til saa godt som jeg at fjærne Vanskelighederne, afvende Farerne og vinde de nye Øvrigheders Tillid.« — — Efter den sørgeligste Jul, man i mange Tider havde oplevet i Hamburg, fulgte et endnu sørgeligere Nyaar. Hamburg var bleven en fransk Stad; men der gaves ingen Øvrigheder. Overgangen dannede et allerede i November dannet Conseil special, hvori Grev Compans, Chef for Davousts Generalstab, var Sjælen. Det var en lille tør, jævn og skarpsindig Mand, med hvem jeg stod mig godt. Efterhaanden kom nu de nye Øvrigheder, først to Statsraader: Grev Chaban, en værdig, mild Olding, vel sindet mod Staden, men fejg og afmægtig som alle andre lige over for den store Mand, og Faure, en forhenværende Jakobiner. Under Fyrsten af Eckmühls Forsæde skulde disse to danne en Regeringskommission til de nye Departementers Organisation. Derpaa kom

Præfekten for Elbmundingernes Departement, Baron de Coninck, en retskaffen Mand, noget ubehjælpelig og ængstelig; endelig Baron de Serre, første Præsident for den kejserlige Domstol, utvivlsomt den mest udmærkede af dem alle; 1818 blev han Minister.

I Begyndelsen af Februar 1811 kom Marskalk Davoust, Prins af Eckmühl, der var udnævnt til Generalguvernør. Rædsel gik forud for ham, og jeg troede at skulle møde en Alba, da jeg den 10de Februar begav mig til Guvernementshotellet; men i dets Sted fandt jeg en anselig, fed Mand med bred Ryg, glat Ansigt, skallet Hoved og et mere venligt end strængt Udtryk. Paa min Henvendelse til ham svarede han paa en for mit Hof smigrende og for mig forbindtlig Maade. Jeg havde modtaget en Udnævnelse til kongelig Kommissær hos Regeringskommissionen, og Marskalken erklærede, at jeg i denne som i enhver anden Egenskab altid skulde være ham velkommen. D. 2den April blev jeg dernæst med forøget Gage udnævnt til Generalkonsul i de tre forenede Departementer med Titel af Gehejme-Legationsraad; den 28de Januar var jeg bleven Ridder af Dannebrog.

Davoust var en mærkelig Mand. Hans grænseløse Ærbødighed og Hengivenhed mod sin Herre var ikke blot Maske, som hos de fleste Franskmænd, den var oprigtig og ubetinget; den nøjedes ikke med blot Lydighed, men gik ud paa at forherlige sin Mester som det højeste Ideal. At dette Ideal var en Krigshelt, der var bestemt til at beherske Verden, lod sig forklare af hans krigerske Løbebane. Han viste dernæst en ubestikkelig Uegennyttighed, en stræng og upartisk Retfærdighed efter sin Opfattelse uden al Persons Anseelse, og en aldeles selvforglemmende, hensynsløs Virksomhed for Tjenesten og hvad der for ham var den gode Sag. Fra Morgen til Aften levede han kun i Forretninger og kjendte ingen Forlystelse, ingen Adspredelse, ingen Yndling. Hans Omgivelser vare ham kun Redskaber,

og naar han saae noget slemt, behandlede han dem med en Haardhed og Ringeagt, mod hvilken hans agtelsesfulde Opførsel mod mig og andre, til hvilke han havde Tillid, stak sælsomt af. Var der forefaldet nogen Forseelse, var det Divisionsgeneralen, over hvem det gik ud; han gav saa Brigadegeneralen, han igjen Obersten og saa videre det elektriske Stød. Ved denne Taktik var hans Armékorps, der paa denne Tid talte 30.000, snart efter over 40,000 udsøgte Tropper, ogsaa i Disciplin blevet et af de mest udmærkede, der nogen Sinde have bestaaet. Soldaten skulde være tilfreds med alt, stille, stum, kun tænke paa sin Tjeneste. »Il ne faut pas, que le soldat chante, il ne faut pas, qu'il rie,« hørte jeg ham ofte sige, og i Virkeligheden har der aldrig hersket en mere mønsterværdig Orden. Piger kunde gaa igjennem timevis ventende Grenaderers Rækker, uden at et Blik eller et Ord røbede en Spøg.

Det var en god Grund til at bygge paa, og jeg kunde ogsaa altid vinde ham for, hvad jeg vilde, naar jeg kunde bringe det i Forbindelse med disse hans ledende Grundsætninger; men af denne Kilde flød ogsaa tusende Urimeligheder og Uretfærdigheder. England stod for ham som Prototyp for alt ondt, som Frankrigs og Menneskehedens Fjende, og forhadt var alt, hvad der ansaas for at staa i Forbund med England: alle Mænd, som med Frimodighed skrev Historien eller vilde hævde Tysklands Værdighed, alle Magter og Folk, som ikke vare i aaben Krig med England, alle, som ikke lydelig ærede Napoleon, alle Kjøbmænd uden Undtagelse, om hvilke ikke det modsatte var bevist. Af denne Stemning udsprang den hensynsløse Haardhed, den stadige Mistænksomhed, det Spioner- og Forfølgelses-System, hvorved Navnet Davoust er blevet en Afsky for Tyskland. Saadan var den Mand, der uden alle Hensyn foretog sig at danne et nyt Legeme af de forskjellige Bestanddele, der hver havde sin Forfatning, sine Ejendommeligheder og sine Love. Hvor Chaban og Præfekten

gjorde Indvendinger, nedslog han dem med et Pennestrøg som med et Sabelhug: alt skulde forvandles til en jævn Flade, hvorpaa Udskrivning, Toldvæsen og Indregistrering uhindrede kunde udsende deres Levogne.« — —

»Mindst hver anden Dag maatte jeg gjøre Marskalken min Opvartning, altid i fuld Uniform; det var nødvendigt for at vedligeholde den gode Stemning og faa alt at vide for ikke at forsømme noget. Timevis gik vi op og ned i Stuen; Sveriges og Ruslands tvivlsomme Politik var da en Hovedgjenstand for vore Samtaler. Hvad Kronprinsen af Sverige i disse samme Værelser havde sagt ondt om ham, det gjengjældte nu Davoust ham i rigeligt Maal. Da jeg var nøje underrettet om Nordens Forhold ved Korrespondancen med min Chef, kunde jeg ofte meddele ham noget nyt, og det afhang af mig at ledsage det med Bemærkninger til Gunst for vor Sag. Jeg vidste, at Marskalken stod i stadig umiddelbar Korrespondance med Kejseren og meldte ham alt, hvad der blev sagt ham; en daglig Regeringsstafet, som bragte ham Breve og Aviser fra Paris i 3½ Dage, var indrettet i dette Øjemed og har ofte været mig til stor Nytte ved de Efterretninger, som Prinsen meddelte mig. Ofte gik mine Tjenestebreve og Klager ad denne Vej til Paris. Kort sagt, det gjaldt om paa enhver Maade at vedligeholde og benytte den vigtige Forbindelse med denne Mand. — —

Jeg tør sige, at jeg i disse Aar ikke har forsømt nogen Time, noget Arbejde og nogen Fare for at gjøre mit til at styre vort lække Skib gjennem Skjær og Bølger. Frankrig var vor eneste virkelige Nabo; alle Forhaabninger og alle Farer kom fra den Side, og alle disse Forholds Traade løb sammen i Hamburg, hvor fra Davoust virkede mere umiddelbart paa Kejseren end den servile Hertug af Bassano, som næppe vovede at omtale vor Sendemand i Paris, Walterstorfs Klager, medens han holdt ham hen med smukke Ord. Fra Hamburg udgik de gunstige og ugun-

stige Beretninger om Danmark. Hverken Englands eller Ruslands Gunst eller Vrede kunde i den Tid hjælpe eller skade os. Rosenkrantz og jeg vare uafladelig sysselsatte med at jævne Forholdene, afvende truende Slag og i det mindste redde enkelte i det almindelige Skibbrud, hvor vi kun alt for ofte maatte fortvivle om at redde Skibet. Der gik endog Rygter om, at Holsten skulde indlemmes i det franske Rige, og hvad der hændtes i Aarets Begyndelse syntes at retfærdiggjøre dem.

Fra den nys ankomne kejserlige Postkommissær kom der nemlig uden Forberedelse og med hensynsløs Grovhed den Befaling til det kongelige Postkontor, som havde bestaaet i hundrede Aar, strax at rømme Hamburg. Jeg gjorde opmærksom paa, at det ikke kunde ske ved en administrativ Foranstaltning, men ved en diplomatisk Overenskomst, og efter uendelige Forhandlinger lykkedes det at faa en Opsættelse. Da Davoust kom, lovede han at undersøge Sagen, men kunde kun bevirke en passende Frist til Indretning af et Grænsepostkontor i Altona. Den gamle med Hus og Hjem bosatte Postkontrollør Waitz beholdt jeg dog halvt hemmelig i Hamburg; hver Postdag vandrede han saa om Aftenen til Altona med Lommerne fulde af Depecher. I alle vigtige Anledninger benyttede jeg Feltpost-Stafetterne, som bleve besørgede fra Altona til Kjøbenhavn ved egne Feltpostmestere og udelukkende vare bestemte til Myndighedernes, især de militæres, Brug. Paa hver Station maatte der altid holde flere Karle og Drenge til Hest for at befordre Brevene med en Hurtighed, der rettede sig efter Seglenes Tal. Et Brev med tre Segl maatte besørges med en Hurtighed af en Mil i en halv Time. Paa denne Maade har jeg ofte i fire Dage haft Svar fra Kjøbenhavn, som vare mig vigtige; men Indretningen er ogsaa bleven utilladelig misbrugt.« —

»Mit overvældende Arbejde lettedes i Foraaret 1811 ved, at jeg fik en Sekretær, Clausewitz. Hans gode Kundskaber, udholdende Flid og rigtige Dommekraft uddannede

ham efterhaanden til en nyttig Medhjælper; men til personlig Mellemmand med de franske Myndigheder kunde jeg næsten ikke bruge ham paa Grund af hans Undselighed og en Slags Ubehjælpelighed, som er den værste Fejl lige over for Franskmændene, som man maa imponere. Den herved vundne Lettelse gik imidlertid for en stor Del tabt ved en anden Omstændighed; Generalguvernøren havde nemlig fattet den ulykkelige Tanke at leje det Schimmelmannske Slot i Wandsbeck til Sommerophold. Man ønskede at erfare, hvad Kongen vilde sige dertil, navnlig med Hensyn til en fransk Æresvagt. Jeg indsaa, at en fremmed Besætning paa dansk Grund vilde være Kongen ubehagelig, men tillige, at Eftergivenhed heri kunde være gavnlig, da det vilde være et Bevis paa det bedste Forhold. Det følte ogsaa Kongen og overdrog Forhandlingen til Major Haffner, en Hædersmand, der kun havde den Fejl, at være indtil Ængstelighed forsigtig og gjøre Fordring paa diplomatisk Finhed uden at besidde virkelig Behændighed. Som Kongens umiddelbare og daglige Korrespondent var han en Mand af Betydning: hver Aften bragte Feltposten hele Ark fra ham til Kjøbenhavn, hver Dag var han i Hamburg for at indhente Efterretninger, ikke altid af de bedste Kilder, og jeg havde ofte nok at gjøre med at holde mit Fag rent for denne fremmede Indblanding, hvis Begunstigelse er en stor Fejl hos Regenter, der holde meget af Vinkelrapporter og saakaldet Kontrollering af Embedsmændene.

Haffner var ikke Marskalkens Mand. Han havde Fuldmagt til at tilstaa Prinsen en fransk Vagt, men begyndte med at prutte: først skulde det kun være Ordonnanser, saa 25 Mand, saa 50. Prinsen blev fortrydelig og erklærede, at han slet ikke mere tænkte paa Wandsbeck. Jeg fik det Hverv igjen at bringe Sagen paa Gled, og det lykkedes mig ogsaa ved at tale aabent og ligefrem. Davoust indrettede sig i Wandsbeck; 100 Grenaderer fik Kvarter i en Sidebygning, og i Flækken blev der lagt danske Tropper. Her

levede Marskalken meget tilfreds: Prinsessen, en smuk og ædel Dame, og hans Børn vare hans eneste Adspredelse.«

»I Marts 1812 afrejste Prinsen af Eckmühl til den store Hær, der skulde drage mod Rusland. Han havde, saa vidt det beroede paa ham, virket i Danmarks Interesse og ofte været os nyttig. Personlig havde han víst mig Tillid og derved i høj Grad lettet min Stilling, og dog følte jeg mig lettere om Hjærtet, da den altid spejdende, ubønhørlige Mand var borte. I Hamburg, som han aldrig havde víst nogen Velvilje, men tilføjet meget ondt, aandede man synlig friere. General Carra St. Cyr, som nu havde den øverste Kommando, var en af de bedste Franskmænd, jeg har kjendt, af den gamle før-napoleonske Skole, som aldrig ret kunde forsone sig med det nye System. Efter den lange Spænding under Marskalkens strænge Øje syntes alt ligesom at slappes.«

(Sluttes).

S. B. Thrige.

Krigsscener fra Tennessee.

VI.

Paa Rekognoscering.

(Slutn.)

Medens vi saaledes passiare med vor sorte Ven, Kontrabandisten, kommer den anden Pige op ad Vejen, med sit tunge Lugejærn paa Skulderen, og følger os med mange urolige Blikke til Huset. Det er et mærkværdigt Folkefærd, disse Sydlændinge, fulde af enhver Art Inkonsekvenser og Urimeligheder. De ere ingenlunde musikalske, man hører aldrig en Knøs fløjte eller en Pige synge ved sit Arbejde, de have ingen Dannelse, faa Skoler, og der gives kun faa Skolemestere; men i Halvdelen af Husene findes Pianoer, og Halvdelen af Damerne spiller efter Noder. I dette Hus t. Ex. er Loftet ikke hvidtet, det umalede Trætag er oversaaet med Flaskeskaar og de utilhugne Tømmervægge pyntede med Kobberstik til to Pences, der ere skaarne ud af Almanakker og Aviser, hele Møblementet er, kort sagt, ikke fem Dollars værd; men her findes et Piano, endog et smukt Piano med pralende Udstyr. Paa samme Maade forholder det sig med Beboernes Karakter; nogle ere af et meget højt, andre af et meget lavt Sindelag, og enkelte forene den højeste, indianeragtige Forslagenhed med en god

Portion Ære. Og her vil jeg fortælle en passende lille Historie.

Medens den sorte Krabat lusker omkring, siger jeg til ham:

»Naa, Dick, har du før set Soldater?«

»Næ, Herre! men vor's Fru!«

»Saa, hvor har hun set dem?«

»Ih! jær' Soldat' være hos Fru Clokes en Søndag, og vor's Fru' vær' der ogs'.«

Nu kunne mine Læsere maaske huske vort Ophold hos Hr. Clokes*), og den Søndag Middag kom der ganske rigtig et Par Besøg. Doktoren og jeg vare virkelig meget høflige mod enhver, og alle vare ogsaa artige mod os, og mest netop disse Gjæster. Under vor Bortfjærnelse sagde jeg derfor fuld af Selvbehag til Doktoren, at det var den allerbedste Maade at behandle disse Folk paa; det maatte vinde dem, og vor Doktor var af samme Mening. »Sikkert! have vi end ikke omvendt dem, maa vi da i det mindste have gjort et godt Indtryk.« I det jeg mindedes alt dette, sagde jeg til Dick:

»Naa, Dick, hvad sagde saa vor Fru' om Unionens Soldater?«

»Aa, hun har sagt, de gjord' hender gansk' dum; hun kunde næst' ikke æd'.«

»Næsten ikke spise! Virkelig? Hvad gjorde de hende da?«

»Aa, hun tænkt' just ikke noget; hun ment' nu bar', hun kunde ikke udstaa dem; di fort' sig op akurat som et Par Nigger.«

Det var en Kompliment for os, tænkte jeg. Jeg skal dog huske at fortælle Doktoren, »hvilket fordelagtigt Indtryk« vi have gjort paa dem.

Aftensmaaltidet er forbi. Majskagerne vare langt bedre

*) Se oven for S. 77—78.

end vore haarde Tvebakker; de stegte, velsmagende Kartofler vare fortrinlige, og Løjtenantens Skinker indbringe ham et stort Plus under Rubrikken: Patriotisme. Mandskabet har lejret sig i smaa Grupper omkring Huset, og foran Huset under de høje Træer brænder Vagtilden. Vagten sover bag ved, og Hestene ere efter Sædvane opsadlede og bundne tæt ved deres Side. Vedetterne ere udstillede, og Skildvagten bevæger sig langsomt frem og tilbage foran Porten.

Jeg skrider hen imod ham for at sige noget; ved min Nærmelse vender han sig brat om og raaber:

»Hvem dér?«

Jeg giver det sædvanlige Svar: »God Ven med Feltraabet.«

»Nærmere frem og giv Feltraabet,« og han fælder Karabinen mod mig.

Jeg træder nærmere og hvisker »Roanoke«.

»Feltraabet er rigtigt,« svarer Posten, »kan passere.«

Mine Læsere se, at vi ere fuldstændig militæriske. Denne Maade at blive anraabt paa følges stedse om Natten, selv om Skildvagten nøje ser og fuldkommen kjender den sig nærmende Person, og havde jeg glemt Feltraabet, havde det været min Dragons Pligt at arrestere mig og hidkalde den vagthavende Sergent.

»Hr. Ritmester,« melder Skildvagten, »jeg vilde netop kalde paa Dem; jeg synes, jeg kan høre en Vogn.«

Vi lytte, og dens Knagen kommer tydeligere og tydeligere frem op over Vejen; vi træde til Side, og Vognen nærmer sig.

»Skal jeg anholde den?« siger Posten.

»Nej, jeg hører Barnestemmer.«

De komme tæt forbi os; Børnene sladre i Kor, og Faderen og Moderen underholde hinanden om en vis Vilhelm, som gjør et eller andet, og hvorledes Johanne med Mand og Børn har haft til Hensigt at rejse et Steds hen, men nu ikke længere vil det, uvist af hvilken Grund. De véd

aabenbart ikke, at vi staa tæt ved dem, og at en Ryttertrop er lejret i en halv Snes Alens Afstand. Vidste de Besked herom, skulde Skildvagten standse dem, og de maatte ikke have kjørt videre den Aften; men som Sagerne nu staa, ere vi temmelig sikre paa denne Side Floden; de vide øjensynlig ingen Besked om vort Ophold, saa jeg kan spare dem for den Skræk at blive anholdt af Skildvagten og holde dem borte fra Hjemmet hele Natten.

»Lad imidlertid ingen anden passere, Waldron; hold godt Udkig og kald paa mig, naar De hører den mindste Lyd.«

»Ja vel, Herre,« og Waldron begynder sin enlige Spaseregang paa ny.

Jeg forlader ham, og da jeg nærmer mig Vagten, kalder Sergenten netop paa næste Nummer.

»Walter,« siger jeg til en ung Rytter, der skal paa Post, »Walter, De skal ride en Fjerdingvej tilbage ad den Vej, vi fulgte, og tage Post ved den store Majsmark.«

»Ja vel, Herre.«

»Tag Dem i Agt for falsk Alarmering; men skulde der hændes noget, affyr saa Deres Karabin ad dette Hold og rid her hen i Galop.«

»Ja vel, Herre.«

»Og De maa være meget aarvaagen i Nat, Walter; thi De er den eneste paa Vejen, og det er en ensom Plads.«

»Ja vel; jeg skal være meget aarvaagen,« svarede Walter med uformindsket godt Humør, vender sig til sin opsadlede Hest, strammer Sadelgjorden og løser Tøjlerne. Han tænker næppe paa sig selv, thi jeg hører ham sagte nynne:

„Blid være din Slummer,
Fly Sorg og Smerte,
Drømme uden Kummer
Glæde dit Hjærte.“

Og medens den blide Melodi klinger for mine Øren, strækker jeg mig ved Vagtilden og falder i Søvn.

VII.

Et Overfald.

De herlige Majdage vare nær forestaaende, Højene grønne, Træerne klædte i frisk Løv og oversaaede med gule, hvide og purpurrøde Blomster. Min Vagtmester og jeg sade efter Frokosten under Teltmarkisen og vare travlt sysselsatte med at gjøre vor Mønstringsrulle færdig. Den 30te April er Mønstringsdag i de forenede Staters Tjeneste; alle Officerer og Soldater skulle opraabes, tælles og indføres med Navn i vedkommende Avtoriteters Ruller. Under denne Beskæftigelse indtraf en Ordonnans med Ordre til at medtage Rationer for tvende Dage og rekognoscere ud over Paris. Da der imidlertid ikke var Rationer i Lejren, udstedte jeg kun Befaling til at sadle op, hvorpaa jeg og Vagtmesteren atter optoge vort Arbejde, vel tilfredse med, at denne Opsættelse gjorde det muligt at faa vore Ruller færdige.

Gjennem den rolige, fugtige Morgenluft drønede pludselig Lyden af et Kanonskud over til os fra Fort Henry. Vi studsede. »Hvad kan det betyde?« For en Uges Tid siden løb en Aftenstund det Rygte rundt, at Memphis var faldet, og Obersten i Fortet havde meldt os, at han næste Morgen vilde løsne syv Kanonskud, hvis Rygtet skulde stadfæstes. Vi havde lyttet og lyttet, men intet Skud lod sig høre, og senere Efterretninger havde konstateret, at Memphis ikke var taget og ikke kunde tages for det første.

Et andet Skud knaldede, og en raabte Hurra.

»Du behøver ikke at skrige Hurra.« sagde en anden,

»de have blot taget fire ladte Kanoner og fyre dem nu af.«

Det knaldede for tredje og fjerde Gang, og i den følgende Pavse sagde enhver:

»Jeg er spændt paa, om de ville skyde endnu engang.«

Et Øjeblik forløb, da knaldede det femte Skud højt og rent; almindelig Jubel gik gjennem Bivuaken, og enhver kom styrtende ud af sit Telt. »Hvad kan det være? Noget maa der være passeret.« »Nej, der er ikke passeret noget; de øve sig kun eller spille os et Puds.« »B—u—m«, der kom det sjette.

De ophidsede Folk udstødte et højt Hurraraab. »Vil der falde et endnu?« »Ja!« »Nej!« »Sikkert nok!« »Nej, vist ikke!« Almindelig Tavshed, Pavsen syntes endeløs — sikkert fem Gange længere end mellem alle de andre. Alle staa aandeløse.

»Ser I nu, sagde jeg det ikke nok!«

»Jeg vidste nok, det var ingen Ting.«

»Memphis kan ikke tages i en Maaned — der er ingen Grund til at fyre, I ville ikke høre noget Skud mere i Dag.«

»B—u—m«, der kom det syvende højere og stærkere end alle de øvrige, Mandskabet sprang op paa Træer og Vogne og brød ud i vildt Hurraraab, og de Officerer, som ikke havde Tjeneste, stormede til deres Heste, og nu gik det i Karrière ned til Floden, medens vore tvende smaa Haubitser gave Fortets syv store Kanoner et syvfoldigt Svar.

En Time forløb. De bedste Ryttere kom nu jagende tilbage.

»Var det Memphis?«

»Nej, ikke Memphis; bedre end Memphis — gæt engang.«

Ingen kunde gætte det. »Det er New-Orleans; Faragut har taget New-Orleans.«

Et nyt Hurraraab løb gjennem Lejren, og vi lykønskede os til at kunne tage en slig Efterretning med paa vor forestaaende Rekognoscering.

Ankomsten af Rationerne forhaledes imidlertid paafaldende, Mandskabet kjedede sig og ønskede kun at komme hurtig i Sadelen, og Hestene, som stode opsadlede ved Teltene, ludede med Hovederne og drømte sagte den hele Dag igjennem. Sent ud paa Eftermiddagen indtraf endelig Rationerne med samt Befaling til at udsende en større Afdeling, medens jeg fik Ordre til at indfinde mig hos Majoren.

»Naar kan Eskadronen være færdig?« spurgte denne.

»Den er allerede parat.«

»Godt! De kan afmarchere i Morgen ved Dagens Frembrud; jeg skal følge Dem Klokken ni med de øvrige Eskadroner og vil om Eftermiddagen støde til Dem i Paris.«

Om Dagen havde jeg fra St. Louis faaet et nyt Telt til Erstatning for mit gamle, hullede; det havde været en hel Fornøjelse for Bischoff at slaa det op, og han havde vel næppe tænkt sig, at jeg kun skulde komme til at sove deri denne ene Nat. Man havde næsten den Følelse, at være flyttet ind i et nyt Hus, og Teltets friske, snehvide Vægge og hele øvrige Nethed vakte de hyggeligste Følelser.

Længe før Daggry begyndte Mandskabet at røre sig, og ved første Daggry sade vi op. Vor Marche gik fremad ad smalle, krumme Veje, gjennem høje Skove, op langs Smaabække og over høje Bakker. I den kølige Sommermorgen frembød det hele et Billede af Fred og Sikkerhed, og aldrig ere vel Soldater marcherede ud med større Fornøjelse eller i tilsyneladende større Sikkerhed.

Tre Fjerdingvej fra Lejren gjorde vi Holdt ved en klar Bæk for at bringe vore Sadler i Orden og vande Hestene. Eskadronen marcherede i tre Delinger med en Afstand paa hundrede Alen. Den første indtraf, gjorde Holdt og van-

dede, derpaa fulgte anden og tredje Deling, og det hele gik saa rolig og ordentlig til, at jeg følte en sand Tilfredshed derved.

Sluttelig kom vi da til Paris. Dens Torveplads var grøn og dens Gader nettere, end det forekom os under vort tidligere Besøg i Tusmørket. Vi bandt vore Heste til Gærdet om Raadhuset og strejfede omkring. Alle Beboere vare enige om, at vore gamle Bekjendte, Kongekavalleriet, vare afmarcherede til Korinth og hele Omegnen renset for Guerillabander. Beauregard trak den Gang sine Tropper sammen, og det hele syntes derfor temmelig troligt. Alligevel lød det første Spørgsmaal, som blev rettet til mig:

»Naar kommer Majoren hid med Hovedstyrken?«

Befalingen var bleven udstedt forrige Aften, jeg var afmarcheret ved Dagens Frembrud, og undervejs var ingen kommen forbi os. »Hvorledes kan den Efterretning være kommen her hid?« spurgte jeg mig selv; »hvem kan have overbragt den?«

Vor Hovedstyrke indtraf i Løbet af Eftermiddagen, og jeg blev med min Eskadron forlagt til en Gaard, som laa en halv Mils Vej borte og tilhørte en Fru Ayres, der var en fremragende Secessionist og ret velhavende. Tre Maaneders aktiv Tjeneste havde ganske vænnet mig til at ride ind i Folks Boliger og tage dem i Besiddelse for Regeringens Tjeneste; men jeg blev dog lidt forlegen, da en Dame med graa Haar og i Enkedragt traadte ud, medens jeg red frem for Døren. Jeg sagde, det gjorde mig ondt at være paatrængende, men jeg havde Befaling til at gjøre Holdt hos hende, hvorpaa hun svarede, at det var meget ubehageligt, da hun og hendes Datter vare alene, at der ikke var nogen Herre i Huset, og at hun derfor onskede, at vi vilde ride andensteds hen. Jeg forklarede hende, at ingen skulde betræde Huset eller faa Lejlighed til at begaa nogen Raahed, og at de følgelig kunde føle sig fuldkommen sikre. Hun gjentog imidlertid sin Bøn og vedblev: »Min Herre! jeg er

Secessionist, jeg er en Modstanderske af Unionen; jeg forsmaar at fornægte mine Principer. Selvfølgelig kan De handle, som De vil; jeg er en Kvinde og uden Beskyttelse, og De har et helt Kompagni Soldater med Dem. Jeg kan ikke gjøre nogen Modstand o. s. v.« Jeg svarede, at jeg agtede hendes Oprigtighed og afskar hendes yderligere Grunde med Spørgsmaalet om, i hvilken Gaard hun helst vilde have vore Heste opstaldede, og af hvilke Hæs vi skulde tage vor Furage. Paa højre Side af Huset stod et lille Krat; her rede Folkene hen, havde i et Par Minutter faaet tændt et Baal og Hestene bundne fast, og vor Nattebivuak var saaledes færdig.

Efter et Par Timers Forløb fik jeg den Besked, at Fru Ayres ønskede at tale med mig. Jeg traadte ind i Huset, som var stort og smukt møbleret; Fnmilien stod aabenbart baade i Forstand, Opdragelse og Stilling langt over de Bønderfolk, vi hidindtil vare komne i Berøring med her i Tennessee. Senere erfarede jeg, at en af Sønnerne opholdt sig i Richmond som Medlem af Forbundsregeringen, medens en anden var hos Beauregard i Korinth. I Begyndelsen af vor Samtale udtalte jeg det Haab, at Fruen ganske maatte være kommen sig af sin Uro, hvad hun indrømmede, i det hun udtalte, at hun havde ventet Officererne til Te hos sig, og at hun havde Senge nok for os. Jeg svarede imidlertid, at efter mit Løfte skulde ingen falde hende til Besvær, og at jeg var lige saa fuldt bunden som mine Folk. Fru Ayres skyndte sig med at svare, at vort Besøg ikke havde voldt nogen Ulejlighed, jeg skulde i det mindste blive og tilbringe Aftenen hos dem; hun kunde virkelig ikke taale, at jeg gik ud i Mørket og Kulden, medens hun havde Værelser at tilbyde. »Min Datter, spiller, og De holder maaske af Musik.« Jeg svarede, at jeg holdt meget af Musik og vilde være overordentlig glad ved at høre lidt. Under mine sidste Ord traadte Frøken Ayres, en nydelig Pige paa sytten Aar, ind

og gjorde en iskold Kompliment, der tydelig udtalte, at jeg var her ikke som hendes Gjæst, men i Medfør af min militære Magt.

»Marie,« sagde hendes Moder, »Hr. Ritmester Nott ønsker at høre lidt Musik.«

Den unge Dame gav mig en anden, iskold Hilsen. En lille sort Pige krøb sammen i en Krog ved Siden af Kaminen.

»Bell,« sagde Frøken Ayres, »bær Lysestagen ind i det andet Værelse.«

Den lille stod op, greb Stagen, marcherede ind i det andet Værelse, hvor hun satte Stagen paa Pianoet, smuttede bort og krøb atter sammen i sin Krog. Jeg tog Plads ved Pianoet, som det sømmer sig en beundrende Tilhører; det var et smukt Instrument og næsten som en gammel Bekjendt, thi jeg læste paa Pladen »W. Hall & Sønner. New-York«. Frøken Ayres tog sin Nodebog, og jeg ventede, hun skulde begynde; hun aabnede Bogen halvt, pavserede derpaa og sagde med et betænksomt Blik til mig: »Naa, min Herre, hvad maa jeg saa spille?« Hvis hun havde slaaet mig i Ansigtet, havde jeg ikke kunnet føle en større Skræk; det var tydeligt nok, at hun var i samme Sindsstemning som hendes Moder før ude ved Porten; men jeg havde været saa overordentlig hoflig, at dette Stik kom mig helt uventet; jeg følte, at min Harme begyndte at røre sig og besluttede i mit Hjærte, at den unge Dame skulde tage det tilbage, før vort Bekjendtskab gik til Ende. Altsaa svarede jeg sødladent, at det vilde jeg overlade til Frøkenens bedre Smag, og vi førte nu en lille Ordstrid, i det hun søgte at bringe mig til at befale noget, og jeg vilde have hende til at vælge. Legen endte med Sejr for os begge, i det hun foreslog et Par Stykker, og jeg sagde: »Et af de to«.

Saaledes gik en Time meget behagelig, og da jeg stod op for at tage Afsked, var al Kulde fuldkommen svunden,

og hendes Indbydelse om at blive kom virkelig fra Hjærtet; men det var min ufravigelige Regel, at jeg paa slige Expeditioner sov hos Vagten, hvorfor jeg venligst gav et Afslag og gik bort.

Den næste Morgen begyndte lys og straalende, og jeg traf de nødvendige Forberedelser til at gjenoptage vor Marche, men fik en Melding fra Majoren om, at vi ikke skulde afmarchere før Eftermiddag. Dagen sneg sig kjedsommelig hen, og henimod Aftenen meldte en anden Ordonnans, at vi ikke skulde bryde op før næste Morgen Kl. otte. Denne lange Opsættelse behagede mig ikke, og en Følelse af Ængstelse paakom mig. Himlen blev ogsaa overtrukken, og et svært Uvejr trak sammen over vore Hoveder. Jeg traf vore faa Forberedelser til Natten; Hestene bleve bragte under Tag, Folkene fandt Tilflugt i et Skur, og et lille Vognhus blev Vagtlokalet. Jeg fik atter en Indbydelse og aflagde et endnu behageligere Besøg end forrige Gang. Da jeg kom tilbage, strømmede Regnen ned. Jeg havde udstillet Piketerne og desuden brugt den Forsigtighed selv at følge med Afløsningen; den første Gang, jeg gjorde det, havde nær gjort en Ende paa min Expedition. Det var skrækkelig mørkt, og Hestene maatte næsten føle sig frem. Jeg vidste, at vi maatte finde vor Piket omtrent en Fjerdingvej borte, hvor Krattet endte oppe paa Kammen af en Høj. Jeg havde valgt denne Plads, fordi de her vare dækkede af Træerne og dog en sædvanlig Nat vilde have haft en klar Udsigt over de foran liggende Marker. Jeg gjenkjendte ogsaa Hjørnet, hvor Folkene skulde være og tænkte at finde dem med let Møje. Vi nærmede os Pletten, men bleve ikke anraabte, og jeg blev en Smule bange for, at ikke alt skulde være i rette Orden. Endnu et Par Skridt videre, da fandt jeg, at vi vare komne forbi Krattet og gik ned ad Højen. Endnu intet Tilraab. Det kunde synes den naturligste Sag selv at raabe, men det turde ikke ske — her maatte de an-

raabe os. Pludselig lød der tæt bag os og i en meget ophidset Tone et »Hvem der?« og samtidig en Pistols Klikken. Jeg svarede lige tids nok; thi i Mørket og under Vindstødene vare vi komne forbi uden at blive sete eller hørte; de troede derfor, at vi vare en Deling, som kom fra den modsatte Retning, og vilde i næste Øjeblik have givet Ild.

Endelig kom Dagen — en vaad, regnfuld Dag —, og vi begave os paa Vejen til Como. Landet var os ukjendt og langt bedre end de Dele, vi hidtil havde set af Tennessee. Der fandtes Grupper af Kontrabandister i hvert Hus, hvorved vi mindedes om, at det var Søndag; vi red ogsaa forbi en lille Kirke, hvor Menigheden var samlet, medens de opsadlede Heste stode fastbundne uden for Bygningen. Vi gjorde alle den Bemærkning, at Befolkningen syntes at se mere muntre ud, end vi vare vante til. Snart derpaa mødte vi ogsaa en Mand, som tog sin Hat af og sagde: »Leve Unionen, Forfatningen og Lovens voldsomme Gjennemførelse«; men vi havde set saa lidt Patriotisme i Tennessee, at det forekom os lidt mistænkeligt. Endelig naaede vi Como og havde næppe gjort Holdt, som sædvanlig hos en Secessionist, da en bredskuldret Mand af et godmodigt Udseende traadte hen til os og sagde: »Jeg er hjærtelig glad over at se Dem, mine Herrer; De ere netop komne i rette Tid«, hvorpaa han forestillede sig som en Herr Hurt fra Como og tilføjede, at hans Hus kun laa en tusend Alen borte, at han havde set os komme forbi og var strax løben efter os; han var en Borger i Unionen, alle skulde komme tilbage og spise hos ham; hans Kone havde set os og lavede netop Middagsmaden færdig.

Jeg gik hjem med Herr Hurt og stiftede Bekjendtskab med hans Kone, en behagelig, dannet Fremtoning, der gjentog sin Indbydelse at bringe alle med. Jeg gjensvarede, at det vel dog var en Smule for stift at medbringe halvhundrede Mand til Middagsmad i en Privatmands Hus, til-

med en Søndag; men hun sagde ganske alvorlig, at hun kunde ikke gjøre noget bedre om Søndagen end at drage Omsorg for Unionens Soldater. Snart indfandt den ene Gjæst sig efter den anden, og baade deres Ord og Blikke bare Vidnesbyrd om en varm og levende Patriotisme, der længe havde været os uvant. Saaledes erfarede jeg, at rundt omkring i de omliggende Skove holdt mange Patrioter sig skjulte, og at en Deling rebelske Borgere nylig havde gjort sig en Fornøjelse af at fange Unionister og sende dem til Memphis. Jeg beslattede at gjøre Ende paa denne Spas, saa vidt det stod til mig, og da Majoren indfandt sig med Hovedstyrken, forelagde jeg ham min Plan, som han billigede og befalede mig at udføre.

Min Plan var meget simpel — at vælge fem og tyve af mine bedste Folk og blive tilbage, tilsyneladende som Bagtrav, derpaa i Morgendæmringen at bryde op for tilsyneladende at følge Majoren, men i Virkeligheden for at bøje af ved den første Korsvej, opsnappe hine Bander og om Morgenen igjen forene mig med Majoren.

Efter Maaltidet slentrede jeg derfor hen til den Plads, hvor Mandskabet laa, og sagde ligesom i forbigaaende til min Vagtmester, at Halvdelen af os skulde blive tilbage som Bagtrav, og at han helst maatte udsøge dem, der havde de friskeste Heste — vi kunde muligvis faa god Lejlighed til at ride. Efter kort Tids Forløb brød Detachementet atter op, medens jeg blev tilbage med min Deling uden at have nogen Anelse om, hvor hurtig vi virkelig skulde komme til at udgjøre en Arrière-Garde. Da den sidste Del af Kolonnen forsvandt ned ad Vejen. vendte den foregaaende Aftens Ængstelse tilbage hos mig, og jeg sendte en Vedet op ad Vejen til Caledonia. Klokken var nu tre, vi skulde ikke bryde op før Kl. sex, og jeg gik derfor ud i Skuret for at tage mig et Øjebliks Lur, som skulde holde mig skadesløs for de tre foregaaende Nætter. Jeg blev dog snart vækket for at tale med en Mand, hvis

Broder var bleven bortført, og med en Person, som skulde være vor Fører, og sluttelig kom Herr Hurt og plagede mig om at følge hjem og sove hos ham. Jeg stod ogsaa op og gik tilbage til Hurts Hus, hvor vi traf en ung Mand, en Fætter til Husets Frue; han havde hørt om vor Ankomst og vovet sig ud af Skovene. Vi satte os paa Verandaen og fik en interessant Samtale. Tre af hendes Brødre stode ved Sydhæren; »lige saa gode Unionister som De selv, min Herre; men de ere pressede med Magt.« Hendes lille Søn hed Emerson Etheridge efter det Medlem af Tennessees Kongres, der havde staaet saa fast paa Unionens Side, og ude paa det store Træ i Gaarden havde det sidste Unionsbanner vajet, som var blevet hejset i det vestlige Tennessee.

Medens vi passiarede sammen, saae vi en lille Mand komme op ad Vejen, og derpaa forlod hele Familien mig og stormede ham i Møde. Med Haandtryk, Smil og talløse Spørgsmaal vendte de tilbage, og den lille Mand smilede under Taarer og sagde: »Ja, dyrebare Venner, I véd ikke, hvilke Lidelser jeg har maattet bære, siden jeg forlod eder.« Det var deres Yankee-Skolemester; ti Aar havde han levet her i Ro og Fred; men for et Aars Tid siden var han bleven udvist og havde kun med Nød og næppe undgaaet Strikken. Han havde efterladt et Barn, og da han nu hørte, at Landet var roligt, havde han vovet sig tilbage for at se til sine Venner og sit Barn.

Eftermiddagen gik hen, og Klokken var næsten sex. Fru Hurt havde lige forladt os for at paaskynde Tilberedelsen af Teen, medens vi andre endnu sade og passiarede ude paa Verandaen, da Herr Hurt pludselig sprang op og sagde:

»Hvad er det for Folk?«

Jeg saae op og opdagede min Vedet mellem tvende Landmænd; man kunde ikke skjelne, om disse Mænd førte

min Post, eller han førte hine Mænd med sig. Jeg greb min Sabel og ilede til Porten.

»Her er slemme Efterretninger?« meldte Manden.

»Hvad er der paa Færde?«

»Disse Mænd fortælle, at der er tre Tusende Rebeller til Hest i Caledonia.«

Jeg maa formodentlig have stillet et vantro Ansigt op; thi den ene af hine Mænd sagde meget alvorlig:

»Det forholder sig saaledes; spørg De kun Herr Hurt; han kjender mig.«

»Han er venligsindet,« sagde Herr Hurt, »men jeg tror lige saa lidt som De paa de tre Tusende.«

»Det forholder sig virkelig saaledes,« udbrød Manden med største Alvor, »Herr Ashby saae dem og sendte os her over for at melde det til Dem og de øvrige Unionister, og vi have ladet vore Heste løbe hele Vejen.»

Jeg saae paa Hestene, de vare dækkede af Skum og Smuds, jeg saae paa Herr Hurt, hvis Ansigt pludselig var blevet meget alvorligt.

»Saae De selv Edvard Ashby?« spurgte han sagte.

»Ja.«

»Og han sagde det til Eder selv?«

»Ja.«

»Da forholder det sig saa, Kaptejn.«

»Hvor længe er det, siden de kom forbi Herr Ashbys Bolig?« spurgte jeg.

»Tre Timer.«

»Hvor hen rettede de deres Marche?«

»Mod Paris.«

»Hvor langt er der fra Paris til Caledonia?«

»Tre Mil.«

Jeg vidste, at tre Tusende var et meget fornuftigt Overslag. Jeg vidste ogsaa, at de maatte have hørt noget om vort Ophold, og at der hvert Øjeblik kunde komme

en Deling op ad Vejen; dog vovede jeg endnu et Spørgsmaal.

»Hvad var det for Tropper efter deres eget Udsagn?«

»Jefferson Thomsons.«

»Jefferson Thomsons! Det er meget mærkværdigt. Hvad sagde de, Maalet var for deres Marche?«

»De sagde, at de vare ude for at søge Furage og Unionister.«

Dette Svar gjorde de omkringstaaende fuldkommen forskrækkede. Fætteren kiggede over til Skovene, den lille Skolemester spurgte, om han ikke kunde blive i det mindste denne ene Nat hos dem og sit Barn, og Herr Hurt ytrede den Mening, at man vel kunde risikere det til næste Morgen, medens Fruen erklærede, at han maatte flygte strax; Rebellerne kunde maaske brænde Huset af, men vilde ikke forgribe sig paa Kvinder og Børn, og personlig nærede hun ingen Frygt. Jeg rystede skyndsomst deres Hænder, udtalte et Haab om Gjensyn og befalede Vedetten at galopere op ad Vejen og bringe Mandskabet Befalingen til at sidde op, men ikke lade sig forlyde med et eneste Ord om Grunden hertil. Og derpaa fulgte jeg efter, saa hurtig jeg kunde, i det jeg kastede mangt et Blik tilbage over Skuldrene og kun undrede mig over, at Fjendens Avantgarde ikke allerede fulgte os lige i Hælene; der var ikke en halv Fjerdingvej til Ladebygningerne; men Vejen forekom mig endeløs, til en Krumning af Vejen lod mig opdage mine Folk i Færd med at sidde op og Bischoff, der kom mig i Møde med min Hest. I næste Øjeblik var jeg i Sadlen og havde afsendt en Ordonnans i Galop med Melding til Majoren, medens mine øvrige Folk fulgte efter i en langsommere Gangart.

Ved min Ankomst til Irvings Gaard, hvor Hovedstyrken havde gjort Holdt, fandt jeg alt saa roligt, som om enhver Udsigt til Forstyrrelse var udelukket. Hestene vare afsadlede, Folkene udhvilede sig, og Majoren var gaaet bort

til en Gaard en Fjerdingvej borte. Jeg gav mine Folk Befaling til at sadle op og galoperede efter ham. Vi red tilbage til Irvings Gaard og holdt Krigsraad med de øvrige Officerer, hvoraf Resultatet blev, at Majoren skulde ride tilbage med en Eskorte for at tale med Herr Hurt, medens jeg skulde vente til Kl. ti og, naar han da ikke var vendt tilbage, trække mig tilbage i nordlig Retning hen imod den lille Stad Dresden.

Jeg traadte ind i Huset og talte med Familiens Damer; de vare rige Secessionister, og det var derfor raadeligst at dølge vore Bevægelser, saa vidt muligt. Kort før Klokken ti stjal jeg mig ud og befalede Mandskabet at sadle op under fuldstændig Tavshed. Derpaa kom jeg tilbage og sagde til Damerne, at de ikke maatte lade sig forstyrre, hvis de om Natten hørte vore Piketer og Vagter, anbefalede mig og traadte ud. Jeg saae utydelig Folkene opmarcherede i Linje.

»Bischoff,« kaldte jeg i en undertrykt Tone, »hvor er De?«

»Her, Herr Ritmester,« sagde Bischoff tæt ved Siden af mig, hvor han holdt min Hest under et skyggefuldt Træ.

Jeg sad op, gav de øvrige Ritmestre nogle Instruxer, Folkene svingede ud i Kolonner, og vi marcherede langsomt og rolig i Retning mod Dresden.

Regnen, der havde hørt op om Eftermiddagen, begyndte nu igjen. Vejen fordybede sig i de tætte Skove, og Mørket var næsten til at tage og føle paa. Nogle paa Mulæsler beredne og i Lagener indhyllede Flygtninge sluttede sig til os, maleriske, men bedrøvelige landflygtige, et Billede, der passede for den vilde Uvejrsnat; de tjente os som Førere, og uden dem havde vi umulig kunnet finde os til rette paa den mørke Vej.

»Naa, Kvartermester,« sagde jeg til den unge Officer, som red ved min Side, »det er vort første Tilbagetog.«

»Ja, og det er en meget passende Nat for et første Tilbagetog.«

Det var paa den ene Side rimeligt, at vi kunde blive angrebne i Ryggen, og paa den anden Side forelaa der ogsaa Sandsynlighed for, at en Deling var udsendt ad en Omvej for at spærre os Vejen, og hver Lyd syntes et Signal til Kamp. Af og til blev en Vogn stikkende fast, og Meldingen herom løb op gjennem Kolonnen, som fik Befaling at gjøre Holdt, hvorpaa nogle Mand stege af Hestene, famlede omkring paa Vognen og gjorde den fri fra et eller andet Træ eller Sump, hvorpaa Meldingen atter løb tilbage, og vi optoge vor Marche. Saaledes nærmede vi os Dresden omtrent Klokken tre om Morgenen, da jeg uventet stødte paa vor Avantgarde. Jeg kommanderede hurtig Holdt og spurgte, hvad der var paa Færde. En Hest var forsvunden midt paa Vejen, og de kunde ikke engang finde Dyret. Jeg raabte paa Tændstikker, og flere Mand forsøgte at slaa Ild; men Regnen havde gjennemblødt ethvert Stykke. Da kom jeg til at huske paa en Æske Voxstikker, som laa i min Kappelomme, og ved kraftig Anstrængelse fik jeg endelig en Stikke til at brænde under min Hat. Det lille flagrende Blus viste os sluttelig Hestefødderne, der ragede op i Luften, medens Kroppen var skjult i den smalle Grøft, Regnen havde udvasket tværs over Vejen. Jeg lod sex Mand sidde af for at prøve, om de kunde hale Dyret op, og marcherede videre med Resten. Her indhentedes vi af Majoren, som var reden tilbage, men ikke havde mærket noget til Fjenden. Et Par Minutter senere rykkede vi ind i Dresden. Der blev nedrammet Barrikader langs de forskjellige Veje, Hestene bleve proppede sammen i forskjellige Skur, og derpaa krøb jeg og Mandskabet sammen paa Hølofterne, saa vaade vi vare, og søgte et Par Timers Hvile i det bløde Hø.

Vi ventede hele Morgenen, brød op omtrent Klokken ét Eftermiddag og droge videre i nordlig Retning ad Pa-

ducah til. Vejen var fast og god, Solen brød frem og tørrede vore vaade Klæder, og alt gjorde et lovende og muntert Indtryk. Da vi red forbi det første Hus, kom Familien frem i Døren og svingede en lille Fane; det var den første Fane, vi havde set i Tennessee. Min Eskadron, som marcherede i Têten af Kolonnen, brød ud i stormende Bifaldsjubel, da den fik Øje paa Stjærnebanneret, og de følgende Eskadroner gjentoge Jubelraabet, alt som de kom frem, fulde af Nysgjerrighed efter at erfare, hvad der havde fremkaldt denne vor Bevægelse. En Kavalkade af Unionister ledsagede os, og naar vi nærmede os deres Huse, stormede de hyppig forud og meldte vor Anmarche til deres Familie. Ved ethvert enkelt Hus kom Beboerne frem, vinkede med Lommetørklæderne, og nogle Steder stak man de saa længe glemte Flag ud for at byde Unionens Soldater Velkommen; og Soldaterne hilsede Flaget overalt, hvor det blev udfoldet. Paa denne Maade gik vor Marche fremad og lignede mere et glad Triumftog end et Tilbagetog. Vi gjorde Holdt ved et lille Hus, og en ærværdig Matrone kom med sin Datterdatter frem i Døren og bød os Velkommen. Den ærværdige Dame rystede alle de omstaaendes Hænder og udtalte det højtidelige Haab, at Gud vilde være med os, og den unge Dame smilede og græd paa én Gang. Hun haabede, sagde hun, at vi ikke holdt hende for paatrængende eller forrykt, men hendes Følelse hviskede, at vi vare Venner, og for første Gang efter Maaneders Forløb følte hun sig sikker. Hendes Mand og Fader holdt sig skjulte i Skovene af Frygt for Guerillaerne. Hun havde tvende Brødre i Rebellernes Hær; det var Rebeller, tilføjede hun med et bittert, ubeskriveligt Eftertryk, og vi maatte gjærne tage dem til Fange eller skyde dem ihjel; det var hendes Ønske, at vi maatte skyde dem ihjel. Vi marcherede videre og kom ned i Obions Dal*). Solen var ved at gaa ned i Vest,

*) En lille Biflod til Mississippi.

medens vor Kolonne bugtede sig frem mellem de høje Træer og stødte paa Lockridge-Mølle. Til højre saae jeg et stort, hvidt, af Haver omgivet Hus, til venstre Ladegaarden med sin Indhegning og længere for ude Obion og Møllen.

»Her ville vi blive i Aften,« sagde Majoren.

»Marcher op til venstre! Træd af, men hold eder færdige til at bryde op hvert Øjeblik, og til at sadle op i Mørke,« sagde jeg til mine Folk.

Folkene spredte sig omkring i Gaarden og bandt deres Heste til Gærdepælene. Anden Eskadron bandt Hestene fast uden for Gaarden, og tredje Eskadron red tilbage til Gaardene ved Udkanten af Dalen for at overtage Rollen som Arrièregarde.

»Hvor skulle vi stille vore Heste, Bischoff?«

»Ved dette Træ i Gaarden, Herr Ritmester,« svarede Bischoff.

»Meget vel; jeg maa se efter, om vi endnu bør udsætte Piketer mellem os og Bagtravet,« hvorpaa jeg sporede min Hest og red langsomt tilbage.

Det var en prægtig Dal, glat som et Logulv og dækket med mægtige Ege- og Ælmetræer. Jeg kom til tredje Eskadron; den var siddet af, og Hestene vare fastbundne til Gærderne; Løjtenanten var rykket ud med Feltvagten, og Ritmesteren kom mig leende i Møde, sagde, han havde gjort en Krigsfange, og forestillede mig en Løjtenant af Regimentet Illinois, der nylig var kommen ridende over til ham. Løjtenanten, en meget smuk og intelligent ung Mand, fortalte, at han var barnefødt i Tennessee og nu kommen hid for at se, om han ikke kunde hverve nogle Rekrutter for vor Sag. Han syntes at være meget stolt over at være vendt hjem til sin egen Stat, og medens vi fulgtes ad, kom jeg til at tænke over, hvor lykkelig og fuld af Haab han syntes at være. Vi kom atter tilbage og sad af; jeg overgav min Hest til en af Folkene og

traadte ind for at forestille Løjtenant Crowford for vor Major, hvem vi traf i et af Værelserne i øverste Etage; han havde trukket sin Frakke af og røg gemytlig paa sin Pibe. Jeg forestillede Løjtenanten for ham og gik derpaa ud igjen i den Hensigt at udstille Feltvagter i Fronten. Folkene sade omkring paa nogle Træstammer uden for Huset og vare lige blevne færdige med deres Aftensmad; Solen var gaaet ned, og Lyset svandt hen i Taagerne mellem de mægtige Træer.

Jeg gik tværs over den lille Have og lagde Haanden paa Døren. I samme Øjeblik hørte jeg et skingrende Raab i Baggrunden, drejede mig hurtig om og saae langt borte mellem Træerne tre Mænd af Bagtroppen. Hestene gik i fuld Galop, og Folkene svingede vildt med Huerne og brølte noget, der lød som »Sadl op«. I første Øjeblik troede jeg, at de vare Ordonnanser, men jeg saae snart en Hest løbe ved Siden af dem med tom Sadel, og nu vidste jeg, hvad det hele betød.

»Sadl op og træd an,« raabte jeg til Folkene, »og I dér inde i Huset, kald paa Majoren og síg ham, at vi blive angrebne.«

Jeg saae efter min Hest, men den var forsvunden; jeg styrtede hen imod Laden og fik Øje paa den Mand, som havde holdt den.

»Hamelder,« raabte jeg, »hvor har De gjort af min Hest?«

»Bischoff hentede den, Hr. Ritmester.«

Jeg ilede tilbage til Træet. Bischoff, der vidste, at Hesten vilde faa nok at bestille om Natten, havde passet Øjeblikket, da jeg traadte ind i Huset, til at løse Sadlen og tørre Dyret af; men Bischoff stod trofast paa sin Post midt i al den Forvirring; medens enhver løb efter sin Hest, sadlede Bischoff mit Dyr. Da jeg kom, holdt han Hesten og Stigbøjlen for mig saa koldblodig, som om vi vare paa Parade.

»Lad det kun være; jeg kan godt stige op uden disse Taabeligheder; sadl din egen Hest og skynd dig — skynd dig«; men Bøffelhuden, der var oprullet, da min Sadel blev løsnet, laa paa Jorden, og Bischoff bukkede sig ned efter den. »Kast den bort,« raabte jeg, »sadl din Hest og se til, at du kan komme ud af Gaarden, ellers er du fortabt.«

Jeg drejede mig om; alle Eskadronens Folk vare ude, jeg var den sidste, og da min Hest satte over det sønderbrudte Hegn, blev Bischoff alene tilbage.

Mine Folk vare opmarcherede, men en forvirret Strøm af flygtende Mandskab og herreløse Heste sprængte forbi. Jeg saae mig om efter Majoren, men han var ikke at se, og saaledes var jeg for Øjeblikket den ældste Officer i Rangen.

»Jeg maa handle, her er ingen Tid længere at vente paa Befalinger,« tænkte jeg, da jeg saae op ad Dalen og fik Øje paa Têten af Rebellernes Kolonner. De kom jagende i Galop, affyrede deres Flinter og Geværer, og deres skingrende Raab overdøvede Salverne, de løsnede. Mellem dem og os vare Efternølerne fra Arrièregarden og de faldnes Heste i vild, uordentlig Flugt. Jeg vendte mig mod den anden Side og saae Floden og Broen. Vi maa stoppe deres Fremstormen, tænkte jeg, derpaa ride over Floden og afkaste Broen; det er vort eneste Haab. Jeg sporede min gode Hest (ikke Gipsy), trak min Sabel, og i et Nu fløj Dyret omkring. Jeg kommanderer: »Vaabnene frem! venstre Sving! fremad Marche!« og Eskadronen vilde lige til at udføre Befalingen, da Mandskabet fra den anden Eskadron kom jagende omkring Gaarden og Hegnet og lige ind i mine Geledder. I et Øjeblik var alt i Uorden. Der var ingen Tid til at gjenoprette Ordenen, Rebellerne vare kun nogle Hundrede Alen borte, og deres Kugler hvinede tæt omkring os og saarede Ryttere og Heste, medens man hørte den tordnende Trampen af det galoperende Kavalleri. Jeg

satte endnu mit Haab til Broen, i næste Øjeblik maatte de storme ind paa os. »Omkring!« brølte jeg, »i Galop og se at komme i Orden hinsides Broen.« Da vi jagede forbi Gaarden, var Bischoff endnu ikke kommen ud. »Han har ofret sig for mig, men jeg kan ikke opgive min Kommando for at redde ham, var han end min egen Broder.«

Vi naaede i god Behold over Broen, skjønt den rystede og gyngede under de galoperende Hestes Hove.

Medens Rytterne svingede af og stillede sig op, red jeg til Side og saae mig tilbage. Hidindtil havde jeg kun set Têten af Kolonnen og ikke kunnet gjøre mig nogen Forestilling om dens Størrelse. Nu saae jeg langt oppe i Dalen en tæt, uafbrudt Kolonne paa maaske tusende Heste. Mellem dem og Broen saae man et Par Ryttere og mange flygtende Heste, der rendte afsted som vilde. Fjenden var væbnet med Flinter, og mine Folk havde kun Sabler og Pistoler. Ritmesteren for anden Eskadron stillede sig op paa Broen og søgte forgjæves at samle sine Folk; de toge Harens Gevær, og mine Folk vare de eneste tilbageblevne. »Nu er alt tabt,« sagde jeg til mig selv; »jeg vil ikke holde mine Folk tilbage og lade dem slagte for disse fejge Karles Skyld.« Jeg gav mine Befalinger og nu gik det i Galop ned gjennem Dalen med den forfølgende Fjende tæt bag os.

Dog lad os vende tilbage til Bischoff. Han red hin Dag en lille, fyrig sort Ganger, der næsten blev vild, da den hørte de fjendtlige Hestes Fremstormen. Bischoff kastede Sadlen paa den og spændte netop Gjorden, da Rebellerne viste sig uden for Porten. Her var ingen Tid at spilde, hurtig som Lynet trak han sin Kniv, overskar Tøjlerne, hvormed Hesten var fastbunden, og svang sig i Sadlen. Hesten gjorde omkring, og ved at skære sine Tøjler over havde Bischoff jo tabt ethvert Herredømme over Dyret; men det syntes nøjagtig at vide, hvad det havde at gjøre, og i Steden for at ile mod Porten satte Dyret hen mod Hegnet.

Dette var højere end Hesten selv, og Bischoff troede derfor baade sig selv og Dyret fortabt, men Hesten gjorde et mægtigt Spring, kom rask over og var nu Side om Side med Rebellerne. Det var et Kapløb hen imod Broen. Dyret vandt og sprængte over Broen foran de forreste fjendtlige Heste; men det var kun en Hestelængde foran; der var ikke sex Fod mellem dem, og det maatte over under en Hagl af Kugler og næsten indhyllet i Krudtrøg. Bischoff lagde sig fladt ned og overlod alt til Hesten; hinsides Broen forøgede Hesten imidlertid snart Distancen og førte efter faa Minutters Forløb Bischoff i Triumf tilbage til hans Venner.

Det var et frygteligt Ridt gjennem hin Dal. Den jævne og lige Vej gav os intet Læ mod Fjenden. Træer laa tværs over Vejen, og mellem dem var der dybe Sumphuller, hvor Hestene styrtede ned og bleve siddende. Under vort Ridt stødte vi paa mangen slig Rytter, hvis Hest var styrtet ved Springet over et Træ eller bleven siddende under et Forsøg paa at arbejde sig igjennem; hist havde en Mand rejst sig igjen og søgte at undkomme til de nære Skove, her laa en anden, som ikke evnede at arbejde sig frem under sin styrtede Hest. Da jeg vendte mig om for at erfare, hvorledes det gik mine bekjendte, saae jeg, hvorledes de forreste Fjender ved deres Nærmelse fyrede paa de omkringliggende Soldater; det saae ud til, at man ikke vilde give Pardon. Før jeg var reden langt, stødte jeg paa anden Eskadrons Ritmester, som stod midt paa Vejen; han var saaret og kastet af. Jeg søgte at parere og lade ham sidde op bag mig; men min ophidsede og gjenstridige Hest stejlede og slog ud, saa jeg ikke kunde stoppe op, hvorfor jeg raabte til Ritmesteren, at han skulde tage et andet Dyr, som en af Folkene førte med sig. Han gjorde saa, men efter faa Minutters Forløb var han paa ny kastet af og, før han kunde rejse sig, omringet og tagen til Fange.

Endelig dukkede vi frem af denne Helvedesdal og følte

fast Fod under vore Hestes Hove. Vi havde faaet et lille Forspring for Fjenden og vare lige komne uden for Skudvidde. Det lykkedes mig endnu engang at faa Folkene formerede i Kolonne, og Tilbagetoget gik atter for sig i Orden, skjønt endnu i Galop. Jeg spurgte efter de øvrige Officerer; to vare undslupne og hos os; tre vare tagne til Fange, og Majoren var skudt tæt ved Broen og falden ved Siden af en af mine Folk. Jeg maatte derfor igjen overtage Kommandoen og hurtig træffe Bestemmelse om en Plan.

En Bondemand ved Navn Gibbs havde sluttet sig til os; han red paa et hvidt Mulæsel, der kunde løbe som en Hjort. Gibbs var fuldkommen koldblodig, og da vi kom ud af Dalen, trak han en Skraa frem og afbed en ordentlig Stump med den Bemærkning, at nu stod alt vel godt til. Jeg spurgte Gibbs, om han kjendte Vejen til Hickmann ved Mississippi. Hans Svar lød: »Aa ja!« »Følg saa med mig og før os der hen,« sagde jeg og tog ham med mig frem til Spidsen af Kolonnen. Jeg befalede Sergenten, der red foran, at følge Gibbs, forlod min Plads og trak mig tilbage til Bagtroppen. Uheldigvis vilde det hvide Mulæsel ikke gaa i Spidsen, og nogle Øjeblikke senere var Gibbs atter hos mig. Et Par unge Mennesker, som ogsaa flygtede med os, førte jeg nu frem til Têten, gav dem samme Anvisning og trak mig atter tilbage; men deres Ophidselse samt det galoperende Ridt i det usikre Maanelys lod dem dog forfejle Vejen til Hickmann, og vi fortsatte vort Ridt ad Paducah til.

Gibbs forlod atter sin Plads og red hen til mig. Jeg mente, at han havde gjort bedre i ikke at ride med og udsætte sig for denne unyttige Fare; men han fortalte, at man oftere havde budt ham to Hundrede Dollars for Mulæselet, og han vilde udstaa ethvert Vovestykke med det Dyr. Bischoff forlod sin Plads, og vi tre red nu bagest; men ikke ret længe. Pludselig lynede det fra Buske og Krat langs Vejen, og krak, krak! lød Ilden fra den skjulte

Fjende. I et Øjeblik var hver Hest i Karrière og stormede fremad; mit eget Dyr gjorde et frygteligt Sæt. Stakkels Tennessee! Han førte sig i Begyndelsen endnu saa stolt, at jeg troede, at Dyret kun var ophidset af Ilden. Min Opmærksomhed var særlig rettet paa Rytterne; men da jeg strammede Tøjlerne, opdagede jeg, at mit Dyr havde løbet paa den nærmeste Side af Ilden; men endnu troede jeg ikke, at det var truffet. Imidlertid strakte det Hovedet ned og jog frem mellem Gibbs og Bischoff. De grebe Hesten ved Tøjlen, men i et Nu havde den næsten revet dem af Sadlen. Jeg raabte til dem at slippe løs, og nu stormede den frem og rendte som gal mod Hestene foran. Sammenstødet kastede os over mod Grøften, dog Hesten stoppede ikke, men fløj med sænket Hoved fremad som en Pil forbi hele Kolonnen. Jeg stak min Sabel i Skeden, viklede Trensetøjlerne om Næven og søgte paa hver Maade at parere; men forgjæves. Jeg anstrængte hver Scene, prøvede ethvert Kunstgreb, jeg kjendte eller havde lært af de Herrer Rarey; jeg trak Hovedet fra den ene Side til den anden, saa dens Snude berørte Stigbøjlen, men den stormede videre, videre, videre i samme rasende Ridt. Vejen førte gjennem tætte Skove og under en Række stejle Høje. Ved en af disse gjorde Vejen et Sving, men Hesten forsmaaede at følge Vejens Krumninger og gik lige ud. Det var, som om et Lokomotiv stormede gjennem Skovene. Foran mig kom tvende, tæt ved hverandre staaende Træer. Hesten stormede ind i det aabne Rum mellem dem, stødte mod det ene og tumlede, men faldt ikke. Længere fremme paa det stejleste Punkt af Højen laa et styrtet Træ. Hestens Hoved hang næsten ned til Knæerne, og jeg vidste, at den ikke kunde se. Jeg gjorde en mægtig, en sidste Anstrængelse for at rejse den, forgjæves — Træet var lige under mig, et Brag, et Slag, og jeg laa paa Jorden og over mig den gispende Hest.

Jeg søgte forgjæves at staa op og igjen sidde op; men

min højre Arm dinglede ubrugelig ned, medens min gode Hest endnu sprællede paa Jorden. Og Fjenden nærmede sig. Jeg slæbte mig hurtig ned ad Skrænten, ved hvis Fod der løb en lille Bæk. Da jeg naaede denne, hørte jeg Hestegalop paa Højen over mig. »Min Sabel,« sagde jeg til mig selv, »maa ikke falde i deres Hænder«, spændte den hurtig løs og sendte den et sidste Blik. Det var en Afskedsforæring fra mine bedste Venner, og den havde Dag og Nat været min stadige Ledsager. Jeg kunde ikke faa det over mit Sind saaledes at skilles fra den. Et Øjeblik nølede jeg. »Maaske se de mig ikke,« tænkte jeg; »dog Faren er alt for stor; hvad der end hænder mig, min Sabel skulle de dog ikke have.« En Træstamme laa tværs over Bakken; jeg bøjede mig fremad og kastede Sablen ind under Skyggen af Stammen; det pjaskede i det mørke Vand, og borte var den. »Skal jeg kaste min Pistol bag efter? Nej, det er kun en Pistol mere eller mindre for Unionen. Her komme de.« Jeg lagde mig tæt ned ved Bredden, og en Deling Ryttere galoperede forbi.

VIII.

Paa Flugten.

Jeg var nu alene i de dunkle Skove. Hestenes Trampen var hendøet, og den lille Bæk ved min Side plaskede fredelig i den stille Nat. Jeg strakte Hænderne ned til Bækken, fyldte min Handske med Vand og hældte det over mit Ansigt; det var køligt og forfriskende, og efter et Par Øjeblikkes Forløb var jeg i Stand til at staa op. Jeg saae paa Floden, paa Træstammen, under hvilken min Sabel, og paa Træet, under hvilket min Hest laa, og i det jeg tog mig sammen, traadte jeg ud paa Stammen og gik over i det tætte Krat paa den modsatte Side; men efter et Par Skridt var jeg glad ved at kunne sætte mig ned paa et styrtet Træ. Jeg følte mig bedøvet og svag, men haabede

dog at kunne samle mine Kræfter og snart være i Stand til at gaa videre. Medens jeg sad saaledes, opkastede jeg det Spørgsmaal, hvad jeg skulde gjøre. Fort Henry laa øst for mig, vidste jeg. Skulde jeg gaa der hen? det var kun ni, ti Mil. Nej, det mellemliggende Terræn maatte vrimle af Rebeller. Skulde jeg gaa til Paducah? Staden laa femten Mil mod Nord, og Fjenden var utvivlsomt under Forfølgelse i denne Retning. Skulde jeg holde mig skjult i Skovene et Par Dages Tid, i Haab om, at han imidlertid vilde trække bort? Skulde jeg krybe hen til en Lade eller Stak i Haab om, at de ikke vilde gjennemsøge den? Vilde mine Kræfter strække til, naar jeg gik videre? Og kunde jeg undvære Lægebehandling til min Arm, som jeg nu under min Kappe mærkede var brækket, medens samtidig Smerterne i min Side voxede?

Endelig traf jeg min Bestemmelse om min Marche; jeg vilde indtil Dagens Frembrud gaa mod Nord og saaledes have en halv Mil bag mig; derpaa vilde jeg vende mig mod Øst og saaledes komme til Side for deres sandsynlige Marcheretning. Næste Dag haabede jeg at træffe nogle Negere, hos hvem jeg kunde indhente Underretninger og saaledes træffe endelig Bestemmelse, om jeg skulde gaa videre mod Øst til Fort Henry eller igjen vende mig mod Nord ad Paducah til.

(Sluttes.)

Præsten Jakob Worm*).

(Et Livs- og Tidsbillede).

I.

Blandt de lærde Slægter, der have indskrevet deres Navn med store Træk i den danske Litteraturs Historie i det 17de Aarhundrede, indtager Familien Worm en fremragende Plads; men der var ogsaa Mænd, som bare Navnet Worm uden, i alt Fald saa vidt det vides, at høre til den Slægt, hvis mest bekjendte Medlem Ole Worm nævnedes og endnu nævnes langt ud over Fædrelandets snævre Grænser, — men som alligevel ikke ere blevne uden Betydning i vort Lands Historie.

I Nykjøbing paa Sjælland levede der fra 1619—33 en Præst Jakob Pedersen Worm eller Morsing; hans Søn Peder Jakobsen Worm blev 1637 Præst i Kirke-Helsinge og Drøssel-

*) Blandt Kilderne maa især fremhæves: O. Wolff, Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab 1812. — Pontoppidans Annaler, 4de Bind. — N. M. Petersen, den danske Litteraturs Historie, 3dje Bind. — A. C. Krog, Efterretninger om Viborg By. — Nordisk Universitets-Tidsskrift 1856, 1ste Hæfte. — C. P. Rothe, Griffenfelds Levned. — A. C. L. Heiberg, Thomas Kingo. — Rahbek og Nyerup, den danske Digtekunsts Historie, 3dje Del. — J. F. Fenger, den trankebarske Missions Historie.

bjærg ved Slagelse; 1667 blev han Provst, men døde Aaret efter; han havde tre Gange været gift; hans første Hustrus Navn er ubekjendt, anden Gang med Anna Heichens af en flensborgsk Patricierfamilie, som var beslægtet med den ogsaa fra Flensborg stammende Familie Moth, der i sin Midte talte adskillige lærde Mænd, fremfor alle Sprogforskeren Mathias Moth, men som især er bleven bekjendt i Danmarks Historie ved »Jomfru« Moth, Sophie Amalie Moth, Grevinde af Samsø, Kristian den femtes erklærede, bekjendte og erkjendte Elskerinde. Anna Heichens døde og efterlod en stor Børneflok, der fandt en Stifmoder i Cecilie Lambertsdatter Blankenburg, hvis Faster var gift med Sjællands berømte Biskop Jesper Brochmann. Præsten Peder Worm maa vistnok have været svagelig, da han nemlig allerede 1654 fik en Kapellan Jørgen Madsen Aarby, der senere blev Præst i Sorterup og var Fader til den bekjendte Digter og Sprogmand Jørgen Sorterup, og 1661 fik han en ny Kapellan, hvis Navn mod Aarhundredets Slutning var paa alles Læber, og som endnu i dette Aarhundrede har faaet det betegnende Kjendingsnavn »Salmisten i det danske Kirkekor«, — Thomas Kingo, der blev gift med Worms efterladte Enke.

Vi have her dvælet lidt længe ved disse Slægtskabsforbindelser, men ikke uden Grund, da de fleste her nævnede Personer spille en Rolle i den Mands Liv, vi nu skulle betragte, nemlig Magister Jakob Pedersen Worm, en Søn af Peder Worm i Helsinge, af hans andet Ægteskab med Anna Heichens.

Jakob Worm saae Dagens Lys i Helsinge den 8de December 1642 og har, da han arvede sin Farfaders Navn, rimeligvis været den ældste Søn; thi i saa Henseende var der ved Navngivelsen en Familie-Rangforordning, som i de Dage sjælden eller aldrig fraveges. Hjemme i den rolige Landsbypræstegaard voxede Drengen op og kom snart til at gjælde for det gode Hoved i den store Børneflok der

ude; men egentlig yndet har han ikke været i sin Barndom; hans ypperlige Evner gave allerede den Gang en Antydning af, hvorledes de i Tidens Løb vilde udvikle sig, i det han i Barndomstiden var bekjendt for at være meget slem til at gjøre Nar. Hans Higen efter Kundskaber kunde ikke tilfredsstilles i Præstegaarden, hvor Faderens Kapellan, den ovennævnte Jørgen Madsen Aarby, tillige var hans Informator; han blev da, 15 Aar gammel, sat i Slagelse lærde Skole, hvor han ikke skuffede de gode Forventninger, man nærede til ham; 21 Aar gammel blev han 1663 dimitteret til Universitetet med meget gode Vidnesbyrd af Skolens Rektor Peder Holm. I de Dage skulde, som bekjendt, de ældre Disciple fungere som Degne (»Løbedegne«) i de ved Kjøbstaden nærmest liggende Sogne, og Jakob Worm var da ogsaa, i alt Fald i nogle Aar af sin Skolegang, Løbedegn for Sorterup og Ottestrup Sogne; fra den Tid er der opbevaret et for ham ganske betegnende Træk: hans Lærelyst var saa stor, at han paa sine Ture der ud altid havde en eller anden Bog med sig, i hvilken han studerede, baade under Prædikenen og under Maaltiderne, saa den gamle Præst i Sorterup, Hr. Thomas, en Gang sagde til ham: »Jakob, Jakob, du læser saa meget; give Gud, du maatte faa Gavn af det alt sammen!«

Worms Studenteraar falde i den Tid, da de i mange Henseender ved Krigen opløste Forhold, ikke mindst i den akademiske Verden, igjen begyndte at fæstne sig; da Muserne, som havde tiet under Krigslarmen, atter lode sig høre. I Krigsaarene havde Universitetet selvfølgelig været lukket, Studenterne havde deres Gjerning paa Kjøbenhavns Volde; nu skulde der tages fat igen, og vi fejle næppe ved at antage, at Slagelse-Studenten Jakob Worm har været blandt de unge Akademikere, der have vakt størst Forhaabning. Om hans Studenteraar vide vi kun, at han i dem udmærkede sig ved stor Flid, og det dialektiske Pindehuggeri, der lige til Holbergs Tid ansaas som Kjendetegn

paa en dygtig Student, har han øvet saa ivrig som nogen; 22 Disputatser har han forfattet, mest over filosofiske Materier, og forsvaret paa Regensen og Valkendorfs Kollegium, hvor den Slags Øvelser mest holdtes. Den Filosof, som den Gang var paa Moden, var Cartesius, og at Worm også studerede hans System, er en Selvfølge. I 1666 tog han theologisk Attestats med stor Berømmelse, og da det den Gang for enhver ung Mand, hvis Stræben gik lidt højere end til et almindeligt Landsbykald, var en næsten uundgaaelig Fordring at tage en af de akademiske Grader — i Mangel af Doktorgraden, saa dog i alt Fald Magistergraden —, tog han denne sidste Aaret efter. Opmærksomheden havde jo allerede tilforn været henvendt paa ham, men blev det endnu mere ved den Taksigelse, han, som Skik og Brug var, skulde aflægge ved den højtidelige Magisterpromotion. At han takkede paa latinske Vers, vilde ikke have undret nogen, thi at skrive saadanne, var blandt Datidens Studenter ikke nogen sjældnere Kunst, end det hos Minervas nuværende Sønner er at kunne skrive danske Vers; nej, men desuden takkede han paa hebraiske Vers, — det var noget, som næppe mange kunde gjøre ham efter; det hebraiske Studium laa omtrent brak. At denne Episode i den akademiske Verden har vakt Beundring, blandet med Misundelse, er saa naturligt; og med rette er der netop i denne Anledning bemærket om ham: »Sin poetiske, men stolte Aand, der just siden blev ham til Faldstrikke, lod han fremglimre ved enhver Lejlighed.«

Efter al menneskelig Beregning syntes nu Vejen til en fremragende Stilling i Kirkens Tjeneste at ligge banet for den unge Magister; og hvad ellers enhver ung lærd af borgerlig Herkomst med Glæde tog imod, blev ogsaa tilbudt ham, nemlig at følge en ung Adelsmand som Hovmester paa en Udenlandsrejse; men han afslog Tilbudet, og efter hvad vi kjende til hans Personlighed og Karakter, har han næppe heller egnet sig videre til at være en saa-

dan underlig Mellemting mellem Lærer og Tjener, mellem foresat, Ven og underordnet. Han stræbte højere op og kunde vel ogsaa have Grund til at vente Protektion: hans Stifmoder var, som før berørt, en nær Slægtning af Biskop Jesper Brochmann, der havde haft stor Indflydelse paa den lærde Konge Frederik den tredje; maaske skyldes det ogsaa Mindet herom, at Jakob Worm snart blev højt anskreven hos denne den første suveræne Konge, for hvem han oftere holdt latinske Prædikener, der vandt Kongens Bifald, og den Yndest, han var kommen i hos Kongen, befæstede han end yderligere ved et Skrift, »jus regium vocandi pastores« (den kongelige Rettighed at kalde Præster). Der er aldeles ingen Grund til at antage, at han ikke skulde have ment i Hjærtet denne sin ærbødige Underdanighed over for Suverænen; paa faa Undtagelser nær glædede hele det danske Folk sig over Enevældens Indførelse, og desuden laa Hykleri og Kryberi den Gang saare langt fra Jakob Worms hele Natur og Væsen. Han fik da ogsaa 1669 kongeligt Løfte om Pladsen som Lektor i Theologien ved Viborg Kathedralskole, naar den blev ledig, samt om Sognekaldet for Nørbæk, Sønderbæk og Læsten, som det samtidig bestemtes altid skulde høre til Lektoratet i Viborg.

Dog Tiden gik, Vakance i Lektoratet vilde ikke indtræffe; Forholdene forandrede sig; hans Fader var død 1668, Kapellanen Thomas Kingo blev imod Forventning ikke hans Eftermand i Kaldet, men derimod i Ægteskabet, i det han Aaret efter blev gift med Præsten Worms Enke, hvis Død et halvt Aar senere gjorde ham til Enkemand; J. Worms høje Velynder Frederik den tredje døde 1670, og ved det nye Hof synes man helt at have glemt ham og de Løfter, der vare ham givne, og som nok kunde berettige ham til Forhaabninger. Worm maatte da tage til Takke med, hvad der kunde tilbyde sig; Kingo var 1668 bleven Sognepræst i sin Fødeby, den daværende Kjøbstad, men nuværende

Landsby Slangerup; og som enhver nok saa lille Kjøbstad havde en lærd Skole, saaledes havde Slangerup ogsaa sin; om det skyldes Kingos Indflydelse, at Sjællands Biskop Hans Vandal 1671 beskikkede Jakob Worm til Rektor i Slangerup, kunne vi ikke vide, men rimeligt nok er det, da det hedder i Ligprædikenen over Kingo, at »sine Stifbørn søgte han af yderste Evne at befordre til Brød og Ærestand.«

II.

Her i Slangerup begynder Worms »Storm- og Trængsels-Periode«. Stillingen som Rektor ved de smaa Latinskoler var meget langt fra at være højt anset; i Regelen var det pur unge Theologer, der selv nylig vare slupne for Skolerisets Tugt, som toge imod Pladsen som Rektor, indtil de kunde blive forsynede med et Præstekald; ja man har endog en Del Exempler paa, at Mænd, der først vare i et Rektorat, derfra ere gaaede over til en personel Kapellans uselvstændige Stilling. Det var saaledes som oftest aldeles midlertidige og derfor i Regelen kortvarige Rektorater ved disse Smaaskoler, og at en saadan jævnlig Skiften og hyppige Vakancer var til Skade for Skolerne, hvor Rektor (»Skolemester«) undertiden var den eneste Lærer, undertiden med en Hører adjungeret til Medhjælp, er klart nok. Saaledes har vel ogsaa Jakob Worm fra først af betragtet sit Ophold i Slangerup som en kort Ventetid, til noget bedre tilbød sig; men Ventetiden blev lang — og trang; og dertil var der mange Grunde.

En Rektors økonomiske Vilkaar vare i Regelen højst tarvelige; det var yderst sjældent, at nogen kunde tænke paa at gifte sig i den Stilling, og hvis de tænkte derpaa, maatte de af gode Grunde udsætte det til bedre Tider; vi træffe nu heller ingen Tegn paa, at Jakob Worm har tænkt

paa at stifte Familie, medens han var Rektor; men trykkede vare hans Forhold alligevel; og det har næppe været behageligt for ham at have Kingo til sin Sognepræst. Rektorerne stode alle Vegne i et betydeligt Afhængigheds-forhold over for Sognepræsterne, og Kingo, der bestandig havde stor Lyst til at vise sin Myndighed, har netop kunnet faa denne Lyst styret over for sin Stifsøn, der kun var otte Aar yngre end han selv, og som næppe nogen Sinde har følt sig særdeles tiltrukken af Kingos Person maaske endog Grunden til deres senere Fjendskab maa søges endnu længere tilbage i Tiden og føres helt hen til Dagene i Kirke-Helsinge Præstegaard. Vi kunne heller ikke unddrage os Tanken om, at Worm, der ogsaa hørte til »genus irritabile vatum«, har følt sig ilde berørt ved, at Kingos Salmer og Digtninge i det hele taget allerede den Gang have vakt Beundring hos høje og lave, medens hans egne Aandsfostre have maattet liste sig i det skjulte. »Irritabel« har han været, ikke alene som Digter, men i en særlig Grad som Menneske, og de forandrede politiske Forhold, hvilke han tidligere havde tiljublet, ere nu komne til at staa i et ganske andet Lys for ham, der følte Tidernes Ugunst trykke i en særlig Grad under Kristian den femtes Scepter.

Den Bitterhed, der synes at have været ham medfødt, og som naturligvis voxede ved Tilsidesættelsen, maatte have Luft, og da han var i Besiddelse, om just ikke af synderlig poetisk Gave, saa dog i alt Fald af den Færdighed med Lethed at kunne skrive flydende Vers, var der derved givet ham et Vaaben, som han brugte i en Del Aar, og misbrugte i den Grad, at det blev til hans eget Fordærv.

Fra hans Ophold i Slangerup skriver sig en Del af hans mest bekjendte Satirer, der selvfølgelig ikke bleve trykte, men som snart løb Landet over i Afskrifter, af hvilke endnu saa mange ere bevarede, at vi faa et tydeligt Bevis paa, hvilken Opsigt de vakte i de Dage, langt over

Fortjeneste; hvad Worm sigtede til, er endnu efter to Hundrede Aars Forløb som oftest ikke vanskeligt for os at forstaa uden Kommentar; hvor meget mere da den Gang, i det de udtalte i spydige Vers, hvad der rørte sig hos mange i Folket, maaske især i de lærdes Kreds; og det var snart en offentlig Hemmelighed, at Forfatteren var Jakob Worm, men hver Gang han blev spurgt derom, fragik han naturligvis Forfatterskabet. Ganske vist var der her i Landet Forhold og Personer nok, der frembøde en kjærkommen Skive, som hans satiriske Pile havde let ved at ramme. Her skal kun lejlighedsvis anføres nogle Uddrag af de mest betegnende Satirer, der ganske vare i Tidens Aand, i det anonym Bagvaskelse, for hvilken ingen kunde vide sig sikker, var den almindelige Maade, hvorpaa Folk ytrede deres Misfornøjelse; og Datidens Vittighed var saa grovkornet, at den nu til Dags ikke vilde kunne undgaa Navn af Raahed; Lunet blev Satire, og Satiren Pamflet. At Worm ikke selv lod sine Skrifter trykke, paa et Par enkelte ubetydelige Digte nær, ses ved en »Admonitio« under en af Afskrifterne af hans Digt: »Kongens vemodige Klagemaal over en Del Krigsraaders og Officerers Utroskab og Uforsigtighed, af Chr. Fr. Adolph, Ærkedegn i Hamborg«, hvori det hedder: »Hvo, som lader dette Skrift udskrive, skal 1) rettelig og rigtig lade det udskrive uden nogen Vildelser; 2) gjærne meddele det til alle Oprigtigheds- og Sandheds-Candidater og Liebhavere, ja med det forderligste det til Trykken befordre; 3) forøge det efter Haanden, som Historierne tiltage« osv. — At han ogsaa havde bedre Bevæggrunde til sine Digte end den blotte Lyst til Smædevers og Drillerier, se vi af den ædle, fædrelandskjærlige Følelse, der aander gjennem en Del af Versene i nys nævnte Digt »Kongens vemodige Klagemaal« osv., hvori han jubler over de danskes Sejre og sukker over deres Nederlag i den skaanske Krig. Det var ganske vist en utidig Iver, hvormed han i mange Retninger traadte

op; men det synes næsten, som han har ment sig som særlig af Gud udkaaren til at være en stræng »censor morum« for høje og lave, i det han et Sted skriver:

„Sandhed, Oprigtighed ingen tør skrive
Uden jeg, som Guds Aand dertil mon drive.“

Og naar han talte og skrev, var det med den Myndighed, som Bevidstheden om en i sædelig Henseende pletfri Vandel har givet ham; i den Retning have selv hans bitreste Fjender ikke kunnet finde noget at dadle hos ham.

Da vistnok de fleste af Worms Digte ere skrevne under hans Ophold i Slangerup 1671—77, maa vi helst her i al Korthed se lidt paa hans Forfatterskab, inden vi følge ham videre paa hans tornefulde Vej gjennem Livet.

Den Mand, som især var Gjenstand for hans bitre Had, var Vintappersønnen Peter Schumacher, af hvem Kristian den femte »gjorde en stor Mand«, som hans Fader havde raadet ham, medens han ikke fulgte Raadet at »gjøre det langsomt«. Misundelse over, at den kun syv Aar ældre Griffenfeld saa hurtig naaede til Statens højeste Embeder, medens Worm med sine rige Evner og sin saa lovende Fortid maatte sukke Aar efter Aar i det fattige Rektorat, har vel haft sin store Del i Aarsagen til hans Forbitrelse; og dertil er kommet, at han har set Griffenfeld give Embeder, som Worm kunde have attraaet, til Mænd, der vare langt tilbage for ham baade i Alder og i Kundskaber. Underligt er det, at Griffenfeld, der ellers nok forstod at vælge til Statens Tjeneste saadanne Mænd, som Fædrelandet, og indirekte han selv paa samme Tid, kunde have Brug for og Gavn af, — at han slet intet Hensyn tog til Worm, der, selv om han næppe nogen Sinde var bleven Griffenfeld en varm Lovpriser, — thi Worm var en afgjort Oppositionsmand, om hvem maaske nærmest det Ord kan passe, at »hans Haand var mod alle og alles mod ham« — saa nu ved Tilsidesættelsen blev ham en bitter og ufor-

sonlig Fjende, der var i Besiddelse af et mægtigt Vaaben, den hensynsløse Satire. Muligvis er Jakob Worms Karakter, Væsen og hele Person slet ikke faldet i Griffenfelds Smag, især da han var bleven Hofmand; og maaske heller ikke Worms Prædikener; — thi i saa Henseende var Griffenfeld, hvad der fremgaar tydelig nok af de Optegnelser, han gjorde om de Kandidater, han hørte prædike i Nikolai Kirke, en baade kyndig og stræng Kritiker; — men det kan vel snarest være, at Grunden til deres Uvenskab er lagt allerede den Gang, da de begge bejlede til Kongegunsten ved Frederik den tredjes Hof; Griffenfeld har tænkt: Lad ham blive i sin tarvelige Stilling i Slangerup, der gjør han ingen Skade — skjønt der gjorde han netop Skade Hos Worm er maaske mangen Gang den Tanke opstaaet, at havde Lykkens Medbør føjet ham, kunde han nu have indtaget den Plads, Griffenfeld beklædte som den første i Landet næst efter Kongen, og hans Galde er løbet over; ud maatte alt det, han bar paa, og som pinte ham; ogsaa Griffenfelds Broder blev tagen under Behandling (»den forgyldte Vintappersvend«); han var nemlig bleven adlet under Navnet »Gyldensparre«.

Hvad man især var saa rede til at angribe Griffenfeld for, var det, at han mentes at sælge Præstekald for Penge; og der foregik netop paa den Tid ved de højere gejstlige Embedsbesættelser adskillige Misligheder, i det Kristian den femtes erklærede Elskerinde, Sofie Amalie Moth, Grevinde af Samsø, sørgede for, at adskillige af Landets Bispestole bleve besatte med hendes nære Slægtninge; havde Worm villet det, kunde der ellers ved hende have været for ham en god Lejlighed til Forfremmelse; thi ikke alene vare hendes Fader og hans Moder Bysbørn, nemlig begge fra Flensborg; men de vare ogsaa i Slægt med hinanden, uden at det dog bestemt kan angives, paa hvilken Maade.

Studiosus lamentans (»den klagende Student«) var saaledes en velvalgt Titel paa en Satire, der udtalte, hvad der

vistnok har rørt sig hos mangen fattig Kandidat, som ikke har villet komme til Embede ved uhæderlige Midler, og som gjærne har gjort Worms Ord til sine:

„Kald mig paa den rette Maade,
For mit Kald du, Gud, maa raade.“

Ogsaa den Form, hvorunder han rettede sine Angreb paa Kirkens øverste Styrelse, faldt fuldkommen sammen med Tidens Smag; vor Tid vilde med et skarpere Ord end Satire betegne Vers som følgende:

„Pengepræst jeg ej vil være,
Heller ikke Taskepræst;
Hvo som rettelig skal lære,
Bør ej være Horehest. —
Simon Magus, Tæver, Tisper,
Kalder Præster, Provster, Bisper.

Tredive Sølvpenge tælles
For min Jesu Frelsermand;
Men skal nu en Præst udvælges,
Maa man fylde snart en Spand
Fuld af Guld, af Sølv, af Penge;
Gud, lad det ej vare længe.

Kirkenøglen undertiden
Hænger ved et Tøselaar,
Peders Nøgelbaand ved Siden
Bæltehænges paa et Faar.
En Skomagers*) Syl og Risper
Kan nu gjøre Præster, Bisper.

Over-Englen*) og Baptisten**)
Bruge de som eget Værk;

---

*) Skomager ɔ: Schumacher, Griffenfeld.
**) Over-Englen, Mikael ɔ: Mikael Henriksen Tisdorph, Præst ved Nikolai Kirke, anset for sin Tids dygtigste Prædikant.
***) Baptisten ɔ: Døberen; Biskop Baggers Fornavn Hans, lat. Johannes.

Præken gjemme de i Kisten
Næst hos deres Kones Særk.
Saa er de da Gudsords Tyve,
Skam faa den, som her mon lyve."

Endnu giftigere Angreb paa Griffenfeld forekomme i et andet Smædedigt af Worm, nemlig »Sibyllæ Spaadom om Nordens Antikrist«, hvori han bl. a. ytrer, at Luther tog fejl, naar ham mente, der kun var to Antikrister, ham i Østen, Tyrken, og han i Vesten, Paven; værre endnu end disse er Antikristen i Norden, Griffenfeld, hvis Synderegister uden Skaansel opregnes i let flydende Vers, der vistnok snart ad skjulte Veje ere komne paa alles Læber. Kun et Par Strofer til Exempel:

„Den 3dje F. forsvandt og blev henlagt i Muld,
Den 5te C. igjen tog Kronen paa af Guld.
Den Nordens Antikrist med smigre-glatte Læber
Erlanger Kongens Gunst, og stedse daglig stræber
At stjæle Kongens Sjæl og Hjærtet hans at faa,
Hvorved han Rigdom nok og Kanslers Navn mon faa. —
Op paa det falske Bryst blev Kristi Kors ophænget,
Det Bryst, som er med List og Gjerrighed befænget, —
Han „Dyrets" Brændetegn langt heller burde bære. —
Dernæst paa samme Bryst opblinkte Ærens Stjærne
Og gylden Elefant, som han var Visdoms Kjærne;
For gylden Elefant en Ræv han burde føre
Og Edderkoppens Skilt; thi alle skal ham smøre;
Han suger Riget ud og griber til sig Guld
Som Støv paa Gaderne, og Sølv som utalt Muld.
Tvi dig Guds Kirkes Pest" osv.

Hvor megen eller hvor liden Del Worms Smædedigte have haft i Griffenfelds Fald, er ikke let at sige; at Worm har gjort sig til Tolk for den Stemning, som var meget almindelig blandt Folket, er afgjort; og da han selv maatte lide Tilsidesættelse under Griffenfelds Regimente, er der dog adskilligt, som taler til hans Undskyldning; men hvad der aldrig kan tilgives eller undskyldes Worm, er, at han

efter Griffenfelds Fald er lav nok til at haane den slagne Modstander, hvem han i et Digt »Spaadoms Opfyldelse« ligefrem beskyldte for at have stræbt Kongen efter Livet eller at have villet sælge ham til Svenskerne for selv at blive Konge. Judas, Akitofel, »Præsident udi Forrædres Lav«, »Babels Horebarn« ere de smukke Navne og Betegnelser, hvormed den faldne Statsminister tituleres.

„Hvi saae du ikke paa det Guldkors paa dit Hjerte,
Før at du tænkte saa at gjøre Kongen Smerte?
Har Kongen Kristi Kors paa Brystet af dig hængt,
En Tornekrone du til Kongen havde tænkt;
Guldkronen vilde du fra Herrens salved' røve. —
Hvad vil du, Judas, dog saa efter Guldet tørste,
At du dig understaar at sælge Kong' og Fyrste
I Fjende-Mord og Magt for nogle Tønder Guld“ osv. —

Saaledes sang han den Gang; men snart sang han i en anden Tone; Worm var i det hele taget alt for meget Oppositionsmand til, at han skulde kunne føle sig tilfreds under nogen som helst Regering. Da det snart viste sig, at de nye Magthavere vare meget langt fra at forandre de uheldige Forhold, han havde anket over hos Griffenfeld, vendte han sin Pen imod dem i en Fortsættelse af den oven for omtalte »Studiosus lamentans«; men især var det nogle Aar efter Griffenfelds Fald, da man begyndte at tale om, at han skulde flyttes fra Kastellet til Munkholm, at Worm gjorde sig til Talsmand for Griffenfeld, maaske i en Forudanelse om, at hans egen Skæbne nogle faa Maaneder efter skulde komme til i en saa høj Grad at ligne Griffenfelds, og at han skulde komme til at flytte ind i dennes Fængsel i Kastellet.

Det er et af Worms sidste Digte; men Omtalen af det finder dog rettest sin Plads her; det hedder »Lykkens Ubestandigheds Spejl«; det er et Forsvar for Griffenfeld, hvis hele Liv han gjennemgaar; han kalder ham Grif og lader baade hans Venner og Fjender passere Revu under

forskjellige Fuglenavne; Kongen er naturligvis Ørnen, sig selv kalder han »Irisken, Fugle-Notarius, Musikant i Fuglekapellet«. Det er ubetinget et af Worms bedste Digte; Tanken er ikke original, der var allerede tidligere skrevet saakaldte »Fugleviser«, hvori Fuglene indføres talende; men her er Tanken klart og godt gjennemført, og Worm har her vidst at træffe en Tone, man ellers kun sjælden finder hos ham, lige langt fra de Platheder, hvori han ellers sølede sig, og fra den Stræben efter høj Flugt, han kun yderst sjælden naaede. »Sjunges paa den melankoliske Melodi: »Jeg véd saa rig en Ridder, en Hertugs Dotter bold«, har Worm skrevet over den; og virkelig er der i den paa adskillige Steder som et Pust fra Kæmpevisen. Her anføres det første og det sidste (ɔ: 51de) Vers.

„Jeg gik mig ud i Skoven
At høre Fuglesang;
Der var en Grif i Hoben,
Som havde ypperst Rang;
Thi Ørnen ham ophøjed;
Han snæret blev bag Fuglefang
Og udi Bur indføjet.“

I det han beder Konge-Ørnen ikke at lade sig »besnære af falske Fuglepak«, ender han:

„Lad ej din Naade fare
Mod Griffen, nu halvdød;
Guds Engle ham bevare
Fra Vaade, Fald og Nød.
Jeg, Irisken, saa sukker:
Gud Ørnen fri fra Sorg og Nød,
Til Himlen ham indlukker!“

Unægtelig et betydeligt Omsving i Worms Stemning i Løbet af nogle faa Aar! men i det hele taget synes et af de bedste Træk i Worms Karakter at have været den, ganske vist ofte hensynsløse Iver, hvormed han tog sig af

de undertrykte og forurettede; de, der hævedes højt af Lykkens Bølgeslag, kunde være visse paa i ham at finde en Modstander.

En af de Mænd, han saaledes under sit ufrivillige Ophold i Slangerup havde udkaaret til en Skive for sine Angreb, var Griffenfelds Svoger, Sjællands unge Biskop Hans Bagger; og til visse var der hos Bagger meget, som kunde frembyde Anledning til mangehaande Betragtninger, især for en Mand med Worms skarpe Blik. Næsten alle danske, og da ogsaa Worm, vare besjælede af et glødende Had til Sverige og alt, hvad der havde svensk Anstrøg; Bagger derimod synes i sin Ungdom at have næret stærke Sympathier for Sverige, og han havde endog modtaget en Udnævnelse til Professor ved det nylig oprettede Universitet i sin Fødeby Lund, saa det syntes, som om hans hele fremtidige Virksomhed skulde komme Sverige til gode, da han 1674 pludselig udnævntes til det ansete Kald som Sognepræst ved Frue Kirke i Kjøbenhavn; og Aaret efter, kun 28 Aar gammel, blev han den danske Gejstligheds Primas, nemlig Biskop over Sjællands Stift. Der er ingen som helst Grund for os til at tvivle om Baggers Dygtighed eller Værdighed; og de Angreb, Worm rettede mod hans Personlighed og Hæderlighed, skrive sig vistnok for største Delen fra, at han har set gjennem meget farvede Briller; men Sagen var den, at Bagger i en saa ung, alt for ung Alder havde naaet den øverste gejstlige Stilling i Landet, og i den har han maaske nok tét sig med en Myndighed, der kunde passe bedre hos en ældre Mand; Worm beskylder ham for overmodig Opførsel over for Præsterne, Rektorerne (Worm har maaske selv faaet det at føle) og Degnene, hvilke han overfusede og udskjældte. Det argeste af hans Angreb paa Biskop Bagger var »de kristne Kirkers Klagesuk«, indeholdende Baggers Levnedsløb, kortfattet i wormsk Manér; det var skrevet paa Latin, altsaa viser det sig nærmest beregnet paa de lærde; ligesom det i det forhen om-

talte Digt »Nordens Antikrist« siges, at Antikristen (Griffenfeld) sagtens kan faa Magt, naar Paven er hans Svoger, — og Meningen deraf jo da er, at Bagger var gift med en Søster til Griffenfeld, — saaledes handler en Del af denne Paskil om dette samme Ægteskab, der var Worm en saadan Torn i Øjet. Intet hos Bagger er ham til Pas: hans theatralske Lader paa Prædikestolen, hvor han alt for meget gestikulerer og bruger sit Lommetørklæde; »han løfter ikke sin Stemme, men sin Skoggren, i det han bjæffer og snadrer; sine Prædikener har han plagieret af engelske Skarns Bøger; ved Visitatserne udskjælder han baade Lærerne og Børnene paa Kirkegulvet, i det han forlanger, at de skulle være lige saa lærde som de dygtigste Theologer, hvilket han selv aldrig har været« osv.

Der er oven for anført nogle Exempler i bunden Stil paa hans Angreb paa Griffenfeld; her følger i løs Stil, meget løs Stil, som Prøve et Stykke af et Smædeskrift, hvori han beretter, hvorledes det gik til, naar Biskop Bagger rejste om paa Landet til Visitats, ledsaget af sin Famulus Morten Lipper: »Naar Paulus og Lukas tage Afsked fra deres ny plantede Menighed, sker det med Bøn og Taarer; men her skal, hvis man ikke ubarmhjærtig vil medtages, naar Krigsskatten skal sættes, Hans og Morten mades, og han skal lippe til den gode Vin, indtil Dagen skinner igjen paa Himlen; og endda maa Værten glæde sig, naar Morten ikke til Afsked render ham i Pølen med sin Hest eller sætter Ild paa Gaarden med sine Pistoler. Ved slig Lejlighed forsømmes ingen Profit; den ene kan diskurrere og drikke, efter Kompagniets Behag; den anden kan spille Ferkering og Lanter og drikke, indtil Øjnene bæve i Hovedet. O tempora, o mores! De arme levitiske Majorer og Officerer maa give Bøsse og Gevær til denne nybagte Antikrist; andre maa miste deres Hunde, om saa Morten skulde stjæle dem og føre dem bort i Kalechen. Præsterne miste deres bedste Bøger og deres bedste Plov-

stude, for hvilke de aldrig faa Betaling. Fornemme de, at Værten er af deres Element, slaa de Gjækken løs i Fryd og Gammen, synge i Steden for »Jesu søde Ihukommelse« »Doc. Doc. Martinum« etc., »vore Klus Madame Elisabeth etc.«, »Hanschen von Bremen« etc.; her leves med faa Ord at sige, studentikôs, ikke superintendentikôs. Er Værten derimod ikke af sligt Humør, ser den unge Doktor saa gravitetisk ud som Kirkeværgen i Strassburg, han puster og slaar om sig som en ung Løverumpe; han lægger an med Staven, som han vilde give Feuer; der er hos ham intet ydmygt, intet mildt, kort sagt intet, som ligner en Kristen. Da skal Huset reguleres; da skal alle staaende læse til Bords. Krucifixet hænger ikke ret i Stuen; Præsten gaar ikke skikkelig nok i Klæder. Herren slaa dig, du kalkede Væg! Da kommer Morten og hvisker til Kvinden i Huset: Min Herre er vred, se til at faa ham stillet til Freds; Eders Børn have Skade deraf ved Akademiet; Midlet er rede Penge.«

At Rektoren i Slangerup efter slige Hjærteudgydelser ikke kunde vente sig nogen Ven og Befordrer i Hans Bagger, hvem velvillige Sjæle vistnok hurtig have bragt Smædeskrifterne med Angivelse af Forfatteren, kan man sige sig selv. Saa meget desto større Pris satte Bagger paa Præsten i Slangerup, Thomas Kingo; at ogsaa denne Omstændighed foruden de tidligere anførte Forhold har ægget Worm imod Kingo, kunne vi let tænke os. Det er ikke alene Digteren Kingo, der i Satiren »En ny Rimekunst« overfaldes af Digteren Worm; men det er endnu mere Kingo, der angribes som Præst og Menneske af Worm, som i det nære Forhold, hvori de stod til hinanden, havde et aabent Blik for alle Kingos Svagheder, og dem var der nok af; men Worm opgraver længst forsvundne Synder og længst angrede Fejl, hvis der i det hele taget er Sandhed i de Beskyldninger, han retter imod ham, hvorom der maaske nok kan rejses Tvivl, naar man hører, at han selv

tilstod, at han øste af urene Kilder, i det han »fór frem efter Rygte og Mundsvejr, og det slette Menneskers«. Den ulykkelige Kalot, som Kingo bar, gav Worm Anledning til et Digt, fuldt af Grovheder og Beskyldninger, ikke alene for et saadant Hovmod, at han end ikke vilde tage den af for de fornemme, men ligefrem for Usædelighed og Drukkenskab; nogle af Versene lyde saaledes:

Jeg véd en Kalot,
En gejstlig at bære, han nylig har faaet.
Hun sidder paa Toppen hans Hoved saa fast,
Han kan den for ingen aftage i Hast;
Hun varmer hans Pande, det gjør ham saa godt
At bære Kalot.

Han er jo en Mand,
Er kommen fra Bonde i ypperlig Stand,
Med Finhed at melde, er bleven til Præst,
Dog Rytter at være, det tjente ham bedst;
Nu Haaret er borte, hans Hoved er blot,
Thi bær han Kalot.

Jeg saae ham en Gang
Blandt dennem, som ere i højeste Rang;
Jeg tænkte, Kalotten han tager vel af,
Mens de ham tiltalte og Hænderne gav;
Men ligesom Halen den følger sin Rot,
Saa sad hans Kalot.

Kingo var, som bekjendt, ikke den Mand, der vendte det venstre Kindben til, naar han fik et Slag paa det højre; han svarede i samme Versemaal og i samme Tone og lod bl. a. Worm høre den Naturfejl, at han havde røde og rindende Øjne ligesom Lea. At Worm svarede igjen, er en Selvfølge, og denne sidste Gang gaar Beskyldningen endog ud paa, at Kingo i Drukkenskab var falden omkuld paa Prædikestolen, saa han med Skam og Spot maatte bæres ud af Kirken, og at han ofte havde ligget i Rendestenen med brudte Ben osv.

Først nogle Aar efter træffe vi igjen Worm og Kingo i et ogsaa ganske mærkværdigt Forhold; de to beslægtede Mænd havde i Slangerup boet, som man kan sige, Dør om Dør med hinanden i en Aarrække, der næppe kan have været behagelig for nogen af dem; endelig slog Afskedstimen for dem begge, omtrent samtidig, i det Kingo, der vel nok har følt, at han ikke skulde komme til at lægge sine Ben i sin Fødeby, blev udnævnt til Biskop over Fyns Stift, den 25de Februar 1677; den Udnævnelse har næppe været forbunden med store Anstrængelser; Kingos Ven og Velynder Griffenfeld trak ingen med i sit Fald, endog hans Svoger Bagger vedblev at nyde Hoffets Gunst som tilforn. Worm derimod, der i Slangerup har kunnet sammenligne sig med Ovid i Pontus, har i Aarenes Løb ofte været paa Supplikanternes tornestroede Vej og vel ofte været nær ved at tabe Haabet om at kunne blive udfriet og faa et passende Levebrød; at han selv ved sine Skriverier i alt Fald til Dels var Skyld i, at Broen var bleven kastet af, har han ikke kunnet skjule for sig, og derfor har han valgt at gaa ikke ad Sollicitanternes ellers sædvanlige Vej, der førte gjennem Hofmændenes Døre, men derimod henvendte han sig personlig til Kongen, hvem han hidtil i alt Fald kun aldeles indirekte havde angrebet, og hos hvem han havde Avdiens Kristi Himmelfartsdag 1675; men endnu var Griffenfeld ved Roret, og først efter dennes Fald kunde Worm begynde at haabe, at Naadens Sol atter skulde lyse for ham. Maaned gik efter Maaned, indtil Worm endelig valgte at gaa den Vej, som den Tid har været ikke ualmindelig for Ansøgere, der kunde flikke nogle Rim sammen, og som endnu i vort Aarhundrede er bleven anvendt med Resultat; han skrev 4de Februar 1677 en Ansøgning paa Vers. Den begynder saaledes:

„Jeg talte sidst med dig, da Jesus Himlen stiged
Oppaa hans Himmelfest; din Ansigtssol ej viged
Udaf sin Naadegang for mit det Bønnebrev,
Som udaf Trang og Tarv mit Sukkehjærte skrev.

Nu kommer jeg igjen og paa dit Kammer banker,
Jeg hedder Jakob, som hos Kongens Døre vanker;
Jeg slipper dig ej let, før du velsigner mig,
Lad mig en Israel dog vorde nu hos dig.
Jeg er et Levi-Barn, en fattig Arons Søn,
Som ønsker sig lidt Brød med lutter Suk og Bøn" osv.

Saa lykkedes det da endelig Worm at blive udfriet.

(Sluttes).

Vilh. Bang.

Krigsscener fra Tennessee.

(Slutning).

VIII.

Paa Flugten.

(Slutn.)

Da jeg havde truffet min endelige Beslutning om mit videre Forhold under den fortsatte Flugt, tog jeg mit Lommetørklæde frem, bandt min Pistol fast om Livet, stod op fra Træet og begyndte min Marche. De brækkede Ribben gjorde Aandedraget meget smerteligt, og jeg maatte uafbrudt støtte min højre Arm med den venstre. Rundt omkring var alt skjønt og roligt. Den stille Maane skinnede i fredelig Modsætning til den vilde Scene, jeg nylig havde været Vidne til, den lyste for mine Skridt og viste mig Vej. Ingen Støj forstyrrede Skovenes Stilhed undtagen Lyden af en Kobjælde, der lød her over fra en fjærn Gaard. Det var i den Retning, jeg ønskede at slaa ind paa, og her hen rettede jeg min Vej i Ro og Mag. Før vort Opbrud fra Lejren havde en Ven medbragt April-Nummeret af »Atlantic« til mig, og jeg havde heri læst Whittiers »Bjærgskildringer«. En Linje randt mig i Hu:

„Hyrdens Aftenklokke lyder hid fra Koen“,

og jeg tænkte ved mig selv, om vel nogen anden Læser

nogen Sinde vilde komme til at anvende den paa samme Maade som jeg.

Jeg maatte gaa forsigtig frem gjennem den sølvklart oplyste Skov; sluttelig kom den klingende Lyd nærmere, og jeg gik op ad Højen, paa hvis Top der laa en Gaard med Kostalde. En Vej løb langs Ryggen af Højen, og paa den anden Side saae man vidtstrakte Marker. Til venstre laa en Gruppe Æbletræer, og en Hunds hæse Gøen sagde mig, at der laa et Hus skjult bag dem. Jeg blev et Øjeblik staaende for at udhvile mig og lytte og traadte derpaa forsigtig ud paa Vejen. Paa den modsatte Side stod et mægtigt Træ, i hvis Skygge jeg søgte at klavre op ad det høje Lægtehegn. Jeg var imidlertid svagere, end jeg havde tænkt, mine Ben svigtede, da jeg vilde løfte min Krop over, og min ene Arm kunde ikke forhindre, at jeg væltede over mod Hegnet. Tvende Gange troede jeg at maatte opgive det hele; men efter flere Anstrængelser kom jeg op og lod mig med tilbageholdt Aandedrag dumpe ned paa den anden Side.

Over de vidtstrakte Marker førte en anden Vej. Jeg var ikke gaaet langt, før jeg hørte Støj i Skoven, og da jeg var bange for, at det kunde være en fjendtlig Feltvagt, lagde jeg mig ned ved Siden af Gærdet. Maanen stod nu tæt nede i Synskredsen, og jeg holdt det for raadeligst at vente, til den var gaaet ned.

Snart derpaa stødte jeg paa nogle Køer og drev dem hen foran mig. Jeg tænkte, at hvis der skulde findes en Feltvagt paa Vejen, vilde Køerne dreje af og saaledes formindske Sandsynligheden for, at jeg skulde blive hørt eller set. Efter at vi vare gaaede omtrent en Fjerdingvej, naaede vi frem til en bredere Vej. Køerne gik over den, og jeg var i Begreb med at følge, da en mægtig Køter stormede frem fra et hinsides liggende Hus og efter en rasende Gøen mod Køerne løb hen imod mig. Jeg trak min Pistol frem og var parat til at fyre, da den stoppede op med sin Gøen,

og det var godt for mig, thi i en halv Snes Alens Afstand hørte jeg Hestetrampen komme nærmere og saae Omridset af nogle Ryttere. Der var ingen Tid til Flugt, og jeg sank sagte ned paa Jorden og laa ubevægelig. Rytterne nærmede sig, det syntes at være en Feltvagt; en Mand red foran, tilsyneladende en Underofficer, og de øvrige fulgte bag efter. De kom tæt forbi mig, saa tæt, at jeg kunde høre deres Sporers Klirren.

Da de vare komne forbi, stod jeg op og besluttede fremtidig ikke mere at betræde nogen Vej, gaa over nogen Mark og overhovedet ikke sky noget Besvær. Jeg gik igjen ind i Skoven. Den var nu tæt bevoxet med Underskov, og jeg havde ingen Maane til Fører. Ofte havde jeg paa vore Nattemarcher ønsket Aftenstjærnens Hjælp, men den havde stedse hyllet sig i Skyer; dog nu i denne Nat, hvor jeg havde dens Hjælp nødig mere end nogen Sinde, udstraalede den et skjønt og klart Lys, og medens jeg saaledes betragtede den, syntes den mig at være en gammel Ven, som kom til Syne for at staa mig bi, og hver Gang jeg dukkede frem af et tæt Krat og skuede op til dens uforanderlige Gang, havde jeg paa Følelsen, at den var min Fælle under Flugten; men selv med dens Bistand traf jeg paa Vanskeligheder. Undertiden skjultes den bag Træer, og ofte maatte jeg holde mine Øjne ufravendt rettede paa Vejen eller fixere mistænkelige Gjenstande i min Nærhed.

Min Plan var at udvælge en eller anden fjærn Høj som Udkigspunkt og der fra igjen se mig om efter en ny Høj og styre løs paa samme. Dog styrtede Træer eller dybe Huller nødte mig ofte til at forandre min Kurs, og mangen Gang hændtes det ogsaa, at jeg ganske forfejlede den, og da maatte jeg mønstre Himlen og først igjen finde min Stjærne, før jeg kunde gaa videre. Da jeg ikke kunde gjøre nogen Brug af mine Hænder, var jeg tvungen til at bane mig Vej gjennem Krattet med venstre Skulder. Min Hat var ogsaa gaaet tabt ved Faldet, og mine Haar ind-

viklede sig ofte i Grenene. Saaledes gik min Fremmarche langsomt, ubehjælpsomt for sig, men Haabet laa for mig.

Efter min Antagelse var det henimod Klokken tre om Morgenen, da jeg fra Toppen af en lille Høj fik Kig paa en rygende Lejrild. Jeg vidste, at saafremt det var en Lejr, var jeg kommen inden for Forpostlinjerne. Jeg gjorde derfor omkring og sneg mig tilbage, omtrent vel som en Indbrudstyv sniger sig ind i et Hus, i det jeg krøb hen over Jorden for ikke at træde paa en knagende Gren, og i det jeg valgte det tætteste Krat og de dybeste Skygger. Omtrent en Time senere troede jeg at se nogle Telte, men vidste, at det var højst usandsynligt, at der skulde findes nogle her; jeg gjorde derfor Holdt for at anstille Iagttagelser og saae, at det kun var Morgendæmringen, som brød frem mellem Træerne. Det var et kjærkomment Syn, skjønt jeg maa tilstaa, at Natten just ikke var forekommen mig lang, og at jeg var overrasket ved at se Morgenen bryde frem.

Jeg ændrede nu min Kurs og vendte mig mod Øst. Skoven skiftede ogsaa Karakter; den bestod kun af unge Træer med liden Underskov, og Jordbunden var en glat, skraanende Slette. Milevidt gik Vejen videre. Himlen lysnede op, Solen steg frem, højere og højere. Jeg hørte Hundegøen, Kvægets Brøl, lejlighedsvis ogsaa Stemmer af Mænd og Børn. Jeg kom ogsaa til Veje, som jeg maatte over med stor Forsigtighed, i det jeg traadte frem Skridt for Skridt, spejdede omhyggelig op og ned ad Vejen, lyttede ængstelig og derpaa ilte over og dukkede ned i Skovene paa den anden Side. Hvor fra disse Veje kom, eller hvor hen de førte, vidste jeg ikke og brød jeg mig heller ikke om. Jeg kjendte ikke noget til Landet, men var ikke tvungen til at spørge mig for; jeg var paa en Gang bleven i mærkelig Grad uafhængig, behøvede kun at se efter Solen og vandre videre i Retning mod Øst.

Senere stødte jeg paa Marker og Gaarde, som nødte

mig til at gjøre store Omveje. jeg vilde aldrig komme gjennem en slig Kjæde af Gaarde, tænkte jeg; jeg maatte atter og atter gaa tilbage for at prøve paa ny, følte mig stærkt fristet til at bryde min Beslutning og gaa lige paa og fandt saaledes, at et heldigt Flugtforsøg, som ethvert andet Held, afhænger af paagjældendes Karakterfasthed.

Henimod Middag hørte jeg Barnestemmer, da jeg nærmede mig en Vej; jeg saae op og fik Øje paa en Rytter eller mente i det mindste at se ham. Han holdt stille som paa Post, og jeg tænkte, at han hørte til en fjendtlig Feltvagt. Krattet var aabent, jeg lagde mig derfor ned og trak Buskene sammen om mig. Jeg iagttog ham, men han rørte sig ikke, og det gik snart op for mig, at jeg maatte blive dér, saa længe som han. Trods min Angest faldt jeg i et Blund, rimeligvis ikke et Minut langt, og da jeg aabnede Øjnene igjen, var Manden forsvunden og forvandlet til et Træ.

Det var altsaa en optisk Skuffelse. Mine Øjne vare i de tre sidste Nætter blevne overanstrængte, og i de sidste tyve Timer havde jeg uafbrudt været sysselsat med at undersøge nære og fjærne Gjenstande. Den momentane Ro havde fordrevet Fremtoningen. Det faldt mig ind, at jeg ved Solopgang længe havde været i Tvivl, om en Gruppe Træer ikke var en Deling af mine egne Folk, at Træer og Træbulle gjentagne Gange havde forvandlet sig til Vagter og Poster; noget lignende havde maaske været Tilfældet med Teltene om Morgenen og Lejrilden om Natten.

Jeg begyndte nu at lide af Tørst; thi jeg kunde kun drikke ved at øse med min ene Haand. Solen brændte ned gjennem de halvt udsprungne Træer og blev til Plage. Jeg bandt nogle Blade sammen til en Slags Hue, som dog ofte blev strøjfet af og derhos kun ydede en mangelfuld Skygge, hvor kjønt den end var lavet. Jeg følte mig ogsaa skuffet ved ikke at møde nogen Kontrabandist; jeg havde nok set nogle ude paa Marken, men altid i Følge med hvide, og

med dem var et Møde ikke tilraadeligt. Og vel maatte jeg spørge mig selv, om jeg endnu var i de »Forenede Stater«, og om disse Mennesker vare Amerikanere, siden jeg maatte skjule mig som en jaget Forbryder.

Da jeg af og til følte mig afmægtig, besluttede jeg at opsøge et Hus for at faa noget at spise og derpaa igjen skjule mig i Skovene; men herved udkrævedes stor Forsigtighed.

Hvad jeg søgte, var et lille Hus, fordi et saadant rimeligvis kun husede en enkelt Person, og det maatte derhos ikke være i Sigte fra Naboerne og ligge nær Skovene.

Jeg kom forbi forskjellige, men intet svarede til mine Betingelser — det ene var for stort, et andet laa for langt tilbage paa fri Mark, det tredje kunde overses fra et fjerde.

Klokken var henved tre, og mine Kræfter toge mere og mere af, da jeg saae en Lysning og Hjørnet af et Hus gjennem Træerne. Forsigtig kom jeg nærmere. Hist ovre laa en Mark, men Huse vare ikke i Sigte, og Skoven strakte sig hen lige til Gaardsrummet.

»Det er netop et Hus, som du kan bruge,« sagde jeg til mig selv, »og nu maa jeg vove det og gaa ind.«

Jeg løsnede min Pistol, for at jeg hurtig kunde faa den frem under Kappen, og stødte Porten op. Alt var roligt. Jeg gik hen til Døren og saae inden for en Kone, der fór forskrækket sammen ved Synet af mig, sagde, at hun vilde kalde paa sin Mand, som var ude paa Marken, og gik ud. Jeg saae efter hende og var snart beroliget, da de begge kom tilbage. Jeg traadte nærmere og inspicerede Huset nøjere. Over Vinduet hang en Jagtflint; men den var uladt og tilrustet. Jeg var lige bleven færdig med mine Undersøgelser, da de traadte ind. Det var en ungdommelig Mand, med et lyst og aabent Ansigt — af en

Secessionist at være et alt for venligt Ansigt. Vi betragtede hinanden, og han sagde:

»De er Soldat i Unionen?«

»Ja, og hvad er De?«

»Jeg er Borger i Unionen,« var hans Svar.

Ordet »Unionen« er en Slags Talisman; havde han været en Rebel, vilde han have sagt »Forbundet«.

Johan Mills, det var min nye Vens Navn, var den første blandt flere medfølende og hengivne Unionister, som afviste enhver Belønning eller Betaling for Tjenester, de havde bevist mig, og hvis Godhed jeg ikke noksom kan prise. Han fortalte, at jeg var i farligt Naboskab og hverken maatte gjøre Holdt paa eller vandre ad en Vej. Hans Kone lavede mig i Hast lidt Middagsmad, og han fulgte mig derpaa gjennem nogle Marker og Kratskove og bragte mig saaledes til en anden Unionist, Henry Chunns Bolig. Der var omtrent tre Fjerdingvej til Hr. Chunns Hus, men jeg følte mig nu temmelig rask og tilstrækkelig styrket til at gaa tre Mil, om det saa skulde være.

Ved min Ankomst blev jeg meget venlig modtagen af hans Kone; hun sagde, at hendes Mand meget gjærne vilde skaffe mig videre, lod mig gaa til Sengs, badede mine kvæstede Skuldre, kort sagt, viste mig alle de Velgjerninger, kvindelig Medlidenhed kan udtænke. Efter mere end tre Maaneders Forløb var dette den første Seng, jeg fandt Hvile i; den øvede da ogsaa sin vante Virkning, thi efter faa Øjeblikkes Forløb laa jeg i en sund Søvn. Jeg sov til Skumringen og vaagnede op ved Børnenes Raab, at deres Fader var kommen. Han kom ind, traadte hen til mig og sagde i en hjærtelig, oprigtig Tone:

»Min Ven, det glæder mig oprigtig at træffe Dem; De er hjærtelig velkommen i mit Hus.«

Jeg faldt igjen i Søvn og sov til næste Morgen, men fik nu slemme Efterretninger; Værtens Mulæsler vare om Natten forsvundne fra Avlsgaarden.

»Ja, saa maa vi vente; Drengene finde dem vel nok, medens vi ende vor Frokost.«

Under Frokosten indtraf et lille Mellemspil, der kan give Læseren et Begreb om det usikre Liv, vi førte her ude ved Grænserne. Ude paa Marken hørte vi et Skud; det var ingen Kanon, blot en Jagtflint, som enhver Dreng alle Vegne kan falde paa at affyre en Vaarmorgen; men nu afbrød alle Samtalen.

»Hvad kan det betyde?« spurgte jeg efter nogle Øjeblikkes Tavshed.

»Det véd jeg ikke,« svarede Hr. Chunn.

»Have Deres Naboer Krudt og Geværer?«

»Nej.«

»Saa maa det vel være af stor Betydning for os.«

Vi stode alle op og saae ængstelig ud over Markerne; men der var intet at se. Familien syntes urolig, og Hr. Chunn lod sig forlyde med, at det dog var besynderligt, at Mulæslerne vare borte. Vi ventede en Stund, men alt vedblev at være roligt. Drengene havde imidlertid ikke kunnet finde Mulæslerne, og Hr. Chunn begav sig følgelig paa Vejen med mig hen til en Hr. Edvard Magness, som ligeledes var en god Unionist og gjærne vilde hjælpe mig videre.

Jeg tog Afsked fra disse jævne, brave Folk, hvis godmodige og oprigtige Hjærtelighed man sjælden støder paa i den store Verden, og gik nu langsomt hen ad en smal Skovsti. Jeg kom snart til en Mark, hvor to, tre Mand og flere Børn vare sysselsatte med at saa Majs. Jeg maa her indskyde den Forklaring, at Majs i de sydlige Stater udgjør den vigtigste Kornsort, som alle og enhver leve af. Alt Brød bages af Majs, Hestene fodres med Majs, Svinene fedes med Majs, og lykkes Majsen ikke, bliver der Hungersnød. Foraaret havde været koldt og vaadt, og Udsæden var ikke halvt endt, medens man ellers var en hel Uge tidligere færdig. Paa enhver Plantage vare alle Hænder der-

for i travl Bevægelse for at drage Fordel af det gode Vejr til at faa Majsen i Jorden. Da Hr. Magness kom ned ad en Plovfure i Nærheden af mig, traadte jeg frem af Krattet og fortalte ham i Korthed, hvem jeg var, og hvad jeg ønskede. Det maa have været ham en uvelkommen Fortælling; men desuagtet gav han hverken med Ord eller Mine sit Mishag til Kjende, men standsede strax sin Plov og spændte Hestene fra. Jeg saae højst nødig denne Afbrydelse af Arbejdet; men da jeg lod falde nogle Ytringer i den Retning, svarede han venlig, at de vilde forsøge at indhente den forsømte Tid, naar han kom tilbage. Vi gik hjem til ham, Sadlerne vare snart lagte paa, og vi brød op Min Fælle var mer end almindelig intelligent og gav mig mange vejledende Vink. Han fattede ogsaa meget vel Farerne ved at blive set af Secessionisterne og søgte med stor Forsigtighed sin Vej ad ubeboede Stier.

Et Ridt paa en Mils Vej bragte os til en Hr. Wades Hus. Det var en meget fiffig og forsigtig Mand. men en urokkelig Tilhænger af Unionen, og i Partiets Interesse havde han holdt Taler og udholdt Forfølgelser. De foregaaende otte Maaneder havde han væsentligst tilbragt i Paducah, i det han kun nu og da stjal sig ud i Skumringen for at besøge sin Familie og forlod den igjen allerede før næste Daggry. Engang havde man fængslet ham, og hans Hus var blevet afsøgt og gjennemplyndret tvende Gange. Han vidste godt Besked med Skovene og Sidestierne og havde selv gjennemgaaet Vanskelighederne og Farerne under en Flugt for Guerillabanderne. Han og jeg havde derfor mange Berøringspunkter, og jeg følte, at jeg i ham havde fundet en paalidelig og erfaren Ven, som mærkelig nok var fra — Syd-Carolina.

Vi traadte ind i Huset. Paa et Leje laa en meget bedaget Kvinde, som jeg troede gik i Barndommen. Wade og Magness vare gamle Venner og underholdt hinanden

som Naboer med Passiar om Høsten, Veje, Folk og lokale Nyheder. Sluttelig sagde Magness:

»Jeg saae i Gaar Edvard Jones, og han fortalte mig, at de vare marcherede fra Corinth og vare blevne angrebne undervejs; hans Regiment var blevet kastet, og han havde maattet ride for at frelse sit Liv.«

Den gamle Kone rejste sig ved disse Ord og udbrød:

»Síg det endnu engang, min Herre.«

Magness gjentog sin Fortælling.

»Han er mit eget Barnebarn,« sagde den gamle Kone. »Natten før sin Udmarche kom han hid, og jeg lagde ham paa Hjærte, at han aldrig burde fægte mod sit Fædreland — det Fædreland, hvorfor hans Forfædre havde fægtet. Han sagde: »Bedstemoder, de ville kalde mig Kujon, naar jeg ikke gaar med.« »En Kujon! jeg vilde lade dem give mig hvilket som helst Skjældsord, før jeg kæmpede mod mit Fædreland,« svarede jeg. Men han gik. Og hvad fortælle De mig nu? Det er mit eget Barnebarn — mit eget Kjød og Blod, — altsaa kan jeg ikke ønske hans Død,« sagde den gamle Kone med megen Følelse; »men Gud ske Lov — Gud ske Lov, at han maatte ride for sit Liv.«

Efter at have sluttet vort tidlige Middagsmaaltid tog Hr. Magness Afsked, og vi brød op.

»Vi ville stoppe hos min Svoger, Hr. Ritmester, og skaffe Dem en bedre Sadel,« mente Wade; det er kun en Fjerdingvejs Afstand.«

I Ro og Mag rede vi der hen.

»Vi komme forbi vor deputeredes Hus; det ligger kun en Fjerdingvej fra min Svogers. Han er en paalidelig Mand, siger jeg Dem; Secessionisterne vilde give meget til for at faa Fingre i ham.«

Imidlertid naaede vi hans Svogers Hus; en lille Pige stod ude i Gaarden og kom hen til Porten, da vi standsede.

»Onkel,« udbrød den smaa, »er du nu igjen paa Flugt for Rebellernes Soldater?«

»Nej!« svarede Hr. Wade muntert; »der findes ingen Rebeller i Omegnen.«

»Jo, der er nogle,« svarede Pigen; »Fader er nylig kommen hjem fra Farmington, og dér ligge fire Hundrede.«

»Hvad for noget, fire Hundrede i Farmington?«

»Ja, saaledes forholder det sig, kjære Broder,« faldt en Kone, som var kommen ud, Barnet i Talen; »saaledes forholder det sig. I Morges indtraf de dér, og Fader skyndte sig at komme tilbage for at melde Naboerne det.«

»Hr. Ritmester,« sagde Wade, »jo før De og jeg kunne komme bort fra denne Egn, desto bedre for os.«

»Hvor langt er der til Farmington?«

»Kun en Mils Vej.»

»Er der nogen særlig Grund til, at de skulle komme just denne Vej?«

»Ja, Hinckley, den deputerede, vi valgte, bor ved den, og Jones, som hjalp med til hans Valg, bor her, og jeg bor her ogsaa. De vilde meget gjærne nappe os alle tre. Dog omtrent en halv Fjerdingvej fra Hinckleys Gaard komme vi til en Sidesti, som vi kunne følge en halvanden Mils Vej.«

Havde vi kunnet ride i Galop, havde vi snart kunnet naa Stien, før den truende Fare kom over os; men ulykkeligvis vare mine Smerter i Siden tagne saa stærkt til, at jeg kun kunde ride i Skridt. Jeg søgte et Øjeblik at trave, men kunde ikke holde det ud og parerede.

»Rid De forud, Hr. Wade; det er meningsløst, at vi begge skulle opsnappes.«

Hr. Wade vægrede sig imidlertid herved.

Det var et angstfuldt Ridt. Vi vidste, at Farmington ikke laa langt borte, og kunde hvert Øjeblik vente dem travende efter os. Vi saae os om, ved hver Omdrejning af

Vejen fra Toppen af hver Høj eller Bjærg; men intet var at se.

Snart naaede vi Hinckleys Gaard; tvende Mænd sade ude paa Verandaen, og Flaget vajede foran Huset. Jeg red videre, men Wade standsede og sagde:

»His Flaget ned og skynd eder strax ind i Skovene.«

Dette blev sagt i al Ro, men de tvende Mænd sprang strax op. Jeg kigede tilbage og saae dem vexle et Par Ord med Wade, hvorpaa den ene hissede Flaget ned, medens den anden løb til Stalden. Atter forløb en ængstelig Mellemtid, til vi naaede Sidevejen; vi rede lidt forbi denne for ikke at efterlade noget Spor, og derpaa bøjede først den ene, derpaa den anden ind gjennem Krattet, til vi atter traf paa Vejen. Det var en meget indviklet og smal lille Sti, saa Fjenden ikke kunde komme ret hurtigere afsted end vi. Alligevel boede her enkelte Nybyggere, »lutter gode Unionister«, sagde Wade. Hos den første af dem gjorde vi Holdt; han laante mig en gulbrun Overfrakke og hjalp mig med nogen Vanskelighed til at faa Uniformen af og iføre mig Overfrakken; enhver Husbeboer eller Markarbejder i Nabolaget vilde nu antage os for et Par Bønder paa Rejse.

Halvanden Mil længere frem udmundede vor Ridesti atter i Hovedvejen.

»Omtrent en Fjerdingvej længere nede ligger en elendig Secessionistkippe lige ved Vejen,« sagde Wade; »naar de ere paa denne Kant af Landet, sværme de vistnok omkring hist nede for at indsamle Nyheder og faa en Slurk. Naar vi blot kunne komme over Vejen og længere frem til gamle Washams Gaard, ere vi reddede.«

Langsomt rede vi frem til Stien; vi stoppede og lyttede; vi holdt vort Aandedrag tilbage og bøjede os ned for at mærke Hestetrampen; vi rede videre, hvor Krattet stod tættest, og standsede atter. Derpaa red Wade ud og saae op og ned ad Vejen.

»Ingen er i Sigte, kom De hurtig frem.« Jeg skyndte paa min Hest og var ovre i et Øjeblik; paa den modsatte Side stod høje Træer og kun lidt Underskov, der vilde kunne skjule os; vi ilede derfor frem, til vi ikke mere kunde ses fra Vejen, og Wade trak Vejret dybt og mente: »Her komme de næppe hen; nu ere vi reddede.«

Alt som Farerne mindskedes, bleve ogsaa mine Smerter mere følelige; hvert af Hestens Trin smertede mig, og jeg følte, hvorledes jeg blev svagere og svagere.

Endelig lød det Glædesbud: »Næste Hus er gamle Washams«, og snart kom det næste Hus i Sigte. »En tro Unionist,« mente Wade, og tro syntes han at være, thi Flaget var hejset uden for Døren. Vi standsede, men jeg var for udmattet til at stige af og maatte glide ned i Wades Arme. Imidlertid traadte en gammel Matrone, med Sølvbriller paa Næsen og et Strikketøj i Haanden, frem foran Indgangen.

»Hvad fejler den stakkels Mand?« udbrød hun, og da hun fik Øje paa min Uniform under Overfrakken: »Aa, det er en Unionssoldat, bring ham ind i Huset; bring ham strax ind.« Altsaa blev jeg bragt ind, lagt paa en Seng og plejet med øm Omhyggelighed.

Jeg laa her og saae paa den gamle Kones Strikketøj og hørte hendes Passiar med Datteren; de holdt Raad om min Frelse og kom til det Resultat, at jeg for Natten skulde gaa over til hendes Datters Bolig. »Den ligger afsides fra Vejen,« sagde hun, »og naar de gjøre et Angreb, kunne vi sende Dem Efterretning over Markerne.« Senere hørte vi imidlertid, at der om Dagen var kommet tvende Spioner forbi Huset, og derfor besluttede man at befordre mig videre i Nattens Løb.

Vi skulde bryde op fra en Svigersøn til Hr. Washam, og han og hans Svoger skulde kjøre mig; jeg vaklede over til Huset og fandt Vognen næsten færdig. Fruen var en ung Dame med fine Manerer og dannet Tale. »Det er alt

for stygt,« sagde hun, »at De maa bort fra os, saaret og udmattet, som De er. I Fredstid vilde vi ikke lade nogen saaledes skilles fra vort Hjem.«

Snart kom Vognen for Døren. »Moder,« sagde hun, »vi ville rede en Seng i den.«

»Jeg er ikke vant til Seng,« indvendte jeg; »jeg har ikke haft nogen i tre Maaneder og maa ikke volde Dem saa megen Ulejlighed.«

»Det er ingen Ulejlighed for os,« svarede hun med saa alvorlig Godhed, at jeg ikke kunde drage denne i Tvivl; »sligt maa De ikke tro om os.«

»Jeg forsikrer Dem alligevel, at en Smule Hø i Vognen er alt, hvad jeg behøver, og meget mere, end jeg er vant til. Desuden er jeg saa fuld af Støv og Smuds, at jeg sikkert vil smudse Deres Sengklæder til.«

»De er en Unionssoldat, som har kæmpet for os; for Dem staar alt, hvad vi eje, til Raadighed.«

Hvem havde vel kunnet modstaa saa stor Godhed og Patriotisme? Sengen blev indrettet i Vognen, man hjalp mig op, og under mange venlige Afskedsord brød vi op. Jeg følte mig nu langt mere sikkert og behagelig til Mode, saa at jeg snart faldt i Søvn; men for mine tvende unge Venner var det en usædvanlig og ængstelig Fart, og ofte skræmmedes jeg op ved, at Vognen gjorde Holdt; mangen Gang hørte de Hundegøen, mangen Gang Stemmer, en enkelt Gang ogsaa et Skud. Da jeg endelig vaagnede op, stod Vognen uden for et Hus, og den unge Washam bankede paa Døren. Snart traadte en Mand ud.

»Naa, unge Mennesker, hvad i al Verden har faaet eder saaledes ud ved Nattetid?«

»Ja ser De, Hr. Derringer,« fik han til Svar; »her er en Unionsofficer, som blev saaret i Fægtningen ved Obion. Joel Wade bragte ham til os, og vi have bragt ham her hid og bede Dem nu skaffe ham videre til Paducah.«

»Det gjør mig virkelig ondt, at jeg har laant min

Vogn ud; men min Nabo Purcell er en god Unionist, og han vil under alle Omstændigheder paatage sig det. Kom I nu blot alle ind, saa skal jeg gaa over og tale med ham.«

Jeg sagde Hr. Derringer, at han skulde vente til Morgenen; men det vilde han ikke høre noget om. og først da han saae os i god Forvaring i Sengen, begav han sig paa Vejen for at gaa en eller to Fjerdingvej, vække sin Nabo langt ud paa Natten og melde ham, at han skulde komme ved Dagens Frembrud for at kjøre en fremmed bort, om hvem han aldrig tidligere havde hørt det mindste, og al den Ulejlighed ene af den Grund, at det var en saaret Unionsofficer.

Før Daggry vækkede Derringer os; alt er parat, sagde han, hans Nabo Purcell vilde indfinde sig, og nu var hans Kone oppe og havde Frokosten færdig. Ved Frokostens Slutning indtraf ogsaa Hr. Purcell, jeg ønskede mine gode Venner Levvel og brød op til den sidste Station paa min Rejse. I det vi bøjede ind paa Hovedvejen, saae vi en stor Mængde Mennesker paa udmattede Muldyr og med mørke og ængstelige Miner, ulykkelige, der flygtede for Fjendens Indfald. Nogle, som vare rejste den hele Nat igjennem, red med os ad Paducah til; andre, som havde naaet Byen Dagen forud, red ængstelig ud for at spørge Nyheder. Mange, der fik Øje paa mig, kunde let forstaa, at jeg nylig maatte have været i Kast med Fjenden.

»Er De fra Ohion?« spurgte man; »hvor langt er Fjenden nu borte? Vover han at komme hid?«

Vi nærmede os Staden, og Tegnene paa Uro voxede. Hobene af Flygtningene bleve større, Rytteri patrouillerede langs Vejene, Fodfolk stode under Vaaben, og Skytset var kjørt op for at bestryge alle Veje, ad hvilke Fjenden kunde rykke frem. Sluttelig viste nogle Huse sig i det fjærne.

»Det er Paducah,« sagde Hr. Purcell; »nu ere vi her endelig.«

Vi standsede ved Hovedkvarteret, og jeg traadte ind for at melde mig.

»Er Adjutanten til Stede!« spurgte jeg en Officer, som var sysselsat med at skrive.

»Jeg er Adjutanten, min Herre,« svarede han uden at se op.

»Jeg er nylig indtruffen og møder nu for at melde mig.«

»Hvad hedder De, min Herre?«

Jeg nævnte mit Navn, og Adjutanten saae op med nogen Forbavselse.

»De er meldt død, min Herre; tvende af Deres Folk saae Dem ligge død under Deres Hest.«

»Hvor mange af mine Folk ere komne tilbage?«

»Omtrent Halvdelen; de ere hos Generalprofossen.«

»Nogle af Officererne?«

»Ja, en af Deres Officerer blev tagen, men undkom og naaede hid med Banen fra Mayfield. Og nu,« vedblev Adjutanten, »ophold Dem ikke længere her, men gaa strax til Lasarettet. Jeg skal give Overlægen Ordre til at sende Dem en dygtig Læge.«

Et Par Øjeblikke senere fik jeg en Gruppe af mine Folk i Sigte. Derpaa fulgte de smertelige Spørgsmaal »Hvem er indtruffen? Hvem savnes? Hvem saae ham sidst? Hvem véd noget om ham? Hvor bor K.'s Familie? Hvem vil skrive til den og fortælle, hvorledes han faldt?« Og derpaa kom en Læge — et roligt Værelse — en kjedelig Tid — en gammel Ven — og en Hjemtur.

IX.

Min sidste Rekognoscering.

Fra New-York til Fort Henry kunde Rejsen muligvis tidligere have været interessant nok; men Felttoget havde røvet den sin Tillokkelse, og Turen var nu meget triviel. Banen førte mig hurtig til Ohios Munding, jeg saae atter Kairo med dens Morads og Sumpe, Paducah med dens støvede Gader og Hospitaler, og nu befinder jeg mig atter ved Tennessees Bredder. Maalet for min Rejse er kun at afslutte min Tjeneste her ovre i Vesten, at sige mine Venner af femte Regiment Farvel, at modtage »Gipsy« og muligvis hente min Sabel. Jeg har ført et interessant Soldaterliv i Tennessee, mere interessante Scener, end jeg vel atter kommer til at opleve, og jeg tager Afsked her fra med Beklagelse.

Jeg har oplevet saa meget om Søndagen, at det ikke maa undre Læseren, at Tiden atter er Søndag. En Søndag fandt Donelsons Overgivelse Sted — en Søndag red jeg ind i Paris som Parlamentær — en Søndag begyndte vort første Tilbagetog — og nu, en Søndag, bryder jeg op til min sidste Rekognoscering.

Min Deling bestaar af Mandskab fra min gamle Eskadron, af hvilke de fleste havde staaet under min Kommando i Foraaret; de ere ikke senere komne til Obionfloden og fatte snart, at Lockridgemøllen er vort Maal.

Det er en smuk Oktoberdag, og Majsen staar moden paa Markerne, skjønt Skovene endnu ere saa grønne, som det var sidst i Juni. Muskatellerdruen er purpurrød, og Persimontræerne staa i tætte Grupper langs Vejene; men Frosten har endnu ikke sødnet alle Frugterne, og da jeg smager paa en Frugt, der ikke har faaet Frost, snærper den Munden sammen saa stærkt, som jeg havde smagt en Dosis Galæbler. Vejret og Skovene ere saa herlige, som

vi blot kunne ønske, og mit Ophold i Tennessee vil være fuld af Interesse til det sidste.

Vi drage en anden Vej end tidligere, thi over Paris og Como vilde vort Ridt ikke være aldeles sikkert; vi slaa altsaa ind paa den modsatte Bue i det Haab at kunne vende tilbage ad kjendte Veje. Vi komme frem gjennem et slemt Nabolag, hvor Guerillaerne have mange Venner; sidste Uge blev der i Nærheden af Boydsville opbrændt store Forraad af Lærred og Tobak, og vi have faaet Efterretningerne om store Delinger af Konge-Kavalleriet, der ere dragne længere op langs Floden og hvert Øjeblik kunne falde over os. Vi maa derfor gaa frem med stor Omhyggelighed og Forsigtighed og stadig være paa vor Post. Flere Mil have vi ikke lagt Mærke til noget usædvanligt, men nu er det Aften, og vi nærme os en lille Landsby. Vi naa den, vi have ikke set nogen, og ingen har set os; men hver Dør er lukket og hvert Hus tomt. Det behager mig ikke. Det har ogsaa været Avantgarden paafaldende, og den har gjort Holdt for at afvente nærmere Befalinger.

»Fortsæt kun Deres Marche, Korporal,« lyder min Befaling; »men vær meget paapasselig; send tvende af Deres Folk en god Strækning forud og følg efter i Trav.«

En Tid lang er ingen at se og ingen Lyd at høre; da møde vi en Rytter, som er vegen til Side for at lade os komme forbi. En Sergent rider ud af Kolonnen, forklarer Manden, at han maa følge os, og han lystrer, skjønt meget mod sin Vilje. Kort derpaa gjøre vi imidlertid Holdt for at fodre vore Heste.

»Send Korporal Morton og fire Mand en Fjerdingvej tilbage. Lad dem medtage Majs, og lad de to Dragoner fodre deres Heste, medens de tvende andre ride endnu længere tilbage. Derpaa skifter De om, lader de andre fodre og kom saa alle uden videre Befaling tilbage, naar alt er færdigt.«

Avantgarden bærer sig ad paa tilsvarende Vis, og jeg vender mig derpaa til Rytteren. »Jeg har været hos Doktoren efter Medicin til min Kone,« siger han, »og hun venter, at jeg skal komme tilbage. Jeg vilde ønske, Herre, at De lod mig gaa.«

»Det er umuligt, men jeg skal sørge for, at De snart kommer fri.«

»Kunde De ikke strax lade mig komme afsted. Hun er virkelig syg; her er Medicinen, som jeg lige har faaet af Doktoren. De kan gjærne selv faa hende at se, og det vil gaa hende skrækkelig daarligt, naar jeg ikke kommer. Jeg vil give Dem mit Ord paa, at jeg ikke skal fortælle noget om Dem, hvis De fordrer det af mig.«

Manden er meget alvorlig, han gjør et troværdigt Indtryk, han har virkelig Medicinen, og Læseren vil derfor muligvis finde det meget grusomt af mig, naar jeg svarede: »Det gjør mig ondt; men det er min Pligt at arrestere Dem. De kan ikke komme videre.«

Manden sætter sig ned ved Døren, og Sergenten, der er ansvarlig for ham, sætter sig ved hans Side, rimeligvis uden at finde synderlig Fornøjelse ved den Historie.

Husets Ejer træder strax ud ved vor Ankomst og opfordrer os venskabeligst at komme nærmere; da han hører, at vi ville fodre, viser han os Vej til Hæssene og uddeler sit Korn med rund Haand; men en Grund til vor Standsning er netop hans Arrestering. Ved hans Tilbagekomst fra Stakkene meddeler jeg ham, at jeg ønsker en Samtale, og vi gaa hen imod Huset.

»Hr. Bennett,« siger jeg, »De er Soldat i Sydhæren?«

»Nej, min Herre, jeg har været det, men har faaet min Afsked.«

»Vis mig Deres Afskedsbevis.«

Hans Kone søger det frem fra et Klædeskab og bringer mig det; det udsiger, at han har faaet sin Afsked fra de

konfødererede Staters Krigstjeneste paa Grund af Utjenstdygtighed.

»De fik altsaa Deres Afsked, fordi De ikke kunde tjene længere?«

»Ja, Herre.«

»Har De et Pas gjennem vore Linjer?«

»Nej, Herre.«

»Har De meldt Dem til nogen af vore Officerer?«

»Nej, Herre.«

»Véd De da ikke, at De altsaa har overtraadt Krigsloven og følgelig maa arresteres?«

Manden svarer intet; de tre Børn, som have været Tilskuere ved Afskedsbrevets Gjennemlæsning og anset det som et Lejdebrev, vende i Forskrækkelse Ansigterne mod mig, og Konen træder nærmere og begynder at tale godt for ham:

»Min Herre! han er syg; han kan ikke fægte mere og vil aldrig mere drage i Felten. Han vil aflægge Eden og stod allerede sidste Uge i Begreb med at aflægge den.«

»Hvorfor gik De da ikke der hen?«

»Jeg hørte, at der vilde komme en Officer til Boydsville, og for ham kunde jeg da aflægge Eden. Jeg indrømmer, at jeg skulde have gaaet der hen tidligere.«

»Naa, ja De har udtalt Dem saa aabenhjærtig, at jeg vil lade Deres Ord staa til troende. Gaa nu paa Torsdag over til Fortet, meld Dem hos den kommanderende Officer og aflæg Eden.«

Manden lover at gjøre det, og hans Kone takker og forsikrer gjentagne Gange, at de have faaet nok af Krigen. Vi føre endnu en kort Samtale om Rebellionen, og derpaa tager jeg Afsked. Den syge Kones Mand sidder endnu ved Døren og ser bedende paa mig, da jeg gaar forbi; Hestene ere imidlertid færdige med deres Foder, Bagtravet kommer tilbage, og jeg siger derfor:

»De kan gaa, og det gjør mig ondt, at De er bleven

opholdt; men vogt Dem for at fortælle nogen, at vi ere her i Aften.«

Han lover det, bestiger sin Hest og rider bort. Jeg venter, til han er ude af Sigte, og giver derpaa Befaling til at sidde op. Bennett træder frem, rækker mig Haanden, og jeg spørger, hvor Vejen gaar til Boydsville, og hvor langt der er der hen. Han svarer, at den ligger omtrent to Mil borte, og vedbliver:

»De gaar altsaa til Boydsville, ikke sandt?«

»Jo,« svarer jeg, »vi slaa ind ad Vejen der hen; god Nat!« Og vi sætte os i Trav ad Vejen til Boydsville.

Klokken er nu bleven tre om Morgenen, og vi ligge i Bivuak paa en vidtstrakt Mark langt borte fra hver Vej og hvert Hus. Foregaaende Aften forlode vi snart Vejen til Boydsville, red derpaa over til en tredje Vej og gjorde endelig Holdt her henimod Klokken ti. Maanen skinner nu ganske klart, og alt er saa stille, som om det var Midnat; men Lejrvagten purrer Folkene op, og vi maa atter optage vor Marche. Naar Solen staar op, ville vi være adskillige Mil borte.

Da vi nærme os Boydsville, støde vi paa et Par Vogne, ladede med Kasser og Varer. Vi stoppe dem og rette de sædvanlige Spørgsmaal til Folkene: »Hvor fra ere De?« »Hvor bleve Varerne kjøbte?« »Har De Regeringens Tilladelse til at kjøbe Varerne?« Folkene svare, at de komme fra Paducah, og fremvise Regningerne paa Varerne, der alle ere forsynede med de fornødne Stempler fra de forenede Staters Inspektør. Følgelig lade vi dem passere.

Nu er det nær Middag, og vi kunne ikke være langt fra Lockridge-Møllen. En eller to Gange tror en eller anden af Mandskabet at kunne gjenkjende et Hus eller en Høj, som vi ere komne forbi under paa vort Tilbagetog; men ingen var sikker paa sin Sag. Endelig naa vi en Korsvej og en Gruppe af fire Huse, som bære Navnet Buena Vista;

næppe ere vi dér, før vi alle fare sammen og se os omkring. Her foreligger ingen Fejltagelse fra vor Side; her have vi været tidligere og have god Grund til at mindes det. Her fyrede de paa os omkring Hjørnet af Marken; her sloge nogle af Mandskabet ind paa den fejle Vej og maatte vende om; og her er den ene Side af Vejen furet som Tremmerne paa en Stegerist, og jeg undres endnu mere end hin Gang, over at min Hest, »aldrig findes dens Lige«, overhovedet kunde komme frem i Galop, den Gang jeg jagede langs Siden af Kolonnen.

Eskadronen gjør Holdt her, men jeg rider videre med otte udsøgte Folk; vi gjøre Regning paa, at en Times Ridt kan bringe os til den Plet, hvor min Hest styrtede, og at der vil medgaa en anden Time til vor Hjemtur; men det er ingen let Opgave at udfinde en Vej, man er kommen paa en anden Aarstid, i Maaneskin og under saa mislige Forhold. Imidlertid vise otte Hoveder sig bedre end et eneste; thi ofte hændes det, at blandt alle otte findes en eneste, som kan mindes en eller anden Biting eller ubetydelig Omstændighed. Dog varer det ikke længe, før der følger en ny Række Udbrud; thi vi have faaet Øje paa et andet, os bekjendt Sted — en lang og lige Vejstrækning, som løber mellem tvende skovgroede Høje og er oversaaet med Stubbe af unge Træer, saa tæt som de vare nedrammede med Hænder. Jeg kan kun alt for godt huske, hvorledes jeg ved Synet af dem gav Folkene Befaling til at parere og ride langsomt videre, og hvorledes jeg drejede mig om i bange Frygt for, at Fjen en kunde naa Højen og aabne sin Ild paa os, før vi naaede over. Efter vort Ridt over denne Strækning blive de Steder, vi kunne gjenkjende, imidlertid færre og færre og høre sluttelig helt op. Vi slaa snart ind paa denne, snart paa hin Vej uden at finde noget, vi kunne mindes. Var det ikke for Sablens Skyld, vilde jeg opgive denne hele Søgen og ride tilbage. Sluttelig

tror endnu blot en eneste af hele Delingen, at den Plet, vi søge, ligger endnu længere fremme, og selv hans Tillid til, at han husker rigtig, er rystet.

I Steden for en Time have vi nu været tvende undervejs og endnu ikke fundet noget. Vi have været til Hest siden Klokken tre om Morgenen, og Dagen er varm som midt om Sommeren. Skulle vi ride endnu længere frem? Ja, en lille Stump videre. Jeg »maa« finde min Sabel. Imidlertid støde vi paa et Hus, en stor Mark, en høj Indhegning og et mægtigt Træ. Nu er det min Tur at huske mig om — ad hin Høj slæbte jeg mig op Fod for Fod; under hint Træ forsøgte jeg at klavre over det taarnhøje Gærde, hvad længe mislykkedes mig.

Noget længere nede bøjer en Vej af, og Mandskabet er overtydet om, at det var den Vej, vi sloge ind paa. Ved Drejningen — den være nu, hvor den være vil — holdt hin Aften en Mand med et Spand Oxer, der paa et hængende Haar nær blev reden over Ende. Medens vi drøfte Spørgsmaalet, indtræffer en Kontrabandist.

»Sam,« siger en af Folkene, »kan du huske noget om Fægtningen ved Obion sidste Foraar?«

»Ja—a, Herre,« svarer Sam, »mig haft den Fornøjelse dér næsten at dø.«

»Virkelig! hvordan gik det til?«

»Na—a, akkurat som Soldaterne her kom langs, stod mig akkurat her ved samme Hjørn' med mit Ossespan', og mig tro't for al Verden, di vil ride mig over.«

»Hvad for noget? Er du Manden med Oxerne?« udbrød jeg.

»Ja—a, Herre, mig akkurat Manden.«

»Saa er du ogsaa den Mand, vi trænge til, og du maa komme med og vise os, hvor hen Soldaterne rede hin Nat.«

Vi sidde nu af, og Halvdelen af Mandskabet fører Hestene

til nærmeste Hus for at føre, medens jeg gaar videre med Resten. Folkene erklære, at de kjende Egnen igjen; men hos mig er enhver Erindring borte. Hovedtildragelsen husker jeg tydelig nok; men som jeg nu opdager, har mit Fald fuldstændig udslettet den sidste halve Mils Ridt af Hukommelsen. Vi gaa næsten en halv Mil videre, og jeg ser intet, jeg kan mindes. Derpaa løber Vejen ned ad en Række stejle Brinker, saa stejle, at det tykkes mig vidunderligt, at jeg overhovedet nogen Sinde er kommen ned ad dem paa en løbsk Hest. Vi gaa ned ad en af disse Brinker; pludselig bliver jeg staaende, thi foran mig hæver sig som i en Drøm tvende Træer, og i det jeg ser ind mellem dem, gjenkjender jeg den styrtede Stamme og Grenene af et andet Træ. Jeg ventede ikke at finde Rester af min Hest, thi jeg har faaet at vide, at den blødende tumlede hen til et Hus i Nærheden, hvor den blev indfangen af Fjenden; men dette er den rigtige Plet, jeg er sikker paa min Sag.

»Jeg tror, at det var endnu lidt længere fremme, Hr. Ritmester,« mener Korporalen, »at jeg saae Deres styrtede Hest — jeg tror, at det var hist henne, og at De maa være krøben ned til Bækken paa hin Plet.“

Jeg vil først undersøge Korporalens Sted og gaar hurtig der hen. Jeg naar Bækkens Bred; mit Hjærte hører op at banke, thi Bækken er udtørret, dens Vand kan nu ikke skjule Sablen. Jeg ser op og ned, men ingen Sabel er at se. Dog her er heller ikke det rigtige Sted — her er ingen Træstamme — jeg véd, det var længere opad; følgelig springer jeg ud i Bækkens Leje og gaar hastig opad. Oven for mig ligger en lille Landtunge, og jeg er overtydet om, at naar jeg bøjer om denne, vil jeg se Træstammen — og maaske Sablen.

Jeg naar den og arbejder mig gjennem Buskadset, der hænger ud over Bækken, da Sergenten udbryder: »Her er den.« Ja, her er Træstammen, og neden under, netop

hvor jeg udkastede den — ligger Sablen. Forrusten og ubrugelig, og aldrig vil den kunne drages. men dog er den mig tusendfold kjærere, end da jeg første Gang modtog den, poleret og glimrende. Jeg véd, at den er værdiløs, at det for stedse er ude med dens Skjønhed og Brugbarhed; men det er lige fuldt det lykkeligste Moment i mit Soldaterliv, da jeg gjenfinder min ødelagte Sabel.

I Tusmørket naa vi tilbage til Buena Vista. Jeg har været rigtig bekymret de tvende sidste Timer, og mine Folk, der staa omkring deres opsadlede Heste, synes ogsaa ret bekymrede over vor forlængede Fraværelse. Jeg har hørt om en Bande Guerillaer i vor Front og om en anden til højre for os, og Mandskabet har hørt noget om en tredje Bande i vor Ryg. Vore Heste ere for udmattede til at kunne marchere ret længere, og vi have allerede opholdt os her alt for længe. Til venstre synes Terrænet rent, og til venstre ligger Lockridge-Møllen og vor Tilbagevej; men alt for mange ere allerede komne paa den Formodning, at vor Marche gaar der hen, og Beboerne have rettet alt for mange Spørgsmaal, til at vi kunne holde vort Maal hemmeligt, hvad vi ellers altid pleje at gjøre. Det er saadanne Omstændigheder, der gjøre Ryttertjenesten interessant; denne Strategi i det smaa har sin stadige Tillokkelse. Spørgsmaalet: »Hvad skal der ske?« maa hurtig besvares, og man maa tumle sig med Kløgt, naar man er omgiven af Vanskeligheder. Her skære Vejene hverandre omtrent som Bogstavet X. Ad den første marcherede vi frem om Morgenen, og ad den anden er jeg nu netop kommen tilbage; den tredje fører til Lockridge-Mølle, og af den fjerde have vi ingen reel Interesse. Folkene sidde op og svinge ud i Kolonner. Jeg kommanderer »Trav!«, »Hurtigere«, og vi rykke nu i Ilmarche frem ad fjerde Vej. Næppe ere vi imidlertid ude af Sigte, før vi falde ind i den langsomste Gangart. Hver Gang et Hus kommer til Syne, ser man os i Trav, og hver Gang vi ere forbi, slaa vi over i

Skridtgang. Saaledes faar det Udseendet af, at vi marchere i al Hast, medens vi i Virkeligheden kun krybe langsomt fremad. Omtrent tre Fjerdingvej længere fremme ligger et Vandingssted, det eneste, og her maa vore tørstige Heste drikke. Da vi passere det sidste Hus, giver et Kobbel Hunde Hals, og Beboerne komme ud og se os drage forbi. Derpaa ride vi nedad, stadig længere nedad i en fugtig, kold, skovgroet Kløft. Paa dennes Bund finde vi en dyndet Flod, og Hestene putte deres Næsebor dybt ned og indslubre begjærlig Vandet. Vi ride op paa den anden Side, gjøre Holdt og sidde af.

At gjøre Holdt paa et sligt Sted og en slig Time maatte synes højst sælsomt og usædvanligt; men ingen stiller Spørgsmaal eller synes forbavset. De blandt Mandskabet, der hele Dagen have opholdt sig ved Korsvejen, samle sig i smaa Grupper og passiare, og de, som have ledsaget mig, lægge sig ned og drømme. Vidunderlig er Virkningen af Disciplin og Erfaring. Hvor ophidset vilde det samme Mandskab ikke have været for et Aar siden, og hvor længe vilde det ikke have drøftet denne uforklarlige Opsættelse. Nu ere alle ubekymrede og overlade det hele til mig. Vedetterne ride ind og fremhviske Meldinger og ride atter ud med tilhviskede Instruxer, men desuagtet tænder hist en Mand atter sin Pibe, og en anden kjører videre i sine Historier. Endelig er den Tid kommen, da man plejer at være gaaet til Sengs i Tennessee, og Vedetterne trækkes ind. Befalingerne lyde: »Forholder eder rolig«, »hold Sablerne fast, at de ikke klapre«, »bryd af, Mand for Mand«, og vi følge vore egne Fodspor tilbage mod Buena Vista. Den enkelte Række fremkalder langt mindre Støj, skjønt dens Længde er dobbelt saa stor som en almindelig Kolonne, og Larmen varer dobbelt saa længe. Lydløst rykke vi op ad Højen, og jeg undersøger ængstelig Huset. Ser jeg Lys? Nej, det er kun Maanen, som blinker paa Vinduesruderne. Vi komme nærmere — Hundene for-

holde sig tavse som Menneskene. Jeg er nu lige foran Huset og parerer Ida til den langsomste Skridtgang — Kolonnen bag mig bevæger sig næppe, og selve Hestene synes at flytte Foden sagtere. Vi ere forbi, ingen Køter har bjæffet, ingen har set os — vor første strategiske Bevægelse er bleven kronet af Held. »Denne Gang gik det godt,« hvisker Sergenten bag mig, »denne Gang kom vi heldig forbi Køterne.«

Foran os ligger en Majsmark, hvor den høje Majs endnu staar umejet. Vi gjøre Holdt, tvende Mand sidde af og lægge den høje Bom ned i Skyggen af et Træ, og Kolonnen bøjer af og marcherer i en Fure mellem Majsplanterne hen til den anden Side af Marken, medens de tvende Mand blive tilbage og omhyggelig bringe Hegnet i Orden igjen. Skyggen fra Træet skjuler vore Spor, og vi have ikke efterladt andre Kjendetegn bag os. Paa den modsatte Side af Marken ligger en lille Sænkning, der ikke er ompløjet, og som er bevoxet med Græs; her fastbinde vi vore Heste. Jeg rider rundt omkring og finder, at de staa fuldstændig dækkede; Pladsen svarer ganske til Øjemedet. Posterne staa paa det Jordsmon, som hæver sig bag os, og have i det klare Maaneskin Udsigt over en vidtstrakt Mark; og her lægge vi os ned og sove i Sikkerhed.

Klokken er tre om Morgenen, og Mandskabet har forladt Lejren, ruller i Tavshed sine Tæpper sammen og sadler sine Heste. Vi ride bort fra Marken paa samme Maade, som vi betraadte den, bringe Hegnet i Orden og vende os mod Buena Vista. Hvor stor vil ikke Ejerens Forbavselse blive, naar han høster sin Majs og da finder Sporene af vor hemmelige Bivuak. Egnen hviler endnu i det kolde, tavse Maaneskin, og ogsaa vi fryse og ere tavse; dog lidt efter bryder Dagen frem, og ved Solens Opgang ride vi ned i Obions mørke, fugtige Dal. Vor Marcheretning er nu den modsatte af den Gang, ligesaa er Tiden og øvrige Omstændigheder forskjellige, og alligevel føle vi alle en

Gysen ved Minderne om hin sidste Maj. Ethvert styrtet Træ, ethvert Dyndhul har sin egen Historie; her fik en Mand sin Hest skudt under sig, her blev en anden saaret, og her undslap en tredje med Nød og næppe. Ved Bredden af hin Bæk blev den forreste Rytter fangen; over samme Bæk gjorde Tennessee et Spring uden Lige; i dette Dyndhul styrtede fem Heste, og længere fremme, tæt ved Broen, faldt vor Major. Medens vi saaledes undersøgte Terrænet i Ro og med kritiske Øjne, tykkes det endnu farligere end hin Gang, og jeg begriber ikke, hvorledes overhovedet nogen af os undslap.

Vi naa Broen; det tætte Løvtag lader Dalen fremtræde mindre aaben, men jeg kan dog endnu i Aanden gjenkalde mig den Kolonne, som hist stormede ned paa os.

Hvilken fast Stilling er det dog ikke! Hvor let havde vi ikke kunnet holde den, hvis vi havde været bevæbnede som Fjenden. Og her ligger Huset og Laden, og Bischoff viser os nøjagtig det Sted, hvor hans lille Ganger gjorde sit berømte Spring. Hr. Lockridge træder frem og viser os nogle Grave, og hans Kone gjentager nogle døendes Ord. De bede os blive til Frokost og fortælle, at de ere blevne velsignede med en rig Høst, skjønt de led nogle Tab om Foraaret; vor Hu staar dog nu ikke til Frokost, og vi ride videre til hine Huse, hvor Flagene vajede, og hvor Modtagelsen stod i Forhold til denne Demonstration.

Dagen har været lang for os, lummer og varm, Bækkene ere udtørrede, Brøndene hundrede Fod dybe, og vore Heste have lidt meget. Vi ere endnu syv Fjerdingvej fra Como, da vi se tvende Ryttere bag os.

»Sergent, arrester de tvende Mænd.« Sergenten gjør omkring og kommer snart tilbage med dem.

»Jeg maa bede Dem, mine Herrer, ride en Strækning med mig,« siger jeg; »jeg ønsker at tale Dem.«

»Vi skulle til Cottage Grove,« svarer den ene Rytter;

»den ligger syv Fjerdingvej borte, og vi have redet en lang Strækning i Dag; jeg haaber derfor, at De ikke vil tage os med.«

»Det skal jeg nærmere overlægge«, og vi ride videre.

En—to—tre Fjerdingvej, det er ingen Spøg for disse Mænd; de beraabe sig paa deres gode Sindelag, sige deres Navne og tilbyde deres Æresord, men erholde følgende Svar:

«Det gjør mig ondt for Deres Skyld; jeg véd nok, at det er haardt; men jeg kan ikke lade Dem fare.«

»Vi have været hos den gamle Gibbs i Dresden.«

»En stor, mørkladen Mand, som hyppig rider et hvidt Mulæsel?«

»Nej, det er hans Søn. Nu véd De jo, blandt hvilke Folk vi færdes, og maaske lader De os nu fare.«

»Det gjør mig ondt for Dem; jeg véd, det er haardt; men jeg kan ikke lade Dem slippe.«

Fire—fem—sex Fjerdingvej. Atter spørge de:

»Har De i Sinde at tage os med til Como?«

»Ja.«

»Fra Como er Afstanden endnu længere end her fra; vore Heste ere trætte, og vore Folk ville blive meget bekymrede.«

»Det gjør mig ondt; jeg véd, det er haardt; men jeg kan ikke lade Dem slippe.«

»Hr. Hurt kjender os og vil gaa i Kavtion for os.«

»Godt, jeg skal tale med Hr. Hurt.«

Endelig naa vi Como. Skurene hos vore Venner Secessionisterne staa endnu, og Halvdelen af Mandskabet gjør Holdt her, for denne Gang baade at faa Aftensmad og Furage. Med Resten rider jeg videre ad den Vej, jeg fulgte saa ængstelig, da jeg sidste Gang var her. Jeg sidder af og gaar hen til Forstuen, hvor Fru Hurt modtager os. Vi komme fra Guerillabandernes Land, i Skumringen kjender hun mig ikke, og jeg kan paa hendes forskrækkede Blik og

urolige Væsen se, at hun antager os for nogle af sine sydlige Brødre. Jeg skyndte mig derfor at melde mig med de Ord: »Hvorledes gaar det Dem, Fru Hurt? Jeg er kommen for at nyde den Te, De lavede til mig sidste Foraar.« Det er et behageligt Gjensyn, Hr. Hurt hidkaldes, og vi ryste hinandens Hænder, som vi havde været Venner alle vore Levedage og erklære gjensidig, at vi ikke skulde have troet, at vort Bekjendtskab kun skulde vare en Del af Dagen. Uroligheder og Farer faa hurtig Mennesker til at slutte sig sammen.

De tvende Mænd ere blevne siddende hele Tiden paa deres Heste ved Porten og hoste nu lydelig.

»Kom engang her hen,« siger jeg til Hr. Hurt, »og fortæl mig, om De kjender disse Mænd, og om man kan fæste Lid til dem.«

Vi gaa hen til Portindgangen, og Hr. Hurt bryder ud i Skoggerlatter: »De har arresteret de tvende eneste Unionister, som findes i Cottage Grove.«

Jeg ærgrer mig, men kan dog ikke lade være at le; og Mændene ærgre sig, men efter et Øjebliks Forløb bryde de ogsaa ud i Latter.

»Fortæl det blot ikke videre,« siger Hr. Hurt, »ellers ville Secessionisterne le eder ud hele eders Levetid.« Derpaa række vi hinanden Haanden, og de ride bort.

Jeg behøver vel ikke først at fortælle mine Læsere, at vi denne Gang bleve til Teen, at vi passiarede om Hændelserne under vort første Besøg og droftede, hvad denne eller hin havde sagt eller gjort. Dog, det er Tid til at afmarchere, og skjønt Hr. Hurt ikke vil høre noget derom, sadle vi op, ønske Ægteparret hjærtelig Levvel og fortsætte vor Marche.

Da vi sidste Foraar gik over Tennessee, kom der tvende Mænd ved Navn Anderson og Faris til vor Lejr som Flygtninge fra Paris. Da jeg var i Paris med Parlamen-

tærflaget, kom en Mand bag efter mig og sagde i en hviskende Tone: »Síg Anderson og Faris, at de ikke skulle komme tilbage.« Følgende Nat, under vor Vagt ved Kristtornfloden, indtraf Anderson og Faris, og jeg lod dem anholde, ikke just fordi det var dem, men fordi jeg overhovedet ikke vilde lade nogen passere, og senere indfandt de sig hos os og opholdt sig i Regelen i vor Lejr. Paa vort Tog til Obion havde Faris været vor Fører; han blev greben, og der blev holdt Krigsret over ham, ved hvilken Lejlighed en af hans Naboer — en vis Kaptejn Mitchell — var Hovedophavsmanden og Hovedvidnet. Faris gik mandig Døden i Møde og skrev paa sin Ligkiste et fattet og heltemodigt Brev til sin Kone.

Vi nærede alle det Ønske at faa Fingre i denne »Mosjø« Mitchell, og nu hørte jeg tilfældigvis af Hr. Hurt, at han sidste Nat var ankommen til Paris. Vi have i Dag været undervejs fra Klokken tre om Morgenen, og nu er den elleve; men vi skulle ikke forspilde denne gunstige Lejlighed, skjønt han er en snu Fyr, der sandsynligvis ikke opholder sig tvende Nætter samme Sted.

For Øjeblikket gjøre vi Holdt hos en gammel Unionist, der slaaende ligner General Scott, og hvis smukke gamle Hus er omgivet af en prægtig, skyggefuld Lund.

»Væk mig Klokken halv to,« siger jeg til Vagtkorporalen, »og lad Vagterne afløse hver Time.«

»Halv to, Hr. Ritmester,« melder Korporalen.

»Væk saa Mandskabet.«

Folkene staa flinkt op efter denne Lur paa tvende Timer.

»Maanen synes saa temmelig at staa paa samme Plet,« bemærker en Dragon.

»Det er ikke saa underligt; Klokken er først halv to,« gjensvarer en anden.

Videre Bemærkninger falder der ikke; ingen udtaler

nogen Forundring; man skulde næsten tro, at det var en dagligdags Sag at gaa til Sengs Klokken elleve og purres ud Klokken halv to.

Vi rykke rolig bort fra den smukke Lund og rette vor Kurs til Paris. Byen er ikke aldeles sikker; thi Kaptejn Mitchells Besøg har maaske været et Forbud for en Guerillabande. Klokken tre om Morgenen passere vi Fru Ayres's Ejendom og befinde os nu ved Stadens Grænse. Folkene ere gjorde bekjendte med Maalet for vort Togt og brænde af Længsel efter at fange ham, saa jeg ikke behøver først at befale: »Naar han forsøger at flygte, skyd eller stød ham ned, giv ham ingen Pardon.« De af Mandskabet, som kjende Huset, danne en Deling for at omringe det, og Resten udgjør en Reserve, som skal holde Opsyn med Raadhuspladsen og undersøge, om der muligvis skulde findes Guerillabander. Vi ride ned til den Aa, som begrænser Paris, vi klavre op ad Højen paa den modsatte Side og rykke ind i dens tomme Gader. Mandskabet rider i enkelt Kolonne, og skjønt min Opmærksomhed er optagen af min Plan, føler jeg mig dog slaaet ved det sælsomme, spøgelseagtige lange Tog af Ryttere, der langsomt bugter sig gjennem den tavse Stad.

Vi nærme os Huset, og Sergenten, der forer Delingen, lader Halvdelen af sine Folk sidde af; de binde Hestene og klavre over Gærdet. Der hersker et Øjeblik en spændende Pavse, og derpaa storme Folkene til Fods mod Bagsiden, medens Resten galoperer mod Facaden af Huset, som nu er omringet. Jeg stiger ned og træder hen til Portaabningen, samtidig gaar Døren op, og en Dame med en eller to unge Piger kommer ud.

»Er Kaptejn Mitchell tilstede?« spørger jeg Damen, hvem jeg ganske naturlig antager for hans Hustru.

»Nej, Herre.«

»Naar forlod han Huset?«

»Det véd jeg ikke, Herre.«

»Er De ikke Fru Mitchell?«

»Nej, Herre; mit Navn er Fru . . . Jeg bor ikke her.«

Han er enten flygtet, tænker jeg, eller opholder sig endnu i Huset, og disse Mennesker have siddet oppe med ham. Følgelig spørger jeg lidt sarkastisk:

»Pleje Damerne her i Huset at være oppe til Klokken tre om Morgenen?«

»Nej, Herre; men i Nat vaage vi over en syg.«

»Hvad for noget, en syg?« siger jeg og tror Svaret kun halvt. En ung, femtenaarig Pige staar ved Siden af Damen; hun betragter mig alvorlig og besvarer mit Spørgsmaal.

»Det er min Søster,« siger hun med bævende Stemme; »det er min Søster, og hun ligger for Døden.«

»Saaledes forholder det sig,« svarer Damen. »Doktoren erklærer, at hun er paa det sidste Stadie af Difteritis og kun kan leve et Par Timer endnu. Kaptejn Mitchell kom tilbage, da han hørte, hun laa for Døden. Naar De ikke tror mig, kan De træde ind og overbevise Dem derom med egne Øjne.«

»Nej,« svarede jeg, »naar Familien er stedt i saa stor Sorg, ville vi være de sidste, som skulle trænge os paa. Jeg skal trække mig tilbage med Hovedstyrken af mine Folk, og De, Frøken! kan vende tilbage til Deres Søster og være overbevist om, at ingen skal falde Dem til Besvær Resten af Natten.«

De synes overraskede, takke og gaa ind. Jeg opstiller en Post ved hvert Hjørne af Huset, og Resten trækker sig tilbage til Bivuaken paa Raadhuspladsen. Jeg er i stor Vanskelighed med, hvad jeg skal gjøre. Man skal ikke sige, at vi have eftersøgt et Hus, medens en Pige laa for Døden, og dog kan det være en Fælde, og han befinde sig der inde. Jeg skrider op og ned ad Raadhusets Trin, medens

jeg tænker nøje over den hele Sag og sluttelig kommer til følgende Resultat. Foruden den Læge, som behandler Pigen, bór her endnu en anden, paa hvem jeg ubetinget kan forlade mig. Henimod Solopgang har jeg opsøgt de tvende Herrer og formaaet dem til at aflægge et Besøg i den syges Hus. Jeg lader derpaa Fru Mitchell hente; hun træder ud, bleg af Nattevaagen, og kaster just intet venligt Blik til sin Mands Forfølgere og sine Døtres Fredsforstyrrere.

»Kaptejn Mitchell er ikke tilstede,« siger hun rolig, »han tog Afsked med sin Datter og forlod os i Gaar. Hun har kun en eller to Timer tilbage at leve i.«

»Jeg vil ikke betvivle Deres Ord, Fru Mitchell; jeg tager Del i Deres Sorg og kan forstaa, hvor haarde og uvenlige mine Handlinger maa synes i Deres Øjne; men min Pligt byder mig at ransage dette Hus. Imidlertid vil jeg gjøre for Dem alt, hvad der staar i min Magt. Jeg vil lade mine Poster blive staaende uden for; fremdeles vil jeg lade Dr. Matheson ledsage Deres Læge, og naar disse Herrer melde mig, at Deres Datter er saa syg, som De siger, vil jeg overlade dem at foretage Husundersøgelsen.«

»Det modsætter jeg mig ikke; det vil ikke forskrække min Datter.«

De tvende Læger træde ind, og Fru Mitchell bliver staaende ude hos mig paa Verandaen.

»Det er en haard Lod for Dem,« siger jeg; »Deres Mand er borte i en saadan Stund — og skjønt han er i Nærheden, er der dog ingen Mulighed for ham til at komme tilbage.«

»Ja, det er en meget haard Lod,« svarer hun sukkende.

Lægerne kom tilbage, og Dr. Matheson siger:

»Hun er lige ved at dø; det er Difteritis — den sidste Opblussen.«

»Vil De da, mine Herrer have den Godhed at foretage

en grundig Ransagning af hele Huset fra øverst til nederst, i hvert Værelse og hvert Kabinet; undersøg hver Seng og hver Krog.«

De komme ud igjen og melde, at den søgte ikke findes i Huset. Posterne stikke Sablerne i Skederne og marchere bort, og til min Overraskelse rækker Fru Mitchell mig Haanden og siger: »Jeg kan ikke dadle Dem for Deres Forhold; jeg skulde kun ønske, at alle andre havde behandlet os med samme Godhed.«

Hvor inderlig jeg end ønskede at arrestere den Herre, maa jeg dog tilstaa, at jeg følte en stor Lettelse. En Faders Fængsling ved hans Datters Dødsleje vilde have forstyrret de venlige Minder fra min sidste Rekognoscering i Tennessee.

Jeg glider ned ad den smukke Flod; dens krystalklare Vand blinker i Solskinnet; Fort Henry svinder mere og mere bort for mine Blikke, de høje, lige over for liggende Højder synke ned bag Synskredsen, alene Flagstangen med det vajende Flag er endnu kjendelig. Far vel, Tennessee!

Filip den II. som Familiefader. *)

I sin Filip den II.'s Historie skriver Forneron: »Da Filip II. fattede den Beslutning at indespærre sin Søn, opfyldte han herved sin Pligt mod Beboerne af sine umaadelige Lande og skaanede dem for at udsættes for et Uhyres Almagt; men burde Faderen ikke sørge, naar han først havde gjort sin Pligt? Man kan græde, i det man straffer; Filip er ligegyldig.«

Ved at omtale Don Carlos's Fængsel, hans Død og Rygtet om, at han var bleven forgivet, erklærer Forneron end videre, at selv om der ikke findes fuldkomment Bevis for, at Kongen har ladet sin Søn dræbe, har han i det mindste med megen Iver bidraget til hans Sygdom og Død. De sidste historiske Undersøgelser have altsaa ikke forandret Filip II.'s traditionelle Fysiognomi som Familiefader.

De have heller ikke berøvet ham hans Ry som Blaaskjæg; hans fire Koner synes ingenlunde at have ført nogen smilende Tilværelse. Hans første Hustru, Don Carlos's Moder, døde i en Alder af atten Aar, og om end den anden, Maria Tudor, allerede var saa gammel og med-

---

*) Efter Arvède Barine (Revue politique et littéraire. Februar, 1884).

tagen, da Filip ægtede hende, at man ikke bliver synderlig rørt over at se hende gebærde sig som en forladt Ariadne, saa vække til Gjengjæld de to sidste vor Deltagelse ved deres glædeløse Liv og mistænkelige Død. Elisabet af Valois dør efter et Aars Lidelser, nogle sige af Gift; Forneron mener, at Lægerne toge Livet af hende. Hvorledes dette nu end forholder sig, tog hendes Ægtefælle Sagen med en forbavsende Ro. Den fjerde, Anna, dør som Følge af at have vakt Kongens Vrede; selv om man antager, at hun kun har lidt under et aandeligt Tryk, faar man dog et uhyggeligt Indtryk af den smaalige, mørke Fyrstes huslige Liv, hvis Kjedsomhed, Mangel paa Luft, usunde Etikette og endeløse Gudstjeneste hurtig omskabte en tyveaarig Prinsesse til en ussel Skrantning, som kun duede til at sendes til Himlen.

Vi ønskede at minde Læseren om dette mørke Billede og konstatere, at intet er blevet forandret derved i tre Hundrede Aar, før vi gik over til at omtale Gachards nye Værk.

I.

Gachard er en belgisk lærd, der allerede tidligere har udgivet forskjellige Værker om Filip den II. og hans Tid. Hans nye Bog indeholder i dobbelt Text, fransk Oversættelse ved Siden af den spanske Original, B r e v e f r a F i l i p d e n II. t i l h a n s D ø t r e, I n f a n t i n d e r n e I s a b e l l a o g K a t h a r i n a. Denne Brevvexling, der helt igjennem er avtografisk, er bleven bevaret af Infantinde Katharina, der blev gift med Hertugen af Savoyen, Karl Emanuel, og Gachard har fundet den i det kongelige Arkiv i Turin.

Brevene gaa fra den 3dje April 1581 til Slutningen af Marts 1583 og ere skrevne paa Kongens Rejse til Por-

tugal, lige efter at Hertugen af Alba havde erobret dette Rige, det vil sige i en af de Perioder af Filips Liv, da han hængte, brændte, pinte og myrdede allermest.

De to Prinsesser, til hvem Kongen henvender Brevene under et, vare Døtre af hans tredje Hustru, Elisabet af Valois; den ældste, Isabella, havde næppe fyldt femten Aar, da Brevvexlingen begynder, og den anden, Katharina, var kun 13½ Aar. Deres Stifmoder, Dronning Anna, var død under de oven omtalte Omstændigheder, efterladende flere smaa Børn, af hvilke kun et eneste, den senere Filip III. blev i Live. De unge Prinser og Prinsesser vare overladte til to paalidelige Personers Omsorg, og fra dem modtog Kongen under sin Fraværelse stadig udførlige Beretninger, foruden at Infantinderne tilskreve ham Breve, som ikke findes mere, men som maa have været lange, hyppige og fortrolige. I sine Svar optræder Filip den II. i en ganske ny Rolle som en kjærlig Fader; det er en af de største Overraskelser, Historien nogen Sinde har forbeholdt sine Forskere.

Saa snart man har læst de første Linjer i det første Brev, er man paa det rene med, at Filip satte uhyre Pris paa sin Brevvexling med sine Børn. Klokken er elleve om Aftenen, og Kongen har været saa optagen af Forretninger, at han endnu ikke har faaet Tid til at spise til Aften; ikke desto mindre opsætter han det for at skrive til sine Døtre. Det er ikke, fordi han har noget vigtigt at sige dem, hans Brev drejer sig kun om Bagateller:

»Da jeg har set, at I mangle Signet, sender jeg eder hermed et, for at I kunne bruge det til at forsegle eders Breve til min Søster, til Enkedronningen*) og til mig. Jeg tror, det vil gjore bedst Virkning paa Vox, paa Papir synes Aftrykket mig ikke særlig godt; men til mig skulle

*) Katharina af Medici, Moder til Elisabet af Valois og Bedstemoder til Infantinderne.

I ikke bruge Vox, som river Brevene itu, med mindre det er paa Omslaget, som skal skæres op. Det er det første Signet med Portugals Vaaben.«

Derpaa er der Tale om en Brokades Kjole, som ikke behager Filip, men som han alligevel vil gaa med. Over slige vigtige Efterretninger glemmer Kongen at spise, og han modtager de unge Prinsessers lige saa indholdsløse Svar med samme Glæde og Interesse. »Eders Breve fornøje mig meget,« gjentager han uophørlig.

Ligeledes fortæller han dem bestandig, hvor meget han savner dem, og hvor meget han længes efter at se dem igjen; hans Trang til Familiekjærlighed strækker sig endogsaa til en Neveu, der har fulgt ham paa Rejsen, saa at han under dennes Fraværelse i nogle Dage føler sig »meget ene«.

Da hans Søster, Kejserinde Marie, Maximilians Enke, melder ham sit Besøg i Portugal, bliver han sentimental i sin Utaalmodighed efter at se hende; han er misundelig paa sine Døtre, fordi de have set hende før end han, og overvælder dem med Spørgsmaal.

»Send mig snart,« skriver han, »gode Efterretninger om hende, (thi det haaber jeg, de ville være), lad mig vide, om hun er bleven fed eller mager, om vi endnu ligne hinanden lidt, som jeg tror, vi gjorde forhen; jeg er overbevist om, at hun ikke er ældet saa meget som jeg. Fortæl mig ogsaa om eders Kusine*), og om I godt kunne forstaa hinanden; Don Antonio de Castro siger, at han ikke har kunnet gjøre sig forstaaelig for hende, da hun kun kan meget lidt Spansk. Kort sagt, skriv udførlig om alt.« (19de Februar 1582).

Nogle Dage senere nyder Filips Faderstolthed en uskyldig Glæde, som alle Forældre ville kunne forstaa.

---

*) Margarethe, Datter af Marie og Maximilian.

Saa snart hans Søster Kejserinden var kommen til Madrid, havde hun skyndt sig at sende ham et Brev, fuldt af Begejstring over alle hans Børn. De store vare saa elskværdige, de smaa saa søde o. s. v. Filip kan ikke bare sig for at gjentage Tantens Komplimenter for sine Døtre. En Ting er han især henrykt over; han havde paalagt Infantinderne at maale sig med deres tyske Kusine for at se, hvem af de tre, der var højest, og er saa stolt over dette Udfald som den første den bedste Borgermand.

»Efter hendes Brev*) at dømme,« skriver han til sine Døtre, »maa I være voxet meget, siden hun siger, at du, Isabella, er højere end hun med sine Sandaler paa, og du ogsaa, Katharina, siden du er højere end din Kusine, som er ældre end du. Dog skulle I ikke hovmode eder deraf.« (5te Marts 1582).

Fjorten Dage senere vender Kongen tilbage dertil; han vil vide Besked med de Fremskridt, hans Børn have gjort i hans Fraværelse:

»Alle Mennesker bringe mig gode Efterretninger om eder, og man siger, at I ere meget store; I maa altsaa være voxet meget, i det mindste den yngste. Hvis I have eders Maal, saa lad mig vide, hvor meget I ere voxede, siden jeg saae eder, og send mig eders Maal rigtig nøjagtig; I kunne maale med Silkebaand eller Bændler, og lad eders Broders Maal følge med. Jeg vil glæde mig meget over at se dem, skjønt jeg vilde glæde mig endnu mere, hvis jeg kunde se eder selv. Jeg haaber til Gud, at det snart vil ske; bed I ham ogsaa derom; bønfald ham om at indrette alt, saa at det maa ske, og han bevare eder, som jeg ønsker!« (19de Marts).

Infantinderne skyndte sig at sende de forlangte Maal. Filip takker dem paa Stedet derfor og skildrer ved samme Lejlighed en Avtodafé, han havde overværet:

»Enhver af de tilstedeværende modtog et Papir, hvor-

*) Kejserindens Brev.

paa Navnene paa dem, der skulde behandles, vare optegnede; jeg sender eder mit, for at I kunne se, hvem det var. Først blev der, som sædvanlig, holdt en Prædiken. Vi bleve, indtil Dommen var afsagt; derpaa trak vi os tilbage, fordi det Hus, hvor vi opholdt os (han overværede Skuespillet fra et Vindue), skulde tages i Brug af den verdslige Domstol, som dér skulde dømme dem til Baalet, der af Inkvisitionen bleve overleverede i deres Hænder. Klokken var otte, da vi kom, og vi kom hjem og spiste til Middag Klokken et.« (2den April 1582).

Undertegnet: Eders gode Fader.

Dette Brev rørte Prinsesserne; de frygtede for, at deres gode Fader var bleven træt af Avtodaféen. Han skynder sig at berolige dem:

»Jeg blev ikke meget træt af Avtodaféen; disse Ceremonier ere ikke saa lange her som i Kastilien, denne sidste varede knap fire Timer.« (16de April 1582).

Hvilken Lykke, at den stakkels Mand ikke blev alt for træt!

Et Brev fra den 4de Juni 1582 er atter fra en meget kjærlig Fader, parat til at beundre sine Børn. Kejserinde Marie havde víst ham et lille Billede af en Hest, en af Prinserne havde malet. Filip finder, at det virkelig er godt malet; han beder sine Døtre rose den lille Kunstner, lover at bringe Billedbøger med hjem til ham og sender ham i en følgende Pakke Forskrifter med Bogstaver til at kolorere, som han anbefaler Døtrene at give Drengen lidt efter lidt.

Prinsesserne rettede sig lydig efter deres Faders Instruxer og sørgede som de ældste moderlig for deres smaa Søskende. Det er en Familiegruppe, der er Greuze værdig.

II.

Ingen Moder, der er skilt fra sine Børn, kunde med større Omhu end Filip II. sørge for alle disse huslige De-

tailler, som en Mand ellers antages ikke at forstaa sig paa. Den mindste faar ikke en ny Tand, uden at Kongen bliver underrettet derom, og han véd lige saa nøje som Ammen, om Tanden er brudt tidlig frem, eller om den kommer sent, ja han kan endog hele Flokkens Tandhistorier paa sine Fingre.

Han husker paa alt, paa Brystsaft til et af Børnene, Bouillon til et andet og Afføringsmiddel til et tredje. Han minder om, at et af Sovekamrene er alt for varmt om Sommeren, og at de bør flytte. Naar han hører, at et af Børnene er sygt, hvilket hændes hyppig, bliver han meget bestyrtet.

»I kunne vel tænke eder,« skriver han efter en af disse Forskrækkelser, »hvor glad jeg blev over eders Brev, da jeg deraf saae, at I atter vare raske. Jeg takkede Gud af ganske Hjærte derfor.«

Billedet vilde ikke være fuldstændigt, hvis man glemte at tilføje, at naar det syge Barn døde, befalede Kongen, at der skulde holdes Takkebøn i Kirkerne, fordi Gud havde víst Infanten eller Infantinden den Naade at optage ham eller hende til Himlen. Han var lige saa god Kristen som god Fader.

Man véd, hvor smaalig han var, og hvilken langsom Forretningsgang Regeringen som Følge deraf led under. Engang, da den engelske Flaade havde røvet Sølvgallioten fra Amerika, bad man Kongen om Ordre til at forfølge den. Filip undersøgte, skrev og rettede; Ordren blev færdig efter halvtredje Maaneds Forløb, længe efter, at Englænderne og deres Bytte vare løbne ind i Themsen. Saa vel i huslige Anliggender som i Statssager driver hans Natur ham til at beskæftige sig med de mindste Enkeltheder. Snart er der i hans Breve Tale om, at den ældste af Drengene bør begynde at gaa med Benklæder, snart om Kjoler til hans Døtre, der skulle til Bryllup, i hvilken Anledning han tillader dem en Besætning af Guld, dog maa der ikke anvendes alt for meget Guld. Han finder det

rigtigt af Prinsesserne ikke at bære Huer. Hvad ham selv angaar, har han en Fløjels Dragt og en Baret, men har endnu ikke kunnet beslutte sig til at gaa med Sko, skjønt alle andre gjøre det. Ofte sender han smaa Foræringer til sine Døtre: en Æske Traad, Porcellæn, Rosenkranse, Handsker og sjældne Frugter fra fjærne Lande, og i Anledning af disse Pakker fordyber han sig i de mindste Enkeltheder og og giver de nøjagtigste Ordrer.

Ikke mindre udførlig er han, naar han omtaler sin egen Person. Har han været søsyg, faar man det at vide, ligeledes da han har ligget i Sengen to halve Dage, fordi han har spist for meget Melon, og da han træder fejl og skraber sit Ben. En stor Del af hans Breve ere optagne af Spørgsmaal efter hans Arbejdere og af Kommentarer over de Efterretninger, han har modtaget om sine Træer, sine Bygninger, sit Vildt. Man træffer stadig Bemærkninger af denne Art:

»Jeg véd ikke, om Kilden giver Vand, síg mig det. Lad mig ogsaa vide, om Kapellet er færdigt, og Alterbilledet opstillet, og om Uret gaar godt. Jeg frygter for, at Fiskene i Hontigoladammen ere stjaalne, siden man ikke har fisket nogen.«

Han spørger ivrig efter, om hans Skove vare paa et smukt Punkt, da hans Søster saae dem. I det hele har han megen Sans for Naturens Skjønhed; han bliver rørt over en smuk Udsigt, over Solskin, over Fuglesang. Medens han opholder sig i Portugal, beklager han meget, at han dér ikke kan høre Nattergalen, da hans Slot ikke ligger paa Landet; han kommer to Gange tilbage til dette Savn. Der fandtes virkelig enkelte Solskinspletter i denne hæslige Sjæl.

III.

Det mærkeligste af alt er dog at se hans Tjenestefolk tyrannisere ham. Paa Rejsen til Portugal havde han med

sig en vis Magdalene, som lader til at have været hans Bonne eller noget lignende, og som volder ham meget Bryderi. Hun er døv og affældig; hun drikker, hun siger alle Grovheder, ogsaa Kongen, og Kongen finder sig deri, bærer over med hende. Denne Magdalene er aldeles utaalelig, hun findes altid, hvor hun ikke har det mindste at gjøre; da Kongen besøger sin Flaade, træffer han Magdalene installeret paa hans Galej, hvor hun bliver søsyg. Hun skjændes uafladelig med de andre Tjenestefolk, og hvis Kongen ikke tager hendes Parti, holder hun skrækkeligt Hus og truer med at gaa sin Vej: i et af sine Anfald af Vrede truer hun med at dræbe sin Medtjener, Louis Tristan, en anden Stormagt, som lyver, skjælder ud og giver Kongen sine Befalinger. Aldrig har man set mere uforskammede Tjenestefolk og en mere from Herre.

Dersom de endda bevarede den ydre Anstand og nøjedes med at være fordringsfulde og frække i Enrum med Kongen; men nej, de prale aabenlyst med deres Magt og Selvraadighed. Ved sin Ankomst til Portugal forbavses Kejserinde Marie over at se Magdalene klædt i Silke og prydet med Ædelstene som en fornem Dame, og hun lægger sin Forbavselse for Dagen; men Magdalene taaler ingen Bemærkninger, Magdalene svarer skarpt, at hun er klædt, som hun »plejer at være«, og plager Filip for, at han skal give hende en ny Kjole, da hendes virkelig er »meget slidt«. Magdalenes Upasseligheder og Skjænderier med sin Negerinde ere Sager af stor Vigtighed for Kongen, der lider under hendes Humør. Han udgyder sit Hjærte i Brevene til sine Døtre; deri beklager han sig over Magdalenes Gnaveri og tilføjer, som en, der er bange for sin Hovmesterinde: »Hvis hun vidste, at jeg skriver det til eder, vilde jeg faa en slem Medfart.«

Saaledes var altsaa Filip II. i sit Hjem, regeret af sine Tjenestefolk, der vidste, at han var svag lige over for dem, og benyttede sig deraf, fuld af Kjærlighed og Omhu

for sine Børn og optagen af uskyldig Interesse for sine Bygningsarbejder, sine Kaniner og Plantninger. Dog havde han enten direkte eller indirekte dræbt Don Carlos, og han vilde heller ikke have betænkt sig paa at sende den kjære lille, der malede saa godt, til Himlen, hvis Statsgrunde havde bevæget ham dertil. Saaledes som Filip II. viser sig for os i Brevene til sine Døtre, er han et interessant Exempel paa de Modsigelser, hvoraf et Menneskes Væsen er sammensat. Det Indtryk, vi gjennem Brevene faa af hans Karakter, passer slet ikke til den Side af hans Væsen, vi tidligere have lært at kjende, det er ligesom to forskjellige Personer, og dog ere de begge sande og have begge levet.

S. M.

Kejser Hadrian. *)

I.

Et gammelt Portræt af Hadrian. — Hans Ungdomstid. — Forholdet til Trajan. — Trajans parthiske Felttog og Død.

En romersk Historieskriver fra det fjerde Aarhundredes anden Halvdel har givet følgende Skildring af Kejser Hadrian:

»Ælius Hadrianus var af en italiensk Slægt. Hans Fader af samme Navn, en Fætter til Hadrian, nedstammede fra Adria i Picenternes Land, den By, som har givet det adriatiske Hav sit Navn. Han regerede i 22 Aar. I den græske Litteratur var han saa grundig bevandret, at man kaldte ham den »lille Græker«. Atheniensernes Studier, Levevis, Sprog og samlede Dannelse havde han fuldstændig tilegnet sig. Han var Sanger og Musiker, Læge, Matematiker, Maler og Billedhugger i Malm og Marmor, næsten en anden Polyklet og Euphranor. I alle disse Kunster var han bevandret. En Skjønaand af saa glimrende Art har man næppe set blandt Menneskene. Utrolig stor var hans Hukommelse; Lokaliteter, Begivenheder, Soldater, selv fra-

*) Ferd. Gregorovius: Der Kaiser Hadrian. Stuttgart 1884.

værende, vidste han at nævne, alle med Navn. Umaadelig var hans Udholdenhed. Alle Provinser gjennemvandrede han til Fods, i det han ilede forud for sit Følge. Den Gang gjenopbyggede og udbedrede han Stæderne i sit Rige; Smedde, Tømmermænd, Murere, Arkitekter og alle Haande Haandværkere ordnede han lige som i Legioner og Kohorter til Opførelse af Fæstninger og Forskjønnelse af Stæderne. Han var aldrig den samme, et mangesidigt Menneske, en født Hersker i Laster og Dyder. Sine Drifter beherskede han med Kunst. Misundelse, Ondskabsfuldhed, Kaadhed og en dristig Tilskuestillelse af sit eget Jeg, hvortil hans Natur var anlagt, dækkede han med Kløgt og hyklede Afholdenhed, Nedladenhed og Mildhed, medens han skjulte den Tørst efter Hæder, hvoraf han pintes. Ingen var saa parat til for Alvor eller i Spøg at udæske andre eller at besvare deres Udæskning. Vers besvarede han øjeblikkelig med Vers, Vittigheder gjengjældte han med samme Mønt, som om han havde været forberedt derpaa. Af mange Konger tilkjøbte han sig i Stilhed Fred, og højlig gjorde han sig til af, at han havde vundet mere ved at lade Vaabnene hvile end andre ved selve Vaabnene.

Stats- og Hofembederne saa vel som Hærvæsenet har han givet den Form, som bestaar den Dag i Dag, fraregnet de faa Forandringer, som skyldes Konstantin.. Han levede 62 Aar. Hans Endeligt var ynkeligt. Han pintes af saa frygtelige Smerter i alle Lemmer, at han ofte bønfaldt sine fortroligste Tjenere om at give ham Døden. Hans nærmeste vaagede over ham, for at han ikke skulde lægge Haand paa sig selv.«

Vi have stillet dette Portræt forrest som et Kobberstik. Det tillægges Aurelius Victor, er tarveligt og kluntet, men ikke ganske uden Liv og under alle Omstændigheder det eneste samlede Billede af Kejseren, som er overleveret fra Oldtiden. I det hele taget indeholder denne Skitse den romerske Efterverdens gjennemsnitlige Dom over Hadrian,

om hvem der alt tidlig gjorde sig baade en gunstig og en ugunstig Opfattelse gjældende. Hans Biograf Spartianus, som skrev paa Diocletians Tid, har uden Kritik blandet begge Opfattelser mellem hinanden; men hans »Hadrians Levned« er desuagtet Hovedkilden til denne Kejsers Historie ved Siden af de Udtog, den byzantinske Munk Xiphilinos i det ellevte Aarhundrede har gjort af Dio Cassius's Historie.

Som karakteristiske Træk fastholdes altid hans græske Dannelse, hans Universalgeni, hans Proteusnatur, hans Videnskabstrang, hans Kunstnerbegejstring, endelig hans rastløse Vandrelyst og hans Kløgt i Rigets Bestyrelse.

Den moderne verdenshistoriske Opfattelse har opstillet Hadrians Regering som Begyndelsen til en Epoke, der er bleven opkaldt efter Antoninerne, hvem han selv havde valgt til sine Efterfølgere, og man har prist denne Tidsalder som den lykkeligste for Romerriget, maaske endog for Menneskeheden; denne Tidsalder straaler endnu lysere dels ved den Sum af hellenisk-græsk Kultur, der samledes inden for det fredelige Riges Omraade, dels ved de sorte Skygger, som begrænse den. Disse Skygger ere paa den ene Side det første Aarhundredes uhyggelige Cæsarisme, paa den anden Barbariet, som skal tilintetgjøre Riget.

De skjændige Despoter ere fra Nervas Tider forsvundne fra Cæsarernes Trone; deres Udbrud af Afsind havde rystet det romerske Samfund og Statens Sammenhold til de inderste Fuger; men den romerske Virtus vinder atter Kraft gjennem den stoiske Filosofi, og den romerske Stat naar en svulmende Magtfylde, hvis Glans dølger de ulægelige indre Brøst, hvoraf den sygner og endelig gaar til Grunde. Efter Trajans Død sikre tredive Legioner Rigets Grænser, Provinserne have vænnet sig til Roms Herredomme, deres Stæder blomstre op igjen, og Kunsten smykker dem med hellenisk Skjønhed. I Videnskaberne gjør en græsk Renaissance sig gjældende, og den kristne Religions Aasyn træder

tydeligere frem. En Humanitetens Aand gjennembølger Verden; den borgerlige Lovgivning bliver mere filosofisk og menneskelig; Aristokratiets Privilegier svinde, Folket, Slaverne, de fattige blive Gjenstand for Regeringens Omsorg. Den antike Verdensanskuelses Skranker falde for Stoikernes Moral, Begrebet »Nation« forvandler sig til »Menneskeheden«, Provinserne, hvor Oktavian har rejst et Altar for Roms Genius, som et Symbol paa deres Afhængighed, vinde Ligeberettigelse ved Siden af det frygtelige Roma, som havde erobret og kuet dem med Vaabenmagt. Romernes Rige er et Forbund af Folkeslag, hvis Dannelse har sit Udspring i de tvende Verdenssprogs majestætiske Strømme. Og ikke blot Nationerne, ogsaa de antike Tankesystemer og Religioner indgaa en kosmopolitisk Forbindelse; men denne Blanding hensætter Aanderne i en rastløs Usikkerhed og gjør dem mere end nogen Sinde til et Bytte for Mysticisme og den mørkeste Overtro. Saa skærende ligge Modsigelserne i Rigets Verdensdannelse Side om Side med hverandre, at denne mellem Oldtiden og Kristendommen staaende Periode godt kunde karakteriseres som en romersk-hellenisk Middelalder.

To Naturer ere ogsaa forenede i Hadrian. Han er Romer og Græker; hans Kunstnersjæl svælger i den antike Verdens Skjønhedsidealer, han vil restavrere den, for saa vidt den lader sig restavrere. Samtidig reformerer han som Romer Monarkiets Institutioner, Forvaltningen, Hæren og Retsvæsenet; han lægger Grundlaget til en Stat, der svarer til de forandrede Forhold. Rigets Magtfylde har under ham naaet sit Zenit, og som en universal Aand svælger han i denne Kulturfylde. Erobringer søger han ikke, han giver Trajans Provinser tilbage til Partherne, Mars hviler i sine Vaaben, men aldrig har Guden syntes Roms Fjender mere frygtelig.

Hadrians Opgave er det at holde Romerriget sammen til et stærkt Monarki og at udfylde det med Viden, Men-

neskelighed og Skjønhed. Paa hans Mønter staar det store Udsagn »Den gyldne Tidsalder« og »Verdens Beriger«, Smigrerier fra Senatets Side; men de ere ikke uden Sandhed. Han selv er et Spejlbillede af sin Tid, i det gode som i det onde, i Dyd som i Laster. Hans gaadefulde Personlighed synes, menneskelig talt, mere betydelig og psychologisk mere tiltrækkende end de filosofiske Antoniners. Han har givet sin Tidsalder dens Retning og paatrykt den sit Stempel, der dog ikke saa meget præges af hans Herskervilje, som af hans geniale, ofte ogsaa besynderlige og theatralske Lidenskaber.

Først Hadrian har bragt den antike Verdens tvende Halvdele, Hellas og Rom, i nærmere aandelig Berøring. Deres Sammensmeltning var umulig, men deres kosmopolitiske Forbindelse i det andet Aarhundrede har været et vigtigt Livselement for den kristne Ide. Oldtiden gav denne Ide Rum, i det den selv var moden til Døden; men midt i sin Bortdøen udstraalede den antike Verden en sidste elektrisk Lysglans under denne aandrige Sofist paa Cæsarernes Trone, som fornyede Athen, fuldendte Pisistratus's Bygning, den olympiske Zeus's Tempel, bragte den græske Veltalenhed til ny Blomstring og anvendte Kunsten til at give Jorden sit fulde Smykke. Og da derpaa den kunstige Flamme, Hadrian havde tændt paa den helleniske Genius's Altar, var udslukt, blev Verden først stoisk, derpaa kristelig; Hadrian havde apotheoseret Oldtiden.

Publius Aelius Hadrianus's Forfædre skulle paa Scipionernes Tid være udvandrede fra Hadria til Italica i Spanien. Denne By i Provinsen Bætica var grundlagt under den anden puniske Krig, blev først under August ophøjet til et Municipium, fremblomstrede nu og blev en

stor Stad, som skjænkede Riget tvende berømte Kejsere, Trajan og Hadrian; dens Ruiner paavises endnu ved Santiponte, en Mils Vej fra Sevilla. Her levede Ælierne i ansete Forhold, deres gens (Slægt) hørte til den romerske Tribus Sergia.

Hadrian blev født den 24de Januar 76, under Kejser Vespasians Regering. Hans Fader, P. Ælius Hadrianus Afer, en fornem Mand af senatorisk Rang, var en Fætter til Trajan; Hadrians Moder, Domitia Paulina, nedstammede fra Gades, det nuværende Cadiz; Søskende havde han ikke paa nær Paulina, som blev gift med L. Julius Ursus Servianus.

I sit tiende Aar mistede han sin Fader, kom under Trajans Formynderskab, og traadte saaledes tidlig i nært Forhold til den senere Kejser. I Roms Skoler gjorde Drengen nærmere Bekjendtskab med Videnskaberne, og hans højt begavede Aand følte sig saa stærkt tiltalt af den helleniske Litteratur, at han forsømte det latinske Sprog og fik Spotnavnet »Græculus«. Om han ogsaa har studeret i Athen, er uvist og lidet sandsynligt; thi allerede i sit femtende Aar vendte han tilbage til Spanien, hvor han gjorde Krigstjeneste, til hans Formynder Trajan atter kaldte ham til Rom, fordi han hengav sig for stærkt ikke blot til Jagtens Adspredelser, men vel i det hele taget til Udsvævelser.

Jagten var en af hans største Lidenskaber; som dygtig Fodgænger og Jæger havde han faa Ligemænd, og endnu som Kejser kunde han til Hest fælde en Løve; han havde imidlertid dog engang Uheld med sig, styrtede og brækkede Nøglebenet og et Ribben. Ungdommens Lidenskaber tilintetgjorde imidlertid ikke hans glødende Trang til Videnskaberne, og denne Trang kunde han af Hjærtens Lyst tilfredsstille i Rom, denne Højskole for al Viden; han studerede her med de lærde og Digterne, han malede og mejslede i Kunstnernes Værksteder, kort, han var ikke fremmed for nogen Videnskabsgren. En ung Mand af saa

sprudlende Liv, en saa aandrig Selskabsmand maatte være en tiltalende Fremtoning i Roms fornemme Kredse, og særlig Yndest nød han hos de fint dannede Damer af det trajanske Hus, hans Hustru Plotina, hans Søster Marciana og dennes Datter Matidia prima.

Den lykkelige Tid under de flaviske Kejsere Vespasian og Titus gik imidlertid forbi, og en brutal Despot, Domitians Aasyn formørkede endnu engang den romerske Verden. Den Gang lærte Hadrian at føle Afsky for Tyranniet, under hvis Tryk han begyndte sin Løbebane i Staten og møjsommelig klavrede op ad de forskjellige Embedstrin. Først blev han Dommer ved et Tribunal i Civilsager, beklædte derpaa nogle andre Embeder af lavere Rang og blev Tribun ved den af Vespasian oprettede anden Legion Adjutrix, der sandsynligvis den Gang laa i Britannien.

Domitian faldt den 18de Septbr. 96 for de sammensvornes Dolke, og Morderne hævede den ædle Senator Coccejus Nerva paa Tronen. En ny Tidsalder oprandt nu, Majestætsprocesserne afskaffedes, Fængslerne aabnedes, og de landsforviste kaldtes tilbage. Nerva udsonede efter Tacitus's Udsagn de tvende tilsyneladende uforsonlige Modsætninger, Monarkiet og Friheden. En Gud indgav derpaa denne af Prætorianerne og Roms Pøbel haardt trængte Kejser hans eneste store Regeringshandling: han adopterede Trajan. I samme Stund gik Hadrians Lykkestjærne op.

Han var den Gang Krigstribun ved den femte Legion (Macedonica) i Nedre-Møsien, hvor fra han overbragte Donauhærens Lykønskning til Trajan, der paa hin Tid styrede Øvre-Germanien som konsularisk Legat og nu beholdt sin Slægtning hos sig som Tribun ved den 22de Legion.

Imidlertid døde Nerva allerede den 27de Januar 98, nu skulde den første Provincialist bestige Cæsarernes Trone, og Hadrian ilede til Køln, hvor Trajan den Gang opholdt sig, for at bringe ham den store Nyhed. Hadrians egen Svoger Servianus søgte her at holde den ivrige Budbringer

tilbage, ja lod endog hemmelig hans Vogn brække itu; men Hadrian besluttede kort og godt at vandre paa sin Fod til Køln, og den ypperlige Fodgænger indhentede det afsendte Bud. Servianus var en alvorlig Mand, der ikke fandt Behag i sin Svogers aandrige Væsen, sandsynligvis har han ogsaa forebragt den unge Ødelands anselige Synderegister for den nye Kejser; muligvis var han selv ærgjerrig og undte ham ikke Trajans Yndest; i sin høje Alder skulde han komme til at bøde for sin Ærgjerrighed med Døden.

Hadrian vandt kun langsomt Trajans Velvilje; at det dog lykkedes ham, havde han især Kejserindens Venskab at takke for, hvorfor man da ogsaa bagtalte hende paa lav Vis. Selv bortset fra den officielle Lovprisning i Plinius's Panegyrik taler imidlertid alt for, at Pompeja Plotina var en i Sandhed ædel og kongelig Kvinde; da hun som Kejserinde betraadte Cæsarernes Palads, vendte hun sig paa Tærskelen om mod Romerne og sagde: »Som jeg i Dag træder ind, ønsker jeg ogsaa at forlade det,« og aldrig har hun som Augusta fortjent nogen Dadel; Plotinas strænge Karakter lægger sig ogsaa for Dagen i hendes Buster med deres mørke, alvorlige Aasyn.

Den nye Kejser bestyrede endnu i nogen Tid det vigtige Germanien, og først i den anden Halvdel af Aaret 99 kom han til Rom; rimeligvis var Fætteren i hans Følge. At Hadrian havde forstaaet at bekæmpe sine Misundere og Trajans Mistillid, var snart tydeligt nok; thi efter sin Hustrus og sin Ven Suras Raad skjænkede Kejseren ham ved Aar 100 sin Søsters Datterdatter Sabina til Hustru, og saaledes blev Hadrian dobbelt beslægtet med Trajan. Det lader i øvrigt ikke til, at Hadrians meget unge Hustru nogen Sinde har delt sin Mands aandelige Interesser, lige som han næppe har elsket hende.

I Rom havde Hadrian nu Stunder nok til at nære sin videnskabelige Trang; thi siden Nerva havde friet Riget for Despotiets Tryk, var et nyt Liv vaagnet op. Den

yngre Plinius's Breve kunne vise, hvor levende de videnskabelige Studier bleve drevne, og hvor mange Mænd af høj Dannelse der levede i Rom. Hadrian har personlig kjendt de sidste ansete Forfattere i den latinske Litteratur, som fra nu af maatte rømme Pladsen for Grækerne; baade Juvenal og Martial, Statius og Silius Italicus levede paa hin Tid; Tacitus opholdt sig atter i Rom, syslende med sine berømte historiske Arbejder; han har rimeligvis endog oplevet Hadrians Tronbestigelse, og det er forstaaeligt, at denne ikke har undladt at stifte en saadan Mands Bekjendtskab. Hadrian stod ogsaa i Venskabsforhold til Historieskriveren Sveton og til Digteren Florus; han hørte Taleren Quintilian, en Spanier af Fødsel, og Dio Chrysostomus, der var forvíst af Domitian, men nu som en Ven af Nerva og Trajan vendte tilbage til Rom, hvor han døde 117. Han har ogsaa lært den ædle Plutarch at kjende, som paa Domitians Tider holdt Foredrag i Rom.

Ogsaa Kunsten fængslede hans Interesser, og den blomstrede under Trajans Regering netop frem til nyt Liv. Allerede fra sin Ungdom var Hadrian en Kunstenthusiast, og senere tog han lidenskabelig Del i Trajans storartede Foretagender, hvori Arkitekten Apollodor, en Græker fra Damascus, var Sjælen. En Anekdote er opbevaret, som fortæller, hvorledes Hadrian engang indblandede sig i den store Mesters Samtale med Kejseren, men spottende blev tilbagevíst af denne Oldtidens Michel Angelo: »Gaa du hellere hen og mal dine Græskar, thi paa disse Ting forstaar du dig ikke.« Anekdoten belyser samtidig Hadrians kunstneriske Interesser, der paa den Tid ere gaaede i Retning af Stillebens-Billeder, hans personlige Deltagelse i Trajans Byggeplaner, og Apollodors Kunstnerstolthed.

I Aaret 101 fik Hadrian Embedet som Qvæstor; det var et nyt Skridt frem paa hans Embedsbane og et Bevis paa Kejserens Naade; thi han blev nu knyttet til Trajans

Person, hvis Taler han havde at oplæse i Senatet; da hans spanske Accent her vakte Munterhed, gjorde han sig al Umage med at forbedre den og havde snart ogsaa naaet Mesterskabet i det latinske Sprog. Med dette Aar ender imidlertid ogsaa hans lykkelige Ungdomstid; thi Trajan indledede nu en ny Periode i sin Regering, nemlig sine Krige og Erobringer. Dakerne, hvem man nægtede den af Domitian indrømmede Tribut, faldt ind paa det romerske Omraade, og Trajan brød op for at tugte dette Folk. Hadrian ledsagede ham i denne Krig og tog Del i den med saa stor Udmærkelse, at han vandt tvende militære Æresbelønninger. Efter dette første sejrrige Felttog var han Tribun i Aaret 105, men kun for nogle Maaneder, da han maatte følge Kejseren paa den anden dakiske Krig, og her som Legat kommanderede den første minerviske Legion. Felttoget endte med Dakiens Erobring, den modige Kong Decebal gav sig selv Døden.

Hadrian havde ført sin Legion med personlig Tapperhed og Dygtighed, ja maaske endog vist Feltherretalent, hvad man næppe havde ventet, og som Bevis paa sin Tilfredshed skjænkede Trajan ham den Diamantring, han ved sin Adoption havde modtaget af Nerva, en Udmærkelse, som gav Yndlingen den første grundede Udsigt til en glimrende Fremtid. Endnu under Krigen var han bleven Prætor, og i denne Egenskab anstillede han efter sin Tilbagekomst fra Donaulandene i Aaret 106 festlige Lege paa Kejserens Bekostning. Snart derefter fejrede Trajan sin dakiske Triumf med en Ødselhed, der mindede om Domitians Tider. Festlighederne varede 123 Dage, elleve Tusende vilde Dyr jagedes og ti Tusende Gladiatorer blødte paa Arenaen, hvad der vistnok har vakt Hadrian til Eftertanke; thi som Kejser efterlignede han ikke dette Exempel.

Trajan udnævnte ham snart derefter til prætorisk Legat for Nedre-Pannonien; han skulde saaledes regere en

stor Provins og give Bevis paa, at han egnede sig til Statens højeste Embeder, og Prøven faldt ud til Kejserens Tilfredshed; thi Hadrian holdt Sarmaterne i Tømme og vandt ved sin Mandstugt og Strænghed saa stor Anseelse, at han i Aaret 108 fik Konsularværdigheden.

Fra nu af kunde Hadrian gjælde for den barnløse Kejsers sandsynlige Efterfølger, og denne synes allerede nu at have tænkt paa hans Adoption. Da hans Velynder Licinius Sura, Kejserens Generaladjutant, døde paa denne Tid, fik Hadrian hans Post; Trajan fremhævede ham ved Beviser paa sin Tillid, Augusta Plotina begunstigede ham, og mægtige Venner som Senatorerne Sosius Papus og Platorius Nepos, Ridderen Livianus og hans forhenværende Formynder Attianus arbejdede for ham, medens han rigtignok samtidig havde sine Misundere i Celsus, Nigrinus, Palma og Lusius Quietus, Trajans berømte Statsmænd og Generaler. Den almindelige Løbebane i Civil- og Militærtjenesten, der førte til de højeste Poster i Staten, havde Hadrian nu gjennemløbet, han havde vundet Agtelse i Felten, ført en Legion med Udmærkelse og tilfredsstillende styret en stor Provins. Den Tid, hvori han uddannede sig til Regent, var stor som Rigets Herre, hans Læremester, hvis Handlinger han kunde betragte i Nærheden. En Mængde betydelige Mænd, som Trajans Regering havde skabt, omgav ham.

Hele den afsindige Egennytte, som nylig havde sat Despotens Lune over Statens Formaal, var under Trajan skyllet bort af mægtige politiske Interesser; thi denne Kejser havde igjen vakt Verdenshistoriens Bølgeslag. Romeraanden gik endnu engang triumferende over Jorden som paa Cæsars og Oktavians Tider; den romerske Virtus straalede af Vaabendaad over fremmede Folkeslag, men Haand i Haand gik hermed en vis Styrelse, der omfattede hele Verden, medens den borgerlige Frihed opretholdtes. Aldrig havde Romernes Herredømme strakt sig saa vidt; Trajan

havde underkuet den sarmatiske Donau, ødelagt Decebals Rige og gjort Dacien til Provins; i Østerlandene havde han erobret fabelagtige Lande lige til det røde Hav og føjet dem til Riget som Provinsen Arabia. Fangne Barbarerfyrster havde atter smykket de romerske Triumfer, og deres plumpe Marmorfigurer med Ansigterne fulde af mørk Trods, minde endnu i Rom om den trajanske Tid*). Tusender af Kunstnere fremstillede Monarkiets nye Herlighed i Pragtbygninger; i Aaret 113 afsløredes t. Ex. Sejrssøjlen paa Forum Trajanum.

Det er et Spørgsmaal, om Trajans Lavrbær nogen Sinde fyldte Hadrians Sjæl med Skinsyge. Han havde andre Idealer, og havde han kunnet vælge mellem Homers og Achilleus's Ry, vilde han sikkert have foretrukket den førstes. Den Æresbevisning. han nylig havde modtaget af Athenienserne, agtede han rimeligvis lige saa højt som en Triumf. Hvor anset Hadrian allerede var uden for Rom som Trajans sandsynlige Efterfølger. og hvor høj Pris særlig Grækerne satte paa ham som Filhellen, fremgaar af den Omstændighed, at Staden Athen i Aaret 112 valgte ham til Arkont. Samtidig opstilledes hans Statue i Dionysostheatret, hvor Fodstykket med en latinsk og græsk Indskrift endnu er bevaret og giver de bedste Efterretninger om Hadrians Løbebane til hans Konsulat.

Hadrian fulgte ogsaa Trajan paa hans Felttog mod Partherne, hvorfra Kejseren ikke skulde vende hjem igjen; han var hans Legat ved Generalstaben. en Udmærkelse, han atter havde Plotinas Velvilje at takke for. Begjærlighed til Hæder og Ærgjerrighed efter at kunne maale sig med Verdens største Konger havde grebet den tidligere saa besindige Trajan og henrevet ham til de mest vovelige Foretagender; han vilde løse det orientalske Spørgsmaal,

---

*) I Aaret 1855 fandt man paa Forum Trajanum Decebals kolossale Buste, der gik til Museet i St. Petersborg.

kaste det mægtige Partherrige, som var traadt i Steden for det persiske, tilbage hinsides Tigris og bemægtige sig Handelsvejene til Indien. Det var en Krig mellem den hellenisk-romerske Kultur mod det gamle Asien, en Gjenfødelse af Alexander den stores Ideer; men i Orienten led Trajan Skibbrud.

Dette Felttog, der satte hele Samtiden i Bevægelse, var maaske det eneste, som Filhellenen Hadrian kunde indrømme nogen ideel Side. Kejseren brød i Oktober 113 op fra Italien; da han i Foraaret 114 dvælede i Antiochia, som han havde bestemt til Hærens Samlingsplads, skjænkede han Zeus Kasios Gaver fra det dakiske Bytte*), og Hadrian skrev hertil græske Vers, hvori han anraabte Guden om at unde Kejseren Sejren mod Achæmeniderne, for at han kunde ofre Guden ikke blot Bytte fra Geterne, men fra Arsaciderne.

Efter at først Armenien og dernæst Mesopotamien vare erobrede i Aaret 115, overvintrede Trajan atter i Antiochia, der under hans Ophold blev ødelagt ved Jordskjælv (15de December 115). Ved glimrende Sejre bleve derpaa Evfratlandene vundne, Trajan trængte frem til Babylon, indtog Seleukia ved Tigris saa vel som den anden parthiske Hovedstad Ktesifon, sejlede ned ad Floden til den persiske Bugt og gav her Afkald paa alle occidentalske Erobreres lokkende Drøm, Indiens Betvingelse; mere end sexten Aarhundreder skulde henrinde, før dette Vidunderland blev kuet og trælbundet af dristige og røverske Æventyrere fra det fjærne Britannien.

Da Trajan Vinteren 116 opholdt sig i Babylon, vendte den uhørte Lykke ham imidlertid Ryggen; de undertvungne Folkeslag i begge Flodomraader rejste sig i Ryggen paa ham. De jødiske Smaafyrster, der som parthiske Vasaller længe havde haft deres Sæde i Mesopotamien og Babylonien,

*) Gaven bestod af to Pokaler og et forgyldt Uroxehorn.

lagde Tonderet til denne Opstand. Siden Ptolemæerne havde jødiske Folkeslag ogsaa været bosatte i Ægypten og Kyrene saa vel som paa Øen Kypros, hvor allerede Kong Herodes havde forpagtet Kobbergruberne. I alle disse Lande rejste Jøderne sig nu, berusede af Messiasforventninger og æggede til Kamp mod deres romerske Undertrykkere ved de heldige Forhold under Krigen mod Partherne; Hadet mod Jerusalems Ødelæggere gjorde Jøderne til rasende Kannibaler.

Imidlertid var Trajan vendt tilbage til Evfrat. Nedslaaet over sine Uheld, kastet tilbage ved Klippefæstningen Arta, der omsluttede et berømt Soltempel, syg af Mismod og Anstrængelser og mistvivlende om sit Held i Orienten, hvis Betvingelse hinsides Evfrat paa ny viste sig som en Umulighed for Romerne, tiltraadte Kejseren i Foraaret 117 sin Tilbagerejse til Italien; han lod Hadrian tilbage i Antiochia, overdrog ham som sin Legat Overbefalingen i Syrien og den orientalske Hær og indskibede sig til Vesten; men undervejs tvang hans betænkelige Tilstand ham til at gaa i Land i Kilikien, og i Selinus (det nuværende Selindi) afgik han ved Døden i Begyndelsen af Avgust Maaned.

Trajan, der efter saa mangen Heltedaad dør midt under sine dristige, fantastiske Planer, minder om Alexander ogsaa i det Punkt, at han ikke havde valgt nogen Efterfølger. Hans berømteste Generaler kæmpede endnu mod de oprørske Folkeslag, og ingen kjendte Kejserens Planer. Priscus, Palma, Quietus, ja selv Hadrian kunde optage hans Sværd, naar den ene eller anden var sikker paa Legionernes Stemme. Øjeblikket var kritisk; Riget kunde let atter synke tilbage i et lignende Anarki som efter Neros Død. Det synes gaadefuldt, hvorfor Trajan ikke for længst havde søgt at forebygge en slig Katastrofe efter sin Død ved en Adoption, som det var sket af Nerva med saa stort Held. Naar han mønstrede sine Stormænd, kunde han dog ikke nære Tvivl om, at kun hans egen Slægtning burde være hans Efterfølger; han vidste, at denne havde et stærkt Parti for

sig og stod mere sikkert end nogen anden Kronprætendent. Vaklede han muligvis endnu i sin Beslutning at adoptere Hadrian, hvis uberegnelige Væsen ikke kunde vække nogen Tillid hos ham? Trajan har næppe holdt af Hadrian, skjønt den Magt, han selv betroede i hans Haand, godtgjorde, at han ikke havde noget andet Valg. Hadrians Modstandere som Laberius Maximus og Frugi Crassus havde Trajan selv víst i Landflygtighed, andre som Palma og Celsus havde han berøvet sin Gunst, medens han skjænkede sin Slægtning Overbefalingen over Syrien og Hæren som den højeste Anerkjendelse. Maaske tøvede han med Adoptionen, fordi han vilde fuldbyrde den ved en Senatsakt i selve Rom. Sygdommen overraskede ham imidlertid, som sagt, og i Selinus gav den døende Kejser efter for sine Omgivelser, Augusta Plotinas, den ældre Matidias og Attianus's Forestillinger, og han adopterede Hadrian.

Trajan døde den 7de eller 8de Avgust 117, den 9de modtog Hadrian i Antiochia et Adoptionsdokument, og den 11te blev Kejserens Død offentliggjort.

(Fortsættes).

Sydarabien og dets ældste Historie.

I.

Den sydlige Del af Arabien var i lange Tider, og er til Dels endnu, et terra incognita. Dog have en Række modige Mænds Rejser og Forskninger begyndt at kaste Lys over enkelte Dele deraf, og det er Formaalet for den følgende Skildring at bidrage til, at det, som disse Mænd have oplyst om Sydarabiens Natur og navnlig om dets historiske Mindesmærker, maa blive bekjendt i en videre Kreds.*)

Den Landstrækning, hvortil Læseren i det følgende skal føres hen, kan betegnes efter de to vigtigste Landskaber deri, som tillige ere dem, der ere blevne bedst bekjendte, nemlig Jemen (i dette Ords snævreste Betydning) og Hadramaut. Oprindelig havde Ordet Jemen, der betyder »Landet til højre«, et langt større Omfang end nu, i det dets Modsætning, »Landet til venstre« (Shâm), betegnede Syrien, taget i videre Forstand. Grænsen mellem Højrelandet og Venstrelandet, eller, som vi vilde kalde det,

*) Det tilføjede Kort skal kun tjene til Orientering ved de følgende Skildringer. De nøjagtigste nyere Specialkort over enkelte Egne af Sydarabien findes i Bulletin de la société de Géographie, Juli 1873, v. Maltzan, Reisen in Arabien I—II 1873 og „Das Ausland“, 1882, Pag. 767.

det sydlige og nordlige Land, faldt omtrent ved den 29. Breddegrad, dér, hvor det nordlige Bjærgland pludselig sænker sig omtrent 2000 Fod ned mod den store arabiske Højslette. Denne Sondring, hvorefter altsaa Jemen kom til at omfatte den største Del af den arabiske Halvø, var kjendt af de græske og romerske Forfattere, hvis »lykkelige Arabien« ikke er andet end en Gjengivelse af »Højrelandet«, som man ogsaa finder hos arabiske Forfattere, da den højre Side betragtedes som den lykkebringende. Først efter Muhammeds Tid fik Benævnelsen Jemen et snævrere Omfang. Byen Mekka, det religiøse Midtpunkt, blev nemlig nu ogsaa betragtet som det geografiske Midtpunkt, og paa denne Maade kom »Højrelandet« til kun at betyde, hvad der laa syd for Mekkadistriktet. Da imidlertid »Venstrelandets« Sydgrænse var bestemt ved fysiske og dermed sammenhængende ethnografiske Forhold, og altsaa ikke kunde flyttes længere mod Syd, indskød man mellem det og Jemen et »Mellemland«, El-Hidjâz, der kom til at bestaa af Mekka med den omliggende Provins. Tillige indskrænkedes Navnet Jemen yderligere til at betegne Arabiens Sydvesthjørne, i det de videre Egne mod Øst fik deres selvstændige Navne, hvoraf, som allerede antydet, Hadramaut er et af de vigtigste.

Arabiens sydvestlige Del har Form af en Kile, der strækker sin Spids temmelig langt ned mod Syd, og kun ved Bab-el-Mandebstrædet skilles fra det lige over for liggende østafrikanske Kystland. Ved sin Beliggenhed var dette Land prædestineret til at spille en fremragende Rolle i Oldtidens Verdenshandel, saa længe den store Handelsvej ikke gik til Søs gjennem det røde Hav, men fra Arabiens Sydkyst nord paa igjennem Landet til de filistæisk-fønikiske Kysthavne. Her samledes som i et Midtpunkt de store Ladninger, som Skibene bragte dels fra Indien og den persiske Bugt, dels fra den østafrikanske Kyst, og paa de store Stabelpladser ved Kysten bleve disse Varer saa i

Forening med Arabiens egne Produkter læssede paa Kameler og transporterede til Lands nord paa. Denne rige Handel, der nødvendig maatte komme til at koncentrere sig temmelig langt hen imod Arabiens Vestkyst, da uigjennemtrængelige Ørkener hindrede enhver Fremtrængen i de mere østlige Egne, blev en Livsaare, som tilførte det sydvestlige Arabien en Rigdom, der stod i et næsten æventyrligt Lys for den øvrige Verden og fremkaldte farverige Skildringer af det »lykkelige Arabien« hos flere af de klassiske Forfattere, der imidlertid ingenlunde fjærnede sig saa langt fra Virkeligheden, som man ofte har været tilbøjelig til at tro. Det fremgaar desuden af de nyere rejsendes Undersøgelser, at det sydvestlige Arabien ejer en Rigdom i sin egen Natur, som har bidraget sit til, at der her har kunnet fremblomstre disse rige Kulturlande, der nu begynde at træde frem af Glemselens Mørke. Men alligevel var og blev Verdenshandelen den egentlige Livskilde for disse Riger, og det er derfor let forstaaeligt, at de maatte rystes i deres Grundvolde, da omtrent ved Kristi Tid den besværlige og kostbare Landhandel afløstes af Søhandelen gjennem det røde Hav. Denne Forandring, hvortil fremfor alt Opdagelsen af Sydvestmonsunen bidrog, var, som man træffende har bemærket, for Arabien, hvad Opdagelsen af Søvejen til Indien var for de italienske Handelsrepubliker; samtidig med at Landtransporten forvandledes til en Søtransport, gled denne nemlig ud af Arabernes Hænder og over i Romernes, som nu satte sig fast i Havnebyerne Muza paa Vestkysten og Aden paa Sydkysten. Dermed var de sydarabiske Rigers Skæbne afgjort, endnu inden Muhammeds Fremtræden fremkaldte en fuldstændig Omvæltning af Forholdene paa den arabiske Halvø; et Forsøg paa at flytte Rigernes Centrum længere ned imod Sydvest, uden Tvivl for at være den nye Handelsvej nærmere, mislykkedes, og fremmede, halvvilde Folkeslag bemægtigede

sig snart uden Vanskelighed Sædet for den berømmelige ældgamle Kultur.

Trods de store Strækninger i disse Egne, der endnu ikke ere blevne undersøgte, have de nyere rejsendes Forskninger dog ført saa vidt, at man kan danne sig et Billede i store Træk af det sydvestlige Arabiens Naturforhold og navnlig gjøre sig en Forestilling om dets rige naturlige Hjælpekilder, og hvilken Betydning de maa kunne faa, naar de benyttes med Omhu. I denne Sammenhæng, hvor det gjælder om at fremkalde et Billede af disse Egnes gamle Herlighed, er det af Betydning at fæste Opmærksomheden særlig paa dette Punkt.

Langs Jemens vestlige Side løber der parallelt med det røde Havs Kyst en høj Bjærgrække, som skilles fra Havet ved et fladt, sandet og saltholdigt Kystland, der paa de bredeste Steder ikke overskrider et Par Dagsrejser, og som paa sine Steder ligger lavere end Havets Overflade. Denne Kyst, der bærer Navnet Tihâma, er ufrugtbar og usund, brændende hed og beboet af en Befolkning med en svag, legemlig Konstitution, som gjennemgaaende staar paa et lavt Udviklingstrin. Vel gjennemskæres det af enkelte Strømme fra Bjærgene, men disse ere den største Del af Aaret vandløse og formaa kun at frugtbargjøre den Del af Sletten, der ligger lige ved Foden af Bjærget; kun Vadi Zebid har noget større Betydning. Ikke desto mindre var denne Kyst, og er endnu, bedækket af en Del Havnebyer, som allerede ere et Vink om, at der bag ved den maa findes Egne med ganske andre Livsbetingelser. Af de Havnestæder, der nævnes i Oldtiden, svare Mamale og Adeda til de nuværende Luhajja og Hudajda, medens den betydeligste af dem, det nuværende Mochâ, i Oldtiden kaldtes Muza, et Navn, som nu derimod bæres af den lidt længere inde i Landet liggende By, hvis Havnestad Mochâ er. Ved Babel-Mandebstrædet, hvor der hæver sig et isoleret Bjærg, ligger Havnebyen Shajch Sa'îd, det gamle Okelis. Gaar

man omkring dette Hjørne mod Øst langs den arabiske Sydkyst, har Kystlandet et noget andet, om end ingenlunde mere indbydende Præg. Indtil Aden er Kysten vel stadig lav og sandet, men omtrent midtvejs hæver der sig et isoleret, 2772 Fod højt Bjærg med takkede Former, der fører Navnet Djebel Charrâz eller St. Antonio; og noget længere østlig ligger et andet sadelformet Bjærg Djebe Qa'û. De Havnebyer, som Oldtidens Forfattere omtale paa denne Strækning, Sanina, Madoke (ved Dj. Charrâz) og Mardake (ved Dj. Qa'û) ere nu uden Betydning. Derimod har Aden efter den engelske Erobring 1839 naaet en lige saa stor Betydning som i Oldtiden, da det var den vigtigste Havneby paa hele Sydkysten. Dengang kaldtes Byen kort og godt »Arabien«, da en Fart til dette Land var enstydig med en Fart til Aden. I Aaret 1810, altsaa før Englændernes Erobring, besøgte den tyske rejsende Dr. Seetzen, som vi neden for ville komme til at omtale udførligere, Aden, og saae til sin Forbavselse, at den vidtberømte gamle Havnestad kun bestod af spredte Grupper af Rørhytter og nogle faa uanselige Stenhuse; i den ypperlige Havn laa kun et eneste Skib, et Kystskib fra Indus, hvortil imidlertid de for Havnen øjeblikkelig ugunstige Vindforhold for en Del bidroge. Nu derimod er »Camp«, som Englænderne kalde Byen*), vokset op til at blive en anselig Stad, som i Aaret 1871 allerede havde omtrent 30,000 Indbyggere. Østlig for Aden, der ligger omsluttet af et højt isoleret Bjærg, breder den lave Kyst sig til en hel Slette, Abjan, men derefter indsnævrer den sig igjen til en smal, sandet Kyststrimmel, der dog ofte afbrydes dels af isolerede Bjærge, dels af Udløbere fra det indre Bjærgland. Den i Oldtiden berømte Havneplads Kane emporium maa enten søges ved det nuværende Bâ-l-Chaff ved Bugten

*) Ved „Aden" forstaa Englænderne den hele Besiddelse. Havnen kalde de „Point" (egentlig Steamer-Point).

Qubbet-al'ajn, eller maaske snarere ved det »sorte Slot« (Hisn al-ghurâb), som vi i det følgende oftere ville komme tilbage til. Med de to Havnestæder Makalla og Shehr (de gamles Embolion) ere vi naaede til Grænsen af de Egne, vi i det følgende komme til at omtale.

Bag ved disse to Kyster strækker sig et Bjærgland, der paa sine Steder hæver sig til en betydelig Højde. Kun den vestlige og østlige Del deraf er bleven nøjere undersøgt, medens den Del, der ligger n. og n. o. for Aden, det saakaldte Jafa- eller Jafialand, endnu er ganske ukjendt. Østerrigeren Siegfried Langer, der i Forsommeren 1882 vilde trænge der ind fra Aden, blev myrdet, allerede førend han naaede ind i det egentlige Jafadistrikt. De rejsende derimod, som have lært de omtalte Dele af dette Bjærgland at kjende, skildre med de stærkeste Udtryk den Forandring, der mødte dem, da de naaede op i det fra det lave, brændende hede Kystland med dets degenererede Befolkning. Den vestlige Del deraf, altsaa det egentlige Jemen, beskrives som et andet Schweiz. Navnlig har Dalen Hadie vakt de rejsendes Beundring. Allerede Seetzen var henrykt over dens romantiske Skjønhed, og Siegfried Langer skriver derom i et af sine Breve: »Dalen ved Hadie omgives paa alle Sider af høje, grønne Bjærge, hvor fra der især i Regntiden styrte smaa Vandfald i tallos Mængde ned i Dalen. Enhver Bjærgtop, enhver tilsyneladende ubestigelig Klippe krones af en Burdj, der set nede fra Dalen i det fjærne tager sig ud som en tysk Røverridderborg. I Virkeligheden betegner man her ikke et Hus ved det almindelige Bêt, men ved Burdj, der er det samme som det tyske »Burg« *). Overalt paa Bjærgskrænterne finder man Terrassekultur, medens der dyrkes Kaffe, Mango og andre tropiske Planter nede i Dalen selv, hvor igjennem der stadig flyder Vand. De højere Bjærgpartier ere næsten helt beplantede med Kâtplantninger.«

*) Det arabiske Ord stammer nemlig rimeligvis fra det græske pyrgos, der hænger sammen med Burg, Borg.

Lige saa gunstig lyder Beskrivelsen af disse Bjærges Beboere. Ere de end krigersk vilde og mistænksomme over for fremmede, saa have de dog i Modsætning til Kystbefolkningen bevaret flere af de ædle Egenskaber, som de besad i Oldtiden, og fremfor alt udmærke de sig ved deres ualmindelige legemlige Skjønhed. Allerede den franske Botaniker Botta, som i Aaret 1837 undersøgte disse Egnes Plantevæxt, udtaler sig med Beundring om Beboerne, navnlig om Kvindernes Skjønhed. De gik utilslørede i Modsætning til Lavlandets Kvinder, og om Aftenen saae han dem let og behændig stige ned ad Bjærgene til Byen Ta'iz, hvor han opholdt sig, trods de store Byrder af Kâtplantens grønne Grene og Blade, som de bragte der ned for at sælge dem til Byens Befolkning. Med deres lyse Teint og røde Kinder mindede de ham stærkt om den italienske Typus, og den samme Bemærkning møder man atter hos Langer, der ogsaa ved at se Kvinderne i disse Bjærgegne med deres underfuldt store sorte Øjne, deres smaa Straahatte og deres ned over Panden redte Haar kom til at tænke paa Syditalienerinderne. Luften i disse Bjærgegne er ren, let og kølig, saa at de febersyge fra Kysten ofte bringes der op for at helbredes. I Durân var efter Langers Meddelelse Temperaturen i Marts Maaned om Morgenen 13 Gr. R., om Middagen 18 Gr. og om Aftenen 15 Gr.*). Nordøst for Hadie og Dūrân ligger Jemens Hovedstad, San'â, oppe mellem Bjærgene. »San'â er,« skrev Seetzen i Aaret 1810, »den skjønneste Stad, jeg har set i Orienten, og selv Konstantinopel vilde ikke være undtagen, hvis det ikke havde sine talrige og pragtfulde Moskeer. Husene ere alle massive, høje og staa tæt ved hinanden; de ere hvidkalkede eller broget malede. Hvis Gaderne vare brolagte og holdte rene, og hvis man her forstod den Kunst at indhegne de tredive anselige Haver med smukke Stakitter og saaledes

*) P. E. Botta, Relation d'un Voyage dans l'Yemen 1837. Paris 1841. Langer i Ausland 1882, 761.

gjøre dem synlige for de forbigaaende, vilde San'â endogsaa kaldes en smuk og betydelig By i Evropa.« Endnu Halévy, som i Aaret 1870 besøgte Jemen, roser Byens Skjønhed, dens brede, lige Gader, Ordenen og Renligheden i Gaardene og Husenes Indre; men alligevel er San'â nu dybt sunken, sammenlignet med dens gamle Glans. Imamens Haver og Villaer ere nu Ruiner, og medens Byen for næppe et Hundredaar siden talte 200,000 Indbyggere, udgjøre de for Øjeblikket ikke mere end 50 eller 60,000. Omegnen forsyner Byen med de herligste Frugter, navnlig Druer, hvoraf Niebuhr i sin Tid paa Stadens Torv talte 20 forskjellige ypperlige Arter. Den høje Beliggenhed har en saadan Indflydelse paa Temperaturen, at ikke sjælden Kilderne fryse til om Vinteren.*)

Om end de rejsende, der have besøgt det sydarabiske Bjærglands østligere Egne eller Hadramaut, ikke skildre det som saa rigt paa Naturskjønheder som den vestlige Del deraf, fremgaar det dog af deres Beretninger, at der her findes en Række meget frugtbare og velbefolkede Dale, der i høj Grad egne sig til at blive Sædet for en rigt udviklet Kultur. Des værre foreligger der kun faa Rejseskildringer fra disse Egne, da det indre af Landet paa Grund af Indbyggernes Fanatisme er utilgængeligt for alle Ikke-Muhammedanere. Det første Sted, man lærte at kjende, var en af de Floddale, der føre fra Kysten mod Nord til det indre af Landet, og som i Oldtiden have haft en overordentlig Betydning for Karavanhandelen, nemlig den vestlige Maifatdal, der blev undersøgt ved Englænderen Wellsteds Expedition i Aaret 1835. Udgangspunktet for dette Besøg var den omtalte Bugt Qubbet al'ajn ved Bâ-l-chaff. Fra det lave, sandede Kystland med

*) Seetzen i v. Zachs „Monatliche Correspondenz" XXVII. Halévy i Bulletin de la Soc. de Géographie, 1873. En fotografisk Gjengivelse af San'â findes i „Ausland" 1883, Pag. 513.

dets berygtede Befolkning steg Wellsted og hans Ledsagere op ad terrasseformede Stigninger i nordvestlig Retning, og efter et Ridt fra tidlig om Morgenen til om Eftermiddagen Klokken fem naaede de Indgangen til Maifatdalen med dens krystalklare Kilder, der synlig vederkvægede de udmattede Lastdyr. Flokke af indiske Zebuer vare lejrede ved disse Kilder under slanke Araktræer midt i en rig Vegetation, der afgav et ypperligt Foder for Kamelerne. Efterhaanden som man drog længere ind i Dalen, viste der sig talrige Landsbyer og de anstrængte rejsende fandt Nattely i et Slags Karavanseraj. Da man næste Morgen drog videre, udfoldede der sig for deres Blikke et prægtigt Kulturland, bedækket med Durramarker og Tobaksplantninger, alle rigt vandede. Hjulkærrer, forspændte med Oxer og bedækkede med alle Haande Produkter, bevægede sig gjennem lange Rækker af blomstrende Landsbyer. Folkene, man mødte paa Vejen, hilste venlig og indbød de rejsende til at vederkvæge sig ved at drikke en Kop Kaffe i deres Huse. Efter de indfødtes Udsagn skulde dette Kulturland fortsætte sig 7 Dagsrejser ind i Landet, men ingen har senere besøgt denne Egn, da v. Wredes Plan om der fra at trænge længere nord paa op til den gamle Kongestad Mareb mislykkedes. Wellsteds Expedition kronedes yderligere ved Fundet af Ruinerne af en hel Stad, som vi senere ville komme til at omtale udførligere*).

Hvad vi ellers vide om Hadramaut, skylde vi den modige og udholdende tyske rejsende v. Wrede, der som foregiven Muhammedaner — Seetzen var i et lignende Øjemed ligefrem gaaet over til Muhammedanismen — berejste disse Egne i Aaret 1843. Af hans Beskrivelser**) kjende vi saaledes den østlige Maifatdal, der længere mod Nord ogsaa fører Navnene Vadi Djisvel og Vadi-al-Hadjar og som er skilt fra den vestlige

---

*) Journal of the Geogr. Soc. of Lond. VII.

**) A. v. Wredes Reise in Hadramaut, herausgeg. v. Freih. v. Maltzan, 1873.

Del af samme Navn ved en nøgen, stenet Slette, der til Dels bedækkes af høje Sandklitter. Denne Dal gjennemstrømmes af en Flod, der hele Aaret igjennem uden Standsning fører sin Vandmængde til Havet, hvad kun er Tilfældet med faa Floder i Arabien. Man kan forstaa v. Wredes Glæde, da han, efter at have gjennemvandret trøstesløst øde Sandørkener og Bjærgrygge under Solens lodret brændende Straaler, kom til den nordlige Del af denne Dal og saae Plataner og andre Træer brede deres tætte Kroner og sammenslynge sig over Floden til et uigjennemtrængeligt Løvtag, i hvis Skygge Tusender af smaa, sølvglinsende Fisk boltrede sig i Flodens krystalklare Vand. Dalen selv frembringer Dadler og Tobak, Hvede, Durra, Bomuld og Sesam, Mango-, Citron- og Banantræer.

Endnu interessantere er v. Wredes Skildring af Kulturdalen højere op i Landet, som han allerede tidligere havde besøgt. Fra sit Udgangspunkt, den omtalte By Makalla ved Sydkysten, drog han nemlig i nordvestlig Retning over uvejsomme, tyndt befolkede Højsletter og Bjærge i en glødende Solhede, der en Middag endog steg til 46 Gr. R. i Skyggen, for at naa det egentlige Hadramaut. Efter otte Dages Vandring, der til sidst kun havde frembudt Synet af en uoverskuelig stenet Flade, stod han endelig ved det øverste af en stejl Skrænt, hvor fra han havde Udsigt over den hos Araberne ofte omtalte Dal Du'ân. »Aldrig er jeg bleven saa mægtig overrasket,« skriver han, »som ved det Syn, der nu pludselig frembød sig for mig. Det var uforligneligt, i højeste Grad tiltrækkende og originalt. Jeg saae ned i en Kløft, der var 600 Skridt bred og 500 Fod dyb og begrænsedes af oprindelig lodrette Klippevægge, hvis nederste Halvdel imidlertid dækkedes af nedrullede Klippeblokke og Fyld af forvitrede Sten, hvorved der dannedes en jævn Skraaning, som indskrænkede Dalbunden til en Bredde af 300 Skridt. Paa denne Skraaning laa der en Række Byer og Landsbyer med enkelte Byg-

ninger og Helgengrave imellem sig; fem Byer og fire Landsbyer fulgte efter hinanden paa en Strækning af en halv Mil. Tætte Palmeskove og grønne Kornmarker dækkede Dalen, og kun hist og her traadte Strømlejet som hvide Striber frem mellem Palmernes mørkegrønne Farve.« Den tyve Fod brede Flodseng var til begge Sider inddæmmet af ti Fod høje Volde af fast Ler, der udvendig og indvendig vare beklædte med store Sten. Hist og her vare disse Dæmninger gjennembrudte af runde Aabninger, hvor fra Kanaler førte Vandet ud over Markerne, og hver Gang Floden dannede et Fald, blev Vandet opstemmet ved Hjælp af Tværdæmninger og saaledes tvunget til ogsaa at vande de højere liggende Marker ved Foden af Dalens Vægge. Kanalerne vare omgivne af en yppig Vegetation af Tamarisker, Mimoser, Ricinus, Plataner og Sykomorer, medens den videre Dalbund dækkedes af Kornmarker. I Nærheden af Hovedbyen Churajbe fandtes Sultanens og de fornemmes Haver, der vare beplantede med Bananer, Abrikoser, Citroner, Vindruer og alle Haande Grøntsager, som Løg, Linser, hvide Ræddiker, Bønner, Græskar, Agurker o. l. Ogsaa andre frugtbare Dale besøgte Wrede, medens han derimod des værre kun lærte Hadramauts Hoveddal Qasr at kjende gjennem Indbyggernes Beskrivelser. Af disse fremgik det, at denne Dal maa være ualmindelig vel befolket, thi foruden Hovedbyen Shibâm med 20,000 Indbyggere og den lige saa store Stad Terîm, nævnedes der endnu en By med 10,000 og en hel Række Byer med 6000 Indbyggere.

At der ogsaa i Bjærglandet mellem Jemen og Hadramaut, altsaa i og om det omtalte Jafaland, findes en Mængde mer eller mindre frugtbare Kulturstrækninger, ser man af de Oplysninger, som v. Maltzan har indhentet hos indfødte fra disse Egne, som besøgte Aden under hans Ophold der*).

---

*) v. Maltzan, Reise nach Südarabien, 1873.

Mod Nordøst sænker dette store Bjærgland sig atter gjennem det saakaldte Djauf ned mod den mellemarabiske Højslette. Landets Karakter bliver her mere ørkenagtig, men dog fremtrylles der overalt den yppigste Vegetation, hvor der er Vand i rigelig Mængde. Halévy fandt saaledes nordøstlig for San'â en Flod ved Navn Charid, der løber i nordlig og derpaa i østlig Retning, og som, inden den taber sig i Sandmarkerne, vilde kunne forvandle sine Omgivelser til et Paradis, hvis ikke det Kanalsystem, der i Oldtiden spredte dens Vande ud over Sletten, nu var forfaldent og tilstoppet. Selv nu behøves der kun en rigelig Regn i rette Tid, for at der tre Gange om Aaret kan holdes Høst. Det samme var Tilfældet østlig for San'â paa det Sted, hvor den gamle Kongestad i det sabæiske Rige, Mareb, laa, og hvor nu Ørkenen har erobret store Strækninger tilbage, efter at det gamle Kulturfolks Dæmninger og Kanaler ere faldne sammen. Fire smaa Dagsrejser sydøstlig for denne By ligger i lignende Omgivelser Shibva, det hos de klassiske Forfattere bekjendte Sabota, Hadramauts Hovedstad. Fra Mareb og Sabota gik i Oldtiden Karavanevejen langs den østlige Rand af det jemanensiske Bjærgland gjennem Nedjrân eller Nagara, som det kaldtes i Oldtiden, op imod Nord. Længere mod Øst derimod sætte de forfærdelige Sandørkener, der brede sig nord for Hadramaut, en Dæmning for enhver videre Fremtrængen. Fra et af de østlige Punkter af hint Bjærgland saae Halévy ud over disse Ørkener: mod Øst og Sydøst mødte hans Øje en ubegrænset Horisont, hvis hemmelighedsfulde Dybder, for at bruge hans eget Udtryk, alene Indbildningskraften vovede at gjennemtrænge. Her findes Flyvesandsørkenen al-Ahqâf, der strækker sig til hen imod Oman, og hvis blotte Navn kan faa de dristigste Beduiner til at skjælve. Wrede er endnu stedse den eneste, der har betraadt og beskrevet denne mærkværdige Ørken. Rigtignok vakte hans Skildring deraf i højeste Grad A. v. Humboldts

Uvilje og Ærgrelse, da han var bleven indført paa Sanssouci og dér gav Frederik Vilhelm IV. en Beskrivelse af sit Besøg i hin Ørken, som efter Humboldts Mening bestod af lutter »Aufschneidereien«; men Wrede gjør i sine Rejseskildringer ellers et saa troværdigt Indtryk og er ad andre Veje bleven stadfæstet paa saa uventet Maade, at der i det højeste kunde være Tale om et optisk Bedrag, for hvilket han selv ved denne Lejlighed havde været Gjenstand, ikke om et bevidst Bedrag fra hans Side. I alt Fald er hans Skildring saa interessant, at den fortjener at meddeles, selv om det maa overlades til Naturforskere at forklare den rette Sammenhæng ved det Fænomen, han beskriver. Han var dragen i nordvestlig Retning fra Haura, n. ø. for den omtalte Dal Du'ân, til Byen Sahva, hvor han fik at høre, at han var i Nærheden af den store, sagnberømte Ørken al-Ahqâf, og at der ikke langt der fra fandtes en Række Steder, hvor alt sporløst blev opslugt, som var saa ulykkeligt at komme til at betræde dem. Blandt andet skulde engang en Konge ved Navn Safî her have mistet den største Del af sin Hær, hvormed han vilde erobre Hadramaut — en Legende, der, i forbigaaende bemærket, er fremvoxen af Stedets Navn, Bahr as-safî, der i Virkeligheden ikke betyder Safîs Hav, men det sandede Hav. Wrede blev strax betagen af Iver for at lære dette Sted at kjende, og ledsaget af to Beduiner — ingen havde nemlig Mod til at ledsage ham alene — drog han den næste Morgen afsted og naaede om Eftermiddagen Randen af den Højslette, hvor paa Sahva er beliggende. Terrænet sænkede sig her pludselig 1000 Fod, saaledes at han fra dette Sted kunde betragte den uoverskuelige Sandflade, der bredte sig foran ham, og som med sin utallige Mængde af bølgeformede Sandhøje nærmest lignede et af Vinden bevæget Hav. Intet Spor af Vegetation oplivede denne Ørken, ingen Fugl afbrød med sit Skrig den Dødsstilhed, som herskede dér. Hans Ledsagere pegede paa tre blændende

hvide Pletter i den gullige Sandflade, hvis Rand markeredes ved enkelte fremragende Klippespidser; det var, sagde de, det berygtede Bahr-as-safî, hvor Dæmonerne huserede og opslugte alt, hvad der nærmede sig. Med Møje tvang Wrede dem til at følge ham ned til Foden af Klippeskrænten, i hvilken han under Nedstigningen flere Steder saae Petroleum pible frem; da de naaede der ned, var det blevet sent, og de søgte derfor Nattely ved to mægtige Klipper, som hævede sig ved Grænsen af Sandsletten. Den næste Morgen vare Beduinerne ikke til at bevæge til at følge ham videre; Frygten for Aanderne bragte dem endog til kun at hviske til hinanden. Wrede begav sig da alene ud paa Sandsletten, forsynet med et Blylod, der vejede et Kilo, og en Snor paa 60 Favne. Efter en halv Times Gang naaede han det nærmeste af de omtalte hvide Steder, der viste sig at være en Fjerdingvej langt og en halv Fjerdingvej bredt, og hvis Overflade sænkede sig ned imod Midten. Med stor Forsigtighed nærmede han sig til Randen, der dannedes af Klippegrunden, som pludselig sænkede sig netop der, hvor det hvide Sted begyndte. Støvet, der dækkede denne Afgrund, var saa fint, at en Stok saa godt som ingen Modstand mødte deri, og han selv næppe mærkede det mellem sine Fingre. Han kastede derpaa Blyloddet saa langt ud deri som muligt; det sank strax, men med aftagende Hurtighed og efter fem Minutters Forløb forsvandt Enden af Snoren, der var sluppen fra ham ved Kastet, i den altopslugende Grav.

II.

Dette sydvestlige arabiske Bjærglandskab, der saaledes til de to Sider er begrænset af Havet og til den tredje af et Flyvesandshav, var fra ældgammel Tid Sædet for en mærkelig udviklet Kultur, der var fremkaldt baade ved det levende Handelssamkvem, hvori Landet stod med sine Naboer, og ved dets rige, naturlige Hjælpekilder, hvoraf den

foregaaende Skizze har søgt at give et flygtigt Billede. Der fandtes her en Række Kulturstater, blandt hvilke Kongeriget Saba var det betydeligste, saa at det oftere nævnes som omfattende hele Sydarabien, medens det andre Steder kun omtales som sideordnet med andre, f. Ex. Minæernes og Hadramotiternes. Indtil de nyere rejsende begyndte at gjennemforske disse Egnes Oldtidsminder, vidste man kun om alle hine Riger, hvad der er fortalt rundt om i forskjellige af Oldtidens Skrifter, hvortil endnu de arabiske Andenhaandsberetninger fra Middelalderen sluttede sig, som først i de allersidste Aar ere blevne afløste af mere oprindelige Kilder. Det Billede, man ad denne Vej kunde danne sig af den sydarabiske Oldtid, var i høj Grad mangelfuldt og utilfredsstillende; men alligevel skulle vi her give en kort Oversigt over, hvad man er i Stand til at vide ved disse og lignende Kilders Hjælp, dels for at det kan blive klart, hvilket Fremskridt i Erkjendelsen de nyere arkæologiske Undersøgelser have bragt, og dels fordi disse Efterretninger i al deres Ufuldstændighed undertiden tjene til at supplere de historiske Oplysninger, som man vinder gjennem de i nyere Tid fundne sydarabiske Indskrifter; endelig vil man ogsaa af denne Oversigt kunne se, hvad det var, der lokkede de rejsende til det farefulde Forsøg paa at lære disse Egne at kjende.

Allerede det gamle Testamente taler flere Steder om et Rige, Saba eller Shebá, der uden al Tvivl har ligget i det sydlige Arabien. Den paafaldende Omstændighed, at det i Folketavlerne snart henregnes til Chamiterne, snart til Semiterne — en Dobbelthed, der gjentager sig ved Hadramaut, som selv henregnes til Semiterne, medens dets Hovedstad, det allerede omtalte Sabota, staar opført mellem Chamiterne — har fundet sin fuldstændige Forklaring ved de nyere ethnologiske Undersøgelser, der have godtgjort, at Sydarabiens Befolkning oprindelig hørte til samme chamitiske (kushitiske) Folkekomplex, som Beboerne af Landet s. for Ægypten, fra hvem bl. a. ogsaa Fønikerne nedstamme;

senere derimod, da flere af disse Stammer vare blevne semitiserede ved Berøringen med de Semiter, i hvis Nærhed de kom til at bo, kunde de ogsaa henregnes blandt Sems Efterkommere. Fra dette gammeltestamentlige Kongerige Saba kom den berømte Dronning til Israels Konge, Salomo, for at lære hans Visdom og Magt at kjende; som Gaver medbragte hun, hedder det, et stort Antal Kameler, der vare belæssede med Guld, ædle Stene og Røgelse. Mellem Tyrus' Handelsforbindelser nævner senere Profeten Hezechiel blandt andre Steder ogsaa Saba og siger, at det for de modtagne Varer betalte med ædle Stene, Guld og kostelig Vellugt; og i den store profetiske Skildring af, hvorledes Hedningene engang skulle hylde Israels Gud (Jes. 60), omtales blandt andet en Karavane af nordarabiske Kameler, der bringe Røgelse og Guld fra Saba til Jerusalem. Vel er der ogsaa i det gamle Testamente Tale om Sabæer, der maa have boet en Del nordligere — saaledes i Indledningen til Hjobs Bog, hvor Hjobs Sønner overfaldes og plyndres af sabæiske Horder —, men derfor behøver man sikkert ikke at antage to forskjellige Folkeslag af dette Navn, da enkelte af de sydarabiske Stammer muligvis kunne være dragne mod Nord og have bosat sig der.

Ogsaa i de assyriske Kileindskrifter, som vi her i forbigaaende minde om, er der rimeligvis Tale om de sydarabiske Sabæer, i det der nævnes »Sabæere« som skatskyldige til Assur paa Indskrifter fra det 8de Aarh. f. Kr.; som de Varer, hvormed de aflægge deres Tribut, anføres ogsaa her Kameler og Røgelse. At dette Saba er identisk med det sydarabiske, er saa meget mindre tvivlsomt, som deres Konge paa Sargonindskriften kaldes Jathamar, et Navn, man virkelig har fundet blandt de sydarabiske Indskrifters Kongenavne.

Derimod synes mærkeligt nok de ægyptiske Indskrifter intet Bidrag at give til Sydarabiens ældste Historie, uagtet det var naturligt at vente det i Betragtning af de to Landes Nærhed. Vel omfatter Benævnelsen Punt ikke blot Egnene syd for

Ægypten, men ogsaa de modsatte Kyster af det erytræiske Hav; men de ægyptiske Expeditioner til Punt, fremfor alt Dronning Ramaka's berømte Opdagelsesrejse, synes dog udelukkende at have været rettede mod Somalikysten paa Afrikas Østside. Kun for saa vidt berørte disse Expeditioner Sydarabien, som de vare et Forsøg paa at komme i umiddelbar Forbindelse med de Egne, der frembragte Røgelse og Myrrha, hvoraf de ægyptiske Templer brugte en utrolig Mængde, og som man ellers kun fik gjennem de sydarabiske Kjøbmænds Mellemkomst.

At de græske og romerske Forfattere undertiden give begejstrede Skildringer af »det lykkelige Arabien«, er allerede oven for blevet berørt. Som et Exempel paa, hvorledes de ældre Forfattere beskrive disse Landes Kulturforhold, kunne vi henvise til det Afsnit hos Agatharchides fra Knidus (sidste Halvdel af 2det Aarh. f. Kr.), hvor han omtaler de sydarabiske Kystegne*). Han kalder Sabæerne det største Folk i Arabien og siger om dem, at der ikke gives det Gode, som de ikke ere i Besiddelse af. »Thi Jorden frembringer alt, hvad Menneskene behøve, Beboerne overgaa alle andre i legemlig Skjønhed, og der findes en talløs Mængde Kvæg. Den Vellugt, der er samlet paa hele denne Kyststrækning, skaffer de ankommende en guddommelig og ubeskrivelig Nydelse. Thi lige ned til Havet voxer der en Mængde Balsam og Kassia og endnu en anden Plante, som udmærker sig ved sin Skjønhed, saa længe den voxer, men som pludselig svinder hen, naar den ældes. I det indre af Landet er der talrige og store Skove af Myrrha- og Røgelsetræer, end videre af Kaneltræer, Palmer, vellugtende Rør o. l., saa at de besøgende have en Nydelse, som ikke kan beskrives. Dér har man nemlig ikke som ellers Røgelsen overgjemt i Beholdere, men selve den blomstrende Plante med dens guddommelige Friskhed.« Efter at han

*) C. Müller: Geographi Græci minores I. 186 ff.

derpaa har fortalt om de farlige Slanger, der opholde sig i disse Skove, og om hvorledes Beboerne undertiden brænde et Stykke Asfalt eller noget Bukkehaar for ikke at føle Lede ved den uophørlige Vellugt, fortsætter han: »Sabæernes By ligger paa et ikke højt, men overordentlig smukt Bjærg, og kaldes Sabas. Kongen over dette Folk er i høj Grad æret, men fører dog en ulykkelig Tilværelse. Han hersker nemlig vel over talløse Undersaatter og handler udelukkende efter sin egen fri Vilje; men han tør intet Øjeblik forlade sin Kongeborg. Vilde han vove derpaa, saa vilde Folket øjeblikkelig stene ham, thi saaledes byder et gammelt Orakelsprog dem det. De Mænd, der ere bestemte til at opholde sig i Hjemmet, ere blødagtige og lidet taprere end Kvinder; de øvrige derimod sørge for Krigsvæsenet eller for Søhandelen, hvortil de benytte store, primitivt byggede Skibe. Især udføre de vellugtende Planter. Og da Landet ikke frembringer andre Slags Træer, saa nødes de til at benytte Kanel og Kassia som deres daglige Brændsel og til anden Hverdagsbrug. Saa ulige ere Livets Goder fordelte! Flere af Sabæerne benytte Baade af Læder, uagtet de leve i en saa stor Overflødighed, da Havets Ebbe og Flod anbefale Brugen af saadanne Fartøjer. Intet Folk i Verden er nemlig rigere end Sabæerne og Gerrhæerne*), som omsætte enhver Handelsvare fra Evropa og Asien. De forsyne Ptolemæus's Syrien med Guld, de skaffe de vindskibelige Føniker indbringende Handelsforbindelser.**) De ødsle ikke blot store Summer paa Kunstindustri, som forskjellig formede Pokaler, store Divaner, Borde og Trefødder, men overgaa ogsaa alle andre i de øvrige Prydelser af Husene. De have saaledes mange forgyldte eller massive Sølvsøjler, Lofter og Døre ere prydede med gyldne, ædelstenfunklende Fialer, og

*) Et øst for Sabæerne boende Folk.

**) Smlgn. oven for Hezechiels Skildring.

deres Søjlehaller frembyde et underfuldt Skue — kort sagt: alle Rigdomme, der findes hos andre, ere her samlede i broget Mængde.« — Meget i denne Skildring, der er holdt i Agatharchides's sædvanlige oratoriske Stil, er urigtigt eller indeholder ligefremme Fabler. Blandt andet begaar han den samme Fejl, som allerede tidligere Herodot gjorde sig skyldig i, at tilskrive Arabien de Produkter, Beboerne kun handlede med, f. Ex. Kanel og Kassia, der aldrig have voxet i Landet selv. Ogsaa er det en Fejl, der i øvrigt har holdt sig fra Agatharchides's Tid til vore Dage, at kalde Hovedstaden Saba, da dette Navn betegnede Riget, medens Byen selv hed Marjab (Mareb), og denne Stad laa end videre ikke, som han siger, paa en Høj, men paa en Slette ved Foden af nogle Bjærge: men alligevel findes der mange rigtige Enkeltheder i hans Skildring, som vi i det følgende ville faa Lejlighed til oftere at paavise. Her kunne vi allerede exempelvis berøre, at hans Beskrivelse af Beboernes Fartøjer nøje svarer til, hvad Wrede beretter om de Baade og Skibe, som nu til Dags bruges ved Arabiens Sydkyst. Da denne rejsende under en høj Søgang sejlede fra Aden til Borum, opdagede han midt under Farten til sin Forskrækkelse, at Skibsplankerne paa Fartøjet kun vare bundne med Snore af Palmetrævler til Tværholterne, og ikke naglede dertil; og et andet Sted omtaler han Fiskernes Fartøjer, som efter hans Beskrivelse bestaa af sex oppustede Lædersække, der bære lige som en Rist af sammenbundne Palmegrene, hvorved vi altsaa faa en Forklaring af Indretningen af de »Læderbaade«, som Agatharchides og senere ogsaa Ptolemæus omtale.

De følgende klassiske Forfattere bringe intet væsentlig nyt til Agatharchides's Skildring af de sydarabiske Kulturforhold, indtil den Tid, da den romerske Feltherre Ælius Gallus gjorde sin berømte Expedition til Sydarabien, i Aaret 25 f. Kr. Han kom paa sit Tog der til nord fra, fra Nabatæernes Land, og drog langs Karavanevejen ned gjen-

22*

nem Arabien, hvor han først erobrede Nedjran; den Flod, ved hvilken han derpaa holdt Rast i sex Dage, er aabenbart den af Halévy opdagede Charidflod. Derefter indtog han forskjellige Byer, hvoriblandt Nesca og Caminacum, som vi nu ogsaa ere i Stand til at paavise, og endelig Hovedstaden Marjab, hvor den Gang en Kong Ilasaros herskede. Til sidst naaede han saa langt, at han kun var to Dagsrejser fra det myrrhafrembringende Distrikt; men da nødte Vandmangelen i disse trøstesløse Ørkener ham til at vende tilbage. Han skildrer Sabæerne som elendige Soldater, der aldeles ikke forstaa at omgaas med Vaaben, medens derimod Hadramauterne udmærkede sig ved deres Tapperhed*).

Af megen Interesse ere de kortfattede Antydninger af de politiske Forhold i Sydarabien, som findes hos de græske og romerske Forfattere. Eratosthenes**), der levede omtrent 200 f. Kr., nævner fire Hovedfolk, nemlig Minæerne med Hovedstaden Carna, Sabæerne med Hovedstaden Marjab, Katabanerne med Hovedstaden Tamna og Chatramotiterne med Hovedstaden Sabota, af hvilke Byer allerede Marjab og Sabota ere os bekjendte. Dette stemmer med, hvad vi allerede have omtalt, at Sabæerne vel vare det mægtigste, men ingenlunde det eneste Folk i Sydarabien. Støttet til de Oplysninger, Ælius Gallus havde bragt, nævner senere Plinius en Række Riger, hvoraf imidlertid kun de tre svare til dem, der anførtes i Eratosthenes's Oversigt, nemlig Sabæerne, Minæerne og Chatramotiterne; men ved Siden af dem omtaler han foruden enkelte Stammer, der endnu ere noget usikre, som Carræerne, Agræerne og Gerbanerne, et Folk, han kalder Homeriterne, og som er det samme Folk, der senere almindelig gaar under Navnet: Himjarerne***). Vi se her et Rige dukke frem, som var bestemt til at spille

*) Strabo, 16 Bog, 4 § 24 Plinius hist. nat. VI., 28, 160.
**) Strabo 16, 4 § 2.
***) Plinius VI., 28. 161.

en fremragende Rolle i de sidste Afsnit af Sydarabiens Historie, og som i den Grad fortrængte de gamle Sabæer, at dets Navn omtrent er det eneste, de senere Araber bevare i Erindringen, saa at de derunder sammenfatte hele Sydarabiens ældste Historie. Hvorledes dette Folk, der boede vestlig og sydvestlig for Sabæerne, efterhaanden tilrev sig Hegemoniet, afspejler sig i utydelige Omrids i de spredte Notitser, vi finde hos de følgende Aarhundreders græske Forfattere, hvortil nu de æthiopiske Indskrifter slutte sig med deres ikke uvigtige Oplysninger. Den anonyme Periplus maris Erythræi, der synes at have skrevet i det 1. Aarh. efter Kr., giver den vigtige Efterretning, at Sabæerne og Himjarerne dannede ét Rige, hvis Hovedstad ikke mere var Marjab, men Saphar eller Zafar, der laa sydlig for den nuværende Hovedstad San'â. Som deres daværende Konge nævner han Charibael*). Den berømte Kartograf Ptolemæus (første Halvdel af 2det Aarh. efter Kr.) omtåler allerede Himjarerne som Herrer over hele Kystlandet fra Bab-al-Mandab til det omtalte Hisn-al-ghurâb og nævner ogsaa Hovedstaden Zafar. Han og en æthiopisk Indskrift fra det 2det Aarhundrede ere de sidste, som omtale Sabæerne og Marjab som endnu existerende. Ganske vist forekommer Navnet Saba endnu i æthiopiske Indskrifter fra det 4de Aarhundrede, hvor de æthiopiske (eller rettere axumitiske) Konger kalde sig Herrer over Himjar og Saba; men det synes, som om Saba i disse Formler har spillet en lignende Rolle som flere af Navnene i Titelen: de Goters og Venders Konge. De samtidige byzantinske Forfattere kjende i alt Fald hverken Saba eller Marjab, medens de hyppig omtale Himjarerne.

De her samlede Skrifter tillade os altsaa at skimte Konturerne af den politiske Udvikling i Sydarabien, i det de vise os, hvorledes de gamle Sabæer fortrænges af Himjarerne, og disse senere bukke under for Æthioperne; men det hele Billede er

---

*) C. Müller, a. S. 274.

dog, som man let ser, meget fattigt, og mangfoldige Spørgsmaal staa ubesvarede hen. Hvor boede for Ex. — for blot at nævne et Par Punkter, hvor de nævnte Forfattere lade os staa ganske raadvilde — Minæerne, der dog i Tiden før Kr. maa have spillet en betydelig Rolle? Hvilken Betydning have Katabanerne haft, som i Følge Eratosthenes beherskede Landskabet omkring Bab-al-Mandab, medens vi noget senere, hen imod Kristi Fødsel, finde disse Egne under de saakaldte Gerbaniters Herredømme? Og hvorledes vare disse Landes Forfatning, Religion osv.? Lykkeligvis blive disse Spørgsmaal besvarede og de givne Konturer udfyldte paa en anden Maade, som vi senere ville lære at kjende; men før vi kunne beskæftige os dermed, maa vi endnu til Slutning betragte de Bidrag til Sydarabiens ældste Historie, som selve de arabiske Historikere fra Middelalderen give.

De, der gaa til de arabiske Forfattere i Haab om at finde Svar paa i det mindste nogle af de Spørgsmaal, de klassiske Forfattere lade uløste, ville hurtig føle sig grundig skuffede. For Muhammedanerne stod Tiden før Profetens Komme som »Uvidenhedens Tidsalder« (djâhilijja), en Benævnelse, man kunde fristes til at akceptere, naar man derunder forstaar den Tid, hvorom de senere Arabere næsten ere fuldstændig uvidende. Muhammed var i den Grad et blændende Lys for dem, at den Tid, der laa forud for hans Fremtræden, kom til at ligge i det tætteste Mørke. Tillige fik Indholdet af Kurânen en gjennemgribende, men i høj Grad forvirrende Indflydelse paa deres historiske Erindring, i det denne koncentrerede sig om de tilfældige og fordrejede Enkeltheder, som Muhammed havde laant fra kristne og jødiske Fortællinger, og som vare blevne optagne i Kurânen. Dette gjælder ikke mindst om Jemens Historie. Kurânen indeholder egentlig kun en eneste, virkelig historisk Erindring om Sydarabiens Fortid, nemlig Fortællingen om det store Dæmningsgjennembrud ved Marjab, det meget omtalte

Sajl-al-arim, der efter Muhammeds Mening fremkaldte denne Bys Undergang. Det hedder herom Sur. 34, 14—15:

> I Sabæernes Land fandtes der et Vidunder, nemlig tvende Haver liggende til højre og til venstre (d. e. mod Ø. og V.) »Nyd hvad eders Herre giver eder og takker ham derfor! Det er et lykkeligt Land, og han er en naadig Herre.« Men de vilde ikke takke, og derfor sendte vi dem det store Dæmningsbrud, saa at de tvende Haver kun kom til at bære bitre Planter og golde Træer.

At det i Virkeligheden var Landets Forfald, der medførte Ødelæggelsen af de store Dæmningsarbejder ved Marjab, og ikke omvendt, vil man uden Vanskelighed kunne slutte sig til; men i alt Fald er det en virkelig national Erindring, som Profeten her hentyder til. Derimod er hans Fortælling om Salomo og Dronningen af Saba intet andet end en Reproduktion af den oven for omtalte bibelske Beretning, saaledes som den fremtraadte i de senere jødiske Fortællinger med en rig Tilsætning af legendeagtige Træk. For Araberne blev imidlertid netop Sagnkredsen om Dronning »Bilkis«, som hun kaldtes, et yndet Stof for talrige mythiske Fortællinger, der blandt andet tydelig vise tilbage til de Myther, der fortaltes om den assyriske Dronning Semiramis. Den virkelig nationale Erindring, der ikke naaede ret langt tilbage, har sikkert intet vidst om denne ældgamle Dronning. Og hvad Muhammed paa denne Maade begyndte, fortsattes af de arabiske Traditionsfortolkere, der bragte Forvirringen til at naa Højdepunktet ved at kombinere forskjellige i Kurânen forekommende Navne og Fortællinger med den sydarabiske Historie, hvori der paa denne Maade blev indblandet en Mængde ganske fremmedartet Stof. Den mægtige Konge »Dsu-l-karnajn«, som ofte omtales i Kurânen, og som i Virkeligheden er en mythisk Gjenganger af Alexander den store, blev saaledes af nogle betragtet som en fordums Konge

over Himjarerne, og der blev derfor skaffet Plads for ham i den sydarabiske Kongeliste, snart paa en, snart paa en anden Maade. Ogsaa det gamle arabiske Urfolk. Aditerne, der har samme Betydning for Araberne som f. Ex. Pelasgerne for Grækerne, anbragte man — vistnok i fuldstændig Modstrid med Historien — i Nærheden af Hadramaut, i det man identificerede de Sur. 46, 20 omtalte Sandhøje eller Sandbølger (achqâf) med den oven for beskrevne Ørken al-Achqâf nordlig for Hadramaut. I Sammenhæng dermed blev »den søjleformede Vejviser« (Irem dsat al-ʿImâd), der nævnes Sur. 89, 5, til en hel Søjlestad, som en aditisk Konge skulde have bygget i Nærheden af Aden, og som man udstyrede med alle en orientalsk Fantasis mest romantiske Undere. Og endnu i vor Tid bærer Hovedbyen i Nedjrân Navnet Medinât-al-Uchdûd, fordi man gjorde den til Skuepladsen for, hvad der Sur. 84, 4 fortælles om de Martyrer, der bleve brændte i »Gruberne i Jorden« (al-uchdûd), uagtet det ingenlunde er sikkert, at Profeten paa det nævnte Sted netop sigtede til de Kristenforfølgelser i Nedjrân, ved hvilke en saadan Begivenhed mulig kan have fundet Sted.

At der ikke er meget at vente fra en Historieskrivning, der henter sit væsentlige Indhold fra saadanne Kilder, er indlysende. Kun en enkelt Gang træffer man hos de muhammedanske Historikere en taaget Erindring om den gamle Herlighed i det egentlige sabæiske Rige. Saaledes hos den bekjendte Historiograf Masʿûdî († 950), hvis Skildring her skal anføres som et interessant Sidestykke til Agatharchides's oven for citerede Beskrivelse: »Dette Land,« siger han om Saba, »hørte til de frugtbareste, bedst befolkede og vandrigeste i Jemen; det besad de fleste Haver og Plantninger, de rigeste Enge, der strakte sig mellem Bygninger og Broer, herlige Skove, brede Vandledninger og vidtforgrenede Strømme. En velbereden Rytter vilde bruge mere end en Maaned til at rejse tværs igjennem dette Kulturland, baade naar han berejste det i Længden og i Bredden; og

naar man drog igjennem det, saae man aldrig Solen, da man bestandig gik i Træernes Skygge. Beboerne førte et lykkeligt og yppigt Liv, da Landet var frugtbart, Luften ren og klar, og der var Vand i rigelig Mængde. Deres Krigsmagt var stærk og Kongens Magt vel befæstet. De vare berømte for deres ypperlige Egenskaber og søgte at vise sig ædle mod alle og enhver, saa vidt det stod i deres Magt. Saaledes levede de, saa længe det behagede Gud; ingen Konge besejrede dem, ingen Hær betvang dem, og alle Lande erkjendte deres Overmagt. De vare Jordens Diadem.« *)

En Del mere end om det egentlige sabæiske Rige vide de arabiske Historieskrivere om det sidste Afsnit af Sydarabiens Historie eller Himjarernes Rige, i det de dog i Regelen uden videre identificere disse Overleveringer med hele den sydarabiske Fortid uden at ane, at den egentlige sabæiske Glansperiode allerede var til Ende inden Himjarernes Tid. En saadan Skildring af Sabas Magt, som den anførte af Mas'ûdî, kommer følgelig til at staa i et forunderlig svævende og uklart Forhold til Arabernes sædvanlige Fremstilling af Sydarabernes (d. e. Himjarernes) historiske Fortid, og intet er bedre i Stand til at vise, at Fortællingen om Dronning Bilkis er en fremmed Tilføjelse til den nationale Overlevering, end at hun residerer i Marjab, medens baade hendes Forgængere og Efterfølgere opholde sig i Zafâr, Himjarernes Hovedstad.

At de arabiske Historieskrivere overhovedet kunne meddele saa meget om den himjariske Fortid, skylde de nærmest den sydarabiske Patriotisme, der kun langsomt tabte sig og kun med Uvilje bøjede sig for den nordarabiske Overmagt, som havde overvældet dem kort efter Muhammeds Død. Man holdt sig skadesløs for den trykkende Nutid ved at leve i Erindringen om den herlige Fortid.

---

*) Les prairies d'or, ed B. de Maynard et de Courteille III. 366.

Sydarabere fortalte om deres Lands gamle Begivenheder ved Chalifhoffet i Damaskus, og af disse Fortællinger øste de ældste arabiske Historikere deres Kjendskab til de sidste Hundredaar af Jemens Historie i den formuhammedanske Periode. Ogsaa forfattede flere Sydarabere selvstændige Bøger, hvori de optegnede disse Traditioner enten i Prosa eller i digterisk Form, og netop af saadanne Værker er i den senere Tid en Slags sydarabisk Rimkrønnike af Neshvân-al-Himjarî (fra 12te Aarh.) bleven bekjendt, om det end har víst sig, at den foreligger for os i en temmelig omarbejdet, moraliserende Form*). Dens egentlige historiske Værdi, der i øvrigt yderligere begrænses ved, at Forfatteren som troende Muhammedaner har optaget baade Fortællingerne om Bilkis og om Dsu-l-karnajn, indskrænker sig til, at der anføres en Mængde Navne, hvoraf flere ere blevne konstaterede ved de himjariske Indskrifter; men ved Siden deraf har den en meget stor Betydning ved at gjøre os bekjendt med den Sagnkreds, som havde dannet sig hos det sydarabiske Folk, og hvoraf enkelte Partier, navnlig Fortællingen om den berømte Konge As'ad Kâmil, udmærke sig ved ikke ringe Skjønhed. Denne Fyrste var saa berømt, at hans Navn er det eneste, der endnu er bevaret hos den dybt sunkne og raa Befolkning i Jemen lige til vore Tider. Niebuhr hørte saaledes fortælle, at der for 800 Aar siden skulde have resideret en mægtig Konge af dette Navn i Zafâr, hvad i høj Grad undrede ham, da han ikke havde fundet denne Konge omtalt i de den Gang bekjendte historiske Værker.

Ere saaledes de sydarabiske Traditioner med Hensyn til det direkte historiske Udbytte af stærkt begrænset Værd, saa har den Kjærlighed til Fædrelandets Minder, hvorfor de vare et Udtryk, skaffet sig et Vidnesbyrd af langt værdifuldere Be-

---

*) A. v. Kremer, Südarabische Sage, Leipzig 1866. Wiener Academie Sitz. ber. 1877, 105 ff.

skaffenhed, ved at fremkalde Beskrivelser af Landets Oldtidsminder, som i de Tider vare langt bedre bevarede, end de nu til Dags ere. Mærkelig nok er det først i den allerseneste Tid, samtidig med, at Landets endnu bevarede Fortidsminder ere blevne bekjendte ved de nyere rejsendes Undersøgelser, at et saadant Værk er kommet for Lyset og det endda i en brudstykkeagtig Form, der dog heldigvis gjør os bekjendte med nogle af de for Historien vigtigste Afsnit deraf. Forfatteren af dette Værk var en Sydaraber, der almindelig omtales under Navnet Hamdanî, og som døde Aaret 945. Et af de fundne Afsnit handler om hans Fædrelands Borge og Slotte, hvoraf han giver en indholdsrig Beskrivelse, der viser sig at være en uudtømmelig Fundgrube for den nyere Undersøgelse*). Hans Skildringer berøre paa den interessanteste Maade baade, hvad Oldtidens Forfattere have berettet om de sydarabiske Forhold, og hvad nyere rejsende fortælle derom. Enkeltheder, som man tidligere kun i ringe Grad havde paaagtet, eller som man betragtede som digteriske Overdrivelser, faa ofte ved hans Beretninger en overraskende Stadfæstelse. Her kun foreløbig et enkelt Exempel, hentet fra Agatharchides's oven anførte Beskrivelse. Den græske Forfatter omtalte, hvorledes de sabæiske Huse vare udstyrede paa Døre og Lofter med gyldne Fialer, besatte med ædle Stene. Hermed stemmer ganske, hvad Hamdanî fortæller om Borgen Kaukabân i Nærheden af den himjariske Kongestad Zafâr; den var, siger han, beklædt med Striber af Sølv, Taget var dækket med hvide Stenplader, og Væggene i det indre, der vare af Cyprestræ, vare indlagte med Konkylier og Ædelstene. Ja selv i rene Smaating hersker der Overensstemmelse mellem Hamdanis og andres Beretninger, som naar han omtaler, at der paa et Bjærg i Nærheden af San'â voxer 20 forskjellige Slags Druer, hvad der ganske svarer til Niebuhrs allerede omtalte

*) Wien. Acad Sitzungsber. 1877.79.81.

Bemærkning om de Druer, der til hans Tid solgtes paa Torvet i San'â.

Til Slutning skulle vi i denne Sammenhæng endnu erindre om de sydarabiske Digtere, der levede omgivne af deres Fædrelands stolte Fortidsminder og hyppig hentyde til dem i deres Digte, hvorved de ofte kunne faa Betydning som historiske Kilder. Hos Digteren Alkama, der regnede sig i Slægt med Landets gamle fornemme Familier, fremkaldte Erindringen om dets svundne Storhed en Slags filosofisk Overlegenhed, der hæver ham over Livets Sorger og Modgang og lader ham søge sin Trøst i en maadeholden Nydelse af de enkelte Goder, der blev ham til Del. Et Steds siger han f. Ex. med Henblik paa den berømte Borg Ghumdân ved San'â:

Døden kan ingen afværge, hvor mange Lægemidler og Raad han end bruger.

Ikke engang Munken formaar det i Klosteret, hvis Mure naa op mod Ørnens Rede.

Borgen Ghumdân, om hvis Ry du har hørt, havde de bygget med knejsende Tag paa Klippens Top, med Tømmerværk og Kvadersten, der bandtes af ren og klæbrig Kalk.

Om Aftenen blinkede Lamperne der oppe ligesom Lyn, og Palmerne omkring den bugnede under de endnu halvmodne Frugter.

Og dog er ogsaa dette engang nybyggede Slot blevet til Aske, og den flammende Ild har fortæret dets Pragt!

Et følgende Afsnit skal da vise, i hvilket Omfang de her omtalte Kilder ere blevne udfyldte ved de nyere Rejsendes Undersøgelser, fremfor alt ved den rige Høst af Indskrifter, som disse have samlet, og hvis Forstaaelse man nu i Hovedsagen kan betragte som sikret.

(Sluttes.)

F. Buhl.

Fra Christian den IV.'s sidste Krig.

(Efter Kildeskrifterne.)

(Slutning).

III.

De sidste Bemærkninger have ført os fra Frederiksborg til Lille Bælt, og der skulle vi nu se, hvorledes Rigsmarsken den 2den Januar 1645, altsaa rimeligvis førend han har modtaget Kongens sidste Skrivelse, besvarer Prinsens Sejrsberetning:

»Paa tilbørlig Vis har jeg modtaget Ds. Højærv. Durchl.'s naadige Skrivelse af 31te Decbr. 1644 og af den med Glæde erfaret Deres Vaabens lykkelige Progres; jeg gratulerer derfor Ds. Højærv. Durchl. og ønsker Dem al fremtidig Lykke og Prosperitet. — Derfra gaar jeg over til Ds. Durchl.'s Spørgsmaal om, hvor stor Succurs jeg kan yde, — hvor og hvor snart denne kan give Møde. I den Anledning tillader jeg mig underdanigst at gjøre opmærksom paa, at alle de Folk, jeg havde overskibet, og som ikke afgaves til Ds. Durchl.'s Korps, i Følge vor sidste Aftale bleve staaende i Bjærgsodde-Skansen, hvor de fremdeles staa, og hvor de hver Nat have maattet gjøre Sikringstjeneste i Marken, —

alt sammen kun for at være rede, naar det maatte behage Ds. Durchl. at avancere dybere ind i Landet mod Fjenden. Naar jeg afgiver disse Folk, yder jeg den konjungerede Hær en Forstærkning af mere end 1000 gode Knægte og Traguner, samt 300 Ryttere; men da disse Tropper danne for svag en Afdeling til paa egen Haand at gaa over til Ribe, saa kan denne Konjunktion Nr. 2 ikke ske paa noget heldigere Sted end i Kolding, naar Ds. Durchl. trækker sig tilbage dertil i Følge Hs. Mayst.'s naadige Vilje, eller imellem Kolding og Wedel, hvis det maatte behage Ds. Højærv. Durchl. at følge min ringe Anskuelse; jeg haaber med det allerførste at høre om Deres Armé, at den er kommen did og tilbyder derfor Ds. Durchl. min personlige Tjenstydelse, for saa vidt den kan fremme Hovedværket: Hs. kgl. Mayst.'s, Kronens og Landets Tarv, saa at alt kan komme i Rigtighed.«

Anders Bille har, i Følge dette, haft større Haab end Kongen om at faa Prinsen ledet ind paa rette Vej, men begges Forestillinger víste sig lige unyttige.

Den holstenske Hær blev, som sagt, liggende ved Ribe og nød sin dyrtkjøbte Erobring: Slottet blev plyndret af Soldaterne*), ret som om disse, ved at faa Lov dertil, skulde blive lydigere og mere disciplinerede, og, skjønt der paa Riberhus forefandtes betydelige Oplag af Proviant og Furage, som Oberstløjtenant Mortaigne havde indsamlet, lod Prinsen dog sin General-Krigskommissær Key v. Alefelt udskrive en overdreven stor Levering af det forud brandskattede Riberhus Læn, hvorefter han gav sig til at vente paa Inddrivelsen af det udskrevne, ganske som om den konjungerede Styrke havde været et Exekutions-Kom-

*) Dette støtter sig til en længere Beretning af de jyske Krigs-Kommissærer Erik Juel og Mogens Høg, dateret Viborg den 5te Januar 1646 (Geh.-Arkiv., Aktstykker til Krigsretssagen 1646).

mando, der ved sine Ubehageligheder havde til Formaal at straffe en oprørsk Egn. — Landsdommer Erik Juel til Hundsbæk og Mogens Høg til Kjærgaardsholm have givet en tydelig Skildring af den holstenske Hærs Færd ved denne Lejlighed og bl. a. deri nævnet en Beregning, som Ribe Bys Magistrat opsatte over Udgiften ved denne »Befrielse« af deres By og af Slottet: »Da Christian Ranzau forrige Gang*) tilbageerobrede Slottet fra de svenske, havde det kostet Byens Borgere 759 Daler, men Prinsens til samme Endemaal sigtende Operationer havde kostet dem ikke mindre end — 29,738 Daler« — foruden hvad Herrederne havde maattet yde. Den holstenske Hær hvilede nemlig ud paa sine Lavrbær i hele fem Døgn.

Det var, som om den berusende Sejr over de 150 svenske havde bragt Prinsen til at glemme Rigsmarskens Advarsel, og som om hans delibererende Krigsraad aldrig havde forstaaet, hvorlunde denne Tøven nødvendig maatte kalde Wrangel hid med overlegent Rytteri i et for dette gunstigt Terræn. Her var visselig atter Grund til at takke Vestjyderne for deres Troskab: De ikke blot bespiste den store Bande Røvere, der havde Ret til at kalde sig Dankongens Tropper, men de samlede endog 10 Vognlæs Proviant, som de, til Trods for Svenskernes Paapassenhed, kjørte til denne fra Varde; og da det saa endelig, al deres Forsigtighed uagtet, kom Wrangel for Øren, hvordan det var gaaet Mortaigne og hans Folk, i hvilken Anledning han naturligvis strax brød op til et Hævntog mod Prinsen, var det atter den jyske Patriotisme, denne kunde takke for de betimelige Underretninger, han derom fik fra Jelling, Vejle og Varde; men Prinsen optog disse Tjenstydelser kun

*) ɔ: i August 1644, da Helm Wrangel af Torstenson blev kaldet til Slesvig, paa Grund af Grev Gallas's Foretagender i Holsten, udsendtes Chr. Ranzau med en mindre Styrke for at tilbagetage Slottene ved Ribe og Haderslev.

som en Tribut, de livegne vare deres Herre skyldige, uagtet det maatte staa klart for enhver, at Wrangel vilde lade dem undgjælde derfor, naar han fik det at vide. — De omtalte Meldinger foranledigede omsider hans Opbrud fra Ribe imellem den 3dje og 4de Januar, og da han paa Vejen til Foldingbro modtog allarmerende Efterretninger om Wrangels hurtige Marche, sendte han Oberstløjtenant Henrik Ranzau og tre forskjellige Afdelinger ud i sin nordlige Flanke*), medens han selv med Hovedstyrken endelig engang fik Hastværk, saa at han naaede Store Andst den 5te Januar, hvor fra han sendte Underretning derom til Rigsmarsken, hvem han gav Ordre til at møde hos sig i Kolding ved Daggry næste Dag. — Prinsens Ilmarche til Store Andst og Nattemarchen der fra til Kolding danne visselig Glanspunkterne i hans Riberhustog, men en saadan Flugt kaster alligevel et underligt Lys paa hans idelig gjentagne Forsikringer om sin store Lyst til at jage Fjenden ud af Landet.

Brevet fra Store Andst synes ikke at være kommet Rigsmarsken i Hænde før den 6te (hvad enten saa Bille har været paa Fyn, eller Prinsen har holdt Rast i Store Andst for at drage Henrik Ranzaus Sikringskorps til sig), thi Krigsprotokollen angiver udtrykkelig den 7de Januar som den Dag, da Rigsmarsken havde den beordrede Samtale med Prinsen i Kolding.

Det paagjældende Sted vidner om, at Anders Bille har taget Bladet fra Munden og talt saa djærvt, som den skyldige Respekt har tilladt det, thi Prinsen maa være bleven helt stædig, siden han med Navns Underskrift har kunnet lade følgende Passus føre til Bogs:

---

*) Det maa staa hen, om det var Tilsynekomsten af dette Flankekorps, som skræmte Wrangel tilbage, eller om det har været den af Slange anførte Aarsag, „at der efter Indtagelsen af Riberhus ikke var noget for ham (Wr.) at gjøre i Ribe.“ Meget taler for, at Wr. netop da har kunnet gjøre et godt Kup.

»Da Hs. Højærv. Durchl. vil lade det bero ved Sin tagne Resolution angaaende Riberhus og vil afvente Hs. kgl. Mayst.'s Ordre til, om det fremdeles skal holdes besat eller raseres, — iligemaade vil afvente Hr. Rigsmarskens Erklæring om, hvor stort Tilskud denne nu kan yde fra Fyn til den holstenske Hær, forlanger Hs. Højærv. Durchl., førend disse Troppers Konjunktion kan ske, at Hr. Rigsmarsken og de øvrige Herrer Kommissærer ville udtale sig om, hvor vidt det kan blive Os til Gavn at angribe Fjenden i den Stilling, han nu har inde. — Dokumenteret ved Vor egenhændige Underskrift og det foran samme trykte Sekret. Friedrich.«

Fra nu af tiltog Spændingen hurtig, og Stemningen i Krigsraadet synes at være bleven saa uhyggelig, at man har valgt at forhandle skriftlig*) og veje Ordene paa Guldvægt. Samme Dag som Prinsen skrev ovenstaaende, opsatte Rigsmarsken følgende, som blev medunderskrevet af Niels Krag, Erik Juel og Mogens Høg:

»Durchl. etc. Vi have i Dag med tilbørlig Respekt modtaget Ds. Højærv. Durchl.'s Resolution, angaaende om Riberhus skal holdes besat eller raseres, og vi have derhos forstaaet, at der ønskes opgivet, hvor mange fynske Tropper vi kunne afgive til den holstenske Hær. — Naar Ds. Durchl. derhos har behaget at afæske os vor Erklæring om, hvor vidt det kan være gavnligt at angribe Fjenden i den Stilling, han nu har inde, maa vi udtale, at vi for vor Del, lige fra Begyndelsen af, ikke have ønsket noget hellere (og det af mange vægtige Grunde), end at man havde grebet Hovedsagen an for Alvor, i det man tilføjede Fjenden et føleligt Nederlag; ej heller have vi kunnet forstaa Eders Durchl. anderledes, end at Konjunktionen stilede hen imod et ganske andet Maal end Ribe, nemlig henimod det at sikre Kronen og Jylland og at befri denne Landsdel for

*) I Følge Prinsens Skrivelse af 8de Januar 1645.

Hs. Mayst.'s Fjender, hvilket ikke lader sig gjøre, med mindre man opsøger dem og rykker frem imod det Sted, hvor de have taget Ophold og Stilling; thi her fra kunne vi jo ikke skaffe os nøje Kundskab om, hvorledes Fjendens Forskansning er indrettet, og en fornuftig Anskuelse om, hvordan han bedst kan angribes, vinder Ds. Durchl. vel sikrest, naar det Spørgsmaal forelægges et samdrægtigt Krigsraad.

Sluttelig anmode vi Ds. Durchl. om snarest mulig at bestemme Mødetid og -Sted for de kongelige Tropper, som endnu ikke ere afgivne til den konjungerede Styrke, medens de, lige siden den 18de December f. A. ikke uden Fare og næsten hver Nat ude paa aaben Mark, have staaet i Bjærgsodde-Skansen, hvor det derhos har sin store Vanskelighed at proviantere dem. Herpaa afvente vi etc.«

Svaret kom samme Dag, den 7de Januar, og lød som følger:

»Den Højærværdigste etc. har ladet Rigsmarskens og Kommissærernes fremsendte Resolution underdanigst referere for Sig og faar deraf ud, at man selv er uvidende om, hvor Fjenden opholder sig og har Stilling, saa vel som om hvordan hans Forskansninger ere indrettede, naar man ikke paa Stedet kan skaffe sig Kundskab derom.

Da det under saadanne Omstændigheder vilde være aldeles uforsvarligt over for Hs. kgl. Mayst. til Danmark-Norge, Hs. Durchl.'s hjærteelskede og naadige Hr. Fader, at føre Tropper, hvis Konservation ligger den hele Krone ganske særdeles paa Sinde, mod Fjenden, saa er det Hs. Højærv. Durchl.'s naadigste Befaling og Formening, at Rigsmarsken bør fremkomme med bestemte og holdbare Forslag, af hvilke det kan skjønnes, om der med Ræson lader sig haabe paa nogen Avantage over Fjenden, naar man gaar ham ind paa Livet; om der altsaa kan opereres til Kongens og Rigens Gavn og Glæde, uden at Højstsammes

Armé hasarderes paa ubesindig Maade. — Hs. Højærv. Durchl. afventer etc.«

Endnu samme Dag besvarede Rigsmarsken og de andre tre Herrer, hvortil Peder Lange sluttede sig, denne Skrivelse fra Prinsen. Svaret lød saaledes:

»Durchl. etc. Atter har jeg underdanigst modtaget en Skrivelse, hvoraf jeg sér, at Ds. Højærv. Durchl. ikke kan tilfredsstilles ved*), hvad jeg og d'Hrr. Gen.-Krigskommissærer Dags Dato have udtalt i Anledning af Ds. Durchl.'s Opfordring.

Eders Durchl. insinuerer deri, at man nok selv ikke véd, hvor Fjenden opholder sig, og hvorledes hans Forskansning er indrettet, og at man nok ikke bliver vidende derom, førend man selv er kommen til det Sted, Fjenden har valgt sig, samt at Ds. Højærv. Durchl. ikke agter at forsvare for Hs. kgl. Mayst. at hazardere Arméen under saadanne Omstændigheder. — Eders Højærv. Durchl. udtaler derfor den Mening og Befaling, at jeg bør fremkomme med bestemte og holdbare Forslag, af hvilke det kan skjønnes, om man med Ræson kan haabe at vinde Avantage over Fjenden ved at gaa ham ind paa Livet, og om der saaledes kan opereres til Kongerigets Gavn og Glæde. — Men, naadige Fyrste og Herre, det var ikke Meningen med min i Dag overleverede Svarskrivelse, at jeg vilde udsaa Tvivl, — som om jeg og Kommissærerne ikke vidste, at Fjenden nylig og forskjellige Gange har skiftet Kvarter, i det han udsendte stærke Kavalkader, men at han desuagtet har bevaret sin fra først af indtagne Stilling ved den lille By Randers, et tarveligt og efter mit Skjøn let tilgængeligt Sted, hvor han nu atter har samlet sig og formodentlig i dette Øjeblik befinder sig, hvilket tillige med andet mere kan erfares af hoslagte Skrivelser, af de daglig indkommende Spioners og Fangers Udsagn, samt, desværre! af

*) Zur genüge nicht annehmen.

Landskabets Beboere, som kontinuerlig raabe mere end nok om Succurs. — Da nu Ds. Højærv. Durchl. siden den 17de Decbr. f. A. har haft Overbefalingen over Armeen og over næsten det hele Kavalleri, saa vil Deres høje Fornuft lettelig og sikkert ramme den rette Ræson og ikke begjære den af mig à part, men, hvis De trænger til nærmere Underretning, faa denne bedst igjennem et ordentligt Krigsraad, der, i Følge herværende Skik og Brug, eller som Skik er, naar man er kommen i Nærheden af Fjenden, afgiver sine Vota, over hvilke der føres en rigtig Protokol. — Jeg kan naturligvis ikke tvivle om, at Ds. Højærv. Durchl. paa det nøjeste er underrettet om alt, hvad der vedkommer Fjenden lige som om hans Force fra Begyndelsen af, hvilken jò var 4000 Mand, i Følge Ds. Durchl.'s egen Skrivelse, der jo var bygget paa paalidelig Underretning fra dem, der saae dette Korps passere gjennem Holsten. Paa Grund af de store Afstande kunde det jo nok tænkes, at jeg og Gen. Krigs-Kommissæren komme til at savne Oplysning om kgl. Mayst. Resolutioner, og at vi saaledes vare forblevne uvidende om, hvad der rigtignok vilde være imod alle vore Ønsker og Forhaabninger, at Ribe skulde være Endemaalet for denne Konjunktion, saa at, naar det var naaet, skulde den holstenske Hær trække sig tilbage til Marsklandene, selv om det ikke forinden var lykkedes at stække Fjenden en Smule, eller bedre, at jage ham ud af Landet. — Men, ligesom forhen, beder jeg endnu engang Ds. Højærv. Durchl. naadel. betænke og for mig aabenbare, om der ikke kan gjøres noget for den Del af Landet, som Fjenden ikke allerede har ruineret, saa at Indbyggerne ikke skulle blive aldeles desperate, og mange Tusend Sjæle overantvordes til Hungersdøden, ved at Ds. Durchl. retirerer med Deres Tropper og lader mig have spildt min Tid i mange Dage ved at have haft bundet til Kysten, hvor Fjenden let kunde have ruineret dem, de Folk, som andensteds kunde have gjort Land og Krone god Nytte. — Over for min aller-

naadigste Konge, Kronen og mit Fædreland vil jeg være exkuseret, fordi min Pligt byder mig saa, og haaber jeg, at Ds. Højærv. Durchl. ogsaa i Naade vil optage dette mit Svar. Anders Bille.

At det, som her staar skrevet, ogsaa er vor samdrægtige Formening bekjende vi:

Nils Kragh. Erik Juel. Peder Lange. Mogens Høg.

Det forstaar sig af sig selv, at denne Skrivelse har været det modsatte af en Sovedrik, og at Prinsen derfor har kunnet have Svaret færdig allerede næste Dag.

»Hs. Durchl. har ladet Sig forelæse og vel overvejet, hvad Hr. Rigsmarsken og de øvrige Herrer Kommissærer have fremsendt i Henhold til Hs. Durchl.'s Forlangende og kan ej ønske noget bedre, end at Tilstanden ved den kongelige, Samme undergivne Armé samt flere dertil knyttede Circumstantier vare saadan beskafne, at man til Kronens og Rigets bedste nu kunde agere mod den i Jylland staaende Fjende og befri Landets Indbyggere for ham, saaledes som man derom udtaler sit Ønske. Men Hs. Højærv. Durchl. finder, at dette Storværk er af en saadan Natur, at det ikke kan praktiseres uden stor Hasard for Hs. kongel. Mayst. Kongeriger og Lande samt tillige for deres Folk, i hvilken Anledning Hs. Durchl. har ladet sine højst konsiderationsværdige Rationes og Grunde bringe paa Papiret og sende til Hs. Mayst., saaledes som de for en stor Del alt have været fremsatte for Hr. Rigsmarsken. — I Henhold til dem har Hs. Højærv. Durchl. ikke kunnet resolvere anderledes, end at det har været Meningen, at han skulde vende tilbage til Holsten med sine Tropper, efter at have givet Hr. Rigsmarsken speciel Ordre med Hensyn til de fra Kongeriget overskibede Troppers Tilbagelevering. Men Hs. Durchl. havde rigtignok haabet at blive forskaanet for saadanne Stiklerier*) som det, at Konjunktionen kun skulde

*) Dergleichen Anzügen.

have haft Ribe til Endemaal; thi det er ligesom om Hr. Rigsmarsken og d'Hrr. Generalkrigskommissærer ikke i Krigsraadet havde hørt tilstrækkeligt om, hvorledes de der voterende alle haabede paa en ganske anden Udgang af Sagen; tilmed er det jo Hr. Rigsmarsken bekjendt, at Hs. Durchl. var den, som først opfordrede til at holde Krigsraad, og som strax anordnede den foreløbige Sammenkomst i Kolding, hvor hans Propositioner ordentlig fremsattes ligesom i Gaar, da hans Anskuelser foredroges i Sessionen for Hr. Rigsmarsken og d'Hrr. Kommissærer ved Generalkrigskommissær Key v. Alefelt, hvorimod Hr. Rigsmarsken og de andre ikke have villet komme frem med deres Voti angaaende det vigtigste Punkt, nemlig om Maaden, hvorpaa man skulde søge at komme Fjenden til Livs og give ham et Knæk, hvorimod de have villet holde det gaaende med skriftlige Forhandlinger, hvorpaa Hs. Durchl. da ogsaa er gaaet ind.

Det har i lige Maade forhen været paavist for Hr. Rigsmarsken, hvilke vægtige Grunde der talte for at attakere Ribe, — Grunde, som Hs. kgl. Mayst. har erfaret af Hs. Durchl.'s Meddelelser og i et og alt naadigst har approberet, — og Hs. Durchl. haaber derfor, at man i dette Stykke intet skal kunne bebrejde ham, da han kun har gaaet forsigtig til Værks og omhyggelig iagttaget alt, hvad der i Henhold til kgl. Mayst.'s Ordre kunde tjene til Konservation af det hele Korps. Dette er hvad Hs. Højærv. Durchl. har at meddele Hr. Rigsmarsken og de øvrige Herrer Kommissærer som endelig Resolution; i øvrigt forbliver Han over for dem alle som over for hver enkelt med fyrstelig Bevaagenhed deres vel affektionerede Friedrich.

Dokumenteret ved Hs. Durchl.'s egenhændige Underskrift og det foran samme trykte Secret.«

Næste Dag, altsaa den 9de Januar, kom følgende Svar fra Rigsmarsken og de andre:

»I Gaar have vi med tilbørlig Respekt modtaget Ds.

Durchl.'s naadige Udtalelse og deraf forstaaet, at Ds. Højærværd. Durchl. dels har tilsendt Hs. kgl. Mayst. Deres Motiver, hvorfor De ikke kan avancere videre i Jylland, dels har aabenbaret dem mundtlig for Rigsmarsken, samt at Ds. Højærv. Durchl. af disse Grunde endnu er bestemt paa at ville gaa tilbage til Holsten. — Ikke desto mindre have vi fundet for godt, endnu en Gang at fremsætte vor ofte gjentagne Betænkning, hvorfor man netop bør rykke frem mod Fjenden, og at foredrage den i al Underdanighed for Ds. Højærv. Durchl., selv om det bliver denne Gang for mange. I Spidsen stille vi den Konsideration, at Marsklandene slet ikke ville blive okkuperede af Fjenden, thi hvis Frostvejret gjør, at man nærer særlig Frygt for dem, hvor meget større Frygt maa man da ikke nære med Hensyn til Fyn, hvis omgivende Strømme, selv den, der skiller det fra Jylland, alt tit ere blevne tillagte og visselig ogsaa kunne fryse til nu. Men Ds. Højærv. Durchl.'s høje, fyrstelige Forstand vil lettelig kunne disjudicere, hvilken Landsdel det maa være Kronen mest magtpaaliggende at se forsvaret. — Derhos minde vi om, at Fyn kun er et lille Landomraade, hvor det altsaa falder svært at forpleje saa mange Folk, ud over hvad dets sædvanlige Garnisoner andrage; det er, med Rigets Tarv for Øje, ogsaa en Grund til at lade Folkene erobre deres Vinterkvarter med draget Sværd.

Lidet vil det gavne os, at Ribe er i vor Magt; thi den By maa agtes tabt, i samme Øjeblik som vore og de holstenske Tropper separere sig, efter som ingen af de to Parter vil være stærk nok til at sekundere den indlagte Garnison, som Fjenden ganske sikkert ikke vil tilstede nogen Akkord, men enten hugge ned, eller antage paa Diskretion og stikke Knægtene ind i sine Regimenter.

Hvad angaar den Avantage, man kan være sikker paa, naar vi gaa løs paa Fjenden, have vi først den, at vor Ryg vil være dækket; dernæst den, at vi ere Fjenden overlegne

i Fodfolk, Artilleri og Munition; end videre ere vi, i Følge den af Generalkrigskommissær Key v. Alefelt i Gaar indleverede Rulle 6,548 Mand stærke, medens Fjenden ikke kan sættes højere end til 4000 Mand. Vi have derhos begrundet Haab om, at mindst 4—500 Mand med lange Rør ville støde til os fra Landet, i det nemlig deres Førere allerede præsentere sig her og forlange Underretning om, hvor de skulle give Møde, saa at vi altsaa ikke behøve at lade udgaa noget almindeligt Opbud. — Fjenden, véd man, er derimod kun slet forsynet med Artilleri og Munition, hvilket for os er en betydelig Avantage. Der bliver ganske vist gjort gjældende, at Fjenden staar forskanset, men da Rytteri er hans Hovedvaaben, kan han jo ikke der drage synderlig Nytte af Forskansninger. — — Dog, selv om vi ikke havde nogen, i alt Fald ingen saa øjensynlig Fordel over for Fjenden, vilde det alligevel være raadeligere for os at se Fjenden i Øjet og prøve hans Kontenance og Postur, samt om han ikke skulde være til Sinds at foretage sig noget, end at overlade Landet til Fjenden, uden at have foretaget os det allermindste.

I det Tilfælde, at Fjenden drog sig tilbage, naar vi rykkede frem, skulde vi visselig findes villige til at forfølge ham med hele vor samlede Styrke og til at drive ham ud af Hs. Mayst.'s Lande. — D'Hrr. Generalkrigskommissærer tilbyde endnu en Gang, i Henhold til kgl. Mayst.'s Befaling og under Forudsætning af, at der maa blive vaaget over god Orden og Krigs-Disciplin, at fremskaffe de endnu forhaandenværende Levnedsmidler. — I det Haab, at Ds. Højærv. Durchl. vil behage at tage sig dette til Hjærte og Eftertanke, — især i denne Tid, da de forestaaende Fredsunderhandlinger skulle aabnes og der er Udsigt til at vi kunne forbedre vort Lands Stilling dér ikke ubetydelig, — bede vi om en hjælpende Haand til at afholde Fjenden fra videre Ravage og til at støtte vort

arme, betrængte Fædreland. Kolding, den 9de Januar 1645.

Anders Bille.

Nils Kragh. Erik Juel. Mogens Høg.

Paa hin Dag, den 8de Decbr. 1644, da det holstenske Generalitets Anskuelser omskiftede saa brat, at Prinsen, trods Hensyn til fjendtlig Overmagt og Marsklandets Ubeskyttethed, tog Beslutning om at forlade det trygge Rendsborg og drage mod Nord, afæskede han sine to militære Raadgivere, Baur og Claus Ahlefelt, skriftlig Erklæring om, hvor vidt de kunde tilraade, tiltræde og støtte en saadan Beslutning; først da disse Aktstykker vare deponerede i Krigskancelliet, gaves Ordren til Opbrud. Saaledes ogsaa ved denne Lejlighed, kun med den Forskjel, at Prinsen nu ikke kunde nøjes med sine Næstkommanderendes, men maatte have samtlige sine mere selvstændige Befalingsmænds skriftlige Ord for, at det nu var raadeligst at forlade Jylland for atter at gaa til Holsten og forsvare dets Fæstninger og Marsklande. Det ser ud, som om Prinsen har troet sig i Fjendens umiddelbare Nærhed, »hvor alle Officerer pleje at give deres Besyv med i Krigsraadet«. I hvert Fald har denne Antagelse, denne Frygt eller »rosværdige Forsigtighed« medført, at vi den Dag i Dag kunne gjøre interessante Indblik i den holstenske Hærs Stemninger og Tilstande. Aktstykkernes Vidtløftighed staar dog ikke i Forhold til det Udbytte, Almenheden kan have af dem, og vi skulle derfor her kun dvæle ved de mest karakteristiske Ting, for saa vidt disse kunne bidrage til at belyse Situationen. Vi træffe først Betænkningen fra Prinsens Generalkvartérmester, Eckerick Johan Lübbes, og hans Generaladjutant, Daniel Clamor von Rheden. Disse Herrer havde især Øje for den Fare, at Wrangel, — om hvem Rygtet sagde, at han skulde have gjort alle sine Folk beredne, — vilde ile mod Syd, saa snart Prinsen var dragen nord efter, mod Randers, og at den svenske, beredne Hær

naturligvis vilde vinde et saadant Forspring for den gaaende og kjørende holstenske, at ikke blot Marsklandet og Elbfloden kunde gaa tabt, men at selve Ærkestiftet Bremen rimeligvis vilde faa hans Magt at føle. Men, hvis Hs. Durchl. kjendte Fjendens Styrke og Stilling nøjagtig og var klar over, om han skulde angribes med List eller Vold, samt om han i det hele lod sig angribe; om han eller vi vare de stærkeste; om Proviant og Furage lod sig hidskaffe; om en mulig nødvendigbleven Retræte lod sig iværksætte uden store Tab, da det jo paa nærværende Aarstid ikke lod sig gjøre at kampere paa aaben Mark, — ja, naar Hs. Durchl. var klar over, at alt dette stillede sig gunstigt for os, maatte det kaldes et rosværdigt Foretagende at gaa mod Randers, men naar der maatte svares nægtende blot paa et eneste af disse Punkter, vilde det næppe være til Hs. Mayst.'s Tarv, om Hæren sattes i Vove for den Sags Skyld.

Det Alefeltske Regiment til Fods overvejede bl. a., at der laa dyb Sne overalt, saa at baade Marchen og Tilførslen blev vanskelig; at Konigsmarks Tropper nu havde let ved at afskære Besætningerne i Holsten; at Fjendens stærke Kavalleri vilde gjøre den hele Vej øde, ad hvilken vi skulde rykke frem; at den holstenske Hærs Klæder, navnlig Fodtøjet, var saa slet, at den ikke kunde due til at kampere; at den havde stor Mangel paa Officerer og — at det vilde være det bedste, at give Fjenden Lov til uforstyrret at blive hele Vinteren ved Randers, hvor han jo ikke kunde gjøre stor Fortræd, for at man til Foraaret eller senere kunde angribe ham med desto større Kommoditet.(!)

Samtlige Officerer af Buchwalds og Pentz's Regimenter vare enige i, at den nærværende Aarstid og Folkenes daarlige Klæder, især dets Fodtøj, slet ikke egnede sig til et Tog mod Randers, hvor Fjenden havde haft saa god Tid til at sætte sig rigtig fast, at man ikke turde

vente at faa ham hurtig besejret og bortjagen; men skulde man skride til at belejre ham, vilde Hæren blive syg og det hele Foretagende blive til Spot og Spe.

Prinsens »trofaste Mænd og retskafne Soldater og Kavalerer«: Jeronimus og Hinrich Seestette, Bartram og Josias Breide Ranzau, Johan Bruhn, Ernst v. Stolzenberg, Günther Ehrig Klauwe, Detleff v. Alefelt, Zacharias Georg og Marquardt Georg Angell, Melcher Klüfer, Rudolf Dietr, Bastian Marschalk, Jørgen Cremer, Johan Ehelen, Otto v. d. Bocke og Jochim Körber synes alle at have været beredne, thi deres Erklæring er fuld af Hensyntagen til Hestene.

Desto mærkeligere er det, at Erklæringen er saa lang og bred, thi hin Tids Ryttere førte, som bekjendt, Sværd og Lanse bedre end Pen.

Iblandt dens 9 Punkter skulle vi her blot omtale det 3dje og 9de; det er vel overflødigt at bemærke, at hele Erklæringen gaar ud paa at give det vistnok attraaede Nej til Fremrykning mod Wrangel. — Det 3dje Punkt lyder saaledes: »Naar vi saa endelig have arbejdet os frem til Fjendens Stilling, er han ved fuld Kraft, men vi derimod svage og afkræftede, hvorfor man godt kan sige, at han har fem Øjne forud.«

De Herrer vare herefter lige saa ivrige Dyrkere af det ædle Tærningespil, som de vare svorne Modstandere af enhver angribende Bevægelse: thi det er vel givet, at en Angriber altid maa sætte nogle Kræfter til for at komme Modstanderen til Livs. For at det 9de Punkt skal komme til sin Ret, maa det gjengives i Originalsproget: »Wirt absonderlich zu beobachten sein, was zu dieser Zeit, da eben der von Herzen begehrter und gewünschter Frieden solte tractiert und gehandelt werden, Sintemal da über Verhoffen die jetzige Armée solte geschlagen oder ruinirt werden, würde zugleich alle Hoffnung des Friedens zerschmelzen und in Brunnen fallen.« — Mere utvetydig kan

Fejghed vel næppe tale, og alle d'Herrers Forsikringer om at ville gjøre deres Pligt, hvis de alligevel beordredes frem mod Wrangel, blive intetsigende, thi ingen General kan trøstig beordre Angreb, naar han véd dets Kraft i den Grad afstumpet.

Erklæringen fra Prinsens Organ i Krigsraadet, hans Generalkrigskommissær Key v. Alefelt, er dog den interessanteste:

»I Følge de indkomne Designationer, der stemme med andre Relationer, har Fjenden i Nørre Jylland: 3150 Ryttere, 1650 Dragoner og Fodfolk, i alt 4800 Mand; vi have derimod: 2000 Ryttere, 3700 Infanterister, i alt 5700 Mand.*)

Vi ere altsaa Fjenden numerisk overlegne; men han er os overlegen i Rytteri. De slemme Veje, Mangelen paa vivres og Furage, som de jyske Krigskommissærer, al deres Flid uagtet, næppe ville kunne bøde paa, efter som de hverken have noget Forraad eller Magasin**); den deraf følgende Nødvendighed for at leve udelukkende af Bøndernes Velvilje, da man jo ikke kan anvende Exekution; alt dette tvinger os til at gjøre til vort Hovedspørgsmaal, hvorledes vort Rytteri kan furagere, og da viser det sig strax, at vi maa gribe til at udsende Smaapartier, — men disse løbe aabenbart den Risiko at falde i Hænderne paa Fjenden.

Denne Betragtning ophæver følgelig vor numeriske Overlegenhed, og da denne saaledes er ophævet, kan det

---

*) Uoverensstemmelsen med Rigsmarskens citerede Styrketal ligger i, at K. v. A. ikke medregner de 12—1600 Mand i Bjærgsoddeskansen.

**) De danske Krigskommissærer havde truffet paalidelige Aftaler med Borgerne i de østjyske Byer om at holde Forraad rede til de konjungerede Tropper. — Hensynet til Wrangel havde selvfølgelig forbudt dem at oprette Magasiner i Nørrejylland.

fornuftigvis ikke tilraades, at vi opsøge Fjenden i hans, med Grave omgivne, vandrige Stilling. — Maaske var det muligt at sejre, naar vi opbød Landfolket, og det tog ham i Ryggen, men Ds. Durchl. véd jo alt for vel, hvor lidt der kan udrettes med Landfolk paa flad Mark, fordi saadanne kun have Tillid til Skov-, Morads- og Brofægtning, samt fordi de ikke ynde Regiments-Kommando, men gjøre, hvad der i Øjeblikket synes at kunne skaffe dem en temporær Fordel. Selv om Fjenden paa denne Maade skulde blive tvungen til at forlade sin faste Stilling, kan det dog ikke fejle, at han jo nok paa sit Tilbagetog besætter en eller anden Bro saa godt, at han derved standser os og vinder en otte Miles Forspring med sit Rytteri, hvilket vi umulig kunne indhente med vort Fodfolk og Artilleri. Saaledes vil han blive Herre over vore Marsklande, uden at vi kunne hindre det; men i dem vil Fjenden rane og brænde Statens bedste Rigdom, dersom de ikke betids faa tilstrækkelig Besætning, og dertil kommer, at Hs. Mayst. fra disse Lande kan vente den bedste Tilgang af Folk til nyttige Diversioner.

Og da det nu paaligger Hs. Durchl. at sørge for sin Armés Konservation, saa vel af Hensyn til de forestaaende Fredsunderhandlinger, som for hele Rigets, Slesvigs, Holstens og Ærkestiftet Bremens Skyld, kan det heller ikke af den Grund tilraades at angribe den saa længe uangreben, friske og sunde Fjende med en svækket Hær, der lider Mangel paa alt, ogsaa paa Officerer, førend denne Hær har faaet Forstærkning af meget Rytteri; uden en saadan vil det være Hasard at lægge et saadant Sværd i Vægtskaalen, — Forsigtigst vil det være, — og Kongen gaar jo i sin Skrivelse ud paa at tilraade Forsigtighed, — for al eventus belli dubius, at gaa tilbage, hvor man jo kan udrette andre nyttige Ting og gjøre Fjenden al Slags Fortræd, samt hvor man ved regelmæssig Hverving kan erstatte de Tab, Hæren har lidt i denne Vinter«.

Generalmajor Friedrich v. Bawyrs Erklæring*) indeholder syv Grunde til ikke at gaa mod Wrangel; de ere os alt bekjendte i Realiteten, og vi bemærke blot, at en af dem med stor Styrke fremhæver den Fare, for hvilken Ærkestiftet Bremen er udsat, naar Hs. Durchl. gaar saa højt op i Jylland, medens Königsmark alt nu staar der og ikke er meget langt borte fra Marsklandene. — Dette er det staaende Omkvæd fra Prinsens Raadgivere og giver os et betydningsfuldt Vink om, hvorfor Felttoget mod Carl Gustaf i 1657 kom til at begynde i Bremen og Marsklandet. Dette Omkvæd lød saa fuldtonigt i Prinsens Øre, at han ganske glemte Grunden, hvorfor han var kommen til Nørre-Jylland og den 10de Januar 1645 udstedte følgende Ordre til Rigsmarsken:

»Vor naadige Hilsen tilforne etc. Da Vi have besluttet, i Henhold til de Eder bekjendte Grunde at bryde op her fra Kolding til Holsten med de Vor Kommando undergivne kgl. Tropper, vil I behage at træffe de fornødne Foranstaltninger til Modtagelsen af de fra Fyn her til overførte Hest- og Fodfolk, at de kunne komme sikkert tilbage, hvor de kom fra, — i hvilken Anledning bestemmes, at Fodfolket bør blive i Bjærgsoddeskansen, indtil Hestfolket er kommet over. Hvad angaar Ophævelsen af Garnisonen i Ribe og Demoleringen af Fæstningen og Slottet dersteds, som det er Hs. Mayst. naadige Vilje at lade fuldbyrde, vil I have at forholde Eder i Overensstemmelse med kgl. Mayst.'s Ordre, hvorfor det bestemmes, at Garnisonen, for større Sikkerheds Skyld, bør marchere til Tønder og der fra videre til Østkysten. I det Vi forvente denne Befalings Efterlevelse, forblive Vi etc.«

Rigsmarsken kan ikke have været synderlig lattermild,

*) Den er udateret; ved den ligger en løs Liste, som indeholder Specifikation af de svenske Regimenter og deres Styrke; denne Liste er med nogle Ændringer, altsaa rimeligvis i en Afskrift, trykt i Aktstykker, udg. af Fyns Stifts lit. Selskab 1845, II. Samling.

da han modtog denne Ordre; men der maa dog have spillet et Smil om hans Mund ved at læse, hvorlunde Ribes Garnison skulde gaa ned om Tønder for at komme hjem til Middelfart, ligesom for at give Svenskerne bedre Tid til at snappe den op; dertil kom saa Elementar-Anvisningen til at faa de fynske Ryttere sikkert over Lille Bælt.

Han indberettede naturligvis strax den Ordre, han havde modtaget; men Kongen har, hvad der jo kan ses af selve Prinsens Skrivelse, alt været underrettet om den og har taget sine Forholdsregler derefter. — Allerede den 13de Januar 1645 udfærdigede Kongen fra Frederiksborg følgende Skrivelse til sin Rigsmarsk*):

»Vider, efter som Vi naadel. erfare Vores elskede Søn etc. med hans underhavende Armé igjen at være gangen tilbage til Marsklandene og Vi derhos komme i naadel. Forfaring Riberhus af hannem med Folk besat, da bede Vi Eder og naadel. ville, at I gjøre den Anordning, at fornævnte Folk, som paa Riberhus til Besætning er efterladt, strax udmarchere og forføje dennem til Marsklandene, hvor Vi og have gjort den naadel. Anordning, at de skal blive indkvarteret.«

Smilede Bille ad Prinsens militære Anordninger, lo altsaa Kongen ad dem; men hvilken Jubel maa der ikke have været i Helm Wrangels Krigsraad paa Flintebjærg den Dag, Nyheden om Prinsens Afmarche til Holsten naaede der op, og man fik Vished for, at den Fare var dreven over, hvori man nu i over en Maaned havde svævet. Efter at have skaffet sig paalidelig Kundskab om den danske Konjunktions Opløsning og Prinsens Bortdragning til Holsten**), satte Helm Wrangel sine Skarer i Bevægelse syd

*) Jyske Tegnelser.

**) Den 15de Januar var Prinsen kommen til Rendsborg, og den 16de gik han videre til Glückstadt, hvor han ordnede sit Forsvar mod Helm Wrangel, som d. 30te var i Hamborg, medens Königsmark stod imellem Geiffhorn og Bläke i det lüneborgske.

efter, og inden Januar Maaned var omme, saae Nørrejyderne sig atter befriede for Fjenden, der ikke havde Lyst til igjen at lade sig snøre inde i den jyske Pose.

Til Sammenligning skulle vi endnu kun hidsætte Niels Slanges Behandling af den her meddelte Episode*) S. 1644: »Efter at Malmøs Belejring var hævet, afgik 7000 Mand til Billes Hær, til hvilken derhos stødte Erzbispens 4000 Mand, og de satte sig i Forening i den gamle Lejr ved Snoghøj, hvor Torstensson havde været forrige Aar. — Herpaa forføjede Erzbispen sig tillige med Oberst Steinberger, Kommandant i Krempe, og en tilstrækkelig Magt til Angreb paa Riberhus, hvor Wrangel havde efterladt den unge Oberstløjtenant Mortaigne, som havde forstærket Slottet. Det hjalp dog intet imod de danskes Magt, som under Erzbispens egen Anførsel med stormende Haand indtog det i det 3dje Anfald og nedlagde hver Mand i Besætningen, tillige med Mortaigne, men Erobringen var dyr, der faldt bl. a. Steinberger. Det skete midt i Januar. Før end dette var Wrangel gaaet længere op i Jylland til Randerslejren. De danske havde ventet, at han vilde rykke frem imod dem, naar han hørte, om Riberhus, og saa vilde Bille tage hans Lejr. Det skete og, at Wrangel gik frem mod Ribe; men da han hørte at Ulykken var sket, vendte han om igjen. Nu holdt Prinsen og Bille Raad om, hvad de skulde gjøre; Prinsen vilde, at de med samlet Magt skulde angribe Wrangel, og hvis denne ej vilde lade sig udlokke af Lejren, skulde han angribes i den. Bille var ganske derimod og forestillede, hvor godt Fjenden stod, og hvor stærk han var. Uenigheden gik saa vidt, at han ansaa sig forbunden til

---

*) De skete Udhævelser skyldes nærværende Afhandlings Forfatter.

at sørge for sine Troppers Konservation og ikke vilde udsætte dem for saadan Fare. Tog dermed Afsked fra Erzbispen og med sine 7000 Mand gik lige over igjen til Fyn, hvor han satte sig ved Middelfart. — Dette fik Wrangel ikke saa snart at vide, før end han med en anseelig Magt rykke op sin Lejr og søgte sønder paa igjen ad Holsten til — o. s. v.«

Fr. Meidell.

Kejser Hadrian.

II.

Adoptionens Omtvistelighed. — De parthiske Erobringer opgives. — Forholdene i Judæa. — De fire Konsularers Sammensværgelse.

Strax efter Trajans Død opstod det Rygte, at man havde gjennemført et bedragersk Spil i Selinus. Dio paastaar, at Hadrian ikke er bleven adopteret, men har Attianus's og Kejserindens Kjærlighed at takke for sin tilsnegne Lykke; han vil have hørt af sin Fader Apronianus, der længe efter Trajans Død var Præfekt i Kilikien, at man forsætlig holdt Kejserens Død hemmelig, til man fik Adoptionsdokumentet sammensmeddet og bekjendtgjort. Ogsaa Spartianus kjender Rygtet om Plotinas Rænker; efter Kejserens Død skal man i hans Sted have skjult en anden, som med døende Stemme erklærede, at han adopterede Hadrian. Er nu Dokumentet virkelig blevet forfalsket? Har Kejserinden virkelig nedladt sig til et uværdigt Bedrageri? Spørgsmaalet er omtvisteligt; men naar alt kommer til alt, er det dog vistnok sandsynligt, at Trajan endnu i sidste Stund har indvilliget i sin Fætters Adoption.

Da Hadrian modtog Dokumentet den 9de Avgust, er denne Dag hans Adoptiv-Fødselsdag; men da Trajans Døds-

dag først blev bekjendtgjort den 11te, er dette hans »dies imperii«, Aarsdagen for hans Tronbestigelse. De Legioner, han som Legat befalede i Syrien, der den Gang var Rigets vigtigste Provins, udraabte ham strax til Imperator, og han gav dem en dobbelt Donativum, hvad der lige saa vel kan betragtes som et Tegn paa hans Glæde som paa hans Usikkerhed.*)

Samtidig udstedte Hadrian ogsaa en ærbødig Skrivelse til Senatet, hvori han undskyldte sig, fordi han havde modtaget Imperiet ene ved Hærens Udraabelse; men Riget havde dog ikke kunnet være uden Kejser, og han bad nu om Bekræftelse paa sit Valg. Det kom i øvrigt fra et juridisk Synspunkt ud paa ét, om Imperiet blev uddelt af Hæren eller Senatet.

Da Trajans Aske skulde indskibes i Selinus under Ledsagelse af Enkekejserinden, af Matidia Augusta og Attianus, begav Hadrian sig til hin Havn, Sørgeskibet stak i Søen, og han selv vendte tilbage til Antiochia, hvor han endnu maatte blive mange Maaneder for at bringe Orden i Orientens forvirrede Anliggender.

Rom havde en Kejser, der vel var beslægtet, men ikke aandsbeslægtet med Trajan, den »bedste« Fyrste. Man havde hidindtil ikke set Hadrian fremtræde som nogen stor Personlighed; han havde tilbagelagt sin politiske Løbebane med Ære, men uden at vinde særlig Hæder; han kunde ikke gjøre sig til af militære Lavrbær, som mange af Trajans Generaler; man kjendte ham som en af Roms mest aandrige Mænd, som en fornem Herre af den fineste Dannelse, med udpræget Tilbøjelighed for den helleniske Kultur og tilsyneladende mere skabt til at nyde end til at regere Verden. Hvilke karakteristiske Egenskaber denne »Græker« vilde údfolde paa Cæsarernes Trone, kunde ingen forud

---

*) Hadrian optog strax Trajans Titel og kaldte sig derfor ogsaa Germanicus, Dacicus, Parthicus.

sige; men det var tydeligt nok, at den nye Kejser ikke var Mand for at fortsætte Trajans Kejsertanke med Sværd i Haand. Allerede fra første Færd vendte han sig fra samme, og det blev snart klart, at han vilde fremme Rigets Udvikling uden Krige og Erobringer og inden for fast afstukne Grænser, men ikke søge at udvide disse i det uendelige.

I Hadrians Natur laa ingen Hang til krigerske Bedrifter. Naar han fortsatte Trajans ubegrænsede Erobringer, maatte han begynde sin egen Regering med uoverskuelige Krige, der fuldstændig maatte udtømme Rigets allerede stærkt medtagne Skatkammer og sluttelig kun vilde øge de ærgjerrige Generalers Krigshæder. Han udkastede derfor allerede i Antiochia sit Fredsprogram; han forsmaaede at tiltræde sin Forgængers orientalske Arv, han besluttede at opgive de nys vundne Provinser hinsides Evfrat, da de ikke kunde holdes. Sagens egen Natur bød at standse Trajans store Impulser; thi allerede han havde jo maattet opleve, at det er lettere at erobre fremmede Lande end at hævde dem; han havde faaet Efterretning om deres Frafald, og da Hadrian overtog Regeringen, vare Mavrerne, Sarmaterne og Britterne i Oprør, og Palæstina, Kypros og Kyrene maatte beroliges. Hadrians Beslutning var desuagtet dristig nok, da den syntes fuldstændig uromersk; den fornærmede Krigspartiet, efter hvis Anskuelse Riget kun ved fortsatte Udvidelser kunde bevares som Verdensrige; den forbitrede Trajans Generaler og Officerer, som havde ventet Ære og Rigdomme af den orientalske Krigs Fortsættelse og nu saae Roms Ørne tiltræde et Tilbagetog som besejrede. Hadrian viste sig strax ved sin Tronbestigelse som en selvstændig og betænksom Karakter; men hans Modstanderes Misstemning afspejler sig endnu i de senere romerske Historieskriveres Domme; de søge Aarsagen til Erobringernes Opgivelse i smaalig Misundelse over hans Forgængers Storhed, og dog havde

allerede Augustus anset det for hensigtsmæssigt efter saa mange krigerske Erhvervelser kun at søge Rigets Vel i Bevarelsen af det bestaaende; havde han ikke selv frivillig givet Afkald paa Provinsen Storarmenien og overladt den til Artavades's Søn?

Hadrian gjorde Evfrat til Grænse for det romerske Vælde i Asien, i det han opgav Armenien, Mesopotamien og Assyrien og efter indgaaet Overenskomst med Partherne trak Legionerne tilbage der fra; han anerkjendte Kosroes som Parthernes Konge, og Arsaciden Partamaspates, hvem Trajan havde villet paatvinge Partherne som Konge, men som allerede var bleven fortrængt af Kosroes, holdt han skadesløs ved et andet Omraade; thi Hadrian søgte ligefuldt at sikre Roms Indflydelse i Evfrategnene; ogsaa hinsides Strømmen synes enkelte Konger at have anerkjendt Kejserens Overhøjhed.

Af alle Trajans Erhvervelser beholdt Hadrian kun det petræiske Arabien, fordi denne nye Provins paa Grund af sin Beliggenhed ved Syriens og Judæas Grænser, ved det røde Hav og i Nærheden af Ægypten havde stor kommerciel og militær Betydning.

Vi berørte oven for*), at Jøderne under Trajan flere Steder havde rejst sig til Oprør. Landskabet Kyrene, som allerede under Vespasian havde oplevet en jødisk Storm, oversvømmedes af græsk Blod og forvandledes til en Udørk. I Ægypten blev Statholderen Lupus's Hær slaaet af Oprørerne og maatte trække sig tilbage til Alexandria, som ved denne Lejlighed blev hærget af store Ildebrande. Trajan saae sig nødsagen til at afsende Marcius Turbo, en af Hadrians bedste Venner, til Ægypten med Tropper, og denne tapre General kvalte Jødernes Oprør med megen Møje og frygtelig Strænghed, hvorpaa han satte over til Kypros, hvor de oprørske Jøder under deres Fører Artemion

---

*) Se Side 318.

næsten vare blevne Herrer over hele Øen; de havde endog ødelagt Staden Salamis og skulle, hvis man kan fæste Lid dertil, have slaaet 240,000 Grækere og Romere ihjel under hele Opstanden. Ogsaa her blev Turbo imidlertid Herre over Rebellerne, og fremtidig var enhver Adgang til Øen Jøderne forbudt under Dødsstraf.

Begge disse Oprør vare saaledes blevne kvalte allerede i Trajans sidste Dage. Derimod vedvarede Gjæringen i det egentlige Jødeland. Den afdøde Kejser havde overdraget den dristigste af sine Generaler, Lusius Quietus, at dæmpe Rejsningen i Evfratlandene. Denne frygtelige Kriger var Høvding for en af de Berber- eller Mavrerstammer i Afrika, som stode i en Slags Lensforhold til Rom, og hvis Tjenester den kejserlige Regering søgte at sikre sig ved Sold og Naadesbevisninger. Berberfyrsten var fuldkommen romaniseret, hvad allerede hans Navn udviser; han brændte af Ærgjerrighed efter at udmærke sig i Kejserens Tjeneste og havde under det dakiske Felttog støttet Romerne med sit mavriske Rytteri og højlig udmærket sig; man mener at finde ham og hans vilde Krigsfolk afbildede paa et af Trajansøjlens Reliefer.

Lusius Quietus fuldbyrdede sit Hverv i Mesopotamien med afrikansk Grusomhed; han indtog igjen Nisibis og Edessa, som han ødelagde, og huggede Jøderne ned i Tusendvis. De rabbinske Forfattere have derfor opkaldt Trajans hele Jødekrig efter Quietus og, saa vidt det synes, ladet den udbrede sig til selve Judæa; efter at Evfratlandene vare betvungne, sendte Trajan virkelig den samme General til Palæstina med Fuldmagt som prokonsularisk Legat, og denne den mavriske Æventyrers Udmærkelse skal have vakt Hadrians Skinsyge.

Quietus's sidste Udnævnelse fandt Sted i Begyndelsen af Aaret 117 og stod i Sammenhæng med de Forholdsregler, Trajan traf for at dæmpe de nævnte Oprør i Ægypten, paa Kypros og i Mesopotamien; thi Palæstina

var den samlede Jødedoms historiske og ideale Midtpunkt og Jerusalem Maalet for den jødiske Rejsning i hele Østen, hvis endelige Øjemed jo dog kun kunde være Templets Gjenopførelse og Israels Befrielse fra det romerske Aag. Det er vistnok ogsaa utvivlsomt, at netop Ypperstepræsten i Judæa med samt hans Raad har spundet Traadene til denne Jødefolkenes Rebellion. Da Trajan begyndte sin Partherkrig, kaldte han til Dels sine Tropper bort fra Judæas faste Pladser og blottede saaledes Landet. Dette synes i det mindste at have været Tilfældet med den tiende Legion Fretensis, der lige siden Titus's Tid havde sine Garnisoner her. Ingen troværdig Historieskriver omtaler i øvrigt nogen virkelig Rejsning i Judæa paa hin Tid; men den mesopotamiske Morderengels Afsendelse tyder dog paa noget mere end Provinsens blotte Tilbøjelighed til Oprør. Mavrerfyrsten kom til Judæa for at fastholde denne vigtige Nøgle mellem Ægypten og Evfratlandene, og han kom sikkert med Vaabenmagt, rimeligvis vel med den bortkommanderede tiende Legion.

Man har af Talmudisterne og Judits Bog søgt at godtgjøre, at Quietus virkelig har ført Krig mod Rebellerne i Judæa; thi denne mærkelige Bog, som forherliger Jødefolket og dets endelige Sejr over Israels Fjender, skal, efter hvad man paastaar, men ej kan bevise, være skreven paa Hadrians Tid*); Ninive skal være Antiochia, Judit Judæa, Nebukadnezar Trajan, Holofernes endelig den grusomme Quietus.

De fuldstændig upaalidelige talmudistiske Kilder paastaa fremdeles, at Quietus vel har betvunget Judæa i Krigen, men at den nye Kejser har standset hans Rasen, hvorpaa Jøderne først have strakt Vaaben, dog under den

---

*) Saaledes bl. a. Grätz (Gesch. d. Jud. 1866., IV., 132), medens omvendt Renan (les Evangiles, 507) helt benægter den trajansk-hadrianske Krig.

Betingelse at turde opbygge Templet paa ny. Ingen Kjendsgjerning taler imidlertid for Rigtigheden af denne talmudistiske Fabel, som endog vil lade Jøderne med Vaaben i Haand afpresse Kejseren en saa stor Indrømmelse. Kun Hadrians Fredskjærlighed staar fast, og Synedriets Sendemænd have formodentlig søgt Kejseren i Antiochia og forebragt ham Landets Klager og Ønsker. At Kejseren derimod i egen Person skulde være kommen til Jerusalem, er ikke troligt; dertil havde han hverken Tid, ej heller havde Judæa efter Fredslutningen med Partherne en saa stor politisk Betydning, at dette kunde drage Hadrian bort fra hans langt vigtigere Forretninger.

Derimod fjærnede den nye Kejser strax L. Quietus fra Palæstina. Dio og Spartian fremhæve denne Trajans Yndling som Gjenstand for Hadrians særlige Had, og det er vel højst rimeligt, at den mægtige Mand ikke har haft stærk Hast med at anerkjende Hadrians Udnævnelse til Kejser. Fra første Færd fratog denne Quietus baade Kommandoen i Judæa og Befalingen ikke blot over de romerske Tropper, men ogsaa over de mavritaniske Krigere, han havde ført med sig, ja forviste ham fra Palæstina og sendte ham maaske endog til Rom for at staa Senatet til Ansvar, da han efter Spartians Udsagn var mistænkt for at nære ærgjerrige Planer om Kejsertronen.

Den forhadte Mavrerfyrstes Fald kunde Jøderne, skjønt med urette, godt opfatte som et Pant paa den nye Kejsers Velvilje, saa meget mere som hans uromerske Tilbagevigen fra Trajans Politik maatte gjenoplive deres Messiasforventninger. De jublede højt; Quietus's blodige Sejre i Mesopotamien vare tilkæmpede uden Nytte; thi de saae deres Brødre hist befriede for »Tyrannen Trajans« Aag, siden Hadrian havde opgivet Besiddelsen af hint Land. Morderenglen, som dryppede af Israels Blod, var fjærnet, og snart fik de endogsaa Nys om hans forsmædelige Død, og de indstiftede en Fest til Minde om Israels Befrielse. At de

i Begyndelsen af Hadrians Regering saae op til ham med Haab og Sympathi, at de af ham ventede en bedre Vending i Judæas Skæbne, fremgaar af Steder i de sibyllinske Bøger, hvori Digteren, muligvis en alexandrinsk Jøde, forherliger Trajans Efterfølger, den fortræffelige Regent, som bærer Navn efter et Hav; med ham vil en ny Tidsalder af Lykke begynde for Israel og Jerusalem*).

Talmudisterne paastaa nu, at Hadrian virkelig har givet Jøderne det Løfte igjen at lade dem opføre Templet som en national Helligdom og lade dem gjenopbygge den af Titus ødelagte Stad. Et sligt Sagns Fremkomst blandt Jøderne er forstaaelig nok; men at lade en romersk Kejser efter Titus give foragtede Jøderebeller et sligt Løfte, er aldeles meningsløst; det havde været det samme som en Anerkjendelse af den jødiske Nation, Rom af Statshensyn havde ødelagt. Den samme Hadrian har da ogsaa senere hen for evige Tider udslettet Jødedommens Midtpunkt, i det han grundede den romerske Koloni Ælia Kapitolina paa Jerusalems Ruiner. Planen hertil kan godt være lagt allerede af Trajan, og den maa under alle Omstændigheder ses i sin Sammenhæng med de orientalske Jøders sidste Rebellion og Hadrians Beslutning at opgive de parthiske Erobringer. Jerusalem havde været den stærkeste af alle Syriens Fæstninger, Titus havde ødelagt den, og først Hadrian erkjendte denne Ødelæggelse som en Fejl. Saa snart han drog Rigets Grænser bag Evfrat og af de nye Provinser kun beholdt Arabia, maatte han være betænkt paa at skaffe faste Pladser fra Evfrat til det røde Hav, der kunde blive den romerske Krigsmagts Støttepunkter mod Partherne, mod Arabiens Beduiner og Jødefolkene og samtidig kunde tjene som Midtpunkter for Handelen. Baal-

---

*) Renan hævder med rette (L'église chrétienne, p. 13), at disse Spaadomme ere skrevne endnu i Hadrians levende Live.

beks, Damaskus's, Palmyras, Bostras, Gerasas og flere andre Stæders Opblomstring skriver sig virkelig fra Hadrians Tid. Det er unødvendigt her at godtgjøre, hvor vigtig Jerusalems Beliggenhed var paa den Højslette, der behersker Passene til Middelhavet, Jordans Dal, det døde Hav og Arabiens Karavanveje. Hadrian fattede altsaa den Plan at gjenopføre Jerusalem som romersk Koloni, men bragte den først senere til Realisation.

Endnu i Antiochia modtog Kejseren Lykønskningsskrivelsen fra Senatet, der ikke blot indrømmede hans Adoptivfader guddommelige Æresbevisninger, som Hadrian havde anmodet om, men ogsaa tilstod ham i Trajans Sted den parthiske Triumf, hvad han dog afslog.

Det aristokratiske Oppositionsparti, som var blevet mægtigt i Trajans Tjeneste, kunde let blive farligt for den nye Hersker, og hans Venner mente, at han strax skulde træde op imod dem; Attianus havde saaledes alt i Selinus givet ham det Raad at gjøre flere navngivne Mænd uskadelige; men Hadrian viste sig mere ædel end sine Tilhængere og gik ikke ind herpaa; derimod udnævnte han Attianus og Similis, en af Tidens mest retskafne Mænd, til Gardepræfekter (præfecti prætorio).

Freden i Orienten var nu sikret, og Hadrian kunde tiltræde Tilbagevejen, som gik over Dakien og Illyrien. Flere Forfattere have ment, at Hadrian ogsaa paatænkte at opgive den først nævnte Provins, den vigtigste af alle Trajans Erobringer, og vilde vende tilbage til den gamle Donaugrænse. Kun hans Venners Forestillinger, at de romerske Kolonister, som hans Forgænger i stort Antal havde flyttet der hen, i saa Fald redningsløse vilde hjemfalde til Barbarernes Raseri, skulle have formaaet ham til at fastholde Dakiens Besiddelse. Et Blik paa det saa hurtig romaniserede Land, der dækkedes af flere Legioner, maatte da ogsaa være tilstrækkeligt til at overtyde Hadrian om, at denne Donauprovins burde vedblive at være romersk som

et Bulværk for Riget, særlig for Italien. Derfor er det Sagn heller ikke troligt, at han har ladet den store Donaubro ved Turn Severin og Arsova, Arkitekten Apollodors berømte Værk, afbryde paa Pillerne nær, for at afholde de barbariske Stammer fra Indfald i Provinserne paa højre Flodbred. Det paabegyndte Kolonisationsværk blev ivrig fortsat under hele Hadrians Regering, hvad blandt andet tydelig fremgaar af de bevarede Mindesmærker.

Medens Kejseren var saaledes sysselsat i Donauprovinserne, dannede der sig en Sammensværgelse mod hans Trone og Liv. Skuffet Ærgjerrighed forledte nogle af Roms betydeligste Mænd til et Forsøg paa at styrte Trajans Efterfølger ved en Omvæltning, og som Hovederne for de misfornøjede nævntes Konsularerne Lusius Quietus, Publilius Celsus, Avidius Nigrinus og Cornelius Palma, Provinsen Arabias hæderkronede Erobrer. De repræsenterede Trajans militære og politiske Skole, hvis Grundsætninger fornægtedes af den nye Kejser, denne Kvindernes Yndling og Lykkeridder uden Krigshæder. Disse Stormænd, Hadrians gamle Medbejlere, vare ved deres Tjenester nok berettigede til nære ærgjerrige Forventninger. Havde Trajan end aldrig selv næret den Tanke at bestemme den mavriske Æventyrer Lusius Quietus til sin Efterfølger, havde han dog gjort den dristige Mand saa mægtig, at Hadrian frygtede ham og viste ham i Landflygtighed. Særlig var Negrinus bleven fremhævet som Trajans mulige Arving; endnu i Kejserens sidste Levetid havde han som Prokonsul styret Achaja, og hans Datter var formælet med Ceionius Commodus, der senere under Navnet Ælius Verus blev anerkjendt af Hadrian som hans Adoptivsøn.

Ingen af disse Stormænd stod i Spidsen for trodsige Legioner; ingen havde Prætorianerne for sig, og lige saa lidt Senatet, der tvært imod var fortryllet af Hadrians Løfter og Smigrerier. Da alle Kjendsgjerninger i den hele Opposition ere os dunkle, synes det hele saa afmægtigt og

meningsløst, at det næsten lader til, at det er Kejserens egne gode Venner, som have omformet hine Mænds Misfornøjelse til en Statsforbrydelse. Det hed sig, at Hadrian skulde myrdes under en Ofring eller paa Jagten, og at Planen var bleven forraadt. Det tjenstvillige Senat skyndte sig at give Kejseren et Vidnesbyrd om sin Hengivenhed ved strax at lade de ulykkelige gribe og henrette; Palma fandt sin Død i Tarracina, Celsus i Bajæ, Quietus undervejs paa et unævnt Sted og Nigrinus i Faventia. Ogsaa det forskjellige Henrettelsessted maa vække Mistanke; thi enten greb man Konsularerne, efter at de havde spredt sig paa Flugten, eller man overraskede enhver paa hans tilfældige Opholdssted.

Da Hadrian fik Meddelelse om disse Begivenheder, kunde han med Grund takke Senatet, at han selv var bleven sparet for en Blodskyld eller dog havde faaet en Mulighed til at vælte den over paa andre. I sin Selvbiografi, der er gaaet tabt, skal han have paastaaet, at Senatet mod hans Vilje havde befalet hine Stormænds Død. Det kan godt være rigtigt; under Trajan blev kun en eneste Senator domfældt, og dette af Senatet selv, uden Kejserens Vidende. Hadrian skal udtrykkelig have væltet Skylden over paa Gardeobersten Attianus's Raad; men derimod er det tvivlsomt, om det er Kejseren selv eller Senatet, disse Raad ere blevne tilhviskede; Spartian udtaler sig ikke herom, medens Dio lader sig forstaa med, at han ikke holder Kejseren for uskyldig. Hans tjenstivrige Venner havde ryddet de mægtigste blandt hans Modstandere af Vejen, og denne blodige Akt advarede de øvrige. Grusomhed laa i øvrigt ikke i Hadrians Natur; han vedblev at være den mest humane Fyrste lige til sit Livs Ende, da nogle Stormænd atter faldt som Offer for hans Mistanke.

Man knurrede imidlertid i Rom; de første Mænd i den trajanske Stat, fire Konsularer, vare blevne henrettede uden Proces; trods al Senatets Føjelighed maatte Aristo-

kratiet føle sig dybt fornærmet og nære Frygt for en Tilbagevenden af Domitians Rædselsregering. Hadrian skyndte sig derfor til Rom for at neddysse den slemme Opfattelse, der gjorde sig gjældende med Hensyn til ham. Endnu fra Illyrien søgte han at vinde det romerske Folk ved Gaver: enhver Mand skulde have tre Guldstykker, og større Velgjerninger skulde som en Strøm bortskylle det udgydte Blod. Lige Aaret efter Trajans Død indtraf Hadrian i Rom.

III.

Hadrian i Rom. — Gjældens Eftergivelse. — Hadrians Rejser. — Tilsvarende Mønter.

Hovedstaden modtog Trajans Efterfølger med kejserlige Æresbevisninger, og han skyndte sig med at afvaske den Plet, der klæbede ved hans Purpur, i det han for Senatet bevidnede sin Uskyldighed i Drabet paa Konsularerne; han aflagde derhos den Ed, aldrig at ville straffe en Senator uden Raadets Samstemme; et Løfte af denne Art havde ogsaa Nerva og Trajan afgivet, og det kunde anses som en Slags Overenskomst med Senatet, hvis Frihed og Liv var blevet afhængigt af Herskerens Lune.

Hadrian fejrede dernæst først og fremmest sin Adoptivfaders Minde med glimrende Festligheder. Taktfuldt havde han afslaaet den parthiske Triumf; Triumftoget blev vel afholdt; men paa Sejrsvognen stod hans store Forgængers bekransede Billedstøtte. Sandsynligvis blev nu ogsaa Trajans Aske højtidelig bisat i Fodstykket til den store Sejrssøjle paa Forum Trajanum og Kejseren optagen i Gudernes Tal. Hadrian havde anmodet Senatet herom, og dette kunde saa meget mindre afslaa denne Begjæring, som det selv paa Trajans Ønske havde indrømmet Nerva samme Ære. Trajan havde desuden været virkelig afholdt.

Senatet tilbød atter Hadrian Titelen »pater patriae«, og Kejseren afslog igjen denne Titel, som Cicero først havde baaret, og som allerede var bleven et sædvanligt Attribut for Imperatorerne, men efter Augustus's Exempel plejede de gjærne en Stund at spille de beskedne, før de tillagde sig en Benævnelse, der efter Ordlyden indeholdt den højeste Pris, men faktisk saa ofte var bleven til ren Haan. Ogsaa Tiberius havde afslaaet denne Titel, og Trajan først antaget den efter et Afslag. Trods Hadrians Afslag findes i øvrigt baade Mønter og Dokumenter fra hans første Regeringsaar, som give ham bemeldte Prædikat, der altsaa betragtedes som en selvfølgelig Sag, medens Hadrian i Virkeligheden først i Aar 128 antog Titelen.

For med ét Slag at vinde Folkets Kjærlighed overøste Kejseren nu Riget med en Fylde af Naadesbevisninger, der hidtil havde været noget uhørt. Efter Trajans Exempel havde han allerede fritaget Stæderne og Provinserne for Hyldingsgaverne (aurum coronarium), der i Tidens Løb vare blevne en Slags Skat; men nu satte han Riget i Forbavselse ved en storartet Gjældseftergivelse; han eftergav al den Gjæld, som Privatmænd i Rom og Italien skyldte den kejserlige Kasse (Fiscus), ligesom han fritog Provinserne for umaadelige Skatterestanser; Gjældsbeviserne bleve for enhver mulig Garantis Skyld brændte paa Forum Trajanum. Indskrifter og Mønter have forherliget denne berømte Liberalitetsakt; den hele eftergivne Gjæld vilde i vore Penge beløbe sig til omtrent 160 Millioner Kroner, en Summa, der udviser, hvor meget Skatterne vare stegne ved Trajans Krige. Samtidig med denne Gjældseftergivelse, der foregik Aar 118, har Hadrian rimeligvis ogsaa givet andre Exempler paa Naade, f. Ex. Pengeuddelinger til Folket, og til Provinserne Fritagelse for Omkostningerne ved Rigets Post.

Kejseren blev mere end to Aar i Rom, hvor han førte sit andet og tredje Konsulat i Aarene 118 og 119; senere

beklædte han derimod ikke dette Embede, men vel Aar for Aar Tribunatet. Den 24de Januar 119 gav han Romerne Gladiatorkampe i Amfitheatret og udkastede Gaver i Cirkus, ligesom han paa enhver anden Maade ivrig bejlede til Folkets Gunst. Man saae ham dømme i Prætorernes og Konsulernes Embedslokaler, i Paladset, paa Forum og i Pantheon; han var efter sit Udsagn i Senatet kun Folkets Tjener. Engang stillede en bønfaldende Kvinde sig i Vejen for ham; Kejseren sagde, at han nu ikke havde Tid, hvorpaa Kvinden udbrød: »Vær da heller ikke Kejser«, og Hadrian vendte sig om og undersøgte hendes Sag. Han undlod intet, der kunde vinde ham Yndest hos fornemme og ringe. Han holdt ikke af Pragt, han optraadte aldrig med glimrende Følge, han var tilgængelig for alle, modtog gjærne Indbydelser og besøgte Senatorer og Riddere som en Privatmand. Mod Personer af ringere Stand viste han sig elskværdig, og de Personer, der vilde minde ham om hans Kejserværdighed og saaledes berøve ham denne »menneskelige Nydelse«, viste han tilbage. I Paladset, hvor han ikke indrømmede de frigivne nogen Magt, var han maadeholden, men munter blandt sine Venner ved Taflet. Hans kjæreste Omgangsfæller vare lærde og Kunstnere; Historieskriveren Svetonius gjorde han til sin Sekretær.

Vi omtalte oven for, at Hadrian havde udnævnt sin gamle Formynder Attianus og Similis til Gardepræfekter og saaledes givet disse tvende Mænd den højeste Magt i Staten og sit Kabinet. Attianus havde været hans første fortrolige, hans Anstrængelser havde han nærmest at takke for sin Adoption, og de fire Konsularers voldelige Bortryddelse havde han nærmest fremkaldt; men nu begyndte denne Mand at blive Kejseren lidt besværlig, og han lod ham fálde, nærmest vel for at give de henrettede en tilsyneladende offentlig Oprejsning. I Følge Spartian vilde Kejseren endog lade Attian ombringe; men hans første Ministers Fald var i Virkeligheden saa blidt, at det ikke

kunde tages for ramme Alvor; han maatte tage sin Afsked som Præfekt, men til Gjengjæld fik han konsularisk Rang og Senatorværdigheden, efter Hadrians Opfattelse den største Udmærkelse, han overhovedet kunde uddele.

Attianus's Efterfølger som Gardepræfekt blev den tidligere nævnte Marcius Turbo, en General af gammel Romeraand; man fortæller om ham, at da Hadrian engang opfordrede ham til at unde sig nogen Hvile, gjentog han Vespasians Ord: En Præfectus Prætorio bør dø staaende. Ogsaa Similis, den anden Gardepræfekt, traadte tilbage fra sin Post. Denne Mand, der hørte til Sulpiciernes Familie, var en af de reneste Karakterer i Datidens Rom. Han synes at have været gjennemtrængt af den gamle republikanske Aand, der vel gjorde ham det umuligt længe at finde sig i et Kejserhof; han havde kun nødig modtaget sit Embede og nedlagde det nu villig og med største Glæde for at trække sig tilbage paa sit Landgods, hvor han endnu henlevede syv fredelige Aar. Paa sin Grav lod han sætte følgende stoiske Ord: »Her hviler Similis, der existerede saa og saa mange Aar og levede syv.« Hans Efterfølger blev Septicius Clarus, en Ven af den yngre Plinius.

Umiddelbart efter disse tvende Yndlinges Fald gjorde Hadrian en Rejse til Campanien eller Syditalien, hvor han overøste »alle Stæder« med Velgjerninger. Kort derpaa mistede han sin Svigermoder, Augusta Matidia, hvis Minde han fejrede paa det højtideligste, og Senatet gav hende guddommelig Ære. Ved hendes Begravelse, der fandt Sted i December 119, afholdtes Gladiatorlege, og Kejseren selv holdt hendes Ligtale, hvori han priste hendes høje Skjønhed, Sjælsgodhed og Blidhed. Et Fragment af denne Tale er blevet fundet i Tivoli. Til denne Matidias Begravelsesfest har Spartian umiddelbart føjet Beretningen om Hadrians Afrejse til Gallien, det vil sige Begyndelsen af hans første store Rejse, skjønt det er meget muligt — i det

mindste efter hans Mønter at slutte —, at Kejseren har været i Rom endnu i Foraaret 121, da man fejrede den gammelromerske Hyrdefest for Guden Pales den 21de April, den Dag, man allerede i mange Tider havde betragtet som Roms Grundlæggelsesdag.

Sine første Aar i Rom havde Hadrian altsaa tilbragt med at fastslaa Grundlaget for sin Politik og Administration. Hans Trone stod nu fast; thi han havde vundet Senatet ved Anerkjendelsen af dets Rettigheder, Folket og Hæren ved sin Gavmildhed, og det store Antal udmærkede Statsmænd, som Trajans Tid havde fostret, og hvem Hadrian til Dels personlig kjendte, lettede ham hans Opgave som Regent. Nu følte han Trang til at lære Provinsernes Tilstand at kjende efter egne Undersøgelser, og han gjennemvandrede dem i lange Rejser.

Ogsaa Augustus havde tilbragt en stor Del af sin Regering, i alt hele elleve Aar, uden for Italien og havde besøgt alle Rigets Lande med Undtagelse af Afrika og Sardinien; men Hadrian uddannede sine Rejser til et helt Regeringssystem; de staa som en enestaaende Fremtoning i alle antike og moderne Fyrsters Historie. Det var ikke Krige og Erobringer, der tilskyndede ham hertil, som Tilfældet var med hans Forgænger Trajan, hvem det gammelromerske Princip om Rigets Udvidelse havde ført lige til Indiens Porte. Hadrian vovede tværtimod at erklære Janustemplet for lukket og at holde Romerriget inden for de nu fastslaaede Grænser. Var dette Rige, der omfattede den kultiverede Jord, ikke stort nok til at fyldestgjøre Cæsarens Ærgjerrighed, og burde Rigets Kræfter ikke fremtidig anvendes til at fremme dets Velfærd?

Hadrians Rejser ere særlig af den Grund mærkværdige, at de stille Roms Kejser i et helt nyt Forhold til Orbis Romanus. Det Kjendskab, Strabos og Plinius's kæmpemæssige geografiske Arbejder havde nedlagt i de tvende Verdenssprog, vilde Hadrian nu paalægge Rigets

Fyrste som en personlig Opgave at tilegne sig; før ham havde Staden Rom alene været Verden, og Cæsarerne havde betragtet Provinserne som Hjælpekilder for den alt opslugende Hovedstad; først Hadrian opfattede Riget som et ensartet Hele og betragtede de enkelte Dele som ligeberettigede indbyrdes og med Rom.

Hadrian gjennemrejser Landene som Velgjører og Fredsfyrste fra Caledoniens Grænser til det røde Havs Bredder, og fra Herkules's Søjler ved Oceanet til Oasen Palmyra i den syriske Ørk. Nye Byer rejse sig paa hans Vink, og gamle faa frisk Liv; mange opkaldes efter ham. Overalt optræder han ordnende og skabende, overalt efterlader han Velgjerninger i sit Spor; allerede Samtiden sammenlignede ham med den vandrende Herkules, andre have i samme Betydning kaldt ham den nye Dionysos.

I hans Natur laa der noget af det, som er ejendommeligt for Renaissancetidens Mennesker, nemlig foruden Kjærligheden til det helleniske Væsen tillige Trangen til at tilegne sig alt videværdigt og at udgrunde alt hemmelighedsfuldt. Spartian siger om ham, at han med egne Øjne vilde se alle de Jordens Egne, hvorom han havde læst, og Tertullian kalder ham en Gransker af alt, hvad der er videværdigt. Denne Lidenskab efter at lære fremmede Stæder og Folkeslag at kjende, denne en utilfredsstillet Aands Videlyst drev Roms Kejser fra Land til Land, og den Bevidsthed, at den store skjønne Verden, han gjennemvandrede, tilhørte ham selv som dens Hersker, maatte yde ham guddommelig Tilfredsstillelse.

Med et moderne Menneskes Følelser bestiger Hadrian høje Bjærge for at nyde en Solopgang og Udsigten over Land og Hav; han sejler paa den hemmelighedsfulde Nil og svælger i Faraonertidens Vidundere; som en sentimental rejsende ridser han sit Navn paa Memnonstøtten; han begejstres ved Mindesmærkerne i Hellas's og Asiens historisk berømte Steder; han gjenopfører deres Templer, han be-

søger Heroernes Grave i Ilium, Pompejus's Grav i Pelusium, Miltiades's og Epaminondas's, ja selv Alkibiades's Grav i Melissa; han rejser sin Billedstøtte i Trapezunt paa det Sted, hvor Xenophon og Resten af de ti Tusende igjen naaede Havet; han indvies i de elevsinske Mysterier, iagttager med fin Ironi Folkeslagenes Sæder og Religioner og disputerer med Athens, Smyrnas og Alexandrias lærde om grammatiske og filosofiske Problemer; men den samme Vandringsmand mønstrer samtidig Legionerne ved Rigets Grænser med en romersk Feltherres skarpe Blik; han bygger kæmpemæssige Volde og Fæstninger og gjenopretter Troppernes slappede Disciplin.

Dio har endogsaa opfattet Hadrians Øjemed aldeles ensidig fra et militært Synspunkt, i det han siger: »Kejseren rejste fra den ene Provins til den anden, synede Lande og Stæder, Borge og Fæstninger; nogle af disse forlagde han til mere passende Steder, nogle forstærkede han, andre lod han helt gaa ind. Overhovedet henvendte han sin Opmærksomhed ikke blot paa Hærvæsenet i Almindelighed, paa Vaaben, Maskiner, Grave, Mure og Skanser, men ogsaa paa Forholdene i det smaa, og paa hver Soldats og Officers Karakter. Han forbedrede de blødagtige Sæder; han øvede Krigsfolket i alle Haande Kampmaader, roste hist, dadlede her, og alle lærte han deres Pligt.«

Hans Omhu i denne Retning fremgaar endnu af Dagsbefalinger og Mønter med Omskrifterne Exercitus og Disciplina, medens ingen slige ere bekjendte fra den krigerske Trajan. Rigets militære Organisation var netop den første Betingelse for dets Bestaaen, og netop fordi Hadrian ikke vilde føre nogen Krig, sikrede han Freden ved en omhyggelig Uddannelse af den romerske Krigsmagt.*)

*) Hadrian modtog 30 Legioner efter Trajan; af dem mistede han den niende Legion i Britannien og den to og tyvende, Dejotariana, i Judæa.

Han synede Legionernes Lejre ved mange Grænser og drog faste Linjer om de mest truede Egne af det romerske Omraade for at sikre Kulturen mod de barbariske Folkeslags Fremtrængning; Rom havde aldrig været mere sikker mod disse end under Hadrians fredelige Regering; han forbedrede de militære Indretninger, og hvad han anordnede, stod fast lige til Konstantins Tider.

Kejseren undersøgte imidlertid ogsaa alle de øvrige Dele af Administrationen; han gjorde Fyrstens Allestedsnærværelse til et nyt Princip for Monarkiet; Fyrsten skulde være den højeste Embedsmand, og Disciplina Augusta bliver under ham et Regeringsprincip, der finder Anvendelse ikke alene paa Hæren; det betyder den romerske Kultur i faste Former, paavirket af Monarkiets Love og en forstandig Regeringspraxis; naar denne Disciplin falder, vil ogsaa Rom falde.

Overalt opslaar Hadrian sit Dommersæde, han straffer med Strænghed slette Bestyrere og Statholdere; hans skarpe Øje lod sig ikke narre, — man har aldrig ladet ham skue Undersaatternes Lykke med malede Kulisser; han ordner Provinsernes Finanser, giver Stæderne Forfatninger og grundlægger Kolonier; han bygger Havne, anlægger Veje og fremmer Kunster og Videnskaber saa godt som Handelen og Agerdyrkningen. Menneskets personlige Tilbøjeligheder gaa hos ham Haand i Haand med Regentens alvorlige Pligter, og saaledes bliver han hin store rejsende i Kejserpurpuret, som Samtiden og Eftertiden har beundret.

Roms Satirikere, der havde Lejlighed til at spotte de fornemme rejsendes kvindagtige Luxus, fandt intet tilsvarende Æmne hos Hadrian; snarere kunde hans spartanske Simpelhed ægge dem til Sarkasmer. Han rejste uden Pomp og med ringe Følge; paa sine Marcher udsatte han sig for alle Besværligheder under paagjældende Himmelegn, stadig med ubedækket Hoved og enten til Fods eller til Hest; aldrig brugte han en Vogn. Ofte vandrede han

milevidt, udrustet som romersk Fodsoldat, for at give Krigerne et godt Exempel; i Lejren delte han deres Kost. En romersk Historieskriver har kunnet skrive om han, at han gjennemvandrede alle Provinser i »Orbis Romanus« til Fods.

En romersk Kejsers Venner, som man plejede at kalde hans Ledsagere (comites), have aldrig bedre fortjent dette Navn end under Hadrian; enkelte som Antinous og Verus fremtræde blandt hans Rejsefæller; paa Nilen ledsages han ogsaa af sin Hustru Sabina og hendes Hof; han førte sine Sekretærer med sig, en enkelt Gang muligvis ogsaa Historieskriveren Svetonius. Kun en ringe Del af Prætorianerne fulgte med som Kejsergarde; i Soldaternes Sted ledsages han derimod af hele Skarer Ingeniører og Haandværkere, som finde Anvendelse ved hans Byggeforetagender.

Provinserne behandler han med samme Kjærlighed som Rom; han foretrækker endog Aandens Hovedsæde, Athen, for Magtens; ingensteds brandskatter han de af ham besøgte Lande, som det engang var gaaet Hellas under Neros og hans rovbegjærlige Følges Besøg. Fordringsløs betraadte han Rigets Landskaber som en fornem Privatmand og forlod dem som den kejserlige Velgjører. Hvilken salig Følelse maatte det ikke for ham være at modtage og at have fortjent gamle, berømmelige Stæders Hyldest. Som Homer berømmer Odysseus, kunde Hadrian rose sig selv af at have besøgt mange Menneskers Stæder og lært deres Sæder at kjende. Dio siger om ham: han har set saa mange Stæder som ingen anden Hersker, og mod dem alle var han hjælpsom; han forærede dem Havne, Vandledninger, Korn, Penge, Bygninger og megen Hæder.

Denne Hadrian, der »med uhørt Møje« frygtesløst gjennemvandrer Verdens mest uvejsomme Egne, afgiver et noget fremmedagtigt Skue i vor, Jærnbanernes og Dampskibenes, Tidsalder. Han har rimeligvis gjort Optegnelser af sine Rejseæventyr og Betragtninger og senere hen benyttet dem til sine Memoirer; hans Opfattelse af Verden

og Menneskene vilde for os være langt lærerigere end en hel deklamatorisk Litteratur fra hin Tids Sofister; men de ere desto værre gaaede tabte paa et Brev fra Ægypten nær til hans Svoger Servianus, og hvoraf vi kunne se hans skarpe Iagttagelsesevne. Da Hadrians Rejser jo derhos omfatte den største Sum af hans Regeringsvirksomhed, er Tabet af sikre Data saa meget beklageligere, som Spartians Angivelser og Xiphilinus's Udtog af Dio Cassius kun give os en Mængde forvirrede Notitser. Dette Hul kan heller ikke udfyldes af de Dokumenter, der referere sig til Kejserens Rejser og ere os opbevarede; slige Dokumenter ere dels Indskrifter fra Stæder og Provinser, dels de talrige Mønter, som bleve prægede til Minde om hans Besøg og Ophold.

Blandt disse Mønter findes nogle, som ikke have lokal Betydning. men kun udtale Ønsket om en lykkelig Rejse; de fremstille et sejlende Skib, paa hvilket Hadrian sidder, ledsaget af en Gudefigur; Delfiner og andre Havdyr lege om Skibet, og paa Sejlene staar Indskriften: »Held for Augustus«. Disse Mønter i Guld, Sølv og Kobber fra 25 Provinser danne en uvurderlig Samling lokale Mindesmærker, hvis Lige ikke kan opvises; den talrigste Klasse bestaar af dem, som forevige Kejserens Ankomst (adventus) til en Provins eller forherlige ham som Gjenopretter (restitutor) af et Landskab eller en By. Mærkelig nok danner Italien i ingen Henseende nogen Undtagelse, men er fuldkommen ligestillet med de øvrige Provinser.

Mønterne, der fejre hans Ankomst, fremstille paa Reversen i Regelen Kejseren foran en Kvindeskikkelse, som forestiller Provinsens Genius; hun ofrer enten paa et Altar eller rækker Kejseren Haanden. Undertiden træder en lokal Guddom i Steden for Provinsens Genius, t. Ex. Isis og Serapis i Alexandria. Ogsaa Rom fik gjentagne Gange Lejlighed til at notere Kejserens Tilbagekomst; men paa de Mønter, som referere sig til en slig Tildragelse, mangler

altid Navnet Roma; Stadens Genius er afbildet siddende paa en Rustning og rækkende Kejseren Haanden, eller ogsaa sidder Hadrian til Hest, i Følge med tvende Krigere, medens Roma, med Hjælm paa Hovedet, rækker ham en Gren; bag hende findes de syv Høje og neden under Tiberens Flodgud.

Paa Restitutionsmønterne ser man Kejseren staa opret, i Færd med at løfte en knælende Kvinde i Vejret. Saa overordentlig talrige vare disse Kejserens »Restitutioner«, at man sammenfattede dem alle paa Mønter, der i al Almindelighed betegner ham som Gjenopretter eller »Verdens Frelser«, en Forestilling, der kunde synes et storartet Udtryk for den romerske Selvfølelse, hvis den ikke samtidig ogsaa afgav et Vidnesbyrd om Folkeslagenes slaviske Smigreri over for deres Despot; thi allerede Nero havde paa Mønter ladet sig kalde Verdens Frelser. Jorden fremstilles som en ophøjet Kvindeskikkelse med en Murkrone paa Hovedet og holdende Verdenskuglen paa sine Knæ; Kejseren løfter den underdanige Kvinde op. Lignende Betydning har en Mønt med den smukke Paaskrift »den gyldne Tidsalder«; en halvnøgen Genius staar i en Kreds, som han berører med sin højre Haand, medens han i venstre holder Verdenskuglen, hvorpaa sidder Fuglen Fønix. Denne udmærkede Mønt kan derhos tjene som Bevis paa, at Hadrians Tidsalder meget vel var sig sin Lykke under Fredens Velsignelser bevidst. Ogsaa de Mønter, der prise Kejserens Gavmildhed, ere storartet sammenfattede i en enkelt, der kalder ham »Verdens Beriger, Locupletatori Orbis Terr.«

Hvor mange Stæder Kejseren har besøgt og lykkeliggjort med sine Velgjerninger, fremgaar af de Bymønter, som ere prægede til hans Ære, skjønt de kun sjælden fremhæve bestemte Kjendsgjerninger. Dertil kommer endnu den hele Række, som referere sig til Troppemønstringer i

enkelte Provinser; Kejseren sidder her til Hest foran sine Krigere, eller han taler til dem fra en Tribune.

De hadrianske Mønter have desto værre til Hobe den uheldige Biomstændighed, at de ikke tilhøre det Aar, i hvilket Kejseren besøgte paagjældende Provins; de ere meget mere i Regelen prægede senere, ja endogsaa i Rom og af selve Senatet. Desuden ere de næsten alle kun betegnede med Kejserens tredje Konsulat (Aar 119), og da Hadrian ikke senere beklædte noget nyt, strækker dette tredje Konsulat sig lige til hans Død, og Tidsbestemmelsen bliver herved umulig.

Hadrians Rejser lade sig altsaa kun fremstille epokevis og sjælden kronologisk bestemme for de enkelte Aar; alle Forsøg, der ere gjorte paa at fastslaa dem nøjere ved Hjælp af Dokumenter og de sparsomme historiske Efterretninger, ere til de Dato mislykkede. Rummet tillader os ikke med Gervinus at følge Hadrian paa hans Rejser gjennem alle Roms Provinser*), hvorved vi vilde faa en samlet Fremstilling af Kulturens forskjellige Standpunkter i det mægtige Rige. Vi maa indskrænke os til at fremhæve et Par enkelte, særlig Rejserne i Grækenland og Ægypten.

IV.

Hadrian i Grækenland. — Ophold i Rom.

Intet andet Land kunde fængsle Hadrian saa meget som Hellas, denne Hjemstavn for Oldtidens højeste Idealer og derfor endnu stedse som paa Ciceros Tider Maalet for alle dannedes Rejser. Grækenland vrimlede dog ikke mere af prægtige Stæder, tværtimod var det allerede paa Strabos Tid sunket saa dybt, at man kun kunde betragte det med

*) Se det citerede Værk, pag. 72—227.

antikvarisk Interesse. Dets Affolkning var voxet saa rivende, at Landet efter Plutarchs Forsikring næppe kunde stille 3000 Hopliter, saa mange som Megara engang havde sendt til Slaget ved Platæa. Peloponnes var sunket ned til omtrent tresindstyve Stæder, af hvilke blot Sparta og Argos endnu havde nogen Betydning, og ogsaa i Phokis, Beotien, Attica og Achaja fandtes paa Pausanias's Tid mange øde Byer. Tusender af Grækere, baade fra det egentlige Hellas og fra de hellenistiske Lande, levede hjemløse i Vestens Provinser; Verden var bleven deres Fædreland. Denne Hellenernes massevise Udbredelse over det romerske Rige har sin Parallel, men ogsaa sin Modsætning i Jødernes Skæbne siden Pompejus's og Titus's Tider; trods sin Landflygtighed vedblev Jøden dog at have sit Fædreland ikke i hele den dannede Verden, men i Synagogen.

Skjønt alt politisk Liv var forsvundet, vedbleve dog mange Fristæder i Hellas at bestaa, og Pausanias, der besøgte Grækenland en Menneskealder efter Hadrian og med tungsindig Kjærlighed optegnede dets Ruiner, søgte sin Trøst i det Faktum, at de gamle, berømmelige Landskaber og Stæder havde beholdt deres Forfatning, Forbundsdage, Domstole, Øvrighedspersoner, endelig ogsaa deres festlige Lege.

Achaja, saaledes kaldte Romerne Grækenland, maatte taale sine Herrers Luner, men kunde dog i det hele glæde sig ved deres pietetsfulde Velvilje; de lagde ikke Haand paa Oldtidens Indretninger. Augustus havde gjort baade Grækenland og Makedonien til en senatorisk Provins med Hovedstaden Ny-Korinth; Tiberius havde frataget Senatet denne Bestyrelse, der var baade kostbar og tyrannisk, ja endog forenet Hellas og Makedonien med Møsien; men Claudius havde atter givet Senatet begge Provinser tilbage.

Nero havde ligesom Caligula ranet Hellenernes Kunst-

skatte med skamløs Rovbegjærlighed; Grækenland maatte dernæst tjene som den klassiske Scene for hans Forfængelighed; han gjennemvandrede Provinsen paa sin Kunstrejse som Komediant og Athlet; men selv i sit Samvittighedsnag var han Skuespiller og undgik Athen med dets Helligdom for Eumeniderne, der hævnede Modermord, ligesom han ikke besøgte Sparta af Uvilje mod Lykurgs Lovgivning. Hellas svømmede i Blod, men af Skuespillerlune og for at belønne Grækernes Smigrerier proklamerede han under de isthmiske Lege Grækernes Frihed, der imidlertid kun betød en Frihed for Skatter og atter faldt bort under den sparsomme Vespasian, som ogsaa lagde Provinsen tilbage under Senatet. Det flaviske Dynasti øgede saaledes blot det financielle Tryk paa Grækenland, og det hjalp ikke Athenienserne synderlig, at Domitian i Aar 93 modtog deres Valg til første Archont, den samme Værdighed Hadrian beklædte i Aaret 112; tvende Aar senere besøgte Trajan Athen, og Panhellenerne opstillede den store Kejsers Statue i Olympia.

Grækerne overøste deres Herskere med skamløse Æresbevisninger; Imperatorens Dyrkelse som Gud var siden Cæsar og Antonius bleven en selvfølgelig Sag; paa Spartas Hovedtorv stode Templerne for Cæsar og Augustus, og paa Athens Akropolis et Tempel for Roms Genius og Augustus. Ligesom de fri Athenienserne havde opført et Tempel for Medlidenheden, saaledes burde deres trællesindede Efterkommere have vist Smigreriet en lignende Ære. Frihedsdriften var udslukt i Hellas, dette Land havde givet sig sin Skæbne, det vældige Rom, i Vold; men en dyb Kløft skilte ligefuldt Grækere og Romere; de sidste saae med Foragt ned paa Miltiades's og Leonidas's vanslægtede Efterkommere, og de første følte sig som Aandens Aristokrater Romerne overlegne. Achajas Romanisering gjorde ikke yderligere Fremskridt; thi Grækenlands Genius levede i den store Litteratur, i de uforgængelige Minder, i

de helleniske Smaastaters daglige Liv. Kun et Par Handelsstæder, Patras, Korinth og Nikopolis paa Landtungen ved Actium dannede som romerske Kolonier en Undtagelse herfra; i Korinth fandt Pausanias ikke mere nogen Efterkommer af de gamle Beboere; Korintherne antoge romerske Sæder, ja selv deres blodige Fægterlege; men da Athenienserne vilde følge dette Exempel, rejste Filosofen Demonax sig og udbrød: »Omstyrt saa først Medlidenhedens Altar.«

Nu kom Hadrian, og Grækerne modtoge ham jublende som deres »Frelser«. Ingen anden af Roms Kejsere har staaet i et saa nært Forhold til dem som han, og disse græske Sympathier vedblev han, den evig foranderlige, at være trofast; sine Velsignelser udøste han over det gamle Grækenland med mere ødsel Haand end over nogen anden Del af Riget, og med ham begyndte for Athen en Eftersommer af antik Herlighed, en sidste Renaissance i Videnskaben og Litteraturen; den udfoldede sig med mere Fylde under de tvende Antoniner og fortsattes med mange Afbrydelser under Grækenlands dybere og dybere Forfald, til Hellenismen fuldstændig udslukkedes under Justinian.

I hvilken Havn Kejseren landede, er ubekjendt; der findes ingen hadrianske Ankomstmønter fra Achaja, og heller ikke af Kolonien Korinths Mønter, der dog have noteret hans Ankomst, kan man vinde nogen mere sikker kronologisk Bestemmelse. Man har heller ikke kunnet opdrive nogen atheniensisk Ankomstmønt fra Hadrians Tid; Indskrifterne berette enten simpelthen hans Ankomst til Athen eller regne en ny Tidsalder for Staden fra hans første Besøg, uden at dog Datoen for dette eller de følgende herefter lader sig beregne med fuld Sikkerhed; af disse Indskrifter fremgaar kun, at den nye hadrianske Tidsregning ikke kan falde før Aaret 124—25, og at Kejseren ikke kan være indtruffen i Athen før September 124; det rimeligste bliver vel, at Hadrian er ankommen i Efter-

aaret 125 og har taget et længere Ophold i den berømte Stad.

Alle hans ideale Tilbøjeligheder fandt her fuld Tilfredsstillelse; i denne fortryllende Idyl, som indfattes af Havet, Hymettos, Pentelikon og Parnes, kunde han udhvile fra sine Besværligheder og beundre Oldtidens ophøjede Værker, mod hvis evige Ungdomsskjønhed Tiden, for at bruge Plutarchs Udtryk, havde víst sig magtesløs; de stode endnu uskadte. Templerne, Akademierne og Gymnasierne, Søjlehallerne og Torvene, Athenes Borg med Mindegaver, Malerier og Billedhuggerarbejder beundrede endnu Pausanias, og da Lukian i sin Ungdom første Gang besøgte Athen, følte han sig slaaet af Stadens Skjønhed, Pragt og Folkemængde. I Athen kunde Hadrian være Kunstner mellem Kunstnerne, og i Akademiets Sale og under Platanerne ved Kephisos disputere med Filosofer, der kaldte sig den guddommelige Platos Efterfølgere. Staden Athen oplærte sine Beboere i Visdom og Tarvelighed, som Lukian udtrykker sig i sin »Negrinus«, hvor han skildrer Modsætningen mellem den græske Stads klassiske Stilhed og Roms Tummel med dens pragtfulde Slaveri, dens Opvartninger og Gjæstebud, dens Sykophanter, Giftblandere, Testamentjægere og falske Venner. I Filosofen Demonax's patriarkalske Skikkelse har Lukian tegnet os et Billede paa Atheniensernes lykkelige Tarvelighed, og denne Vismand maa alt have været en Mand paa fem og tredive Aar, da Hadrian kom til Athen. Her forvandlede Kejseren sig til en græsk Sofist, opfyldt af Dromme om den skjønne Oldtid og af elegiske Følelser, der endnu den Dag i Dag maa besjæle enhver dannet, som her blandt Tempelruinerne plejer Omgang med Attikas's Helte og Vismænd.

Hadrians lakoniske Levnedsbeskrivere røve os imidlertid al Lejlighed til videre Betragtninger over, hvorledes denne kunstelskende og litterært begavede Fyrste plejede Omgang med Athenienserne. Spartian sammenfatter Begivenhederne

under hans første Besøg i følgende Sætninger: »Efter Herkules's og Filippus's Exempel indviedes han i de elevsinske Mysterier; han gav Athenienserne mange Foræringer og førte ogsaa Forsædet som Agonothet.« Roms og Verdens Behersker forsmaaede altsaa ikke ved den store Dionysiosfest i gammelgræsk Dragt at føre Forsædet som Kampdommer, og da dette var den første Archonts Pligt, maa Hadrian altsaa for anden Gang have været Atheniensernes Archont. Da denne Dionysiosfest derhos fejredes i Slutningen af vor Marts, opholdt Hadrian sig altsaa i Athen endnu ved Foraarstid 126, og Beboerne maa have jublet, da de saae Kejseren sidde paa Tilskuerscenen og uddele Prisen. Hvad Stykker der blev givet, vide vi ikke; men det var rimeligvis en af Menanders Komedier; thi man satte vist næppe mere Sophokles's eller Aristophanes's Digtninge i Scene, ikke heller gaves der nogen samtidig Forfatter, som var i Stand til at skrive et Stykke, der kunde vinde Prisen.

Til Tak for den Theatret udviste Hæder fattede Athenienserne den Beslutning at opstille i Gangene til Skuepladsen tolv Ærestatuer for Kejseren, en fra hver Phyle; som den trettende blev den staaende, man allerede havde rejst 112, da han var Archont.*)

Allerede under dette sit første Besøg har Hadrian vel ogsaa besluttet at fuldføre den olympiske Zeus's Tempel. At han ogsaa sørgede for Stadens materielle Vel, hvis Havne laa øde siden Sullas Tid, og hvis Industri var forfalden, fremgaar endnu den Dag i Dag af en Indskrift paa den nye Torvehal, hvor der er optegnet en kejserlig Forordning om Oljehandelen.

Det er ikke rimeligt, at Kejseren skulde have tilbragt et fuldt Aar i Athen uden ogsaa at besøge Gammelgræken-

*) Enkelte Fodstykker til disse Statuer ere senere blevne fundne.

lands øvrige Landskaber; der er imidlertid ikke bevaret mange Indskrifter fra græske Stæder, som kalde Hadrian deres Velgjører og Grundlægger; hvor han har opført Bygninger eller opstillet Mindegaver i Templerne, t. Ex. i Korinth, Argos, Mantinea, Nemea, har han vel ogsaa været til Stede dér i egen Person.

En Indskrift fra Sparta beretter os hans Ankomst. Denne Stad var paa hin Tid den mest anselige i Peloponnes; den havde bevaret sine gamle Indretninger, sit Raad og sine fem Ephorer, og Pausanias fandt alle de historiske Mindesmærker i god Behold, t. Ex. Torvepladsen med Regeringsbygninger og den persiske Stoa, Athenes Skatkammer paa Borgen, og talrige Templer, Gravmæler og Kunstværker. I Mantinea restavrerede Hadrian Epaminondas's Grav og forsynede den med en Indskrift, og Korinth, den prægtigste Stad i Grækenland, den store Cæsars romerske Koloni Julia, blev ligeledes begunstiget og udsmykket af Hadrian; af gamle Seværdigheder fandtes her dog ikke mange; de fleste offentlige Bygninger, t. Ex. et Tempel for Augustus's Søster, vare opførte efter Cæsars Tid. I det bøotiske Thespiæ ophængte Hadrian Huden af en Bjørn, han selv havde fældet paa Jagten; Praxiteles's Eros kunde Kejseren her kun beundre i en Kopi; thi Nero havde bortført det berømte Kunstværk. At Kejseren ogsaa har besøgt det berømmelige Theben, er vel rimeligt nok; men Pindars Stad var rigtignok paa Pausanias's Tid gaaet saaledes tilbage, at kun Borgen endnu blev beboet; hele Landskabet Bøotien var i øvrigt slemt medtaget, mangfoldige Byer laa øde. Oraklet i Delfi udspurgte han om Homers Fødested, og her rejste Amphiktyonerne ham en Æresstatue; thi dette ældgamle Forbund bestod endnu og talte paa Pausanius's Tid tredive Repræsentanter fra forskjellige Stæder og Landskaber. I øvrigt var Delfis Forfald uundgaaeligt, Nero havde røvet 500 Malmfigurer fra Apollos Helligdom og inddraget Tempelgodserne, og det pythiske

Orakel havde mistet hele sin Anseelse, ja Pausanias siger ikke engang, at det paa hans Tid endnu var i Virksomhed. Han fandt de gamle Skatkamre tomme; men i sin lange Beskrivelse af de delfiske Mærkværdigheder kunde han endnu inden for det hellige Omraade opregne mange gamle Mindegaver, medens derimod et af Templerne laa i Ruiner, et andet ikke mere havde nogen Statuer, og der i et tredje blot stod nogle Statuer af romerske Kejsere; heriblandt var vel da ogsaa Hadrians.

Efter et Ophold paa mere end tre Aar i Orienten og de helleniske Lande vendte Hadrian tilbage til Rom over Sicilien; paa denne Ø besteg han Ætna for at se Solens Opgang, der, som man vilde vide, skulde foregaa i Regnbuens Farver. I Hovedstaden indtraf Kejseren mod Slutningen af 126 eller ved Begyndelsen af det følgende Aar.

De rolige Forhold i Rom under Kejserens langvarige Fraværelse afgive Bevis for, at Monarkiet stod paa en fast Grundvold ved den fortræffelige Forvaltning, Hadrian havde overtaget fra sin Forgænger og yderligere forbedret. Det var ikke Prætorianerne eller Hæren. men hans vise, retfærdige Regering, der sikrede hans Trone. Ligevægten mellem Kejseren, Senatet og Hæren havde maaske aldrig været mere fuldstændig. og intet er mere forbavsende end Skuet af Rigets majestætiske og saa vel disciplinerede Vaabenstyrke; de Legioner, Trajan havde forvænt med Krigshæder, vare nu forvandlede til fredelige Grænsevogtere; de arbejdede flittig og uden at knurre paa Skanser og Mure og føjede sig efter den strænge Tugt, Kejseren paalagde dem.

Kejseren var vendt tilbage, mere græsk end nogen Sinde, og dette har vistnok fyldt mangen Romer af Trajans Skole med Uvilje; men saa mægtigt et Trylleri øvede Athen paa Hadrian, at han indførte græske Sæder, ja endog de elevsinske Fester i Rom. Hans Hof antog mere og mere et hellenisk Præg; græske Sofister og lærde omgave ham; hans Yndling var den unge Antinous, en Bithynier

fra Claudiopolis, hvem han havde lært at kjende og ført med sig fra Lilleasien. Hadrian grundede nu ogsaa i Rom et Akademi, som han gav Navnet Athenæum.

Kejserens Hjemkomst gav Senatet Lejlighed til at overøse ham med Beviser paa Ærefrygt, og nu fik man ham endelig til at modtage Titelen »Fædrelandets Fader«, som han første Gang førte ved Indvielsen af det pragtfulde Tempel for Roma og Venus; denne Fest kunde ikke fejres paa en mere passende Dag end den 21de April, Roms Fødselsdag, og samtidig antog Hadrians Hustru Sabina Titelen Augusta.

Kejseren blev nu længere Tid i Rom, men pønsede allerede paa nye Rejser. Denne rastløse Vandring gjør selv hans Biografer nervøse; Spartian skriver som en Kurér; efter at have ladet Hadrian vende tilbage fra Sicilien til Rom, siger han i et hastigt Aandedrag: »og her fra gik han til Afrika« og tilføjer derpaa som i en Slags Forskrækkelse: »aldrig har nogen Fyrste saa hurtig gjennemvandret saa mange Lande«. Samme Uro maa endnu den Dag i Dag gribe enhver af denne Kejsers Levnedsbeskrivere, saa meget mere som man er bunden ved Spartians og Dios brudstyksvise Beretninger og med dem i fortvivlet Hast maa gjennemjage Lande og Have. Dog denne Gang har Spartian undt Kejseren en for ringe Ro; thi først i Sommeren 128 skimte vi Hadrian i Afrika.

(Forts.)

Af Rists Livserindringer.

(Slutn.)

VII.

Opholdet i Hamburg 1813.

»D. 24de Febr. 1813, da der kun var nogle faa Hundrede Mand franske Tropper tilbage i Hamburg, blev det om Morgenen Kl. 9 meldt mig, at der var et Folkeopløb i nogle fjærne Gader. Nogle unge Mænd af Præfekturgarden, som ikke behøvede at gjøre Tjeneste uden for Staden, havde gjort Modstand, da man vilde slæbe dem til Harburg; de omstaaende Arbejdere havde angrebet Toldbetjente og Gensdarmer, og der fra havde Tumulten udbredt sig til de nærmeste Gader. Nogle Toldbetjente bleve under almindelig Latter kastede i de lavvandede Kanaler, andre bleve mishandlede; men især rettede Folkets Kaadhed sig mod de livløse Tegn paa det franske Herredømme. Ørnene bleve stenede, tagne ned og sønderbrudte, eller, hvor man ikke kunde naa dem, tilsmudsede. Utallige Skilter med franske Indskrifter vandrede til de fattiges Køkkener, og ingen Kokarde lod sig ustraffet se. Omtrent en Time efter det første Udbrud begyndte en vel ledet Storm paa Toldvæsenets Bygninger, der bleve ødelagte under Latter og Spøg. Mairen Abendroth, der var vel lidt baade af sine Landsmænd og

Franskmændene, var den eneste Embedsmand, der vovede at træde op imod Stormen, men blev modtagen med Stenkast og maatte flygte ind i et Hus. Franskmændene holdt sig i stor Angest i deres Huse; men en meget forhadt Politikommissær, som var en Hamburger, blev slemt mishandlet og fik sit Hus ødelagt.

»Efter at det var blevet lidt mere stille, gik jeg til General St. Cyr, som var meget urolig og sagde mig, at han havde bedet Kommandanten i Altona om en Eskadron Husarer til Gjenoprettelse af Ordenen. Om Eftermiddagen, da Bevægelsen allerede havde lagt sig, rykkede saa min Ven Ludvig Berger ind i Spidsen for sin Eskadron, af hvilken jeg strax lod mig give en Kommando, som blev flere Dage i mit Hus. Husarerne patrouillerede Dag og Nat uden at behøve at bruge deres Sabel. Da de rede ind i Byen, modtog Folket dem med Hurraraab, alle vege og adlød, og kun enkelte forbigaaende Bevægelser opstode hist og her i de følgende Dage. Franskmændene samlede imidlertid alt, hvad der bar militære Klæder, fra Omegnen, fra Lübeck, fra Stade, og proklamerede Krigsloven. Skildvagter og Patrouiller, der skøde paa Folkehobe, gjorde det farligt at gaa paa Gaden om Aftenen, og 6—7 stakkels Djævle, der ikke vare mere skyldige end alle andre, bleve domfældte og skudte.« — — —

»Jeg havde allerede længe næret den Tanke, at Danmark burde benytte sig af Omstændighederne til at gjenoprette sin i Evropas Øjne ved den franske Alliance forspildte Ære og skaffe sig en gunstig Fred med England. Frankrig var svækket og ikke mere frygteligt for os; meget mere stode vi med friske og vel rustede Tropper her overlegne lige over for det. De allierede vare sejrrige, men svækkede og havde en uvis Kamp at bestaa i Tyskland. Paa dette Punkt vare 20,000 Mand gode Tropper for Tiden Mestere og et kostbart Klenodie, som vi kunde holde i høj Pris. Under disse Omstændigheder mente jeg, at vi burde

optræde selvstændig paa den politiske Skueplads og besætte Hamburg for vor egen Regning, ikke, som St. Cyr foreslog, som Frankrigs Forbundsfæller. En mørk Sky svævede, ved Englands og Sveriges Forbund og Ruslands ugunstige Holdning, over os; Norges Tab truede os, og for at undgaa den større Fare maatte der voves noget. Var noget i Stand til at nøde England til en billig Fred, saa var det Hamburgs Besættelse, ledsaget af en højtidelig Erklæring om, at dets gamle Forfatning og Frihed ved Freden skulde blive bevaret. England behøvede nødvendigvis denne Havn og Elben til sin Handel og sine politiske Forbindelser med de allierede og Hannover. Rusland maatte under Sagernes tvivlsomme Stilling byde meget for at vinde os som Støttepunkt for sin højre Fløj. 20,000 Mand i Vægtskaalen paa denne Side kunde have givet Felttoget en ganske anden og mere afgjort Retning, og et Angreb paa Holland i dette Foraar kunde have sparet meget Blod. Jeg følte mig for hos Hamburgerne og fandt, at alle indsigtsfulde Mænd, under de truende Farer for et russisk Angreb, et fransk Forsvar og nye Folkebevægelser, grebe Tanken om en midlertidig dansk Besættelse som det sikreste Holdepunkt.

Siden Nyaar benyttede jeg enhver Lejlighed til at skaffe disse Anskuelser Indgang i Kjøbenhavn. Rosenkrantz gav mig vel Ret, men et Vovestykke, et Foretagende paa egen Haand syntes ham og Kongen noget uhyre. Allerede før den 24de Februar sammenfattede jeg hele mit Ræsonnement i en fransk Memoire og viste, at en Stat af anden Rang aldrig havde haft en gunstigere Stilling lige over for større Magter, og fordi jeg vidste, at man i sin Sædvane, at skulle udføre paatvungne Forholdsregler, var vant til at finde uoverstigelige Hindringer i alt, udarbejdede jeg min Plan i alle Enkeltheder. Jeg angav Troppetallet og foreslog endog Hertugen af Holstein-Beck til øverstkommanderende. Denne General havde tjent i Rusland og Preussen,

var en kraftig og forstandig Mand og syntes mig at være den rette Mand; men han stod à la suite og levede i Wellingbüttel (ikke langt fra Hamburg). Mit nærmeste Andragende gik ud paa at opfordre General St. Cyr til at rømme Hamburg, hvor hans længere Ophold kun kunde bringe Fare og Ulykke over Landet.

Saa kom den 24de Februar, og jeg bad nu indstændig om, at man vilde fremskynde Forholdsreglerne, og navnlig strax sammendrage 20,000 Mand paa Grænsen. Vi havde Tropperne; andensteds vare de overflødige; her havde man Brug for dem; men de kom ikke. »On repugne içi à une mesure, qui entrainerait une si grande responsabilité et des difficultés, qu'on ne saurait calculer«. Jeg saae nu, at vi igjen paa Lykke og Fromme vilde give os til Pris for Vind og Vove og begyndte at blive uhyggelig til Mode ved de allieredes afgjorte Ugunst. Den, der opgiver sig selv, indgyder ikke andre Interesse. Vel traadte man i Kjøbenhavn dristigere op mod den franske Sendemand, nærmede sig mere til Rusland, med hvilken Magt Forholdet aldrig var blevet afbrudt, og knyttede endog indirekte Forhandlinger med England om Krigsfangerne og Norges Proviantering, og Hoffet syntes ikke utilbøjeligt til under gode Betingelser at slutte sig til de allierede; men en Plan havde man ikke foreskrevet sig, alt godt skulde komme af sig selv, man levede fra Dag til Dag, og de allierede lode os saa skuffe os selv.« — —

»Medens Russerne nu nærmede sig, herskede der Mismod og Skræk, især for Folkebevægelser, blandt Franskmændene, og den 12te Marts droge de pludselig bort fra Hamburg. — — Af Navn vedvarede det franske Herredømme og de franske Indretninger. Mairen Abendroth stod i Spidsen for det hele; men der gaves egentlig ingen Regering. Maskinen vedblev mekanisk at arbejde i sine underordnede Dele, fordi ingen greb ind i Hjulene; men den ringeste Bevægelse vilde have fremkaldt fuldstændigt Anarki.

— — Man ventede daglig Russernes Fortrav, og den 17de Marts hørte man endelig, at Oberst Tettenborn, en Thüringer, der tidligere havde udmærket sig i østerrigsk Tjeneste, men nu stod i Spidsen for en lille russisk Afdeling, var rykket ind i Bergedorf (i Hamburgs Distrikt). En Deputation fra Hamburg vendte tilbage fra ham med den Besked, at han ikke vilde se den og kun kjendte en fri Stad Hamburg; hvis der ikke strax blev udstedt en Uafhængighedserklæring, vilde han behandle den som en erobret fransk Stad. Samme Aften sammenkaldte Mairen Medlemmerne af det gamle Raad og nedlagde sit Embede i deres Hænder. To Raadsherrer bleve derpaa sendte til Bergedorf, og den 18de udkom en Proklamation, i hvilken Borgerskabet blev underrettet om Gjenindsættelsen af den gamle Øvrighed »paa den russiske kommanderendes Forlangende«. Man troede at have dækket sig ved denne Tilsætning og holdt sig en Bagdør aaben; men Tettenborn fnøs af Harme, da han læste den lunkne Proklamation, og Raadsherrerne bleve nu overfusede paa Tysk lige som før paa Fransk.

Hamburg var nu i 24 Timer virkelig uden al Øvrighed; thi Mairen havde nedlagt sit Embede, og Raadet betragtede sig endnu ikke som fungerende; men Borgerskabets og Folkets Jubel gjorde enhver Regering overflødig og tilfredsstillede ogsaa Tettenborn fuldstændig med Hensyn til Stadens Stemning. Allerede om Aftenen den 17de drog et Dusin Kosakker ind i Byen; de bleve modtagne med Glædesraab og beværtede saa længe, indtil de laa uden Sans og Samling mellem deres Heste. Borgerofficeren ved Porten overgav i sit Hjærtes Glæde Stadens Nøgler til Kosakkernes Fører, som stak dem i Lommen; da de siden skulde overrækkes Obersten, vare de borte og kom ikke mere til Syne. Næste Middag meldte Klokkeklang og Kanonskud Tettenborns Ankomst; flere Hundrede Borgere vare redne ham i Møde, mange Tusende ventede foran Porten og paa Voldene. Vinduer og Tage vare overfyldte med Mennesker,

Piger strøede Blomster og bekransede Obersten, Officerer og Ryttere. Kosakkerne kom to og to paa deres smaa laadne Heste, omringede af Borgere af begge Kjøn, som rystede deres Hænder, omarmede dem og gave dem Foræringer. De alvorlige skjæggede Ansigter bleve venlige, og man saae dem tage Børn foran sig paa Hesten og kjærtegne dem, medens Kalmukkerne med deres dyriske Fjæs i stum Forbavselse gloede paa Mængden. Da imidlertid Toget snart var til Ende, kunde besindige Folk ikke lade være at spørge sig selv: hvor er Fodfolket, hvor ere de 7000 Mand, der vare blevne anmeldte, og hvad kan hindre Franskmændene i at komme tilbage og fordrive de 1300 Kosakker? Disse syntes mere symbolsk at forkynde Befrielsen end at sikre den. En Partigænger havde for et Strejftogs Skyld sat en stor Stads Vel paa Spil; men den store Hob gjorde ingen Beregninger og glædede sig ved Kjendsgjerningen. Kejser Alexander var Dagens Helt; hans Farver, Navnetræk, bekransede Buste prangede i alle Vinduer.

Tettenborn var en kraftig og uforfærdet Mand, hurtig til Beslutning, raa i Lidenskab, fin og behagelig, naar han vilde være det, men hjemme i det sletteste Selskab, udsvævende i alle Retninger; Ære og Guld vare hans ledende Stjærner; dog var han ikke uden et ædlere Element. Om denne Mand havde der samlet sig en Hob Æventyrere af enhver Art, som dannede det sælsomste Hovedkvarter, i enhver Henseende den fuldstændigste Modsætning til det, som under Prinsen af Eckmühl havde fyldt det samme Hus. Med Undtagelse af et Par dygtige Officerer bestod det af gamle udslidte Personer, skjægløse Drenge, Digtere og Bankerotspillere, som man ansaa for gode nok til at kommandere Kosakker, skjønt de fleste af dem ikke forstode et Ord Russisk; brogede Dragter og de forskjelligste Uniformer bragte en til at tænke paa Wallensteins Lejr. Dér var den af sine Kreditorer forfulgte, fordum uhyre

rige Grev Hahn, dér var Varnhagen von Ense, en fin, talentfuld Mand, som var Oberstens Sekretær og fortrolige; senere har han skrevet en Lovtale over ham. Alt struttede af Medailler og Ordener; Obersten havde tolv. Disse Herrer og hvad der i Hamburg sluttede sig til dem af samme Slags løse Fugle førte nu et lystigt Liv paa offentlig Bekostning, medens de gamle Kosakofficerer stode, som de vare baade kjøbte og solgte i det vilde tyske Hovedkvarter, men Nat og Dag passede deres Tjeneste med ubrødelig Troskab mod deres Gud, deres Kejser, deres Fædreland og deres Skikke; mange af dem havde hele Skatte af røvede franske Ure, Ringe, Æreslegionskors, ja Generalsuniformer skjulte i deres Klæder og Sadler.

Borgerskabet bevilgede Oprettelsen af en hanseatisk Legion og en Borgergarde paa 8—10,000 Mand. Til Legionen meldte sig unge Mænd af de første Huse, men ogsaa al Slags Pak, til Dels Drenge paa 14—15 Aar. Alle bleve villig optagne, og mange af dem mindede, inden de bleve uniformerede, om Falstaffs Rekrutter. Legionen aflagde Ed til den russiske Kejser. Efterhaanden fik Hamburg Udseendet af en stor Vaabenplads, hannoveranske Officerer hvervede frivillige Korps, mecklenburgske Gardesoldater rykkede ind, Desertører fra forskjellige Sider, ogsaa en Del danske, gik fra og til. Ingen spurgte om Raadet, den russiske Oberst var Middelpunktet for alt dette uordentlige Væsen. Rige og fattige gave med rosværdig Iver deres Bidrag: Børn tømte deres Sparebøsser, Karle og Piger bragte deres Sparepenge; men den største Del af disse Gaver blev stjaalen og sat over Styr af Kjæltringer, som under Tettenborns Øjne modtoge dem, men aldrig aflagde Regnskab for dem. Da Stadens Borgerret blev tilbudt Tettenborn, som til Tak for sit vellykkede Tog var bleven udnævnt til General, fik han den i en Guldkapsel, ledsaget af 5000 Louisdor.

Elben var som ved et Trylleslag bleven fri: den franske

Marine havde sænket sin Flotille ved Kuxhafen og trukket sig tilbage. Om Danmark var der slet ikke Tale: vi havde blot bag efter at billige, hvad der var sket, og bevilgede Vaabenstilstand paa 6 Uger paa Elben. Saaledes víste sig allerede det skjæve og uholdbare i den passive Stilling, vi havde indtaget: vi vare i Krig med England, som vedblev at udhungre Norge, og maatte se engelske Poster og Fartøjer passere Elben for vore Øjne. I Kjøbenhavn, hvor man kunde have foreskrevet Nordtyskland Love, følte man sig glad og smigret, da Tettenborn paa Marchen til Hamburg havde undgaaet det danske Landomraade og givet General Wegener et høfligt Svar.« — —

»Danmarks onde Genius var Kronprinsen af Sverige, Karl Johan, hvis Politik i dette Foraar gik ud paa, først at faa det til at bryde med Frankrig, derefter at hindre dets Tilnærmelse til de allierede og saaledes at isolere det og gjøre det hjælpeløst. Danmark stod i èn højst ubehagelig og ængstelig Stilling som Tilskuer ved Begivenhederne paa dets sydlige Grænse. Fra England var der kommet det høflig kolde Svar, at man ønskede at komme til en Overenskomst, men kun i Forbindelse med de allierede; Rusland tav, og gode Raad vare dyre. Da ankom pludselig den 22de Marts Fyrst Sergei Dolgorucki til Kjøbenhavn i overordentlig Sendelse fra Kejser Alexander. Hans Meddelelser syntes glædelige: Kejseren víste levende Interesse for Danmarks Medvirkning; om Norge var der ikke Tale, og hvad Instruktionerne ikke indeholdt af beroligende Ytringer, tilføjede Fyrsten paa egen Regning. Jeg havde kjendt denne Herre i St. Petersborg; han var en Spasmager og Vittighedsjæger af Profession og kaldtes almindelig le prince Calembourg. I Virkeligheden var det ham vanskeligt at tale et alvorligt Ord; alt blev i hans Mund til et Ordspil, og for saa vidt var han des værre kun alt for godt valgt til sin Sendelse. I Kjøbenhavn, hvortil han ankom lige fra det store Felttog, gjorde han megen

Effekt; Damerne lyttede med Rædsel til hans Fortællinger og lo ad hans Vittigheder; hos Rosenkrantz var han som gammel Bekjendt og Slægtning lige som hjemme. Svaret var naturligvis forekommende og erkjendtligt; men fremfor alt udbad man sig en Garanti for alle Kongens Besiddelser. Dolgorucki lod det være godt og vandt mere og mere Terræn; man er hos os i saadanne Ting meget godmodig og umistænksom, og jeg havde af bedste Evne arbejdet i samme Retning.

I Begyndelsen af April blev det meldt mig, at Grev Joachim Bernstorff vilde begive sig som overordentlig Sendemand over Hamburg til England. Allerede tidligere var det tilmeldt det franske Hof, at man saae sig nødt til at underhandle med England angaaende Norge. I Hamburg nærede man de bedste Forventninger om Udfaldet af Underhandlingerne; men Bernstorff, som afrejste den 10de April der fra, delte dem ikke. Til det russiske Hovedkvarter sendtes Grev Moltke, og man vilde vel gjærne have afventet begge Sendelsers Resultat, førend man ændrede noget i Danmarks passive Stilling; men Begivenhederne udviklede sig alt for hurtig, og paa Grænsen var der ingen Stilstand.

Efterretningen om, at Davoust igjen havde víst sig paa den venstre Elbbred, gjorde stærkt Indtryk i Kjøbenhavn. Dolgorucki benyttede Øjeblikket til om muligt at bevæge det danske Hof til aktiv Medvirkning og erklærede, at hans Kejser ønskede og fordrede, at Danmark skulde besætte Hansestæderne. Kongen havde af egen Drift besluttet at beskytte Hamburg mod Franskmændenes Tilbagekomst og erklærede sig nu villig til at besætte Staden, dog med det Forbehold, at han vilde optræde som nevtral, og at Svenskerne ikke maatte indlades. Den 10de April fik jeg det Hverv at meddele General Tettenborn dette. Generalen takkede for Beskyttelsen, men gav med Hensyn til Svenskerne det undvigende Svar, at da Stæderne stode

under Kejserens Beskyttelse, var det ikke sandsynligt, at fremmede Tropper vilde besætte dem. Dolgorucki havde i et Brev til Tettenborn ligefrem talt om at overlade Stæderne til de danske Tropper; men dertil havde han aldeles ingen Lyst: man kaldte ham »Kejseren af Hamburg«, og han ønskede ikke at overlade andre den Ære og Fordel, han dér havde vundet og fremdeles haabede at vinde; desuden havde Davoust efter nogle Demonstrationer igjen trukket sig tilbage hen imod Magdeburg, og de Omstændigheder, som havde gjort det danske Tilbud onskeligt, vare saaledes faldne bort. Til mig udtalte Tettenborn sig ikke derom; men af den Kulde, han fra nu af víste mig, kunde jeg mærke, at han havde os mistænkte for en troløs Politik, der efter Omstændighederne endog igjen kunde bringe os til at overgive Stæderne til Franskmændene. I denne Aand skrev han ved Kurerer til Dolgorucki og Hovedkvarteret, i det han bestemt vægrede sig ved at indlade danske Tropper.

Det rette Øjeblik var uigjenkaldelig forsømt: før end de allierede viste sig, havde det været Tid; nu var der intet at gjøre. Mine Forestillinger i denne Retning bleve billigede af Rosenkrantz, som den 24de April skrev til mig: »Il ne faut donc plus y penser«. Derimod bad jeg hver Dag om at sende de i Danmark overflødige Tropper til Holsten; men det skete des værre ikke; kort sagt, det gik, som det plejer at gaa, naar Stater synes at være indviede til Undergangen.«

»Den 27de April var der stor Bevægelse i Hovedkvarteret: alle Tropper, som vare gaaede over Elben, gik i Hast tilbage over Floden; det hed sig, at Davoust i Forening med den ubønhørlige Vandamme igjen havde nærmet sig med en Styrke af 13—17,000 Mand, og snart viste deres Forposter sig ogsaa i Harburg, som i en Fart maatte rømmes, og langs med hele Elbbredden. Det blev Alvor. Elbøerne vare nu blevne Forsvarets Hovedpunkt; men Tet-

tenborn havde ikke sørget ordentlig for de dertil nødvendige Foranstaltninger. I Henhold til den Meddelelse, der tidligere var gjort ham, forlangte han nu en Bataillon danske Tropper til Forsvar for Øen Wilhelmsburg; men General Wegener, der under Ewalds Sygdom førte Kommandoen over hele Divisionen i Holsten, maatte afslaa det, da den tidligere Befaling ikke talte om Forsvar for en hannoveransk Besiddelse, men kun om Hamburg.

Saa vel Wegener som Haffner skjænkede mig stor Tiltro; mine Depecher forklarede undertiden Kongens Befalinger, og ved Haffners daglige umiddelbare Beretninger kunde jeg igjen virke i Kjøbenhavn. I alle Tilfælde var fælles Overvejelse gavnlig; thi der maatte ofte tages hurtige Beslutninger, som ikke kunde forudses i Kjøbenhavn. Af dette Samkvem opstod det, som man den Gang undertiden kaldte »de danske Avtoriteters Konsejl«. — Kl. 2 om Natten den 30te April traadte Haffners Adjutant ind til mig, da jeg laa i min Seng, og bragte mig den Efterretning, at Tettenborn med stor Heftighed og gjentagne Gange havde fordret de danske Troppers Bistand; jeg skulde sige min Mening. Jeg svarede strax, at man maatte afslaa Fordringen og indskrænke sig til selve Hamburgs Forsvar, og næste Morgen blev dette i Fællesskab vedtaget; men tillige fremstillede vi i vore Beretninger Hamburgs Tilstand og gjorde opmærksom paa, at det kun kunde forsvares paa Øerne. Jeg skrev til Kjøbenhavn: »Il faut dans des moments de grande crise des résolutions vigoureuses et énergiques. La neutralité ne ménera nulle part. En temporisant nous consommons notre ruine!« Kongen gav da ogsaa strax ubetinget Befaling til at forsvare Hamburg ogsaa paa Wilhelmsburg.

Øjeblikket var i mange Henseender betænkeligt. Fra Bernstorff var der ikke kommet nogen Beretninger; Rusland iagttog en uhyggelig Tavshed, og Dolgoruckis Sprog var pludselig forandret. Han, som før ikke havde talt om

Norge, raadede nu til dets Afstaaelse og gav Haab om Erstatning i Nordtyskland, endog i Holland. Da man forkastede disse løse Tilbud med Uvilje, tav han ganske stille, og hans spøgefulde Tone forstummede. Det svenske Hof havde aldrig saa snart erfaret Dolgoruckis gunstige Optagelse, Kongens Beslutninger til Fordel for Hamburg, Bernstorffs Sendelse, førend det opbød alt i London og det russiske Hovedkvarter i Kalisch for at hindre Danmarks Tilnærmelse til de allierede. Det lykkedes det kun alt for godt at gjøre Danmarks Politik mistænkelig og sin egen Vigtighed for de allieredes Sag gjældende. Et uforskammet groft Brev fra den svenske Minister Baron Engestrøm til Dolgorucki, hvori det blev bebrejdet ham, at han havde overskredet sin Fuldmagt, og han blev truet med sin Kejsers Unaade, lammede ham fuldstændig, og et egenhændigt Reskript af Alexander, som han modtog faa Dage efter (den 3dje Maj), desavouerede ham virkelig i haarde Udtryk og kaldte ham tilbage i Unaade. Der var saaledes ikke mere nogen Tvivl om, at Sveriges Politik havde sejret, og at Danmark var udkaaret til Offer. Aldrig har vel et Kabinet været i pinligere Stilling, i en mere usalig Labyrinth af Forhaabninger og Bekymringer; det givne Ord syntes den eneste Ledestjærne, og den fulgte man. I en Befaling af 2den Maj til General Wegener hed det: »Da Kongen ikke kan tillade, at Franskmændene paa ny besætte Hamburg, skal en Officer, saa snart de gjøre Mine til at gaa over Elben, afsendes som Parlamentær for at fraraade det; i Vægringstilfælde skulle de kongelige Tropper anvendes til Hamburgs Forsvar.«

Denne Befaling naaede os den 4de Maj, og vi vilde have følt os lettede og glade derved, hvis vi havde turdet følge den; men Danmarks og Hamburgs onde Dæmon bragte igjen en betænkelig Hindring. Den 3dje Maj var der nemlig i Altona ankommet en fransk Parlementær, ledsaget af en dansk Søofficer, der bragte Efterretning om, at den første

Afdeling af de fra Vliessingen tilbagekaldte danske Sømænd ufortøvet vilde ankomme, og skulde træffe Aftale om Overfarten. Hvor glædelig end denne Efterretning lod, saa forvirrende greb den paa den anden Side ind i Forholdene, der maatte bevæge os til at opbyde alt for endnu ikke at benytte den modtagne Befaling, ja at opsætte deres Meddelelse. Mellem 2 og 3000 Sømænd vilde være tabte for os ved den ringeste Fjendtlighed fra vor Side, hvortil der hvert Øjeblik kunde ventes Anledning. Tettenborn, hos hvem Parlementærens Ankomst vakte Mistanke om en hemmelig Forstaaelse, drev Dag og Nat paa os, og medens vi besvore ham om at undgaa Fjendtligheder, saa længe Sømændene endnu ikke vare komne tilbage*), gik al hans Digten og Tragten tvært imod ud paa snarest mulig at fremkalde en uigjenkaldelig Afgjørelse. Kun saaledes kan jeg forklare mig det letfærdige Forsvar af Wilhelmsburg og de uophørlige Drillerier, som de paa Spidsen af denne Ø opplantede Kanoner øvede mod den hinsidige Kyst. Uden Grund eller Formaal varede Kanonaden der fra næsten uafbrudt ved, saa længe det ikke nyttede noget; men denne Spøg blev til ubehageligt Alvor for Artilleristerne.

Den 9de Maj blev jeg vækket med den Efterretning, at Franskmændene vare paa Wilhelmsburg og i fuld Fremrykning. Vandamme havde i al Stilhed om Natten sat 1500 Mand over paa Flaader og Baade, overrumplet Hanseaterne og taget Batterierne; Officererne havde efter priselig Vane tilbragt Natten i Hamburg. Franskmændene

---

*) Den 8de Maj gik den første Kolonne over Elben ved Glückstadt, og de andre fulgte uhindrede efter trods de senere Begivenheder. Officererne kom alle tilbage som afgjorte Venner og Beundrere af Napoleon; de holdt hans Sags Sejr for sikker og have maaske ved deres Beretninger og Ytringer ikke bidraget lidet til Sagernes senere Gang.

rykkede frem til Midten af Øen, hvor hannoveranske Jægere gjorde Modstand paa Digerne; hanseatiske Flygtninge sluttede sig til dem og begyndte at holde Stand; man hørte tydelig Geværilden der fra. I Hamburg lød Stormklokken fra alle Taarne, og Alarmtrommen gik igjennem Gaderne. Den væbnede Ungdom ilede jublende til den øverstkommanderende v. Hess's Hovedkvarter og vare i deres Begejstring nær ved at kvæle ham med Omfavnelser; forladte af deres Tummel fyldtes Gaderne af Oldinge, Kvinder og Børn, som flygtede fra den sydlige Del af Staden til Portene, til Dels til Altona, og førte deres Bohave med sig paa Trillebøre og Vogne.

Kl. 9 fik jeg Efterretning om, at Haffner tidlig om Morgenen efter vor Aftale under Parlementærflag havde indskibet sig til Wilhelmsburg med et efter Kongens Reskript affattet Brev fra General Wegener. Kort efter kom en Billet fra Abendroth fra Raadets Forsamling: »Have vi da ikke nogen Hjælp at vente fra Dem?« Jeg svarede: »Haffner bringer Dem før Middag enten Vaabenstilstand eller væbnet Beskyttelse.« Efterretningen om dette mit Løfte udbredte sig snart blandt Borgerne, og det var en opløftende Følelse at se den glade Tillid og Taknemlighed mod Kongen, hvormed den blev modtagen.

Haffner havde imidlertid en Tid lang med Livsfare befundet sig imellem begge Parters Ild, var bleven arresteret af begge og var endelig ført til Vandamme. Her holdt han det for raadeligst at beholde sit Brev i Lommen og forvandle Krigserklæringen — thi det var i Grunden Brevets Indhold — til et venskabeligt Ønske af Kongen om, at Hamburg ikke maatte lide noget ondt. Han gjorde det paa eget Ansvar og havde maaske haft Ret, hvis han havde været ene om at udføre Hvervet; men paa Øen Ochsenwerder havde Wegener ladet sin Stabschef, den ædle og elskværdige unge Prins af Holstein-Beck, gjøre den samme Meddelelse til den dér kommanderende Prins af

Reuss, og dér var Hvervet udført strængt militært. Vandamme tog Haffners Budskab under Overvejelse og indlod sig endog paa Forhandlinger om en Vaabenstilstand, under hvilken Elboerne skulde være nevtrale, og hvorved man kunde vinde Tid. Hans Tropper vare imidlertid allerede i Færd med at trække sig tilbage fra Wilhelmsburg.

Sildig om Aftenen var jeg i Altona og erfarede alt dette af Haffner. Jeg sagde ham strax, at Tettenborn efter sine Planer ikke vilde indlade sig paa nogen Vaabenstilstand, og saaledes skete det ogsaa. Derimod lod han om Natten Wilhelmsburg helt rømme; det var aabenbart, at han vilde fremkalde et Angreb paa selve Hamburg, for at indvikle os deri. Heller ikke Vandamme vilde den næste Dag vide noget af hine Forslag, men modtog Haffner som en Bedrager meget ilde; hele den vel udtænkte Finhed havde altsaa ikke hjulpet noget.

Sagerne stode nu altsaa paa Spidsen, og endnu var Bernstorff ikke kommen tilbage; men om Morgenen den 11te Maj traadte min Sekretær Clausewitz, der havde været hans Ledsager paa Sendelsen til England, ind i mit Værelse. Han bragte sørgelige Efterretninger: man havde slet ikke villet høre paa Bernstorffs Andragender, den russiske Sendemand havde paa den fjendtligste Maade virket imod ham, og det var slet ikke blevet ham tilladt at overrække Kongens Skrivelse til Prinsregenten. Norges Aftrædelse var bleven erklæret for uigjenkaldeligt Grundlag for Underhandlingerne. Ulykkens Maal var fuldt: Danmark stod alene i Elementernes vilde Kamp, fjendtlig behandlet af de allierede og, som det syntes, nu ogsaa i Strid med Frankrig og hjemfaldet til Napoleons Hævn.

Jeg sendte ridende Bud med Efterretningen til Wegener og Haffner, som jeg indtrængende opfordrede til under disse Omstændigheder ikke at indlade sig paa nogen Fjendtligheder før nærmere Raadslagning. Alt var rede dertil: Wegener havde samlet sin Division tæt omkring

Hamburg, og en Afdeling Kanonbaade fra Glückstadt havde taget Station ved Hamburgs Havn. Vi maatte nu ønske at kunne tøve; men Tettenborn, der af en Parlementær fra General Vandamme var bleven opfordret til at rømme Hamburg, lod Wegener bede om en Sammenkomst for at faa en endelig Afgjørelse. Jeg fik igjennem Prinsen af Holstein-Beck en indtrængende Opfordring til at deltage i Sammenkomsten og ilede der hen. Tettenborn havde ladet Generalen og Prinsen alene med mig, for at vi kunde raadslaa: de vare dybt grebne af Øjeblikkets Alvor, men overbeviste om, at de efter Kongens sidste Befaling burde yde Staden den lovede Bistand, med mindre jeg bestemt fraraadede det. Jeg følte det tunge Ansvar, der i dette Øjeblik hvilede paa mig; men saa vel Redelighed som Klogskab syntes at raade til at holde Kongens Ord. Vi meddelte altsaa Tettenborn, at Danmarks Krigsmagt efter Kongens tidligere Befaling vilde beskytte Hamburg til Trods for Sagernes forandrede Stilling.«

»I Følge denne Bestemmelse rykkede samme Aften to Batailloner dansk Infanteri ind i Staden, og det danske Artilleri besatte Hamburger Berg; de bleve modtagne med Jubel. Aldrig saa snart havde vi saaledes sluttet os til de allierede, førend jeg fik Efterretning om, at disse vare i fuldt Tilbagetog, og at Franskmændene sandsynligvis allerede vare i Dresden, medens Østerrige tøvede med at erklære sig. Den unge Legationssekretær Coopmann fra Berlin, som bragte disse Efterretninger, havde netop forladt mig, og jeg skulde til at affatte min Beretning om Dagens vigtige Begivenheder, da Fyrst Dolgorucki indfandt sig paa sin Hjemrejse. Den dybt ydmygede Fyrste meddelte mig for at retfærdiggjøre sig mange mærkelige Aktstykker, af hvilke det fremgik, at enten havde Anskuelserne i Kalisch med Hensyn til Danmark højlig forandret sig, efter at Sverige havde talt i saa høje Toner, eller ogsaa havde, hvad jeg nødig vil tro, Dolgoruckis hele Sendelse

kun været en skjændig Snare for at bringe Danmark til at bryde med Frankrig og derefter gjøre det til et desto tammere Offer. Da jeg den 12te Maj om Morgenen gjorde Dolgorucki mit Gjenbesøg, og han gjentagne Gange besvor mig om snarest mulig at foretage noget fjendtligt mod Napoleon, hvorved maaske endnu Alexanders Sindelag mod Danmark kunde omstemmes, fik jeg Lejlighed til at udøse mit af Bitterhed mod de allierede opfyldte Hjærte og endte med at erklære, at det vilde være afsindigt under de nuværende Forhold at fremkalde Fjendtligheder mod Frankrig, men at Kongen havde lovet at beskytte Hamburg, og at det første Kanonskud, som Fyrsten længtes saa meget efter at høre, maaske snart vilde blive affyret af denne Grund.

Næppe havde jeg sagt disse Ord, førend vi hørte Stormklokken og Alarmtrommen og strax derpaa flere Kanonskud. Jeg tog hurtig Afsked med Dolgorucki og vandrede spændt hen imod det russiske Hovedkvarter, men fandt dér alt tomt og øde; en lang Række Bagagevogne satte sig i Bevægelse der fra, og medens Tettenborn kort i Forvejen havde erklæret, at han vilde gjøre Hamburg til et andet Zaragossa og begrave sig under dets Ruiner, førte man nu hans og hans Adjutanters Haandheste af Sted til Porten. Paa Gaderne herskede Krigsloven: Mennesker og Heste pressedes til Arbejde, hvad der egentlig var paa Færde, fik jeg først efterhaanden at vide.

Tettenborn havde om Morgenen fra Øen Feddel, som endnu var i hans Besiddelse, ladet Wilhelmsburg, som kun var adskilt fra den ved en smal Kanal, angribe. Det var imod vort udtrykkelig udtalte Ønske og uden nogen anden Hensigt end snarest mulig at bringe os i Ilden. Uagtet Franskmændene i de sidste Dage havde bragt mange Tropper over paa Wilhelmsburg, blev dernæst Angrebet foretaget med en ringe Styrke; men Tettenborn havde dertil forlangt og faaet to Kompagnier Danske. I Begyndelsen trak Fjenden

sig tilbage; men midt paa Øen holdt han Stand, og Hanseaterne gave sig snart paa Flugten. Der var ikke truffet nogen Anstalter til Indskibning i Tilfælde af et Tilbagetog, og Tabet af døde og Fanger var betydeligt; Tettenborn selv víste sig slet ikke paa Kamppladsen. Franskmændene, der lige saa let havde tilbagekastet et lignende Angreb paa Ochsenwerder, stode nu kun et Bøsseskud fra den nordlige Elbbred. De fangne danske sendte Vandamme tilbage med den Bemærkning, at han ikke kunde begribe, hvorledes de vare komne imellem Fjenderne, og syntes at ville regne dem for Desertører.

Den 13de Maj kom Prinsen af Eckmühl til Harburg og overtog den øverste Kommando; han skrev i höflige Udtryk til Wegener og ytrede det Haab, at de danske Kompagnier uden Befaling havde deltaget i Fægtningen. Han havde ogsaa al Grund til at træde lempelig op; thi en Del af hans Tropper havde forladt ham for at følge den store Armé, og han havde kun 7—8000 Mand nye og slette Soldater, med hvilke han ikke kunde vove at angribe Hamburg. Wegener havde taget sit Hovedkvarter i Wandsbeck; dér og i Altona hos Haffner mødtes vi daglig for at raadslaa. Efter Wegeners Anmodning opsatte jeg Svaret til Eckmühl, hvori den kongelige Befaling til Hamburgs Forsvar ikke blev nægtet, men retfærdiggjort ved Ønsket om at holde Krigsskuepladsen fjærn; i Slutningen antydedes en mulig Forandring i vort Sindelag.

Den 16de Maj fik Generalen Befaling til at trække Tropperne tilbage fra Hamburg, da det fjendtlige Forhold til England og Nevtraliteten for Fastlandet igjen var indtraadt. Reskriptet var af 14de Maj, det var aabenbart et Overgangstrin. Den 13de Maj vare Grev Bernstorffs Stafet fra Glückstadt, en Kurér fra Grev Moltke med Beretning om et ugunstigt Resultat og de allieredes Tilbagetog, endelig Wegeners Beretning om den fjendtlige Optræden mod Franskmændene næsten paa én Gang indtrufne i Kjøbenhavn

og havde fremkaldt den største Bestyrtelse i Kabinettet. En bundløs Afgrund syntes at aabne sig. Hvo kunde under saadanne Omstændigheder dér vente højere Hensyn til Humaniteten! Jeg skulde nu meddele Senatet, at Løftet om Beskyttelse var taget tilbage; men mine Instruktioner fra Rosenkrantz løde mere betinget, og da vi ikke kjendte Franskmændenes ringe Styrke, troede vi, at et Angreb paa Hamburg, ledsaget af den frygteligste Blodsudgydelse, der ogsaa vilde true Altona, maatte blive den umiddelbare Følge af vore Troppers Afmarche; desuden ønskede vi at give Hamburgerne Tid til Underhandlinger. Af disse Grunde besluttede vi at opsætte Meddelelserne om de forandrede Forhold, indtil videre til den 17de Maj.

Vi toge imidlertid fejl, naar vi mente at være ene om Hemmeligheden. Den danske Flotille havde faaet Befalingen til Tilbagetog ad en anden Vej, og Officeren forlod om Middagen sin Station uden at træffe Aftale med Wegener. Tettenborn fattede Mistanke, trængte ind paa Wegener og fik af ham en fortrolig Meddelelse med det Løfte, at Sagen endnu et Par Dage skulde blive holdt skjult for Franskmændene. Deri laa egentlig Wegeners Uret. Jeg erfarede først om Morgenen den 17de alt dette i Wandsbeck og erklærede nu, at jeg ikke længer kunde holde Sagen hemmelig for Senatet. Jeg ilede altsaa til Hamburg, hvor jeg havde ondt ved at faa den bitre Erklæring over mine Læber. Syndikus v. Siemen, der modtog min Meddelelse, bad mig i det mindste at lette Staden Afsendelsen af Deputerede til Marechallen og om muligt at formilde dens Skæbne. Jeg lovede det bedste; men Tettenborn, som nu stolede paa, at Svenskerne nærmede sig, erklærede, at han vilde holde Hamburg ogsaa uden dansk Hjælp, og Senatet maatte altsaa opgive sin Tanke om at overgive Staden, hvortil Borgerskabet heller ikke var tilbøjeligt.

Tidlig om Morgenen den 18de Maj red jeg igjen til Wandsbeck og forefandt her en Befaling af 16de Maj til

Generalen, som gik ud paa, at han skulde stille sine Tropper under Marechal Davousts Overanførsel og i Forening med ham angribe Svenskerne! Vi vare alle som forstenede: vi kjendte Eckmühls Svaghed, Svenskernes Styrke, vidste også, at den svenske Kronprins's Stilling til Frankrig endnu var tvetydig, og at der ikke var begyndt nogen Fjendtlighed. Det maatte forekomme os, som om raadløs Fortvivlelse havde dikteret disse Befalinger, for ikke at tale om den uudslettelige Skam. Vi maatte adlyde, men tillige skride til Udførelse af Befalingen af 14de Maj for dog at finde en Overgang fra Krig til Alliance. Med smertelige Følelser satte jeg mig hen for at skrive til Eckmühl; men imidlertid kom Tettenborn stormende ind. Han bragte to Breve og en Proklamation fra General Døbeln, som kommanderede den svenske Avantgarde. Denne erklærede deri, at hvis de danske Tropper saae sig nødte til at forlade Hamburg, vilde han lade sine Tropper rykke ind, i Fald den danske General vilde love at forblive nevtral og melde mulig indtrædende Fjendtligheder 8 Dage forud. Tettenborn, som ikke vidste, at vi netop havde faaet Befaling til at angribe Svenskerne, priste dette Udbytte af sine Forestillinger hos den svenske General som den største Fordel og trængte ivrig ind paa os, for at vi skulde gaa ind derpaa. Da jeg saae, at Wegener vaklede, bad jeg Tettenborn om at forlade os et Øjeblik og erklærede derpaa, at jeg ikke kunde indlade mig paa yderligere Modifikationer af de kongelige Befalinger; nu at slutte Overenskomster med Svenskerne vilde være en Forbrydelse, den under 14de Maj paabudte Meddelelse til Russerne og Franskmændene maatte ufortøvet ske, og Tropperne senest i Natten den 19de—20de Maj trækkes tilbage. Derved blev det. Vi skiltes dybt bevægede; hvad mig selv angik, var min Beslutning fattet i det Øjeblik, da jeg havde læst det kongelige Reskript. Endnu samme Aften afgik min Ansøgning om Orlov; jeg lovede at understøtte Clausewitz med Raad og Daad, men erklærede, at jeg havde udtalt mig for stærkt

til at kunne forblive paa min Post og være rolig og upartisk Tilskuer ved de Ulykker, som en Sag, der nylig af Kongen var erkjendt for den gode, vilde drage over Hamburgernes Hoveder.

I dyb Stilhed droge vore Tropper bort; Officererne skammede sig, og der var ikke en Mand, som jo hellere vilde været gaaet i Ilden mod Franskmændene. Folket begyndte at bryde ud i heftige Forbandelser mod Danmark; fornuftige Mænd beroligede det, i det de forklarede vor Stilling. Tettenborn havde den 17de Maj haft Borgervæbningen samlet for at gjøre den en vigtig Meddelelse. Tre Timer stode alle i den største Spænding under Vaaben; imidlertid sad Generalen til Bords med den Dagen for ankomne Hertug af Braunschweig-Oels og lod til sidst en Adjutant sige dem, at man skulde blot endnu holde ud i tre Dage; da vilde det vise sig, om der var Hjælp at haabe hos Svenskerne. Det indre Raseri mod Kosakhøvedsmanden var da nær brudt ud i lydelige Forbandelser.

I Natten den 19de—20de Maj, da vore Tropper droge bort, begyndte et for Hamburg nyt skrækkeligt Skuespil: et Bombardement, som varede i 5 eller 6 Nætter, men ikke gjorde betydelig Skade. Den 21de Maj rykkede til Hamburgernes store Beroligelse og, jeg tilstaar det, ogsaa til min Glæde den første Bataillon Svenskere ind. To andre Bataillon er fulgte efter; men man vidste ikke, at Kronprinsen havde sendt Befaling til at trække dem tilbage igjen. Den vakre Døbeln havde ligesom vi handlet paa egen Haand; Krigsret og Fængselsstraf blev hans Løn. Den 26de Maj droge Svenskerne igjen bort, og Fortvivlelse greb Hamburgerne. Russere, Danske, Englændere og Svenskere havde udstrakt Haanden til deres Forsvar for atter at trække den tilbage og overlade dem til deres Skæbne. Ogsaa Tettenborn drog nu bort med sin lette Skare.

Den 25de Maj fik jeg den Orlov, jeg havde anholdt om. Kongen var højst utilfreds med os alle, især med

Officererne; Wegener og Haffner bleve kaldte til Kjøbenhavn og afløste af Grev Schulenburg og Aubert. Jeg overgav Clausewitz Forretningerne — eller rettere Papirerne; thi for os var der ikke mere andet at gjøre end at se til — og blev nu i Flottbeck*). I min sidste Indberetning nedlagde jeg ligesom mit politiske Testament i en indtrængende Forbøn for flere af Hamburgs mest udmærkede Mænd, der søgte Tilflugt i de danske Stater, efter at de i Ord og Gjerning havde virket for den for kort Tid siden af Kongen billigede Tingenes Orden; de bleve heller ikke forulempede. Hamburg selv blev den 30te Maj om Aftenen besat af Franskmændene, efter at nogle Batailloner danske Tropper samme Dags Middag vare rykkede ind i Staden. Denne sørgelige Dag har voldet dybt og langvarigt Fjendskab mellem Hamburg og Danmark.«

---

*) Paa dette yndige Sted havde Rist den 6te Februar 1813 fundet den Kvinde (født Hanbury), som den 13de Juli samme Aar blev hans Hustru.

S. B. Thrige.

Sydarabien og dets ældste Historie.

(Slutn.)

III.

At et Land med en saadan Fortid som den, der traadte os i Møde i de oven for omtalte Kildeskrifter, maatte vække Videnskabsmændenes og de rejsendes Interesse, efter at det gjennem Aarhundreder havde været et fuldstændigt terra incognita, er ikke forunderligt, og vi se derfor i det sidste Hundredaar en Række modige og opofrende Mænd trodse de Farer, som Klimaet i disse Egne og Indbyggernes Raahed beredte dem, for at gjøre Jemen og Nabodistrikterne til Maalet for deres Undersøgelser. Der er derfor al Grund til at mindes disse Mænd, hvis brændende Higen efter Erkjendelse og efter det nye og underfulde har bragt dem til at underkaste sig de største Farer og Lidelser i et Land, hvor flere af deres Forgængeres Spor viste indad og ikke udad, og særlig turde det ligge nær for os Danske at erindre disse Foretagender, da det første af dem udførtes paa en dansk Konges Foranstaltning og udelukkende fuldførtes ved hans Understøttelse.

Det var Frederik den 5te, som i Aaret 1761 udsendte den første videnskabelige Expedition til Sydarabien, en Plan,

hvortil Ideen skyldtes den bekjendte tyske Orientalist Michaelis, der havde foreslaaet at sende nogle Videnskabsmænd til Orienten, navnlig til Jemen, udstyrede med en hel Række »Spørgsmaal« fra forskjellige lærde, som de skulde se at faa besvarede i Landet selv. Ideen blev greben af Bernstorff, som forstod at vække Kongens Interesse derfor, og efter Michaelis's Valg sendtes Orientalisten v. Haven, Botanikeren Forskål og Geografen Carsten Niebuhr, til hvem endnu en Læge og en Maler sluttede sig, med et dansk Krigsskib til Ægypten for der fra at besøge Sydarabien. Expeditionen fik for saa vidt et ulykkeligt Udfald, som alle Deltagerne deri, med Undtagelse af Niebuhr, bukkede under for Sygdomme, som Klimaet fremkaldte dels i Arabien, dels i Indien*); men alligevel fik denne Rejse en overordentlig Betydning, da det var det første virkelige Lys, der kastedes over disse ukjendte Egne, og navnlig bragte det for de daværende Forhold virkelig beundringsværdige Kort over Jemen, som Niebuhr tegnede, Kjendskaben til dette Land et Kæmpeskridt videre. De rejsende droge fra Kystbyen Luhajja til Bet-al-fakih, hvor fra der gjordes Udflugter til forskjellige Byer baade ved Kysten og i den forreste Del af Bjærglandet, som Hudajda, Zebid, Ta'izz o. fl., og til sidst til Mochâ; fra denne By droge de over Ta'izz til San'â og der fra over Bait al-fakih tilbage igjen til Mochâ. Under det første Besøg i denne By døde v. Haven, og kort efter Forskål i den lille By Jerim n. for Ta'izz. Af Landets historiske Mindesmærker

---

*) Allerede Begyndelsen af Rejsen var lidet lovende. Efter at det til Expeditionen anviste Skib havde sejlet fra 7de Jan. til 19de Februar og tilbagelagt 450 Mil, var man akkurat naaet fra Kjøbenhavn til Helsingør, i det uafbrudte Storme dreve Skibet tilbage fra Skagen. Da de endelig slap forbi Skagen, førtes de af en Søndenstorm op i Nærheden af Island og hindredes saa i nogen Tid af Vindstille i at komme videre.

saae Niebuhr ikke meget, men støttet til Indbyggernes Beretninger, signaliserede han flere Steder, hvor der skulde findes Ruiner og Indskrifter og fik paa denne Maade megen Betydning for sine Efterfølgere.*)

Den første af disse Efterfølgere, Seetzen, støttede sig paa sine dristige Rejser i Aaret 1810 for en stor Del til Niebuhrs Kort, som han omtaler med stor Beundring. Han kaldte det et Mesterstykke, der gjør den berømte rejsende den største Ære. »Det er mig næsten ubegribeligt,« tilføjer han, »hvorledes det har været en enkelt Mand muligt i saa kort en Tid at levere et saa brugbart Arbejde, og næsten skulde jeg tro, at Lykken for saa vidt har begunstiget ham, som den lod ham finde den hollandske Renegat, der var i Besiddelse af en forholdsvis videnskabelig Dannelse og paa sine mange Rejser havde erhvervet sig den nøjeste Kundskab til disse Egne.« Seetzens egne Undersøgelser fik en ikke ringe arkæologisk Betydning; men des værre foreligger der kun nogle meget kortfattede Breve fra hans Haand**), i det hans Dagbøger gik tabt, da han blev myrdet af de indfødte. Efter at han som Muhammedaner havde besøgt Mekka og deltaget i Valfartsfesten, gik han fra Kystbyen Hudajda over Bet-al-fakih gjennem den omtalte Dal Hadie til Durân, hvor han blev livsfarlig syg, da en iskold Tordenregn fuldstændig havde gjennemblødt ham. Ved at bæres over en Bæk havde han det Uheld, at hans Urglas blev knust, og han maatte derfor, da han var helbredet, imod sin egentlige Plan gaa til San'â, hvor Landets eneste Urmager skulde bo. Det viste sig ganske rigtigt, at der her fandtes en Urmager, men han var af Mangel paa Søgning bleven Smørhandler og havde endnu kun et eneste Urglas, som Seetzen følgelig

*) Niebuhr, Reisebeschreibung 1874—78. Description de l'Arabie, 1773.

**) v. Zach, Monatliche Correspondenz XXVI og XXVIII.

maatte kjøbe i dyre Domme; tillige bragte Exurmageren ved sin Kunst Seetzens andet Ur saa vidt, at det blev aldeles ubrugeligt. Efter dette tvungne Besøg i San'â gik den modige rejsende over mørke og vilde Bjærge mod Syd for at naa Aden. Paa denne Vandring opdagede han Himjarernes gamle Residensstad, det oftere omtalte Zafâr. »Paa Toppen af Bjærget,« skrev han, »ser man endnu Fundamenterne til Kong As'ad Kâmils Palads; de ere byggede af 7 Fod lange og forholdsvis tykke og brede Porfyrkvadre, der ikke ere forbundne med Kalk, men slutte fuldstændig nøje til hverandre.« I den nærliggende Landsby Mankat kopierede han de første Indskrifter, der bleve bekjendte i Evropa, rigtignok paa en saa ufuldkommen Maade, at de foreløbig ikke lode sig tyde. Fra dette opdagede Zafâr drog han over Ta'izz til Aden, og der fra langs Syd- og Vestkysten til Mochâ. Her fra vilde den utrættelige rejsende begynde en ny Expedition ind i Landet; men paa denne er han bleven myrdet, uden at det med Bestemthed lader sig sige, hvor langt han er naaet.

De nærmest paafølgende Undersøgelser vare de engelske Opmaalinger af Sydkysten i 1834 og de følgende Aar. Paa det oven for omtalte Bjærg Charrâz v. for Aden stod der i Følge de arabiske Forfattere i gammel Tid en Borg Qâ'ida, saa storartet, at den kunde maale sig med det berømte Slot Ghumdân ved San'â. Den engelske Kaptejn Haines, der undersøgte denne Del af Kysten, mente virkelig at have set en Samling Ruiner paa dette Bjærgs nordvestlige Spids, hvad der dog er usikkert, da v. Maltzan paastaar kun at have iagttaget Klippekanter, der skuffende lignede Ruiner. Hvorledes det nu forholder sig dermed, førte i alt Fald Wellsteds Opmaalinger af Kysten østlig for Aden til vigtige arkæologiske Fund. I Aaret 1834 ankrede han i en Bugt under den oftere omtalte Klippe, Hisn-al-ghurâb, det sorte Slot eller Ravneslottet. Allerede ved Bredden af Havet fandtes der en Del Ruiner af Huse, Mure

og Taarne. Murene, der i bestemte Mellemrum vare forsynede med Taarne, strakte sig i parallele Linjer over Forsiden af Bjærget. En sigsagformet Vej, der var indhugget i Klippen, førte op ad Bjærget til Toppen, hvor der fandtes lige saa mange Ruiner, som nede ved Foden af Bjærget, deriblandt alleroverst, lige ved Randen af Klippesiden, et massivt, firkantet Taarn, i hvis Nærhed der var anbragt Vandbeholdere, som vare indhuggede i Klippegrunden og omhyggelig tættede med Kit. Midtvejs paa den sigsagformede Vej var der i den glatte Klippevæg indhugget Indskrifter, som bleve kopierede og have víst sig at handle om en Kamp mellem Himjarerne og Abasenerne, en Stamme i Nærheden af Hadramaut. Denne Indskrift udmærker sig tillige ved at høre til de faa daterede Indskrifter; hvis det Aarstal, der angives derpaa, 640, er regnet efter den seleucidiske Æra, hvad Rejnaud med overvejende Sandsynlighed har formodet, hidrører Indskriften fra Aaret 328 efter Kristus. Et endnu mærkeligere Fund gjorde Wellsted næste Aar ved den (p. 328) ovenfor skildrede Expedition i den vestlige Maifatdal. Her fandt man Ruinerne af en hel antik By paa et Sted, der nu fører Navnet Nakab-al-Hadjar. Byen, der laa paa en bred Høj midt i Dalen, var omgiven af en massiv, cirkelformet Mur, der i bestemte Mellemrum var udrustet medTaarne. Kun to Indgange, en nordlig og en sydlig, førte ind til Byen; disse Indgange dannedes af to firkantede Taarne, mellem hvilke der i en Højde af 20 Fod var anbragt en aflang Platform, der ved den sydlige Indgang tillige beskyttedes af et Galleri, hvis Beskrivelse i Englændernes Beretning imidlertid ikke udmærker sig ved den ønskeligste Klarhed. Inden for Muren fandtes endnu Levninger af en stor firkantet Bygning, hvori Wellsted erkjendte et Tempel, medens de andre Bygninger kun udgjorde forvirrede Grusdynger. I en Indskrift, der fandtes paa Muren, og som de rejsende kopierede, (rigtignok paa meget utilfredsstillende Maade) findes Ordet Maifa't, det samme Navn, som Dalen nu

bærer*). Hvilket Indtryk denne Rejse havde gjort paa de indfødte, erfarer man af Wredes interessante Meddelelse om en gammel Beduin, der fortalte ham, at Opdagelsen af Ruinerne ved Nakab-al-hadjar var bleven Anledningen til Adens Erobring ved Englænderne; de engelske Officerer havde nemlig i Ruinerne fundet magiske Indskrifter, der belærte dem om, hvorledes det ellers ubetvingelige Aden kunde indtages.

De nærmest følgende Undersøgelser føre os atter tilbage til Jemens Vestkyst. Allerede i det foregaaende have vi omtalt den franske Botaniker, Botta, der i Aarene 1836—37 var beskæftiget med at undersøge Plantevæxten i den vestlige Del af Jemens Bjærgland. Han opholdt sig i den Anledning i Byen Ta'izz og besluttede der fra at bestige det 7000 Fod høje Bjærg Sabber, ved hvis Fod Staden ligger. Hans Maal var ogsaa ved denne Lejlighed at anstille botaniske Studier, men uventet fik hans Udflugt tillige en betydelig arkæologisk Interesse. Kun med Møje lod hans Plan sig iværksætte, da Bjærgbeboerne vare meget skinsyge, naar Talen var om, at nogen skulde betræde deres Territorier, og en enkelt Gang under Opstigningen var det kun deres Respekt for Bottas Protektor, Shaih Hassan, »Bjærgenes Peber«, som de kaldte ham, der reddede hans Liv. Endelig naaede han det øverste af Bjærget, hvor han traf paa en Trappe af store tilhugne Sten, der førte ham op til Portalen af det saakaldte »Brudeslot«, hvis Ruiner dække Klippens Top. Han lønnedes for sine Anstrængelser under Opstigningen ved en Udsigt fra Borgens Murlevninger, saa storartet og mærkværdig, som kun faa have nydt den. Mod Nordvest saae han det røde Havs Spejl lige til Hudajda, mod Sydvest det indiske Ocean ved Indløbet til Bab-al-Mandab; langt ude i den vestlige Horisont skimtede han de fjærne afrikanske Kystbjærge, og mod Øst skuede

*) Wellsted, Reisen in Arabien, übers. v. Rödiger 1842.

Blikket ud over det mægtige jemanensiske Bjærgland med dets talrige Klippetoppe, indtil det først standsede næsten lodret under hans Fod ved det nederste af den stejle, skovgroede Bjærgside. Ulykkeligvis tillod Beboernes nervøse Uro og Utaalmodighed ham ikke at undersøge Slotsruinerne nærmere; han saae kun, at Borgen utvivlsomt hørte til den formuhammedanske Periode, og at et af de mange firkantede Rum endnu var fuldstændig bevaret. Brøndlignende Nedgange i Gaarden førte til underjordiske Rum, som imidlertid Araberne ikke vovede at betræde af Frygt for Dæmonerne. Ved Nedstigningen opdagede han Spor af en brolagt Vej, der i gamle Dage havde forbundet »Brudeslottet« med Byen Ta'izz.

Saa interessante alle disse Opdagelser vare, havde de dog endnu ikke ført til den sagnberømte By, der først og fremmest maatte vække Historikernes Interesse, Kongestaden Marjab med dens store Dæmninger. Dr. Cruttenden, der havde ledsaget Wellsted paa hans Besøg i Majfatdalen, fandt i Aaret 1836 under et Ophold i San'â nogle Marmorblokke med Indskrifter, der vare bragte der hen fra Mareb (Marjab). Disse Indskrifter, hvis Kopi var den første, der tillod en nogenlunde fuldstændig Tydning af evropæiske lærde*), maatte endnu mere vække Begjærligheden efter endelig at lære selve den gamle Kongestad at kjende. Aaret 1843, der spiller en stor Rolle i de sydarabiske Opdagelsers Historie, bragte endelig en Opfyldelse af dette Ønske, i det det lykkedes Franskmanden Arnaud ved en utrolig dristig Rejse fra San'â mod Øst at naa Mareb. Kun en overordentlig Enthousiasme, forenet med en sjælden Udholdenhed og Besindighed, kunde overvinde den Kjæde af Lidelser og Livsfare, en saadan Rejse medførte. En Beboer af San'â, der hørte hjemme i Mareb, Hasan Batash, paatog sig at indestaa for hans personlige Sikkerhed, og engagerede i den Anledning en Beduin ved

*) Journ. of royal Soc. Lond. 1838 VIII.

Navn Salich asfûr, der tilhørte en i Nærheden af Mareb boende Stamme, til at ledsage dem. Den 12te Juli 1843 om Morgenen begyndte Rejsen. Paa det første Stykke af Vejen, der førte gjennem Beduinerstammer, der ikke respekterede Salichs Avtoritet, maatte Arnaud sidde paa sin Kamel med korslagte Ben og helt indhyllet i en Kappe, for at forestille en syg, som ikke turde forstyrres. Senere naaede de til den Beduinlejr, hvor hans Ledsager hørte hjemme, og hvor denne derfor som Vært udfoldede hele den arabiske Gjæstfrihed mod Arnaud. Dertil hører som Indledning en for Evropæerne højst ubehagelig Skik, som ogsaa Wrede omtaler, nemlig at Fødderne, Hænderne og Armene indgnides med Smør; først efter at dette er sket, bæres der Kaffe om. Salich slagtede som Tegn paa Fred og Sikkerhed et Faar, der blev nydt i Selskab med Lejrens øvrige Medlemmer om Aftenen, og Arnaud beskriver meget malerisk, hvorledes nogle graaskjæggede Oldinge af Stammen ved Ildens Skjær undersøgte det slagtede Faars Knokler, for at tage Varsler deraf, en Undersøgelse, som efter længere Deliberation førte til det Resultat, at der netop i dette Øjeblik maatte være flydt Blod i en Nabostamme. De vare nu i Nærheden af Mareb, og efter at Beduinen havde hentet Tilladelse til, at Arnaud turde betræde Byen, begave de sig den 18de Juli afsted for at tilbagelægge det sidste Stykke af Vejen. De gik langs Dhanafloden igjennem den Dal, der dannes af de to Balakbjærge, de sidste Udløbere af Bjærglandet imod Højsletten. Netop ved Enden af disse Bjærge, hvor de danne ligesom en Port, igjennem hvilken Floden træder ud i Sletten om Mareb, fandt Arnaud de berømte Dæmninger; han grebes af den højeste Begejstring ved Synet af disse antike Konstruktioner paa et Sted, ingen Evropæer havde betraadt, eller hvor fra i alt Fald ingen Evropæer var vendt tilbage. Strax gav han sig i Færd med at kopiere de talrige Indskrifter, der dækkede Murene rundt om, og optage en Plan af Dæmningen, og

han fordybede sig i den Grad i dette Arbejde, at han ikke agtede den glødende Solhede eller bemærkede to Beduiner, der bag fra listede sig hen mod ham, saa at kun Salichs barske Befaling om strax at følge med reddede hans Liv. Over Hals og Hoved maatte han forlade Stedet, i det han kun fik Tid til at gribe en Jordklump som Minde om Stedet, og da han naaede sine Ledsagere, følte han sig pludselig i den Grad angreben af det uafbrudte Arbejde under Solens lodrette Straaler, at han i nogen Tid var aldeles ude af Stand til at orientere sig. Om Eftermiddagen holdt han sit Indtog i det nuværende Mareb, der kun dækker en ringe Del af det gamle Marjabs Territorium. Hans forventede Ankomst havde sat Indbyggerne i en Bevægelse, der var i høj Grad pinlig og farefuld for ham. Vel behandlede Byens Fyrste, Abd-ar-rahmân, ham ret venlig, men hans Omgivelser pinte ham utrolig med deres endeløse og mistænksomme Udspørgen. De værste Lidelser ventede ham dog fra en vild Beduinstamme, Abida, der huserede i Byen fra Solopgang til Solnedgang, da de trak sig tilbage til en Moske i Mangel af Herberge, og over hvem Fyrsten aldeles ingen Magt havde. Til Held for Arnaud traf han en ung Inder, der havde rejst en Del og derved erhvervet sig en vis Intelligens og Humanitet, der hævede ham uendelig over Byens øvrige Befolkning, og ved hans Hjælp lykkedes det ham den næste Morgen at undersøge Ruinerne af den gamle By. Allerede paa denne Tur forfulgtes han af to Medlemmer af Abidastammen, fra hvis uhyggelige Selskab imidlertid Fyrstens Søn befriede ham ved et i høj Grad risikabelt Middel; han fortalte dem nemlig, at Arnaud var skudfri, og fyrede til Bevis en Bøsse af paa ham, i det han fik den til at brænde for. Arnaud svævede i den største Angest for, at Beduinerne skulde overbevise sig om hans Skudfrihed ved en egen Prøve; men til hans store Forbavselse og Glæde toge de skyndsomt Flugten under Raabet: en Troldmand, en

Troldmand! Men desto ulideligere var senere paa Dagen Opholdet i Byen, hvor hen Rygtet om ham havde kaldt Abidabeduinerne i store Skarer. Bevæbnede med deres Bøsser trængte de ind i hans Værelse og begyndte en sand Tortur med deres Udspørgen; naar han havde besvaret en af dem, begyndte strax en anden med den selv samme Række af Spørgsmaal. Vilde han til sidst, for at undgaa denne Plage, lægge sig i en Krog af Værelset og lade, som om han sov, kneb de ham, trak ham i Benene eller lod deres Dolke blinke foran ham. Den næste Morgen lykkedes det ham at undersøge det saakaldte Haram Bilkis, der laa noget uden for det gamle Mareb, men om Dagen begyndte den samme Tragedie i en endnu værre Grad, i det det denne Gang navnlig var Kvinderne, der pinte og plagede ham »som sande sabæiske Furier«. Imidlertid havde den værdige Salich solgt sit Protektorat over ham til Føreren af en Karavane, der netop nu skulde drage tilbage til San'â, og med denne begav han sig tidlig den tredje Dags Morgen paa Hjemvejen. Han opdagede paa denne Ruinerne af en By, som Beboerne kaldte Cheribat, og kopierede saa mange af de derværende Indskrifter, som hans Ledsagere tillode ham, og endelig naaede han efter talløse nye Æventyr og Farer en Aftenstund til San'âs Port, hvor hans lykkelige Tilbagekomst af alle hilsedes som et Mirakel. Dermed vare hans Lidelser imidlertid endnu ikke til Ende, thi under Nedstigningen af det jemanensiske Bjærgland gjennemblødtes han gjentagne Gange af iskolde Regnskyl, hvorved der fremkaldtes en Øjensygdom, som i flere Maaneder berøvede ham Synet.*)

Arnauds Fortjeneste bestaar dels i den Mængde Indskrifter, han kopierede, og som den franske Konsul, Fresnel, sendte til Paris, forsynede med en Række Bidrag til deres Forklaring, dels i hans Beskrivelse af Mareb og Dæm-

*) Journal asiat. 1845, IV., 5., p. 211 ff.

ningerne ved denne By. Det Grundrids, Fresnel tegnede af disse Steder efter en Model, som den endnu blinde Arnaud dannede af vaadt Sand, havde selv en meget mærkelig Skæbne, i det disse dyrekjøbte Tegninger bleve tabte paa Gaden af Journal asiatique's daværende Redaktør, Grangeret de Lagrange, og trods al Umage ikke vare til at finde igjen; men efter Krigen 1870 fandt Orientalisten J. Mohl en Dag paa sit Bord en Pakke, der viste sig at indeholde en Gjentagelse af de tabte Planer, rimeligvis udførte af Arnaud selv; den var addresseret til ham af en nylig afdød Vens Haand, men hvorledes den lykkelig var naaet til ham under hine forvirrede Forhold, vedblev at være uoplyst. En stor Triumf for Arnaud var det, da Hamdânis oven for omtalte Værk blev fundet, thi den deri indeholdte Beskrivelse af Dæmningerne stemmer fuldstændig med hans Tegninger deraf. Af disse to Arbejder fremgaar det, at Dæmningerne vare anbragte paa det Sted, hvor Dhanafloden mellem de to Balakbjærge træder ud paa Sletten, og at deres Betydning var at opspare det overflødige Vand fra Regntiden og fordele det over Markerne, og saaledes fremkalde »de to Haver« eller rettere de store Plantager, der stode som et Under for Arabernes Erindring. Dæmningen bestod væsentlig af en Tværdæmning med Sluser til begge Sider, der hver dannedes af to kegleformede Murkonstruktioner, som vare forsynede med en lodret Fure i de mod hinanden vendende Sider, hvori der kunde anbringes store Tværbjælker i den Højde, Vandstanden fordrede det. Byen Marjab selv var omgiven af en stor cirkelrund Mur, og noget uden for denne fandtes Ruinerne af et mægtigt Tempel, der nu fører Navn af Dronning Bilkis's Harem, men hvis oprindelige Bestemmelse som Helligdom blandt andet fremgaar af Indskrifterne, der nævne det som et »Sted, hvor der brændes Røgelse«.*)

*) Arnauds Grundrids af Mareb og Dæmningerne findes i Journ. as. VII. 3, 1874.

Samtidig med, at Arnaud udførte sin dristige Rejse til Mareb, foretog Wrede sine tidligere omtalte farefulde Undersøgelser af Hadramaut. I Mareb hørte Arnaud derom, men vogtede sig vel for at styrte baade sig selv og Wrede i Ulykke ved at røbe sit Kjendskab til ham; først senere traf de sammen i Aden. Ogsaa Wredes Rejse fik et arkæologisk Udbytte om end i betydelig ringere Omfang end Arnauds. I en vestlig Sidedal til den oven for omtalte østlige Maifatdal, der kaldes Obnedalen, traf han paa en Mur, der førte tværs over Dalen, og som midt paa var forsynet med en Port; dens Bestemmelse var at forsvare Indgangen til Hadramaut imod indtrængende Fjender fra den sydvestlige Side. Paa denne Mur opdagede han en Indskrift, som han kopierede, og som blandt andet er interessant ved, at Navnet Obne allerede forekommer deri.

Til Franskmanden Arnauds Undersøgelser slutter sig som det andet arkæologiske Hovedværk den Opdagelsesrejse, den franske Jøde J. Halévy foretog i Aaret 1870. Paa denne Rejse opdagede han en Mængde betydelige, hidtil ukjendte Byer, og som videre Udbytte bragte han ikke mindre end 685 omhyggelig kopierede Indskrifter tilbage til Paris*). I sin Egenskab af Jøde — han udgav sig for at være en Jøde fra Jerusalem i Lighed med en Forgænger, Jakob Safira, der virkelig var fra denne By, og som i et hebræisk skrevet Værk har skildret sin Rejse — rejste han betydelig sikrere end hans ikke jødiske Kolleger; vel var han i rigt Maal udsat for Forhaanelser og Plagerier, men i Regelen ikke for Livsfare, da Araberne betragte Jøderne som forsvarsløse ligesom Oldinge og Børn, hvorfor det er vanærende at dræbe dem. Ogsaa Halévys Udgangspunkt var San'â; men der fra vendte han sig mod Nordøst,

---

*) Journ. asiat. VI. 19, p. 1 ff. Bulletin de la soc. de geogr. 1873 II.

efter at han først havde gjort et vigtigt arkæologisk Fund sydøstlig for denne By, nemlig det gamle Ghaiman, der efter Hamdânîs Beretning var de himjariske Kongers Begravelsessted. Paa sin store Expedition, der førte ham ned ad det jemanensiske Bjærglands Østside til Djauf, hvor han opdagede den omtalte Flod Charid, ved hvilken Ælius Gallus holdt Rast, fandt han blandt andet Ruinerne af Byen Ma'în, hvorved Stedet for »Minæernes« Rige engang for alle blev fastslaaet. Denne By synes at have været anlagt omtrent som det allerede omtalte Nakab al Hadjar; kun at de to Indgange her ligge i Øst og i Vest, i Steden for i Nord og Syd. Stenblokkene vare sammenføjede uden Cement, men saa nøjagtig, at de saae ud som et sammenhængende Stykke, hvad der minder om Seetzens Beskrivelse af Zafâr. Et lille Tempel med forskjellige Stenmonumenter var endnu temmelig velbevaret. Vestlig for denne By traf han de imponerende Levninger af en anden minæisk By, der nu kaldes Baraqish (den brogede), men hvis oprindelige Navn efter Indskrifterne var Jatil eller Ital; denne Stad indeholdt Ruiner af talrige Templer. End videre nordlig mellem Ma'în og Baraqish de minæiske Byer Kamna, d. e. det fra Ælius Gallus Tog kjendte Caminacum, og As-sauda (den sorte), der rimeligvis svarer til Karnu, som efter Eratosthenes var Hovedstaden hos Minæerne. Derimod tilhørte det noget sydligere Al-bajda (den hvide), der svarer til Arabernes Nashk og Ælius Gallus's Nesca, mærkelig nok Sabæerne, der altsaa have ejet en Bugt ind i Minæernes Land. Ved at følge den Vej, ad hvilken Ælius Gallus var dragen fra Nagara til Marjab, men i modsat Retning, lykkedes det endelig Halévy at finde Ruinerne af det gamle Nagara (Medînat-al-chudûd), Hovedstaden i det fra Himjarrigets sidste Tider berømte Nedjrân. Her fra drog han langs Sandhavet ned til Mareb, hvor Opholdet var blevet om muligt endnu pinligere end paa Arnauds Tid, da der var kommet en Agent for en Antikvitetshandler i

San'â til Byen for at samle Oldtidslevninger til sin Principal, der driver en betydelig Handel med dem til Englænderne. Denne Agent saae selvfølgelig en Rival i enhver fremmed og fandt derfor sin Interesse i at ophidse Befolkningen imod ham, hvad kun alt for let lykkedes ham. Tilbageturen til San'â udførte Halévy omtrent ad samme Vej som Arnaud og besøgte ligesom denne Ruinerne ved Chariba, hvor han oplevede et Æventyr, der paa en saa betegnende Maade aabenbarer den uovervindelige Forskeriver, der besjælede ham, at det fortjener at omtales her. Han var gaaet ind i et Hyrdehus, der til Dels hang sammen med Ruinerne af den gamle By, og hvor han vidste der fandtes en Indskrift, som Arnaud kun havde faaet halvt kopieret. Men medens han var beskæftiget med at afskrive den, stormede en Skare Beduiner larmende ind og udstødte alle de Anklager imod ham, som den omtalte Antikvitetshandleragent havde indpodet dem. Kvinderne hylede som Furier, og Mændene hævede allerede deres Vaaben mod ham. Lykkeligvis faldt det ham ind at sige dem, at et Mord paa en af den hellige Stad Jerusalems Indbyggere ufejlbarlig vilde bringe Ulykke over deres Børn og Hjorde, en Trusel, der virkede saa stærkt paa dem, at de trak sig tilbage uden for Døren for at forhandle indbyrdes. Denne Galgenfrist benyttede Halévy til saa hurtig som muligt at afskrive endnu nogle Linjer af Indskriften, en Koldblodighed, der dog ikke hjalp ham, da hans Angribere vel bestemte sig til at skaane hans Liv, men berøvede ham hans Papirer (heldigvis havde han i Forvejen skjult alle sine tidligere Afskrifter). Lidt efter lidt afkøledes deres Raseri, og den af dem, der havde truet ham mest, endte endog med at indbyde ham til at tage Del i sin Frokost.

Blandt de mange interessante Enkeltheder i Halévys Beretning findes ogsaa en Bemærkning om, at Araberne endnu udvaske Guld af Sandet i og ved Danafloden i Nær-

heden af Chariba. I Oldtiden var Arabien berømt for sine Guld- og Sølvminer, og endnu paa Hamdânîs Tid vare flere af dem i Virksomhed, medens de nu ere forfaldne og ubenyttede. Det har derfor sin Interesse at se, at der dog ogsaa nu findes enkelte Guldvaskerier i disse Egne.

Den sidste rejsende, vi her skulle omtale, er Østerrigeren Siegfried Langer (1882), hvis Navn allerede tidligere er blevet nævnet. Hans Ungdom havde været en uafbrudt Uddannelse til en saadan Rejse, og faa ere mødte saa vel forberedte dertil, som han. Desto mere maa det beklages, at han ikke længe kom til at anvende alt, hvad han havde tilegnet sig. Efter at have besøgt San'â fra Hudajda og være vendt tilbage til denne By, sejlede han til Aden for der fra at gaa ind i det endnu fuldstændig ukjendte Jafaland; men efter nogle Dages Vandring blev han myrdet af sine Førere, der gjennemborede ham med deres Lanser uden at agte paa hans Raab om Amân (Troskab). Dog var hans korte Rejse ingenlunde uden Resultater for Arkæologien. Han undersøgte nøjere det af Seetzen besøgte Durân og fandt det ganske i Overensstemmelse med Hamdânîs Beskrivelse af de derværende Borge*). Noget længere nord paa opdagede han Dâff, det gamle Nasâfat, med talrige Ruiner og Indskrifter, som han sendte til Evropa i ypperlige Kopier, der i ikke ringe Grad have beriget Kjendskabet til den himjariske Historie.

IV.

Af de her meddelte Rejseskildringer vil det allerede være fremgaaet, at en Del af de Spørgsmaal, Historieskriverne i Oldtiden og Middelalderen lode uløste, have

---

*) I Ausland 1883 p. 515 findes et Billede af Durân efter Langers Fotografi.

fundet deres Besvarelse ved de rejsendes Opdagelser. Dertil kommer nu det betydelige indskriftlige Materiale, som dels er samlet af de nævnte rejsende, dels erhvervet paa anden Maade, navnlig ved Englændernes Kjøb. Ved Hjælp deraf kunne vi naa et stedse klarere Indblik i Sabæernes og de samtidige og følgende Rigers indre Historie og Kulturforhold. Selvfølgelig findes der endnu megen Usikkerhed og mange Huller i denne historiske Erkjendelse, men sammenlignet med tidligere maa Fremskridtet vistnok kaldes overordentligt.

Hvad nu først Indskrifterne selv angaa, ere de skrevne med Tegn, der ligesom de andre semitiske Skriftarter vise tilbage til de gamle fønikiske Bogstavtegn, men dog saaledes, at der ligesom i det klassiske Arabisk (hvis Skrifttegn udgaa fra Aramaisk) maatte opfindes nogle Tegn for de ejendommelige semitiske Lyd, som det fønikiske Sprog ikke havde bevaret. Sproget, hvori Indskrifterne ere forfattede, slutter sig til det klassiske Arabisk og til Æthiopisk og danner i Forening med disse den saakaldte sydsemitiske Gruppe; men det har gjennemgaaende et ældre Præg end det klassiske Arabisk og fjærner sig saa meget der fra, at en Nordaraber og en Sydaraber i Regelen ikke kunde forstaa hinanden. De senere arabiske sproglærde bevarede en ubestemt Erindring om Forskjellen mellem det efter Muhammeds Tid almindelig herskende Sprog (egentlig den kurajshitiske Dialekt) og det gamle sydarabiske. Som Exempel paa denne Forskjel fortalte de en af de filologiske Anekdoter, der ere saa ejendommelige for deres sprogvidenskabelige Arbejder, og som i dette Tilfælde virkelig indeholder en rigtig Erindring af historisk Interesse. Der kom, siges der, en Gang en Nordaraber til Zafâr for at besøge den der residerende himjaritiske Konge, som netop befandt sig paa en Terrasse eller Altan foran Slottet. Da Kongen erfarede, at det var en Udsending fra Nordaraberne, han havde for sig, sagde han en Sætning til ham, som paa Sydarabisk betyder: sæt dig ned paa Terrassen, men

or en Nordaraber lød som: spring ned ad Skrænten. Da Sendemanden opfattede Ordene paa den sidste Maade og slog sig ihjel ved Springet, bemærkede Kongen: ja, dette Sted tilhører Sydaraberne, og ingen skal betræde det, som ikke forstaar Himjarisk! I Virkeligheden stemmer denne Fortælling med det arkaistiske Standpunkt, hvorpaa det sydarabiske Sprog befandt sig, i det Ordet »vathaba« hos dem endnu havde samme Betydning som i Hebraisk og det ældre Semitisk, nemlig at sidde, medens det først senere har faaet Betydningen: springe. Ogsaa Ordet »panvat«, der i denne Fortælling betyder Terrasse eller Altan, har man gjenfundet i Indskrifterne. I øvrigt har Halévys Opdagelsesrejse bragt det interessante Resultat, at Minæerne talte en anden Dialekt end Sabæerne, og ved Sammenligning med den af Wrede fundne Indskrift i Obne viser det sig, at denne Dialekt ogsaa har været udbredt i Hadramaut, hvor den i Følge Maltzan endog har holdt sig til vore Dage i de rigtignok stærkt degenererede Dialekter, Mehri og Qaravi (Echkili).

Blandt Indskrifterne er det navnlig de gamle sabæiske, der vække vor Interesse, da det øjensynlig fremgaar af de antike Forfatteres Vidnesbyrd, at det sabæiske Rige har været det mægtigste blandt Sydarabiens Stater. Det første Spørgsmaal, der her paatrænger sig, er selvfølgelig, om det vil lykkes at finde det Tidsrum, til hvilket disse Indskrifter vise tilbage. Uheldigvis indeholde de ingen umiddelbare kronologiske Angivelser; de faa daterede Indskrifter, f. Ex. den allerede omtalte Indskrift fra Hisn al-ghurab, høre alle til en meget sen Periode. Ikke desto mindre er det lykkedes navnlig D. H. Müller i Wien, en af de faa Specialister i dette Fag, at paavise en Række vigtige Slutninger, som middelbart kunne drages af de sabæiske Indskrifter, og som føre til det i høj Grad interessante Resultat, at de naa betydelig længere tilbage i Tiden, end man oprindelig var tilbøjelig til at antage. Det gjaldt først og fremmest om at fixere det seneste Tidspunkt for Rigets Bestaaen, for

saaledes at vinde et fast Udgangspunkt, hvor fra man kan regne tilbage, og her er det, at de allerede omtalte faa Vidnesbyrd fra de græske og romerske Forfattere i Forening med de axumitiske Indskrifter faa deres uvurderlige Betydning. Det fremgik af dem, at der omtrent ved Kristi Tid begyndte at foregaa en Forskydning af Midtpunktet for den sydarabiske Magt imod Sydvest: Himjarerne træde frem og fortrænge efter nogen Tids Forløb aldeles de gamle Sabæer, hvis sagnberømte Hovedstad Marjab efterhaanden forsvinder, efter at det meget omtalte »Dæmningsbrud« havde forvandlet dets paradisiske Omgivelser til en Ørken. Om denne Omdannelse bære nu ogsaa de sydarabiske Indskrifter Vidne. — Medens nemlig en hel Række Indskrifter omtale »Herskere i Saba«, findes der andre, der nævne forskjellige »Konger i Saba og Raidân«, hvilket sidste var Navnet paa Slottet i Zafâr; og at disse sidste Konger virkelig, i alt Fald til sine Tider, have resideret i Zafâr, fremgaar af, at en af dem har ladet præge Mønter i Raidân. Aabenbart høre disse sidste Konger til den Periode af Sydarabiens Historie, da Hegemoniet begyndte at flyttes fra Sabæerne til Himjarerne, altsaa til Tiden efter Kristi Fødsel; ja muligvis har et lykkeligt Tilfælde givet os Midler i Hænde til at naa en endnu nøjagtigere Tidsbestemmelse med Hensyn til Begyndelsen af denne Bevægelse. I Følge Ælius Gallus's Meddelelse herskede paa den Tid, da han gjorde sit Tog ned mod Sydarabien, altsaa Aar 25 f. Kr., en Konge ved Navn Ilasaros i Marjab, og nu synes et Indskriftfragment at nævne en Konge »Ilsharch« som den første, der fører Titel af Konge over Saba og Raidân, medens hans Fader endnu blot kaldes Konge af Saba. Beror denne sidste Benævnelse ikke paa en tilfældig Afkortning, have vi altsaa her en virkelig dateret Indskrift, der tillige giver os Tidspunktet for Ophøret af det gamle sabæiske Rige i snævrere Forstand. Ogsaa Indholdet af den des værre meget beskadigede Sten, hvorpaa dette Navn forekommer, vilde

passe til de daværende Tidsfornold, da der synes at være Tale om en Eftergiven af Skatter og Afgifter, hvad imidlertid aabenbart ikke skal betyde en Ytring af Glæde over Befrielsen for de romerske Legioner, som Müller mener, men tvært imod udtrykke Følgerne af den romerske Feltherres ødelæggende Indfald.

Alle de sabæiske Indskrifter, der kun omtale »Kongen af Saba«, tør man altsaa henregne til Tiden før Kristi Fødsel. At man her staar over for et ældgammelt Rige, der har bestaaet i Aarhundreder, fremgik allerede af det gamle Testamentes og de assyriske Indskrifters Vidnesbyrd, og i samme Retning pege nu ogsaa selve de sabæiske Indskrifter. Man har i disse hidindtil fundet Navne paa 26 forskjellige Regenter, og man kan altsaa ved at multiplicere dette Tal med et gjennemsnitligt Antal Regeringsaar danne sig en tilnærmelsesvis Forestilling om det Tidsrum, der er repræsenteret ved disse Kongenavne. Müller foreslog som Gjennemsnit 25 Regeringsaar, da de sabæiske Konger synes at have hersket under gjennemgaaende rolige og idylliske Forhold. Tallet er, som han selv senere har indrømmet, grebet alt for højt; men man kan dog gjærne beholde det, da vi jo langt fra kjende alle Navne paa de sabæiske Konger, hvad allerede de i Indskrifterne forekommende Slægtregistre vise. Paa denne Maade vilde man naa tilbage til henimod Aar 700 f. Kr. Fødsel, altsaa i alt Fald til Nærheden af den Tid, da Kileindskrifterne omtale sabæiske Konger*).

Noget lignende gjælder ogsaa om de minæiske Indskrifter, da dette Rige aabenbart har delt Skæbne med det sabæiske og er bukket under for de samme Aarsager som det. Uden Tvivl have disse to Stater i deres Blomstringstid ofte

---

*) Müller, Burgen und Schlösser Südarabiens, II. 1881. Mordtmann und Müller, Sabäiche Denkmäler 1883. Müller i Zeitschrift d. deutschen morgenl. Gesellsch. 1883.

været Rivaler: Minæerne, hvis egentlige Boliger i Følge Halévys Opdagelse laa umiddelbart nord for Saba, synes undertiden at have bemægtiget sig nogle Kyststæder mod Syd, og engang træffer man endog en minæisk Fyrste som Konge i Hadramaut. Mærkeligt er det at se, hvorledes det samme Had, som herskede mellem Sabæer og Minæer, senere gik i Arv til deres Efterkommere. Den af Wrede fundne Mur i Obne var, som Indskriften viser, bygget for at beskytte de minæiske Besiddelser i Hadramaut mod Himjarerne, der i Følge Vidnesbyrdet fra Hisn-al-ghurab strakte deres Besiddelser lige til dette Punkt, eller som Ptolemæus siger, fra Bab al-Mandab til Kane emporium. — Anderledes synes det derimod at have forholdt sig med de oven for omtalte Gebaniter og Kattabaner, der begge ogsaa forekomme i Indskrifterne. De vare snarere mægtige, priviligerede Handelsfamilier end Stammer eller Riger og have efter hinanden udøvet Herredømmet over det for Handelen vigtige sydvestlige Hjørne ved Bab al-Mandab. Kattabanerne, der sluttede sig til Sabæerne, ere blevne fordrevne af Gebaniterne, der støttede sig til Minæerne, men til sidst have Himjarerne ogsaa fortrængt dem, den Gang, da Hegemoniet kom i deres Haand ved det gamle sabæiske Riges Forfald.

Alle disse Betragtninger pege altsaa hen paa den storartede Omvæltning, som maa have fundet Sted i Sydarabien, da Magtcentret forskød sig fra de nordligere Egne mod Sydvest, og da Himjarerne traadte frem paa Skuepladsen som Arvinger til den gamle sabæiske Herlighed. Det er derfor af overordentlig Betydning at finde, hvad der har været den egentlige Aarsag til denne mærkelige Omdannelse. At Ælius Gallus's Sejr over Sabæerne har haft en vis Betydning i saa Henseende, kan man næppe betvivle; det fremgaar allerede af det nøjagtige Sammentræf med Hensyn til Tiden. Men alligevel kan dette Angreb dog umulig have været den dybeste Aarsag til det

ældgamle Riges Undergang, da dette med Lethed vilde have kunnet rejse sig igjen, hvis det havde været i Besiddelse af de samme Livskræfter som tidligere. Endnu mindre have selvfølgelig Araberne Ret, naar de nævne det store Dæmningsgjennembrud (Sajl-al-arim) som Aarsagen til Sabas Forfald. Dæmningen er selvforstaaelig bleven ødelagt, fordi Riget forfaldt, og ikke omvendt. Med rette have derimod lærde som Sprenger og Müller peget hen paa den Betydning, Forandringen af Vejen for den store Verdenshandel, der tidligere gik til Lands gjennem Arabien, maatte faa for de gamle sydarabiske Rigers Tilværelse. Allerede fra en tidligere Tid vise Beretningerne om Kattabanerne og Gebaniterne, hvilken Betydning Besiddelsen af Egnen ved Bab-al-Mandab — det gamle Okelis, der svarer til Indskrifternes Vakali — havde, og denne Betydning maatte voxe overordentlig, da den hele Handelsstrøm ikke mere som før førtes gjennem Arabien selv. Forflyttelsen af Hovedstaden mod Sydvest var derfor et sidste krampagtigt Forsøg paa at beholde det gamle Herredømme over Handelen og et Udtryk for, at Sydarabiens Beboere havde en klar Erkjendelse af, at det nu gjaldt for dem om at være eller ikke være. Men Forsøget mislykkedes. Den egentlige Verdenshandel kom i Romernes Hænder, og i det Himjarerne søgte at skaffe sig Indflydelse ved Kysten af det røde Hav, stødte de sammen med de paa den anden Side af Havet boende Habessiner, som dreves af lignende Interesser, og der begyndte en Kamp paa Liv og Død mellem disse to Magter, der endte med Jemens fuldstændige Undergang. Før vi imidlertid betragte dette sidste Afsnit af Himjarernes Historie, ville vi endnu kaste et Blik paa de Bidrag, Indskrifterne give til at lære os det indre Liv i Sydarabien, dets Kultur og Religion nærmere at kjende.

Der er Grund til at beklage, at der kun er fundet saa faa billedlige Fremstillinger blandt de sydarabiske Ruiner, da Indskrifternes Indhold vilde vinde meget i Anskuelighed

og Fylde ved saadanne umiddelbare Vidnesbyrd. Imidlertid ere de faa Billeder, som ere blevne offentliggjorte, af ikke liden Betydning. Den omtalte sydarabiske Historieskriver og Geograf Hamdânî fortæller et Steds om en Mand fra Hadramaut, der havde undersøgt en »aditisk« Gravhule i det Haab at finde Guld og Skatte deri. Ved denne Lejlighed var han kommen ind i et Gravkammer, hvor der fandtes to mægtige Figurer, nemlig to Kvinder, som Gud havde forvandlet til Sten; den ene af dem havde en Guitar i den ene Haand og en Fløjte i den anden. Hvad der ligger til Grund for denne, i øvrigt æventyrlig udsmykkede Fortælling, ser man af en sydarabisk Gravsten, som er funden, og hvorpaa enkelte Scener af den afdødes Liv ere afbildede. Vi se ham paa det øverste Billede siddende paa en lav Stol ved et Bord, der bærer forskjellige Drikkekar; foran ham staar en Tjener rede til at opvarte ham og til venstre en kvindelig Skikkelse med en Guitar i Haanden, altsaa en Sangerinde, der skal underholde ham, medens han drikker. De oven nævnte forstenede Kvinder ere saaledes ikke andet end Figurer fra lignende Gravstene. For øvrigt minder Billedet ogsaa om Agatharchides's Skildring af de udsmykkede Borde og Divaner, som Sabæerne benyttede, og den hele Scene er som en Illustration til Begyndelsen af det Digt af Alkama, hvoraf vi tidligere have givet en Prøve, og hvori det hedder: ved Sangerindernes Harpespil, naar vi nød den herlige Vin, da følte vi os lykkelige. Paa Billedet neden under ser man den afdøde ridende paa en Stridshest, i det han, som det synes, bringer Bytte tilbage fra en eller anden Kamp. Paa andre Billeder træffer man en Mand ridende paa en Kamel med en »Ridf« eller Bagrytter bag ved sig, eller man ser ham vandrende afsted, fulgt af en Tjener, der ligesom han selv holder en Stok i Haanden — som Illustration til et Sted hos Strabo, hvor denne taler om Sabæernes Skik, altid at gaa med Stok i Haanden. Det først nævnte Dobbeltbillede bærer Ind-

skriften: »Billede og Mindesmærke over Idjl b. Sa'dilât Kurajn. Østens Athtar straffe den, der beskadiger det.«

Forholdsvis faa af Indskrifterne handle om Kamp og Strid; de fleste have en idyllisk Karakter og minde flygtig om de katholske Votivtaler, i det de stille nye Foretagender og Værker under Gudernes Beskyttelse, paakalde deres Hjælp i Tilfælde af Sygdom eller Uheld og takke dem for den Understøttelse, de have ydet. Man erindre, at Sabæerne vare et Kjøbmandsfolk, der jo i Følge Ælius Gallus's Skildring gjorde en meget ynkelig Figur som Soldater. At Landet har været rigt dyrket, og at dets store naturlige Hjælpekilder ere blevne omhyggelig benyttede, fremlyser af utallige Indskrifter. Der tales om Byggeforetagender, Plantager, Kornmarker, Frugthaver osv., og især maa de forskjellige Vandingsforetagender, hvis Betydning er bleven klar ved alt, hvad der oven for er anført, have spillet en meget stor Rolle, hvad man blandt andet kan se af, at der er Tale om en egen Klasse Guddomme, Manâdichat, der beskyttede Vandingsarbejderne. Ogsaa Landets anden Rigdomskilde, den store Transithandel, er bleven udnyttet indtil den yderste Grad. De talrige Borge rundt om i Landet vare paa en Maade det samme som Røverridderborgene i Middelalderen, kun at det hele Forhold her havde et mere legitimt Præg. Handelskaravanerne maatte betale en endeløs Række Afgifter til Kongerne, Smaafyrsterne og forskjellige Embedsmænd, og, under Form af Tiende, til Præsterne. Paa denne Maade kom en Kamelladning Røgelse efter Plinius's Beretning, med Fradrag af de egentlige Transportudgifter, til at koste den uhyre Sum af henved 300 Kroner, inden den naaede Ghazza ved Middelhavets Kyst*). Særlig betegnende er et Sted hos Plinius, hvor han omtaler Gebaniterne, og hvor det Billede, han giver, fuldstændig minder

*) Sprenger, Alte Geographie Arabiens 1875, p. 218.

om Plyndringssystemet i det nuværende tyrkiske Rige: »ogsaa Præsterne og Kongens Skrivere faa visse Dele af Røgelseladningerne; desuden brandskattes de af Vagtmandskabet, Drabanterne, Dørvogterne og Tjenerne«. Aabenbart maa man forestille sig den hele Statsforfatning som meget løs og decentraliseret; de forskjellige Borgherrer have kun i ringe Grad underkastet sig den nominelle Hersker i Hovedstaden, og kun den fælles Handelsinteresse har givet de forskjellige Samfund et vist Sammenhold. Den oven for omtalte Periplus skjelner mellem Tyrannerne i de mindre Byer og Kongen i Hovedstaden, og den arabiske Overlevering fortæller om 8 Kurfyrster, uden hvis Stadfæstelse ingen himjarisk Konge blev anerkjendt, saa at vi ogsaa paa denne Maade mindes om Tilstanden i det tyske Rige ved Middelalderens Slutning, kun bestandig med den Forskjel, at denne Tilstand var den normale for Sydarabiens Vedkommende.

Et ikke ringe Lys kaste Indskrifterne over de religiøse Forhold hos Sabæerne og de andre sydarabiske Riger. Utallige Templer vare rejste rundt om i alle Byerne, og den Omhu og det rige Materiale, hvormed de vare opførte, viser sig slaaende ved, at de i Regelen ere de eneste Bygninger, der have modstaaet Tidens Ødelæggelser og delvis ere bevarede endnu. Antallet af de kostbare Billeder og Votivtavler, der skjænkedes dem, voxede bestandig, og Præsternes Anseelse var saa stor, at man synes at have betegnet de enkelte Aar efter de aarlig skiftende Ypperstepræster, ligesom i Rom efter de forskjellige Konsuler. Det fremgaar tillige af Indskrifterne, at der fandt Valfarter Sted til forskjellige Helligdomme, saa at altsaa Muhammed ved Indstiftelsen af Valfarten til Mekka kan have sluttet sig til nationale arabiske Forbilleder. De Guddomme, der dyrkedes, vare hovedsagelig Stjærneguddomme, hvortil der dog ogsaa sluttede sig enkelte Sten- eller Klippeguddomme og hellige Træer. Man dyrkede især Solen, Shams, der

forestilledes som Gudinde og førte en Mængde forskjellige Tilnavne, Maanen eller Sin, og Venusstjærnen. Den sidste førte hos Minæerne det fælles semitiske Navn, Athtar, der svarer til Fønikernes Astoret (Astarte) og Babylonernes Istar, medens den dog, i Modsætning til disse Guddomme, hos Sydaraberne var en mandlig Gud; derimod kaldtes den i Regelen hos Sabæerne Almaqah, der synes at staa i Forbindelse med en Rod: at straale, funkle. En meget dyrket Guddom, i alt Fald inden for et bestemt Distrikt, var Talab Riam, der uden Tvivl har været et helligt Træ. Ved Siden af disse Hovedguddomme omtale Indskrifterne endnu en stor Mængde andre Guder; men de fleste ere endnu kun væsensløse Navne og ville for en Del rimeligvis vedblive at være det, da de ere specielt sydarabiske og mangle Paralleler hos andre semitiske Folk.

Enkelte af disse Guddomme findes som Konger i de oven for omtalte himjariske Kongelister, hvorved der kastes et saa ejendommeligt Lys over den deri indeholdte Tradition, at vi paa overraskende Maade sættes i Stand til at vurdere dens Oprindelse og Betydning. Det er allerede oven for omtalt, at man har truffet flere af Navnene fra Kongelisterne i de opdagede Indskrifter. Dette kunde synes at tale stærkt for, at disse Lister virkelig indeholdt en historisk Erindring, og under Indtrykket deraf dannede man en Theori om, at de sydarabiske Guddomme, der ogsaa forekom i Kongefortegnelserne, vare apotheoserede Konger, i det man fandt det meget betydningsfuldt, at denne hellenistiske og romerske Skik ogsaa lod sig paavise i Sydarabien. Fortsatte Undersøgelser have imidlertid vist, at hele denne Theori beror paa en Selvskuffelse. De omtalte Kongelister indeholde ikke en med Indskrifterne sideordnet Tradition, men gjentage for en stor Del kun disse Mindesmærkers eget Indhold. De sydarabiske Traditionssamlere have nemlig haft saa megen Kjendskab til den gamle sydarabiske Skrift, at de have kunnet læse de i Indskrifterne forekommende

Egennavne, og paa dem have de saa bygget deres Kongerækker og Genealogier, men herved er det undertiden gaaet dem ligesom Francis Flute i »Sommernatsdrømmen«, som læser Repliker og Stikord mellem hverandre, i det de ofte have taget Navnet paa den Gud, hvem Indskriften var helliget, med foruden de menneskelige Navne og indflettet ham i de Genealogier, de opstillede. Paa denne Maade er der i Kongelisten indført nye værdige Sidestykker til Alexander den store og Semiramis, hvis Adkomst til at regnes med til de sydarabiske Konger vi allerede have omtalt. Ad denne Vej er f. Ex. Guden Talab Riam bleven til en sabæisk Konge, i det han følgerigtig optræder som en Slægtning af de Mænd, der have indviet en Indskrift til ham. Men ikke nok dermed; af disse Navne eller Tilnavne har der end videre saa udviklet sig forskjellige Fortællinger eller Legender, hvis historiske Værd følgelig træder klart for Dagen og tillader Analogislutninger med Hensyn til alle de Fortællinger, hvis Oprindelse endnu ikke kan kontrolleres. Den nævnte Gud Talab Riam kaldes saaledes i flere Indskrifter: Herre over [Stedet] Tar'at (Ba'al tar'at); men da de senere Arabere kun kjendte Ordet Ba'al i Betydningen Ægteherre, anvendte de ufortrødne Indskriftslæsere ogsaa denne Betydning i dette Tilfælde, og den nye Konge Talab Riam blev altsaa yderligere udstyret med en Gemalinde, der bærer Navnet Tar'at. Endnu større Følger fik en anden Indskriftstydning. Den nævnte Maanegud Sin, der undertiden kaldes Sin dsu-Alam (Herre over Alam), er under denne Form indført i den himjariske Tradition som en sejrrig sydarabisk Feltherre, om hvem der berettes, at han har erobret det kinesiske Rige; man kombinerede nemlig hans Navn med Sin eller Kina, paa samme Maade som f. Ex. de himjariske Herskere Shamir og Tubba i Kraft af deres Navne ere blevne til Erobrere af Samarkand og Tibet. Ingen kan derfor finde det uberettiget, naar man betragter den sydarabiske Rimkrønnikes historiske Vidnesbyrd med en yder-

liggaaende Skepsis, hvorved man blot ej tør overse, at disse Overleveringer ingenlunde ere helt uden Værdi, i det de undertiden have en ikke ringe kulturhistorisk Betydning.

V.

Naar man efter at have gjennemgaaet de gamle sydarabiske Staters Historie ved Hjælp af de faa og mangelfulde Vidnesbyrd, vi kunne raade over, nærmer sig til det himjariske Riges sidste Dage, overraskes man pludselig over, at de før saa sparsomme og intermitterende Kilder pludselig begynde at strømme i rigelig Mængde fra alle Sider. Vi besidde byzantinske, arabiske, æthiopiske og syriske Efterretninger om den Kamp, der medførte Sydarabiens Undergang. Dog Glæden over den uventede Overflod varer kun kort, i det man hurtig ser, at alle disse Kildeskrifter kun stemme med Hensyn til Begivenhedernes Hovedtræk, men derimod i den Grad variere i Beretningen af Enkelthederne, at det er yderst vanskeligt at danne sig et klart Billede af denne Kamps enkelte Begivenheder og deres Rækkefølge. Her indskrænke vi os til at meddele de sikre Hovedbegivenheder, da vi nu staa ved Grænsen af de historiske Forhold, der danne den egentlige Gjenstand for nærværende Skildring.

Det himjariske Rige, der skulde kalde den gamle sabæiske Magt til Live under en ny Form, var til alle Sider omgivet af Fjender. Mod Nord begyndte de nordarabiske Beduinstammer, der tidligere havde holdt sig noget tilbagetrukket, i det deres uophørlige gjensidige Fejder hindrede dem i at komme til at spille nogen Rolle, at komme til Bevidsthed om deres egen Kraft. De samle sig for første Gang til et fælles Foretagende, i det de under Anførsel af Kulajb af Stammen Rabî'a rejse sig mod Sydaraberne, hvis Overherredømme de uden Tvivl i Oldtiden ofte have maattet anerkjende, og overvinde dem i et sejrrigt Slag ved

Chazâza, der falder omtrent Aar 500. Endnu farligere vare de allerede omtalte Fjender mod Sydvest, Fyrsterne i Habessinien (det axumitiske Rige), der allerede tidlig viste sig som uforsonlige Modstandere af deres Medbejlere paa den anden Side Bab-al-Mandab. Af de habessinske Indskrifter, der ere nævnede i det foregaaende, fremgik det, at Æthioperne allerede i det fjerde Aarhundrede havde bemægtiget sig Himjarernes Land, og i Begyndelsen af det sjette Aarhundrede omtaler et syrisk Brev fra Simeon fra Beth-Arshâm til de græske Biskopper habessinske Underkonger i Jemen. Man kan heraf slutte, at Habessinerne, i alt Fald undertiden og delvis, have haft Herredømmet i Sydarabien i Tiden efter Aar 300, selv om det ikke lykkedes dem fuldstændig at kue den stedse ulmende Frihedstrang hos de undertvungne Beboere. Af skæbnesvanger Betydning for Himjarerne blev det, at den politiske Modsætning tillige blev en religiøs Modsætning, i det de habessinske Fyrster gik over til Kristendommen, medens Flertallet af Sydaraberne endnu fastholdt det gamle Hedenskab. Der fødtes paa den Maade hos de sidste et brændende Had til Kristendommen, som yderligere næredes af de Jøder, der efter Jerusalems Undergang i store Mængder havde taget Ophold rundt om i Arabien og ikke mindst i Jemen. Kun i Nedjrân fandtes der en kristen Menighed, hvis Oprindelse vel er dunkel, men som uden Tvivl har haft en syrisk Karakter. Disse religiøse Modsætninger kom til Udbrud, da den nationale Frihedsfølelse sidste Gang gjorde et Forsøg paa at gjenoprette det tidligere himjariske Herredømme. Man benyttede det Øjeblik, da en habessinsk Underkonge var død og hans Efterfølger endnu ikke udnævnt, til at samle sig om en indfødt Fyrste, Dsu Nuvâs, hvem det virkelig en Tid lang lykkedes at bemægtige sig Herredømmet over Jemen og saaledes for sidste Gang kalde det himjariske Rige til Live igjen. Men denne Dsu Nuvâs var gaaet over til Jødedommen

og var følgelig besjælet af et dobbelt Had til Kristendommen, som bragte ham til i Aaret 523 at drage mod Nedjrân og foranstalte et stort Blodbad paa alle de derboende kristne, som vægrede sig ved at gaa over til Jødedommen. Blandt dem, der den Gang lede Martyrdøden, nævner Traditionen særlig Harith b. Kilâb og hans Hustru Rômê. Gjennem den omtalte Simeon fra Beth-Arshâm bleve Biskopperne i Alexandria og Byzants underrettede om denne Begivenhed; Kejser Justin henvendte sig til Habessinerne med Opfordring om at komme deres Trosbrødre i Arabien til Hjælp, og den habessinske Konge greb med Glæde denne Anledning til at rette et Angreb mod Jemen, som det maatte være ham i høj Grad magtpaaliggende at tilbageerobre. I Aaret 526 landede en habessinsk Hær ved Jemens Kyst, Jemanenserne bleve besejrede, Hovedstaden Zafâr indtagen og Kong Dsu Nuvâs tagen til Fange og dræbt.

Fra nu af beherskedes Jemen af en habessinsk Underkonge, der til sin Residens valgte den nuværende Hovedstad San'â, i Steden for Zafâr, indtil Aar 570, da Himjarerne paa ny rejste sig for at afryste det fremmede Aag, men rigtignok kun for at ombytte det med et andet, i det nemlig Perserne, der havde understøttet Oprøret, indsatte en Statholder i San'â.

Imidlertid foregik der mærkværdige Omdannelser i Nordarabien, der lagde Spirerne til kommende verdenshistoriske Begivenheder. Medens Ælius Gallus havde omtalt det arabiske Hovedfolk som fuldstændig ukyndigt i Brugen af Vaaben og savnende enhver militær Organisation, blive Araberne allerede i det næste Hundredaar e. K. af den dygtige Feltherre Pescennius Niger fremstillede for den romerske Hær som Mønstre paa Haardførhed og Krigsdygtighed. De Arabere, der nu træde frem i Historiens Lys, ere nemlig en ganske anden Menneskeslags end de ældre. I Steden for de sabæiske Kræmmere og Handelsherrer møde vi nu de krigerske, æventyrlystne

Nordaraber; i Stedeu for de ensformige og højtidelige sabæiske Votivindskrifter med deres Anraaben af Gudernes Beskyttelse, træffe vi nu de omflakkende Trubadurers livslystne Sange om Kamp og Elskov, om Stammefrænders Bedrifter og deres Yndlingsdyrs ædle Egenskaber. Der samlede sig hos de nordarabiske Stammer en uhyre Kraftmængde, som en Tid lang blev bortødslet i endeløse indbyrdes Smaafejder eller i fremmed — romersk eller persisk — Krigstjeneste, indtil endelig Muhammed forstod at rette den imod et enkelt bestemt Maal og derved give Stødet til en Bevægelse, der i kort Tid forandrede Verdens Udseende. Rigtignok slukkedes denne Kraft lige saa hurtig, som den blussede op, og Arabien sank snart tilbage i en fuldstændig Ubetydelighed og Forglemthed, i hvilken det endnu befinder sig; men desto mærkeligere ere de Resultater, som de af Muhammeds Forkyndelse mere elektriserede end gjennemtrængte nordarabiske Stammer udførte i deres korte Blomstringstid. Til dem, der tidligst bukkede under for den under Islams Symbol exploderende Kamplyst, hørte Levningerne af det himjariske Rige, hvis persiske Besætning overvandtes og fordreves i Aaret 634. Efter at Profetens Tilhængere havde bemægtiget sig Landet, fortrængtes den mærkværdige gamle Kultur og Religion tillige med det særegne Sprog af de indstrømmende nordarabiske Elementer, og der bredte sig over Sydarabiens Fortid et Mørke, som hverken enkelte Patrioters romantiske Begejstring for deres Lands Minder eller den nyere Tids videnskabelige Forskning har været i Stand til fuldstændig at afdække, men som dog nu er begyndt at vige saa meget, at man kan begynde at skimte Omridsene af det gamle sabæiske Riges ydre og indre Historie, for hvilken det har været disse Blades Opgave at vække en mere almindelig Interesse end den, som nogle faa Fagmænd nære for den.

F. Buhl.

Fra Krigsfangernes Lejr*).

(Scener fra den nordamerikanske Borgerkrig).

I.

Om Bord.

»Hr. Oberst! Der komme Bugsérskibene,« melder en Officer, medens jeg staar paa Dækket af »Alice Counce« og venter paa mit Regiment, som jeg ikke kjender noget til, og hvor over jeg først i Dag modtager Befalingen. Ned ad Long Island Sound**) komme Damperne, overlæssede med en mørk Sværm Mennesker, der fylde Dækket og hænge omkring paa Skanseklædningen. Damperne komme langsomt op og kaste deres Tov over paa Skibet, og der rejser sig nu en forvirret Larm og Raab, som sædvanlig ved et nyt Regiments Ankomst.

»Giv Agt! Officerer og Mandskab blive om Bord paa Damperne, til de kommanderes om Bord. Kaptejnerne over »A.« og »F.« marchere om Bord med deres Kompagnier

*) Efter Ch. E. Nott.

**) Adskiller Øen Manhattan, hvorpaa New-York ligger, fra Fastlandet.

og føre dem til deres Kvartér. Kojerne ere henholdsvis betegnede med de respektive Kompagniers Bogstaver.«

Larmen stopper op, og Kompagnierne klavre efter deres Tur om Bord og stavre ned i de mørke Skibsrum, som endnu ere kolde og klamme af den nylige Skuren, og hvor man har indrettet en Slags raa Kojer, hvoraf hver enkelt er saaledes beskaffen, at den gjennemgaaende har at gjøre fire Mand ulykkelige. Ulykkelige! thi Kojerne ere anbragte paa Mellemdækket i tre Rækker over hverandre, uden at der er ladt nogen Plads tilovers, hvor man under Søsygen kan sidde oprejst — og fire Mand i én Seng have aldrig ligget stille og ville heller aldrig ligge stille. Mandskabet, som aldrig før har været til Søs, aner ikke, hvad der venter.

Folkene sætte mig i Forbavselse ved det gode Humør, hvormed de opsøge deres mørke Kvarterer og tage dem i Besiddelse. Paa den ene Side, den Del af Skibsvæggen, som ligger nærmest Bagstavnen, stuver Kompagniet »A« sin Bagage sammen ved Hjælp af et Par matte Skibslanterner, og nærmest ved »A« er »F« i Lag med samme Arbejde. Denne Ordning af Kompagnierne har sin bestemte Grund; paa Valpladsen blive de nemlig opstillede parvis, i saakaldte »Divisioner«, saaledes at der i hver Division altid staar en af de fem ældste og en af de fem yngste Kaptejner. Ogsaa i Bivuaken beholde de de samme Pladser som i Træfningen, og hermed er ogsaa den rette Vejviser given for Anvisningen af Kvartererne om Bord. Vi begynde paa den ene Side, ved den yderste Del af Agterstavnen, med »A« og gaa omkring i Skibet, til vi ende med »B« ved Agterstavnen paa den modsatte Side. Der er naturligvis en vis Forskjel med Hensyn til Bekvemmelighederne, en maa jo have den daarligste Koje, og det er højst ønskeligt, at denne ene kun kan kaste Skylden paa sit eget Uheld.

»Skulle vi snart lette Anker, Hr. Kaptejn?« — »Kan

ikke sige det, Herre. Nu ingen Vind. Ser ud, som Taagen vil lejre sig. Kan ikke sejle, før vi faa en Brise.«

»Hr. Oberst,« melder en af Kaptejnerne, »min Premierløjtenant har ikke i sex Uger forladt Lejren. Hvis De vilde tillade ham at gaa i Land, vilde det være mig meget kjært.« — »Jeg kan ikke, Hr. Kaptejn. Skibet har Ordre til strax at gaa under Sejl. Saa længe der er en Mulighed herfor, kan ingen Officer forlade det.«

»Hr. Oberst,« siger en anden, »Løjtenant A. af mit Kompagni fik i Gaar Aftes Efterretning om, at hans Moder ligger meget syg. Vil De være saa god at undertegne dette Pas?« — »Det gjør mig ondt, Hr. Kaptejn at maatte svare Dem, at ingen Officer kan gaa fra Skibs Borde. Vi have Ordre til at stikke i Søen, Lodsen er om Bord, Bugsérdamperen i Ørevidde, og vi skulle lette Anker, saa snart der rejser sig en Brise.« — »Det er virkelig haardt nok.« — »Ja, meget.«

»Hr. Oberst,« melder en tredje, »min Sergents Kone er meget syg. Jeg sagde ham, at han kunde vende tilbage, se til hende og i Morgen hente sin Bagage. Hvis De vil undertegne hans Pas, vilde det være mig meget kjært.« — »Han maa sende Bud efter sine Sager. Vi have Ordre til at stikke i Søen. Ingen maa forlade Skibet.« — »Den stakkels Fyr lovede hende, at han sikkert skulde komme tilbage i Dag. Det var det eneste Middel til at faa hendes Samtykke til hans Bortgang. Han er en fuldkommen paalidelig Mand.« — »Styrmand, tror De, at vi muligvis kunne sejle endnu i Aften.« — »Nej, Herre! Taagen letter ikke før Midnat, Lodsen er gaaet fra Borde.« — »Kaptejn! Saa kan De lade Deres Sergent bringe denne Depeche til Hovedkvarteret og lade ham melde sig om Bord ved Daggry.«

Taagen bliver tættere og tættere, og nu bryder Regnen løs; disse og lignende sørgelige Afslag og Skuffelser have udfyldt Dagens Løb. Kahytten rummer ikke Halvdelen af

Officererne. Intet er i Orden, alt er Smuds, Uorden og Forvirring. U, hvad det var for en elendig, fortrædelig, ynkelig Dag!

En hel Uge af slige Dage forløber; men sluttelig blæser den friske Sydvest skarpt og koldt. En lille Bugsérdamper kommer til Syne mellem Bulværkerne, faar fat paa det store Skib, slæber det gjennem Snævringerne*), og Regimentet er endelig paa Vejen til New-Orleans.

»Jeg vil være glad, naar New-York er ude af Sigte,« udbryder en ung Løjtenant, hvis Stemning er særlig løftet ved Tanken om hans første Felttog. — »De vil være endnu mere glad, naar De atter faar Byen i Sigte.« — »Det kan gjærne være,« svarer han smilende; »men efter al vor Ulejlighed og Venten er det en Fornøjelse, naar det endelig gaar løs.«

Jeg staar paa Dækket og ser Staden synke ned under Synskredsen og Kysterne svinde, medens vi glide hen over den smukke Bugt; endelig svinde Omridsene, og jeg vender mig bort for at tænke paa Inspektioner, Rationer og Søsyge.

Den første Nat er gaaet hen uden særlige Hændelser, Røret ved vor Afrejse har sat sig, og vi kunne vaagne rolig op til vor første Dag paa Søen; dog egentlig ikke »rolig«; thi tyve Trommeslagere lade en Reveille rulle gjennem Luften, saa den skrækker Rotterne ud af deres Huller, driver den sovende Vagt ud fra Bakken og forstyrrer enhver Sømand og Sover paa hele Skibet. Efter denne Støjs Hendøen ere vi ganske vaagne og færdige til det daglige Livs sædvanlige Færd.

»Frokost!« Frokost er ikke noget, man let kommer til om Bord paa Transportskibet. Hele Natten igjennem have tvende Delinger Kokke været i Virksomhed, og dog tilhvisker man hverandre sin Frygt for, at Frokosten trods

*) „The Narrows", den snævre Havnemunding ved New-York.

alle disse Anstrængelser ikke vil strække til. Det er meget ærgerligt, naar man i den kolde Søluft maa vente paa sin Frokost og saa oven i Kjøbet nages af den Tanke, at Turen ikke vil komme til én selv. Uddelingen er da ogsaa en vigtig Sag, som lægger Beslag paa en hel Time af hungrige Øjeblikke. Kompagnierne formere sig i Rækker, Mand efter Mand, og nærme sig Kabyssen paa hver Side af Skibet. Et Bæger og et Madkar slynges ind ad en Aabning; i et Øjeblik ere de fyldte med en Slurk bleg Kaffe, en Skive Flæsk og tre Skibstvebakker og rækkes tilbage. Den hungrige Ejermand griber sit Bytte og iler afsted til en stille Plads, hvor han faar sin Kniv og Gaffel frem og efter Behag kan køle sin Kaffe. Den lange Række uafforede slentrer Mand efter Mand hen til det fedtede Uddelingssted; det Kompagni, som har den Lykke at være det første, lykønsker ironisk det sidste, og det sidste udtaler sin ironiske Medlidenhed for det første. Turen vexler; Kompagniet »A« er i Dag det første ved Frokosten, det andet ved Middagen, det tredje ved Aftensmaaltidet; i Morgen vil det være det fjerde, og saaledes fremdeles, til det sluttelig naar den pinlige Situation at være det sidste.

»Vandet«. Vandet danner Morgenens næste Plage. Folkene føres op paa øverste Dæk; paa Mellemdækket er anbragt en Post, der ved en Slange er sat i Forbindelse med Vandtønderne i Lasten. En Styrmand paa Skibets og en Officer paa Regimentets Vegne uddele Vandet, og tvende Mand fra hvert Korporalskab, hvoraf hver enkelt har en Masse Feltflasker om Halsen, træde frem og fylde dem fra Tønderne, et kjedsommeligt og uordentligt Stykke Arbejde.

»Revisionen«. »Vandet er uddelt, Hr. Oberst,« melder den vagthavende Officer. »Ønsker De at revidere Kvartererne?«

Der blæses til Appel, og Mandskabet fylder igjen det øverste Dæk. Udrustet med en Lanterne faar jeg fat paa en slibrig Stige og kravler ned til det mørke Mellemdæk.

Her er meget stille nede og næsten tomt, ganske som i en mørk Hule. Kompagnierne ere inddelte i fire Korporalskaber, og en Sergent og tvende Korporaler fra hver Deling have faaet Opsynet med Kvartererne tildelt.

Jeg begynder med første Korporalskab og holder Lanternen op til de øverste Kojer, hen til de mellemste, ned til de underste. Tæpperne ere rullede sammen, Tornistrene ligge ved Hovedenden, intet ligger løst omkring. Ingen Krummer forraade indsmuglede Skibstvebakker, Dækket er skuret. »Meget godt, Hr. Sergent, Deres Kvartér gjør Dem Ære.« Det næste: et Tæppe ikke i Orden, en halv Skibstvebak i øverste Kojerække, Krummer spredte omkring, Dækket tilsmudset af modbydelig Tobak. »Sergent! Se her, se her og se her! Deres Kvartér er det mest smudsige i hele Skibet.« — »Synes De ikke, Hr. Oberst, at Kvartererne i det hele taget ere temmelig gode?« spørger den fungerende Officer. — »Meget gode, Hr. Kaptejn! Naar vi undtage den ene Sergent, finder jeg virkelig ingen Grund til Udsættelse.« Og saaledes ender første Revision.

»Naar Rebellerne ikke havde ødelagt Fyret hist,« bemærker min Ven, den første Mat, medens han med sin Kikkert mønstrer Hampton-Red, »kunde vi godt have løbet lige ind endnu i Aften; men nu have vi kun ringe Ballast inde og en stor Mængde Sjæle om Bord, og da er det ikke ganske sikkert.« — »Have de ødelagt Fyret ved Kap Henry?« — »Ja saamænd, og mig tykkes det nu, at blandt alle de Gjerninger, som maa oprøre den hele civiliserede Verden mod dem, er dette den skammeligste. At tænke sig, hvor mangt et skjønt Skib der er strandet hist og aldrig kommer flot igjen, blot fordi Fyret mangler. Jeg synes nu, at det endog overgaar Skydningen af Kvinder og Børn, i hvert Fald er det akkurat lige saa slemt.«

»Hist kommer Lodskutteren og har hejset sit Flag,« bemærker en Tilhører.

Langt oppe i Chesapeakbugten ser man Lodskutteren med det lille Flag, der bølger ned fra Mastetoppen; Baaden nærmer sig som en Pil, den danser hen over Bølgerne, Raaerne brases, Skibet stopper op og venter paa det lille Fartøj. Lodskutteren kredser om os, en lille Nøddeskal af en Baad støder fra, den drives fremad af tvende sorte Rorkarle, som kæmpe sig gjennem Bølgerne, vige af for dem, langsomt bane sig Vej op mod Vinden og frem til Skibet. Der hersker stor Nysgjerrighed efter at se den virginske Lods, og alle trænge sig frem, medens han kommer om Bord. Kun Kaptejnen har ikke rørt sig fra Pletten for at gaa ham i Møde; han staar paa Agterdækket i hele sin Værdighed, med Kikkerten under Armen. Lodsen spørger ikke efter ham, bliver heller ikke staaende, ser sig ikke om; han kjender tydelig nok den Plads, hvor Kaptejnen staar, bukker for Mængden, der trænger sig sammen om ham, baner sig Vej og stiger op paa Dækket. Han skrider hen mod Kaptejnen, de ryste hinandens Hænder, Kaptejnen rækker ham sin Kikkert, og Lodsen modtager den; det er Emblemet paa Myndigheden, og Kaptejnen har ophørt at have Kommandoen over sit Skib.

Lodsen løfter Kikkerten og kikker skarpt ud i en bestemt Retning; han vexler Stilling, en eller to Gange, oppe og nede paa Dækket, og kikker opmærksomt ad et andet Hold. Jeg er overtydet om, at han véd lige saa nøje Besked om, hvor vi ere, som jeg vilde vide, hvis jeg stod paa Raadhustrappen i New-York. Den hele Forestilling opføres øjensynlig kun for at lade Tilskuerne ane de Vanskeligheder, som falde i Lodsens Lod.

»Hvilken Kurs holde vi?« spørger Lodsen. — »Stik Vest,« svarer Styrmanden. — »Styr Vest-Syd-Vest!« raaber Lodsen. — »Vest-Syd-Vest,« brøler Styrmanden tilbage. — »Sæt Klyveren op, Herre!« siger Lodsen til Kaptejnen. — »Sæt Klyveren op, Herr Small!« raaber Kaptejnen til første Mat. — »Sæt Klyveren op,« raaber første Mat til den

anden. — »Alle Mand til Klyverfaldene,« kommanderer anden Mat. — »Ja vel, Herre!« svare Matroserne, og Soldaterne ere ganske betuttede Tilskuere ved at opdage, at de befinde sig i et saa vanskeligt, ja muligvis farligt Farvand.

Hvorfor vi egentlig kom til Fortet Monroe, kan intet Menneske sige. Trods vor bestemte Befaling øjeblikkelig at sejle til New-Orleans vægrede Vinden sig bestemt ved at blæse; vi fik en ny Uge med Vindstille og Taage, og Kaptejnen jamrede, brummede og mente, at naar vi havde benyttet »Brisen«, kunde vi nu have været ved »Hul-i-Væg«, ja maaske ved Fyrtaarnet Abacom; men nu kunde intet Menneske sige, naar Vinden vilde sætte ind fra Vest; man havde haft det Tilfælde, at Vinden paa denne Aarstid »hvilede« hele tre Uger. Officerer og Mandskabet brummede i samme Tonart og spurgte mig, ufejlbar for hundrede Gang om Dagen, hvorfor vi vare komne til Fort Monroe.

Ogsaa denne Ventetid forløber, og en Vestenvind forjætter os, at vi kunne komme afsted. »Vi maa have en Bugsérdamper, der kan slæbe os ud,« mener Kaptejnen. — »Og vi maa have Baaden langsides,« mener Matten. En Baad, fragtet med Officerer og Soldater, gaar i Land for at gjøre de sidste Indkjøb. Jeg venter paa Dækket, iagttager Baaden, der støder fra, og lytter til Matrosernes ensformige Sang fra »Alice Counce« og »Emily Sturges«, der melder, at man hist ovre hisser Ankrene.

Damperen slæber os ud, Lodsen forlader os, og vi ere atter i rum Sø. »Emily« sejlede omtrent en halv Mil for ude for os og var hele Dagen igjennem i Sigte, da hun sejlede nærmere for Vinden og holdt sin Kurs nærmere Kysten. Da Aftenen brød frem, sendte vi mangt et skinsygt Blik over mod hende og spurgte hverandre, hvilket Skib vel vilde holde Têten næste Morgen.

Den næste Dag var mørk vinteragtig, Vinden blæste stærkere og stærkere, Søen gik stadig højere, og da vi

havde den næste Dag bag os, følte jeg Skibets Rullen blive stærkere og stærkere; men det forekom mig ganske fornøjeligt, og jeg frygtede ingen slemme Følger deraf. Jeg stod op ved Reveillen, der forekom mig lidt svagere end sædvanlig, stolprede ud af Kahytten og kjendte endnu ikke noget til Frygt. Heldig kom jeg op paa Dækket og opdagede her, at kun fire Trommeslagere hamrede: »Rateplan«, og at kun faa Mænd vare komne op. Jeg steg nu ned paa Agterdækket og fandt her tre Løjtenanter. Der syntes at være noget usædvanligt paa Færde; tvende sade ganske stille, med Armene slyngede om et Spir, medens den tredje tumlede heftig frem og tilbage med et blegt, ja et spøgelseagtigt Aasyn og vedvarende paa det komiske talte med sig selv: »Hvorledes befinder De dem, mit Skib? Hvorledes befinder De dem, O—o—vel?« — »Det er meget besynderligt,« tænkte jeg; »dog de ere maaske syge. Jeg skal spørge dem ad.« — »Mine Herrer, ere De syge — søsyge?« — »Syge, næ—æ!«

Ingen var syg, og jeg vendte mig derfor om og saae hen ad Hoveddækket. Reveillen var forbi, men Styrken paa Dækket var ikke voxet. En Sergent med fem Mand i Rækken opraabte med høj Stemme sin Liste, hvormed han og Halvdelen af Mandskabet gjentagne Gange brøde ud i Skoggerlatter, som om det at mangle ved Appellen var en kapital Spas.

Det var Regel, at ved Morgenappellen skulde en Officer pr. Kompagni strax træde frem for mig og aflægge Rapport om sit Kompagni: »Alle til Stede eller undskyldte«, eller »saa og saa mange til Stede, saa og saa mange uden Undskyldning«. Jeg er med Hensyn til dette Punkt noget stræng, denne Morgen aflagde dog kun en eller tvende deres Rapporter; denne Efterladenhed forekom mig ganske besynderlig — ganske uforstaaelig —, men af en eller anden Grund gik jeg ikke ned for at komme paa det rene angaaende Aarsagen hertil. Jeg vendte mig mod Øst, Solen

var lige i Opgang, og dens Straalers Karmoisin fyldte Himlen og farvede de brusende Bølgers hvide Skum. Det var et herligt Skue, der mindede mig om et af de smukkeste Marinemalerier i Düsseldorfer-Galleriet. Jeg blev staaende i Betragtning over den uendelige Bølgeflade, medens den opstigende Sols Straaler belyste den skybræmmede Horisont; jeg betragtede de talløse Bølger, som brødes i lange Ruller af Skum, som den glødende Øst forvandlede til Guld og Sølv; jeg tabte mig, som sagt, i Beundring, da jeg pludselig følte mig utilpas. Jeg gjorde vakre Anstrængelser for at holde mig oprejst — for at kæmpe det tilbage — at staa paa Benene — at staa paa Dækket — tage mig noget for — tage mig en Smule for — forgjæves!

Op paa Dagen blev Vinden stærkere og voxede til Storm. De lange Eftermiddagstimer vedblev Skibet uafbrudt at duve op og ned. Møblerne reve sig løs og tumlede frem og tilbage tværs over Kahytten; saa kikkede Proviantforvalteren frem, fik fat i Løsgængerne og surrede dem fast; tumlende Skikkelser støttede sig fra Døren til Bordet, og fra Bordet til Sofaen for at melde, at alle de andre laa paa Gulvet, at de selv begyndte at føle sig lidt ilde, at Tingene begyndte at antage en alvorligere Farve. Henimod Midnat kom der et frygteligt Stød, Skibet tumlede og stod stille, som det var løbet paa en Klippe, i næste Øjeblik brasede Døren til første Kahyt op, nok et Øjeblik senere brød Vandet gjennem Vinduet i Loftet ned over Hovedet paa mig og udgød sig som en Strøm paa Kahytsgulvet; Mandskabet paa Mellemdækket antog det for et Skibbrud. Og dog er der et Par hjærteløse Djævle, som hverken ere søsyge og frygtsomme og nu more sig med at holde Resten for Nar. »Skibet er løbet paa et blindt Skjær,« brøler en af dem fra sin Koje; »løbet paa«, »blindt Skjær«, »vi synke« lyder det fra alle Kanter, og nogle Hundrede Mennesker rulle ud og søge som rasende at faa Støvlerne paa. Næppe følger Skibets næste Rullen,

før alle Mand flyve fra hverandre; nogle holde sig ved Kojerne, andre faa fat i hverandre, de bodfærdige bede, de ugudelige bande, de forskrækkede hyle, de syge og Filosoferne blive liggende stille, og midt i denne Frem- og Tilbagerutschen, denne Famlen og Larm lyder en Stemme fra en anden Koje: »Mine Herrer Kaptejner« — og Spasmageren bander som en Oberst paa Exercerpladsen — »mine Herrer Kaptejner, bedre Retning!« Og Larmen øges yderligere ved den spottende Skoggerlatter.

Noget senere træder Matten ind i Kahytten; den store, firskaarne Sømand ligner en Kæmpe i sit Oljetøj og sin Sydvest; betænksomt lukker han Døren, skrider let hen over Kahytsgulvet, aftager høflig sin Hat, spejder gjennem Mørket, der hersker i Kaptejnens Stadsværelse, og melder med en Tone, der ligesom beder om Forladelse: »Hr. Kaptejn Singer, jeg frygter virkelig for, at Masten gaar bort, naar vi ikke lægge Roret en Streg i Læ; hun arbejder meget haardt, og Vinden voxer.« — Kaptejnen overvejer Meldingen betænksomt og siger derpaa: »Roret i Læ.« — Høflig svarer Matten: »Ja, Herre!« lister paa Tæerne tilbage gjennem Kahytten, aabner sagte og langsomt Døren og smutter ud i Stormen.

Den lange Nat sniger sig hen, og en endnu længere Dag følger. Skibet kastes op og ned, snart stiger det, som vilde det klavre fra Vandet op til Himlen, snart synker det tilbage, som det uopholdelig gik ned i Dybet. Endelig har Stormen udraset, og derpaa følger et Vindstille, medens Skibet ligger paa Vandet som en Klods, men uophørlig ruller fra den ene Side til den anden og knager og stønner ved hver Bevægelse. Nu lyder imidlertid et Raab: »Land«, og de søsyge slæbe sig op paa Dækket og kikke ud mod en klippefuld Ø i Bahamagruppen, som udgjør »Landet«. Brisen er gunstig, Søen ikke slem, og snart gaar vor Kaas nærmere dette Land. Paa den fjærnere Ende af Øen hæver sig det snehvide Fyrtaarn, og ved Siden af staar Fyr-

mesterens Bolig. Intet andet Hus, ingen Mark, intet Træ eller Straa smykker denne mægtige, nøgne Klippe. Bølgerne have vasket Render i de stejle Brinker, hvor Vandet skummende sprøjter op og igjen løber ned som bevægelige hvide Søjler. Lige for os er der en besynderlig Aabning i den voldlignende Ø, hvilket har skaffet den Navnet »Hul-i-Væg«. Gjennem Kikkerten opdage vi en Mand, en Kone og nogle Børn, der spejde ud efter Skibet. Engang hvert Fjerdingaar plejer Proviantskibet at besøge dem og bringe Levnedsmidler, Klædninger, Vand og den nødvendige Olje; en eller to Gange om Aaret, naar Søen er rolig og Vinden har lagt sig, ror Fyrmesteren vel ogsaa ud til et eller andet Skib for at bede om Aviser; oftere se de vel, som nu, ud efter de forbisejlende Skibe, og paa denne Maade og med saa sjældne Afbrydelser henleve de deres ensomme Liv, afskaarne og isolerede fra den øvrige Verden.

Den varme Temperatur og Havets dybe Blaa fortælle, at vi nu ere i Golfstrømmen. Medens jeg ligger paa Dækket og betragter den hemmelighedsfulde Strøm, flyver en slank Fugl, otte eller ti Tommer lang og glimrende som Sølv, gjennem Luften. — »Saae De den Fugl?« spørger flere end én Stemme. — »Var det en Fugl?« — »Ja, der flyver igjen en anden.« — »Nej, den kom op af Vandet og vendte atter tilbage.« — »Det er en Flyvefisk, mine Herrer,« forklarer Styrmanden, »vi ville snart faa en stor Mængde at se.«

Jeg har sjælden set et smukkere, mere feagtigt Syn. En fin Skabning, straalende, sølvglinsende, ofte ogsaa blaalig farvet, dukker op af Vandet og svæver tæt hen over Bølgerne med lang, behagelig, fugleagtig Flugt, til den træffer Toppen af en Bølge, som hæver sit hvide Hoved lidt højere end de øvrige, og hvori den forsvinder.

Det var en fortræffelig Fart fra »Hul-i-Væg«; vi betragte Flyvefiskene, fange »portugisiske Krigsskibe (en Art Havfisk) og bade os i Strømmens varme Vand, til vi faa Øje

paa et eller andet, som nogle først holdt for en Dyndbanke, men som senere viser sig at være et nyt Ocean af dyndet Vand.

»Det er Mississippi,« bemærker Kaptejnen nedladende. »Floden maa have Højvande, thi vi ere godt og vel tyve Mil fra Syd-Vest-Passet, og vi faa Besvær nok med at komme over Revlerne; thi naar Floden har Højvande, er der Lavvande over Revlerne.«

Alt som vi komme nærmere, bliver Modsætningen tydeligere mellem de tvende Oceaner; Linjen er lige saa skarp som de Linjer, der paa et Landkort markere Grænserne mellem Land og Vand; nu naar den Skibets Bov, nu er den midt under Skibet, nu ser jeg den længere bag ude, og nu endelig svømmer Skibet ganske paa Mississippis Vande. Det dyndede Vand er et almindeligt Taleæmne, og mange, der have fuld Tillid til Skibets Beregninger, spejde dog for ud, som de kunde gjennemtrænge de tyve Mil foran os og se det forjættede Land. Natten bryder frem og finder os endnu omgivne af de samme dyndede Bølger, men vi gaa dog til Kojs med den glade Bevidsthed, at vi i Morgen kunne passere Mundingen.

Land! men skjult bag en lavt liggende Taage, der altid skal ruge over Mississippis Delta. Fra Dækket kunne vi spejde i alle Retninger uden at skimte noget i Taagen, men fra Salingen er det muligt at opdage et Par Bugsérdampere for Anker og Saltpanderne i det fjærne. En Lods fører Skibet til Ankerpladsen. Vi maa vente, maaske blot til Bugsérdamperne sætte sig i Bevægelse — maaske ogsaa til Mississippi falder; Floden er høj, og følgelig, som Kaptejnen spaaede, er der Lavvande.

Forklaringen paa denne Paradox er simpel nok. Vandet over Grundene er Havvand, blot farvet af Floden. Højden er altid blot en Flodhøjde, det vil sige, den stiger med Tidevandet, ikke med Mississippi. Regnskyllene bidrage saaledes ikke til Vandets Højde, men medføre kun store Masser

Dynd, der lejrer sig over Grundene og saaledes hæver Flodbunden uden dog at naa Overfladen. Lodserne maale fra Bunden, og naar de finde denne nærmere Havfladen end sædvanligt, sige de, at Vandet er faldet, medens det i Virkeligheden er Bunden, som er voxet opad. Derpaa kommer Tidevandet og bortvasker det løse Mudder fra Grundene, og saaledes bliver Vandet dybere, medens Mississippi falder.

Vi ligge igjen for Anker; i Taagen hører man en Bugsérdamper, og alle vende sig ængstelig mod samme. Damperens Fører kalder paa vor Kaptejn og spørger, hvor dybt hans Skib stikker. — »Sexten og en halv Fod,« lyder Svaret. »Gaar det?« Kaptejnen paa Damperen svarer, det er tvivlsomt; de ville nu bugsere et andet Skib, der stikker femten og en halv Fod, og naar de faa det over, ville de ved næste Flodtid prøve med os.

Hint Skib er Transportskibet »William Wodbury«; det kommer nu statelig sejlende op, Soldaterne vrimle paa Skanseklædningen, tvende mægtige Bugsérdampere stønne ved Siderne, hvert Sejl er sat til. Vi se ængstelig til; det passerer en Boje, der efter vor Formening betegner Grunden, og alt synes i Orden. Styrmanden mener: »Jeg véd ikke ret, men skulde næsten mene, at det er ovre.« Medens han taler, svajer Skibet om, stopper op og sidder fast; Bugsérdamperne trække det frem og tilbage, fra den ene Side til den anden og sluttelig over Grunden; det forsvinder i den fjærne Taage, og vi afvente med ny Bekymring Tidevandsbølgen om Eftermiddagen.

Disse Bugsérdampere have en besynderlig Tilbygning i Form af en Stige paa Skorstenens Højde; øverst oppe er et Sæde anbragt, og her har Lodsen sin Plads, thi her fra kan han skue ud over den lave Taage. Fra denne høje Plads høre vi henimod Aften en Stemme, og snart komme tvende Bugsérdampere for at prøve, om deres Kraft er tilstrækkelig til at slæbe vort Skib gjennem tvende Fods Dynd. Den sværeste Trosse bringes op paa Dækket og om Bord paa

de haardnakkede Smaadampere, Ankeret lettes, et eller to Sejl sættes til, og med et godt Tilløb løbe vi mod Revlen. Pludselig gjør enhver, der staar op, uvilkaarlig et Skridt fremad, Tovet springer itu, Damperne rive sig løs, og vi sidde nu fast paa Revlen. Dog Damperne opgive ikke Forsøget, surre sig atter fast og slæbe os efter mange Anstrængelser og megen Møje igjen ud af Dyndet og til ny Startning.

Vi løbe for anden Gang forsigtig mod Revlen; men for anden Gang føle vi Grund under Skibet, og for anden Gang staar det fast. Damperne anstrænge ligesom hver Nerve for med deres overlegne Kraft at mase os igjennem, og mange paastaa, at vi langsomt bevæge os fra Stedet; dog en nærliggende Boje fortæller, at vi efter en halv Times Anstrængelser ikke ere komne en Fod videre. Desuagtet arbejde Damperne videre med samme Haardnakkethed; de trække os tilbage og forsøge paa ny — snart til højre, snart til venstre — under Stønnen, Pusten og Dampen, Lodserne sidde indhyllede i Skyer af sort Kulrøg, raabe og skrige. Endelig ved Dagslysets sidste Straaler, med Flodens sidste Svulmen og Trossens sidste Trevler og i det Øjeblik, da alle vore Anstrængelser maatte tage en Ende, slæbes vi over Revlen og løbe ind i Mississippi.

II.

Regiments-Kassemesteren.

Vest for New-Orleans forlænger Banen sig til Opelousas, og langs denne Bane staa vi nu paa Forposter. Bevogtningen af en Bane er den mest uvelkomne Befaling, der kan overdrages Obersten for et nyt formeret Regiment; thi den splitter Kompagnierne, demoraliserer Mandskabet og opløser Regimentets Sammenhæng, og derfor har en Oberst

under saadanne Omstændigheder Ret til at være en Smule utilfreds og ret fortrædelig.

Jeg er en Smule utilfreds og har mangen Gang længtes tilbage til de solbeskinnede Skrænter ved Lejren i Lowe og til Besværlighederne i Tennessee. Fra et ikke-militært Standpunkt har man her slet ingen Grund til Klager. I Steden for det hullede Telt, det smudsige Jordgulv og Vestens Flæsk og Skibstvebakker har jeg nu et stort nyt Telt med en Dobbeltdør og et høvlet Trægulv, og det er derhos møbleret med Borde, Stole og andre Luxusgjenstande; smaa Kanalbaade komme op ad den nærliggende Kanal; de trækkes af smaa Kreol-Ponnyer og ere ladede med Fisk og Østers, der fanges af sortebrune franske Fiskere i den nære mejicanske Bugt. Skovene i Omegnen ere fulde af Vildt, der stadig finder Vej til vor Lejr, og de talrige store Plantager forsyne os med Levnedsmidler, Æg og Fjerkræ. Dog disse Bekvemmeligheder og denne Uvirksomhed er ikke efter min Smag; Kavalleristens raa Tjeneste passer bedre for mig, og hundrede Gange om Dagen ønsker jeg: »Gid jeg dog atter var i Tennessee.«

Nu er det Vaar, men vi mærke ikke synderlig til den sande Foraarsnatur. Græsset er for længst grønt, Blomster findes i Mængde, Solen er varm og brændende, men Bladene voxe med Sneglefart, i fjorten Dage ere de næppe komne fra Pletten. Blomsterne have i Regelen ingen Duft, paa nær en enkelt hist og her, der overvælder os med sin søde, bedøvende Parfume; og Fuglene, som Træerne vrimle af, have ingen Sang med Undtagelse af den »lystige Spotdrossel«, der som de parfumeduftende Blomster har modtaget et større Kvantum Larm og Sang, end der retslig tilkom den. Man finder saaledes her ikke noget af det, som gjør Lovspringstiden i Norden saa yndig og daarende.

I Dag er det Mønstringsdag, og det er Forløberen for Regiments-Kassereren. Fra Formiddagen har jeg været sysselsat med at indkalde Kompagnilisterne langs Jærn-

banen, og nu maa jeg ride tre Mile afsted for at mønstre et Kompagni, som staar paa Vagt i Landsbyen Houma. Det er intet behageligt Ridt; thi Vejen fører langs en Bæk, der er saa snorlige og stillestaaende som en Kanal. Af og til kommer en Baad, lastet med et Dusin Sirupstønder eller et Par Oxehoveder Sukker; den drager en Fure efter sig i det grønne Skum, som dækker Vandet, og knuser det yppige Ukrudt, der kvæler Kanalens Vande. Bækken er i øvrigt snarest en modbydelig Frøsump, fyldt med sort, dyndet Mudder og vrimlende af gyseligt Kryb. Min Hest stejler, da vi nærme os Vandet, og snøfter ved at indaande den urene Luft; thi tvende Aadselgribbe flyve op fra et mægtigt Aadsel af en Alligator og sætte sig paa Gærdet, tæt ved Siden af mig; tvende andre blive siddende paa Alligatoren, thi de have stoppet sig saa stærkt, at de ikke kunne flyve op. Deres smudsige, pjuskede Fjeder minde om en Gadefejers ukæmmede Lokker; intet Menneske falder det nogen Sinde ind at skyde en Grib, men enhver fjærner sig mod ufordulgt Afsky, i det han udbryder: »Hvilken væmmelig Fugl!«

Paa den anden Side af Vejen ligge nogle af Louisianas rige Plantager, som bag til begrænses af de giftige Sumpe. Her ligge Sukkerraffinaderierne med deres mægtige Skorstene, der ere lige saa plumpe og svære som et Jærnstøberis; ved Siden af ligge Planterens, Opsynsmandens og Maskinmesterens Huse samt en Slump »Kontrabandist«-Hytter. De store Marker ere delte i firkantede Parceller ved Grave, som undertiden ere ti Fod dybe; paa den ene Side af hver Række Parceller er en Markvej, som med stærke Broer fører over Gravene og milevidt løber lige ud som efter en Snor. Det er raadeligt at omgive en Plantage med en Dæmning for at holde Vandet borte; Hovedgravene udmunde da i en Kanal, og ved Enden af denne Kanal finder man et Pumpeværk, som drives ved Damp og

holder Plantagen tør. Et saa kostbart Agerbrug findes ingensteds i de nordlige Stater.

Den brede, sumpige Landevej danner en uvenlig Modsætning til Tennessees skyggefulde Skovveje; men den alene muliggjør mit Ridt, og paa hele tre Mil træffe vi kun en eneste Korsvej, ikke en eneste Høj eller Sænkning; saa langt Øjet rækker imod alle Himmelhjørner den samme trættende, ensformige Flade; jeg føler en stadig Forlængsel efter at ride op ad en Høj og maa undertrykke min Lyst til at klavre op i et Træ for at faa et friere Skue og aande lidt mere frit.

Houma ser saa temmelig ud som en forladt Landsby. Boderne ere lukkede, mange af Husene staa tomme, og de vrantne Beboere synes sløve og ligegyldige. Mellem dem og vore Tropper hersker ikke en Gnist af Kjærlighed; for nogle Maaneder siden blev et Par syge Soldater af det 21de Regiment Indiana massakrerede, og det endog af nogle »højstærede« Plantere; de skyldige undkom paa nær en enkelt stakkels Djævel, der levede hele Maaneder i de nærliggende mørke Sumpe, hidset af Forfølgelsesvanviddets Furier; nylig fandt man hans Lig, hvoraf det fremgik, at han havde lagt sig træt og syg ned og var afgaaet ved Døden i denne frygtelige Udørk.

I et af de forladte Huse havde mine Officerer indrettet sig efter deres Bekvemmelighed, og efter endt Mønstring tilbragte jeg en fornøjet Aften og en rolig Nat hos dem. Et andet mørkt og ensomt Ridt bragte mig tilbage til mit Hovedkvarter, hvor jeg skulde afvente Kassemesterens længselsfuldt ventede Ankomst. Et Regiment, som endnu aldrig har faaet Lønning, holder ivrig Udkig efter denne i saa høj Agtelse staaende Embedsmand; Mandskabet kan aldrig forstaa, hvorledes der her skulde opstaa Forsinkelser, og mindst én Gang om Dagen fremkommer det Rygte, at han er undervejs; efter mange Skuffelser faar Rygtet en mere haandgribelig Form; et Exprestog, der kun

bestaar af en Maskine og en eneste Vaggon, kommer brusende op ad Banen, et skingrende Stoppesignal lyder, det lystres, og ud stige tvende Passagerer med en tung, hemmelighedsfuld, jærnbeslaaet Kiste; det er Kassemesteren, hans Skriver og hans Kasse.

Kassemesteren nærmer sig med et lykkeligt Smil, som det sømmer sig for en Mand, der rejser med en Koffert, fuld af Smil; han skrider hen imod mit Telt gjennem den ophidsede Mængde, og den hemmelighedsfulde Kiste bæres ydmygt bag ham af tvende Soldater; men i Teltet modtager han Kassen paa den mest ligegyldige Maade, slider og rykker i den, som var den et almindeligt Stykke værdiløst Træ — han værdiger den ikke engang et Blik, da han drejer og aabner den hemmelighedsfulde Laas. Frem fra dens Dyb komme vore Lønningslister, og han gjør os den Kompliment, at de ere rigtige — han har virkelig aldrig lønnet noget nyt Regiment, hvis Lister have været mere korrekte; fuld af Fortvivlelse ryster han derpaa sit Hoved og tilføjer, at i dette Departement findes nogle Regimenter, som endnu aldrig have faaet Lønning — som endnu aldrig have faaet deres Lister i Stand, og desto værre næppe aldrig ville naa det. Hviskende løber denne Historie rundt blandt Mandskabet, som føler en uhyre Lettelse og fatter fornyet og forøget Tillid til deres Officerer.

Listerne sendes tilbage til de enkelte Kompagnier, og Mandskabet samler sig om de respektive Kaptejners Telte for at kvittere, medens Kassemesteren ved en lille Frokost styrker sig til den forestaaende Anstrængelse. I Mellemtiden har man anbragt et Bord i en Teltaabning, og inden for samme er Skriveren med den hemmelighedsfulde Kiste.

»Nu, Hr. Oberst,« siger Kassemesteren, »naar De nu vil være saa god at give de nødvendige Befalinger, kunne vi begynde.«

Kassemesteren tager Plads bag Bordet, som spærrer Adgangen til Teltet og Kassen; første Kompagni stiller

sig op i enkelt Række, gjør højre om og marcherer Mand for Mand forbi Kassemesteren; han griber en Lønningsliste og raaber et Navn op, Skriveren tager sin Kopi og jævnfører Navnet, paagjældende træder frem og svarer paa Navnet. Kassemesteren griber et Bundt af det værdifulde Papir og afriver Omslaget, Banknoterne danse gjennem hans flygtige Fingre og flagre ned paa Bordet foran den opraabte Soldat, og uden at skjænke det hele videre Opmærksomhed gribes de af Kassemesteren; han raaber »tre og tresindstyve Dollars, fem og fyrretyve Cents« og slænger dem til Ejeren, som han blot ønskede at være fri for den værdiløse Bagatel, medens Ejeren meget krænket samler dem sammen og skyndsomst trækker sig tilbage til nærmeste Bænk, hvor han nedlader sig og meget betænksomt tæller sine Banknoter og mindst fem Gange tæller dem om igjen. Det er spildt Ulejlighed; han vil hverken faa et Dollarsstykke mere eller et Ticentsstykke mindre end Kassemesteren. Disse Hænder, der ere blevne gamle ved Praxis, begaa aldrig en Fejl, skjønt de kun tælle Pengene en enkelt Gang og bevæge sig med en Hastighed som en Taskenspillers Tryllestav.

Endnu et haardt og uvant Dagværk venter Kassemesteren. Der restører fire Kompagnier at lønne, og Iltoget er gaaet tilbage til New-Orleans. Vi maa derfor kjøre med en Dræsine, den hemmelighedsfulde Kasse bæres der hen, og Skriveren tager Plads og holder skarpt Udkig bag ude, for at intet forfølgende Lokomotiv skal storme ind paa os, for vi mærke det. Kassemesteren og jeg sætte os foran, og et halvt Dusin Soldater, der baade skulle afgive Bedækning og Maskinkraft, stuve sig sammen, saa godt det lader sig gjøre, gribe fat i Haandgrebene og sætte vort lille Kjøretøj langsomt i Bevægelse.

Det er en stor Fornøjelse saaledes at stryge hurtig langs Jorden, med saa ringe Larm og Knagen, uden Røg og Støv og med saa fri og uhindret Oversigt over hver

Gjenstand i Omegnen. Vor nuværende Banefart er absolut den behageligste, vi have oplevet. Hurtig flyve vi gjennem den vidtløftige Plantage, som grænser til vor Lejr, og komme ind i Skoven eller Moradset, som man bedre kunde kalde det.

»Der kommer forhaabentlig intet Tog,« mener Kassemesteren med et Blik paa den smalle Vej og det sorte, dyndede Vand, der paa begge Sider kommer tæt op til os. »Hvad skulde vi saa t. Ex. nu gjøre?« — »Vælte Dæsinen ned i Sumpen og selv glide ned ad Skrænten langs Banen og blive liggende stille dér, til Toget er kommet forbi.« — »U! den Idé at glide ned i det Vand, behager mig aldeles ikke. Se engang, hvor det er sort og dyndet og saa det usunde, grønne Skum oven paa. Det skulde slet ikke undre mig, om det vrimlede af Slanger og Alligatorer.« — »Alligatorer! De kan have Ret, se engang der hen.«

Vi se en mægtig Alligator, som har strakt sig paa et styrtet Træ og tager sig en Lur i Aprilsolens Straaler. — »Maa jeg sende den en Ladning?« spørger vor Sergent, medens han trækker sin Revolver frem. — »Ja, naar De kan træffe den.« — Sergenten løfter langsomt sin Pistol, Dræsinen stopper, bums! Kuglen glider af paa Skælpanseret, og Alligatoren glider ned fra Træstammen og forsvinder i det blækagtige Vand.

»Jeg nærer slet ingen Lyst til at gjøre denne Gentlemans nærmere Bekjendtskab,« mener Kassemesteren. »Hr. Skriver, jeg beder Dem endelig holde skarpt Udkig med et eller andet forfløjent Lokomotiv, som kunde føjte om bag ude, saa skulle jeg og Obersten nok passe paa foran. De siger, at der er halvanden Mil til næste Station? Nu, jeg vil føle mig lidt mere lettet, naar vi ere komne der hen.«

Dræsinen fortsætter med sin tidligere Fart, og vi flyve saaledes gjennem den dybe Skygge og Sumpens endnu dybere Tavshed. Vognens Rumlen, som vi næppe kunde høre

paa fri Mark, giver nu lydelig Gjenlyd, og vore Stemmer skræmme os næsten, saa klare og høje lyde de. Paa ingen Kant findes Mark eller Lysning, ingen fast Jord, man kunde betræde, og Træerne rage direkte frem af det grønlige Vand. — »Holdt, hvad er det hist for ude?« raaber Kassemesteren, »er det en Maskine?« — »Nej, Herre,« svarer Sergenten, »det er Feltvagten ved Moccason-Bækken.«

En god Fjerdingvej for ude, hvor Banesporet taber sig mellem de ludende Træer, kan man utydelig se noget bevæge sig, og efter som Dræsinen formindsker Afstanden, skjelne vi Omridsene af tre, fire Mand, Bajonetternes Blinken og de forenede Uniformers blaa Uniform. Vagten er traadt ud og iagttager os, vor Maskinmester sætter fuld Kraft paa, og vort lille Iltog jager hurtigere afsted end nogen Sinde, til vi bræmse lige ved Bredden af Moccasin-Bækken.

»Det er Deres Mandskab, ikke sandt?« spørger Kassemesteren. — »Jo, de bevogte Broen.« — »Saa vil jeg tage en Kvittering med fra Dem, der giver mig Bemyndigelse til at udbetale Lønningen til deres Kaptejn.«

Kassemesteren skriver Kvitteringen og ser sig nysgjerrig omkring paa Vagtstedet; vi kikke ned i Graven, som skal vrimle af dødbringende Moccasin-Slanger eller Pilhoveder, klavre derpaa igjen op paa vor Vogn og fortsætte vor Tur. En eller to Timer efter Nattens Frembrud ere vi færdige og træffe vore Forberedelser til Tilbagerejsen. Da vi nærme os Dræsinen, meddeler en af Mandskabet os imidlertid det Rygte, at en Deling af Hæren kommer op ad den ensporede Bane, og at vi utvivlsomt ville møde flere Tog paa Steder, hvor Sumpen er mørkest og Banedæmningen smallest. Vi undersøge Rygtet og komme til det Resultat, at det har sit Udspring fra den Kjendsgjerning, at Togene egentlig skulde komme, men ingen véd, om de virkelig komme.

»Hvad mener De, Hr. Kassemester? De og Deres Kasse maa særlig vares.« Kassemesteren mener, at med en Lygte vil

det nok gaa; vi skaffe os en Lygte og holde Krigsraad. En af vort Mandskab er en kyndig Banearbejder, har Kjendskab til Dræsiner og formaar paa langt Hold at give Oplysning om Støjen af de sig nærmende Tog. Han lover at bræmse Dræsinen paa et Øjeblik og vare os for truende Lokomotiver, længe, længe før de kunne storme ind paa os.

Vi tage afsted, den kjendte Mand staar ved Bræmsen, og en Officer, der har sluttet sig til os, tager Plads foran os og holder Lygten fuldstændig synlig. Afsted gaar det nu ind i Sumpens Mørke — et Mørke, der er saa tæt, at man ikke kan se en Mand ved sin Side. Flere Fjerdingvej løber Banen snorlige afsted, og jeg sidder bag ved hos Kassemesteren og forlader mig paa dem, som holde Udkig for ude. Endelig komme vi ud af Sumpen og gjennemløbe de aabne Plantagemarker, hvor Banen snor sig frem i mangfoldige Kurver. »Kjør langsomt og bræms«, Dræsinens Hastighed mindskes, og efter et Par Øjeblikkes Forløb staar den stille. Den kjendte Mand gaar noget længere frem, lægger Øret til Sporet og melder, at der inden for en Strækning af 2—3 Mil ikke er et Tog paa Skinnerne. Vi kjøre videre, og fra dette Øjeblik stiller jeg mig saaledes, at jeg faar frit Overblik for ud.

»Aa, Hr. Oberst! sæt De Dem kun ned,« siger den kyndige Mand, »De behøver aldeles ikke at staa op; jeg skal paa Øjeblikket sige Dem, naar et Tog er i Sigte.« — »Meget forbunden; men da Vejen her fra til Tigerville har flere Krumninger, kan jeg lige saa godt selv have en Smule Udkig, som sætte mig ned og læsse alt over paa Dem.«

Dræsinen jager sandelig lystig nok afsted, og Mandskabet, som er forfrisket af det korte Holdt, driver den med tiltagende Hastighed frem — da vi pludselig hinsides en skarp Banekurve gjennem Træer og Buske se et Blink, et Lys og høre et fremjagende Togs Torden. »En Maskine!« »Vaggonerne!« »Bræms, hurtig!« »De kjøre med fuld Damp!« »De storme løs paa os, naar I ikke skynde eder.«

Den kjendte Mand trækker i Bræmsen, de øvrige fare op og søge som afsindige at faa deres Arme og Ben løse, Dræsinen jager, som vilde den aldrig stoppe, og den mægtige Maskine glor paa os med sit store, funklende Øje og stormer brusende frem med uformindsket Hast. Her gjælder det ikke at spilde Tiden; Officeren foran springer fra Dræsinen, løber ned ad Banen og svinger som rasende med Lygten; et Par Soldater stavre ned, og en af dem er saa behændig at snuble tværs over Skinnerne og bliver liggende som bedøvet; den kjendte Mand anspænder alle Kræfter ved sin Bræmse, og Kassemesteren og jeg lade os dumpe ned bag ude, men holde Dræsinen fast, og saaledes lykkes det os at bringe den til at stoppe. Toget synes endnu kun at være en halv Snes Alen borte, det puster, stønner og ryster allerede Jorden under vore Fødder. Kassemesteren, der har været den mest ængstelige af os alle, udviser nu den største Koldblodighed og Bestemthed; medens den ene løber paa den anden, og den kjendte Mand giver modsigende Befalinger, vipper Kassemesteren Dræsinen ud af Sporet og slynger den ned ad Dæmningen. Den værdifulde Kiste og den bedøvede Soldat rømmes til Side, og brusende stormer Toget forbi. Da alt er forbi, give vi først og fremmest den kjendte Mand en Røffel, slæbe med megen Møje Dræsinen op ad Dæmningen og ind paa Sporet og føle os dernæst forsigtig frem til Tigerville. Her forfriske vi os med et koldt Aftensbord, medens vi grundig drøfte vor Redning og af Hjærtenslyst skjælde ud paa Lokomotivføreren, fordi han ikke saae vor Lygte og lod Toget holde. Kassemesteren udtaler den Hensigt at skrive de fire og tyve sidste Timers Historie og at offentliggjøre den under Titelen: »En Kassemesters Æventyr«; men det gjør mig ondt at konstatere, at han ikke har holdt dette sit Løfte.

(Fortsættes).

